MICHEL ONFRAY • BİR PUTUN ALACAKARANLIĞI

*

DÜŞÜNSEL

MICHEL ONFRAY

Bir Putun Alacakaranlığı

FREUDVARİ BİR MASAL

Türkçesi: Menekşe Tokyay

*SEL

BİR PUTUN ALACAKARANLIĞI*
FREUDVARİ BİR MASAL

MICHEL ONFRAY, 1 Ocak 1959'da Fransa'da, Argentan kasabasında doğdu. Felsefe eğitimini 1986 yılında "Schopenhauer'den Spengler'e Negatif Düşüncelerin Etik ve Politik Etkileri" üzerine doktorasını tamamladıktan sonra bitirdi. Caen'deki özel bir teknik lisede 1983'te başladığı felsefe öğretmenliği görevini 2002'ye kadar sürdürdü. 2002'de ücretsiz eğitim verilen Caen Halk Üniversitesi'nin kuruluşunda yer aldı. 50'nin üzerinde eseri yayımlanmış, güncel bir felsefecidir. Epikuros'tan Nietzsche'ye hedonist, ateist ve anarşist felsefelerden etkilenmiştir. 2005'te yayımladığı *Traité d'Athéologie [Ateolojiye Dair]* en ses getiren yapıtıdır, Türkçede ilk olarak 2010 yılında *Filozofların Karnı* yayımlanmıştır. Yazarın *Politique du rebelle - Traité de résistance et d'insoumission [İsyanın Politikası - Direnme ve Boyun Eğmemeye Dair]* adlı yapıtı yayın programımızdadır.

MENEKŞE TOKYAY, 1982 İzmir doğumlu. İzmir Özel Tevfik Fikret Lisesi'ni ve Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünü bitirdikten sonra, Avrupa Birliği Jean Monnet Burs Programı'ndan yararlanarak Belçika Katolik Louvain Üniversitesi'nde yüksek lisans çalışması gerçekleştirmiştir. Marmara Üniversitesi AB Enstitüsü'nde doktora çalışmasını yürütmektedir. Avrupa Birliği ve uluslararası ilişkiler konusunda yazmaktadır. Nine Moati, Anne Courtillé, Wanda Bannour, Nedim Gürsel, Maram al-Masri gibi yazar ve şairlerin eserlerini Türkçeye kazandırmıştır.

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85 Faks: (0212) 516 97 26

http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

ISBN 978-975-570-488-3

*SEL YAYINCILIK: 476
DÜŞÜNSEL : 02

BİR PUTUN ALACAKARANLIĞI
Freudvari Bir Masal
Michel Onfray
Türkçesi: Menekşe Tokyay

Kitabın Özgün Adı:
Le crépuscule d'une idole
L'affabulation freudienne

© Sel Yayıncılık 2010
© Grasset & Fasquelle, 2010

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Dizi Editörü: Bilge Sancı - M. Onur Doğan
Editör: Mert Tanaydın
Redaksiyon: Asaf Taneri
Kapak ve teknik hazırlık: Gülay Tunç
Kapak görseli Gustav Klimt*'in* Goldfische *tablosundan detaydır.*

Birinci Baskı: Ocak 2011

Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme d'aide à la publication, bénéficie du soutien du Ministère des Affaires Etrangères, de l'Ambassade de France en Turquie et de l'Institut Français d'Istanbul.

Çeviriye ve yayına katkı programı çerçevesinde yayımlanan bu yapıt, Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın, Türkiye'deki Fransa Büyükelçiliği'nin ve İstanbul Fransız Kültür Merkezi'nin desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Michel Onfray

Bir Putun Alacakaranlığı

Freudvari Bir Masal

Türkçesi: Menekşe Tokyay

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ: FREUDVARİ KARTPOSTALLAR SALONU 11

BİRİNCİ BÖLÜM:
BELİRTİBİLİM. KÖTÜ DÜŞÜNEN İNKÂR ETSİN 29
1 Yaşamöyküsü yazanları ateşe atmak. **31**
2 Nietzsche'yi yıkın, der adam... **37**
3 Freudçuluk, yoksa bir tür Nietzschecilik mi? **49**
4 Copernicus, Darwin, yoksa hiç kimse... **57**
5 Felsefe nasıl katledilir? **63**

İKİNCİ BÖLÜM:
SOYKÜTÜĞÜ. ÇOCUK FREUD'UN KAFASI 69
1 "Oldukça ciddi bir psikonevroz durumu"... **71**
2 Anne, altın ve Sigmund'un bağırsakları. **85**
3 Oedipus, yataklı bir vagonda görülen serap. **99**
4 Enseste karşı duyulan büyük tutku. **109**
5 Vaftiz etmek, isim vermek, belirlemek... **123**
6 Histerik bir işaretle doğmak. **133**
7 Oedipusvari bir yaşantı. **139**
8 "Bilimsel mit" gerçeği. **145**
9 Babayı öldürmek, halen ve her zaman. **153**
10 Bakire ve şehit Antigone. **171**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
YÖNTEMBİLİM. İSPANYA'DA BİR ŞATO 183
1 Freud'un mucizeler salonu. **185**
2 Sapık babalar avı. **201**
3 Karanlıkta bir kâşif. **211**
4 Bilinçaltının edimsel kurgusu. **219**
5 Bedene sırtınızı nasıl dönebilirsiniz ki? **233**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:
KERAMET. DİVANIN YAYLARI 247
1 Sigmund, harikalar diyarında. **249**
2 Büyülü nedensellikler krallığı. **259**
3 Divan: güldürücü gazla uçan bir halı. **275**
4 Kâğıt üzerinde iyileşen iyileşene. **291**
5 Psikanalizi icat eden Freud değildir. **309**
6 Sofistike bir sürgüleme. **319**

BEŞİNCİ BÖLÜM:
İDEOLOJİ. MUHAFAZAKÂR DEVRİM. 331
1 En kötüsü, her zaman için güvenilir olanıdır. **333**
2 Gizli saklı bir cinsel özgürleşme. **341**
3 Mastürbasyon: Freudçuluğun çocukluk hastalığı. **347**
4 Kadınların cılız penisi. **353**
5 Freud'dan diktatörlere "saygılı selam". **361**
6 Freud'un üstün insanı ve ilkel sürü. **371**

SONUÇ: DİYALEKTİK BİR YANILSAMA 381

KAYNAKÇA **399**
DİZİN **417**

Tüm filozofların bakışlarında küçümseme ve alaycılık olduğunu düşünmemize yol açan şey, onların ne kadar masum olduklarını, sayısız kereler ve kolaylıkla kandırıldıklarını ve yanlış yola saptıklarını yerli yersiz sürekli fark etmemiz değildir. Daha ziyade, uzaktan dahi olsa onların samimiyet sorunlarına dokunulduğu anda, sanki tek bir ağızdan, gürültülü ve erdemli itirazlarını yükseltiverirlerken, aslında ne denli samimiyetten uzak olduklarını görmemizdir. Saf, soğuk mu soğuk ve olağanüstü derecede kayıtsız bir diyalektiğin doğaçlamasıyla kendi düşüncelerini keşfedip oluşturmuş gibi davranırlar. Bu açıdan, en azından "ilham perileri"nden söz ederek daha dürüst davranan diğer sofulardan farklıdırlar. Genellikle, gelişigüzel bir iddiada bulunurlar. Bazen bir kaprisi, bazen bir "önsezi"yi, çoğu zaman da çok değerli ancak ince eleyip sıkı dokunmuş bir dileği, aniden uydurdukları gerekçelerle savunurken bulurlar kendilerini... Hepsi, bir şekilde, kendi önyargılarının avukatları ve çoğu kez de kurnaz savunucuları haline gelirler. O önyargılara "gerçeklik" kisvesi kazandıran da, yine kendileridir.

NIETZSCHE, *İyinin ve Kötünün Ötesinde,*
Birinci Bölüm, 5.Fasıl

Sinoplu Diyojen'e...

"Olay örgüsü, 20. yüzyılın ortalarında geçen durumları konu almakta; ancak bunlara yeni bir anlam yüklemektedir. Olayları anlatmak ve aktarmak için uydurma ve hatta aldatıcı bir tarz olarak..."

PIERRE GILBERT,
Dictionnaire des mots contemporains
[Çağdaş Kelimeler Sözlüğü]
Robert Yayınları Kılavuzları, 1980.

ÖNSÖZ

FREUDVARİ KARTPOSTALLAR SALONU

Freud'la ilk karşılaşmam, on beş yaşımdayken Argentan (Orne) ilçesinde kurulan pazar sırasında gerçekleşmişti. Bir sahaftan ucuza alınmış bir kitabın başlıklarında renksiz bir kişilik olarak belirdi önce ve bunu kendisi bilmese de benim mutsuz ergenlik yıllarımda en sevdiğim kişi oldu. *Cinsellik Üzerine*'sini satın aldığım günü dün gibi anımsarım. Idées-Gallimard cep kitabı koleksiyonundandı, siyah ve menekşe renkli bir kapağı vardı. Fiyatı ise, ilk sayfada kurşunkalemle belirtilmişti. Bu değerli cildi halen saklarım.

Sutyenler ve ten rengi korselerin, armatürlerin, pazar alışverişlerini yapmaya gelen iri yarı çiftçilere yönelik olarak hazır tutulan brandaların sergilendiği tezgâh ile Maupassant'ın yeni bir öyküsünden fırlamış kocalara tenekeden ıvır zıvır satan hırdavatçının tezgâhı arasında duran kısa saçlı bir kadından –ki kendisini bir daha hiç göremedim, sanki yer yarıldı içine girdi– neredeyse yok pahasına bir sürü kitap satın alıyor, bütün bu kitapları kafası karmakarışık ve aydınlanma kaygısı içinde birinin ruh haliyle yutarcasına okuyordum.

Salesian tarikatından rahiplerin bulunduğu bir yetimhanede dört yılımı geçirmiştim ve rahiplerin bazıları sübyancıydı. Okuduğum kitaplar ise, beni adeta iğrençliğin nereye varacağını bilemeyeceğiniz bu cehennemden kurtarmıştı. Bu kötücül alevlerin arasındaki yaşamımı on yaşından hayata geri döndüğüm on dört yaşına kadar sürdürmeye çalıştım. 1973 yılında, lisedeki ilk yılımda iki ders arasında soluğu hemen pazarda alırdım. Okula dönüş yolunda ise, çantam envai çeşit şair ve yazarın yapıtlarıyla, biyografilerle, sosyoloji, psikoloji ve felsefe kitaplarıyla dolu olurdu.

O yıllar boyunca André Breton'dan *Sürrealist Manifestolar*'ı keşfediyor, sanatçıların doğaçlama yazım tarzı, kolektif kolaj uyarlamaları, buluntu şiirleri, neşeli üslupları ve özgürlükçü zihniyetleri karşısında çok heyecanlanıyordum. Rimbaud da, Baudelaire de kendi kurallarını benimsetiyorlardı ve deli dolu yaşantıların içinden fırlayan sürrealistler ise, kararsızlıktan mustarip vaatlerimi kaynayan volkanlarından güç alarak canlandırmama yardımcı oluyorlardı.

Aldığım ve yenilerini satın alabilmek için sattığım kitapları koyduğum heybede, üç "külçe altın" parçası keşfettim: Nietzsche, Marx ve Freud. Ancak, Michel Foucault

isimli birinin, 1964 yılında Royaumont'taki "Nietzsche" üzerine bir sempozyum sırasında bu üç düşünürün ismini konuşmasının başlığına çevirdiğini o zamanlarda henüz bilecek durumda değildim. Bu mükemmel üçgenin ardında, çağdaş filozofların vaatlerinden oluşan devasa bir ışık huzmesinin saklandığının ayrımına vardığım aydınlanma çağımı yaşamaktaydım. Süzülen ışıkların dünyasında bir köre dönüşmüştüm.

Samimi olmam gerekirse, bazılarının gerçekten çok berbat durumda olduğu ve adeta bir çıfıt çarşısı görünümündeki kitapların arasında, üç adet felsefe kitabını görür görmez âşık oldum: Nietzsche'nin *Deccal*'ı, Marx'tan *Komünist Parti Manifestosu* ve Freud'un *Cinsellik Üzerine*'si. Yetimhaneden yeni kurtulduğum senelerdeki kapkaranlık semalara aydınlık veren bu üç parıltı, hayatımda hâlâ süregelen bir coşkuyu da fitillemiş oldu. İlk kitap Hıristiyanlığın bir alınyazısı olmadığını, ondan önce de bir yaşantının bulunduğunu ve sonraki bir yaşantının ortaya çıkması için bu hareketin rahatlıkla hızlandırılabileceğini öğretmişti. İkinci kitaptan öğrendiklerim ise, insanlığın ufkunun aşılmaz bir kapitalizm engeliyle kaplı olmadığı ve başka bir dünya için sosyalizm gibi bir seçeneğin de bulunduğuydu. Üçüncü kitap da, Tanrı veya Şeytan korkusunun, tehditlerin, endişelerin uğramadığı, Hıristiyanlık değerlerinin baskıcılığından ileri gelen kaygılardan muaf, ahlakdışı bir anatominin aydınlığında cinselliğin kavranabileceğini göstermişti bana. Henüz on beş veya on altı yaşında olmama rağmen, Katolik ahlakını yerinden sıçratacak, kapitalist aygıtı aşındıracak ve Musevi-Hıristiyan geleneğin cinsellik üzerindeki baskılarını ortadan kaldıracak türden, kayda değer bir dinamit yığınına sahiptim. İşte felsefi şölenin içerdikleri, hem de uzunca bir şölen!

Böylelikle, şunu çok iyi anladım ki, felsefe, öncelikle yaşamı düşünme ve kendi düşüncesini yaşama sanatı, kendi varoluşunun dümenine geçmeyi sağlayan pratik bir gerçekliktir. Bu açıdan bakıldığında, bu disiplin, bu küçük evrende salt kuramdan, kötücül yorumlardan, bilgiç gevezeliklerden, öküzün altında buzağı arayan düşüncelerden beslenen her şeyi ikinci plana iter. Hıristiyan hayvanın soluğunu ensesinde hisseden; çiftçi baba ve ev hanımı annenin ağır koşullar altında çalışıp ev halkının yaşamını sürdürmekten başka bir şey beceremedikleri ailede sefaleti tanımış; kilisede günah çıkarırken tüm cinsel yaşantısını anlatan; mastürbasyon yapanın doğruca cehennemi boylayacağı kendisine sürekli olarak söylenen o yaşlardaki tüm oğlan çocukların, günün birinde Nietzsche'yi, Marx'ı ve Freud'u –yani bu üç *kafadarı*– keşfetmeleri elbette kaçınılmazdır.

Şöyle bir tahminde bulunulabilir: *Deccal*'in son sayfası, "Hıristiyanlığa karşı yasa"nın ilan edilmesini içeriyordu. Ne büyük bir fırsat... Gelecekte benimsenmesi önerilen bu kurallar manzumesinin beş maddesinden ilki şu şekildeydi: "Doğaya aykırı olan her türlü canlı, günahkârdır. En günahkâr olan insanlar ise, rahiplerdir; çünkü doğa kurallarına aykırı olan şeyleri *öğretirler.* Rahiplere karşı bir mantık işletemeyiz;

ancak bu günahları düzelten evlere sığınabiliriz." Kaçırılmaya çalışılan çocuğun onurunu geri veren bu sağlıklı, güçlü insanın elini sıkma isteği kabarmıştı içimde... Bir diğer kural ise şu şekildeydi: Vatikan'ı yerle bir edip, bu tahrip edilmiş toprakların üzerinde zehirli yılanlar beslemek! Başka bir kurala göre: "İffetli olunmasına dair verilen vaazlar, doğaya karşı gelme konusunda halkı tahrik etmektir. Cinsel hayatı hor görenler, onu pis olmakla itham edenler, aslında hayatın sağlıklı ruhuna karşı gerçek bir günah işlemektedirler." Hiç kuşkusuz bu adam benim dostum oldu: *öyle de kaldı.*

Aynı yakınlığı, yeniden Marx'ın *Komünist Parti Manifestosu*'nda da hissettim. Marx, kitabında, tarihin devindirici gücünün sınıf mücadeleleri olduğunu açıklar. Editions Sociales yayınlarından çıkan portakal renkli bu ince kitabın üzerine, yer yer kurşunkalemle notlar almıştım: Özgür insan ve köle, patrisiyen (soylu yurttaş) ve pleb (ikinci sınıf yurttaş), efendi ve serf, lonca ustası ve kalfa, ezen ve ezilen arasındaki diyalektik denge... Tüm bunları okuyordum elbette ve zihnimin derinliklerinde biliyordum ki tüm bu anlatılanlar doğruydu. Çünkü o cümleleri tüm varlığımla hissediyor, yaşıyordum: Babamın ailesini geçindirmek için bir ay boyunca çalışmasının karşısında aldığı ücret son derece azdı. Bu para ancak hayatta kalmamıza ve onun gelecek ay da çalışabilmesi için güç toplamasına yetiyor ve bu böylece sürüp gidiyordu.

Ne bir tatil, ne evden dışarı çıkmalar, ne de sinema, tiyatro veya konsere gitmeler... Müze gezmeleri, restoranda yemek yemeler de söz konusu değildi... Bir banyomuz bile yoktu, bir odayı dört kişi paylaşırdı, tuvalete gitmek için kilere inmek gerekiyordu. Bu koşullar altında, tek bir satır kitap bile okunamazdı elbette... Evde bulunan yegâne yazılı şey, bir adet sözlük ve büyükannelerden miras kalan bir yemek tarifi derlemesiydi. Eve pek konuk da çağrılmazdı; çağrılamazdı... Tek tük, babamların arkadaşları gelirdi. Onlar da, bizim gibi sefalet içinde yaşıyordu. Marx'ın saptamalarında yanılmadığını biliyordum: babamın işvereni olan kişinin bir sütçü dükkânı ve burjuvalara özgü bir evi vardı. Annem o eve temizliğe giderdi. O evdeki yaşantının bizimkinden çok farklı olduğunu biliyordum ve bu noktada da Marx ile bir şeyi daha keşfediyordum: Bazı insanların her şeye veya birçok şeye –ya da en azından aşırı miktarda şeylere– sahip olmasının yanında, bazı insanların ellerinde avuçlarında hiçbir şey olmaması, gerekli temel şeylerden bile mahrum kalıp, bazen açlıkla cebelleşmeleri ne bir alınyazısıdır ne de üzerlerinde dolaşan bir lanettir.

Tüm bu okumalar, beni bir *sosyaliste* dönüştürdü ve öyle de kaldım. Bu kimliğimi korumam için, Marx dışında başka kişilerin de katkısının olabileceğini kısa süre içinde keşfettim. Bana eşlik eden anarşistler ve özellikle de Proudhon, bunda önemli rol üstlendi. Lise son sınıfta okuduğum *Mülkiyet Nedir?* ile özgürlükçü sosyalizmin henüz keşfedilmemiş bir potansiyeli içinde barındırdığına ikna oldum. Dolayısıyla, Marx'ın yetkinliğinin Marksizmin gelişimine yeterli olamayacağı bir dünyada, bu

sosyalizm türünün, son derece güncel öğeler barındırdığını gördüm. Proudhon'un son derece önemli bir verimliliğe sahip olduğuna dair görüşümü halen koruyorum. Ama politika ile ilk tanışmamda Marx'ın bana uzattığı yardım elini hiçbir zaman unutmadım.

Ve şimdi geldik Freud'a! Onu ilk önce, o kötü kitaplarla keşfettim, dolayısıyla tüm o kitapların, kendisine dair üretilen o efsanedeki rolünü incelemenin gerekli olduğunu düşünüyorum. O kitaplar sayesindedir ki, toplumun en az bilgi sahibi kesimlerinde kendisine dair gerçeküstü algılar yaratılmıştır. Pierre Daco'nun *Çağdaş Psikolojinin Olağanüstü Başarıları* adlı eseri gözümün önüne geliyor: Siyasi dünyadaki ideolojik propagandalarla ilişkilendirilebilecek bir kitaptı. Ayrıca, *Erotik Mizahın Psikanalizi* adlı kitabı da satın almıştım. Ancak bu kitap, psikanaliz alanından çok, erotik mizah konusunda parlak anlatımlar içeriyordu... Ama o sık sık yinelenen sözcüğün –psikanalizin– ve onun kükürt kokusunun, beni giderek kendine çektiğini keşfediyordum. Tıpkı, yasak bir şeyin etrafa yaydığı kokunun peşinden sürüklenmek gibi...

Freud'u doğrudan kendisinden okumanın daha uygun olduğunu düşünmeye başladım. Sahafın rafları, Freud'un çömezlerinin yazdıkları, eserlerine dair yorumlar ve bir dizi eleştiri yapıtıyla doluydu. Ama bunların hepsi, beni giderek Freud'un temel düşüncesinden uzaklaştırıyordu. *Cinsellik Üzerine*, okuduğum ilk kitabıydı. Bana doğrudan, aracısız olarak hitap eden bir adamla yaptığım ilk konuşmaydı. Ve bana şunları söylüyordu: Çocukların bir cinselliği vardır; mastürbasyon, bir canlının ruhunun gelişiminde önemli bir aşamayı teşkil eder; bir cinsiyet kimliği oluşturma yolundaki karşıtlar birliğinin yolu, çeşitli fırsatlarla edinilen eşcinsel deneyimlerden geçer. Tüm bu iddialar, varlığımı aydınlatıyor ve Hıristiyanlıktan yayılan o pis kokuların, sarhoşların pis nefeslerinin veya rahiplerin kokuşmuş ağızlarının (o rahipler ki, her hafta günah çıkarmak için tahta kafeslerin ardına yerleşip otuzbir çektiğini veya karıştığı dalavereleri itiraf eden altı yüz çocuğu –ki aralarında ben de vardım– adeta sorguya çekerdi), egemen olduğu yılları bir çırpıda siliveriyordu.

Bugün Freud'un elimdeki kitabının kapağını yeniden aralarken, bu kitapla aslında daha önceden tanışmış olduğumu gösteren, mavi kurşunkalemle yazılmış bir not buluverdim sayfa kenarında: "Ana-baba arasındaki tartışmalar, mutsuz geçen bir evlilik çocuklarda cinsel gelişim açısından zorluklar veya nevroz vakaları doğuran ağır sonuçları da beraberinde getirir." Bir filozofun fikirlerinin, genç bir okurun geleceği üzerinde nasıl etkiler doğuracağı konusunda ne düşünürsünüz? Freud, zihni kirlenmişlikle geçen yılları kutsal bir suyla yıkıyordu. Kitabı, var olan bir lekeyi temizliyordu. Sayfalar boyu ilerledikçe, çoğunlukla içine daldığımız ve hatta boğulduğumuz karanlıkları ortadan kaldırıyordu. Bir korkunun sona ermesinin, Hıristiyanlığa özgü bir lanetlemenin, tüm korkuları sonlandıran bir hareket olmadığından; çünkü aynı zamanda psişizmin cezalandırılması gibi bir durumun da söz konusu olduğundan söz ediliyordu.

Dolayısıyla, Nietzsche, Marx ve Freud, ergenlik döneminin kederlerinin kapladığı ve zincirinden boşalmışçasına özgürlüğün tadına varıldığı uçsuz bucaksız bir denizdeki üç fenerdi adeta... Sonu gelmeyecek sanılan bir gecede parıldayan üç yıldız, cehennemin girdabından kurtulmaya yardım eden üç çıkış yoluydu sanki. Tüm yaşamım boyunca Nietzsche'yi okudum. O zamanlardaki ruh halimi ele veren işaretleri, kitabın kenarlarına işlenmiş olarak görünce, gülümserim: Kadın düşmanı bir filozof, çünkü kadınlarla konuşmaya kalkınca nutku tutuluyor; tükenmiş bir canlıda kalan son güce övgü, savaş aforizmalarının içine usulca işlenmiş şiddet, şairane yaşantının kahramanlarına düzülen methiye, yeni varoluş olasılıkları... Bugünkü aklımla onu anlamaya çalışırken, kendini kurtarmak için düşünen varoluşçu bir bilgeliğin efendisi olduğunu fark ediyorum. Tıpkı, bu isme yaraşan diğer tüm filozoflar gibi... Bir başka deyişle, insanın derinliklerine yönelen filozoflara yaraşır şekilde...

Marx'ı özgürlükçü sosyalistlere, tercihen de Fransız olanlarına bıraktım. Marx'ın uluslararası sosyalizm konusuna da el atması, tıpkı Freud ve onun izinden giden diğerleri gibi, gezegenimize kendi yasalarını dayatmak için en onur kırıcı davranışları bile göze alması, kendi sosyalizm anlayışının dışına çıkan her türlü sosyalist akımı görmezden gelmesi ve onları ütopik ve tuhaf saçmalıklar ile aynı kefede değerlendirip yargılaması, köylülerden ve tarım dünyasından nefret etmesi, bilinçlenmiş işçi sınıfının öncülüğü konusundaki seçkinci tavrı, Proudhon'un sevdiği halktan onun nefret etmesi... Bütün bunlar özgürlükçü sosyalizmi seçmeme neden oldu. Ama onun sayesinde bu güzel mozaiği –*sosyalizm türlerini*– keşfetmiş olduğumu da, hiçbir zaman unutmam.

Köşeme çekilerek adeta yabanıl bir şekilde gerçekleştirdiğim, açgözlü ve öfkeli, anarşik ve içgüdüsel boyutları da olan okumalar, bir noktadan sonra, felsefe sınıfında verilen zorunlu okumalarla çakışmaya başladı. Lise sondaki öğretmenim, düşündüğünü ders yılının başında açıkça söylerdi: genellikle, haziran ayında yaptığı son ders sırasında, sınıfın en iyi not tutan ve en temiz deftere sahip olan öğrencisinin ismini açıklar ve bir sonraki yıl aynı konuda vereceği ders için, onun defterinden yararlanırdı. Lisede aynı zamanda, sanat kuralları kapsamında verilen bir eğitimden geçtik ve bu eğitim sürecinde, kuşku dolu ruhlarımızı teskin eden bir fikirle karşılaştık.

Freud da programda yer alan yazarlar arasındaydı: *Resmi Gazete*, felsefe dersinin temel okuma metinlerinde kimlerin olacağına dair Bakanlığın kararlaştırdığı temel bilgiler ve yazarlar listesine dair bir bilgilendirmede bulunmuştu. *Bakalorya*yı,* başlangıç diplomasını, napolyon susamını, sosyal "nazarlığı" alabilmek için, retorik mantık çerçevesinde bir makale yazılması veya bir metnin eleştirisinin yapılması gerekiyordu. Her sene adaylara önerilen metinler arasında Freud'un yazdıkları da bulunuyordu.

* Eskiden Türkiye'de de uygulanan, üniversite ve yüksekokullara girebilmek için lise öğreniminden sonra verilen olgunluk sınavı (y.h.n.).

Eğitim Bakanlığı'nda görevli bir dizi müfettiş ve memur eşliğinde, Bakanlık bünyesinde görev alan ve pedagojik öngörülerle ilerleyen uygulayıcıların tasarladığı bir kitap listesinde de, Sigmund Freud yer alabiliyormuş demek ki! Hem de, antik dönemdeki Platon'dan postmodern dönemdeki Foucault'ya kadar uzanan, en yeni eserleri bile kapsamına alan bir yelpazede konumlandırılmış bir dizi *filozof* isminin arasında ona da söz hakkı verilebiliyormuş!

Bu da demek oluyor ki, kendi ilerlediğim yolda okumayı tercih ettiğim Freud, *aynı zamanda* Fransız Cumhuriyeti'nin Ulusal Eğitim Bakanlığı'nın tavsiye ettiği Freud'du. Bakanlık, bu yazarın, felsefenin evrensel mirasının bir parçası olduğunu düşünüyor ve bu yüzden de onu, yirmi beş yüzyıllık düşünce tarihinin içine sığdırılmış binlerce isim arasından çekip çıkarıyordu. Bunun bir mükemmeliyet güvencesi olduğunu düşünmek için yeterince neden var ortada!

Okunacak kitap listesinde, öğretmenimizin özellikle vurguladığı bazı kitaplar şunlardı: Platon'dan *Cumhuriyet*, Descartes'tan *Yöntem Üzerine Konuşma,* Rousseau'dan *Toplumsal Sözleşme* ve *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*, Kant'tan *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* ve ardından da Freud'dan *Totem ve Tabu*'yla *Psikanalize Giriş*... Daha yakın bir tarihe gelirsek, Bachelard'dan *Bilimsel Aklın Oluşumu.* Felsefe sınıfının ilk dersi: *Freud bir filozoftur*, tıpkı Platon, Descartes ve Rousseau gibi.

Demem o ki, okunması gereken her şeyi okudum. Freud ve önerilen kaynakçanın içinde bile yer almayan daha nicelerini... Listeye *Espriler ve Bilinçaltıyla İlişkileri, Düşlerin Yorumu* ve *Metapsikoloji*'yi ekledim. Görünüşte, Marksist olmaksızın Marx okunabilirdi. Tıpkı Spinozacı olmaksızın Spinoza'nın, Platoncu olmaksızın Platon'un okunabileceği gibi... Ama Freud'u okuduğunuzda, Freudçu olup olmamak arasında bir tercihte bulunma hakkınız yoktu; çünkü psikanaliz, evrensel ve kesin bir doğruluk anlamına geliyordu. Bilimsel olarak kararlı bir ilerleyiş izlemişti, çünkü bugün artık nasıl kimse yer-merkezciliği sorgulamıyorsa, psikanaliz de bir insanın –veya en azından bir filozofun yanılsamasının– hipotezi olarak değil, herkesin benimsediği, genel kabul görmüş bir gerçeklik olarak sunulmuştu. Psikanaliz, tıpkı Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfi gibi, bir nevi "keşif" olarak nitelendiriliyordu. Öyle bir disiplindi ki bu, tüm dünyayı en ufak bir ayrıntısına kadar gözlemliyor; üstüne üstlük hem size özenle bakıyor hem de sizi *tedavi ediyordu.* Freud tüm bunları söylüyor, yazıyor; içlerinde oldukça ciddi yazarların da bulunduğu takipçileri de, onun izinden gidiyordu! Son kertede, Freud'un tüm yazıp çizdiklerine kurumsal açıdan da onay verilmiş oluyor ve siz de bakaloryanızı elde etmiş oluyordunuz. Tüm bu hayranlığa değer gerçeklikleri beraberinizde taşıyarak...

1976 Ekim ayında, on yedi yaşımdayken, Caen Üniversitesi'ne kabul edildim. Yaşı geçkin öğretmenim –ki kendisi Lukretius hayranıdır– Lucien Jerphagnon'un

dersinde, felsefeyle yıldırım aşkıyla bağlanmıştım. Onu okudukça, koskocaman bir evreni, antik felsefeyi keşfediyordum. Özellikle bir eser, *Şeylerin Doğası Hakkında*, vardı ki getirdiği öneriler arasında, net çizgilerle belirlenmiş bir etik, sıkı bir ahlak anlayışı, hazcı bir çilecilik, Tanrı'yı işin içine katmayan özel nitelikler, maddeci ve duyumcu bir düşünce, tanrı kaygısı olmayan bir dünya vizyonunun yanı sıra pratik bir bilgelik ve aşkın teolojik payandalar olmaksızın sağlanan bir varoluşçu kurtuluş bulunuyordu. Bir yandan şeytan veya cehennemi boylama ile ilintilendirilen tehditlere başvurmadan, diğer yandan da bir cennet vaadinin peşinden koşulmaksızın öngörülen özel bir anlayıştı bu...

Not sistemi beni felsefe dışındaki alanlara kaydolmayı zorluyordu. Bunun üzerine, sanat ve antik arkeoloji dersleri aldım; ardından tarihe merak sardım. Böylelikle, bana mutluluk veren antik dünyada daha fazla yol katetmeyi amaçlıyordum. Felsefe dersleri aldığım enstitüde, Marksist-Leninist genç bir eğitmen, psikanalizi, "burjuvalara özgü bir bilim" dalı olmakla kınayıp eleştiriyordu. Onun verdiği dersleri bir senc boyunca takip ettim. Yeni eğitim yılı başladığında, Lacan'ın anlayışını benimsemiş olarak geldi karşımıza... Lacancı çizgiye geçmiş solcular için zorlu geçen bir seneydi. Üstüne üstlük, öğretmenimiz, bu eğiliminin üzerine bir de Sade'den üstü kapalı imalar ve Bataille'dan –özellikle de günah çıkarma konusundaki yıkıcı argümanlarını konu alan– esinlcnmeler de iliştiriyordu. Bugün, Aziz Paulcü bir kimlik edinen öğretmenimiz, yeni "mezhebi"nin meziyetleriyle övünüp duruyor; üzerine de görüngübilimsel bir sos eklemeyi ihmal etmiyor. Tanrılardan korkulmaması konusunda okuruna telkinlerde bulunan Lukretius, Lacancı dalkavuklara karşı bağışıklık kazanmamı sağlamıştı.

1979 yılında, psikanaliz dersine kaydoldum. Sınıf ağzına kadar doluydu. Öğretmen, haftada iki saat ders veriyordu. Fransız Komünist Partisi (FKP) merkez komitesi üyesi eski bir Stalinciyle anlaştıktan sonra, on beş günde bir derse dönüşümlü gelmeyc başladılar: Birisi psikanalizin temel kavramlarını öğretirken, diğeri de Marx'ın dehasını ve Proudhon'un sefaletini anlatıyordu! Komünist olan, ikide bir sınıfa gelmeyi unutuyordu ve derse geldiğinde de zamanının büyük bölümünü fotokopi çekmekle harcıyordu. Diğeri ise, sürekli sigara molasına çıkıyor; trene yetişmek için zamanından önce dersi bitiriyordu.

Psikanaliz dersleri iyi düzenlenmişti: bu disiplinin temel kavramlarını içeriyordu. Biz de bu konuları *Psikanalize Dair Beş Konferans* adlı eserinde Freud'un yaptığı analizler çerçevesinde işliyorduk. Dolayısıyla, tüm yılı Dora, Küçük Hans, Kurt Adam, Fare Adam, Başkan Schreber gibi kavramsal kişiliklerle geçirdik. Bu kişilikler, histeriyi, fobiyi, çocukluk nevrozunu, takıntılı nevrozu ve paranoyayı incelememize yardımcı oldu. Freud, takma adlar arkasına gizlediği bu insanları tedavi edip iyileştirdiğini söylüyordu. Tedavi yöntemlerini de kaleme alıp, saygın yayınevleri tarafından yayımlatıyordu. Üstüne üstlük, bu konular Fransa ve Navarre'daki tüm felsefe sınıflarında

işleniyordu. Bakalorya edinmek için, bu ifşa edilmiş gerçeklikleri öğrenmek gerekiyordu. Hatta üniversitelerde resmi müfredat dâhilinde bile öğretildiği oluyordu. Bunları bilirseniz, diploma ve hatta felsefe alanında lisans belgesi alabiliyordunuz.

O dönemde, sözü edilen beş vaka incelemesinin dışında, *Uygarlığın Huzursuzluğu*, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* ve *Bir Yanılsamanın Geleceği* adlı eserleri de okudum. Ardından da, Didier Anzieu'nün tez çalışması olarak hazırladığı o devasa eser geldi: *L'Auto-analyse de Freud* [Freud'un Özçözümlemesi]... Öyle ki, bir teknik lisede felsefe öğretmenliğine başladığımda Freud'a dair yaklaşık 2500 sayfayı devirmiştim! Öğretmenliğim sırasında ben de, yine Freud'u işin içine katan bir felsefe programını aktardım öğrencilerime... Yirmi yıllık öğretim yaşantım boyunca, bakalorya sınavları sırasında Freud'un metnine dair yapılan yorumları birkaç kez kontrol etmek durumunda kaldım.

Felsefe programının temel kavramlarından olan "bilinç" gibi konular, psikanalize değinmeden, Freud'un bilinçaltı analizlerini mercek altına almadan nasıl ele alınabilir ki? Veya resmi müfredatın olmazsa olmazlarından "mantık", "doğa", "din", "özgürlük", "tarih" ve diğer gözbebeği kavramlardan söz ederken, psikanalizle ilintili tezler konusunda nasıl sessiz kalınabilir? Karşılığında devletten maaş aldığım ve felsefe dersi vermemin istendiği bir ortamda, eleştirel bir tutum takınıp, Freud'un, Freudçuluğun ve psikanalizin kurduğu tuzaklardan bahsetmek için hangi bahanenin ardına sığınabilirdim? Akademik kitap yayıncılığının dünyası, Milli Eğitim Bakanlığı ve onun lise son sınıflar için öngördüğü resmi müfredat, üniversitede verilmesi öngörülen eğitim, bakalorya edinmek için Freud konusunda bilgi sahibi olma gerçği... Bunların hiçbiri, psikanalizin bilimsel geçerliliği konusunda kuşku duyulmasına elvermiyordu.

Yirmi sene boyunca, bilinçli olarak öğrendiğim her şeyi, felsefe sınıflarımdaki öğrencilere aktardım: Çocukların anal-sadist evreden geçerek ağız bölgesinden jenital bölgeye dek cinsel açıdan gelişimi, bu gelişim sırasında ortaya çıkması olası saplantılar ve travmalar, kaçınılmaz Oedipus kompleksi, nevroz durumlarının cinsel kökenlerinin sorgulanması, psişik aygıtın iki ilacı, duygularını baskı altında tutma ile yüceltme arasındaki ilişki, bunun yanı sıra divan tekniği, duyguların bastırıldığının bilincine varılması ve semptomların yok oluşu, tedavi yöntemleri... Spinoza'nın yaratıcı tabiat ve yaratılmış tabiat tezi veya Platon'un o meşhur mağara benzetmesi konusunu anlatırken de, dersi benzer şekilde işliyordum.

Bununla birlikte, öğrencilerim benim anlattıklarımı o şekilde anlamıyorlardı; çünkü Kant'ın kategorik emir kavramını veya Nietzsche'nin üst-insanını konu alan bir ders, psikanalize ayrılmış dersler gibi bir etkiyi hiçbir zaman doğuramazdı. Homoseksüel kimliğin oluşumu veya Oedipus ilişkisinin şekilleri konusunu, çocuk yaşlarda geçirilen travmalar ile libidonun düzeninin bozulması arasındaki bağlantıyı, kadınsı bir cinselliği sağlamak için klitoris bölgesinden vajina bölgesine geçiş zorunluluğunu, sapıklık adı verilen durumları, bir divana uzanma gerekliliğinin bir be-

lirtisi olarak psikanaliz söylemine direnişi ele aldığım zamanlarda, Milli Eğitim Bakanlığı'nın önerdiği müfredattaki muğlak ifadeleri kullanmak yerine, her öğrencinin yaşantısı ve varoluşuna değin alıntılara başvururdum. *Kuramsal olarak* öğretilen psikanaliz, bu şekilde onlar tarafından sahiplenilip *somut olarak* onların psikanalizi, genç kızların ve delikanlıların psişesinin analizi haline geliyordu. Bu düşüncenin içinde, sonsuz sayıda önlem alarak yapılması gereken bir nevi büyücülüğün bulunduğunu biliyordum. Terapist, yani sihirbaz, büyücü ve guru olma olasılığı, beni bu işten çok soğutuyordu: Her an yanıp tutuşabilen ruhların yakınında patlayıcı bir maddenin nasıl durabileceğini öğretmemiz isteniyordu sanki bizden... Psikanalizcilerin tehlikeli gücü konusuna biraz da olsa değinme fırsatı yakalamıştım bu sırada. Bunun üzerine, onların ruhani kastları ve bu ruhanilikten ileri gelen güçleri karşısında içgüdüsel ve bilinçdışı bir güvensizlik hali geliştirdim.

Bu program sayesinde, daha az büyülü, daha az rahatsız edici ama daha sağlıklı felsefi alanlar buluyorduk: doğal yaşam hali ile Rousseau'daki sosyal sözleşmenin gerekliliğinin birbirine eklemlenmesi, Epikuros'da yer alan doğal ve zorunlu arzular ile doğal ve zorunlu olmayan arzular arasındaki fark, daha az yaygara koparıyordu. Freud onların yaşamında kayboluyor, yorumlayacak bir metin olarak tekrar belirip bakalorya belgelerini aldıklarında yeniden ufukta yitiyordu. Geriye kalanlar ise, öğrencilerimin kırılgan ruhlarına dokunan, onları okşayan ve isyana sürükleyenlerdi. Bu gizli toprakları ele almaya her yeltenişimde, büyülü, yeterince saçma, rahatsız edici ve yeni yeni şekillenen mizaçlar için oldukça çekici görünen bir dünyanın karanlıkta kalan yüzünde ortaya çıkacak olan kimliklerin hareketini hızlandırmaktan hep çekinirdim.

Böylece ben de "Freud kartpostalları" olarak nitelendirebileceğim kartları hazırladım. Felsefede kartpostal ne anlama gelir? Aşırı bir sadeleştirme sonucu elde edilen bir klişe, dini bir imgeye benzeyen bir ikona, sade, ama bir o kadar da etkili bir fotoğraf... Öyle bir fotoğraf ki bu, bir mizansenden, bir senaryodan, dağınık bir canlı topluluğunun içinde keyfi olarak belirlenmiş bir kadrajdan yola çıkarak, bir yer veya zaman dilimi hakkındaki gerçekliği söylemeye niyetli... Bir kartpostal, nemli bir gerçekliğin kuru bir parçasıdır. Kulisleri gizleyen bir sahne performansı, dünyanın dondurulmuş ve ardından da en güzel süslerini takıp takıştırarak insan önüne çıkarılan bir parçası, derisine saman doldurulmuş bir hayvan, aldatıcı bir görünüştür.

Kartpostal, karmakarışık bir dünyayı sade bir etiket dahilinde bir araya getirir: peki, felsefede durum nasıldır? Felsefe, kısaltmalar, özetler yapılmasını önerir: Ya anekdotlar şeklinde –Sokrates'in içtiği baldıran zehri, kiniklerin içinde yaşadığı fıçı, Platon'un göğe doğru kaldırdığı işaretparmağı, Aristoteles'in toprağı gösteren parmağı, çarmıha gerilmiş İsa–, ya da kuramsal şekiller altında: Sokrates'in "Kendini Tanı!" şeklindeki ilkesi, Diyojen'e uygun yaşam biçimi, Platon'un akılla anlaşılabilir dünya anlayışı, vs. Felsefe vitrininde Freud'un da bir yeri var elbette...

Freud kartpostalı, birçok insanın gereksinimleri için yeterlidir. Bu düşüncenin tamamını, Freud'un tüm yapıtını okumak suretiyle kavramaya çalışan, böylelikle de küresel bir dünya vizyonunun diyalektiğini keşfetmek isteyen insan sayısı, oldukça azdır. Lise son sınıftaki felsefe sınıfı ve üniversite amfisinde verdiğim ders, bu kartpostalları üretmek için, adeta bir makine gibi işliyordu: öğrenmesi kolay birkaç klişeyi hedefliyor; bu klişeler üzerinde yorumlar yapılmasının kolay olmasına, bir "fikrin" yayılması için temel öğeleri barındırmasına özen gösteriyordum. Üniversite sıralarından yükselen yorumlar ve o yorumların üzerinden yapılan yorumlar, kartpostalların da kartpostallarını üretmeme yardımcı oluyordu. Bu kartpostallar da, klişeleri bolca, geniş bir çerçevede ve daha uzun süreler boyunca yeniden üretiyorlardı.

Peki, sözünü ettiğim bu Freud kartpostalları nelerdir? Şimdilik, vitrine yerleştirmek üzere sadece on örnek seçtim; ama daha uzun bir liste de oluşturabilirim.

Kartpostal No 1: Freud, aşırı derecede gözü pek ve cesur bir *otoanaliz* yardımıyla, *bilinçaltını* kendiliğinden keşfetti.

Kartpostal No 2: *Dil sürçmesi*, *unutulan hareket*, *yapılan espri*, *özel isimlerin unutulması*, *yanlış anlama*, bilinçaltına erişmemize yardımcı olan bir *psikopatoloji*ye tanıklık eder.

Kartpostal No 3: *Rüya* yorumlanabilir. *Bastırılmış arzunun* farklı bir şekle bürünmüş bir ifadesi olarak, bilinçaltımıza yönlendiren "Kral yolu"dur.

Kartpostal No 4: *Psikanaliz*, klinik gözlemlerden ortaya çıkar: temel kaynağı, bilimdir.

Kartpostal No 5: Freud, *divan*a uzanma ve *kür* yoluyla, psikopatolojiyi saptayıp iyileştiren bir teknik keşfetmiştir.

Kartpostal No 6: Bir *analiz* sırasında, herhangi bir *bastırma* durumunun bilinç düzeyine çıkması, semptomun da yok olmasına yol açar.

Kartpostal No 7: Çocuğun karşı cinsten ebeveyne cinsel istek ve arzu duyması, aynı cinsten olan ebeveyne ise öldürülmesi gereken bir rakip olarak yaklaşması şeklinde açıklanan *Oedipus kompleksi,* evrensel bir durumdur.

Kartpostal No 8: Psikanalize *direnme,* ayak direyen kişide bir *nevroz* durumunun varlığına delalettir.

Kartpostal No 9: Psikanaliz, sizi özgürlüğünüze kavuşturan bir disiplindir.

Kartpostal No 10: Freud, Aydınlanma felsefesinin simgesel eleştirel rasyonalitesinin devamlılığını göstermektedir.

İşte, bu kartpostallar aracılığıyla, üniversitelerde veya liselerdeki öğretmenler tarafından öğretilen müfredat oluşturulur. Entelektüel geçinen elit tabaka tarafından ezbere söylenen tüm bu klişeler, ideolojik aygıtlar tarafından nöbetleşe kullanılır; kalabalıklara doğru yayıldıkça da belirginleşir; en sonunda da bir çocuğun elinden tutan bir rehbere dönüşür ve şöyle der: "Freud, psikanalize dair geliştirdiği kuramında, libidonun genel yasayı oluşturduğu, Oedipus kompleksinin de özel bir durum olduğu insan psişesinin mekanizmalarına kesin bir şekilde erişir. Psikanalizi pratik olarak ele aldığında ise, psikopatolojileri tedavi edip iyileştiren bir teknik üretmiştir." Dolayısıyla, tüm bu kartpostallar, –sözcüğün ikinci anlamıyla– klişeleri yeniden üretirler. Klişelerden kastettiğim ise, tekrarlana tekrarlana gerçek halini almış hatalar, yinelemeler, dönüp dolaşıp aynı bunaltıcı nakaratı söylemeler...

2006 yılında, *Contre-histoire de la philosophie* [Felsefenin Karşı Tarihi] adlı kitabımda, Freud'un yerine ben düşündüm bu kez. 2002 yılından beri, kendi çabalarımla kurduğum bu alternatif mekânda –Halk Üniversitesi– birkaç dostumla birlikte, ders veriyorum. Felsefenin unutulan tarihini ve bu tarihe egemen olan baskın tarihyazımını anlatıyorum. Sözünü ettiğim bu tarihyazımı idealist, tinselliğe dayanan, düalist ve Hıristiyan özellikler barındırıyor. Freudçuluk sorununu ele almadan, marjinal ve azınlıkta bulunan yirmi beş yıllık bir felsefe tarihini yazmak ise olanaksız görünüyor.

Burada, daha önce başkalarının anlattıklarını öğretmiyorum, verdiğim seminerleri ya unutulmuş düşünürlere (Atinalı Antifon'dan Robert Owen'e, Karpokrates'ten, Bentivegna da Gubbio ve daha nicelerine), ya da daha önce hiç temas edilmemiş bir noktadan eleştirilcrimi yönelttiğim (Epikuros'un Bahçe'de hedonist eğilimli siyasi topluluğu, Montaigne'in hiçbir zaman yazmadığı ama konuşmaları sırasında aktardığı *Denemeler*'i anlatma tarzı, üst-insan yaratılması yoluyla Nietzsche'nin varoluşçu bilgelik önerisi, vs.) tanınan kişilere ayırıyorum. Freud söz konusu olduğunda, elbette ikinci seçeneği tercih ediyordum. Öncelikli olarak, yapmış olduğum okumalara güvenerek, onun, kuramını Schopenhauer ve Nietzsche çizgisinde geliştiren *dirimselci bir filozof* olarak okunmasını önerdim. Her ne kadar Freud bu filozofların üzerinde herhangi bir etkisi olduğunu dikkat çekici bir şiddetle reddetmiş olsa da, bu inkâr edilemez bir gerçeklikti. *Metapsikoloji* ve *Haz İlkesinin Ötesinde* adlı eserlerini yeniden okuyunca, Freud'un dirimsel bir düşünür olduğu varsayımına daha fazla inanmıştım.

Halk Üniversitesi'ndeki derslerime hazırlanmak için oldukça basit bir yönteme başvurdum: külliyatı eksiksiz bir şekilde okumak. Çünkü kartpostalların büyük bölümü, entelektüel bir tembellikten ileri geliyordu. Memur maaşını güvence altına almak veya yayıncıyla yapılan sözleşmeye saygı göstermek –küçük entelektüel köşesinde varoluşunu sürdürmek– için sürekli rehberi yineleyip durmakla yetinilebiliyorsa, tüm eser üzerine çalışmanın ne anlamı olabilir ki? Çok az çalışarak da aynı

etkiyi doğuracağınızı bile bile, son derece meşakkatli bir çalışmada bulunmayı ne gerekçelendirebilir?

Ben de, bunun üzerine, Freud'un Presses universitaires de France'tan yayımlanan külliyatını satın aldım ve bilinçli olarak kronolojik sıraya uygun bir şekilde okudum. Kulislerdeki çalışmalara yardımcı olan gerekli yazışmaları keşfettim. Bütünsellik içindeki bağlantıları kurmak amacıyla, biyografileri ekledim. Ardından da, yaşamının, ailesinin, içinde bulunduğu çağın ve döneminin yaşantısından oluşan bağlamın içine, entelektüel üretimlerini yerleştirdim. Bağlamsız bir metinde din unsurunu ön plana çıkaran ve bir sayfayı, saf bir düşünüşle kaleme alınan bir parşömenmişçesine ele alan yapısalcı bir okumayı hiçbir zaman benimsemedim.

Benim için *Şen Bilim*'e önsöz olan metot tartışmasından her zaman için çekinerek, *Felsefenin Nietzsche Üzerinden Tarihi*'ni yazdım. Bunu her zaman için yineledim; mümkünse şimdi de yinelemek istiyorum. En azından, uzun ve eşsiz bir gelişim içinden alınan bu cümleler yoluyla: "Fizyolojik gereksinimlerin bilinçsiz bir şekilde farklı biçimlere bürünmesi, nesnellik, fikir ve salt entelektüellik maskelerinin ardına saklanması, ürkütücü şekiller almaya oldukça elverişlidir. Ve şunu sık sık kendime sorarım: Eğer felsefe, vücudun yorumlanması ve vücudun yanlış anlaşılmasından ibaret olsaydı, ne değişirdi?"

Dolayısıyla, burada *Freud'u, Freudçuluğu ve psikanalizi Nietzsche üzerinden yorumlamayı* öneriyorum: Freud'un *bilinçaltını* farklı şekillere sokan öğretisini (bu sözcük, Nietzsche'nin de kaleminin ucunda durur); bir medeniyeti kendine çeken bir insan öğretisinin fizyolojik gereksinimleri ve içgüdülerinin dönüşümünü; Freud'un kendine ait ve oldukça öznel öğeler barındıran otobiyografisinin son derece nesnel ve bilimsel olarak tanıtmasına olanak veren olay örgüsü mekanizmalarını... Birkaç sözcükle anlatmam gerekirse, burada, Freud'un metninin ana gövdesini yeniden yorumlama denemesi yapmayı öneriyorum.

Halk Üniversitesi'ndeki katılımcılar bazen bin kişinin üzerine çıkabiliyordu ve genellikle çok uyanık insanlardan oluşuyordu. Her ders, iki saat sürüyordu. İlk saatte bir sunum yapıyordum ve o sunumu hazırlamak için de yaklaşık otuz saat kadar çalışıyordum. İkinci saatte ise her türlü soruya yanıt veriyordum ve bu süreci doğrudan ve herhangi bir tuzağa başvurmadan yönetiyordum. Öğrencilerin bazıları gerçekten de dersine hazırlıklı geliyordu. Her türlü tuzağa karşı önceden gardını almış, uzmanlaşmışlardı. Bu da, beni mutlu ediyordu: Felsefi olarak, sahneye çıkmadan önce çalışmanız gerekir ve şayet gerekli hazırlığı gerçekleştirmişseniz, hiçbir şeyden korkmanıza gerek kalmaz.

Dolayısıyla, her türlü konuya çalışıp hazırlıklı olmak gerekir. En ince ayrıntısına kadar... İşte bu yüzden, psikanalize muhalif görüş benimsemiş olanların müdahalelerini önceden tahmin ederek, eleştirel yaklaşımdaki tarihçilerin eserlerini de okudum.

Bu işe canla başla sarılmıştım. Bir yandan da, güya namuslu geçinen ve saygıdeğer addedilen birkaç yayında ciddi olduklarını düşündüğüm raporlar yayımlamış psikanaliz tarihçilerine ait yalan yanlış fikirler zihnimde uçuşuyordu. Efsanenin muhafızları olan bu kişiler, tüm eleştirel literatürü ellerinin tersiyle itiyorlar ve onu "revizyoncu", Yahudi karşıtı, tepkici ve aşırı sağa göz kırpmakla itham ediyorlar. Dolayısıyla, entelektüel açıdan görüşüp konuşmaya bile değmeyecek insanların ürünü olarak sunulan bu kitapları, o dönemde okumamıştım.

Halbuki o kitapları okumuştum: Doğru söylüyorlardı... Bu keşif, benim için ismi konulamayan bir şaşkınlık doğurdu: Öncelikle, bu yazarların Yahudi düşmanlığıyla yakından uzaktan ilgileri yoktu. "Revizyonist" olarak nitelendirilmeleri de son derece hatalıydı. Siyasi duruşları (belki) sol olmasa da, aşırı sağ yanlısı militanlarla da aynı kefeye konulmaları gaddarlık olurdu! "Revizyonist" nitelemesi metnin bizzat içeriğinde sürekli yineleniyor. Sayfa sonuna iliştirilen bir nota bakılırsa, bu sözcüğün, gaz odalarının varlığını reddeden ve inkârcılarla aralarından su sızmayan revizyonistlerle hiçbir alakası bulunmuyor. Elbette... Peki, ama, –en hafif deyişle– bir muğlaklığa neden olan veya –daha da kötüsü– teyit edilebilir tarihi argümanlar eşliğinde Freud'a karşı gelmenin, psikanalize eleştirel yaklaşan tarihçileri Son Çözüm'ü reddedenlerle aynı safta değerlendirmek anlamına gelen bir sözcüğe başvurma gereksinimi nereden kaynaklanıyor dersiniz?

Böylelikle, isterik olanla tarihsel olan arasındaki mücadeleyi keşfediyordum. Bu öyle bir savaştı ki, *tarihçinin rasyonel silahları*, rakibi gözden düşürmek için akla hayale gelebilecek en ağır hakaretlere (Hitler'le işbirliğine girme iması!) başvurmakta beis görmeyen *isterik olanın mantık dışı inancı* karşısında fazla sözünü geçiremiyordu. Böylelikle, gerçek bir fikir tartışması, fikirlerin saygıdeğer bir ortamda entelektüel bir düzeyde yüzleştirilmesi, kanıtların yavaş yavaş öne sürüldüğü bir münazara, en temel düzeydeki kültürel inter-sübjektiviteden* kaynaklanan daha bir dizi prosedür engelleniyordu.

Eleştirel tarihçilerin ayrıntısına girmeksizin, kalemlerinden ne tür tezler okunduğunu soralım kendimize... Freud çok yalan söyledi, gerçekleri gizledi, kendi efsanesini devam ettirmek için didindi durdu. Onun izinden gidenlerle ve kızıyla yaşamı boyunca gerçekleştirdiği yazışmaları ortadan kaldırdı; ancak bu yazışmalar, daha sonraları başkaları tarafından ele alınıp geliştirilerek günümüze kadar ulaştırıldı. Mektupları yok etme yolları aradı, özellikle de telepatiden geçerek, nümerolojiden okültizme dek uzanan ölçüsüz ve saçma kuramlardan yana olan bir Freud manzarası çizen Fliess'le olanları.... Bu mektup yazışmalarında ahlaka aykırı olan bölümler çıkarılmış, efsaneye uygun olarak yeniden kaleme alınıp, tek bir versiyon altında yıllar

* Özneler-arasılık (ç.n.)

boyu dağıtılmıştır. Yakın zamanda çıkan eksiksiz baskısı 2006 Ekim tarihlidir ve yazışmalara verilen zararın ne boyutta olduğunu ölçmemizi sağlar. Tarihi ve tarihçileri hiçe sayan dalkavuklar, o dönemde kamunun erişimine açık olmayan, saçma sapan süreler boyunca (bazı belgeler için 2057 yılına dek!) araştırmacılara dahi yasaklanan büyük miktarda arşive acımasızca bir ambargo uyguluyorlar. Oysa, menkıbe yazıcıları, komite iznini aldıktan sonra, bu belgelerden bazılarına erişebiliyorlar.

Aynı zamanda, Freud'un sonuçları tahrif ettiğini, bazı hasta isimleri uydurduğunu, keşiflerini hiçbir şekilde bulunamayan kliniklere dayandırdığını, yaptığı tahriflere dair kanıtları da ortadan yok ettiğini fark ediyoruz. Örneğin, kokain konusunda geliştirdiği ve büyük bir hararetle savunulan kuramları, bilim adamları tarafından tüm halkın gözü önünde geçersiz kılındı ve tekrar tekrar reddedildi, daha sonra da bu konuda ortalığı derin bir sessizlik bürüdü veya, kahramanımızın bizzat kendi çabaları sonucunda, kendi zaferini korumak amacıyla, hatalı bir versiyon altında sunuldu.

Şu noktayı da eklemeliyiz: Freud'un tüm yaşantısı boyunca sürekli yinelediği ifadelerinin aksine, Anna O.'nun iyileşmesinde, psikanalizin zerre kadar faydası olmadı. Psikanalizin beş özgün modeli olarak tanıtılan vakalardan da yararlanılmadı. Bu modellerden birkaçı için, rahatsızlıkları daha da artmıştı ... İkna olmak için, Serguei Pankejeff isimli –nam-ı diğer Kurt Adam– birinin tanıklıklarını okuyalım. Bu kişi, sözümona Freud tarafından iyileştirilip, 1979 yılında doksan iki yaşındayken hayata gözlerini yummuştu, yetmiş yıl boyunca, toplam on analizci tarafından psikanalize tabi tutulduktan sonra...

Okuduğumuz tarih eleştirileri, Freud'un, psikanalizi dahice keşfettiğine dair mitosu oluştururken bugün ismi dahi bilinmeyen yazarların tezlerini sıkı takip ettiğini ve faydacı bir şekilde bu görüşlerden yararlandığını ortaya çıkartıyor. Öyle ki, bugün bilimsel açıdan karanlıkta kalmış bu keşifleri, kendisininmiş gibi sahiplenmişti. Ayrıca, Sigmund Freud'un düşünce evreninde, efsanevi ve övgü dolu bir yaklaşımın tersine, tarihsel ve kitaplara bağlı bir şecere gözümüze çarpıyor. Ama onun eserlerini okurken, hayatta olduğu dönemden bugüne kadar bir tarihsel perspektif izlemeliyiz; çünkü ancak bu şekilde, onun yapıtının doğuşuna, kavramlarını üretmesine, biliminin şeceresine dair salt *tarihsel bir okuma*nın önüne geçmiş oluruz.

Peki, yerleşik efsaneyi darmaduman eden bu tarihsel bilgileri ortaya çıkardıktan sonra ne yapmalı? Her şeyi yok edip, geride hiçbir şey bırakmaksızın, Freud'un külliyatının mahzeni boylamasına önayak mı olunmalı? Yoksa her şeyi saklayıp türlü sataşmalara başvururken tarihi yok sayarak eleştirel yaklaşımlarla herhangi bir münazaraya girmeyi reddetmeli mi? Ortaya çıkan gerçeklikler karşısında, itiraz kabul etmeyen arşivlerin varlığında inkâr edilemeyen, doğrulanabilen tarihsel hakikatlere rağmen ve buna koşut olarak bazı şeyler saklandığı için bilinmelerinin de iyi olmayacağının sanılmasına ortam hazırlayan bir şekilde arşivlerin erişime kapalı tutulduğu

bir ortamda, hiçbir şey yokmuş gibi davranmaya uzun süre devam etmek ne mümkün? Yaldızlı efsanenin yandaşlarının incelemeyi reddettiği kanıtları gündeme getirmekten memnun olan tarihçileri, üstü kapalı bir şekilde "Hitler'in müridi" olmakla suçlamak daha ne kadar sürdürebilir?

Freudçuları Freud'a havale edelim... Ne de olsa, *Yaşamım ve Psikanaliz* adlı eserinde, kendisi de, tezlerine karşı çıkabilen, direniş gösteren, kuramlarına inanmayan, üstüne üstlük, psikanalizin "onun kurgusal fantezisinin bir ürünü" (XVII. 96)* olduğu –oysa ki, aslında psikanalizin uzun ve sabırlı bir bilimsel çalışma olduğunu iddia ediyordu– yönünde kutsal şeylere saygısızlıkta bulunan bir tutum benimsemiş muhaliflerinden rahatsız olduğunu ifade ediyordu. Freud, ona muhalefet edenlere seslenirken, bu kişilerin "neye karşı çıktıklarını görmemek için mikroskoba bir göz atmamaktan ibaret olan klasik bir direniş manevrası"nı *(ibid)* yeniden canlandırdıklarını öne sürüyordu. Freud, bu metaforu, dünyaya Galileo'nun dürbününden bakmayı reddeden ve yermerkezci tezin geçerliliğine dair kanıtlardan kaçınan Cremonini'den ödünç almıştı. Bugün, tarihin teleskopundan bakmayı reddetme sırası, yaşadıkları dönemde kutsal metni bilimsel kanıtlardan muaf tutma yanlısı olan Vatikan'daki ruhanileri anıştıran Freudçulara geçti.

Kendi adıma, Freud'un dürbünüyle dünyaya bakarken, öncelikle Freud'un bu bakış sırasında bizim bulmamızı istediklerini keşfetmeye, ama bunu da tüm önyargılarımdan sıyrılarak yapmaya çalıştım: Freud'un edimsel söylemini uzun süre boyunca kabul ettim. Bunun karşılığında, epey zamandır duvarıma raptiyelerle tutturulmuş kartpostalları yırtabilmek için, birçok şeye de dürbünün göz yuvasından baktım. Şimdi de, size bir dizi karşıt kartpostal önerisinde bulunacağım.

> **Karşıt kartpostal No 1:** Freud, 19. yüzyıla ait tarihi bir banyonun içinde, çoğu felsefi (en önemlileri de Schopenhauer ve Nietzsche'dir) ama aynı zamanda da bilimsel nitelikteki bir dizi okuma sonrasında, bilinçaltına dair hipotezini formüle etmiştir.
> **Karşıt kartpostal No 2:** Günlük yaşantıda psikopatolojiye dair farklı sürçmelerin gerçekten bir anlamı vardır. Ancak, bu anlam, hiçbir şekilde, tamamen libidoya veya Oedipus kompleksine değin bir bastırma açısından yorumlanamaz.
> **Karşıt kartpostal No 3:** Rüyaların bir anlamı vardır; ama bu anlam, kendinden önceki önermeyle aynı perspektifte değerlendirilmelidir: Özellikle libidoya veya Oedipus kompleksine değin bir güdülenmeden bağımsızdır.

* Onfray'ın kullandığı referans sisteminde Roma rakamı, Freud'un *Presses universitaires de France*'tan yayımlanan *Külliyat*'ının basım cildini, Arap rakamları ise ilgili sayfayı belirtir. Sadece sayfa sayısı verilmişse, PUF'un külliyatına alınmamış yapıtlara referans verilmiştir.

Karşıt kartpostal No 4: Psikanaliz, edebi psikolojiden kaynaklanan bir disiplindir. Kendi mucidinin özyaşamöyküsünden kaynaklanır ve sadece ve sadece onu anlamak üzere faaliyet gösterir.

Karşıt kartpostal No 5: Analitik terapi, sihirli düşünceye dahil bir kolu betimler: plasebo etkisinin sınırları çerçevesinde tedavi eder.

Karşıt kartpostal No 6: Duyguların baskı altında tutulduğuna dair bir bilinçlenme, hiçbir zaman, ne semptomların yok olması ne de iyileşmeye mekanik olarak yol açmıştır.

Karşıt kartpostal No 7: Evrensel bir durum olmaktan uzak olan Oedipus kompleksi, sadece Sigmund Freud'un çocukluk dönemine ait bir arzuyu yansıtmaktadır.

Karşıt kartpostal No 8: Büyülü düşüncenin reddedilmesi, kaderini bir büyücünün ellerine teslim etmeyi hiçbir şekilde gerektirmez.

Karşıt kartpostal No 9: Psikanaliz, insanı özgürlüğe kavuşturma kisvesi altında, ruhbilimciliğin –dini örnek alan bu seküler dinin– yapıcı yasaklamalarının yerlerini değiştirmiştir.

Karşıt kartpostal No 10: Freud, Aydınlanma Felsefesi'nin egemen olduğu dönemde anti-felsefe olarak adlandırılan akımı –usçu felsefenin reddine dayanan felsefi formülü– temsil ediyordu.

Freud, felsefeden de filozoflardan da nefret ederdi. İyi bir Nictzscheci olmakla savunurdu kendini... Düşünürlerin bilinçaltına gizlenmiş mantıklarını tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermeyi, böylelikle de entelektüel üretimleri *onların bedenlerinin yorumu* şeklinde okumayı önerirdi! Haydi gelin, *Das Interesse an der Psychoanalyse* [Psikanalizin Faydası] (XII.113) adlı eserinde ortaya attığı o "psiko-biyografi" kavramını, Freud ile birlikte düşünmeye çalışalım. Peki, amacımız ne olacak? Hâşa, Freud'u yok etmek, onu aşmak, geçersiz kılmak, yargılamak, küçümsemek, gülünç hale sokmak değil... Daha ziyade, onun disiplininin, öncelikle öz-yaşamöykücü tınılar barındıran, tamamen kişisel, varoluşçu bir macera olduğunu anlamak... Eşi benzeri olmayan bir kullanım şekline sahip, ontolojik bir formül adeta... Ki, ancak bu şekilde, kendi varlığının bir dizi ıstırabıyla yaşayabilsin!

Psikanaliz, *–ki bu kitabın da öne sürdüğü tezdir kendisi–* sadece Freud'la ilintili olduğu ve içine başka kimseyi katmadığı sürece, gerçek ve doğru bir disiplindir. Freud'un sonu gelmeyen destanlarından çıkan kavramlar, öncelikle kendi yaşantısını düşünmesine, varlığına bir düzen getirmesine yardımcı olmaktadır: kriptomnezi, özç-

özümleme, rüya yorumları, psikopatolojik sorgular, Oedipus kompleksi, aile romanı, ekran-bellek, ilkel sürü, baba katilliği, nevrozun cinsel kökenleri konusundaki açıklamalar, yüceltme... Tüm bu durumlar, doğrudan özyaşamöyküsüyle ilintili kuramsal anlardan sadece birkaçıdır. Dolayısıyla, Freudçuluk, Spinozacılık veya Nietzschecilik, Platonculuk veya Kartezyencilik, Augustincilik veya Kantçılık gibidir. Evrensel olma iddiasındaki özel bir dünya vizyonudur. Psikanaliz, kendi fantezileriyle yaşamak üzere kendine ayrı bir dünya yaratan bir adamın özyaşamöyküsünü oluşturur. Tıpkı, tüm filozoflarda olduğu gibi...

Freud'un Nietzsche üzerinden analizine son noktayı, "Psikanalizin yararı nedir?" sorusuna *Deccal*'deki bir cümleyle yanıt veren Nietzsche ile koyacağım. Olağanüstü bir mizah eşliğinde, sorunumuzun çözümü için gerekli bir formül sunan şu cümleyle: "Temelde, sadece tek bir Hıristiyan vardı; ama o da çarmıhta can verdi", diye yazar Zerdüşt'ün babası... Biz de, Nietzschevari kocaman bir gülümsemenin mutlu suç ortakları olarak, bu cümleye şöyle bir ekleme yapabiliriz: "Temelde, sadece tek bir Freud vardı; ama o da 23 Eylül 1989 günü Londra'da yatağında can verdi." İsa veya Freud'dan birisi, ardından ona inanan bir topluluğun oluşumuna ve tüm evrene yayılan bir din anlayışına zemin hazırlamamış olsalardı, durum bu kadar ciddi olmazdı elbette... Beni doğru anladığınızı ümit ediyorum: Bu kitap, *Traité d'athéologie* [Ateoloji'ye Dair] adlı kitabımda söylediklerimi, "psikanaliz" olarak adlandırılan bir gereci kullanarak, yinelemeyi öneriyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

BELİRTİBİLİM

KÖTÜ DÜŞÜNEN İNKÂR ETSİN!

1

YAŞAMÖYKÜSÜ YAZANLARI ATEŞE ATMAK

"Yaşamöyküsel gerçekliğe erişim olanaksızdır.
Şayet ulaşılsa bile, ona tamamen bel bağlayamazsınız".
Freud, Martha Bernays'e mektup, 18 Mayıs 1896

"Psikanaliz, yaşantımın içeriği haline geldi."
Freud, *Yaşamım ve Psikanaliz* (XVII.119)

Kendilerinden sonra gelecek yeni kuşakları bizzat kendi elleriyle şekillendiren, yaşamöyküsü yazarlarına güvenmeyen, onların araştırmalarına kuşkuyla yaklaşan, gelecekte yapacaklarını önceden kestiren, öyle de olması için çabalayan, işbirlikçilerini ön saflara yollayıp ermiş kişilere dair bir tartışma başlatmak isteyen, kendi yazışmalarını yok edip geride hiçbir iz bırakmayan, kâğıtları yakan, meraklıların merakını dindirmek üzere henüz hayattayken kendilerine dair bir efsane yaratan, ustaca çizilen dini imgeleri düzeltmek, basmak ve yaymak için etraflarında onlara yararlı olacak çömezlerden oluşan yakın bir koruma halkası oluşturan, özyaşamöykülerini yazarken bir yandan da kendi çabalarıyla etraflarında yarattıkları aydınlığın, az ötelerindeki karanlığı gidip görmelerini gerekli kılmadığını düşünen, varoluşlarına dair engerek düğümünün, neredeyse sessizlik içinde uğuldadığı filozoflardan çekinin.

Freud da, işte bu tanımlamalara uyan insan kategorisinde yer alıyor: bir yandan ünlü olmak isterken, diğer yandan da bunun dezavantajlarını üstlenmeyi reddediyor. Hakkında konuşulmasını can-ı gönülden arzuluyor; ama kimsenin ondan kötü şekilde söz etmemesini ve bizzat onun seçtiği sözcüklerin kullanılmasını istiyor. Peki, psikanalizin mucidinin en büyük tutkusu ne? Tüm varlığını, onu dünyanın sekizinci harikası olarak gören annesine feda etmek... İncelikten uzak ve basit görülen bu gerçeklik, Freud efsanesine inanan yazarların epey canını sıkıyor. Onlar, daha çok, şaşırtıcı ve olağanüstü bir anlatımı tercih ediyorlar. Yani, hayali olanın, dileklerin ve

rüyanın zafer kazandığı bir anlatımı... Acınacak derecede gerçek bir tarih yerine, cicili bicili ama yanlış bir tarih, onları daha tatmin ediyor. Her şeyi süsleyip püsleme meraklısı kalpazan, olayların üzerini yeniden boyuyor, onları düzenliyor ve onun varoluşunda etkinleşen üzücü tutkuların –haset, kıskançlık, kötülük, hırs, nefret, acımasızlık, kibir– zaferinin önüne geçiyor.

Yaşamım ve Psikanaliz'in yazarı, yapıtını açıklarken bizzat onun yaşantısıyla ilişkilendirilmesini hiçbir zaman istememişti. Aynı şekilde, düşüncesini incelerken, özyaşamöyküsüne başvurulmasını, kavramlarını mercek altına alırken onun varlığını da incelemeyi hiç de tercih etmezdi. Filozofların çoğu gibi, o da, idealist önyargının kurbanı olmuştu. Öyle bir önyargıydı ki bu, düşünceler adeta gökyüzünden düşüyor, seçilmiş zihni, etrafını aydınlatması için ön plana çıkaran büyük bir alev misali göğün en üst katından iniyordu. Freud, varsa yoksa onun anlattıklarının benimsenmesini, onay görmesini istiyordu: Kendisini bilim adamı olarak addedip, tüm bedeni ve tutkularından sıyrılarak, salt mantığıyla hareket eden bir gizemci misali, gizli kalmış altın külçeyi keşfedip, kendini sadece onu incelemeye adayabilirdi. Yeter ki üstün bir yeteneğiniz olsun, gerisi çocuk oyuncağı...

Bununla birlikte, elbette diğer herkes gibi Freud da, kendisini türlü okumalar, fikir alışverişleri, görüşmeler ve dostluklarla (ancak bu dostların da çoğu, zaman içinde düşmana dönüşmüştür) yeniden biçimlendirmiştir. Üniversitede derslere girmiş; üstlerinin sorumluluğu altında laboratuvarlarda çalışmış; çok fazla okuyup, bunlardan çok az alıntı yapmış; bu kişilere saygısını ise ender olarak sunmuş, daha çok eleştirmeyi sevmiştir. Bazen bir yazdığı diğerini tutmamıştır. Yolu bazı kadınlarla çakışmış; içlerinden biriyle evlenmiş; ancak başka bir kadınla olan ilişkisini de hep gizlemiştir. Bunun yanı sıra, elbette çocukları olmuş ve bir aile kurmuştur...

1885 yılında, yirmi dokuz yaşına basmasına sadece birkaç gün kalmışken, Freud, sözlüsü Martha Bernays'a tuhaf bir mektup yazar. Mektupta, on dört yıllık çalışmasından, düşünce birikiminden geriye kalan tüm izleri yok ettikten sonra duyduğu sevinci itiraf etmektedir: Tüm defterlerini, notlarını, yazışmalarını, bilimsel yorumlarını üzerlerine not düştüğü tüm kâğıtları yakmıştı! El yazması çalışmalarını bile ateşe vermişti! Geriye hiç ama hiçbir şey kalmamıştı! Ve o üzüleceği yerde, sevinçten zil takıp oynuyordu...

Küçük çaptaki bu holokost, gelecek kuşaklar için ve dolayısıyla sonsuza dek, insan doğasına dair tüm kanıtları ortadan kaldırıyordu. Böyle bir davranış, ona son derece ve aşırı "insani" geliyordu belki de... Genç yaşlarından beri, tüm insanlığı alt üst edebilecek buluşlarla dünyayı yerinden oynatmaya kararlı bir kişilikti o. Evet, halen inkâr ediyor; ama ileride o hayallerindeki kişi olacağından en ufak bir kuşkusu yoktu bu kişinin! O kutsal ateş, hem çevresini sarmış hem de yolunu aydınlatıyordu. Bu sırada, ileride büyük adam olacak o kişi hakkında açık açık yazıp çiziyor, onun

yaşamöyküsünü yazacak olan kişilerle kafasını sürekli meşgul ediyordu. Henüz ortada ne fol ne de yumurta varken, onun hayatına dair sadece *bir* kişinin değil, *birden çok* kişinin yazacağından emindi ve bu gerçeklik, onu şimdiden mutluluktan havalara uçuruyordu!

Şu an için, müstakbel yaşamöyküsü yazarlarını düşünerek gülümseyen bu adamın, öyle pek akıllarda yer edecek bir önerisi de yoktur: 6 Mayıs 1856 günü, Freiberg'de, yün tüccarı Jakob Freud ile Amalia'nın çocuğu olarak dünyaya gelişi; her iki ebeveyninden de Yahudiliği miras alması; o dönemdeki ön-ismi olan Sigismund; sünnet oluşu; sıkıcı geçen çocukluğu; lisede herkes gibi sıradan bir şekilde eğitim görüp tıp fakültesine girdiğinde, hangi alana yöneleceğini bilmeksizin zamanını boşuna harcaması; yılanbalıklarının cinselliği konusundaki araştırmaları; bufa balığı kurtçuğunun merkezi sinir sistemi üzerinde çıkardığı yayın; askeri hizmete gidişi; Stuart Mill'in birkaç metnini çevirmesi; nişanlısıyla karşılaşmaları; kokain üzerinde yürüttüğü kısır araştırmalarında düğüm noktasının aniden çözülmesi ve özellikle de on yıl kadar kullandığı bu uyuşturucu madde hakkında yayımlanmış sözümona "bilimsel" sanılan saçma sapan beyanatlar; hastalarını elektroterapiyle tedavi etmesi... Yaşamöyküsü yazar*ları* için pek de iç açıcı, ilgi çekici konular değil bunlar kuşkusuz... Freud, o dönemde yirmi sekiz yaşındaydı ve –nasıl olacağını pek bilmeksizin– en uygun süre zarfında dünya çapında ünlenme isteğinin yanı sıra başlıca endişesi, sözlüsüyle derhal evlenebilmek için hemen hayatını kazanmaya başlamak, ardından da Viyana'da şık bir mahalleye yerleşip kocaman ve güzel bir aile kurmaktı. İşte, müstakbel yaşamöyküsü yazarlarına, niçin tüm anılarını ateşte yaktığının yanıtını bulmaları için ulaştırmak istediği mesajlar bunlardı...

Kokain meselesi de, bu hareketi kısmen açıklayabilirdi. Aklını fikrini ünlü olmakla meşgul ettiği bir dönemde, bu uyuşturucu konusunda çalışma fırsatı bulmuştu. Konuya derhal el atmış; tek bir vaka –bir dostu– üzerinde deneylerde bulunmuş ve bu kişinin morfin bağımlılığını bu şekilde tedavi etmek istemişti. Ancak, tedavi başarısızlığa uğrayınca, hastası da bir kokain bağımlısı haline gelmişti! Ortaya çıkan sonuçlar, onun istedikleriyle örtüşmüyordu besbelli ki... Tüm olanlara rağmen, bunun tam tersini iddia etmiş; büyük bir gayretle bu tedaviye ilişkin bulgularını yazmaya girişmişti. Daha sonra, bu yazdıklarını bir dergide yayımlamış; bu uyuşturucu türünü, insanlığın neredeyse tüm sorunlarını çözebilecek bir madde olarak tanıtmıştı. Söz konusu uyuşturucu, şimdilik sadece yürek darlığına, bunalma durumlarına iyi geliyor; entelektüel ve cinsel yetenekleri on katına çıkarıyor; insanı sakinleştiriyor. Freud'un metodu ise, tek bir noktaya yoğunlaşmış gibi duruyor: Özel bir olaydan yola çıkarak evrensel olma iddiasındaki bir öğretiyi genelleştirmek. Daha genelgeçer bir formülle ifade etmek gerekirse: *istisnayı kural olarak kabul etmek*...

Fliess ile yazışmalarını okuyunca –ki bu mektup arşivi de uzun zaman gizlenmiş; daha sonra da seçme bölümleri yayımlanmış; saçma görünen kuramsal yaklaşımlar da sümenaltı edilmiştir– Freud tamamen zıt bir profil çiziyor: Deneyler üzerinden ilerleyen bir bilimadamı olarak betimlendiği kartpostalının tam aksine, büyük denizlere yelken açmaya niyetli bir bilgin edasıyla, yeni keşiflere yelken açan bir profil çiziyor.

Öyle bir Freud ki bu, bir yanıyla duraksayan, el yordamıyla ilerleyen, diğer yanıyla da bilimsel bir keşfinin ardından mutluluktan zıvanadan çıkan, bir gün önce dâhice ve devrim niteliğinde bulduğu bir şeye, ertesi gün gözünün ucuyla bile bakmayan, onu önemsemeyen bir kişilik... Testis torbasındaki kan çıbanından sık sık yinelenen migren vakalarına, miyokarditten nikotin müptelalığına, cinsel güçsüzlüklerden bağırsak sorunlarına, nevrozdan can sıkıntısına, alkole dayanıksızlıktan kullanmaya alışkın olduğu kokaine, tren korkusundan aç kalma endişesine, ölüm korkusundan hastalık derecesine varan bir dizi batıl inancına dek kadar her şeyi bedenle ilişkilendiren bir Freud vardı karşımızda...

Sonuç olarak başarma, para kazanma ve ünlü olma takıntısı, tüm ruhunu sabahtan akşama dek yiyip bitiriyordu: Ne yapmalıydı ki ünlü bir bilim adamı olabilsin? Fliess'e 12 Haziran 1900 tarihli mektubunda şöyle yazıyordu: "Günün birinde, bu evde, bir mermer plaketin üzerinde '24 Temmuz 1895 - Dr. Freud, rüyaların sistemini çözdü' yazılacağına gerçekten inanıyor musun?" İşte, bir taşta iki kuş vurduk; karşımızda çifte bilgi var: Sürekli içini kemiren şöhret rüyası ve kuramlarının, aniden bir *vahiy* ile kendisine ulaşacağı fikri... Yani, ortaya attığı kuramların, türlü okumaları, çalışmaları, düşünceleri, başka araştırmacıların hipotezleriyle kesişmeleri, bu konuda literatürdeki eleştirel yaklaşımlarla benzeşmeleri, tümdengelimleri, klinik tespitleri ve sabırlı deneylerin birikimlerinden oluştuğunu sanmıyordu.

İşte, ortada metodolojik bir zorunluluk vardı ve bu zorunluluk, 1885 yılında anılarını ateşe atmak üzere verdiği ilk kararı da gerekçelendiriyordu: Yapıtın tarihsel üretimini gösteren her şeyi silmek, kuramların hangi kökenlerden geldiğine dair herhangi bir araştırma olasılığını baştan yok etmek, Freud'un bizzat kendisinin istediği ve öngördüğü versiyonların dışındaki metinlerin ortada gezinmesini önlemek... Bu tarihsel bir evrim değildi; bir efsanenin özüne inişti. Genellikle benzer durumlarda olduğu gibi, bu masal, mucizevi bir doğumla başlıyor. Peki, ya psikanaliz? "Sigmund Freud" adı verilen bir Jüpiter'in oyluğundan çıkıyor ve üzerinde tüm donanımları bulunuyor. Yüzyıl sonunda Viyana güneşinin altında parıl parıl parlıyor.

Yaşamöyküsü yazarlarının, onun macerasının kulisleri üzerinde çalışmadığını gördükçe de, her türlü yaşamöyküsü yazımının olanaksızlığına dair bir kuram geliştirmeye başlamıştı. Henüz ortaya çıkmamış yaşamöyküsü yazarlarını soktuğu can sıkıcı durumdan yola çıkarak, *pro domo* savunma konuşmasını nişanlısına mektupta

anlatırken, bir yandan da kıkır kıkır gülüyordu: "Yalanlarla, ikiyüzlülüklerle, dalkavuklukla karşılaşıp kendinizi tehlikeye atmadan, kendi anlayışsızlığını gizleme zorunluluğunu dikkate almadan, yaşamöyküsü yazarı olamazsınız. Yaşamöyküsel gerçekliğe erişim olanaksızdır. Şayet ulaşılsa bile, ona tamamen bel bağlayamazsınız." (18 Mayıs 1896) İşte, şunu demek istiyor kısaca: Yaşamöyküsü yazmak, başlı başına olanaksız bir görevdir. Bunun için de, onu *de facto* olarak olanaksız kılmalıyız! Ve ardından, şöyle bir muğlak durumla karşılaşıyoruz: Olanaksız bir görev de olsa, ona hiçbir zaman bel bağlayamaz mıyız? Hangi gerekçelerle? Peki, Başkan Wilson söz konusu olduğunda, Freud yine de yaşamöyküsü yazma macerasını kendi kendine yasaklar mı?

Yaşamöyküsü, öznesiyle arasında özel bir bağ kurar. Genellikle, bir aidiyet bağı olur bu... Bir yaşantının özü, karmaşık ve iç içe geçmiş olmasında yatar. Öyle ki, hiç kimse, fütursuzca başvuramaz ikiyüzlülüğe; sürekli başkalarının yaşantısına parazit olmaz. Bazıları ise, henüz hayattayken, kendi tarihlerini altüst etme amacıyla, bir efsane kaleme alırlar. Geride kalanların tanıklıkları, rüyalar ve hülyalarla, dilekler ve değiştirilmiş hatıralarla süslenir. Haset ve kıskançlık, günün birinde birbirleri hakkında bildiklerini anlatması istenen en sadık *dostlar* arasına bile girip yerleşebilir. Öz-yaşamöyküsü metinleri, çoğu zaman, dikkatleri aksesuvar niteliğindeki öğelere kaydırarak, aslolanı gözlerden ırak tutmaya yarayan yalancı yemler gibidir. Pek de kolay iş sayılmaz hani... Çünkü hiçbir zaman tam olarak kesinliğe ulaşamazsınız. Ama görevin zorluğu, bu yönde bir girişimde bulunmaktan men etmemeli kimseyi. Filozoflara da psikanaliz uygulanması çağrısında bulunan Freud ise, kendisine bile yazmayı reddedeceği bir reçeteyi başkasına yazmaya pek yanaşmazdı kuşkusuz... Ama bu noktada da ilk sayılmaz. Freud, Freudçuluk ve psikanaliz, efsanevi bir aydınlanmadan yola çıkmaz. Yaşamöyküsü yazmaya değin bir girişim, bunu gösterebilir ve göstermelidir de...

Freud, bilerek her şeyi arapsaçına çevirmiş, her şeyi kasten ateşe vermiş, ardında hiçbir iz kalmasını istememişti. Şeylerin olanaksızlığını kuramsallaştırmış, buluşlarının sonuçlarını bozmuş ve zamanının büyük bölümünü bilimsellik bahanesi ardına saklanarak edebiyat yapmakla geçirmiştir. Ayrıca tüm yazışmalarını yok etmiş, efsanesinin devamlılığını tehlikeye sokan en tehlikeli mektupları yeniden satın alma yollarını araştırmıştı. İşte, öngörülenin aksine, yaptıkları da bu yüzden giderek ilginç bir hal almıştı: Freud'un entelektüel yaşamöyküsü, Freudçuluğun entelektüel yaşamöyküsüyle karışır. Ama Freudçuluğun geçmişinde psikanalizin entelektüel yaşamöyküsü de yer almaktadır.

Freud'un nişanlısına mektubunda yalanlar, ikiyüzlülükler var. Mektup sanki Freud'a dair bazı şeyleri gizlemiş. Ernest Jones gibi biyografi yazarlarının (ki kendisi, Freud hakkında, bin beş yüz sayfalık ilk yaşamöyküsünü yazan kişidir: *Freud Hayatı*

ve Eserleri) dayattığı efsanelerle yaşamöyküsü yazmak olanaksız hale geleceğinden, Viyanalı doktor, ne yapmış ne etmiş, kendi efsanelerinin, masallarının, edebi anlatımlarının, mitlerinin ve hayallerinin aktarılmasına öncelik verdirmiştir. Söz konusu yaşamöyküsü, kendisinden sonraki daha niceleri için örnek oluşturdu. Ancak, o örnekler de, Freud'u tanıtan kartpostallarla yarışırcasına, orada anlatılanları bir kez daha yinelemekten ibaret kaldı.

Hagiografya* ile patografiye** eşit mesafede duracağım. Hagiografi, yüce bitkiyi sulamayı önerirken, patografi ise zehirli otları ayıklamaya adar kendini... Kartpostalların ötesinde bir şey göstermek istiyorum: *Psikanaliz, Freud'un üzerinde en fazla çalışılmış rüyasıdır*. Yani, bir rüyadır, bir olay örgüsüdür, bir kurgudur, edebi bir üretimdir, sanatsal bir üründür, etimolojik anlamda şiirsel bir yapıdır. Aynı zamanda, Freudçuluğun –tüm evrensellik iddialarına rağmen– son derece yaşamöyküsel, öznel, bireysel temellerini de göstermek isterim. Freud'un (artık apaçık ortaya çıkmış) yalanının, Freud'u, yapıtını, çalışmasını ve takipçilerini cadı kazanına atma gereğini doğurduğu değerlendirmesinde bulunarak, ahlakileştiren ahlak alanında ahkâm kesmeyeceğim!

Spinoza'nın izinden giderek (*ne gülmek ne ağlamak; sadece anlamaya çalışmak*), iyinin ve kötünün ötesinde, Nietzsche perspektifini benimsiyorum. Tıpkı Anton Webern'in bir sonatının, Kokoschka'nın bir tablosunun veya Karl Kraus'un bir tiyatro oyununun yapıbozumu gibi, bir girişimin de yapıbozumunu öneriyorum. Freud, bir bilim insanı değildir; evrensel addedilebilecek hiçbir şey üretmemiştir. Öğretisi ise, yanılsamalarıyla, takıntılarıyla, ensest olayıyla altüst olan iç dünyasıyla birlikte yaşaması için üretilen varoluşsal bir yaratımdan ibarettir. Hakkını verelim: Freud, bir filozoftur, ama filozof olduğunu şiddetle reddederdi ve reddederken de öfkeden kudurmuş bir halde olmasına rağmen, parmağını doğru noktaya temas ettirmekteydi: Varoluşsal acının mekânına...

* Ermişlerin yaşamöykülerini anlatan yazı. (ç.n.)
** Patolojik bulguların gelişimini anlatan yazı. (ç.n.)

2

NIETZSCHE'Yİ YIKIN, DER ADAM...

"Benim öncelikli hedefim, felsefedir.
Çünkü, ilk baştan beri varsa yoksa felsefeyi istiyordum."
Freud, Fliess'e mektup, 1 Ocak 1896

Kendisini tüm Tanrı ve efendilerden ayrı tutma yolundaki öfkesinden ötürü çılgına dönmüş bir istençle yola çıkan Freud, Nietzsche'yi de "alt edilecek adam" olarak hedef tahtasına yerleştirdi. Bu ayrıcalıklı hedefin, aslında, Freud'da gizliden gizliye var olan son derece özel ve sabit bir "alerji"yi ortaya koyduğunu ve bizi de, kendisini daha yakından incelemeye usulca davet ettiğini fark edebiliriz. Peki, neden Nietzsche? Hangi tuhaf gerekçelerle böyle bir hedef belirlemiş olabilir? Kimi veya neyi korumak istiyordu? Yoksa bazı sırların açığa çıkmasını önlemek miydi niyeti? Felsefeyi ve kendisinin de bir parçası olduğu filozoflar topluluğunu sürekli reddetmesinin anlamı neydi? Yoksa hasıraltı edilmesini istemediği şeylere –yani bir filozofa, sadece bir filozofa, yalnızca bir filozofa– dönüşmekten mi çekiniyordu? Aslında, felsefe, sürekli olarak "ünlü olacağım, ünlü olmalıyım" gibisinden bir açlık içindeki biri için, evrenin tanınmasından çok, bilimsel bir buluşa doğru yolculuğu kolaylaştırır.

Psikanalizin efsanevi, hayali ve mitolojik bir sürece yerleşmesi, etkisinin en belirgin olduğu noktada oluşan ve kendisinden daha büyük bir şiddetle birlikte ikiye katlanır. Veya, bu güçlenme sürecindeki psikanaliz fikrine, filozofun da, güçlü, doğru, gerçekçi, etkili ama aynı zamanda da o meşhur efsaneyle uyumlu bir katkısı olabilir. Bütün felsefi düşünceler, aslında yazarının özyaşamöyküsel itirafıdır, bir bütünün üretimidir ve sanıldığının aksine, dünyadan gelen akılla anlaşılabilir bir fikrin aydınlanma noktasında yer almazlar. Freud, kendisini her türlü etkiden, yaşamöyküsünden, tarihsel kökenlerden bağışık tutar. Çünkü efsane bunu gerektirmektedir.

Freud, filozoflara ve felsefeye karşı bir mücadele yürütmüştür. Ancak, bu mücadelesi sırasında, Samsatlı Lukianos'tan Nietzsche'ye dek (Pascal veya Montaigne'i de unutmayalım) tüm filozofların *felsefe yapmak, felsefeyle dalga geçmektir aslında*

şeklinde özetlenebilecek biçemlerini kendisine örnek almıştır. Freud, şayet günün birinde Nobel Tıp Ödülü yerine Goethe Edebiyat Ödülü almışsa, bunun tek nedeni, o henüz hayattayken, yapıtının bilimden daha çok edebiyat alanına girdiğinin bir edebiyatçılar kurulu tarafından teslim edilmiş olmasıdır!

Freud'un kendi çabalarıyla yazdığı Freud mitolojisinde, Goethe'ye de önemli bir rol atfedilmiştir. Çünkü, bir kaderi başlatan kişi olacaktır kendisi... Freud'un sürekli kuşkular içinde kıvrandığı, yolunu el yordamıyla aradığı, felsefenin onu her şeyden çok heyecanlandırdığı, daha sonraları bir yanlış anlaşılmadan ibaret olduğunu kendi ağzıyla itiraf ettiği tıp kariyerine bile başlamadan çok önce, Goethe ona gidilecek yolu işaret etmişti. Freud, *Yaşamım ve Psikanaliz* adlı eserinde, Alman şairin kitabı üzerine verdiği *Doğa Üzerine* adlı konferansın tıp derslerine başlaması konusunda kendisini ikna ettiğini söyler. Yani, aslında onun edebi kariyerinden daha çok, bilimsel kaderini harekete geçiren bir durumdur söz konusu olan...

1914 yılında, *Zur Geschichte der Psychoanalytischen* [Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı] adlı kitabında Freud, elbette Schopenhauer'i okuduğunu kabul eder, ama duyguların bastırılmasına dair kuramının, *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya* ile hiçbir ilgisi olmadığını iddia eder. Hem de, Freud'un kuramından yarım yüzyıldan uzun zaman önce yazılan ve neredeyse aynı içeriğe sahip bir eser olmasına rağmen! Eduard von Hartmann'ın *Die Philosophie des Unbewussten* [Bilinçaltının Felsefesi] adlı binlerce sayfalık kitabının okurları da, aynı şekilde Freud ile bu Alman filozof arasındaki benzerlikleri yakalayacaktır. Bu yazar da Schopenhauer ekolünden gelmektedir ve özellikle de bilinçaltının determinizmleri konusundaki temel sorunsala, bu ekolün bakışı açısından yanıt vermektedir. Freud tüm kuramını kendi başına düşündüğünü ve duyguların bastırılması kuramının bulunmasında hiç kimseden yararlanmadığını iddia eder. Daha sonraları, düşüncesinin Schopenhauer düşüncesine uygun olduğunu gördüğünde, sevinçten havalara uçmuştur herhalde!

Freud'un Nietzsche ile ilişkisi, genellikle sorunlu ve tek kelimeyle "nevrotik" bir ilişkidir. Aynı itiraf kapsamında, şunu yazmaktadır: "Nietzsche'nin eserlerindeki üst düzey zevkleri reddediyordum. Bunun için sunduğum bilinçli gerekçe ise, psikanalize değin izlenimlerin oluşturulması sırasında, beklemede duran betimlemeler yüzünden rahatsız edilmek istememedi." Ne tuhaf bir itiraf! Son derece yüksek bir mertebede olduğu söylenen bir zevki, hangi gerekçelerle reddedebilirsiniz ki? Bir yandan her şeyin kökeninin bilinçaltı olduğu düşüncesine yaslanırken, diğer yandan bilinçli güdülere göndermede bulunmanın ne ilgisi var? Kendi yönteminin izinden gidilmemesini ve son derece anlamlı olan bu reddiyeciliğe dair kendi bilinçaltını sorgulamaktan çekinilmesini, hangi gerekçelerle açıklayabilirsiniz? "Beklemede duran betimlemeler" gibi muğlak bir ifadenin içini nasıl doldurursunuz peki?

Yani, Freud, Schopenhauer'i okumuştu ama, her ikisinin de kuramlarının benzeştiği noktalarda bile, onun yaklaşımlarından hiçbir zaman etkilenmediğini iddia ediyordu. Ayrıca, Freud, herhangi bir etkilenme durumunu baştan önlemek için Nietzsche'nin tek bir eserinin dahi kapağını açmamıştı! Peki, karşılıklı tezlerin kesişmesi, daha önceden bilinen bir gerçeklik değilse, ondan etkilenme riskinin bulunduğunu nereden biliyordu ki? Viyanalı hekim, sürekli inkâr edip dursa da, nafile... Felsefeden biraz anlayan her okur için, Freudçuluk, Nietzschecilikten gelen tuhaf bir sürgüne benzer.

Freud, Nietzsche'yi tanımaktadır. Her ne kadar onun eserlerini hiç okumadığını iddia etse de, Nietzsche'yi tanıyanlarla konuşmalarına bakılırsa, kendisiyle Nice yakınlarındaki Eze yolunda karşılaştığını söylemektedir. Freud, üniversite yılları boyunca, yani 1873-1881 yılları arasında, felsefe derslerinde Brentano'dan söz edildiğini işitmişti. Fliess'e yazdığı mektuplardan birinde, Nietzsche'nin kitaplarını satın aldığını bile söylemişti. Ne tuhaf bir davranış: Bir filozofun kitaplarını alıp, kendisini etkileyebilir korkusuyla hiçbirisinin kapağını dahi açmamak! Arkadaşına şöyle dediği de bilinir: "Bende henüz sözcüklere dökülmeyen birçok şeyi, onun eserinde bulmayı umuyorum. Ama henüz onun eserlerini okumaya başlamadım. Şu anda oldukça tembel bir dönemimdeyim." (1 Ocak 1990) Oysa Freud, tembelin dışındaki diğer tüm sıfatlarla nitelendirilebilirdi...

Freud, 28 Haziran 1931 tarihli mektubunda Lothar Bickel'e şu satırlarla seslenir: "Nietzsche'nin yapıtını incelemeyi reddettim, çünkü onun eserlerini okurken psikanalizi kanıtlayan türden önsezileri açıkça bulmaktan çekiniyordum." Demek ki, buradan bir ders çıkarırsak: Filozofun *önsezileri*; psikanalizcinin ise *kanıtları* vardır. İşte, Freud, her türlü felsefeyi eleştirirken, böylesi bir savunma çizgisinden yola çıkıyor: Onu ilgilendirmeyen bu küçük dünyada, bir hekim olarak, fikirlerin semasında ilerliyor; ortaya bazı ilkeler atıyor; kanıtlara dayanmaksızın konuşup görüşler dile getirebiliyor; gerçeklik payları olup olmadığına bakmaksızın, bazı kavramlar üretebiliyordu. Buna karşın, psikanaliz, daha farklı bir yöntemle ilerliyordu: Gözlem, inceleme, olayların doğrulanması, bilimsel tümdengelimin ardından, şüphe edilemez doğrulukta gerçeklikler sunar.

Dolayısıyla, insanlık tarihinde ve divana uzanan adamın görüşüne göre, Nietzsche'nin sadece bazı önsezileri vardır; Freud ise şeylerin kanıtlandığı bilimsel bir dünyada ilerlemektedir. Kitabın ilerleyen sayfalarında göreceğiz ki, filozof olmayı reddeden ve kendisini bir bilim adamı sanan, kendi yalanına inanmak için de sonuçları yalanlayan, kendi kendine bazı iddialar uyduran, gerçekliğin yalanladığı varsayımsal doğrululuklar elde etmesine yarayan sözde durumlar üzerinden yalan söyleyen filozoflardan daha beteri yoktur. Merak etmeyin; bu kişilere dair soruşturmamız henüz yeni başladı.

Nietzsche ile Freud'un yaşamöykülerini yan yana koyduğumuzda, aşağı yukarı aynı dönemlerde yaşamış olan bu iki kişiye dair bazı bilgiler ediniyoruz. Nietzsche, ondan on iki yaş büyüktü. Ancak, bireyler felsefe sahnesine adım attıklarında, bu fark, sadece önemsiz bir ayrıntı olarak kalır. Nietzsche ilk metnini yayımladığında (*Tragedyanın Doğuşu*, 1871) Freud henüz lisede öğrenciydi. Nietzsche, *Çağa Aykırı Düşünceler* adlı kitabını yayımladığında, Freud tıp fakültesine yeni adımını atmıştı. Nietzsche, Wagner'e dair metnini tamamladığında, Freud, Trieste'de yılanbalıklarının cinsiyeti üzerine çalışmalar yürütüyordu. Breuer, Anna O. vakasıyla ilgili Freud'la konuşurken, Nietzsche de *Şen Bilim*'le *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ü yayımlamıştı. Freud, o dönemde Charcot'nun derslerine katılıyordu. Freud, 1886 yılında, bir Paskalya gününde (!) ilk kitabını yayımla; *İyinin ve Kötünün Ötesinde* de kitapçı raflarında yerini almıştır. 3 Ocak 1889 tarihinde, Nietzsche, sinir krizi geçirerek, Torino'da bir atın ayaklarına kapanır. On yıl boyunca delilik sınırına yaşayacaktır. Freud ise, bu dönemlerde, telkin tekniğini mükemmelleştirmekle uğraşıyor; bunun için de Nancy'de Bernheim'ı ziyaret ediyordu. Nietzsche, son on yılını son derece bitkin ve sessiz bir şekilde yaşayacaktır. Çevresinde bulunan annesi, daha sonra da kız kardeşi, onun yapıtını farklı bir biçime sokmak ve düşünürü, nasyonal-sosyalizm çizgisine yönelmesi için ikna etmeye çalışacaklardı. Nietzsche'nin henüz hayattayken ölü gibi göründüğü bu dönemde, Freud da, histerik felç vakaları, söz yitimleri, histerilerin cinsel kökenleri gibi konularda yazıyor; böylelikle Nietzsche'nin durumunu incelcyebilmek için faydalı araçlar üretmiş oluyordu.

Ardından, oldukça anlamlı bir tarihte, yeni bir yüzyılın başladığı 1900 yılının 25 Ağustosunda Nietzsche hayata gözlerini yumar. Aynı yıl, *Düşlerin Yorumu* adlı kitabını çıkarır Freud. Aslında, bu eser daha önceden, 1899 yılının Ekim ayında kitapçılarda bulunuyordu; ancak Freud, kitabın resmi tanıtımının, daha akılda kalan ve bir başlangıç niteliğindeki bir tarihte olmasını istemişti. Bu metin sayesinde, artık bundan sonra sırtının hiçbir zaman yere gelmeyeceğine –kelimenin her anlamıyla– inanıyordu. Kitap, ilk aşamada 600 nüsha olarak basıldı. 123 tanesi, ilk altı yıl içinde satıldı. Hepsinin satılması için ise, sekiz yıl geçmesi gerekti. Nietzsche'nin ölümü, Nietzscheciliğin başlaması ve Freudçuluğun yükselişi...

Nietzsche çılgınlığının damgasını vurduğu ilk on yıldan Freud'un etkilenmemiş olması, olanaksızdır. Villa Silberblick'in inşası, Nietzsche arşivlerinin oluşturulması, Nietzsche'ye dair bizzat kendi kız kardeşinin kaleme aldığı bir yaşamöyküsü, eserlerinin artık daha kolay erişilebilir şekilde yeniden basımı, Lou Salome'nin, Nietzsche'nin hayatını ve yapıtını mercek altına alan kitabının çıkışı, filozofun Avrupa'da giderek daha fazla tanınır hale gelmesi, Viyanalı Mahler ve Richard Strauss'un Zerdüşt'ten yola çıkarak müzikal eserler bestelemesi... Dünyanın her bir yanından, sırf onu görebilmek için ziyaretçi akınları yaratıyordu. Zamanında tıpkı Schopenhauer

için olduğu gibi, şimdi de Nietzsche'ye dair tuhaf bir merak, bir düşkünlük hali kol geziyordu etrafta... Felsefe bahanesiyle ortaya atılan bu histeri durumu, nasıl olur da Freud'un gözünden kaçar?

Nietzsche, sekiz yıldan beri, Röcken mezarlığında edebi istirahatındadır. Viyana Psikanaliz Topluluğu ise, 1 Nisan 1908 tarihindeki oturumunu, şu konuya ayırır: "Çilecilik İdealine dair". Yani, *Ahlakın Soykütüğü* içindeki üçüncü metne gönderme yapılmıştır. Freud şayet bunu da okumadıysa, özellikle de, içgüdülerin bastırılması yoluyla medeniyetlerin ortaya çıkması kuramında büyük rol oynayanlar başta olmak üzere, Nietzsche'nin ortaya attığı tüm tezleri göz ardı ettiğini söylemeye artık hiçbir hakkı olamaz. İşte, birini tanımadan, bilmeden, onu tanımış bilmiş gibi yapıp, üstüne üstlük gözardı etmek bu olsa gerek... Düşünürün yapıtından bir satır dahi okumaksızın Nietzsche'nin öne sürdüğü kavramları benimsemek... Hiçbir zaman okumamak üzere, Nietzsche'nin kitaplarını satın almanın ardında yatan tuhaf varsayıma inanıyorsanız, bu durum da size pek garip gelmeyecektir.

Soykütük'ten bir bölüm okuduktan sonra, oturumdaki konuşmacının tezi doğrudan ortaya çıkıyor aslında: "Felsefi bir sistem, içsel bir itkinin ürünü olup, sanatsal bir yapıttan pek farklı değildir." Nietzsche'ye dair bu düşünce, aslında, tamamen Nietzschevari bir yaklaşımdır! Zaten, filozof, *Şen Bilim*'in önsözünde veya *İyinin ve Kötünün Ötesinde* adlı eserinde filozofların söyledikleri yalanlara ayrılan sayfalarda (filozofun, eline bir çekiç alıp, düşüncelerin ilahi bir şekilde ortaya çıktığına dair tezin etrafındaki kristal çepere vurduğu, böylelikle de tüm düşüncelerin aslında bir gövdeden türediğini göstermek isteyen sayfalardır bunlar), bundan pek farklı bir şey de söylememektedir.

Sözü edilen oturumdaki sunumu Hitschmann gerçekleştiriyor. Ancak, filozofun yaşamöyküsüne dair pek bir bilgisi olmadığını da önceden özellikle belirtiyor. Bununla birlikte, Nietzsche'ye dair bazı saptamalarını da sıralamadan geçemiyor: Babasız bir çocuk, etrafı kadınlarla çevrili bir şekilde süregelen bir eğitim süreci, ahlak sorunlarına dair vaktinden önce ortaya çıkan bir endişe, genellikle antik çağlara ve özelde de filolojiye karşı özel bir ilgi, Roma dönemindeki gibi erkekçe dostluklara doğru güçlü bir eğilim (ki bu da, şeyleri derhal cinsellikle bağlantılandırmaya hazır bir psikanalist çevresinde, bir "sapkınlık" eğilimi olarak nitelendirilmeye uygundur)...

Öte yandan, Hitschmann, Nietzsche'nin mutsuz, trajik yaşantısı ile yapıtındaki mutluluk isteği arasındaki çelişkiye dikkat çekiyor. Buna ek olarak, Nietzsche ile arasında bağ kurmak isteyen gözlemciler, onun kitaplarındaki zalimliğin övülmesi ile sempati veya empati uygulamaları arasındaki aykırılığa da dikkat çekiyorlar. Bunun yanı sıra, yazmayla olan patolojik ilişkisi, *Soykütük*'ü sadece yirmi günde yazmasıyla da kanıtlanıyor. Ayrıca, hata, iyilik, kötülük, yanlış bilinçlenme, çilecilik

ideali gibi, daha sonraları Freud'un analizinde yeniden gündeme gelen kavramlara dair kısa ve öz yorumlar da yapılmaktadır.

Konferanstaki konuşmacı, şu notu da eklemeden geçmiyor: Nietzsche, yapıtının, kendisine ait gerçekleşmemiş arzulardan kaynaklandığını görmemiştir. Daha somut bir şekilde ifade etmek gerekirse, normal bir cinsel hayat yaşamış olsaydı, büyük olasılıkla genelevleri sık sık ziyaret etmeyecekti. Böylelikle de, kâğıt üzerinde, çileciliğin ardındaki mantığı yuhalamakla didinip durmayacaktı... Filozof kişi, kendisini somut bir şekilde ilgilendiren bu konu hakkında ağzını açıp tek bir sözcük bile etmediyse de, kavramsal bölümünü oluştururken, filozofun, güçlü yanlarından olduğu kadar güçsüzlüklerinden, arzularından olduğu kadar içgüdülerinden, eksikliklerinden olduğu kadar aşırılıklarından da yararlandığını kuramsal açıdan göstermeyi unutmadı. Konferansta konuşma yapan bu konuşmacı, sözlerini, filozofun yaşadığı "felç" durumuyla sonlandırdı ve bu durumun, kendisine yaraşır bir çözümlemede bulunmasını engellemiş olduğuna dikkat çekti.

Konuşmanın ardından, tartışma bölümü gerçekleştirildi. Yaygın bir kanının aksine, psikanalistler, cinselliğin kurtarıcısı veya gelenekler alanındaki devrimciler olarak görülmemelidir. Freud, bu anlamda, yakışıksız bir davranışta bulunmuyor. Homoseksüellik, sapkınlık, özgürleştiren libido ve hatta mastürbasyon gibi konuların üzerinde, birlik ve dayanışma dağarcığı kisvesi altında, burjuvalara özgü tüyler ürpertici bir konformizme rastlıyoruz. Bazılarına göre, Nietzsche, "kusurlu bir özne" idi. Patolojik vaka üzerinde odaklanmak amacıyla, filozofu ve felsefesini derhal savuşturmak için oldukça yararlı ve hedefi on ikiden vuran bir yargıdır aslında bu... Bir histeri durumu olduğu saptamasında bulunuyor ve ardından konu derhal çözümlenmiş oluyor; oh ne âlâ! Ne bir kanıt, ne bir şey... Yetkili kurul bir araya gelip, ortada "homoseksüel bir gerekçe" olduğuna hükmediyor! Başka bir kesim ise, Nietzsche'yi bir filozof olarak nitelendirmiyor; daha ziyade, La Rochefoucauld veya Chamfort gibi Fransız üstatlarla aynı zihniyete sahip bir ahlakçı olarak görüyorlar.

Üçüncü bir görüş ise, Adler tarafından şu şekilde dillendiriliyor: "Nietzsche, bizim düşünce tarzımıza en yakın kişidir." Freud'un müstakbel düşmanı olan bu zat, Schopenhauer'den Freud'a giden dizgenin Nietzsche'den geçtiğini söylemeye bile cüret ediyor... Adler'e göre, psikanaliz tekniğinin ortaya atılmasından çok önce, terapinin gelişimi sırasında hastanın duruma dair neler anladığı, bizzat Nietzsche tarafından keşfedilmişti. Kendisi, buna bir eklemede daha bulunur: "*Ahlakın Soykütüğü*'nün yazarı, libidonun bastırılması ile uygarlık üretimleri –yani, sanat, din, ahlak ve kültür– arasındaki nedensellik bağını anlamıştır." Ancak, henüz, *Uygarlığın Huzursuzluğu* veya *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nin yayımlandığı tarihlerden oldukça uzak bir zaman dilimindeydik. Bununla birlikte, Adler'in de hakkını verelim: Hedefe yine de çok iyi isabet ettirmişti.

Federn ise, bu noktayı biraz daha zorlamaktadır: "Nietzsche, bizim fikirlerimize o denli yakın bir noktada durur ki, onun hangi ayrıntıları gözden kaçırdığını sorgulamaktan başka bir iş düşmez bizlere..." Ardından, Freud'un gözünün önünde insanlığa karşı bir suç işlenir: "Freud'un bazı fikirlerini, sezileriyle önceden fark etti. Duygusal boşalmanın, duyguların bastırılmasının, hastalığa sığınmanın, normal ve sadist nitelikli cinsel dürtülerin önemini, ilk o keşfetmiştir." İzninizle, söz almak istiyorum! Tüm bunlar, en azından bir kez söylenmişti üstadın yanında... Ama o her zaman için sessizliğini korumuştu. Bazılarına göre Nietzsche kusurlu biriydi, bazılarına göre ise Freud'un öncülüydü. Her ne kadar biri diğerini dışlamasa da, bu iki görüş arasında bir karar verme vakti geldi bile.

Ve Freud söz alır. Felsefenin soyut doğasına karşı *antipati* –evet, aynen bu kelimeyi kullanmıştı– duyduğu için, felsefeyi incelemekten vazgeçtiğini açıklıyor. *Metapsikoloji* veya *Haz İlkesinin Ötesinde*'yi her okuyan, hastanenin (psikanaliz hastanesinin), yardımseverlikle (felsefi anlamda) dalga geçtiği sonucuna varacaktır... Ayrıca, herkesin gözünün önünde, Nietzsche'yi muhatap kabul etmediğini de itiraf etmekten geri kalmıyor: "onu zaman zaman okumaya yeltendiği doğrudur; ama her defasında bir ilgi patlaması sonucu, bu isteğini bastırmıştır", der *Protokolle der Wiener Psychoanalytischen Vereinigung*'un [Viyana Psikanaliz Derneğinin Tutanakları] redaktörü olan zat... Yeni bir Freudçu safsata daha: Bir ilgi patlaması olduğunda, hiçbir şekilde ilgilenmemek!

Elbette, Freud bazı kişilere yanıt vermeyi de es geçmiyor. Öncelikle de Adler'e... Çünkü bu kişiler, projesine gereken şu veya bu fikri ona sağlamak için, kendisinden önce gelen kişilerden yararlandığına dair "küstahça" bir eleştiri yöneltiyorlar. Ontolojik buyruk ise, şuna işaret ediyor: Freud, her şeyi salt kendi dehasından yola çıkarak keşfetti. Bunun için kendisi, gereken inceliğe sahip birisidir ve hiç ama hiç kimsenin etkisinde kalmaz. Vakıftaki kâtip şöyle yazar: "Freud, kendi çalışmaları üzerinde Nietzsche'nin fikirlerinin herhangi bir etkisinin olmadığını kanıtlayabilir." Madem *ispatlayabiliyor*, kimse de kalkıp ondan bu kanıtları isteyecek küstahlığı gösteremez elbette!

Diğer bir ünlü psikanalist Rank'ta sıra... O da filozofun bastırdığı duygularındaki sadist-mazoşist gerginlikler ve onun acımasızlık felsefesinin yaratılmasındaki rolü konusunda saçma sapan konuşuyor. "Frijit kadın"ın mühendisi Stekel ise, özünde, bastırılamayan bir kahkahaya neden olması gereken bir tez geliştiriyor; ancak ciddi psikanaliz toplantılarının sayesinde, dinleyicilerin aklına nüfuz etmeyi başarıyor. Bu adam, aslında, "Nietzsche'nin kâfurun ve şerbetçiotunun bezelerini benimsemesinde bir tür günah çıkarma hali görmek istiyor." Peki, nerede? Bu konuda hiçbir şey bilmiyoruz. Peki, hangi durumlarda? Bunu da bilemiyoruz. Ve Nietzsche'nin okuru, Stekel'in teşhisi konusunda herhangi bir yargıda da bulunamıyor, çünkü Nietzsche'nin

yapıtının tümünde, sözü edilen şerbetçiotu bezelerine dair tek bir sözcüğe rastlamamışlar...

Nietzsche olgusunu çözmede pek yol kat edemeyen düşünürler topluluğu, aynı yılın 28 Ekim günü onun hakkında yeni bir oturum düzenlemeye karar verir. Program şu şekildedir: *Ecce Homo*'nun ortaya çıkışı, bu tarikat için tercih edilen bir kurbanlık yem... Konuşmacı olan Häutler, ortaya şu tezi atmıştır: "Kitap, hayal edilen bir otoportredir – ayrıca bir 'pleonazm'dır*"... Hastalık sayesinde herhangi bir iyileşme olmayacağı tezinin savunucusu Üstat'a dalkavukluk yapmak için, Nietzsche'nin iyileşmek istemediğini, çünkü hastalığın, onun kendi düşüncelerinin ürünü olduğunu bildiğini söyledi.

Bunun ardından, şaşırtıcı bir tartışma bölümü başlar. Bu sırada aslında şunu fark ederiz: Kolektif halüsinasyonun en saf mantığının içinde, Freud'un Nietzsche'nin düşüncesinden herhangi bir şekilde etkilenmiş olabileceğini kesin bir dille reddetmesini kabul eden bir tür safsatacılık söz konusudur. İşte, Häutler'in içine düştüğü mantık hatası: "Nietzsche, Freud'un kuramını bilmeksizin, onun söylediği birçok şeyi sezinleyip öngörmüştür: Örneğin, unutuşun değeri, unutma yeteneği, yaşama karşı aşırı bir duyarlılık olarak hastalık kavramı, vs." "Vs" ibaresini göz ardı edip, işlenen hizmet kusurunu ölçelim: Freud, Nietzsche'nin öncülüymüş güya!

Tarihler konusundaki yanılgı ve bazı şeylerin adeta ters yüz edilmesi sayesinde, Freud' resmen Nietzsche'nin öncülü haline getirilmiş! Freud'u tanımamak, ama onunla ilgili *birçok şeyi önceden sezinlemek*, entelektüel performans kabilinden miş meğer! Çünkü şayet Nietzsche deliliğin pençesine düşmeksizin Freud'u okumuş olsaydı... Yılanbalıklarının üreme organları, kerevitlerin nöronları veya balıkların sinir sistemlerine dair iki-üç makale, mutlaka elinin altında olurdu. Ama örneğin "unutuş kuramı"nı bilmesine olanak yoktu. "Vs" bölümünün üstünde hiç durmuyorum bile... İşte, her türlü temel mantığa rağmen *Nietzsche-öncesi bir Freud*... Hem de, sağduyulu olan herkesin, *Nietzschevari Freud* şeklindeki bir gerçekliği bilmesine rağmen...

Dolayısıyla, Nietzsche gibi bir "Baba"yı öldürmek için, onu görmezden gelebilir, varlığını küçültebilirsiniz. Onu tanımıyormuş gibi davranır veya daha güzeli, onun bizden tamamen farklı olduğunu ileri sürebilir, bizim varlığımız için hiçbir ağırlığının bulunmadığını ifade edebilirsiniz. Onu sembolik biçimde öldürmeniz de mümkündür. Bunun için de, hileli bir ahlaki okuma ile gözden düşürebilirsiniz. Bu durumda, Nietzsche bir homoseksüel, cinsel sapık bir, erkeklerin bulunduğu genelevlerin müdavimi olup, burada frengi kapan birisi haline gelir. Filozofun böylesi bir cinsel özelliğini gösterecek kanıtlar var mı peki elinizde? Bunun için, yeni bir safsatayı ortalığa atmanız yeterli olacaktır: Bu tür bir sapıklık durumunu kanıtlayacak hiçbir

* Gerekenden öte sözcük kullanımı. (ç.n.)

durum yoksa bu durum bastırılmış bir duyguya işaret etmektedir ve ortaya çıkardığı etkilerde giderek daha büyük bir varlık ve güç gösterecektir. Bu ilkeye göre: "O bir homoseksüel; ama size öyle bir izlenim vermiyorsa, demek ki bu özelliğini bastırmış ve bu bastırma halinin yaygınlığından dolayı, daha da müptela bir insanla karşı karşıyasınız." Aslında herkes bu diyalektik rejime tabi olsa da, kimse fark etmiyor... Sonuç: "Cinsel bir anormallik olduğu kesindir [*sic*]", der sekreter. Peki, ya kanıtlar? Başlıca öncül şudur: *Ecce Homo*'da, açıkça narsistik bir durumla karşı karşıyayız. En küçük öncül ise şudur: Narsisizm, homoseksüelliğe dair açık ve net bir işarettir. Sonuç: Nietzsche, bir homoseksüeldir.

Ve homoseksüellik bir sapkınlık halidir... Ahlaksız Nietzsche, batakhanelerde erkeklerle ilişkiye girmek için para sayıp, üzerine de frengi kapmaktadır. Nietzsche sapıktır. Cinsel bir anormallikten mustariptir. Nietzsche kötürümdür, histeriktir, kadınları kendinden iter. Nietzsche narsisttir. Böylesi bir canavarın az da olsa Freud'u etkilemiş olabileceğini nasıl düşünürsünüz?

*In cauda venenum**, Freud, cinayetini, nazik bir jestle sonuçlandırdı: Nietzsche, içebakış sürecini, daha önce hiç olmasa da nadiren erişilmiş bir düzeye çıkarmış olmalıydı. Peki, Freud, Augustin'i okudu mu dersiniz? Ya Montaigne'i? Rousseau'yu okumuş mudur acaba? Bu durumdan biraz da olsa sıyrılmak için, iyi bir jest yardımcı olabilir. Ama ona da pek güvenmeyin: Freud, aslında varılan bu iyi noktaya rağmen, Nietzsche'nin elde ettiği özel, bireysel ve kesin her ne varsa, bunların sadece kendisi için bir anlam ifade ettiğine karar verir. Bir diğer deyişle, Nietzsche, ilginç herhangi bir şey bulmamıştır. Buna karşın, Freud ise, evrensel gerçekliklerin mucididir.

21 ve 22 Eylül 1911 tarihlerinde, psikanalistlerin bir araya geldiği bir kongre toplanır Weimar'da. Psikanalistlerin arasından ikisi –Sachs ve Jones– Nietzsche'nin kız kardeşini ziyaret ederler. Elisabeth Förster-Nietzche'nin evine yapılan bu adeta hac ziyareti, Freud'un rızası alınmadan gerçekleşmemiştir. Ancak, Freud'un bu villaya gidecek durumu da yoktur. Sonuç olarak, iki Freudçu havari, tüm zamanların en büyük kalpazanlarından birinin evine gitmiş olur! Aslında bu kadın, erkek kardeşini nasyonal-sosyalizmin şefkatli kollarına göndermek için elinden gelen her şeyi yapmıştır: Tahrifler, yalanlar, türlü kötülükler, ki bunların içinde Yahudi-karşıtı, savaşçı, Prusya milliyetçisi, Pangermenci, acımasızlık ve sertlik yanlısı, merhametsiz bir Nictzsche efsanesi yaratmak üzere *Güç İstenci*'nin içeriğini çarpıtmak da vardır... Kız kardeşinin portresi...

İşte, Freudçuların, Freud'un hayır duasıyla birlikte, ayaklarına dek gidip buhur ve mırra getirdikleri kadın budur. Ernest Jones, kongrenin sözcülüğünü yapmıştır. Kendisi, Freud ile Nietzsche arasındaki entelektüel yakınlıkları gayet iyi bilmektedir.

* "Zehir sondadır" anlamına gelen Latince söz. (ç.n.)

Peki, artık barışma vakti gelmiş midir? Freud, onun ebeveynliğini kabul ederek bu felsefi "baba" sorununu nihayetinde çözecek mi? Filozofun kız kardeşine, psikanalizin kutsal bedeni tarif edilirken, Freud, Weimar'da Lou Salome ile karşılaşır. Lou, filozofun fantezilerini süslemektedir. Düşünürün yapıtının varoluşçu ve öz-yaşam-öykücü doğasını gösteren ilk gerçek kitabı da, yine Salome yazmıştır. Ama yine Salome, Elisabeth'in baş düşmanlarındandır; birçok nedenden dolayı ölümcül bir kin beslemektedir. Yahudi bir anne babanın çocuğu olarak, özgürlükçü bir Lutherciliğin izinden giderek, erkek kardeşini kendi kötü adetlerinin (düşsel de olsa) eğimine sürüklemekle suçlamaktaydı onu...

Schur ve Jones, Nietzsche ile Freud arasında entelektüel bir yakınlık olduğundan emindirler. Bunun tam tersini söylemek için didinip duran kişi, bu konuda onlara çok fazla ipucu sağlamıştır... Freud'un böylesi bir girişim hakkında ne düşünmekte olduğunu, heyecanlandığını ya da hoşgörülü davrandığını pek kimse bilmez, hatta bu girişimi bildiğini, tahmin ettiğini, bu girişimin gerçek nedenlerini, stratejik veya taktik dürtülerini öğrenip öğrenmediğini de. Eğer Freud böyle bir itirafta bulunsaydı, bunun entelektüel bir bağlılık anlamına geleceğini doğrulamak üzere yeterince büyük bir beklentiyle gerçekleşip gerçekleşmediğini bilemeyiz. Gizem sürmektedir...

Yahudi düşmanlığı iliklerine kadar işlemiş, tanınmış bir histerik olan Elisabeth Förster, kötücül bir kadındı. İyi bir insan olduğu da söylenemezdi. Bu Yahudi disiplininin temsilcileri tarafından evinc bu denli hürmet gösterilmesini büyük olasılıkla tuhaf bakışlarla izlemiş; bu insanları, ahlaki ve entelektüel kokuşmuşluğun son raddesi olarak görmüştü! Freud ise, psikanalizde Yahudilerin gereğinden fazla temsil edilmesini, oldukça sorunlu olarak görüyor ve Jung ile birlikte, tüm yeryüzüne yayılmaya kararlı olan bu yeni disipline yönelik "arî" (doğrudan bu kelimeyi kullanır) güvenceler bulmak istiyordu. Peki, bu ziyaret de bu çerçeveden değerlendirilebilir miydi? Kimbilir...

Freud, ölüme son derece yaklaştığı bir dönemde, artık tüm gezegen tarafından tanınan biri olarak, Arnold Zweig'e (11 Mayıs 1934 tarihli) bir mektup yazar: "Gençliğim boyunca, o [Nietzsche] benim için, erişilemez bir noktadaki bir asalet timsaliydi. Dostlarımdan biri, Dr. Paneth, onunla Engadine'de* tanışma fırsatı bulmuştu ve onunla ilgili bana bolca şey yazıp durmuştu." Peki, "bolca şey" derken neyi kastediyordu? Büyük olasılıkla, o dönemde Nietzsche'nin ilgi alanına giren şeyleri: Tüm değerlerin yeniden değerlendirilmesi, büyük bir akıl olarak beden, bilinci belirleyen temel düzey olarak "id" (Freud'un ikinci kategorisi açısından asli bir kavram), güç istencinin buyurgan doğası, egemen Yahudi-Hıristiyan ahlakının eleştirisi, çağdaş

* İsviçre Alpleri'nde geniş bir vadi. (ç.n.)

kötülüğün ve cinsel sefaletin üretimindeki rolü, *Ahlak'ın Soykütüğü*'ndeki hata, suçluluk, kötü bilince dair tezler ve Freud'un analizlerinde değiştirilmiş bir şekilde zar zor bulunan diğerleri...

Arnold Zweig, Nietzsche'nin çöküşüne dair bir eser yazma arzusunu Freud'a açar. Mektupla iletilen bu talebe Freud önce bir göz atar. Ardından, bu projeden vazgeçmesini salık verir ona. Bu olay hakkında konuşan Ernest Jones'un aktardığına göre, Freud bu fikrinden dönmesini Zweig'e önerdiğinde, "neden böyle bir öneri getirdiğini de tam olarak bilemediğinin" farkındaymış. Gençliğinde hiçbir şekilde erişemeyeceğini düşündüğü o meşhur Nietzsche soyluluğu, La Fontaine'in masalındaki tilkinin psikolojisini anımsatıyor: Üzümlerden, onlara erişemeyeceğinde dolayı, henüz ham oldukları gerekçesiyle vazgeçen tilkinin psikolojisi... Nietzsche, onun düzeyine yükselemeyen ve bu yüzden de hayran olduğu şeyi kendi elleriyle yakan bir disiplin için aşırı yüksek bir ego idealini temsil etmektedir. Bu hipotez benim ağzımı sulandırıyor desem yalan olmaz...

3

FREUDÇULUK, YOKSA BİR TÜR NİETZSCHECİLİK MİDİR?

"Gençliğim boyunca, [Nietzsche] hiçbir zaman
erişemeyeceğim bir soyluluğu temsil ediyordu benim için..."
FREUD, Arnold Zweig'e mektup, 11 Mayıs 1934.

Freud'un, hiç şüphesiz bu denli borçlu olduğu birine karşı böylesi bir direniş göstermesini anlamak aslında kolay olsa gerek! Freud için, ***birisinin oğlu olmak***, bir babaya borçlu olmak, onu gerçek bir katil hüneri gösterdiği psişik durumlara sokuyordu. Schopenhauer'e veya Nietzsche'ye bir şeyler borçlu olmak, onun libido güçlerinin dışında bir girişim anlamına geliyordu. Bununla birlikte, bugün Freud'un günlük dile kadar yerleşmiş kavramlarının çoğu, Freud'un Nietzsche'den ödünç alıp kendisine mal ettiği entelektüel malzemeyi gizlemek üzere tasarlanan kozmetik bir çalışmadan kaynaklanıyor çoğu zaman...

Psikanaliz Topluluğu çerçevesindeki buluşmalarda Freud'un sürekli yakınlarında gezinen analizcilerin söylediklerine güvenirsek, Freud'un dağarcığında, doğrudan Nietzsche'den geçen kavramlar şu şekildedir: Nevroz durumlarının cinsellikle ilgili nedenleri; medeniyetin, kültürün, sanatın ve ahlakın inşasında güdülerin bastırılmasının rolü; duygusal boşalımın mantığı; duyguları bastırma stratejileri; inkâr ve benliğin ayrılması; hastalığa sığınma, somatizasyon; bilincin bilinçsiz kaynakları; kendi oluşumunda içebakışın önemi; bireysel ve kolektif patolojiler yaratma suçundan mustarip egemen Hıristiyan ahlakının eleştirisi; suçluluk, kötü bilinç ve güdülerinden vazgeçme arasındaki bağlar... Tüm bu bilanço, sadece psikanalistlerin –hem de, sadece Freud'un çevresinde dolanan psikanalistlerin– anlattıklarıyla oluşturulmuş.

Bu liste, Freudçuluğun ne ölçüde bir tür Nietzschecilik olduğunu göstermeye yetecektir. Meseleyle ilgilenmeye yeni başlayanlara hatırlatmak gerekirse, Nietzschecilik, Nietzsche'nin tüm düşüncelerinin (örneğin bengi dönüş, Güç İstenci kuramı veya üst-insan) salt ve basit bir yeniden aktarımı olarak tanımlanamaz. Daha çok Ni-

etzsche'nin felsefi şantiyesinden *yola çıkarak* oluşturulmuş fikir üzerinden kurulur. Freud'da "her yaşadığımızı sonsuza dek sürekli yeniden yaşayacağımız"a dair bir kurama dair en ufak bir ibare bulamazsınız. Ne de, yeni bir medeniyet inşasında müzik sanatının rolü konusunda bir değerlendirmesi yoktur.

Biz araştırmamızda, ayrıca, Freud'un *Unbewusste* (bilinçdışı) kavramının Schopenhauer'in *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya*'daki *Wille* (istenç) veya *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'deki *Wille zur Macht* (Güç İstenci) kavramlarından esinlendiğini de, ayrıntılı ve titiz bir şekilde ele alacağız. Her üç filozofta da kuralları oluşturan ve egemen olan bu tartışma götürmez etki, serbest iradeye dair her türlü olasılığı yok etmektedir, gereksinimin trajik bir yanını ortaya çıkarır ve bir konu hakkında olabilecek her türlü ayrışmayı üretir. İşte, Freudçuluğun aslında bir tür Nietzschecilik olduğunu başka bir açıdan göstermektedir tüm bunlar... Böylelikle de, Schopenhauer'den Freud'a kadar olan çizginin Nietzsche üzerinden geçtiğini açıklayıp bizi uyaran Adler'e de hak vermemek olası değil. Gerçi bu başlı başına ayrı bir çalışma alanı...

Başka bir platform ise –ki, bu eserin de konusu budur–, Freud'un Nietzsche'nin tezini (yani felsefenin tümünün, yazarının özyaşamöyküsünün bir itirafı olduğu) nasıl açıkladığını incelemekle ilgileniyor. Bu noktadaki varsayımıma göre, Freud'un Nietzsche'yi reddedişinin ardında yatan temel gerekçe budur. Freud, aslında bildiği şeyi unutmak, göz ardı etmek istiyor: Yani, bir filozof olarak –ne de olsa o bir filozoftu ve hep de öyle kalacaktı– kendi kendisinden yola çıkarak kendi canını kurtarmak için bir dünya görüşü yaratıyor. Freud'un bu gerçekliğe razı olması olanaksız görünüyor; çünkü kanıtlara, gösterimlere, deneysel yönteme, laboratuvar tezgâhına, klinik gözleme, evrensel olana sırtını dayamak istediğini açık açık söyleyen bir kişi için, böylesi bir gerçeklik son derece radikal kalacaktır. Freud'un attığı oklar, doğrudan Nietzsche'nin kalbine isabet etme yollarını arıyor: Felsefenin tümü, bir öz-yaşamöyküsünden ileri gelir.

Şen Bilim'i okuyalım: "Fizyolojik gereksinimlerin bilinçsizce kılık değiştirmesi ve nesnellik, fikir ve salt entelektüel kisvelerine bürünmesi, ürkütücü şekiller almaya adaydır. Benim de bu konuda kendi kendime sıklıkla şu soruyu sormuşluğum vardır: Peki, ya felsefe bu zamana değin, bedenin yorumlanması ve bedenin yanlış anlaşılmasından ibaret ise?" Freud, fizyolojik gereksinimlerini bilinçsiz bir şekilde farklı bir kılığa sokmuş; buna rağmen nesnel olduğunu iddia etmişti.

Freud'da, tüm bu gerçekliklerin örtbas edilmesi ve farklı bir kılığa bürünmesi, sıra dışı bir hal alıyor. Psikanaliz, Freud'un bedeninin yorumlanması anlamına geliyor. Sadece ve sadece bu anlama geliyor. Ama Freud, tamamen bunun tersini iddia etmekte diretiyor: Psikanaliz, tüm bedenlerin yeniden yorumlanmasıdır, kendi bedeniniz hariç... Bilinçli bir gözlemci için, söz konusu olan, ensest bir arzunun damga-

ladığı, kişisel ve varoluşçu bir tragedyanın öznel bir şekilde okunmasıdır. Freud için, elbette bu bir ilktir: Güdülerin ve kolektif psişenin dünyasına dair ortaya atılan ilk bilimsel kuramdır. Daha basit bir şekilde ifade etmek gerekirse, çocuk Freud, ensest bir fantezi eşliğinde annesini arzular; yetişkin Freud ise, sözümona Oedipus kompleksi denilen durumun evrenselliğini kuramsallaştırır. Nietzsche ise, her biri için, söz konusu maceranın anahtarını teslim eder. Freud, bu anahtar lafının bile açılmasına tahammül edememektedir. Ölü sıçanlarla, zehirli yılanlarla, aç kalmış haşaratla dolu kapkaranlık bir odanın kilidini açtığını düşünür bu anahtarın...

İyinin ve Kötünün Ötesinde'yi (Birinci Bölüm, §5) okuyalım: "Filozofların tümüne bakışımızın güvensizlik ve alaydan ibaret oluşunun nedeni, onların ne denli masum oldukları ve nasıl da çabucak ve üst üste kaç kez kandırıldıklarını, yollarını kaybettiklerini fark etmemiz değildir. Daha çok, –uzaktan bile olsa– onların samimiyet sorunlarına dokunulduğunda, sanki tek bir ağızdan, gürültülü ve erdemli itirazlarını yükseltirlerken, ne denli samimiyetten uzak olduklarını görmemizdir. Saf, soğuk mu soğuk ve olağanüstü derecede kayıtsız bir diyalektiğin doğaçlamasıyla kendi düşüncelerini keşfedip oluşturmuş gibi davranırlar. Bu açıdan, en azından 'ilham perileri'nden söz ederek daha dürüst davranan diğer sofulardan farklıdırlar. Genellikle, gelişigüzel bir iddiada bulunurlar. Bazen bir kaprisi, bazen bir 'önsezi'yi, çoğu zaman da çok değerli ancak ince eleyip sıkı dokunmuş bir dileği, aniden uydurdukları gerekçelerle savunurken bulurlar kendilerini... Hepsi, bir şekilde, kendi önyargılarının avukatları ve çoğu kez de kurnaz savunucuları haline gelirler. O önyargılara 'gerçeklik' kisvesi kazandıran da, yine kendileridir.

Felsefe tarihi açısından devrim niteliğinde, korkunç ama dikkate alınması gereken bir metin; çünkü ilk kez "kralın çıplak olduğunu" haber veriyor ve manzarayı ayrıntılandırıyor: Filozof, salt mantığa dayandığını ileri sürmektedir; diyalektiğe başvurduğunu söyler; nesnel olduğu konusunda ise hayli iddialı. Bununla birlikte, kendisini –tıpkı sofular gibi– güdülerinin ellerine bırakıyor. Ortaya attığı tezlerini, kaprisleriyle şekillendiriyor. Kendisini özgür sanıyor, ama aslında güç istencine itaat ediyor. Kendisinden çok daha güçlü ve onu nereye isterse oraya sürükleyecek bir güç söz konusu. Kendi kendisinin efendisi olduğunu iddia etse de, aslında güdülerinin, gizli isteklerinin, en içten özlemlerinin emrinde, köleden farksız bir yaşantısı var. Bu gerçekliklere verdiği isim nedir dersiniz? "Önyargılar"...

Freud, bu söylemi duyamaz; zaten duymak da istemez. Bir yanı bilir ki Nietzsche genel ve özel anlamda doğru şeyler söylemektedir. Bir diğer yanı ise, onu tam tersine ikna etmek için didinir durur. Bu sürekli çekme/itme arasında gidip gelme hali, felsefe kitaplarına yazılı bu gerçekliğin içine yerleşmektedir. Ama aynı zamanda da, Lou Salomé tarafından eserinde sere serpe ortaya çıkarılmış ve Freud'a da Engadine'de tanıştığı münzevi dostu Dr.Paneth tarafından (kendisinden, *Düşlerin Yorumu*'nda

"dost" olarak söz eder) aktarılmış söyleme de nüfuz etmiştir. Psikanaliz Topluluğu'nun toplantılarından hiç söz etmiyorum bile. Nitekim söz konusu toplantılarda, *Ecce Homo*'nun yorumlanması, bu kitapta bir sayfa boyunca geliştirilmiş bu tezi de engellemiş olmaz.

Dolayısıyla: Ya Nietzsche'nin ifade ettiği gerçekliğe razı olur, tekil ve özel olana mahkûm oluruz –bu durumda filozof, beriki gibi bir sanatçı, güzelden anlayan kişi, bir edebiyatçıdır– ya da sürekli reddetme yolunu seçerek, inkâr ederiz. En iyisi, karşıt bir pozisyon seçmektir. Yani: "Nietzsche ne yazıp çizdiyse doğrudur. Ama yazdıkları sadece filozofları ilgilendirir. Oysa ben bir psikanalistim, bir bilim adamıyım. Dolayısıyla, bu analiz, benim ilgimi çekmiyor. Nietzsche, yöntemini büyüleyici bir zalimlik takınarak Spinoza, Kant veya Platon üzerinde uygularken, Kepler, Galileo, Darwin ve hatta...benim durumumu göz ardı etmiştir!"

O halde, Freud yüksek sesle ve net bir şekilde, "anlayın artık, ben bir filozof değilim!" demek istiyor. Felsefeyi sevmediğini, kendisini bir bilim adamı olarak gördüğünü söylüyor. Oysa psikanalizin mucidi, Shakespeare veya Cervantes'ten –en sevdiği yazarlardan ikisi– daha bilimsel olamaz. Hoşuna gitsin veya gitmesin, Freud, evrensel olma amacındaki gerçeklikleri, kendi güdüleriyle birlikte ele alan bir filozoftur. Hedef olarak kişisel kurtuluşunu belirleyip, o noktadan hareketle düşüncelere dalmaktadır. Kuramı, özyaşamöykücü itirafından kaynaklanır ve bu itirafı, yapıtlarının ilk satırından son satırına dek gözlemleyebiliriz. Tuhaf bir biçimde, ötekinde gözlemlediğini iddia ettiği o "yetersizlik" durumunu bizzat kendisinde fark etmekten dolayı dertlenen Freud, felsefeyi tanımlayan özün ne olduğunu açıklar: Bir dünya görüşü önerisi. Ve ardından, yarım yüzyıldan uzun bir zaman sürecinde bir dünya görüşü önererek kuramlarını geliştirir. Ama her nedense, kendisine filozof unvanını konduramamaktadır!

Freud, çok fazla okumuştur, özellikle de felsefe. Ama ne okuduğunu, ne zaman okuduğunu ve içlerinden hangilerinin onu en çok etkilediğini, kaynaklarını, şu veya bu düşünürle ilişkilerini, ya da şu veya bu büyük düşünceye dair yaklaşımını açıklamak istemez. Bu yüzden de, bir arkeolog gibi hareket edip, uç veren her tomurcuğu araştırmalı, iz sürmeli ve özellikle de *filozof* Freud'un bilimin güzel giysilerini üzerine geçirmiş dünya görüşünü oluşturmak için felsefeden ödünç alıp kendisine mal ettiği izlenimi veren her noktayı eşelemeliyiz.

Özyaşamöyküsünün düşünce veya kavramların temelinde nasıl yer aldığını göstermek için, onun kendi çabalarıyla uydurduğu bir kavram örneğini inceleyecek, böylelikle felsefe ve filozofların ayağını kaydırmaya neden bu denli hevesli olduğunu ortaya çıkaracağız. Hem o hem de başkaları bakımından bir kavramın nasıl gökten zembille inmediğini, itkisel dinamikleri gerekçelendirebilmek amacıyla bir yapıdan

yola çıktığını göreceğiz. Bu kavrama, *kriptomnezi* denir. Bu kavramın içeriğinin giderek şekillenmesiyle birlikte, özyaşamöyküsünden yola çıkılarak oluşturulduğunu anlayacağız.

Sözcük Freud tarafından yayımlanan bir eserde ortaya çıkıyor. Ama aynı zamanda, 7 Ekim 1938 tarihinde, Doryon'a gönderilmiş bir mektupta da, bu kavrama rastlıyoruz. *Kriptomnezi*, aslında, *Die endliche und die unendliche Analyse* [Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme] (1937) adlı eserde geçer ve 1920 yılındaki *Haz İlkesinin Ötesinde* geçen *yaşam itkisi* ile *ölüm itkisi*nin kaynaklarına dair çözümlemeye dayanak olması açısından kullanılır. Tam da Freud'un itkilere dair sistemini yeniden formüle etmeyi önerdiği bir dönemde!

Freud'un çalışmalarında, bu iki itkiden, ilki hayatın korunması ve canlı özün bütünlüğünün devamlılığını, varlığı ve varoluşu hedefler. İkincisi ise, onu yok etmeyi ve yaşamdan önceki döneme geri dönüşü –diğer bir deyişle, "hiçliği"– öngörür. Aynı zamanda, müritlerinden birinin –Barbara Low'un– *nirvana ilkesi* olarak adlandırdığı şeyi tanımlar. Bu ilkeyi, daha sonraları, sahibine herhangi bir özel atıfta bulunmaksızın kullanmıştır da... Dolayısıyla, Freud, Eros/Thanatos çifti hakkında yazarken, Agrigentum'lu Empedokles'in kendisinden önce benzer bir kuramı ortaya attığını açıklayarak herkesi hayretlere düşürür.

Agrigentum'lu filozof, bu tezi, daha 5. yüzyılda ele almış ve doğaya dair yazdığı o önemli şiirde, her şeyin özünün, gerçeği meydana getiren dört öğe arasındaki iki etken gücün, aşk ve savaş arasındaki çatışma olduğundan söz etmişti. İlk güç partikülleri bünyesinde toplarken ikinci güç alaşımı parçalamaktadır. Gerçeklik, dünyanın devinimine özgü tüm bu itkilerin sürekli değişiminden oluşmaktadır. Yaşam ve ölüm itkilerine dair kuramında Freud, Empedokles'in felsefi metnindeki düşüncelere borçlu olabilir mi? Freud, bu metni okuyup okumadığını söylemekten çekinmektedir; ama "Grek uygarlık tarihinin en önemli ve meşhur figürlerinden birinde", kuramını "yeniden bulduğunu" haber verir. Ardından da, "çağdaşları tarafından tıpkı bir Tanrı gibi büyük saygı gören" bu adamın sıra dışı yeteneklerini övmekle bitiremez.

O dönemde, bu iki itki kuramı, psikanaliz topluluğunun onayını henüz almamıştı. Oysa Freud, ona direnç gösterilmesinden pek hoşlanmaz. Bunun üzerine, söz konusu muhalefetin karşısına, Sokrates'ten önce yaşamış ve kendisiyle benzer şeyleri düşünmüş bir filozofun dehasıyla çıkmaya karar verdiğinde, mutluluktan dört köşe oluverir! Bir yanda, onun yeteneğini anlamaktan aciz bir psikanaliz kliniğinin güçsüzlüğü, diğer yanda ise, kronolojik olarak Freud'dan çok öne yaşamasına rağmen, biraz şansı olsa, kendisi de fark etmeye vakit kalmadan bir Freudçu oluverme potansiyeli taşıyan Empedokles var.

Empedokles rüzgârını ardına alan Freud, Agrigentum'lu düşünürün kuramlarıyla kendi kuramlarının benzerliklerini ortaya koymaya hazırdır. Ama bir yandan da, böy-

lesi bir girişim, olanaksız görünmektedir. Kendisini bir filozofla nasıl kıyaslayabilirdi ki? Böylelikle, ortada büyük bir farklılık olduğunu görüyoruz: "Yunanlının kuramı, evrene dair bir hayal gücünün ürünüdür. Bizim kuramımız ise, içerik itibariyle biyolojik bir değer üstlenir." (261) İşte, yine bilinmeyen topraklardayız: Bir yandan, güdü, hayal gücü; diğer yandan ise bilim! Burada Empedokles varken, şurada da Freud var. Veya dün, derin düşüncelere dair bir şiirsellik varken, bugün, gerçekliğe dair bir öğreti söz konusu.

Peki Freud, Empedokles'i okumuş olabilir mi? Şayet bu sorunun cevabı "evet" ise, Sokrates öncesi kuramda yer alan "aşk ile savaş arasındaki mücadele" unsurunu, kendisine dair "iki itki" kuramına uyarlayarak, bundan entelektüel bir yarar edinmiş midir? Eskiye dayanan bu sorun hakkında şunları okuyalım: "Yapıtımın tamamen orijinal olduğunu özellikle teyit ediyorum. Ancak, gençlik dönemlerinde yapmış olduğum okumalar göz önüne alındığında, bulup savunduğum şeyin, kriptomnezi ürünü olup olmadığını hiçbir zaman bilemem..." (260)

Demek ki, kriptomnezi ile burada kastedilen, okumalar yoluyla elde edilen bir referansın bilinçaltına gömülmesi, sonra da hiç beklenmedik bir anda bakir bir zihinden bir kuram olarak ortaya çıkmasıdır Bilinçaltının işleyişi konusundaki uzman, aslında Théodore Flournoy'a ait olan bu hoş kavramı analiz etme gerekliliğini duymuyor. Oysa, belki okuduğumuz ama anımsamadığımız durumları meşrulaştırmak için, çok pratik bir kavramdır bu! Mademki anılarınızda yer etmiyor, daha önceki referansınızın hiçbir anlamı kalmıyor! *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* gibi bir kitabın yazarı, Freud'a şunu anımsatacaktır: Unutuş, bilinçaltıyla son derece yakın bir ilişki kurar ve bu tür bir maceranın ardında, her zaman için Oedipus'un gölgesi gezinir. Yani, eline bir bıçak geçirip oğlunu hadım etme tehditleri savuran bir baba veya cinsel ilişkiye girmek üzere arzu uyandıran bir annenin karanlığı vardır gerisinde...

Bu noktadan sonra, filozof olma gibi bir amacı olmayan ve bilimsel nitelikte olduğunu ilcri süren bir filozofun düşüncesindeki felsefi kaynaklara işaret etmek zorlaşmaktadır! Ancak, kriptomneziye yakalanmış bir kişiye dair, ağır nitelikte tahminler de yürütülmektedir. İşte, sadece antik felsefenin dünyasından birkaç alıntı: Yukarıda sözünü ettiğimiz Empedokles ve aşk ve yıkım ile yaşam itkisi ve ölüm itkisi kuramı; Sokrates'in "kendini tanı" şeklindeki ontolojik kuralı ile içebakış gerekliliği, ardından da kendini inşa sürecindeki öz-analizi; Efesli Artemidoros'un *Oneirocritica* [Rüyaların Anahtarı] ile *Düşlerin Yorumu*'nun içerdiği sembolik yöntem arasında –onun tüm inkârlarına rağmen– mevcut olan bir dizi köprü; Atinalı Antefones'in, vicdanlarını rahatlatmak için sonradan ödeme yapan insanları konuşturarak hastalıklarını tedavi etme tekniği ile ücretlendirilmiş konuşmayla tedavinin meşhur analitik yöntemi; Platon'un *Şölen* adlı eserinde Aristofanes'in ağzından aktarılan erdişi kuramı ile Fre-

ud'un çift-cinsiyetliliğe dair kuramı – Freud, bu kaynağı, *Cinsellik Üzerine* adlı eserinde belirtmektedir...

Freud'un çağdaşlarına geçelim. Bilim adamlarından bolca alıntı yapılabilir; ayrıca ortaya konan çalışmalar (Henri F. Ellenberger'in *Histoire de la découverte de l'inconscient* [Bilinçaltının Keşfinin Tarihi] ve Frank J. Sulloway'in *Freud, Biologist of the Mind* [Zihin Biyoloğu Olarak Freud] özellikle), soy zincirlerini, geçiş noktalarını, üstü örtülü etki noktalarını, pozitif veya negatif şekilde kullanılmış materyali ve Freud'un entelektüel, sosyolojik, felsefi, ama aynı zamanda da anatomik, histolojik, fizyolojik, biyolojik, kimyasal, fiziksel ve nörolojik anlamdaki köklerini gösteren her şeyi, net bir şekilde ortaya koymaktadır. Öte yandan, bu eserler, uzun ve sabırlı bir süreç sonunda ortaya konan bilimsel bir gözlem çalışması aracılığıyla, Tanrı'nın lütfuyla ödüllendirilen bir bilim adamı efsanesini paramparça etmektedir.

Nietzsche'ye geri dönme vakti geldi. Bu zamana dek neler dendiyse, bir kenara bırakalım. Psikanalizin izinden giden ilk yoldaşların o dönemde algı dünyalarının dışında kalan ne varsa, asıl onları söyleyelim. *İyinin ve Kötünün Ötesinde* adlı eserinde, Nietzsche, daha önce sözü edilmemiş, hiçbir zaman görülmemiş "derinliklerin psikolojisi"nin araştırılması ve bulunmasına, şayet bulunamıyorsa "uydurulmasına" yönelik açık bir çağrı yapar. Söz konusu psikoloji türü, "güç istencine dair genel kuram ve morfolojiye karşılık gelecektir." (12) Psikanalizin *psiko-analiz* matrisiyle herhangi bir bağlantısı var mı sizce?

Özellikle tek bir eserini bu sorunu irdelemeye ayırmamış filozof tarafından adeta etrafa saçılmış olan bir dizi savı bir araya getirirsek, birçok varsayım, sezgi, iddia, iz, düşüncenin Freud'un yapıtlarında farklı bir biçimde yeniden belirmesiyle ya da yeni bir sözcük uydurularak yapılan büyüyle karşılaşırız. Tıpkı, *İnsanca, Pek İnsanca*'da olduğu gibi: annenin, aynen dişi şemanın psişik prototipi gibi hareket edeceği ve herkesin de diğer cinsle ilişkisini bu açıdan kurgulayacağı düşüncesi & *libidinal ilginin ilk nesnesi* olarak anne figürü; iyi bir babanız olmadığında, mutlaka bir tane edinmeniz gerektiği düşüncesine dayanan iddia & Freud'daki *ego ideali*; *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te yer alan, rüyanın uyanıklık durumundan yapılan tasarruftan doğduğu saptaması ve her ikisinin de anlamının, rüya gören kişinin günlük yaşantısında gizli olduğu düşüncesi & Freud'un *rüyanın, uykunun muhafızı* olduğu önermesi; *Şen Bilim*'de ve *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'de varolan, bilinç halinin kökeninde, içgüdüsel ve itici bir bilinçaltı bulunduğu, ancak bu bilinçaltına bilgi yoluyla erişimin mümkün olmadığı saptaması & psişik bilinçaltının mimarisine ilişkin öğreti; *Ahlakın Soykütüğü*'nde, unutuşun, psişik düzenin sağlanması konusundaki dinamik rolü & Freud'un *duyguların bastırılması*na dair kuramı; çilecilik idealinin uygulanması ve patolojik

bir kimlik oluşturulması arasındaki ilişki & *nevroz durumlarının cinsellikle bağlantılı nedenlerinin ortaya çıkarılması*; içgüdülerin kendi üzerine dönmesiyle birlikte, ruhun inşası & *libidoya dair yapılan tasarruf*u içeren iki konu; ahlak ve din yoluyla güdüleri bastıran, yaşamı katleden ve gerek bireysel gerekse kolektif kötülüklere yol açan medeniyetin patojen rolü & *bilinçaltı üzerinde sansürün uyguladığı bastırıcı rol,* ardından da paradigmanın ikinci konu altında değişmesiyle birlikte, *üst-benin id üzerinde, ego'yu oluşturma amacıyla yaptığı çalışma*, ayrıca *Uygarlığın Huzursuzluğu*'ndaki analitik düzeydeki entrika; acımasızlık üretimine dair yapılan tasarrufta kendini feda etmenin sonucu & *narsistik yaralanmalar ile mazoşizmin soykütüğü* arasındaki ilişkiler; bir yandan bastırıldığında başka bir yandan farklı biçimlerde filiz veren güdülerin biçimlerinin doğası & *yüceltme* öğretisi; ve sonuç olarak *Deccal*'de yer alan, bedene karşı duyulan nefretin ve Hıristiyanlığın şimdiki yaşantıdan vazgeçilmesi yönündeki davetinin incelenmesi ve nihilizmin, Batı medeniyetinin hastalığının üretimi & *egemen cinsel ahlakın eleştirisi, dinlerin kolektif ve takıntılı nevrozlar* şeklindeki sapkın rolünün reddedilmesi – ve, Freud'un kriptomnezilerinin, salt Nietzsche'nin sahasındaki araştırılmasına yönelik onlarca konu başlığı...

4

COPERNICUS, DARWIN, YOKSA HİÇ KİMSE...

"[...] ve benim kendi kararıma duyduğum
güven ve ahlaki cesaretim, hiç de güçsüz sayılmazdı [...]"
FREUD, *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı* (XII.264)

"Kendimi bildiğim kadarıyla, hırslı bir insan değilimdir."
FREUD, *Düşlerin Yorumu* (IV.172)

Herkes Napoléon'a dair anlatılan şu öyküyü anımsayacaktır: Napoléon, Papa VII. Pius'un ve onun kutsama törenine katılmak üzere gelen, dönemin büyük kişilerinden oluşan bir kalabalığın önünde, kendisini imparator ilan eder; çünkü imparatorluk tacını başına yerleştirmek konusunda kendisinden başka kimsenin ehil olmadığına karar vermiştir. Sakın Freud da benzer bir harekette bulunmuş olmasın! Özellikle de, Macarların yayımladığı bir dergi için, özel bir bağlamda kaleme aldığı, *Eine Schwierigkeit der Psychoanalyse* [Psikanalizin Bir Zorluğu] başlıklı ve 1917 tarihli kısa bir metinde, bu tavrı daha net görebiliyoruz: Nobel komitesinin, o sene kendisine ödül vermeyi reddettiğini öğrenir ve...

Başlıkta belirtilen zorluk ise, entelektüel olmaktan çok, duygularla bağlantılı bir sicile göndermede bulunur. Psikanaliz, Freud'un arzu ettiği kadar hızlı, mesafeli ve kalıcı şekilde, hedeflenen başarıyı elde edemiyor ve kendisini kısa sürede ve kesin bir şekilde kabul ettiremiyorsa, bunun nedeni şudur: Söz konusu disiplin, tüm insanlığı yaralayarak cezalandırmaktadır. Freud ise, şüphesiz, bu metin ve Nobel'deki başarısızlığı arasında bir ilişki kurmaz. Ne de olsa, evrensel olma iddiasındaki bir bilim adamı için, böylesi bir bağlantı, aşırı bayağıdır! Ancak; kendi bireysel durumundan giderek evrensel bir genelleştirmeye doğru kaydığını fark edemeyen ve aşağılanmış olan psikanalist, üzgün bir şekilde, insanlığa içkin *narsisizm*'den söz etmeye başlar. Hayır, bu narsisizm iddiası, kendisini kapsamaz. İnsanlığın bütününe ilişkindir.

Freud, artık herkesin diline dolanan o ünlü ifadesinde der ki: "Ego, kendi evinin efendisi değildir." (XV.50) Çünkü bilinçaltı, burada üstün gelir ve kendi kurallarını dayatır – işte, bahtsız Nobel adayının bir keşfi daha! Kendi kendisinin merkezinde bulunmadığını kavrayan insanoğlu, açılan bu yaradan dolayı acı çeker ve bu gezegendeki diğer tüm canlıları cezalandırmaya girişir! İşte, Freud'un kendiliğinden bulduğunu iddia ettiği "psikolojik incinme/incitme" *(ibid)* durumuna bir örnek: Yaralının, artık başkalarını yaralamaya başladığının keşfi.

Peki, daha önceki iki yara neydi? İlk yara olan, "kozmolojik incinme/incitme" (XV.46), Copernicus'tan esinlenerek üretilmiş olup o dönemde Kilise'nin öne sürdüğü gibi yeryüzünün kendi etrafında dönmeyerek merkeze geçen Güneş'in çevresinde döndüğüne dair olan kanıt sırtını ona yaslamaktadır. İnsanoğlu, kendisini kozmik merkezde sanıyordu. *De revolutionibus orbium coelestium* [Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine] ile birlikte, astronomik gerçekliğin, dünyayı değil, güneşi merkezine almak olduğunu keşfetmişti. O andan itibaren de, konunun dolaylarında dolaşmaya başlar; çünkü sonsuz evrende yerini yurdunu kaybetmiştir.

İkinci narsistik yara ise, "biyolojik incinme/incitme" *(ibid)* olarak gösterilmektedir. Darwin tarafından, *Türlerin Kökeni* adlı kitabının 1859 yılında yayımlanmasıyla ortaya atılmıştır. Apostolik Katolik Kilisesi ve Roma Kilisesi'nin öğretileri ışığında ilerleyen insanoğlu, *İncil*'de yazılan her şeye inanıyor ve Yaratılış'a dair mitolojik anlatıyı gerçek sanıyordu: Tanrı, dünyayı altı günde yaratmış; daha sonra da yaratma eylemini, kendi benzeyişinde bir insan yaratarak tamamlamıştır. Yedinci gün (Pazar) ise, dinlenmeyi hak etmiştir.

Gerçi Darwin, *Beagle* ile yapmış olduğu dünya turundan dönüşte, bilimsel çalışmasının sonuçlarını şu şekilde açıklar: İnsanoğlu, Tanrı tarafından yaratılmamıştır; ama türlerin evrimi adı verilen ve doğadan kaynaklanan bir yasa uyarınca, maymunun uzun bir süreç boyunca geçirdiği dönüşüm sonucunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, dini öğretilerin öne sürdüğü gibi, insan ile hayvan arasında doğal bir farklılıktan çok, evrim derecesiyle ölçülen bir farklılık söz konusudur. Bu gerçekliğin ifşası ise, insanın kafasına ikinci bir darbe indirmektedir.

Üçüncü narsistik yarayı da, şu anda birebir yaşamakta, tanımaktayız: Copernicus'un dünya-merkezciliğinden, Darwin'in evrim kuramından sonra, Freud'un psikanaliz kuramı gelir. Kozmolojik incinme/incitme, biyolojik incinme/incitme ve psikolojik incinme/incitme sırasında, her defasında bilimsel bir incinme/incitme durumu ortaya çıkar. En azından, filozof Sigmund Freud, böyle öngörmüş ve bilim adamları kulübündeki yerini almıştır.

Konuya geçmeden önce, sadece birkaç yayını (ki bunlardan birisi de *Düşlerin Yorumu*'dur) olmasına rağmen, iki büyük ve gerçek bilim adamının isminin arasına kendi ismini de yerleştirmek gibi bir nobranlıkla da yetinmeyen Freud, megaloman-

lıktan geri adım da atmaya tenezzül etmemektedir. Ama daha da öteye giderek, kibrine bir de gösterişçiliğini ekler: Bu üç kahramanın çıktığı bir podyum olsa, önündekinden daha farklı bir şekilde yürüyüp kendini göstermek için kırk takla atacağına şüphe yok! İşte, onun kaleminin ucundan dökülen bu şaşkınlık verici ifadenin ardında yatan mantık da budur: "En dokunaklı darbeyi indiren, kuşkusuz üçüncü incinme/incitme durumudur ve bu durum da, psikolojik bir doğaya sahiptir." (XV.47) Yani, kendi önermesinden söz ediyor. Böylelikle, Copernicus ve Darwin'i de eşit düzeyde ama ikinci sıraya itiyor.

Bu inanılmaz küstahlığı anlamak için, *Eine Kindheitserinnerung aus "Dichtung und Wahrheit"* ["Şiir ve Gerçekliğe" Dair Bir Çocukluk Anısı] başlığıyla 1917 yılında (yani, kendini Nobel ödülüne layık gördüğü yıl) yayımladığı kısa bir metni analiz ederek başlayalım işe... *Şiir ve Gerçeklik*, Goethe'nin özyaşamöyküsünün başlığıdır. Şair, çocukluğundan anımsadığı tek şeyi şöyle aktarır: Evdeki sofra takımlarını yere atar; ardından da, kendisine suç ortaklığı yapan diğer üç veledin pohpohlamasıyla, mermileri büyük bir heyecanla sıraya dizerdi.

Divanda ortaya çıkmış bir durumu anımsatan bu eski olay, Freud'un şunu anlamasını sağladı: Bu şekilde davranarak, çocuk, "büyülü" bir düşünceyi yeniden harekete geçirir (XV.69), çünkü kırılan sofra takımı, özel bir duruma göndermede bulunmaktadır. Yani, Goethe söz konusu olduğunda, ortaya çıkarak ağabeyinin huzurunu, rahatını ve dinginliğini tehdit eden bir küçük kardeşin varlığına atıf yapar. Bu davetsiz misafir, bir tehlike arz etmektedir; çünkü kendisinden önce geleni, ebeveynlerinin sevgisini onunla paylaşmak zorunda bırakmaktadır. Bu büyünün efendisi olan Freud ise, şöyle bir sonuca varır: Ağır eşyaları yere atmak, anne ile ilgili bir durum. Tabakları yere atınca, küçük kardeşi de yere savurmuş oluyor aslında! Ne kadar da büyülü bir düşünce, değil mi?

Goethe, *Şiir ve Gerçeklik*, kırılan sofra takımı sahnesi, divandaki benzer durum... İşte, –okura belli etmeden elbette– Freud'un kişiliğine ulaşmak için onlarca gizli fırsat var karşımızda... Freud, Fliess'e yazmış olduğu bir mektupta, erkek kardeşinin doğuşu sırasında, *bir üçüncü kişinin incelenmesinden ortaya çıkardığını* iddia ettiği şeyleri *kişisel olarak ne denli fazla hissettiğinden* söz etmişti: "Benden bir yaş daha genç olan (ancak birkaç ay sonra aramızdan ayrılan) erkek kardeşimin dünyaya gelişini, kötücül dilekler ve çocuklara özgü gerçek bir kıskançlıkla karşılamıştım. [...] Onun ölümü ise, bende vicdan azabı tohumları bıraktı." (3 Ekim 1897)

Freud, kardeşi Julius'un dünyaya gelişine dair kötücül dileklerde bulunmuş ise, demek ki herkes, kendisi ve herkes için daima bir rakip olacak olan kardeşinin doğuşuyla ilgili böyle kötücül dileklerde bulunmuş demektir. Demek ki, Goethe de, akranı Freud gibi, benzer duygular beslemiştir. Kanıt olarak da, tabakları –yani erkek kardeşini– yere atması gösterilmektedir. Genel bir kuram da, böylelikle evrensel ve

bilimsel bir gerçeklik olarak sunulmuş oluyor. Demek ki neymiş? Kardeşinin dünyaya gelişi karşısında gerçek bir mutluluk duyan her kimse –örneğin, ben– aslında o kardeşten kurtulmaya dayanan bilinçaltı bir duyguyu farklı bir şekle bürümüştür...

Bu kısa metinde, Freud başka bir inci daha saçar ortalığa... Goethe'den yola çıkıp yeniden ona dönerek alışıldık döngüsünü tamamlayan psikanalist, en sonunda istemdışı bir itirafa dönüşen bir tez ile sonuçlandırmaktadır: "Annenizin tartışmasız gözbebeği iseniz, hayatınız boyunca karşınıza bir rakip çıkacağı düşüncesi bir türlü yakanızı bırakmaz. Bu başarı güvencesinin, kendiliğinden bir başarı oluşumuna yol açtığına da nadiren rastlanır." Ve şunu da ekler: "Ve şu gözlemimi de paylaşmak istiyorum: Benim gücümün kökenleri, annem ile olan ilişkime dayanır. Goethe, bunu kendi özyaşamöyküsüne ekleyebilirdi." (XV.75) Freud da ekleyebilirdi, aynı şekilde...

Çünkü Freud, en başından beri, annesi Amalia'nın gözbebeği olmuştu. Biraz sonra daha ayrıntılı göreceğimiz gibi, annesi onun ileride bir dâhi, bir kahraman, büyük bir adam olacağına inanmış ve bunu da ona düzenli olarak anımsatmıştı. Freud, tüm hayatını, annesine bu zevki tattırmaya çabalayarak geçirmişti. Çünkü hakkında sürekli fanteziler kurduğu cinsel bir öteki bulunmuyordu. Bu aşk, Freud'un Copernicus ve Darwin eşliğinde yüksek bir sekide oturmakta olduğunu, ancak kendisine ilk sırayı ayırdığını ve dehasının bir Nobel ödülüyle taçlandırılmaması sonucunda insanlığın onu bu şekilde yaralayıp cezalandırması karşılığında tüm insanlığı yaralandığını iddia etmesini de gerekçelendiriyor. İşte, Viyanalı filozofun iddialarının bilimsel kanıtları bu şekilde...

"Fatih" kelimesini maskeleyen bu özyaşamöyküsü metnini ele alalım. Ardından, Freud'un tüm metinlerinde yer alan bir diğer istemi üzerinden, metne yaklaşalım: Kendisini, bir bilim adamı olarak gören Freud, filozof olduğunu kesinlikle reddeder. Peki, bu istemini, kendisini "fatih" olarak görmesiyle nasıl bağdaştırabiliriz? Fliess'e yazmış olduğu bir mektupta, şöyle der aslında: "Ben bir bilim adamı, bir gözlemci, bir deneyci veya bir düşünür değilim hiçbir şekilde. Ben, mizaç olarak, bir fatihten başka bir şey değilim. İstersen, 'maceraperest' olarak da çevirebilirdin bunu. Merak, cesaret ve pervasızlık işlemiş mizacıma. İşte, ben böyle bir adamım... Bu tür insanlara, ancak başarılı olduklarında değer vermek gibi bir alışkanlığımız vardır. Ancak, gerçekten bir şeyler keşfettiklerinde, saygınlık kazanırlar gözümüzde. Yoksa onları ıskartaya çıkarırız. Ve bunda da pek haksız sayılmayız." (1 Şubat 1900).

Hernan Cortes veya Christophorus Colombus'un birer bilim adamı oldukları nasıl düşünülebilir? Nitekim çok fazla okuyup çok şey bilen Freud bazen biraz kriptomneziye kapılsa da, herkes için –orta düzeyde eğitimliler için bile– "fatih" denildiğinde,hiçbir inancı olmayan, yasa, kural tanımayan, yalnızca kendi çıkarı peşinde koşan, ipten kazıktan kurtulmuş, kendi ülkesindeki yasaların dışında yaşayan, ama-

cına ulaşmak için her türlü ahlaksızlığı göze alabilen, her türlü aldatmacaya başvurabilen bir adam gelir insanın aklına. Soykırımlardan, katliamlardan, salgınlardan, tifüsten, frengiden, çiçekbozuğunun yayılmasından, uygarlıkların tahribatından, yerli halkların kitleler halinde katledilmesinden, hep bu tür fatihler sorumludur. Bu adamların başka bölgeleri keşfetmelerindeki tek amaç, oralarda bol altın bulunduğunu düşlemeleri ve kasalarını altınla doldurmak istemeleridir.

Peki, aynı yıl bir ay önce yayımladığı *Düşlerin Yorumu*'nun ilk sayfalarında kendisini, "doğa bilimleri alanında bir araştırmacı" (IV.16) olarak niteleyen Freud hangi diyarlara kayboldu dersiniz? İlerleyen sayfalarda yöntemini daha net ifadelerle anlatan ve yönteminin, "bilimsel bir yorum süreci"nden yola çıkarak oluşturulduğunu (IV.135) söyleyen Freud, hangi noktada duruyor? "Bilimsel açıdan ele alma" (IV.134) konusundan söz eden Freud, hangi deliğe saklandı peki? Hepsi aynı noktada birleşip, kendi kendisini ikna etme amacına yönelen tüm bu açıklamalar, maceraperest birinin cesaretiyle bir arada var olabilir mi? Freud bile, bu tür bir insan mizacını tavsiye edilir bulmaz; üstüne üstlük onu sevilesi de bulmaz. Freud'a göre, böylesi bir kişiyi dışlamakta haklı olursunuz; çünkü amaç, araçları meşrulaştırır.

Freud, para ve şan-şöhret istemektedir. Bu yalancı cennete erişecek şekilde bu ormanı budamalıdır. Şu an için, Fliess'in şefkatli kollarına kendini bırakan Freud, gerçek benliğini de açığa vurur: Kendisini aydınlıkta keşfetmez. Dostuyla konuşup her şeyi ona anlatır: Hastalıklarını, cinsel arızalarını, şüphelerini, sık sık ortaya çıkan depresyonlarını, onu teselli edecek hiç kimseyi bulamamanın yarattığı yorgunluğu, parasızlığını, evin geçimini bir türlü sağlayamamasını, şan şöhret sahibi olamamasını... Dostuyla konuşurken, yüzündeki maskeyi çıkarır ve gerçek doğasını açığa çıkarır: *O bir maceraperesttir.*

Kendisini sahne ışıklarının altında bulduğunda ise, başka bir söylem benimser. Oynadığı oyunu ele vermesine ne gerek var ki! Sahne üzerinde, o bir maceraperest veya fatih değildir. O bir bilim adamıdır. Yineliyorum: Arkadaşı Fliess'e "ne bir bilim adamı, ne bir gözlemci, ne de bir deneyci olmadığını" itiraf eden birey, kitaplarında yüksek sesle ve net bir şekilde, "doğa bilimleri alanında bir araştırmacı olduğunu" ifade eder. Peki, neye inanmalıyız bu durumda? Külliyatın okunması ve analizi, yazışmalar ve yaşamöyküleriyle kesişim noktası, mektubu yazan kişinin doğruları söylediğini gösteriyor.

Kendisini bir "fatih" olarak gördüğünde, kendi yapıtlarına güvenmez elbette. Daha çok, onu Kant ve Pasteur'ün bir bileşimi olarak gören psikanalist müridi Marie Bonaparte ile bir yazışması veya konuşmasına bel bağlar! Freud, Ernest Jones tarafından aktarılan şu sözcükler eşliğinde yapılan bir kıyaslamayı reddetmektedir: "Hiç alçakgönüllü olamayacağım, kusuruma bakmayın. Keşfettiğim şeyleri, çok yüksek derecede değerlendiriyorum. Ama aynı tür bir değerlendirmeyi, kendi kişiliğim için

yapmıyorum. Büyük mucitlerin illa ki büyük akılları olmasına gerek yok. Kristof Kolomb gibi evreni değiştiren başka kim var ki? Peki, o kimdi? Bir maceraperest. Doğrudur, onun belli bir enerjisi vardı. Ama kendisi çok büyük bir adam da değildi. Görüyorsunuz ya, büyük adam olmasanız bile önemli şeyler keşfetmeniz mümkün."

5

FELSEFE NASIL KATLEDİLİR?

"Delikanlı çağlarımda, felsefeyi tanımaktan
başka bir arzum olmamıştı."
FREUD, Fliess'e mektup, 2 Nisan 1896.

Filozoflara ve felsefeye açtığı topyekûn savaşta, Freud kimseyi bağışlamıyor: Acınacak haldeki tutkusu nedeniyle giderek materyalistlerle idealistleri, ateistlerle Hıristiyanları, bir öğretiye körü körüne bağlananlarla yararcıları, Platoncularla Epikuroscuları, eskilerle yenileri, Hegel yanlılarıyla Nietzsche'nin taraftarlarını, tinselcilerle pozitivistleri, gizemcilerle bilimcileri, Sokrates-öncesi düşünürlerle çağdaşlarını aynı kefeye koyuyor. Kesin bir kargaşa yaratmak için, devasa bir kalabalığı bir araya getirmeyi hedefliyor bu şekilde: Freud, felsefeyle geçen yirmi beş yüzyıllık başıboşluğa son veriyor.

Bu noktada, bir sitemle karşılaşıyoruz: tüm cemaat, istisnasız olarak, onun bu büyük keşfinden –yani bilinçaltından– yana tavır almıştır. Leibniz'in "küçük algıları", Schopenhauer'in "yaşama istenci", Hartmann'ın "bilinçaltı"sı, veya Nietzsche'nin "erk istenci", Spinoza'nın "conatus"u, Holbach veya Guyau'nun "nisus"u, Schelling'in "yaşam"ı... Onun olağanüstü buluşuyla bu denli fazla benzerlik taşıyıp, hem de felsefe alanında ondan önce çıkmış olmalarının ne önemi var! Hele ki tüm bu kavramlar, Freud'un yapıtının başından sonuna dek bolca kullandığı "gamet" kavramıyla bu denli benzerlik taşırken, Freud topyekûn bir savaşa girişmeye karar vermiştir. Yani, yaşananlar, topyekûn bir savaştır aslında...

Peki, bu sitemin altında ne yatmaktadır dersiniz? Freud'a göre, bu konuyu ele alan filozoflar, aslında yanlış noktadan olaya bakmışlar: Bilinçaltını, bilincin bilinmeyen, karanlık, göz ardı edilen bölümü olarak görmüşler. Peki, bu hatanın sonucu ne olmuş? Gözlemleme amacıyla başka bir materyal kullanma yeterliliğinden mahrum kalmaları. Ayrıca, bu kişiler rüya, telkin ve klinik konusuna hiçbir ilgi duymu-

yorlardı. Demek istiyor ki, bu kişiler onunla zıt kutuplardaydılar. Düşünür, duvardar duvara kitapla kaplı sığınağında kalıp kendisinin ve hastalarının rüyalarını dert edinmedikçe, ilginç ve yüzde yüz güvenebileceği herhangi bir noktaya da varamayacaktır.

Başka bir şekilde ifade edelim: Kant hiç kimseye hipnoz uygulamadığı için, hiçbir zaman *Rüya Eleştirisi* yazmamış; Charcot'nun tekniklerini kullandıktan sonra bir tedavinin terapötik etkisini ölçememiş; rüyaların içeriğini incelemeyi önererek, onların üzerine eğilmemişti. Bilinçaltı veya bilinçten kaçan her ne var ise, onlar hakkında da iyi kötü herhangi bir şey şekilde ahkâm kesememişti. Freud'un bu savına karşı, şunu da ileri sürebiliriz elbette: Yaşadığı dönemde mevcut dahi olmayan bir eylemi gerçekleştirmediği için, bir insanı nasıl suçlu tutabilirsiniz? Telkin yöntemi, tipik olarak 19. yüzyıla dair bir formüldür ve kendisinden önce ona en yakın yöntemler olarak, manyetik şifa ve Mcssmer'in gerdeli söylenebilir. Doktorun beyaz önlüğü ve divana uzanmış hasta figürü, kuramsal başıboşluklardan da bağışık değildir hani. Yine de hiçbir şey değişmez, çünkü filozof bir psikanalist olmadığı sürece, bu konuda akıllıca tek bir kelam bile edemeyccektir. Freud'un yazdıklarında hep aynı fikir karşımıza çıkar: Kendimiz analizci veya analiz edilen değil isek, bu disipline dair herhangi bir yargıda bulunmak konusunda en ufak bir meşruiyete de sahip olamayız. Demek ki, entelektüel kilit noktası, konunun tepe noktasında karşımıza çıkıyor: Bilinçaltına dair her tür felsefi söylem, bir psikanalistin ağzından dökülmediği için, ilkesel olarak içi boş ve fütursuzcadır.

Freud, *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*'ndc kaleme aldığı otuz beşinci derste, felsefcyc olan sitemini netleştirir. Bu disiplin, kendi önerdiği dünya görüşüyle tanımlanmaktadır. Dönüp dolaşacağı yer de, yine bu noktadır. Peki, bu sözü edilen dünya görüşüyle ne kastedilmektedir? "Varlığımıza dair tüm sorunları, daha geniş kapsamlı bir varsayımdan yola çıkarak, bütünscl bir şekilde çözen, hiçbir sorunun açık uçlu kalmayacağı, merakımızı cezbeden herşeyin kendi yerini bulacağı entelektüel bir yapım süreci." (242)

Ama psikanaliz de aslında bu tanımı içeren bir disiplin değil midir? Dünyanın en yeni, en kapalı, en gizli kapaklı, en erktekelci, en birlikçi, en global dünya görüşü de bu değil midir? Bilinçaltına ilişkin genelleştirici varsayımla birlikte, tüm gizemleri (sanatın doğruları, dinin ortaya çıkışı, tanrıların yaratılışı, ahlakın kökeni, hukukun kaynağı, insanlığın temelleri, savaşın mantığı, politikanın gizli saklıları, bireylerin bilinçli veya bilinçsiz eylemleri, rüyaların anlamı, insanların en ufak bir jestlerinin anlamı, dil sürçmelerinin simgeledikleri, unutuşların, nükteli sözün, ironinin, mizahın, şakanın anlamı, cinsel hayatın gizemleri, anne karnında yapılan mastürbasyondan bir yüceltme eyleminin saçtığı soğuk ateş parçalarına kadar varan, karı-koca hayatından da geçilerek yaşanan süreç) çözme niyetiyle yola çıkıp, tüm konuları ele

almamış mıydı zaten? Zihinle ilgili hastalıkları, her tür halüsinasyonu, psikozları, nevrozları, paranoyaları, histeri krizlerini, fobileri ve günlük yaşantıya dair tüm psikopatolojiyi kim anlatmak ister ki? Bir konuşma sırasında kötü bir şekilde telaffuz edilen bir sözcüğün, yitik bir anahtar destesinin, bir şeye dayanan susuşun, ses tonundaki değişikliğin, meslek tercihinin, cinsel partnerin seçilmesinin, bir yemeğin sevilmesi veya ondan nefret edilmesinin ve daha binlerce şeyin aslında psikanalitik bir açıklaması vardır ve en sonunda mutlaka, bilinçaltına dair o meşhur genelleyici varsayıma başvurulmaktadır.

Ateşin üzerine doğru işemenin verdiği o alışılageldik neşenin bastırılmasının alevin ortaya çıkışını açıklaması son derece erktekelci bir dünya görüşü gerektirmez mi? *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda, (onun kelimelerini kullanırsak) *ilgimizi alıkoyan her şeyin* –bilmem kaçıncı keredir verilen– açıklaması karşısında aciz duruma düşmemek için, söz konusu ateşin penisle ilgili kökenlerinden, ateşin üzerine işeyerek söndürülmesi ile bir erkekle cinsel ilişkiye girilmesi arasındaki benzerlikten, homoseksüel herhangi bir rekabet olmaksızın erkeksi güçten haz duymak üzere işeme eyleminin kullanılmasından bahsetmek istemeyen filozof söz konusu olduğunda, dünya görüşünün kullanımı ya da suiistimalinden söz etmemek mümkün mü? Bu noktadan hareketle, ateşin üzerine işemekten kendini alıkoyan her kim ise, bu kişi, ateş üzerine egemenlik kurmuş, onu yönetmiş ve tüm erki üzerine almış demektir. Öyle ki, temelde anatomik olmakla beraber, dişi olanın, bu oyunu neden oynayamayacağını da görmüş oluyoruz. Hem bu oyuna katılamamasının, hem de bunu yapmaktan kendini alıkoyarak, erkeğin elde ettiğini kollamak zorunda bırakılışın nedenleri de, burada saklı. Freud bu noktayı oldukça ciddi şekilde ifade ediyor ve "bu evrensel gerçeklikleri belirtmek için, 'analitik deneyimler'e dayandığına" (277) açıklık getirerek sonuca varıyor. Bu deneyimleri de, güya, bizzat kendi emeğiyle ve kendi yöntemiyle edinmiş! Salt kendi imgelem gücüyle donatılmış bir filozofun, benzer sonuçlara varamayacağını bu şekilde anlıyoruz; çünkü böylesi bir sonuca ulaşılması için, klinik, divan, uzun ve sabırlı bir gözlem süreci gerekmektedir...

Peki, (elbette bilimsel olan) müziğin kökenine dair varsayımını ileri sürerken, Freud da *belirli bir dünya görüşü* içinde değil miydi sizce? Dünyadaki durumdan çok, kendisi hakkında daha fazla bilgi veren o dışkıcı sicilin izinden giderken, Stefan Zweig'e de şöyle yazmıştır: "Birçok müzisyeni incelerken, onların çocukluklarına, bağırsaklarıyla ürettikleri gürültüye dair özel bir ilgi duyduklarını ortaya çıkardım [...] Yani, ses evrenine dair tutkularının altında oldukça güçlü bir anal bileşen söz konusu..." (25 Haziran 1931) Üstat tarafından, Leyde (Hollanda) sokaklarındaki bir gezinti sırasında dört saat (!) boyunca incelenen Gustav Mahler, bu bilimsel verinin oluşturulmasına mutlaka katkıda bulunmuş olmalı!

Freud, dünyayı kavramak için iki farklı yol olduğundan söz eder: Bir yandan sanat, din ve felsefe yoluyla (ki bunlar, kaleminin ucundan vefasızca dökülürler); bir diğer yandan da psikanaliz (yani onun "psikanalizi") yoluyla... İlk gruba girenler, biçimsel güzelliği ön planda tutan masallar, edebi alegoriler, dini mitolojiler, felsefi kurgulamalar önerirken; ikinci gruptaki kişiler de *primus inter pares* (eşitler arasında birinci) yasasına uygun olarak, klinik gözlem sonucu elde edilen bilimsel gerçeklikleri sunarlar. Ontolojik işeyicinin idrarı veya konserdeki çalıcının osuruğu söz konusu olduğunda, bunu oldukça net bir şekilde gözlemlemek mümkün elbette...

Freud, *Hemmung, Symptom und Angst* (1926) [İnhibisyonlar, Semptomlar ve Anksiyete] adlı kitabında, yeniden zıvanadan çıkar ve felsefeye karşı hazırladığı saldırı dosyasını kabartır: "Herkesin kendisine özgü bir dünya görüşü oluşturulmasından yana değilim hiçbir zaman. Bu konuyu filozoflara bırakmaları gerekir. Çünkü o filozoflardır ki, her şeye dair bilgi veren bir Kılavuz olmaksızın, yaşam yolculuğuna çıkılamayacağını kendiliğinden itiraf ederler. Tüm alçakgönüllülüğünüzü takınarak şunu kabul etmenizi istiyorum: Filozoflar, kendi yüce yoksunluklarıyla, bizi yukarıdan yukarıdan nasıl da küçümseyerek süzüyorlar!" (214)

Filozoflardaki bu erdemi bilmeyen bir insanın, onları alçakgönüllü davranmaya çağırması konusuna geçelim şimdi hemen. Meslektaşlarının icatları karşısında filozofların takındığı o küçümseyici tavır noktasında duralım: Kim? Ne zaman? Nerede? Hangi dergi veya yayının içinde? Freud hayattayken ona karşı kaç tane kitap yazılmıştı ki? Böylesi bir sav, kaynağını bir paranoyadan alır; çünkü tarihte hiçbir şey, yeni bir disipline karşı, adı sanı bilinmeyen filozoflar tarafından atılan küçümseyici bir yukarıdan bakış varsayımını teyit etmez... Freud, öfkesinin geri kalan bölümünde, "filozofların gürültü patırtısı"ndan söz eder. Tedirginliğe kapılan bu filozoflar, karanlıkta şarkı söylemektedir ona göre... Bu sersemler topluluğunun karşısına ise, bilimsel olanı, bilimselliğin gerektirdiği sessiz ve sabırlı klinik çalışmasını, vakaları gözlemleyip incelemekle geçirdiği onca zamanı, bilgiler toplamasını ve ardından da son derece sakınımlı bir şekilde, bir dizi deneysel doğrulamanın ardından, çalışmasının sonuçlarını alçakgönüllülükle ortaya koymasını gösteriyor.

Sürekli bağırıp çağıran, koprofili* hastalığından mustarip, karanlıkta şarkı söylerken körleşen filozoflar hakkında Freud'un kullandığı söylem, alaycı tavır, hakaretler, saldırganlık ve dobra dobra yargılamaları bir araya getirip, bu nefretin nedenleri üzerine sorular sorabiliriz. O ki, ne bir gerekçe ne de bir kanıt olmaksızın, ne kimsenin adını ağzına alıp ne de bir referans göstermeksizin, filozofların onu küçümsercesine yukarıdan süzdüğünü söylüyor. Karşılığında, kendisi de kalkıp, filozofları yukarıdan süzmeye başlıyor ve buna dair kanıtlar da sunuyor. Bu sırada da, kendi

* İnsan veya hayvan dışkısının genellikle kişisel eşya arasına konulan paketler içinde saklanması (ç.n.)

adına, hiçbir ismi ve teşhis ettiği suçluluk vakalarını unutmuyor. Nietzsche'yi ve erkeklerin çalıştığı batakhanelerde yaşanan olağan sapıklıkları anlatışını anımsayalım.

Dolayısıyla, Freud, felsefenin üzerine ölü toprağı serpmeyi ve bunun için de adına "psikanaliz" dediği bir silahla onu öldürmeyi öneriyor. *Felsefenin ölümü* şeklindeki bir temanın üzerinde bolca (felsefi) mürekkep dökülecektir; onlarca (felsefi) kitaba esin kaynağı olacaktır; bolca (felsefi) tartışmayı fitilleyecektir. Böylesi bir ölümün kökleri ise, Freud'un projesine dayanır; salt iddiaya dayanan bir disiplin eliyle son bulacaktır. Bu süreçte ise, kendisine 19. yüzyılın en büyük pozitivist hayali olan bilimin iktidara gelişini temin etmek sayesinde yönünü buluyor. Söz konusu hayal, Marx'tan Freud'a kadar, arada Auguste Comte'u da unutmadan, birçok büyük akla egemenlik kurmuş; Nietzsche'yi de her zaman kurtarmıştır.

Peki, Avrupa felsefesinin yirmi beş yüzyılından nasıl kurtulabilir insan? Cevabı basit: Bu felsefenin kendisini bir bilim olarak sunduğunu, açık bir şekilde bilimin yöntemini benimsediğini, ama temeline inildiğinde bilimle yakından uzaktan ilgisinin bulunmadığını göstererek. Anımsayalım: Freud, 1913 yılında yayımlanan, *Psikanalizin Faydası* adlı eserinde, dünya görüşüne dair herhangi bir hayali olmamasına rağmen, psikanaliz disiplininin şu konularla açık şekilde ilgilendiğini anlatır: psikoloji, linguistik, biyoloji, psikiyatri, evrim, cinsellik, sanat, sosyoloji, pedagoji, kültür, halkların psikolojisi, mitoloji, folklor, din, hukuk, ahlak – ve elbette, felsefe.

Felsefeyi öldürmek için bir yol daha var: Bilinçaltını sürekli görmezlikten geldiğine, bilinçaltı denen şeyin hep gizemli, elle tutulamaz, gözle görülemez olduğunu iddia ettiğine dair kanıtlar bulmak... Daha önce gördüğümüz gibi, tüm bunlar aslında son derece yanlış iddialardır. Özellikle, onun gelişiminde katkısı bulunan iki düşünür –Schopenhauer ve Nietzsche– veya Eduard von Hartmann düşünüldüğünde... Bununla birlikte, söz konusu silah, felsefenin psikanaliz adına ölüme terk edilmesi sürecinde kısmi bir başarı gösterdi ve Freud'un ortaya attığı bu inanışın sayısız kurbanının içinde yok olduğu o meşhur "insan bilimleri" ortaya çıktı.

Sonuç olarak, bu cinayet suçunu mükemmele eriştirmek için, felsefenin bir divanın üzerine boylu boyunca uzanması ve en gizli köşelerinde itiraf edemediği her ne kaldıysa kendi ağzıyla söylemesi sağlanabilir. Dolayısıyla, psikanalizin felsefeye sunduğu yeni perspektifler, böyle ilginç bir programa dayanır: Takıntılı nevroza zarifçe konulan bir tanı, bu patolojik vakanın içindeki zehrin, düzenli bir inceleme sonucunda dışarı atılması konusunda karşılıksız bir özen. Çünkü Freud açısından, iyi bir filozof, ya ölü bir filozoftur ya da yolu psikanaliz cephesinden geçmiş bir filozoftur.

Peki, bu suçu hangi silahla işleyeceğiz? Elbette, felsefi kişiliğin "psiko-yaşam-öyküsü"süyle (XII.113)... Bunun için de, tinsel itkileri, içgüdüsel yolculukları, bi-

linçaltının dayandığı mantığı, genetik karmaşıklıkları keşfetmeye, özel bir meşgaleyi sırtlanmış bu kişiliğin içindeki labirentte yer alan, büyük olasılıkla yumak haline gelmiş ipucunu aramaya çıkmak söz konusudur. Freud, belki onun için pek alışıldık olmayan bir incelik takınarak, filozofu, dolayısıyla onun felsefesini anlamak için, "son derece farklı bir bireysellik"ten (*ibid*) söz ediyor. Bu şekilde de, Nietzsche'nin düşüncesini aşırı bir noktaya taşımış oluyor.

Nişanlısına yazdığı mektupta, kendi özyaşamöyküsü söz konusu olduğunda yaşamöyküsü yazımının olanaksız ve gereksiz olduğunu söyleyen adam, başkalarının yaşamöyküsü konusunda ise bunun oldukça olası ve gerekli olduğunu söyleyebiliyor. Çünkü psikanaliz, "tarafsız olma iddiasındaki mantıklı bir çalışmadan doğan felsefi öğretilerin ardındaki öznel ve bireysel motivasyonu ortaya çıkarıp, sistemin zayıf olduğu noktaları bile eleştiri konusu haline getirebilir." Bu güzel şaşırtma gösterisini okurken, yoksa kendinizi sanki *Şen Bilim*'in bir sayfasını okurmuş gibi hissetmediniz mi? Bu keşfin önceliğine sahip olan Nietzsche, bu tür bir "psiko-yaşamöyküsü" çalışmasının Sigmund Freud üzerinde yapılmasını önerirdi kesinlikle! İşte, psikanalizin mucidine dair *Nietzschevari bir psiko-yaşamöyküsü* de bu olsa gerek...

İKİNCİ BÖLÜM

SOYKÜTÜĞÜ

ÇOCUK FREUD'UN KAFASI

1

"OLDUKÇA CİDDİ BİR PSİKONEVROZ DURUMU"...

"Gücümü, annemle ilişkimden alıyorum."
FREUD, *"Şiir ve Gerçekliğe" Dair Bir Çocukluk Anısı* (XV.75)

Demek ki, Freud hakkında yapılan bir psiko-yaşamöyküsü, şu iki nokta arasındaki karşıtlığı göz önünde bulundurmalıymış: Gençliğinde felsefeye merak salması ve hayatının geri kalan döneminde de felsefeden uzak durması. Bu yaşamöyküsünde, aynı zamanda, bir tür *Aufhebung* hali de ortaya çıkıyor ve böylelikle nefretini de kaynaştırmak suretiyle, nefretinden arınıp yeniden sevmeye çalışıyor. Freud, psikanalizi 1896 yılında icat ettiğinde, bunu Fliess'e yazdığı mektupta anlatır: "Delikanlılık çağlarımda, felsefeyi tanımaktan başka bir arzum olmamıştı. Ve şu an geldiğim noktada, tıptan psikolojiye doğru evrilerek, aslında felsefeyi sonlandırma noktasına vardım. Kendime rağmen bir tedavi uzmanı haline geldim." (2 Nisan 1896) Yani, filozof olamamış bir psikanalistle karşı karşıyayız...

Aynı sene, birkaç ay öncesinde, tıptan vazgeçip yön değiştirmesi konusunda şöyle söylemişti: "En gizli köşelerimde beslediğim umut gerçek olursa, aynı yıllardan geçerek *ilk hedefime –felsefeye–* ulaşacağım. Dünyaya neden geldiğimi anlamadan önceki ilk dileğim de buydu zaten." (1 Ocak 1896) İtalik yazılan sözcükler, bizzat Freud'a ait! Buyurun işte, ilk dileğinin felsefe olduğunu tam tamına iki kez yinelemiş ve bunu da gençlik aşkını bulduğunu zannettiği *psikanaliz* kelimesinin ortaya çıktığı an söyleyesi gelmiş! Dolayısıyla, psikanalizin, Freud'un felsefesi olduğunu, yani evrensel olarak geçerliliğini ispatlamış bilimsel bir öğreti olmadığını açık ve net bir şekilde ifade ediyorum.

Freud, bilim adamı görünümü altında, filozoflukla ilgili adımlarını, varoluşçu bir özyaşamöyküsü şeklinde ifa ediyor. Copernicus ve Darwin'in gök gürültüsünü andıran taleplerini bir yana bırakalım. Onlar, tamamen bir efsaneydi ve kendi çabalarıyla yarattıkları mitlerin yalancı parıltısında ışıldamaktalar. Biz ise, "fatih"in gözüpek ma-

cera fikrini, aklımızın bir yanında tutalım. Geriye de, bu yeni Christophorus Colombus'un gerçekten ne keşfettiğini bilmek kalıyor: Koskocaman bir kıta ve sonsuzluğa uzanan yöreler mi, yoksa öznel bir varoluşçu gerçekliği içeren küçük bir çimen parçası mı? Uzak bir noktadaki Amerika mı, hemen ayaklarının dibindeki bir prenslik mi? Veya bunların hiçbiri mi? Tamamen bir yanılsama, görüntü veya düşüncelerin çölünde bir serap mı?

Freud, *Düşlerin Yorumu*'nun ikinci baskısının önsözünde, bazı ipuçları veriyor aslında. Elbette, bu kalın eser, insanlık tarihini ikiye bölmeye muktedir bir savaş makinesi gibi sunuyor kendini: Psişik bilinçaltının keşfinden öncesi ve sonrası diye. Zaten kitabın basım tarihinin 1900 olarak belirlenmesi de son derece anlamlı; çünkü Freud, bu eserin yeni bir dönemin, yepyeni bir çağın başlangıcı olacağını, insanlık için bir ilerleme teşkil edeceğini biliyor; buna inanıyor ve böyle istiyordu. Sadece yeni *bilim* üzerine kurulu bir takvimde yepyeni bir düzenleme demekti bu...

Ama bu bilim kitabının her bir sayfasını çevirdiğinizde, bir özyaşamöyküsü eserine ihanet ettiğini görürsünüz. Freud bile, bizi bu konuda uyarmıştı: Bu yayımlanan sayfalar, bir öz-incelemenin sadece bir parçasını oluşturur. Rüyalardan yararlanmaktadır; analitik bir içe-bakış önerir; ama bu sırada da Sokrates'e özgü o büyük geleneğin izinden de ayrılmaz: Augustinus'un *İtiraflar*'ı, Montaigne'in *Denemeler*'i, Rousseau'nın *İtiraflar*'ı, Nietzsche'nin *Ecce Homo*'su ile birlikte, Batı düşününün temel dayanaklarının içinde kalır. *Düşlerin Yorumu* da bu felsefi çizginin ortasında kendine bir yer eder.

Kitabın yazarı bizzat rengini belli ederken, tüm bu gerçekliği inkâr etmek niye? İlk önce: Bu kitabın malzemesi, kendi rüyaları ve onların analizlerinden oluşur. İkinci olarak, eserin kökenlerine dair bireysel güvenini şu şekilde ifade eder: "Aslında, benim açımdan, bu kitap, onu ancak bitirdiğimde anlayabildiğim bir başka öznel anlam içeriyor. Benim için, kendi kendimi inceleme sürecimin, babamın ölümü karşısında verdiğim tepkimin bir parçasını oluşturuyor. Çünkü bu yitim, aslında en anlam yüklü olanıydı: Babanın kaybı, bir erkeğin hayatında başına gelebilecek en radikal kayıptır çünkü. Bunu anladıktan sonra, bu olayın neden olduğu eylemlerin izlerini silmek konusunda kendimi son derece aciz hissettim." (IV.18)

Demek ki, bizim "fatih" kişi, bilinmeyen bir toprağın keşfine doğru yola çıkmış; ama ulaşacağı şu yerin de –zihnini sürekli meşgul eden o karanlık bölüm– pek uzak olmadığının farkındaymış. Fliess ile yazışması da aslında bir öz-analiz olarak görülebilir. Bu yazışmalar sayesinde, sürekli migren ağrılarıyla uğraştığını, burnunun kanadığını, bağırsaklarında sorunlar yaşadığını, depresif bir mizacı olduğunu, cinsel sıkıntılarla karşılaştığını, yorgunluğunu, bedensel bozukluklarını, esin perilerinin onu terk edişini öğreniyoruz. Ruhsal durumu, büyük çapta harap olmuştu anlaşılan. Öyle ki, onun en sadık izleyicisi ve dostu olan, ancak kahramanını en güzel haliyle tanıt-

mak için hileye başvurmaktan çekinmeyen, tarihi her zaman efsaneler eşliğinde işleyen Ernest Jones'un kalın harflerle yazdığı gibi, Freud, "1890-1900 yılları arasında oldukça ciddi bir psiko-nevroz durumuyla mücadele halindeydi."

Freud, yazışmalarında iki kez (14 Ağustos ve 3 Ekim 1897), *histeri* durumundan söz eder: "Çok can sıkıcı bir dönemden geçiyorum. Beni en çok meşgul eden hasta da, bizzat kendim... Çalışmalarımdan dolayı oldukça belirgin hale gelen küçük çaplı histeri durumumun çözümüne doğru biraz yaklaştım. Ancak, halen açıklığa kavuşturulamamış noktalar var. Ve, tüm bunlar, mizacımı birinci dereceden etkiler oldu"... Dolayısıyla, *bilim adamı*nın çalışması, hastayı da etkilemektedir; çünkü histerik yönelimini daha da göz önüne getirir. Freud'un kendisine dair yaptığı çözümleme, Freud'a dair yazılan onca eserde bolca sözü edilen bir konudur. Önemlidir; çünkü konunun yazarı, bu disiplinin temellerini attığını iddia eder. Ama ne çelişkili bir durumdur ki, oturup da buna dair özel bir metin kaleme almamıştır. Peki, nasıl oluyor da, bu yüce kavramdan, bu denli geniş bir yapıt içinde bir kere de olsa söz edilmez?

Freud, bir keresinde, *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı* adlı eserinde, şayet "aşırı anormal" veya nevrozluk bir durumumuz yok ise, iyi bir öz-çözümleyici olmanın, psikanalist olmak için yeterli olduğunu açıklar. (XII.263) Ama bir yandan da, 14 Kasım 1897 tarihinde Fliess'e yazdığı mektupta, kendisine dair yaptığı öz-çözümlemenin bir türlü ilerlemediğinden dem vuruyor; en sonunda da bunu normal bir durum olarak görüyordu. Çünkü, eğer özçözümleme gibi bir girişim mümkün olsaydı, duyguların bastırılmasından kaynaklanan herhangi bir hastalık da olmazdı. Son kertede, 1922 yılında gerçekleşen Uluslararası Psikanaliz Derneği kongresine katılan "çözümleyiciler", Sandor Ferenzci'nin önerisi üzerine, şu sonuca vardılar: Çözüm, "didaktik çözümleme"den geçmektedir ve bunu gerçekleştirecek olan da, üçüncü bir taraftır. Bu üçüncü taraf, hem çözümleyici hem de çözümlenen olacaktır. Aristotelcs'in birinci hareket ettirici devinimsiz güç veya neden olunmamış neden kavramı üzerinde, özçözümlcmc, sadece ve sadece psikanalizin mucidi için bir işlerlik kazanabilir. Başka birisi için değil... Diğerleri ise, üzerine Freud'un veya bir Freudçunun damgasını bastığı bir divana uzanmaktan başka çare bulamazlar kendilerine...

Psikanaliz üzerine çalışan tarihçiler, Freud'un özçözümlemesinin hangi tarihte gerçekleştiği konusunda kavga edip dururlar. Bu çözümlemeye ne zaman başlamış olabilir? Peki, hangi tarihte tamamlamıştır? Çözümlemeyi büyük bir sabır ve düzen içinde mi yaptı, yoksa zaman zaman askıya mı aldı? Şayet askıya aldıysa, ne kadar süreliğine? Yaşamöyküsü yazarları, alışıldığı gibi, dehaya batırılmış bir fırça darbesiyle, bu sıkıcı macerayı bir anda farklı bir görünüme büründürürler. İsmi konulmamış bir cüret, cesur bir hareket, sıradışı bir durum, kahramanvari ve sebatkâr bir girişim, yüce bir gerçekleştirme ve çetin bir görevdir aslında bu yaptıkları! Antik Çağ'ın tüm Stoacı filozoflarının bizi davet ettikleri o sıradan içebakış durumu söz

konusu olduğu an, sayısız niteleyici sözcük yağmaya başlar üzerimize dolu gibi... Stoacı filozoflar için, içebakış denilen şey, disiplinlerinin varoluşçu eylemine dair en büyük ruhani faaliyetlerden birini teşkil etmektedir. *Selbstdarstellung* ile kastettikleri de, basitçe şudur: Kendisini tanıtmak, betimlemek ve çözümlemek. Jones'un ağzından konuşup, "bu keşfin biricik doğası"ndan söz etmek ise, bu noktada gereksiz. (I. 351)...

Özçözümleme sürecinin, Fliess ile yazışmalarıyla aynı döneme rastladığı düşünülebilir. Yani, 1887 yılından 1904 yılına dek... Bu süreç içinde, Freud her on günde bir mektup ve beraberinde de kalın elyazmaları gönderirdi. Bu elyazmalarından biri de, 1895 tarihli *Aus den Anfängen der Psychoanalyse* [Psikanalizin Başlangıcından] idi. Hiç sözünü sakınmayan ve konunun başoyuncularını da tüm çıplaklığıyla gözler önüne serme iddiasındaki bu çok içten yazışmalar, Freud'a, üçüncü bir tanık gözüyle veya en azından duruma bir ayna tutma görevi üstlenerek, *kendi kendisini sınama* fırsatı verebilirdi... Mektuplardaki söylemi, bir tedavi uzmanını andırıyor. Ona (Fliess'e) yazarken, aslında kendi kendisine yazıyordu. Aralarındaki anlaşmazlığa bahane olan intihal davası, gerçek bir gerekçe oluşturmamaktadır – Wilhem Fliess, Freud'u, çiftcinsiyetlilik konusundaki gerçek görüşlerini ifade etmemekle suçlar. Bunu da, aralarındaki yazışmalar konusunda üçüncü şahıslara anlattıklarından öğreniyoruz. Freud, ki Jones'un itiraf ettiğine göre, o da pek çenesini tutmayı beceremezdi (II. 433), uzun kariyeri boyunca meslek sırlarını çoğu zaman ihlal etmiş ve taparcasına sevdiği kişiyle de araları bozulmuştur. Şayet Anna erkek doğsaydı, o sevdiği kişinin ismini de ona verecekti.

Peki, bu yazışmayı okuduğumuzda ne öğreniriz? Freud'un insan yönünü keşfederiz. Kendi çabalarıyla düzenlediği efsanevi veya mitolojik vitrinden uzak duran, ne bir efsane yaratma telaşı ne de gelecek kuşakların kendisi hakkında ne düşüneceğine dair bir endişesi olmayan, –kendi ifadeleriyle konuşmak gerekirse– *onun* yandaşı biyografi yazarlarının bu özel mektuplaşmalardan neler yaratabileceğini dahi umursamayan bir Freud var karşımızda. Kendisini evinde gibi hisseden her insanın yaptığı gibi, kendisini koyuveriyor; üzerindeki yükü azaltıp hafifliyor ve özgürleşiyor. O andan itibaren, karanlık bölgeleri, zayıflıkları, serserilikleri, şüpheleri, mizacı ve farklı bir biçime bürünmemiş karakterini tüm çıplaklığıyla keşfederiz. *Kötü niyetli* (Emma Eckstein ile ilgili konuda, buna ayrıntılı bir şekilde değineceğim) bir adam görürüz karşımızda. Tarihe kendince bir damga vurabilmek için eline geçen tüm olanakları kullanma saplantısına kapılmış, *hırslı* bir kişi belirir karşımızda. En kısa zamanda servet sahibi olma hedefi peşinde gözü doymayan bir *tamahkâr* (bu noktayı da, kokainle ilgili hikâye ve Fleischl-Marxow vakasında inceleyeceğiz); bir konu hakkında aldandığının ortaya çıkması karşısında yüz çevirmeksizin aslında vazgeçen bir *inatçı* (örneğin, baştan çıkarma kuramı söz konusu olduğunda); mektuplarında en kötü kom-

plo teorilerine başvuran bir *batıl inançlı* (gizlicilik lehine gerçek düşüncesini gizlemesini de daha sonra inceleyeceğiz); arkadaşının döngüler, dönemler ve sayısal inanışlar üzerine ileri sürdüğü tuhaf fikirlerine katılan bir *saf*; en ufak bir somatizasyon durumunu bile ayrıntılandıran (burun akması, kalp ritminde bozukluk, sık sık başgösteren migrenler, nikotin bağımlılığı, testislerdeki bir yumurta gibi kocaman bir kan çıbanı, bir kabız bir ishal oluşu) bir *siklotimik;* yıllardır süregelen bozukluklarını itiraf edip günah çıkartan bir *depresif* (7 Ağustos 1894); kararsız bir mizaç, hiçbir anlam ifade etmeyen entelektüel verimlilik çabaları, genel bir yorgunluk durumu, gücü tükenen bir libido, "sefil durumda bir psişe" (16 Ekim 1895); *yürek darlığı* ve *fobilerle mücadele eden bir kişilik* (yolculuklardan duyulan endişe, ölüm korkusu, tren korkusu, aç kalma korkusu, çulsuz kalma korkusu, korku üzerine korku...); on sene kadar süren bir kokainmanlık süreci (12 Haziran 1895)... Freud karşımızda, çırılçıplak, maskesiz işte! Freud'un insani yönü, çok-insan Freud, aşırı-insan... Freud'un makyaj öncesi hali, projektörlerin önünde sonsuza dek takınacağı duruşu belirlemeden önce... İşte Freud, hem de bizzat kendisi... Kendisini mermer büst ve altından heykeller eşliğinde görmeyi düşlemiş, bunu gönülden istemiş ve böyle olacağını da düşünmüş bir insan için dayanılması ne denli zor bir gerçeklik değil mi?

Nihayetinde, özçözümlemenin ne bir başı ne de bir sonu vardır. Onun 1937 yılında yayımlanmış son metinlerinden birinin başlığını da bu vesileyle anabiliriz: *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*... Bu çalışmada, ölümün pençesindeyken, çene kanserinden bitap düşmüşken, bir yandan da protezi yüzünden canı yanan, otuz kadar ameliyat sonrası bitkin bir haldeyken, serüvenlerle dolu yolculuğunun, –Derrida'nın o güzel tanımlamasını* ödünç alırsam– *egodize*sinin anahtarını veriyor. Psikanalizin insanları kesin bir şekilde tedavi edeceğini doğrudan ifade etmekten çekiniyor; yeniden baş gösteren bir durumun hiçbir zaman tedavi edilemeyeceği anlamına gelmediğini alıştıra alıştıra açıklamaya çalışıyor; tumturaklı sözler kullanarak, "tamamlanmamış çözümleme" ile "eksik kalmış çözümleme" (235) arasındaki farklar ve dürtüsel bir talebi kesin bir şekilde ortadan kaldırmanın olanaksızlığı üzerine mürekkep harcıyor. Freud, şöyle yazmıştı: "Çözümleyicinin de düzenli olarak çözümlenmesi gerekiyor. Yani, her beş senede bir, yeniden divana uzanmalı." Peki, özçözümleme söz konusu olduğunda durum nedir? Aktarım ve karşı-aktarımdan tasarruf eden bir yaklaşım mı gerekir? Uzun bir sürecin sonunda, metnini tamamlarken, şu tespitte bulunuyor: "Çözümleme, 'sonuçsuz bir görev' olabilir." (265) Dolayısıyla, Freud, hayatını şöyle bir tespitle sonlandırmış oluyor: Bir çözümleme, yani *kendi çözümlemesi*, aslında sonu olmayan bir görev de olabilir.

* Teodise. (ç.n.)

Dolayısıyla, psikanaliz, psişesine çekidüzen vermek istemek için didinen bir kişinin başı ve sonu olmayan bir çözümlemesi olabilir. Psikanalizi dikkatli bir şekilde incelediğini iddia etmiş olabilir; ama psikanalizin gerçek içeriğini keşfetmeye dair içten bir arzu ifade etmemiş görünüyor. Sadece, başkalarının –herkesin– psişesine dair kurguları ortaya sermekle yetiniyor. Freud'un bütün yapıtı, kendisine dair bir türlü tamamlayamadığı bir arayışı içeren notları bir araya getirir. Bir dergiye veya kalın bir kitaba verilmiş ve bir kuram haline gelmeyi hedefleyen en küçük metin bile, bu yapıtlarda yer alır. Örneğin, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*, dara düşen bir ruhun karnesidir adeta...

Freud, evrensel olarak geçerli kavramlarla sınanmış *deneysel bir yöntemden ileri gelen bilimsel bir psikanaliz*den çok, sipariş üzerine sırf kendisi için tasarlanmış, ancak daha sonra tüm insanlığa doğru genelleştirilen kavramlarla birlikte, *bir özçözümlemeden kaynaklanan edebi bir psikoloji* önermektedir. Hem bir bilim metni (bir bilimin temeli) hem de özyaşamöyküsü anlatısı (babanın ölümünün ardından özçözümleme) olarak tanıtılan *Düşlerin Yorumu*, ilk ağızdan aktarılan, öznel ve bireysel referanslarla doludur.

Bu eserinde, sayısız –belki de elli kadar– rüya konu edilmektedir ve tüm bu rüyalar, yazarın gece hayatına, fantezilerine, arzularına, gıptalarına tanıklık eder: Kuş gagalı yaratıklar tarafından bir yatağa doğru taşınan bir anne, sarı sakallı bir dayı, spor giyimli bir oğul, çirkin çehreli bir arkadaş, bir diğer miyop oğul, ölüm döşeğindeki baba, İrma denen bir isimsize yapılan bir iğne... Çocukluk dönemlerinde evdeki hizmetçi hakkında bilgi ediniyoruz. Büyük olasılıkla, cinselliğe ilk adım atışını bu kadına borçludur. Ayrıca, okul yılları ve aynı çatı altında üç kuşaktan beri beraber yaşayan ailesinin karmakarışık durumunu öğreniyor; Fliess'e yazdığı mektuplarda sözünü ettiği gibi "ihtiyar"ın can çekişmesi ve ölümüyle ilgili bilgilere ulaşıyor; ordinaryüs profesör unvanını kazanmasının yanı sıra İtalya'ya yaptığı yolculuklar hakkında bilgi edinmiş oluyoruz. Ardından da, yetişkin psişesini oluşturan temel dönüm noktalarına dair verilere erişiyoruz.

Ve böylelikle de, bizi ilgilendiren maceranın bir bölümünün oynanabileceği sahne şekilleniyor gözlerimizin önünde... Başlangıç sahnesi... Temel ve belirleyici olan sahne... Sartre'ın varoluşçu psikanaliz jargonuna başvurarak, "asıl proje" olarak nitelendireceği bir sahne... Kesinlikle sarsıcı bir sahne... Baba ve dolayısıyla da oğul açısından küçük düşürücü hem de... Freud on veya on iki yaşındadır, babası eşliğinde sokaklarda dolaşırken... Her ikisi de bir yandan yürüyüp, bir yandan çene çalarlar. Baba, Yahudilerin durumundaki değişimi gösterebilmek için eski bir öykü anlatır oğluna... Ve hoşgörünün egemen olduğu bir Viyana'da yaşamanın ne denli huzur verici olduğunu söylemek ister... 1866-1867 yıllarından söz ediyoruz. Oldukça iyi giyimli,

başında çok hoş ve yeni bir kürkten şapkayla ilerlerken, karşısına bir anda Hıristiyan'ın teki çıkar. Tuttuğu gibi babanın şapkasını, ilerdeki taş oluğa doğru fırlatır ve Jakob Freud'a sövüp saymaya başlar: "Pis Yahudi, in kaldırımdan aşağı!" Babasının bu tür bir hareket karşısında ne yaptığını merak eden Freud, babasının hiçbir şey yapmadığını, yere doğru eğilip şapkasını aldığını ve yoluna devam ettiğini öğrendiğinde oldukça afallar. Bu olayın üzerinden otuz yıl geçtikten sonra Freud'un yorumu şu şekildedir: "Benim gibi ufacık bir adamı elinden tutup gezdiren büyük ve güçlü bir erkek açısından, bu hareketi kahramanlıkla bağdaştıramamıştım." (IV. 235)

Çocuk, bu öykü için başka bir son tasarlar: Oğlu Hanibal'a, Romalılardan öçlerini alacağına dair yemin ettiren Hamilcar Barca'ya atıfta bulunur. Freud'un varoluşçu programının bir bölümünün, kendi çapında bir Hanibal'a dönüşerek, babasının öcünü alma dileğine öykündüğünü düşünebiliriz. Freud, Hanibal'dan kendisi için bir kahraman yarattığını zaten itiraf etmiştir. Başlangıçta, eğitim hayatı sürerken, Kartacalıların yaptıkları savaşlara dair kitaplar okurken, kendini Kartacalıyla özdeşleştirmişti. Ardından, delikanlılık çağlarında, Viyana usulü Yahudi karşıtlığını deneyimlemiş, Yahudi kaptan onun gözünde bir ilah oluvermişti. Freud, o dönemden beri, Katolik Roma ile Kartaca'yı karşılaştırma halindedir. Yani, babasını küçük düşüren, aşağılayan kent ile Romalılara direnen başkomutanın kentini karşı karşıya getirmektedir. Yani, Roma'ya bir tür "fatih", "galip" olarak girmekten başka bir düşünce geçmez aklından...

Freud, kendisini bazı figürlerle özdeşleştirmeye bayılıyordu. Bu yüzden de, varoluşçu programında, şu veya bu figüre öykünmüştü çoğu kez: Hanibal, dolayısıyla da daha sonra Musa, ama aynı zamanda Oedipus. Hanibal'ın yaşamı, aslında zaman zaman Freud'un yaşamını anımsatabilir: Verilen söze sadakat, düşman karşısında sert bir karşı koyuş, amaca ulaşmak için strateji ve taktiklere başvurma yeteneği, muhaliflerinin iftiralarına rağmen ayakta durabilme, bir intihar sonucu kendisine yeniden sahip çıkma şeklinde beliren bir varoluş hedefi... Tüm bunlar, her iki adamda da karşımıza çıkan özelliklerdir.

Ancak, yaşamöykülerinden birer birer derlenen delillerin ötesinde, her ikisinin en güçlü ortak yanı, Roma'ya fatih ve galip olarak girmek için çılgına dönmüş bir arzu duymalarıdır. Öyle ki, bu arzu Freud'un içini, dipten derinden, uzun zaman boyunca meşgul etmiş; kentin topografyası üzerinde çalışmış, bu konuda onlarca eseri incelemiştir. Karısına yazdığı bir mektupta, onunla Roma'da yaşama arzusunu açığa vurur. Bu tasarısını gerçekleştirebilmek için, profesörlük unvanından bile feragat ederek işi gücü bırakmayı göze almıştır. Ancak, 1897 yılında, Roma'ya yaptığı bir gezide, gizemli bir şekilde Trasimene kapılarında mola vermesi gerekir. Freud, kendisine sürekli "Buraya kadarmış; daha ileri geçme!" diyen bir iç sese uymaktadır. Ne de olsa, Hanibal da, iki bin yıl kadar önce, aynı iç sesi işitmiş ve aynı noktada durmuştu.

Fliess'e yazılan mektuplar, Roma'ya dair bu tuhaf ilişkiye bir kanıt oluşturmaktadır. Ama aynı zamanda, Freud'un yapıtlarında da bu durum açıkça kendini belli eder. *Düşlerin Yorumu*'nda görüleceği gibi, birçok rüyası bu kentte geçer. Bu rüyaları inceleyen Freud, aslında geri planda daha derin bir gerçekliğin gizlendiğinin ayrımına varmıştır. Ama burada da, yüklenen anlamları tam deşifre edeceği noktada tereddüde kapılır. Ve bir gün gelir, tüm bu yolculuk sona erer. En sonunda tamamlanan bu yolculuğa dair *Psikanalizin Doğuşu*'ndaki şu tuhaf cümleye bakalım: "Bu, onun yaşantısının zirve noktası olmuştur." Nasıl itiraf ama!

Freud'un genel anlamda İtalya ile özel olarak da Roma ile kurduğu ilişki, aslında Freud'a özgü o nevroz durumuyla da benzerlikler taşır. Freud, bu durumu bizzat Fliess'e yazmış olduğu bir mektupta da teyit etmektedir: "Roma karşısındaki yanıp tutuşma halim, aslında tamamen nevrotik bir durumdur." (3 Aralık 1897) Bunu yazarken de, bir yandan lise zamanlarındaki heyecanını anımsatmaktadır. Ekran-bellek ile aynı mantık doğrultusunda, Freud'un Hanibal olayının okunmasına dair getirdiği önerinin ardında, babadan intikam alarak, kendi varoluşunda ona temel bir rol atfettiğine dair varsayımı öne sürmesi yatmaktadır. Ancak, aslında varoluşuna dair özü, başka yerde araması gerekmektedir. Çünkü, doğurucusunun yapıtta her ortaya çıkışında, daha ziyade hadımlaştırıcı bir baba, rakip bir baba, ölü bir baba veya onurlandırılması değil ortadan kaldırılması gereken bir baba şeklinde görünmektedir. Freud giderek ünlendikçe, dünya çapında saygı duyulan biri haline geldikçe, bir yandan da babasının intikamını almanın veya gülünç düşürülen Yahudilerin onurunu kurtarmanın derdine düşer. İşte, karşınızda nurtopu gibi bir varsayım! Siyasi olarak son derece doğru, ama yapıtın geri kalanıyla o denli çelişki halinde ki bilemezsiniz!

Freud, aslında hiç farkına varmaksızın, en iyi şekilde kilitlendiğini düşündüğü kilitlerin anahtarlarını her zaman vermektedir. Benzer şekilde, 1911 yılında *Düşlerin Yorumu*'na eklediği bir notta, üstü örtülmüş bir Oedipus rüyasına dair tipik bir çözümlemeyi yayımladığını haber verir. Rank'tan alıntı yaparak (ki Rank da Titius Livius'tan alıntılandırmıştır), Roma üzerinde egemenlik kuracak kişinin, "onun annesine ilk öpücük verecek olan kişi" olduğunu Tarquin'lilere bir kâhinin söylediğini belirtir. (IV. 447) Freud'a göre, annesinin ilişkileriyle ilgili cinsel yanı bulunan bir rüya, Toprak Ana'nın ele geçirilmesi lehine bir kehaneti de beraberinde getirir.

İşte, Hanibal bilmecesi bu şekilde çözülebilir. Öte yandan, Romalılar tarafından gülünç duruma düşürülen Kartacalıların onurunu kurtarmak için Yahudi bir kahramandan (tıpkı, zamanında Katolik bir Viyanalı, yani Romalı, tarafından küçük düşürülen babası gibi) medet uman Freud, aslında konunun bir diğer boyuttan yapılabilecek yorumunu gölgelemektedir. Freud, buna bu metinde değinmektedir; ancak eserlerinde de düzenli olarak bu noktayı yineleyecektir: Toprak demek, Ana demektir. Roma'yı fetheden, Toprak Ana'ya sahip olmuş demektir. Dolayısıyla, sü-

rekli ensest bir ilişki arzusuyla içi içini kemiren Freud'un psişesinde, bu, kente girmek, annesiyle birleşmek, onunla evlenmek anlamına gelir. İşte, Freud'un uzun süredir Roma'yı arzulamasının, öğrencilik yıllarında sürekli bu kentin etrafında fır dönmesinin, onun için her şeyi terk etmeyi ve onun topraklarına yerleşmeyi istemesinin, ama yine de bu kente uzun süre boyunca bir türlü nüfuz edememesinin, kentin kapılarının adeta ona sımsıkı kapalı tutulmasının, ardından da nihayet girebildiği zaman, burada hayatının zirvesine ulaştığını yazabilmesinin nedenleri bu şekilde açıklanabilir.

Freud tarafından aktarılan çocukluğundan bir sahne ise, baba ile olan başka türlü bir ilişkiyi gözler önüne serer: Jakob, burada, Yahudi düşmanı bir hakaret karşısında sesini çıkarmayan bir babadan sonra intikam alınacak baba figüründen sıyrılmış; daha ziyade hadımlaştırıcı bir baba portesine bürünmüştür. İntikam alınacak babadan ziyade fethedilecek anne perspektifinde okunan ilk maceranın, babaya, Freud'un Oedipusçu yaklaşımında tutarlı bir mevki kazandırdığını özellikle belirtelim: Hadımlaştırıcı babaya, ölü babaya, öldürülecek olan babaya dair onlarca görsel, öz oğlunun intikamı karşısında küçük düşürülmüş babaya dair bu eşsiz anlatı ile çelişen bir görüntü sergilemektedir. Erkek ebeveyn, oğlunun istediği bir şekilde karşımıza çıkıyor: Aşağılanmış, saldırıya uğramış, ancak öç alma gibi bir hevesi olmayan bir baba... Freud, aslında psişesine içkin Oedipus gerçekliğini gizlemek için böylesi bir kuramı öne sürmüştür.

Freud, bu olguyu, kendi şaheseri olarak görüyor, ve Nobel'e, para ödüllerine, plaketlere, kendi adına yapılmış büstlere layık buluyor, böylelikle dünya çapında şan şöhret sahibi olacağını, isminin –Copernicus ve Darwin'in yanında, ancak onlardan her zaman bir adım önde– insanlık tarihine geçeceğini öngörüyordu. Bu kitap, felsefenin öldüğünü haber veriyor; psikanalizin içerdiği güç alanlarını ifşa ediyordu. Öyle ki, insanlığı bile ikiye bölüyordu: Psikanalizden önce, psikanalizden sonra. Artık hiçbir şey eskisi gibi olamayacaktı. Ancak yere göğe sığdıramadığı bu kitabın ilk baskısının tükenmesi için bile, yıllar geçmesi gerekti. Yine de, bu kitabın, Batı felsefesinin yirmi beş yüzyılını toprağa gömdüğünü iddia etmekten geri kalmadı. Tüm bu bilimsel bileşkenin, yeni bir dünya düzenine geçişin habercisi olduğunu ve yepyeni bir entelektüel takvimin kurgulanacağını iddia ediyordu. Demek ki, bu kitabın ana fikrini özetlemek gerekirse, yedi veya sekiz yaşındaki Freud, günün birinde, ebeveynlerinin odasına girer; ailesinin tuvalet çanağına içindeki tüm sıkıntıları boşaltır ve babasının ağzından son derece sıradan bir tespit işitir: "Bu oğlan adam olmayacak." (IV. 254–255) Freud'un yorumu ise şu şekildedir: "Bu olaydan sonra, içimdeki hırs korkunç bir şekilde örselendi; çünkü bu sahne sürekli rüyalarıma giriyor ve attığım her adımda ve her başarımda düzenli olarak kendini anımsatıyor. Sanki

şöyle demek istiyorum: 'Görüyorsun ya, herşeye rağmen adam olabildim' *(ibid)*." İşte, Freud'un tüm eserinde ortaya koyduğu baba figürüne uygun bir görüntüyle karşı karşıyayız: Aşağılanan baba ile aşağılayan babanın yolları kesişiyor. Her iki durumda da, nefret edilen bir baba figürü söz konusu.

Hadım edilmiş baba, hadım eden baba, ve hatta belki de hadım edildiği için hadım eden baba... Freud, nefret edilesi bir ebeveyn figürü yaratıyor. Kendisine Yahudi olduğu için yapılan hakarete karşılık verecek gücü olmayan bir adam, güçlülerin karşısında güçsüz, güçsüzlerin karşısında da güçlü görüyor kendisini... Ailesinin tuvalet çanağına işeyen oğlu üzerinden güç egzersizi yapmayı da özellikle tercih ediyor. Baba, Yahudi olması yüzünden uğradığı hakaretin ardından belini kamburlaştırarak yürüyor; ancak Yahudi oğlunu hadım ederken, başını dimdik tutmayı ihmal etmiyor.

Her iki rüyanın kesişim noktasında ise, Freud'un Yahudi-düşmanı provokasyona yanıt veremeyen *babasının intikamını almayı istemekten* ziyade, *bizzat babasından* ve onun hadımlaştırıcı nitelikteki o incitici tespitinden *intikam aldığı*nı görüyoruz. Ne de olsa, Freud, ilk gençlik dönemlerinden beri şan şöhret, para, saygınlık peşinde koşmakta; sosyal tanınırlığa dair simgelere (üniversitede profesörlük gibi kurumsal bir dereceden Nobel ödülüne ve arada da bir dizi başka onursal unvana dek) büyük önem atfetmekteydi.

Düşlerin Yorumu'nda, iki tane rüyada, Freud'un babası ne hadım eden ne de hadım edilendi: Ölüydü! Rüyalardan birini, onun gömülmesinden bir gece önce görmüştü. Fliess'e yazdığı mektupta, ebeveyninin hiçliğe doğru adım adım ilerleyişi ayrıntılarıyla izlenebiliyordu. Freud, çok sevdiği dostunu görme planları kurmakta; ancak babası uzun süredir ölüm döşeğinde olduğu için bunu yapamamaktadır. 30 Haziran 1896 tarihli bir başka mektupta ise, kalp krizlerinden, mesanenin felce uğramasından ve 81 yaşına varmış Jakob'un artık sona yaklaştığına dair diğer belirtilerden söz eder.

11 Aralık 1893 tarihli önceki bir yazışmada ise, kötü bir grip salgınına yakalanan yaşlı babasının (o zamanlar henüz yetmiş sekiz yaşındaydı) tanınmaz bir hale geldiğini anlatır: Neredeyse kendi gölgesine dönüşmüştü. 1896 yılı Eylül ayının son günlerinde, ölümün ayak sesleri duyulur olmuştu: Zihin bulanıklığı, bitkinlik, zatürree, bağırsak felci (29 Eylül 1896) ve en büyük belirti olarak da, uğursuz bir tarihe doğru giderek yaklaşılması... Hatırlarsak, Freud ve arkadaşı, tarihlere, döngülere ve sayılara dair karanlık bir kuram geliştirmişler; hangi tarihte ölüneceğini bile hesaplar olmuşlardı... Bir sonraki mektupta (9 Ekim 1896) ise, Freud, arkadaşını Berlin'de ziyaret etme olasılığından soğukkanlılıkla söz eder: "İhtiyarın sağlık durumu, geliş süremi asgariye indirmeme neden olacak büyük olasılıkla..."

"İhtiyar", 23 Ekim 1896 tarihinde ölür zaten. Freud, kırk yaşındadır. Psikanalizin babasının bu ölüme dair yorumu ise şöyle olmuştur: "Kişiliğine uygun şekilde, ölümle yüzyüze gelene dek yiğitçe ayakta durdu. En son aşamada ise, beyin zarında

kanamalar başladı. Baygın bir şekilde, nöbet halindeymişçesine uyuyordu. Ateşi çıkmıştı; ama bir türlü nedenini çözemiyorlardı. Aşırı duyarlık ve spazmlarla mücadele ediyordu. Ardından da, uyandığında ateşi düşmüş oluyordu. Geçirdiği son nöbetten sonra, akciğerlerinde bir ödem oluşunca, kolay denebilecek bir şekilde öldü." (26 Ekim 1896)

Ölüler her zaman cesurdur. Ama Freud'un babası söz konusu olduğunda, Freud'a hiç de öyle gelmemişti. Bir sene sonra yazmış olduğu bir mektupta (8 Şubat 1897) ise, insanlar sonsuza dek yaşasalar da, bu yaklaşımından geri adım atmayacağını belirtiyordu. Yaşamını, babasını yok etmek veya gözden düşürmeye adamıştı. Adamcağız can çekişirken, asgari edep kurallarına uygun davranarak, bu iğnelemelerine bir ara vermişti. Ama mücadelesine, 1897 yılı başında bıraktığı yerden yeniden başlar: Bu defa, babasının ölü bedenine saldırmak gerekiyordu. Parçalara ayrılan bu kadavrayı mezardan çıkaran Freud, doğrudan ona çullanmaya hazırdır. Fliess'e yazdığı bir mektupta, son derece ucuzca bir varsayım atar ortaya: Babası bir "sapkın"dır (*ibid*); diğer oğlunun ve en genç kızlarından birkaçının yaşadıkları histerinin de sorumlusudur.

Bu noktadan itibaren, "baştan çıkarma" adı verilen o saçma sapan kuram şekillenmeye başlar. Bu konuya daha sonra yeniden döneceğim. Freud'un bu nevroz durumunun dehşet verici ayrıntılarına girmeden önce, şu an için bilmemiz gereken tek şey, bu kuram uyarınca, nevrozların cinsel kökenleri, çoğu zaman gençlik ve hatta aşırı gençlik dönemlerinde –yani çocukluk– geçirilen bir travmaya dayandırılmaktadır. Dolayısıyla, ebeveynin kendi çocukları üzerindeki cinsel istismarlarını konu almaktadır. Freud, babasının kadavrasını, kendi çocuğunun ırzına geçen sapkın bir babaya dönüştürmektedir! Hanibal da bu tür bir babanın intikamını almak ister miydi dersiniz?

Freud'un babasını cinsel sapığa dönüştürmek için dayanılmaz bir istek duymasının, "Hella" ve "Merdivenleri Çıplak Şekilde Çıkmak" başlıkları altında kayda geçen ve Oedipus kompleksini ortaya koymasını sağlayan iki rüyayla aynı seneye rast gelmesi, bir rastlantı mıdır sadece? 1897: Nöroloji alanındaki çalışmalarından ve bilimsel psikoloji konusundaki tezlerinden vazgeçtiği yıl. 1897: *Düşlerin Yorumu*'nu yazmaya karar verdiği yıl. 1897: Özçözümlemesine resmi olarak başladığı yıl. 1897: Babasının mezar taşıyla ilgilenmeye başladığı yıl. 1897, aynı zamanda, İtalya'ya yolculuk yaptığı yıl! 15 Aralık günü Fliess'e yazmış olduğu mektuba bakılırsa, 1897 senesi, aynı zamanda, Oedipus kompleksi denen olguyu da keşfettiği yıl... Babanın ölümü, –bizzat Freud tarafından bile– bir bireyin yaşamı boyunca başına gelebilecek en önemli şey olarak tanıtılan bir olay olduğu kadar, annesiyle cinsel birleşme konusunda saplantılı küçük bir oğlan çocuğunun hayatında da büyük bir dönüm noktasıdır.

Bir açıdan bakıldığında, ölen baba, zamanında oğlundan kaçırdığı eşini, kendi elleriyle oğluna teslim etmektedir.

Öte yandan, ölü baba ile ilgili görülen her iki rüya da, Freud'un babasıyla mutlu mesut geçindiğini gösterir. Çünkü baba, artık oğlunu tehdit etmemektedir. Bir gün önce ölen Jakob, geceleyin oğlunun yakasına yapışıp, rüyasına girer. Ayrıntılara geçelim. Freud, bu rüyada, üzerinde şu sözcüklerin bulunduğu bir afişin varlığından söz eder: "Lütfen gözlerinizi kapayınız." Ve/veya: "Bir göz". Oğlan, "ihtiyar" babası için, en az maliyetli cenaze törenini seçmiştir! Babası için bir de cebinden para mı çıkacağını sanıyordunuz yoksa? Peki, bunun nedenini nasıl açıkladı Freud? "Merhum, gereksiz masraflardan kaçınmamızı öğütlerdi hep..." Oğlan, rüyasında, ailenin sitemkâr olduğunu görür: Belki de, bu cimriliği farklı yorumlamışlardı. Psikanalist, rüyayı şu şekilde yorumlar: Gözlerinizi kapamaya dair bir davet, bir diğer deyişle, merhumun oğlunun bu vasat davranışı karşısında hoşgörülü bir şekilde göz yumma...

Bir diğer rüya ise şu şekildedir: Jakob, bir kez daha ölmüştür. Düşsel bir nedenden ötürü yeniden dirilen bu adam, Yahudi düşmanı bir davranış karşısında kılını bile kıpırdatmadığı için herkesin nefretini üzerine çekmiş, Macarları birleştiren bir kahramana dönüştürülmüştür. Etrafına tıpkı bir millet meclisi gibi dizilen kalabalıkların ortasında oturan yaşlı adam, bir kral veya sözü dinlenen bir bilge rolü oynar gibi görünmektedir. Oğlanın yorumu ise şu şekildedir: "Ölüm döşeğindeyken tıpkı Garibaldi'ye benziyordu. Verilen bu sözün, en sonunda gerçekleştiğini görmekten mutluyum." (IV. 476) Ölmüş olan baba, bir rüya içinde kahramanlaştırılabilir. Dikkatini nihayet özgürlüğüne kavuşmuş anneye doğru yönelten oğlan çocuk için, bu durum herhangi bir tehlike arz etmemektedir artık...

Düşlerin Yorumu'nu okuyalım: "Rüya, (bastırılmış) bir dileğin (farklı bir şekle bürünerek) gerçekleşmesidir." (IV. 196) Peki, burada sözü edilen "dilek" nedir? Babasının en sonunda ölmesi mi? Kendi çapında bir Garibaldi'ye dönüşmesi mi? Macarları birleştiren bir oyuncu olarak zafer kazanması mı? Oğlunun yaptığı yoruma bakılırsa, etrafı çevrilmiş durumda ayağa kalkan baba sürekli bu konumda kalmayıp, birkaç satır sonra, bağırsaklarını boşaltan ölü bir babaya mı dönüşüyor? Yoksa babasının ancak öldükten sonra bir kahraman olabileceğini mi söylüyor? Benim varsayımım bu yönde...

Kuramı yeniden derleyip toparlayalım: Bilimsel olduğu duyurulmuş olan bu kalın kitap, özyaşamöyküsüne değin bir içebakışa dayanmaktadır. Rüyaların ve yapıtın sahibi açısından nirengi noktası olarak görülen çocukluğa dair birkaç sahnenin öznel yorumu, deneysel olarak tanıtılan bir yöntemin biricik uygulamasını teşkil eder. Özyaşamöyküsünün içeriği, ona dair kanıtlarla (özellikle de, olguları yorumlayacak olan kişinin zaferini taçlandıracak şekilde) dolup taşar. Egoistçe yapılan özçözümlemenin

bir bölümü, klinik olduğu iddia edilen gelişmeler açısından asli öneme sahiptir. Yazarın edebi psikolojisi ise, bilimsel psikanalizden üstün çıkmaktadır.

Psiko-yaşamöykümüz için gereken keşiflere şu noktayı da eklemeyi unutmayalım: Psikanaliz olarak adlandırılan bir yöntemi geliştiren insan, derin ve nevrotik bir duygulanımdan mustariptir ve bunun en belirgin semptomlarını da taşımaktadır. Bu kişi tarafından yorumlanan rüyalar, tarafını seçmiş bir analizci tarafından yorumlanmış olmaktadır. Varılan sonuçlar ise, nesnel bir çözümleme üretme konusundaki bu teknik olanaksızlıktan kaynaklanmaktadır. Özçözümleme, önüne geçilemez şekilde bir özgerekçelendirme üretmekte, psişenin etrafının engerek yılanları tarafından sarılmasını engellemektedir.

Metinlerin, yazışmaların, çözümlemelerin, yaşamöykülerinin ve külliyatının giderek artan şekilde birbiriyle kesişmeleri, Freud'un yaşadığı bu psiko-nevroz durumunun kara deliğine doğru yönlendirmektedir: Zamanın birinde aşağılanmış ve daha sonra ipleri eline aldığında da aşağılayan, hadımlaştırıcı bir varlık olarak tanıtılan babaya karşı duyulan nefret. Öyle bir varlık ki, ne denli büyük olduğu ancak öldüğü zaman ortaya çıkmıştır. Öte yandan, arzulanan bir anne figürü vardır ortada... Cinsel olarak göz dikilmiş bir anne... Öyle bir anne ki, Toprak Ana'yla –dolayısıyla da içine girmek için yanıp tutuştuğu, uzun süre başaramadığı, ama en sonunda girdiğinde de hayatının en güzel gününü yaşadığı Roma'yla– özdeşleştirilmiştir! Bu tür bir patolojiye verilecek bir isim de yoktur. Ancak, Freud'un kaleminin ucunda, Oedipus kompleksine ve ardından da –karşısında yalnızlaşmamak amacıyla– evrensel bir patolojiye dönüşecektir.

2

ANNE, ALTIN VE SİGMUND'UN BAĞIRSAKLARI

"Büyüklük arzum da bu kaynaktan mı ileri gelecektir?"
FREUD, *Düşlerin Yorumu* (IV. 229)

Freud'un annesi, –Freud her ne kadar yapıtında ondan çok az söz etse de– oğlunun yaşamında çok daha büyük bir rol oynamıştır. Freud ise, onun ölümüne, ortadan kayboluşuna –babasınınkinden farklı olarak– tek bir kuramsal metinin tek bir sayfasında bile değinmemiştir. Bu konuda en ufak bir ayrıntı bile vermemiştir. Bununla birlikte, annesinin psikanaliz tarihine girişi, bir rüyanın merkezinde bulunmasıyla gerçekleşmiştir. Rüyanın başlığı, "Sevgili Anneciğim ve kuş gagalı insan." Bu rüyanın çözümlemesi de, yine Freud tarafından, "Endişe Üzerine Rüyalar" başlığı altında *Düşlerin Yorumu*'nda yer alır.

Freud, bu tür rüyaları yıllardır görmediğini itiraf etmektedir; ancak sadece içlerinden birini unutmamıştır. O dönemde, henüz yedi veya sekiz yaşındaydı. Dolayısıyla, rüyanın yorumunu da otuz yıl sonra yapmış oluyor. Rüyanın içeriğinin otuz yıl içinde ne denli değiştiğini; anıların, bellcğin, psişenin dalgalanmasının, arzuların ve ruhun manyetik alanlarını eğip bükme gücüne sahip diğer psikolojik güçlerin nasıl etkisinde kaldığını takdir edersiniz elbette... Her ne kadar, yazarımız, bu rüya hakkında, "Daha dün gibi tazeliğini koruyor" (VI. 638) iddiasında bulunmuş olsa da, bilim adamının üzerinde çalıştığı materyal, ilk elden bir libido canlılığına da sahip değil. Bunun nedenini biraz sonra göreceğiz.

Dolayısıyla, bu rüya, oğlunun kaleminden, "çok sevdiği annesini, son derece sakin ve uykulu bir yüz ifadesiyle" (*ibid*) tanıtıyor. Amalia, odasına, iki-üç kişi tarafından taşınıyor ve bu kişilerin hepsinin kuş gagası var. Ardından, bu insanlar, annesini yatağa yerleştiriyorlar. İlk bakışta, bu yaratıklar, Tanrı Osiris ve Tanrıça İsis'in oğlu Horus adlı Mısır Tanrısı'nı anımsatıyor. Horus, babasının ölümünün öcünü almak için, amcasıyla mücadeleye girişecek ve Mısır tahtının verasetini üstüne ala-

caktır. Takma adı da, buradan kaynaklanır: "Babasının intikamcısı". Tıpkı onun gibi babasının intikamını alan Freud, bu kez annesini odasına taşıyor; onu yatağının üzerine bırakıyor. Senaryo bu şekilde gerçekleşmiş olabilir.

Freud, rüyanın açıklamasını da yapıyor. Atmaca başlı Tanrı'nın –ona bir isim vermeyecektir; ama en azından Tanrı inancı olduğunu belirtelim– kaynağını belirtiyor: Philippson'ın *İncil*'e dair yaptığı (Yahudi babasının okuduğu yapıt) tasvirler, yüzlerce gravürün süslediği ve ilk çağların tarihi ile karşılaştırmalı dinlere göndermede bulunan yorumların eşlik ettiği devasa bir cilt... Dolayısıyla, kitabın bir bölümünde, içinde cenaze törenleri hakkında bir rölyefin de bulunduğu Mısır ikonografyasına dair tüm bilgileri bulabilirsiniz.

Freud, "Philippson" diye seslenir ona. Sanki yaşıtı biriymiş de, vaktiyle evinin önündeki çimenlikte birlikte oyun oynamışlar gibi... Ve şöyle devam eder: "İçimden ona Philipp demek geldi [*sic*]" (*ibid*). Varsayımsal olarak kendisine Philipp denmiş olan bu delikanlı, oyun arkadaşına, cinsel ilişkiyi tanımlamak için kullanılan kaba bir kelimeyi de öğretecektir: Kuş kelimesi (Almanca: *Vogel*) ile öpücük (Almanca: *vögeln*) kelimesinin eşsesliliği, kuş gagasına sahip insanların varlığını açıklamaya yeterlidir.

Freud, şunu ekler: "Rüyada annemin yüz ifadesi, ölümünden birkaç gün önce komaya girdiği sırada gördüğüm büyükbabamın yüzünün birebir aynısıydı. Bu durumun ikinci kez ele alınması anlamına gelen söz konusu rüya da, şu şekilde yorumlanmalıdır: Annem ölüyor; cenaze törenine dair rölyef de bunu destekler nitelikte." (VI. 638–639) Çocuk uyanıyor; ağlıyor; bağırıyor; ebeveynlerini yanına çağırıyor ve annesini gördüğü anda, tüm endişelerinden sıyrılıyor. Sonuç: Endişelere dair bir rüya.

Çözümlemeye ayrılan son satır ise, bilmece gibi... Anlaşılması son derece güç görünüyor: "Ama endişeler, duyguların bastırılması yoluyla, açıkça cinsel içerikli olan karanlık bir arzuya göndermede bulunabilir. Öyle ki, söz konusu cinsel arzu, rüyanın görsel içeriği içinde, çok iyi bir ifade tarzı yakalamış olur." (*ibid*) Cinsel içerikli olabilen bir arzudan söz etmek için, karanlıkta kalan yerleri kâh bilmecemsi kâh da açık bir şekilde niteliyor. Peki, Freud, niçin Roma'ya girmeye cesaret edemedi? Bu gizeme dair de anahtarlar veriyor, ama büyük olasılıkla onu öz annesiyle çiftleşirken gösteren engerek düğümünü keşfetme korkusuyla, bu anahtarlardan yararlanmaya pek yanaşmıyor.

Freud'a dair okumamıza geri dönelim ve onun yaptığı yoruma dair biz de bir yorum getirelim. Ama önerdiğimiz yorumun, bir gerçeklik iddiası bulunmamaktadır. Olgulara dair yanlış bir okumaya (yani Freud'un yorumlamasına) karşılık, kendisini doğru olarak tanıtan bir okuma olduğu iddiasını da taşımamaktadır. Daha çok, epistemolojik bir ders verme arzusu olarak nitelendirebiliriz bunu. Yani, rüyaların yo-

rumlanması konusunda evrensel bir bilim veya genelgeçer bir anahtarın, net bir kesinliğin veya evrensel bir bilginin bulunmadığını göstermeye odaklanan varsayımsal bir okuma öneriyor. Nietzsche'nin bakış açısıyla, bir gerçeklik olarak tanıtılan öznel bir önerme sunuyor. Freud'un öne sürdüğü malzemelere bakılırsa, yeni sonuçlara ve hatta kendisininkiyle çelişen sonuçlara varmak için başka öngörüler sunulabilir. Öyleyse, biz de alternatif bir önerme yelpazesi sunalım.

Babasının intikamını alan Horus'tan söz ederken *sessizlik* sözcüğünü tanıdık. Philippson'ın isminin anlamından söz ederken *yönlendirme hatası*yla tanıştık: *İncil*'deki varsayımları, daha sonra kuş-insanlara dair açıklama getirme kabalığını bile gösteren delikanlıyı öğrendik. Aslında, tüm bunlar, olgulara dair farklı bir bilgi verilmesini engelliyor: Philipp, aynı zamanda, Freud'un babasının ilk evliliğinden olan oğlunun ismi. İşte, Freud'un niçin, bu kişiyi, çocukluğunun Philipp'i *olarak görmek istediği*nin açıklaması burada gizli.

Dolayısıyla, bu isim, onun öz annesinin üvey oğlunun ismi. Yani, Freud'un yarı-kardeşinin ismi sayılır. Babası ile annesi arasındaki yaş farkına bakılırsa, ebeveynlerinin birleşmesinden doğan erkek kardeşinin, yaşlı babası ve genç annesinin değil, genç annesi ve neredeyse onunla yaşıt üvey-kardeşi olan bu delikanlının birleşmesinin ürünü olduğu gibi bir hayale kapıldığını, daha sonra itiraf edecektir. Demek ki, Philippson, çocuk-Freud'un okuduğu *İncil*'in yayın sorumlusunun ismi olabilir elbette; ancak etimolojik olarak, Philipp'in oğlu* olduğu gerçeğini değiştirmez.

Duyguların bastırılması: Semboller üzerinde uzun uzadıya yazıp çizen ve aynı eserde, kuş figürünün aslında "çoğu zaman kaba bir cinsel anlamı içinde barındıran" uçuşa göndermede bulunduğunu söyleyen (IV. 442) Freud, bu rüyadaki kuşları cinsellikle ilişkilendirmeyi niçin hiç düşünmedi? Onun yerine, Horus'un ismini bile ağzına almaksızın, cenaze törenlerine değin bir rölyefe göndermede bulunan bir okumayı niçin tercih etmiş olabilir? Cinsel kuşun, ölü bir kuş varsayımına yerini bıraktığı bu bastırma durumu nasıl gerekçelendirilebilir? Annesini korumak için duyduğu güçlü arzu ve bu rüyanın cinsel içeriğinin ortadan kaldırılması isteği olabilir mi?

Körleşme: Çünkü, Freud'un ileri sürdüğünün aksine, annesinin yüzündeki bu dingin ifade, ölümünden birkaç gün önce Freud'un gördüğü komadaki büyükbabasının acılı ifadesi ile pek benzeşmemektedir aslında. Can çekişen bir insanın beti benzi, "çok sevgili annesinin son derece sakin ve uykuda bir yüz ifadesi"yle (IV. 638) açıkça çelişmektedir. Bu ifade, ölüm döşeğindeki bir insanın yaşadığı son günlerin ciddiyetinden çok, bir cinsel ilişkinin ardından yaşanan huzuru anımsatıyor. Niçin ölüm habercisi kuşlardan söz ediliyor da, yaşam müjdeleyicisi kuşların adı bile anılmıyor? Yoksa üvey oğlu ile girdiği cinsel ilişkiden dolayı cinsel açıdan teskin olmuş bir anne

* "Philipp-son" şeklindeki kelime oyununa atfen. (ç.n.)

sahnesi yerine, başka herhangi bir şeyin tercih edilmesi yüzünden mi? Bu durum Freud açısından neredeyse olanaksızdı. Bunun da nedeni, ahlaki değerler veya utanma-sıkılma değil; bu durumun, onun en derinlerde yatan arzusunu simgelemesiydi: Üvey-kardeşi Philipp'in yerinde olma arzusu. Peki, bunu niçin açıkça belli etmedi? Bundan da başka bir zaman bahsederiz.

Freud'un soyağacındaki karmaşık durum, genç Freud için bir sorun teşkil edebilir. Bakın şuna: Jakob Freud, yani fatihimizin babası, ilk evliliğini Sally isimli bir kadınla yapmış; ondan da iki çocuk sahibi olmuştu. On altı yaşında evlenen, on yedi yaşında baba, otuz üç yaşında da iki oğluyla birlikte dul kalan bir baba figürü var karşımızda. Oğullarından birinin adı Philipp idi. İkinci karısının ismi ise, Rebecca idi. Onun hakkında pek fazla bir şey bilmiyoruz; çünkü düğünlerinin üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra ölüyor kendisi. Dolayısıyla, üçüncü evlilik Amalia ile oluyor. Ondan da, 6 Mayıs 1856 tarihinde Sigismund adlı bir oğlu oluyor. İleride ünlü olacak bu bebeğin doğumu sırasında, Jakob kırk bir yaşındaydı, Amalia ise yirmi bir... 1857 yılında küçük bir erkek kardeş dünyaya gelmiş; ancak o da yedi ay sonra ölmüştü. Freud'un Fliess'e yazdığı bir mektuptan biliyoruz ki, bu son kardeşinin doğumu onda büyük bir hoşnutsuzluk yaratmış; öldüğünde ise içi gerçekten rahatlamıştı. Sigmund'un ardından, 1858 yılı Nisan ayında bir kız kardeş gelir dünyaya. Anna adını verirler ona. Freud'un da, ileride onun izinden gitmesini istediği kızlarından birine aynı ismi verdiğini biliyoruz. Benzer şekilde, Freud'un, erkek ve kız kardeşler arasında en çok sevilen çocuğun hayattaki şansına dair bir kuram oluşturduğunu da biliyoruz. Bu kuramını da, *Düşlerin Yorumu* adlı eserine eklemiştir. Tüm bu çocuk listesine, ayrıca, 1860-1866 yılları arasında doğan bir dizi kız ve erkek kardeşi de ekleyelim. Jakob'un, üç evliliğinden on çocuğu olmuştur.

Annesiyle babası arasında yirmi yaş fark olması, çocuğu oldukça sarsmaktadır. Şu işten de hiçbir şey anlamıyordu: Annesi ile üvey kardeşi Philipp nasıl olur da neredeyse aynı yaşta olurlardı? Ayrıca, Jakob'un ilk evliliğinden olan diğer oğlu Emmanuel bile, Amalia'dan yaşça büyüktü. Dolayısıyla, bu kadın hem bir anne, hem bir eş, hem bir kız kardeş, hem bir kadın, hem bir hayat arkadaşı, hem de bir metres idi. Daha da basit bir soru yönelteyim: Kadın, kiminle yatağa giriyor? Şu ihtiyar Jakob'la mı? Yoksa, hem üvey oğlu hem de Sigmund'un üvey kardeşi olmasına rağmen, yaşıtı Philipp'le mi? Yoksa, diğer üvey oğlu olan, ancak bu defa kendisinden bile daha büyük yaştaki Emmanuel ile mi? Küçük bir oğlan çocuğu için, bu denli karmaşık bir aile yapısının kimliksel çatışmalar doğurması işten bile değil...

Düğünler, boşanmalar, dul kalmalar, yeniden evlenmeler, hamilelikler, yeniden birleşen aileler, birbiri ardı sıra doğumlar, yaşlı baba ile genç anne ikilisi... Tüm bunlar, Sigmund'u bir şekilde etkilemiştir. Emmanuel ise, bu ailenin tek bir aile olduğu,

ancak üç kuşaktan meydana geldiği konusunda uyarır onu... Yani, aslında Jakob, Sigmund'un büyükbabası olabilirdi; ancak şans eseri babası olmuştu. Philipp, Amalia'nın kocası veya sevgilisi olabilirdi; ama –kader bu ya– üvey oğlu olmuştu. Jakob, Amalia'nın babası olabilirdi; ama gel gör ki, kocası olmuştu. Emmanuel'in oğlu ise, Sigmund'un yaşıtı olmasına rağmen, onun dayısı oluvermişti.

Tüm bu aile içi yapılanma, Freud'u korkunç bir şaşkınlığın derinliklerine sürüklüyordu. *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* adlı eserinde aktardığı bir anekdot da, bu şaşkınlığı gözler önüne serer: Üç yaşını bitirmek üzereyken, –en azından öyle sanıyordu– bir sandığın içinde ağlıyor; kendisinden yirmi yaş büyük üvey ağabeyi ise, sandığın kapağını eliyle tutuyordu. Onu açmak mı kapamak için mi: Belirsiz! O anda, "güzel ve narin" annesi içeri girer. (58) Kırk yaşına geldiğinde niyet edip, psişesinin içinde arayıp bulduğu bu anıya dair yapılan ilk yorum şu şekildedir: Ortada büyük olasılıkla erkek kardeşinin çevirdiği bir dolap var...

Oysaki, aslında ortada farklı şeyler dönmektedir: Annesinin yokluğu yüzünden endişeye kapılan Sigmund, Philipp'in annesini bir sandığa kilitlediğini düşünmektedir. Annesinin sandığın içine saklanıp saklanmadığını doğrulamak için mobilyayı açmasını ister. Sigmund ise, bomboş sandığı görünce bağırmaya başlar. Bunun üzerine annesi gelir ve tüm endişesi yatışır. Peki, ama niçin annesini bir sandıkta aramıştır? Freud, anılarını biraz daha kurcalayınca, yaşlı bakıcısını anımsar. Ama bu iki bilgi arasında bir bağlantı kuramaz. Freud, annesi üzerinde biraz daha ayrıntılı düşünür ve annesinin doğum için hastaneye gittiği sırada, bakıcılarının bu fırsattan yararlanarak, kadının varını yoğunu çaldığını anımsar. Philipp'in şikâyeti üzerine, bakıcı mahkeme önüne çıkarılmıştı.

Bakıcılarının nereye kaybolduğunu ağabeyine soran Freud ise, şöyle bir yanıt almıştı: "Sandıklandı."* Diğer bir deyişle, hapsi boyladı – hem de on ay süresince. Freud ise, bunu "sandığın içine girmek" şeklinde anlamıştı. Kendi annesinin de ortadan kaybolması üzerine, üvey kardeşinin ağzını aramaya başladı Freud. Bakıcısını da sandığa koyduğu gibi, annesini de söz konusu mobilyanın içine sakladığından endişe etmeye başlamıştı. Dolayısıyla, onun gözünde Philipp, kadınları sandığa saklamak konusunda takıntılı bir kişiliğe bürünmüştü; bu yüzden de sorgulanması gerekiyordu. Bir diğer deyişle, Freud'un simgelere dayanan saf mantığında, "demir kutular, karton kutular, sandıklar, dolaplar, sobalar doğrudan kadın bedeniyle ilişkilendirilmektedir." (IV. 399) Bu şekilleri, kadının doğurduğuna inanıyordu çünkü...

* "Sandıklanmak" kelimesinin Fransızca karşılığı olan "coffrer", hapsi boylamak anlamına gelse de, cümle içindeki kelime oyununa (sandıklanmak - sandık) uyum sağlamak amacıyla, bu şekilde çevrilmiştir. (ç.n.)

İşte, Freud'un şu figürleri birbiriyle ilişkilendirmesinin nedeni de burada aranmalıdır: Anna'nın hamile annesi, annesi Amalia'nın bir türlü yitirmediği gençliği ve üvey kardeşi Philipp'in hep aynı yaşta kalması, babası Jakob'un sürekli ihtiyar oluşu, bakıcısının aniden "sandığın dibi boylaması", doğum sonrası eve dönene kadar ortalarda gözükmeyen annesi, ortaya çıktığında "narin" bir görünüm sergileyen anne figürü, boş sandık... Tüm bu öğelerin bir araya getirdiği macera dolu ortamda, Philipp, Anna'nın babası olabilirdi; yani üvey kardeşi annesi ile yatmış olabilirdi ve küçük bir kız çocuğu doğurtabilirdi. Öyle ki, yeni doğan kızın ismi, Philipp'in ontolojik olarak ensest ilişki yaşadığı bir kadından olan kızlarından birinin ismini almıştır.

Arka planda yer alan bu öznel, kişisel, münferit aile yapılanmasının içinden her zamanki gibi bazı parçalar çekip çıkaran Freud, evrensel olma iddiasındaki bir kuramı besleyecek sonuçlara varır. *Der Familienroman der Neurotiker* (1909) [Nevrozluların Aile Romanı] adlı eserinde, Fliess'e yazmış olduğu bir mektupta daha önce karşımıza çıkan bir kuramı geliştirir: "Nevrozluların tümünün ailelerindeki yaşanmışlıklara dair anlatacakları bir romanları vardır. [...] Öyle bir romandır ki bu, bir yandan büyüklük gereksinimine, diğer yandan da ensest ilişkiye hizmet eder." (20 Haziran 1898) Freud'un söylediklerine kulak verirsek, bu tür bir romanın inşası da, nevrozluları yakından ilgilendirir. Öte yandan, Freud, genç Philipp'in yarattığı figürün içinde, ihtiyar Jakob'tan farklı bir baba figürünün hayalini kurduğunu itiraf eder.

Peki, bu metin bize ne anlatır? Çocuğun, tüm isteklerine karşılık verilmediği izlenimini edindiği an, ailesi tarafından dışlandığını hissetmeye meyilli olduğunu mu? Demek ki, anne-babasının aslında öz ebeveyni olmadığını düşünmekte; aslında başka bir çiftin çocuğu olduğuna dair hayaller kurmaktadır. Daha genç, daha güzel ve yakışıklı, daha zengin, daha meşhur bir ebeveynin çocuğu olduğunu... Freud'un *kuramına* göre, bu dışlanma duygusu, tam olarak, ya çocuk zamanından geç doğduğunda (Jakob, Sigismund doğduğunda 41 yaşındaydı), ya da aileye küçük bir erkek veya kız kardeş geldiğinde (Julius 1857 yılında doğar, ardından da ölür; Anna 1858 yılında doğar; Freud, onlar doğduğunda sırasıyla bir ve iki yaşındaydı) ortaya çıkar.

Çocuk, ebeveyninin her birinin cinsel rolünü öğrendiğinde, annesinden her daim emin olabileceğini, ancak babasının o denli güvenilir olmadığını da bilir. Yani, aile romanının mantığı her zaman baba üzerinde döner. Ardından, "annenin de gizlice sadakatsizlikler yapabileceği, gizli sevgililerinin olabileceği" (VIII. 255) fark edilir. Ama, bu mantık silsilesinden gidildiğinde, sadakatsizlik, sadece görünüştedir; çünkü gerçeğinin yerini alan ebeveyn, gerçek ebeveyni çoğu zaman aratmaz. Çocuk, en sonunda, hayali bir baba figürü yaratır. Böylelikle, çocukluğunun o dönemine sadık kaldığını göstermek, aynı zamanda o mutlu çağların ellerinden kayıp gittiğini görmenin verdiği pişmanlığı ifade etmek ister.

Fark ettiyseniz, evrensel olma iddiasındaki bu çözümleme, üstü güç bela örtülmüş bir özyaşamöyküsü itirafını oluşturmaktadır. Öyle ki, başkahramanları, Jakob ve Amalia adlı ebeveynler, Julius ve Anna adındaki çocuklar, Sigmund ve Philipp adlı üvey kardeşlerdir. Aile romanını icat eden çocuğun zihninde kurgusal bir baba figürünü ekleyelim. Peki, Freud, genelleştirilme iddiasındaki bu sonuçlara ulaşmadan önce onca gözlemi, analitik doğrulamayı, sayısız vaka incelemesini derlemeyi nerede ve ne zaman başaracaktır? Kaç tane hastası olacaktır? Psikanalistin, koşullu bir şekilde kaleme alınmış olmaktan ziyade, doğrulayıcı ve mutlak şekilde ortaya atılan evrensel bir gerçeklik şeklinde sunulan bu tür net bir sonuca varabilmesi için, kaç tane "nevrozlu"yu incelemesi gerekecektir?

Hiçbir zaman adam olmayacağı öngörüsünde bulunarak öz oğlunu aşağılayan, öcünü almadığı Yahudi düşmanı hakarete katlandığı gün tavrında kahramanlıktan eser olmayan babanın, daha sonra hıncını oğlundan alması için illaki yaşlı olması gerekmektedir. Bu yaşlı kişi, mutlaka hayatının bir döneminde, küçük bir erkek kardeşin, ardından da küçük bir kız kardeşin narsistik yarasını, tüm delikanlılık yılları boyunca oğluna yansıtacaktır. Üvey kardeşi tarafından kandırıldığı düşünülerek, bu çocuk cezalandırılacaktır. Ve en sonunda, tüm insanlık için devasa bir "aile romanı" ortaya çıkacak ve bu roman, psikanalizin temel taşı haline gelecektir.

İşte, Freud'un yöntemi bu şekilde ortaya çıkıyor: Kendisinden yola çıkarak, insanların genelini kuramlaştırmak, ama bunu yaparken de kendisine geri dönmek; çünkü son kertede insan hiçbir zaman kendi kendini terk etmez. *Aile romanı*, bu kuramın işleyişine dair mükemmel bir kavram oluşturur; ama sadece Freud'a göre! Aynı durum, *Oedipus kompleksi* için de geçerlidir: O da öylesine mükemmel bir buluştur ki, sadece yazarının patolojisine bir etiket bulmaya yarar. Freud, *kendisine ait bir vakayı genelleştiriyor*. İşte, Freud'un epistemolojisinin anahtarı da burada yatar: Bireysel bir maceradan yola çıkarak evrensel bir kurama doğru varan bir genelleştirme.

Bu olguya, *"Şiir ve Gerçekliğe" Dair Bir Çocukluk Anısı* adlı kitabında ortaya konan "en çok sevilen erkek çocuk" konusundaki genellemede de rastlıyoruz. Burada da, bireysel bir maceradan yola çıkarak oluşturulan bir başka genel kuram söz konusu... Ortaya atılan tezi anımsayalım (aynı zamanda *Düşlerin Yorumu*'nda da yer alıyordu): Annesinin en çok kayırdığı erkek çocuğun, gelecekte çok büyük işler başaracak yetide, devasa bir imana sahip olduğu söyleniyor. Freud da, annesinin en sevdiği çocuğuydu. Yani, durum anlaşılıyor, değil mi? Babası, Freud'un ileride adam olmayacağı öngörüsünde bulunan bir hadımlaştırıcıdan ibaretse de, annesi her zaman bunun tam tersini düşünmüş ve söylemişti.

Her şey doğumla başlar. İlk kehanet şudur: Freud, dünyaya geldiğinde, kapkara ve bolca saça sahipti. Kaderine dair bir işaret olarak görülür bu durum; çünkü böyle saçları

olanlar, ileride mutlaka çok büyük bir şana kavuşacaktır. Bu kehanetin ölümsüzleştirilmesi gerekiyordu Freud'a göre; o yüzden de o büyük bilim kitabına, *Düşlerin Yorumu*'na, onu da eklemeyi uygun gördü: "Dünyaya ilk getirdiği çocuğun mutluluğundan havalara uçan annemin yanına giden yaşlı bir çiftçi, dünyaya çok büyük bir adam hediye ettiğine dair bir öngörüde bulunmuş." Birkaç satır sonra: "Belki de, büyüklük arzumun kaynağı budur?" (IV. 229) Büyük adam, bu soruya yanıt vermiyor; ancak –en azından, bizim psiko-yaşamöykümüz için yararlı olan bir şey yapıp– sürekli içini kemiren o büyüklük arzusunu ilk kez gün yüzüne çıkarıp, itiraf ediyor.

Çocukluktan devam ediyoruz yine. İkinci kehanet: On bir veya on iki yaşına doğru, ebeveyniyle buluştuğu Prater kafesinde, bir adam her masayı dolaşıp, bir metelik karşılığında, manzumeli bir iltifatta bulunuyor. Onların masalarına geldiğinde ise, oğlanın ileride bakan olabileceğini söylüyor... "Bu ikinci kehanetin bende doğurduğu etkiyi halen dünmüş gibi anımsarım." (IV.230) Hatta, çok etkisinde kalıp, siyaset alanında bir kariyer yapabilmek için, üniversitede hukuk okumayı bile aklından geçirmiş bir ara... İşte, karşınızda, insanlığa çok büyük katkılarda bulunmak üzere dünyaya geldiği kehanetleri çocukluğundan beri gündemde olan bir insan! Öyle ki, on bir veya on iki yaşındayken, ileride siyaset alanında oldukça parlak bir kişilik olabileceğine dair bir şaklabanın bile teyidini almış vaktiyle. Freud, yetişkin çağlarında, bakan olduğunu görür rüyasında.

Amalia, bu iki kehaneti sürekli yineleyip duruyordu. Oğlunun dünyanın sekizinci harikası olduğunu söylemek bile yeterli gelmiyordu ona. Oğlu, ileride ne denli büyük adam olacağını, çok küçük yaşında göstermişti onlara. Amalia'nın ailesi, kötü bir yönetici olan babanın iflasının ardından Freiberg'den ayrılıp Viyana'ya yerleştiğinde, üç odalı ve bir de çalışma ofisli bir apartman dairesi satın aldılar. Yedi kişilik bir aileydi. Anne, ofisi sadece oğlunun kullanımına tahsis etmişti. Diğer altı kişi ise, mekânın geri kalanını –yani üç odayı– aralarında paylaşacaktı. Bu da demek oluyor ki, bir odada iki çocuk, diğer odada da iki çocuk, son odada da ebeveyn yaşayacaktı. Yani, Sigismund, özel mekânı olan tek kişiydi aralarında. Ne ebeveynleri, ne erkek kardeşleri, ne de kız kardeşleri onun gibi şanslı değildi...

Freud'un genç kız kardeşi, sekiz yaşındayken piyano çalmayı öğrenir. Freud ise, buna karşı çıkar: Gürültüden rahatsız olmakta ve çalışamamaktadır. İleride büyük adam olmak için çalışıyordu büyük olasılıkla... Anne, derhal olaya müdahale eder: Piyano dersleri anında biter. Artık, o evde bir daha kimse, herhangi bir müzik enstrümanı kullanmaya cesaret edemez. Freud, aile babası olduğunda, aynı diktayı kendi çatısı altında da yeniden uygulamaya koyar: Berggasse 19 numaradaki evinde tek bir müzik sesi dahi duyulmaz. Zaten, Freud'un da müziği sevdiği pek söylenemezdi: Müzik, annesine tahsis edilmiş bir alandı onun için. Annesi dışında herhangi bir kimsenin, bu alandan herhangi bir zevk alması kabul edilemezdi.

Peki, Freud'un, kendi deneyimlerinden yola çıkarak bir kuram yazmasının, kendi deneyiminden kaynaklanan evrensel bir doktrin oluşturmasının ve "*Şiir ve Gerçekliğe" Dair Bir Çocukluk Anısı*'nın psikanaliz zemininin üzerine, aksi iddia edilemeyecek şekilde tanıtılmış diğer bir dizi gerçekliğin yanına titizlikle işlemesinin önüne hangi güç geçebilirdi ki? İleride bir "fatih" (veya bir tür *conquistador*?) olmaya meyilli, annesinin gözbebeği bir çocuk... İnsanlar tarafından sevileceğinden mutlaka emin olmak, yetişkinlerde, önlenemez bir başarı inancı doğurur. Bu inanç da, belki de hiçbir zaman gerçekleşmeyecek bir başarının koşullarını yaratır.

Erkek kardeşi 1857 yılında doğduğu sırada hissettiği *öznel duygu* ile *Über Die Weiblighe Sexualität* (1931) [Kadın Cinselliğine Dair] adlı kitabında geliştirdiği *evrensel kuram* arasında bile bir genellemeye gitmektedir. 3 Ekim 1897 tarihinde Fliess'e yazmış olduğu mektubu anımsayalım: Julius'un dünyaya gelişi haberini, "kötücül dilekler ve çocuklara özgü gerçek bir kıskançlıkla" karşılamış olduğunu teyit etmişti; çünkü bu yeni-gelen, annesinin biricik oğluna gösterdiği sevgi tekelini tehdit eder nitelikteydi. Çocuğun prematüre ölümü, Freud'da öylesine bir memnuniyet doğurur ki, bunu kimseden gizlemeye dahi gerek görmez.

Goethe'nin anısına dair çözümleme ise, çocuğun evdeki sofra takımlarını kırarak, "düzenini bozan bir davetsiz misafiri –yani yeni doğan kardeşini– ortadan kaldırma isteğini güç kullanarak ifade ettiği" (XV. 71) sonucuna varmasını sağlar. 1931 tarihli metin de bunu doğrular niteliktedir: Freud, "çocukluk aşkının ölçüsüz ve sahiplenici olup, bir şeye parça parça sahip olmaktan hoşlanmadığı" (XIX. 16) ilkesinden yola çıkarak, "başkalarına, erkek kardeşe, kız kardeşe veya rakiplere karşı duyulan kıskançlık" (*ibid*) konusunu kuramlaştırır. Böyle bir durumda, psikanalitik bilim, tamamen özyaşamöykücü bir içeriğe bürünüyor, değil mi?

Freud'un annesini biraz daha yakından tanımaya devam edelim. Demek ki, oğlunu el bebek gül bebek büyütmüş; onu çok sevmiş; şefkatle büyütmüş; diğer kardeşlerinden kayırmış ve bunu sözle ifade edip, davranışlarıyla bizzat göstermiş, kanıtlamış. Çocuk da, annesine inanmış, elbette. Tüm bunlar ortadayken, bu kadını deliler gibi sevmemesi için bana bir neden gösterebilir misiniz? Öyle ki, bu kadına baktığında dünyanın en güzel, en kusursuz, en dâhi, hayalindeki fikre en uygun – hatta o fikri bizzat annesi yaratmıştır da diyebiliriz!– insan olduğunu fark ediyordu. *İşte, ensest bağlantının düğüm noktası budur.* Ama aynı zamanda, annesiyle arasına belli bir mesafe koyacaktır; onunla psiko-patolojik ilişkiler içine girecek; onu bedenselleştirecektir. Annesi hakkında haberleri Lou'dan alırken, bir yandan da kendi karısına dair haberleri verecektir.

Değişmeksizin her pazar günü, yanına çocuklarından birini alıp, annesini ziyarete giderdi. Her defasında eve döndüğünde, mutlaka bağırsaklarında bir sorun baş gös-

terirdi. Her zamanki gibi, derhal bir öğreti öne sürmekten ilk adımda geri durur ve sorunu, tuvalette halletmekten daha az büyülü nedensellik bağlantılarıyla çözmeye uğraşırdı. Daha az aşkın, daha ivedi ve daha dünyasal bağlantılar olurdu bunlar... Fliess'e yazmış olduğu mektuplar, bağırsaklarının asıl kurtarıcısının ne olduğunu ortaya çıkarmamıza yardımcı oluyor. Örneğin, 31 Ekim 1897 tarihinde yazdığı: "Çözümlemenin etkisiyle, kalp sorunlarımın yerini, artık sık sık gastroloji ve bağırsaklarla ilgili sorunlarım alıyor."

19 Eylül 1901 tarihinde *Roma*'ya yapmış olduğu yolculuktan döndüğünde, arkadaşını "gastroloji ve bağırsakla ilgili rahatsızlığı" konusunda haberdar eder. Öte yandan, Abraham'a 2 Nisan 1914 tarihinde yazdığı bir mektuptan da, baldızı Minna ile *Toprak-Ana*'ya (yani İtalya'nın başkentine) yaptığı (ve karısını da çocuklara bakmakla görevlendirdiği) tatil sırasında, *Zur Einführung Des Narzissmus* [Narsisizme Giriş] adlı kitabının planlaması üzerine çalıştığını öğreniyoruz. Gelin mektubu okuyalım: "*Narsisizme Giriş*'i bitirdiğimden beri, durumum hiç iyiye gitmiyor: Sık sık başım ağrır oldu; bağırsaklarımdaki sorunların ise ardı arkası kesilmiyor." Anne ile özdeşleştirdiği Roma'da bulunması, narsisizme dair düşünceleri ve bağırsaklarındaki sorun arasında, bağımsız bir bağlantı varmış gibi duruyor. Freud'a göre ise, böyle bir bağlantı söz konusu bile değil.

Arkadaşlarıyla yazışmalarında, "zavallı Konrad"ı (bağırsaklarını böyle adlandırmayı tercih ediyordu) hakkında sayısız görüş göze çarpıyor. 1910 yılında, ABD'ye yaptığı yolculuk da, bağırsak sorunlarıyla sonlanır: 'Beslenme rejiminin hatası' 1914 yılında, kanser şüphesiyle bir doktora başvurur. 1915 yılında, sorunlarından Ferenczi'ye söz eder ve her şeyin suçlusunu bulur: Kötü ekmek! Veya, Birinci Dünya Savaşı yüzünden büyük miktarda para kaybetmesi (40.000 kron; yani 2010 yılının parasıyla 3.250.000 Euro)! Bunun "psişik bir etmenden kaynaklanmış olabileceği"ni (23 Nisan 1915) yarım ağızla söyler. Ancak, Freud'un kuramı, kendisine dair bir vakayı açıklamaya yetkin değildir ne de olsa...

Tüm tedbirleri alan Ernest Jones, psikanalitik kurgu eşliğinde tutarlı bir okuma yapmaya cesaret eder: "Bu tür rahatsızlıklar, Freud'u özçözümlemesinden önce ve bu sırada rahatsız eden nevrozun psikosomatik kalıntısı olabilir." (III.415) "Kalıntı" sözcüğü, burada son derece önemli; çünkü Freud'un "son derece ciddi bir psikonevroz durumu"ndan iyileşmesinde, özçözümlemesinin sihirli değneğinin değdiği söylenir. Her ne kadar bu semptomlar özçözümlemenin ardından devam etse de, hastalığın devam ettiği anlamına gelmez. Çünkü, artık tamamen iyileşmiştir ve geriye kalanlar, sadece bir ***kalıntı***dan ibarettir...

Dolayısıyla, Jones'un kurduğu mantık doğrudur: Bağırsakla ilgili sorunlar, kişinin psiko-patolojisinden kaynaklanmaktadır. Ve ünlü hasta, hiçbir zaman böylesi bir önermeye katılmayacaktır. Freud'un hipotezi ise, bağırsak sorunlarının, elindeki tüm

tasarruflarını kaybetmesinden kaynaklandığı yönündedir. Ne de olsa, savaştan önce, elinde 100.000'den fazla Avusturya kronu vardı. Krize rağmen, geriye 60.000 kalmıştı. Ancak, Freud'un para-altın-dışkı arasındaki özdeşliğe dair kuramsal varsayımlarını izlersek, böyle bir varsayım da anlam kazanıyor. Konunun uzmanı bir doktorun aklına yatmayabilir bu doktrin; ancak Freud, onu tüm ciddiyetiyle sonuna kadar savunuyordu...

Bir yazışmalarında, Freud'un annesi, ona şu sözcüklerle seslenir: "Altın Sigi'm benim!" Gerçi, *Altın Sigi*'nin annesine yaptığı haftalık ziyaretler, sistematik olarak bağırsak sorunlarına dönüşmekteydi. Dolayısıyla, ortaya atılan kuram, aslında bazı izleri de taşıyordu: Daha önce belirtilen ve kendi durumunu dünyaya doğru genelleştirme ilkesi, altın ile dışkı arasındaki benzerlikler gibi... Sürekli bir hal alan ve tersi iddia edilemeyecek derecede nevrotik bir hal alan bu bireysel patoloji, dolayısıyla günün birinde bir öğreti halini alır: Öğreti, ilk önce *Character Und Analerotik* (1908) [Mizaç ve Anal Erotizm] adlı çalışmada, daha sonra da *Über Triebumsetzungen, Insbesondere Der Analerotik* (1916–1917) [İtkisel Nakiller ve Özellikle de Anal Erotizm Hakkında] adlı çalışmada açıklanır.

Freud, ilk satırlardan itibaren şöyle yazar: "Söz konusu mizaç ile ilgili cinsel organın davranışı arasında organik bir bağıntı olduğu izlenimini, hangi net koşullar altında edindiğimi açıklayacak durumda değilim. Ama, size şunu temin ederim ki [*sic*], bu izlenimimden herhangi bir kuramsal beklentim bulunmamaktadır." (VIII. 189) Ardından da, "deneyim"den söz açar; ama sürecin ne kadarının öz-gözlem, ne kadarının da klinik tedavi yoluyla yürütüldüğü hakkında en ufak bir bilgi vermez. Yazarın, bu tür bir *mizac*a ne denli nüfuz ettiği bilindiğinde, yazar ile takıntılı nevrozun ortaya çıkışı arasındaki ilişkilere dair ileri sürülen düşüncelerin de, daha net bilgiler içermesi gerekecektir.

Freud, *Cinsellik Üzerine* adlı eserinde, evrelere dair bir kuram geliştirmekte; aynı zamanda libido gelişimine dair düşüncelerini içeren diğer metinlerde de, bu konuya değinmektedir. Dolayısıyla, herkes, kendi cinsel gelişimi süresince, onu oral evreden jenital evreye yönlendirecek bir yörünge izler ve bu sırada da anal-sadistik evre ve fallik evreden geçilir; ardından bir dönem gizliliğin ardından, en son aşamada o meşhur jenital evreye ulaşılır. İlk evrede, ilk sene çocuğun kendisinden başka herhangi bir cinsel nesneye karşı bir ilgisi bulunmamaktadır. Son evrede ise, üreme ile birlikte normal olarak kabul edilen bir cinsel yaşantı kurmaktır aslolan... Oral aşamada, cinsel faaliyetin "yamyamca" olduğu söylenir; çünkü beslenme eylemlerinden ayrı tutulmamaktadır: Sıvı veya katı maddelerin hazmedilmesi, zevk verir; erojen bölgenin yoğunlaştığı noktalar ise, ağız, dudak ve ağız mukozasıdır. Yalamak, emmek gibi eylemler de, bu yüzden zevk vermektedir.

İkinci ve üçüncü yıllar arasında, anal-sadistik evre, erojen bölgenin büzücü kasa doğru yer değiştirmesiyle nitelendirilir. Bu kez de, boşaltımı yönetmek öğrenilir. Bu da, dışkıyla ilgili maddelerin tutulması ve dışarı atılması konusunda bir karar yeteneğine sahip olunmasını öngörür. Dolayısıyla çocuk, zevk ile eylemlerini ilişkilendirmeye başlar. Hazcılık, "her şeyden önce, erojen bağırsak mukozası" (VI. 135) ile ilgilidir. Cinsel işlevi üremeye tabi kılma gibi bir sorun henüz yoktur; çünkü jenitalöncesi bir düzenleme evresinde bulunmaktayız. "Anal bölgenin deliği", heteroseksüel cinselliğe doğru bir ilerlemeyi bekleyerek, libidoyu bir noktada toplar.

Dışkısını kontrol altına alabilme sırasında, çocuk tuvaleti olup olmadığını söyleyebildiğini, dışkısını ne zaman tutması veya salması gerektiğinin farkına varmaktadır: Dünya üzerinde bir güç sahibi olduğunu, bağımsızlığını ve başına buyrukluğunu keşfeder. Dolayısıyla, dışkının bir değer kazandığını ve bu değerin kullanım ya da en azından değişimle ilgili olduğunu görüyoruz. Bu esnada, ebeveyn, çocuğun dışkısına hakim olabilmesi mantığı içinde, bekleyişlerini sürdürürler. Yani temizlik olgusunun doğuşu sırasında, çocuk da bu durumdan yararlanabilir. Bir varoluşun ilk senelerinde dışkıyla oynamadan zevk alındığını herkes bilir.

Üç ila beş yaşları arasında gerçekleşen fallik evre ise, libidonun normal sürecine girdiği dönemdir: Erojen bölge, cinsel organlarla ilişkilendirilir; cinsellik ise intersübjektif bir hal alır. Cinsiyet farklılığının, baba ile annenin cinsellik dahilindeki rollerinin, döllenmenin, Oedipus kompleksinin, küçük oğlanlar açısından hadım edilme endişesinin, küçük kızlar açısından ise penis isteğinin keşfedildiği bir dönemdir. Bu konuya ileride yeniden değineceğim. Bu evre, aynı zamanda, üst-benin ortaya konduğu, ahlaki, sosyal ve etik düzeydeki zorlayıcı güçlerle birleşen sosyal denetim mevkisinin şekillendiği bir evredir.

Oedipus kompleksinden çıkış (ileride, bunun biçimlerini de ayrıntılandıracağım), bir gizlilik dönemine kapı aralar. Bu dönem, altı yaş ile (*Mizaç ve Anal Erotizm* adlı çalışmanın 1924'ten sonraki basımlarında, bunu dört yaşla başlatır) on bir yaş arasında sürer. Bu dönemde, cinsellik, çocuğun umurunda bile değildir. Oedipus'un gücü, bu gizliliği anlaşılır bir şekilde bastırır. Karşı cinsi hırpalamanın, yasaklarla kaynaşmanın, yüceltme yollarına sapmanın zamanıdır bu dönem. Yani, içgüdülerin, sosyal açıdan kabul edilebilir yollara doğru evrildiği, çocuğun dönüşümünün daha mantıksal bir çerçeveye oturtulduğu, uygarlık idealleriyle asimile edildiği bir evreden söz ediyoruz.

Buluğ çağı, otoriteye karşı bir başkaldırı dönemidir. Bu otorite, bazen ebeveynler, bazen toplum, bazen din, bazen de sosyal ve ahlaki düzen olabilir. Beden değişmeye başlar: Anatomi gereği, çocuk, yetişkine dönüşür ve beraberinde de bedensel çift cinsiyetlilik, bireyi rahatsız etmeye başlar. Kişinin gelecekte kesin bir şekilde homoseksüel bir eğilimi tercih etmesi zorunluluğu doğurmaksızın, kısa bir dönem bu yönde

deneyimler söz konusu olabilir. Süreç ise, kesin çizgilerle belirlenmiş bir cinsel kimliğe doğru yol alır. Ancak, bu gidişatın sorunsuz geçeceği iddia edilemez.

Çocuğun doğumundan yaklaşık beş yaşına gelene dek geçirdiği tüm bu evrelerin gelişimi sırasında ortaya çıkacak durumlar gereğince, bazı sarsıntılar baş gösterebilir ve saptanan bu sarsıntılar da, bir takım davranışları veya patolojik durumları açıklayabilir. Örneğin, anal evredeki sarsıntılar, ileride ortaya çıkacak olan cimrilik ve paraya karşı tutkuyu, aşırı titizlik veya aşırı pasaklılık durumlarını, takıntılı nevrozu, koleksiyon tutkusunu (örneğin Freud pul ve çakmak koleksiyonu yapardı) açıklamaktadır. Oral evredeki bozukluklar ise, histeri kaynağını oluşturmaktadır. Söz konusu travmalar, ya aşırı uzun geçen bir mutluluk dönemini, ya da son derece kısa ve tatmin olma hissi yaşanmayan bir yoksunluk sürecini veya umulmadık bir anda sert bir şekilde sütten kesilme vakalarını açıklar. Ehlikeyifler, gastronomlar, şarap-severler, hatipler, gevezeler... Hepsi, tutkularına dair açıklayıcı nedenleri burada bulacaklardır.

Dolayısıyla, Freud açısından, bağırsaklarıyla ilgili sorunun, *varlığın* –yani, *onun* varlığının– özel bir dönemine göndermede bulunduğunu daha açık bir şekilde anlıyoruz. Oral evre konusunda onun genellikle söylediği dönem, doğumdan itibaren on sekiz ay ila üç yıl arasındadır. Onun biyografisini temel alırsak, 1857-1858 yıllarıdır söz konusu edilen... Demek ki, annesi Amalia, bu dönemde *Anna*'ya hamiledir. Yani, Freud'a tüm hayatı boyunca endişe veren tüm maddeler gibi, annesinin karnından çıkacak olan kız bir bebek, Anna beklenmektedir. Freud'un tüm yaşantısı boyunca, bağırsaklarıyla ilintili bu nevrozu, annesinin şişkin karnının bir yansıması olarak yeniden ve yeniden kullanması, psiko-patolojik bir varsayımı beslemektedir. Bu varsayımı savunmaya layık gören herkes, böyle bir yargıda bulunacaktır. Söz konusu varsayım, genel anlamda, Freud'un kendi libidosunun işleyişini açıklamak için aşırı yetkin bir şekilde tasarladığı tezlerinin üzerine inşa edilmiştir.

Öyleyse, dışkıyla ilintili maddelere, tuhaf bir değer yüklenmiştir. Masallara, folklora, eskilere uzanan kültüre, ama aynı zamanda ortak sağduyuya, popüler deyişlere dayanan Freud, altını dışkıyla –çoğu zaman da Şeytan'ın dışkısıyla– özdeşleştiren öyküler anlatır. Daha sonra da, yazarımız tarafından evrenselliğin mermeri üzerine kazınacak olan bilimsel bir sonuç atılır ortaya: "Yakın ilişkilerde, para, dışkı ile özdeşleştirilir." (VIII. 193) Öyle ki, anal mizaçta denge, insanın "düzenli, tasarruflu ve dikkafalı oluşunu" belirlemektedir .(VIII. 189) Şunu da özellikle belirtelim ki, Freud hiçbir zaman düzensizlik, ölçüsüz bir harcama ve zihinsel esneklik yönünde özel bir yetenek sergilememiştir.

Anneciğinin "Altın Sigi'si", günün birinde, en asil malzeme ile en adi malzeme, iktidar sembolü ve her şeyin elde edildiği madde ile dışkısal maddeler arasında sembolik bir benzerlik kuracağını düşünmüş olmalı. Dışkısal maddeler, değerden düşme

sembolüdür. Beslenme sürecinin asilliğinin ardından geriye kalan en iğrenç bölümdür. Tüm bu bilinen gerçeklikler ise, kendisini Copernicus ve Darwin gibi bilim ve gerçekliğin peşinden giden bir düşünür olarak tanıtan birini, son derece şaşırtabiliyor. Altın ile dışkı arasında kurulan bu tuhaf benzerlik, bireysel bir mitolojiden kaynaklanıyormuş gibi bir izlenim veriyor ve Freud'un annesiyle kurduğu ilişkinin portresini de sonlandırıyor.

Sadece şu ayrıntıyı eklemek istiyorum. Hoş, aslında herkesin bildiği bir ayrıntı; ama yine de Şeytan ayrıntılarda gizlidir: Freud'un annesi Amalia, 30 Ağustos 1930 tarihinde öldü. Aynı gün, Freud, Jones'a bir mektup yazdı ve bu ölüm sayesinde, kendisine dair iki şeyi keşfettiğini söyledi: Bunlardan ilki, annesinin kendisinden önce öldüğü bahanesini öne sürerek, bireysel özgürlüğünü genişlettiğini iddia etmişti. Bunun sonucunda da, annesinden önce ölüp, ona bu acıyı yaşatmamış oldu. Ne de olsa, Freud'a 1923 yılında kanser teşhisi konulduğundan beri, bu senaryo bir an olsun zihninden ayrılmıyordu.

İkinci ise şuydu: Annesinin, "bu kadar uzun bir yaşantının ardından hak ettiği kurtuluşa en sonunda kavuşmuş olması," Freud'u memnun etmişti. Hangi kurtuluş? Neden kurtuluş? Hangi sıkıntılı durum, hangi hastalık, hangi ıstıraplar, hangi elden ayaktan kesilmeden söz ediyordu ki? Aksine, annesinin herhangi bir rahatsızlığı yoktu. Son nefesini verinceye kadar, capcanlı ve sağlıklı bir kadındı. Öldüğünde de, 95 yaşındaydı zaten...

Bu durumda, şöyle bir çıkarsamada bulunabiliriz: Aslında, annesini sürekli kaybetme endişesinden *en sonunda* kurtuluşa eren Freud idi. Annesi değil... Freud, mektubuna, ruhsal durumunu haber veren bir ifade de ekler: "Ne bir acı, ne bir pişmanlık"... Hiçbir acı çekmediğini itiraf ederek, aslında çekilen aşırı acıyı maskelemek konusunda mektup yazışmalarının etkisini teyit eden bir son ayrıntıdan daha söz edeyim: "Altın Sigi," cenaze törenine katılmadı. Yerine, vekâleten, kızı *Anna*'yı gönderdi.

3

OEDİPUS, YATAKLI VAGONDA GÖRÜLEN SERAP

"*Matrem*'e karşı beslediğim libidom uyanmıştı [*sic*] ve
bu uyanış, onunla Leipzig'dan Viyana'ya dek
yapmış olduğum yolculuk sırasında ortaya çıktı.
Bu sırada birlikte bir gece geçirmek zorunda kaldık [*sic*]
ve böylelikle onu *nudam* görme fırsatı edindim [*sic*]."*
FREUD, Fliess'e mektup, 3 Ekim 1897

İşte, ilk evliliğinden olan oğluyla neredeyse aynı yaştaki genç bir kadını dölleyen ihtiyar bir babanın, sinirli bir ebeveynin, birbiriyle karmakarışık ilişkiler yürüten bir yumağa dönüşmüş bir aileyi yaratan adamın yanında ömrünü geçirmek zorunda kalan bir Freud... Öyle bir adamdı ki o, bir Yahudi düşmanının hakareti karşısında aşağılanmayı göze almış; ama bu hakarete karşılık verecek yerde boynunu büküp uzaklaşmış; aileye ait ortak lazımlığa çişini yaptığı için oğlunu küçük düşürmüş ve sadece öldüğü zaman "mükemmel" olarak nitelendirilip, rüyasına Macar bir kahraman şeklinde girmiş bir baba... Oğlunun dünya çapında elde edeceği şan şöhrete ulaşma iddiasıyla yazdığı bir kitabın içindeki figüran baba... Oğlunun sözlerine bakılırsa, ölümüyle öyle bir travma yaratmıştır ki bu baba, oğlunu bir tür özçözümlemeye yönlendirmiş ve bu süreç de "psikanaliz" adı verilen bir *bilim*in ortaya çıkmasına zemin hazırlayan özyaşamöyküsü bir çalışmayı yaratmıştır.

Ayrıca, karşımızdaki oğlan da, annesinin en çok sevdiği çocuğudur ve o anne ki, altın kalpli oğluna gösterdiği sevgide bir an olsun geri adım atmamıştır. Babası yaşında bir adamdan doğurduğu ve büyüdüğünde ünlü biri olacağı daha baştan belli olan bu dâhi-çocuğun durumunu, tüm dünyaya haykırmıştır. Oysa ki, oğluna bakılırsa, bu annenin kendi üvey oğlundan da çocuk sahibi olması olanaklıydı. Bu düşünceler ise, Freud'un küçük bir erkek kardeş olasılığı karşısında her zaman saldırgan

* Matrem ve Nudam sözcükleri, Freud tarafından kasten Latince olarak kullanılmış olup; "Anne" ve "Çıplak" anlamına gelmektedir. (ç.n.)

bir tutum sergilemesine yol açmış; kardeşi öldüğünde ise, bundan büyük zevk duymasını sağlamıştır. Daha sonra doğan küçük kız kardeş ise, Freud'un en sevdiği kızına vereceği ismi almıştır. Sadece varlığıyla bile oğlunun bağırsaklarını düğümleyen anne, ölümüyle birlikte, oğlunu da, annesinin varlığının yarattığı psişik ağırlıktan özgürleştirmiştir. Son yolculuğuna giden anneye de, oğlu eşlik dahi etmemekte, vekaleten kızını yollamaktadır.

Freud, kendi özyaşamöykücü maceralarının da ışığında, psikanalizin birkaç temel kavramını da kuramlaştıracaktır. Çözümlemenin bu noktasında, yaşamöykücü pratik ile kavramsal üretim arasındaki bağlantıları inceleyelim ve şu olguların arasındaki nedensellikleri bulalım: Özçözümleme & babanın ölümü, kendisini benliğinin merkezine geri getirme gereksinimi; *rüyanın anlamı* & varlığın gizlerini taşıyan çocukluk anılarının dünyası; *hadımlaştırma endişesi* & varoluşçu bir karşı duruşun temellerini atan lazımlık; *aile romanı* & annesiyle aynı yaşlarda olan üvey kardeşinin arasında bir cinsel bağlantı olup olmadığı konusunun çocuk tarafından sürekli sorgulanması; *en çok sevilen çocuk* öğretisi & dehâsını temellendirip meşrulaştıran ve seçilmişliğinin yarattığı başarıdan faydalanmasını sağlayan bir olgu olarak annesinin sevgisini sürekli dışa vurması; kendi kendisini inşa sürecindeki bir psişenin en müşfik yıllarında bir erkek kardeş veya bir kız kardeşin gelişinden haz etmeyip, *onların ölmesini dilemek*le ilişkilendirilen suçluluk duygusu; Ruh'un yatışması ve ana çekirdeğine ulaşabilmesi için yapılan bir açıklama sırasında Philipp'in varlığının bir başkasına aktarılması ile filizlenen *anı-bellek*; *paranın anal doğası* & annenin yansıması, ardından tüm varlığı boyunca oğlunun karnının ta içinde Altın Sigi'nin yansıması; ontolojik olarak annesi tarafından karnı şişen bir oğlanın sinirli gebeliği...

İşte, genel itibariyle sıkıcı bir yaşantının içindeki tüm öyküleri birbirine bağlayan damar, burada bulunmaktadır. Hele ki, söz konusu delikanlının yaşantısındaki her şey, son derece alışıldıksa: Narsistik yaralanmalar, ruhunda morartılar, gerçekle öyküyü bir araya getiren bir imgelem ve hayal dünyası, epidern ile ilgili tepkimeler, aşklar ve nefretler, tercihler ve tiksintiler, çocuklar, hayali düzeyde karşılığını bulamamış kronolojik bir sıralama, dürtüler, içgüdüler, ne iman ne yasa dinlemeyen libidolar, psişe düzeyinden geçen ve cinselliğin kara enerjisini simgeleyen her ne var ise... Kısacası, varoluşçu bir sıradanlıkla karşı karşıyayız...

Peki, o sözü edilen damar nerede? Bu damar, bugün *Oedipus kompleksi* adıyla biliniyor. Psikanalizin ana merkezi, öncelikle Sigmund Freud'un ruhundaki ana çekirdektir; çünkü *varsayımsal düzeydeki bu bilimsel gerçeklik*, her şeyden önce öznel, bireysel ve *münferit bir varoluşsal soru*na karşılık gelmektedir. Üstat ve müritlerinin efsunlu ellerinin değmesiyle, tüm insanlığın başından sonuna dek tasası halini alan bu sorun, aslında sadece bir adamın, tek bir adamın sorunudur ve öyle bir adamdır ki bu, yaşadığı nevroza daha kolay dayanmak, etkilerini daha hafif hissetmek için,

bu hastalığın sınırlarını tüm evrene yayıp, tüm insanlığı da nevrozlu gibi göstermeye çalışmıştır. Çılgınca bir umut değil mi?

Freud, bir yandan kendi efsanesini yazıp kendi heykelini kendi elleriyle yaparken, bir yandan da *Über Deckerinnerungen* [Bellek-Anılar] (III. 265) adlı kitabında, babasının Freiberg'deki tekstil fabrikasının, sektördeki bir mali kriz yüzünden iflas edişinden, bu yüzden de Freiberg'den Moravya'ya taşınmak zorunda kalmalarından, 1859 yılında da Viyana'ya yerleşmelerinden söz eder. Şunu da eklemeyi ihmal etmez: Bölgeye yapılan demiryolu, diğer yerleşimlere daha büyük katma değer sağlamış; Freudların pek işine yaramamıştı. Freud, henüz üç buçuk yaşındaydı o sırada. Bunu izleyen süreçte, 1872 yılında yaşanan iflas ise, Jakob Freud'un tüm birikimlerini yok eder. Freud krizden, trenlerden, iflastan söz eder; ama babası hakkında tek bir kelime dahi etmez: Ebeveynini eski saygınlığına kavuşturur ve gerek kendisinin gerekse ailesinin başına gelenler konusunda ona herhangi bir sorumluluk yüklemez.

Ancak, olaylar, tıpatıp Freud'un anlattığı gibi gelişmez. Çünkü, babasının çalıştığı sektörde herhangi bir kriz patlak vermemiştir o dönemde. Babası fabrikasının kapısına kilit vururken, aynı kentteki diğer işletmeler, büyük karlarla çalışıyor, servetlerine servet katıyorlardı. Demiryolu ise, –evet inşa edilmişti, ama– babasının fabrikasının pek de uzağından geçiyordu ve bu şekilde de diğer kentlerle olan ticaret olasılıklarını artırma potansiyeli taşıyordu. Gerçek şuydu: Jakob, ticaret konusunda amatörün tekiydi. Her ne kadar bu mesleğe büyük bir hevesle girmiş olsa da, pek fazla yeteneği olduğu söylenemez. Ama, kadınların kalbini fethetmek konusunda, son derece becerikli olduğu bilinmekteydi. Daha on altı yaşındayken, genç bir kızla evlenip, on yedi yaşında cebinde tek kuruş olmadan aile babası oluvermişti. Ardından, bu kadından dört tane daha çocuk yaparak, babalık kariyerini sürdürmüştü; ancak bu çocukların ikisi ölü doğmuştu. İşsiz güçsüz bir şekilde yaşayan, sürekli etraftan borç para alıp ayakta kalmaya çalışan, borçlarını da hiçbir zaman geri ödemeyen biriydi. Tüm bunlar vız geliyordu sanki ona... Otuz üç yaşındayken, karısı öldüğünde, iki çocuğunun yükümlülüğü üstüne kalmıştı. Bir süre başka bir kadınla yaşamış; sonra bu kadın da kayıplara karışmıştı. Ardından, Amalia ile evlenmişti. Yarı yaşında, genç bir kızdı Amalia... Ondan on yıl içinde sekiz çocuk sahibi olacaktı. Yetmiş yedi yaşında ve içlerinden biri Sigmund Freud olmak üzere onca çocuğun sorumluluğu altında, üstüne üstlük bakmakla yükümlü olduğu bir de kadınla kalakalmıştı. Ama bu durumun üstesinden gelemedi. Freud, eğitimine devam edebilmek için ödünç para, burs ve aile üyelerinden, eş dosttan veya öğretmenlerinden yardım almak zorunda kaldı. Bir kahraman için, büyük bir iş sayılmaz tüm bunlar...

Bu iflas, ilk önce Freiberg'den ayrılıp Leipzig'e, daha sonra da Viyana'ya taşınmalarına yol açar. Yolculuk, trenle gerçekleşmiştir. Tren... Freud'un tüm yaşantısı

boyunca, fobi besleyeceği bir taşıma aracı... Freud, kazalardan korktuğu için, varacağı yere her zaman öldukça erken bir saatte varıyor; tatile gidecekleri zaman bazen ailesinden ayrı bir trene binip, olası kazalara karşı önlemini alıyordu. Nazi Viyanası'nı terk ederek, bu taşıma aracıyla sürgüne gidecek ve bu sırada da vagonlardan birinde, kızı Anna ile birlikte pencere kenarında bulunduğu sırada, oldukça meşhur bir fotoğrafı çekilecekti. Gerçi, Freud, bu trende, Oedipus'un hortlağıyla karşılaşmıştı.

Freud'un Fliess'e yazmış olduğu mektuplara ulaşıncaya dek, efsane şu şekilde işleyebilirdi: Freud, psişesinin en uç noktalarına dek dalacak, tehlikeli suları keşfetme gibi bir cesaret örneği gösterecek ve tüm tehlikeler karşısında dirayet gösterdikten sonra, Oedipus kompleksine dair evrensel gerçekliği, bir fatih edasıyla bulacaktır. Tarihin akışını hiçbir şekilde dikkate almayan bu efsanevi anlatım, sözlüklerde, ansiklopedilerde, eğitim kurumlarında, üniversitelerde, dergilerde, kütüphanelerde, gazetelerde, 68 kuşağıyla ilintili kurumsallaşmaya karşı mekânlarda ve onların karşıtlarında bile gündeme getirilerek, bir nevi geçerlilik kazanmıştır. Bu tür bir uydurmanın anlatıla anlatıla kendisini sürekli yeniden ürettiği bir mekanizma kurulmuştur. Bu tür bir ideolojik totaliterlikten hangi zihin yapısı kaçıp kurtulabilir ki?

Freud'un yazışmalarına, bizzat tapınağın muhafızları (öncelikle Anna Freud, ardından da diğerleri, özellikle de olun izinden giden müritleri) tarafından getirilen sansürlemenin nedenlerini anlamak son derece kolay... Tüm bu yazışmalar ortadan kaldırılmış; ahlaka aykırı görülen yerleri çıkarılmış; altın yaldızlı efsanesini sürdürme hedefi doğrultusunda onu daha da kahramanlaştıracak şekilde seçilmiş parçaları yayımlanmış; ona dalkavukluk edenlerin çıkarlarına hizmet edecek şekilde arşivlere kapatılmış; kasaların içinde tutulup belirli bir süreye dek halkın erişiminin yasaklandığı yazışmalar... Demek ki, bu yazışmaların tümü okunduğunda, bir tür patlayıcı etkisi yaratacak. Örneğin, niçin oğlu Oliver Freud ile yapılan bir söyleşiye 2057 yılına kadar erişim yasağı getirilmiş olabilir ki?

Fliess'le yazışma, 1887'den 1904 yılına dek olan dönemi kapsıyor. Bir diğer ifadeyle, Freud'un otuz bir ila kırk sekiz yaşları arasındaki o uzun döneme karşılık geliyor. Sürekli geciken bir başarının yolunu sabırsızlıkla gözleyen, depresif, melankolik bir psikiyatrın en gizli sırlarının paylaşıldığı upuzun on yedi sene... Ancak, efsane giderek sönükleşir ve yaratılan mit, adım adım gerilir; çünkü tarihsel gerçeklikler, en sonunda ipleri eline alır. Burada, bir gidişatı *ahlaki şekilde yargılamak* değildir söz konusu olan. Onun yerine, bir efsane yaratabilmek için hangi tarihsel gerçeklikleri susturmak gerektiğini saptamak için *ahlakdışı bir harita* yaratmaktır.

Bu iki tarih arasında, Freud, elektroterapi evresinden efsanevi divan evresine geçecektir. Bu süreçte telkin yöntemini geliştirecektir. Dolayısıyla, özgür çağrışımlar yöntemini kullanarak, bilimsel psikolojiden psişik metapsikolojiye geçmiş olacaktır.

Böylelikle, tek kuruş bile kazanmaksızın ofisinde müşteri yolu gözlediği bir noktadan, "Çarşamba Günleri Psikoloji Derneği" adıyla başlattığı bir oluşum sayesinde, neredeyse kiliselere özgü bir müdavim topluluğunu ardına alan bir çizgiye erişecektir. Öyle ki, konsültasyonların ücretini bile belirlemeye başlayacaktır. Bir aile kuracak, bu sırada da babasını kaybedecektir. Son kertede, sadece normal bir insan hayatı yaşayacaktır. Tüm bu başından geçenlere bakarak, onu bir "yarı tanrı" veya "tanrı" olarak nitelendirmek, söz konusu bile olamaz.

Elbette, Freud, saygınlığını lekeleyeceği endişesiyle, 1907-1908 kış mevsiminde, Fliess'in mektuplarını yok etmiştir. Geriye, 287 adet mektup ve gönderdiği diğer birkaç kuramsal elyazması kalmıştır. Bu da, beş yüz sayfadan kalın bir cilt anlamına gelmekteydi. Bu elyazmalarında, Freud'un kötü huylu, fırsatçı, kıskanç, çıkarcı, kel, kararsız, özgüvenli, başarı-şöhret-para üçlüsüne bir türlü doymayan, üniversitelerde saygınlık kazanabilmek için çırpınıp duran, nevrozdan mustarip, her şeyi bedenle ilgili kılan, nümerolojiye ve kehanetlere inanan, dostunun en acayip tezlerini (döngüler kuramı ve burun kanamalarının nevrozdan kaynaklanan cinsel nedenlerle bağlantılandırılması gibi) bile onaylayan bir yönünü keşfediyoruz. Gördüğünüz öyle bir Freud ki, arkadaşının her türlü kararsızlığına boyun eğiyor; bir tez (bilimsel psikoloji, çekicilik kuramı örneğin) öne sürmeye çalışıyor, ardından da bu tezi reddediveriyor.

Freud'un ruhunun derinliklerine nüfuz edebilmemiz için eşsiz nitelikteki bu anahtar, neredeyse bir yüzyıldan beri saklı durmaktaydı. Adeta yarısı felce uğramış bu yazışmalar, 1950 yılında Almanya'da yayımlanmış; ardından da elbette ahlaka aykırı görülen yerleri çıkarılmıştır. 1954 yılında İngiltere'de, 1956 yılında Fransa'da yayımlanan yazışmalarda, her defasında, Freud'un saygınlığına gölge düşüreceği düşünülen yazışmalar veya Freud'un dehasına pek katkıda bulunmayacağı öngörülen bölümler çıkarılmıştır. Sipariş üzerine yeniden üretilen bu yayınlarda, *Psikanalizin Doğuşu*'na (değiştirilen baskının başlığı) dair tutarlı bir okuma önerisi getirilmek isteniyordu ve bu şekilde, çağdaşları tarafından sürekli yanlış anlaşılmaktan mustarip, zamanının saçmalıklarına katlanan ve dönemin bayağılıklarıyla (özellikle de Yahudi düşmanlığıyla) mücadele eden bir adamın daha düzenli, doğrusal, hatasız, kesintisiz bir şekilde okunması arzu ediliyordu. Freud'un, içinde her zaman taşıdığı güce dayanarak, kendisinden önceki bir öncüle veya yararlanabileceği çağdaşlarına güvenmeksizin, hiçbir kaynağa başvurmadan, bir bilginin üretimi için gereken görüş alışverişlerinden yararlanmadan, salt kendi dehasından kaynaklanan bir disiplinin bilimsel gerçekliğini dayatmak konusundaki başarısının bu şekilde anlaşılması öngörülüyordu. Yanlışlarla dolu olan bu baskı, birçok yeniden baskının ardından, 1996 yılına dek yeniden Fransa'da satışa sunuldu. Düşünebiliyor musunuz, bu dezenformasyon abidesi, en son 1996 yılında baskıya verildi! Bu disiplinin epistemolojisini, müritlerinin ve bu dosyada taraf olan diğer kesimlerin bu ermişin(!) yaşamöyküsünün

ötesinde düşünebilecek araçları elde edebilmeleri için, 2006 yılını beklememiz gerekti. Diğer bir deyişle, gerçek bir bilimsel baskının ve yazışmaların yarısının eleştirisinin yayımlanması, ancak 2006 yılında mümkün olabildi.

Ortada dönen hilelerin boyutunu fark edebilmek için, üzerine türlü oyunlar oynanan dosyaların tümünü ayrıntılı bir şekilde inceleyecek bir eserin yayımlanması gerekiyordu. Ama bu kitabın böyle bir niyeti bulunmuyor. Aynı zamanda, bu devasa derlemenin arasından büyük bir kavramı çekip çıkarabilir ve Freud'un "yöntemi"nin bu kavram üzerinde simgesel düzeyde nasıl uygulanabileceğini görebiliriz. Biz, yine de, en belirgin olanı seçelim ve yapıtın kilit noktası olan Oedipus kompleksine eğilelim. Ne de olsa, Freud hakkında yazılan hagiografyalar, psikanalizin temel direği olarak, bu kavramı ön plana getiriyorlar.

Beiträge zur Psychologie des Liebeslebens [Aşk Hayatının Psikolojisine Katkı] adlı kitabının 1910 yılında kavramsal düzeyde ilk ortaya çıkmasından önce, *Oedipus kompleksi*, tamamen pratik bir nedenden kaynaklanmıştır. Fliess'e yazmış olduğu bir mektup, her bir kelimeye ayrı bir anlam yüklü bir şekilde, bu inanılmaz uydurmanın ayrıntılarını açıkça ortaya koymaktadır. Efsaneye bakılırsa, Freud, bu kompleksi, özçözümleme sırasında keşfetmiş. Ernest Jones ise, bu sıradan içebakış macerasını, tamamen "kahramanvari" bir girişime dönüştürüyor. Bu Yeni Dünya'nın fethedilmesi, esasen rüyalar ve bu rüyaların yorumlanması, ardından da psişenin mikroskobik kazalarının (dil sürçmesi, şakalar, bir ismin veya bir sözcüğün unutulması, bir hesap yanlışı veya *gündelik yaşantının psikopatolojisi* başlığı altında tanıtılan her şeyin) açıklanması yoluyla gerçekleşiyor.

Fliess ile yazışmalarından, Oedipus kompleksinin kökenlerine dair neler öğrenebiliriz? 3 Ekim 1897 tarihli mektup, üst üste düzenli şekilde yığılan diğer tüm suç ortaklıklarında olduğu gibi, *nümerolojik bir taşkınlığa* doğru kapı aralamaktadır. Fliess, erkeklerde 23, kadınlarda ise 28 günlük döngülerin, tüm patolojileri açıklar nitelikte olduğuna inanmaktadır: burun kanamalarından burun salgılarına, âdet kanamalarından anjinlere, diş çıkarmalarından diş düşürmelere, edebiyat konusunda ilhamın gelmesinden melankolik dönemlere, cinsel güçsüzlüklere, ölüm tarihlerine dek...

Kabala felsefesine özgü şekilde rakamlar, sayılar ve dönemler üzerinde yapılan akrobasiler sonucunda, her şey dört ayağının üstüne düşüyor... Böylelikle Freud, kadındaki akciğer iltihaplanması ile kadının hamile kızında kasılmaların başlaması arasında bir ilişki kuracak bir formül (elbette bilimsel olanından!) önerebiliyor! Bir başka alıntı: "a x 28 + b x 23 " (339)! İşte, kızınızın dilsiz olmasının nedeni! Bu konuya ileride yeniden değineceğiz. Aynı şekilde, kızı Anna dünyaya geldiğinde, babası bir sayfa boyunca hesaplamalar yapar ve bu hesaplamalarda, kasılma tarihleri, Anna'nın doğum tarihi, annesinin yeniden regl olmaya başladığı tarihler, annesine

özel bir takım dönemlerden yola çıkar. Sonuçta, otuz kadar sayı elde eder ve bu sayılarla hokkabazlık yapmaya, bir toplamadan bir bölmeye geçmeye başlar. En sonunda da, Diafoirus'a* layık bir cümleyle asıl darbeyi indirir: "Demek ki, doğum iyi bir tarihte gerçekleşmiş." (1 Mart 1896) Copernicus gibi bilim adamı olma hayalinden ne denli uzak bir noktada, değil mi? Anna'nın babasının bilimsel olma iddiasındaki bu saçma sapan kuramlarının yayımlanmasını uzun süre niçin yasaklattığını şimdi daha iyi anlıyoruz. Freud'un dostu Fliess'e yazdığı mektupta, ileride Oedipus kompleksi adını alacak olan başlıca keşfinden söz ederken nasıl bir entelektüel bağlamda bulunduğunu ve hangi bilimsel destekleri ardına aldığını görüyoruz.

Biraz da, bu saçma sapan tarihçenin iç yüzüne bakalım. Freud, "temel" olarak nitelendirilen bu sahnenin gerçekleştiği sırada iki ila iki buçuk yaş arasında olduğunu iddia etmektedir: "*Matrem*'e karşı beslediğim libidom uyanmıştı [*sic*] ve bu uyanış, onunla Leipzig'dan Viyana'ya dek yapmış olduğum yolculuk sırasında ortaya çıktı. Bu sırada birlikte bir gece geçirmek zorunda kaldık [*sic*] ve böylelikle onu *nudam* görme fırsatı edindim [*sic*]." İşte, karşınızda bir ilkel sahne daha! Cicero'nun dilinin yeniden ilginç bir rol edindiği bir tiyatro sahnesindeyiz sanki...

Krafft-Ebing'in *hekim ve hâkimlerin kullanımına yönelik olarak tıbbi-yasal etüt* konulu kitabının başlığını –açık saçık düşüncelerin Latince olarak daha iyi ifade edilmesinden dolayı– *Psychopathia sexualis* koyması gibi, Freud da annesini çıplak görmemişti, ama *matrem nudam* görmüştü. Alınacak ilk ders: Olay onu o denli sarsmış ki, başkası olsa bildiği dili unutacakken, Freud bir anda Latince konuşmaya başlıyor! Alınacak ikinci ders: Eğer bu tarih aralığı ve bu yolculuk söz konusuysa, Freud, ailenin Viyana'ya gelişi sırasında trende annesine eşlik etmektedir. Bununla birlikte, sözünü ettiğimiz bu tarih –Freud'un anlattıklarından çıkarılacak olursa– 1858 veya 1859 değildir; 1860'tır. Bu sırada çocuk iki veya iki buçuk yaşında değil; üç yıl dokuz ayını doldurmuştur. Yani, iki değil, neredeyse dört yaşına gelmektedir.

Alınacak üçüncü ders: Metin, bize Freud'un *ne gördüğünü* söylemez; ama *neyi görmek* zorunda *olduğunu* söyler. Bununla birlikte, olaylar aslında onun anlattığı gibi şekillenmemiştir. Bir diğer deyişle: Böyle bir sahne, hiçbir zaman gerçekleşmedi; ama bir olasılıkla gerçekleşebilirdi! Öyle ki, Oedipus kompleksi de, gereğince gözlemlenebilen ve gözlemlenmiş, daha sonra da klinik düzeyde doğrulanmış bir bilimsel saptamadan değil, onun yerine, bir dilekten, varsayımdan, arzudan, hevesten, istemden, özlemden ve annesini yolculuk sırasında tren vagonunda veya otel odasında gece vakti çıplak görmeyi arzulayan küçük bir çocuğun açgözlülüğünden kaynaklanmıştı. Kısacası, Freud, kendi arzularını, genelgeçer bir gerçeklik olarak öne sürmektedir.

* Molière'in Hastalık Hastası oyunundaki Doktor karakteri. (ç.n.)

Leipzig ile Viyana arası kuş uçuşu beş yüz kilometredir. Tren garlarına ulaşmak için at arabasıyla yapılan yolculukları da eklersek, bir gece iki günlük bir yolculuk yaptıkları düşünülebilir. Prag'da bir otelde mi kaldılar? Yoksa başka bir yerde mi? Bir gece treninin vagonunda mı? Kim bilir... Freud, bu konudan hiç söz etmemiş. Ama bu koşullar altında, annesini mutlaka bir şekilde çıplak göreceğini tahmin edebiliyordu. İşte, bu çocukluk hevesine dair inanılmaz bir macera başlıyor. Öyle bir heves ki bu, yetişkin hale erişen çocuk, kırk yıl sonra yeniden anımsayabiliyor ve *psikanaliz* adı verilen bir disiplinin inşasına giden zemini hazırlıyor.

Ernest Jones'un 1957 yılında yayımlanan *Freud Hayatı ve Eserleri* adlı yaşamöyküsü çalışmasında, Fliess'e yazılan bir mektuptan yola çıkılarak, annenin çıplaklığına dair *çocukluk varsayımı*, *tarihsel bir gerçeklik* haline gelmektedir: "Leipzig ve Viyana arasında yaptığı yolculuk sırasında, Freud annesini çıplak görme fırsatı [*sic*] buldu." Veya, 1959 yılında, Didier Anzieu'nün kaleme aldığı *Freud'un Otoanalizi ve Psikanalizin Keşfi* adlı devasa eserde, genç Freud'un yaşamöyküsüne ayrılan sayfalarda şöyle denmektedir: "Leipzig'den Viyana'ya yapılan yolculuk sırasında, Sigismund annesinin çıplak olduğunu fark edince [*sic*], güçlü bir erotik heyecan hisseder. Bu heyecanı daha sonra yeniden anımsayacak ve çözümleyecektir." (Cilt II, 755). Veya, 1988 yılında, Peter Gay'ın *Freud: A Life of Our Time* [Freud: Zamanımızın Bir Yaşamı] adlı kitabında, daha güçlü ifadelerle karşımıza çıkıyor: İngiliz yazar, Freud'un Fliess'e yazmış olduğu mektupta annesiyle ilgili bölüme açıkça atıfta bulunuyor: "onu kuşkusuz [*sic*] *nudam* görebilirdim." (15) Dokuz satır sonra, Peter Gay, yaş konusundaki hatasını fark eder: "Annesini çıplak görme fırsatı bulduğunda [*sic*], neredeyse dört yaşındaydı; iki değil." Dolayısıyla, halen 2009 yılında bile – yani, Fliess ile yazışmaların bütünüyle yayımlanmasından sonra– Gérard Huber, *Si c'était Freud. Biographie psychanalytique* [Dersimiz Freud. Psikanalitik bir Yaşamöyküsü] adlı 920 sayfalık eserinde, aynı hatayı yinelemekten geri durmuyor: Viyana'ya yapılan o ünlü yolculuktan söz ederken, şöyle yazıyor: "Bu yolculuk, Freud'a önemli bir deneyim kazandırmıştır. Ne de olsa, annesini ilk kez çıplak görmüş ve libidosunun yeniden uyanıp annesinin çevresinde dönmeye başladığını hissetmiştir." (66) İşte, birçok kez yinelenen bir hata, sonunda gerçekliğe dönüşmüş!

Bu mektubu, Freud'un başka bir yazışmasıyla birlikte okuyalım. O yazışma da son derece yararlıdır; çünkü bireysel fantezilerinin evrensel nitelikte bilimsel gerçekliklere nasıl dönüştürdüğünü göstermektedir. 15 Ekim 1897 tarihinde Fliess'e yazdığı mektupta Freud, sayılara dair görüşlerinden sürekli söz etmektedir. Ardından da, yaşlı bakıcısıyla ilgili çocukluk anısından söz açar. Yaşlı bakıcı, inançlı bir Katolik idi ve onu ailesinden gizleyerek Kilise'ye götürürdü. Ebeveynleri ise, çocuklarının günün birinde onlara Hıristiyanların Tanrısı'nın gelenek ve göreneklerinden söz et-

meye başladığını gördüğünde şaşkınlıktan küçük dillerini yutmuşlardı! Hırsızlıkla suçlanan bu kadın, kitapta sözü edilecek olan psikanalitik koşullar altında "sandıklanacaktı."

Fliess'e yazmış olduğu mektupta, Freud şöyle yazmıştır: "İnsanın kendisine gerçekten dürüst davranması, iyi bir harekettir. Aklıma tek bir fikir geldi; onun da genelleştirilecek bir değeri olduğunu sanıyorum [*sic*]. Ben, kendi ailemde de, anneye karşı aşk ve babaya karşı nefret duygusunu hissettim ve tüm bunların, çocukluğun ilk dönemine ait genel bir olay olduğunu düşünüyorum." Ardından, Oedipus kompleksinden söz eden Freud, mantık gereği öne sürülebilecek olası çekinceleri sinirli bir şekilde elinin tersiyle itmektedir: "Her dinleyici, geçmişinde bir gün bu Oedipus'un hayalini kurmuş veya doğrudan bu kompleksten mustarip olmuştur. Ve, rüyadan gerçekliğe taşınan bu durum karşısında, büyük bir korkuya kapılıp, bu duygusunu bastırma yolunu seçer." Evet, her şey bu şekilde gelişmiştir. Ne de olsa, *magister dixit.**

İşte, Freud'un yapıtının benimsediği yöntem bu şekilde: Freud, içsel bir dürüstlük talep ediyor ve ortalığı dumana boğduktan sonra, son darbeyi tam gediğine yerleştiriyor: Gözlemlerken, incelerken keşfettiklerinin evrensel bir değere sahip olduğu gerçekliğini öne sürüyor. Peki, neye göre? Hangi ölçütlere dayanarak? Hangi kanıtları ortaya sürerek? Bu soruların yanıtlarını hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Freud, salt doğrulama yolunu, geleceğe dair haberler vermeyi ve bilimsel kanıtların aksine davranmayı tercih etmektedir. Belli bir yönteme göre dünya turu yaparak tüm kanıtları bir araya getiren Darwin'den daha çok, Musa'nın Emirleri'nden yana bir tavır sergiliyor.

"Kendi ailemde de" ifadesi, Freud'un Fliess'e yazdığı ve yok ettiği mektupta da benzer bir saptamanın yer aldığı düşüncesini doğuruyor. Bir diğer mektupta ise, çıplak gördüğüne inandığı annesinden söz ederken, Fliess'in de kendi oğlunda benzer şeyleri tespit ettiğini söylemektedir. Yazışmaların hepsi elimizde bulunmadığından, bu konuda nihai bir yargıya varamıyoruz. Ama iki arkadaş aynı hayali malzemeye sahip oldukları için, evrensel değeri haiz bir genel kurala ulaşmaları yeterlidir. Freud annesini çıplak görmüş olabilirdi ve bu durum onu derinden de sarsabilirdi. Belki, Fliess de, oğlunun benzer heyecanlar içinde olduğunu gözlemlemiş olabilirdi, kim bilir? İşte, geleceğin psikanalitik yasasına dair ilk kural, bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Çocuksu bir dilekten –annesini çıplak görmek– yola çıkan Freud, kavramsal yapısının iskelesini kurmaya başlıyor. Onun yaşadığını, illaki herkes yaşamak zorunda. Daha da iyisi nedir biliyor musunuz: Tüm evren, bu deneyimi yaşamıştır ve gelecekte de yaşanmaya devam edecektir. İnsanlığın kökenlerine indiğimizde, –*Totem ve Tabu*'da ifade ettiği gibi– bu duygu karşımıza çıkacaktır. Zamanda daha öteye geç-

* Usta böyle söylemiş. (ç.n.)

meyi düşünürsek, tüm insanlar şu iki duyguyu yaşayacaklardır: Anneyi arzulamak ve babasının yerine geçerek kıskançlık duygusunu tatmak. Her mekânda, her zaman diliminde, her göğün altında, Freud'un ortaya attığı gerçeklik şu şekildedir: "Aklıma şöyle bir fikir geldi..." Tıpkı, masallara başlarken söylendiği gibi: *Bir varmış, bir yokmuş...*

Freud, *Düşlerin Yorumu*'nda, heyecanın hiç eksik olmadığı bu masalın ilk satırlarını kâğıda döker. 1919 yılında kitaba eklenen bir notta ise, düşüncelerini daha da netleştirmektedir: "İlk kez *Düşlerin Yorumu*'nda ele alınan Oedipus kompleksi, daha sonra yapılan araştırmalar neticesinde, netlik kazanmış ve kendisine dair tüm şüpheleri bertaraf etmiştir. Böylelikle, (her ne kadar ilk başta sözü edilen *Oedipus kompleksi*'nden çok, *Oedipus sorunu* olsa da) insanlık tarihi, din ve ahlakın gelişimi daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır." (IV.304) Freud, burada rengini belli etmektedir: Bu bilimsel keşifle birlikte, insanlık, din ve ahlak anlayışını kökten değiştirmektedir.

4

ENSESTE KARŞI DUYULAN BÜYÜK TUTKU

"Burada adeta bir hazine var; sizin de görememeniz ne büyük talihsizlik."
FREUD (baldızı Minna ile tatildeyken), karısına gönderdiği kartpostal, 13 Ağustos 1898, *"Yüreğimiz güneye uzanıyor". Yolculuk Yazışmaları*

Freud, yaşamını, Oedipus kompleksini göz önünde bulundurarak yazar. Mahremler arasındaki zinaya karşı duyulan büyük tutku, bu yazının ana çekirdeğini oluşturur: çocuğun annesiyle yaşadığı şey, babanın kızıyla yaşayacağı şeye dönüşür. Psikanalizin mucidi, hayata gözlerini açtığı ilk günden son nefesini verene dek, oğulları Jocaste ve Laïos'u adam etmekle uğraşıp durmaktadır. Hanibal ve Musa ise, ensest şemanın ortaya konmasından önce, varoluş modelleri olarak alınmaktadır. Baba ile anne arasında, anne ile baldız arasında, en sevilen kız çocuk ile diğer çocuklar arasındaki ilişkiler, tüm yaşanmışlıkların ensest olgusunun çevreye yaydığı karanlık ışığın altında parladığında daha iyi anlaşılmaktadır.

Demek ki, Freud'un özel yaşamı ve hatta kuramsal yaşamı, bu figür etrafında şekillenmektedir. Annenin hayaleti, babanın dışplazması, baldızının gölgesi ve öz kızının siluetinin yanında, bilimsellik iddiasıyla yazıp çizen teorisyen, ensest sorunsalı hakkında tüm insanlığı bilgilendirme görevini kendine biçmiştir. Bunu yapmak için de, *Totem ve Tabu* adını verdiği bir kitabı kaleme almıştır. Bu kitapta, insanlığın kökenini, baba figürünün ölümüyle açıklamaya çalışır. Söz konusu baba, ilkel topluluğun şefidir ve topluluktaki tüm dişilerin sahibidir. Ancak, cinsel özgürlüğe aldanan oğulları tarafından katledilip afiyetle yenmiştir. Yalnız, bu oğullar, daha sonraları bu cesaretleri karşısında kendileri şaşırmışlar ve cinayet ile enseste yönelik her türlü girişimi yasaklamışlardır. Ardından Freud, *Musa ve Tektanrıcılık*'ta yer alan başlıca savlarla devam edecektir. Bu kitapta ise, Musevi Freud'un Musa'yı öldürmek konusunda duyduğu inanılmaz isteği keşfederiz. Geleneğe göre Yahudilerin babası olan

Musa'nın aslında Yahudi değil Mısırlı olduğunu ileri sürer. Bu patolojik yönelimden haberdar olduktan sonra, *Başkan Wilson*'ı daha farklı bir gözle okuyacağınızdan eminim: Kötü niyete dair bir başyapıttır ve daha ilk satırlarından Freud'un "antipati"sini çekecek bir yaşamöyküsü tanıtılmaktadır. Ne de olsa, kitaba göre, ünlü Başkan'ın tek bir kötü alışkanlığı vardı: "Babası, onun çocukluğunun kahramanıydı; annesi ise çok önemsiz bir konumdaydı." (99) Bunun tam tersini (yani annenin başkahraman, babanın ise önemsiz bir rolde bulunduğunu) düşünen bir insan, kuşkusuz, kitabın ilk on satırında, sözü edilen ABD başkanının analizcide şu tanısal gözlemi doğurmasının bekleyecektir: "Avrupa ufuklarından bakıldığında, bu Amerikan Başkanı'nın kişiliği, ilk başından beri bana sevimsiz görünmüştür. Ardından seneler geçtikçe onun hakkında daha fazla bilgi edinmem, bu tiksinme halini büyütmüştür." (13)

Yorumcuların, yaşamöyküsü yazarlarının, analizcilerin tüm sorumluluğu niçin William C. Bullitt'e yükledikleri şimdi daha iyi anlaşılıyor. Çünkü bu kişi, Freud'un ölümünden sonra yayımlanmış ve ortak yazar olduğu bir kitapta, sözü edilen kahramanı temize çıkarıp, psikanalizin temel verileri konusunda daha fazla sorgulamada bulunulmasının önüne geçmiştir. Ne de olsa, annesini seven ve babasını kıskanan bir erkek çocuğun duyduğu kin, babasını daha çok seven ve annesini pek umursamayan bir erkek çocuğu açısından, şöyle bir kanıt oluşturabilirdi: Bilim adamı, zaman zaman, kaynağı açıklanamayan güdülerle hareket edebilir.

Ensest karşısında duyulan bu büyük tutku, aynı zamanda, Freud'un ateistliğini de güdüleyen bir durumdur. *Bir Yanılsamanın Geleceği* adlı eserinde, Tanrı'nın güven telkin eden bir baba olduğu, onun bu tür varoluşçu kanıtlarla yaşayamayan insanlar tarafından yaratılmış bir figür olduğu anlaşıldığında, aslında nasıl açık ve net, berrak, akılla kavranabilen bir yaratık haline geldiğini yazmaktadır: Günün birinde ölme zorunluluğu, yeryüzünde aslında bu nedenden ötürü yaşanıldığı, ama dölyatağının dışındaki yaşamın ilk saniyesinden itibaren insanı hiçliğe doğru sürükleyen bu kaderi sürekli reddetme isteği... Aynı Tanrı, *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda, "en üst mertebeye dek yüceltilen baba" olarak tanımlanmış (XVIII. 259) ve öldürülmesi gereken bir insan haline gelmiştir! Freud'un Tanrı inancı yoktu; ayrıca Ateizm davasını sonuna dek savunan bir mücadeleciydi. İyinin ve kötünün ötesinde, bunun nedenleri gayet iyi anlaşılıyor.

Bilindiği gibi, yapıtın geri kalan bölümü, ensest ilişkiye dair bu patolojiden –yani Oedipus kompleksinden– mustariptir. Freud, bu temayı yazmaktan bir türlü yorulmaz. Çünkü psikopatolojik katedralinin kapısını açacak anahtarı en sonunda bulduğunu düşünür. Bu kompleksin "uydu"sunda yer alan kavramları da türetmiştir: Hadım olma endişesi, kadının penis sahibi olma hevesi, cinselliğe doğru normal sayılan evrimde bir durak noktası olarak düşünülen homoseksüellik, tarihsel olarak belirli temellere dayandığı öne sürülen bu ensest duygusunun bastırılmasından

kaynaklanan yüceltme durumu, söz konusu bastırma sürecinin dönemlerine göndermede bulunan çözümleme sırasında yaşanan geçişim durumu... Freud'un kuramının tüm iskeleti, öne sürülen bu bilimsel keşiften kaynaklanmakta ve en sonunda da sıradan bir çocukluk arzusuna, küçük bir oğlan çocuğunun annesine duyduğu arzuya indirgenmektedir.

Hangi kadın vardır ki, libidosunun arketip modeli hiç ulaşılamayan annesininkine benzeyen bir adamla evlenir? Kızlığını bozmadan dört sene boyunca ilişkiyi sürdürülen bir nişanlı; fazla el sürülmeyen –ancak çocuk yapılacağı zaman ilişkiye girilen– bir eş; aile kurulduktan sonra cinsel olarak cazibesini yitiren bir kadın; anne halini alan genç kız dışındaki bir diğer objeye yöneltilen cinsellik ve bu sırada da baldızın hedef tahtasına girmesi (ki Freud, Fliess'e yazmış olduğu mektupta kendisine dair benzer bir yönelim olduğunu itiraf etmiştir). Ya da, uzaktan sevilen, mektuplaşılan ve kâğıt üzerinden arzulanan bir genç kız vardır hayatında. Öte yandan, sekiz yılda (16 Ekim 1887 ile 3 Aralık 1895 tarihleri arasında) altı çocuk yaptığı eşi Martha Bernays'ın gebe kalmasını önleyecek gerçek bir çözüm bulma arayışına girmiş olan Freud, belki de bu çözümü bulamamasını, cinsel isteksizliğine ve baldızı ile ensest ilişkiye girmesine bir gerekçe olarak göstermiş olabilir. Bu konuyu destekleyecek mektuplaşmalara erişim olanağı ise, bulunmuyor. Annesine duyduğu aşk konusuna kafa yoran Freud, tüm yaşantısı boyunca, bu libido labirentinden çıkmak üzere bir çözüm arayıp duracaktır.

Freud'un enseste dair psişesinin doğasını kavramak için, yaşamöyküsünde özel bir noktaya temas etmek gerekiyor: Edouard Silberstein'a yazmış olduğu ve 4 Eylül 1872 tarihli mektup, buna dair ayrıntıları ortaya koymaktadır. Aile dostları olan Fluss ailesinin evinde misafir edilen Freud, on altı yaşındayken, o sırada on üç yaşında olan genç bir kıza âşık olur. Ama bir yandan da, rakamlara sinir olduğundan, şöyle diyecektir: "Ben on altı yaşındayım, kız da on beş... Bu böyle bilinsin..." Fluss ailesi, Freiberg'de sürdürdükleri tekstil işinden oldukça büyük bir kazanç sağlamıştır. Aynı şehirde ise, Freud'un babası Jakob, sözümona tüm mesleği etkileyen bir krizden dolayı iflas etmiştir. Deli gibi âşık olan, ancak önünde de koskocaman bir yasak duvarı bulunan Freud, tutkusunu ancak üç gün dizginleyebilmiştir. Birbirlerinden mekânsal olarak ayrı düştüklerinden, ilan-ı aşk da edilemez. Freud, mutsuz bir yüz ifadesiyle başıboş gezinir durur etrafta... Daha sonra da babasını lanetler... Beceriksizliği yüzünden evlerini, mahallelerini terk etmiş olmaktan dolayı onu suçlar. Belki de, mahallelerinden ayrılmak zorunda kalmasalardı, o kızın yanında tarifsiz bir mutluluğa yelken açmış olabilirdi. Freiberg'de mutluluğu tadamadığı için de, Viyana'da mutsuz olması normaldi. Zaten, Viyana'yı da hiçbir zaman tam anlamıyla sevemeyecektir...

Arkadaşı Silberstein'a yazmış olduğu mektupta, libidosunun nasıl başka bir insana aktarıldığını ve yaşadığı yıldırım aşkını açıklamaktadır: Genç bir kız olan Gisela, aslında sadece bir bahanedir. Çünkü burada asıl aşk objesi, bu genç kızın annesidir. Elbette, bunu şu şekilde okuyun: Genç kızın annesi, gayet tabii ki, Freud'un annesi de olabilir! Bunun ardından, sözü edilen kadın için uzun uzadıya övgüler yağdırır. Öyle bir kadındır ki o, dünyanın tüm iyi huyları onda toplanmıştır: Burjuva kökenli bir aileden gelmiştir; görgü kurallarını bilmektedir; genel kültürü son derece güçlüdür; her konuda doğru yargılar verir; siyasete de ilgisi vardır; şirketlerini kocasıyla birlikte yönetebilecek kapasiteye sahiptir; işçilere sözünü geçirebilmektedir; bu sırada yedi çocuğunu da çok iyi bir şekilde eğitmiştir; çocuklarının gelişimini çok mükemmel bir şekilde izlemekte, annelik görevlerini layığıyla yerine getirmektedir (Freud, bu noktada, kendi annesinin bu konuda bu denli yetkin olmadığını da açığa vuruyor); ev işlerini yürütmek konusunda özel bir yeteneği vardır; yüzü sürekli gülmektedir; çok cömert bir konukseverlik göstermektedir... İşte, on altı yaşında bir delikanlının, neredeyse annesiyle yaşıt bir başka annedeki onu büyüleyen ve âşık olmasına yol açacak tüm özellikler birer birer sıralanıyor.

Elini uzatınca değecek denli yakın duran bu Venüs'le aynı çatı altında iken, korkunç bir diş ağrısına yakalandığını anlatır Freud. İleride *Düşlerin Yorumu*'nu da yazacak olan müstakbel bilim adamı, henüz "erkeğin cinsel organı ile diş arasında bir ilişki bulunduğunu" bilecek düzeye erişmemişti (IV. 437). Delikanlı, bu acısını dindirmek için, aşırı düzeyde alkol tüketmeye başlar: Henüz Freud'un yapıtlarını okumamış olan Freud, bu yüzden, diş ağrısından dolayı sıradan bir mastürbasyon ihtiyacı hissedeceğini de henüz bilmiyordu. "Derin bir uyuşukluk içindeydim" diyordu, titizlikle seçilen bir öfemizme (örtmeceye) başvurarak. Ancak, aslında bu sırada her yere kusmuştu. Bu koşullarda bile, Gisela'nın annesi, onun için mükemmel bir hemşire oluvermişti: Geceleyin onu odasında birkaç kez ziyaret bile etmişti! Freud, mektubunu tamamlarken, annenin gözlerinden fışkıran "ruhani ateş"ten söz eder ve bu özel durumu, kızında da bulunan o "vahşi güzellik"le bağlantılandırır!

Tek bir vakadan bir genelleme çıkarmaya dayanan yöntemine sadık kalan Freud, daha sonraları, bir bilim adamına yaraşan ciddiyetine bürünerek, insanın ilk aşk nesnesinin anne ve hatta kız kardeş (yani Freud açısından konuşursak, Anna) olduğunu söyler. Örneğin, *Aşk Hayatının Psikolojisine Katkı* (XI. 130) adlı çalışmasını okuyun. Ancak, ensest duygusunun büyük bir güçle bastırılması sonucunda, oğlan çocuğu, bu kez de müstakbel kayınvalidesi ile ensest ilişkiye girmeye yönelir. Bunu da ileride inceleyeceğiz. Bu kez de *Totem ve Tabu*'ya bakalım (XI. 217): "Kayınvalide, damat için, adeta enseste bir davettir. Çoğu kez [*sic*] bir adamın, daha o kadının kızına ilgi duymadan bile önce, gelecekteki kayınvalidesine âşık olduğu durumlara rastlanır." Freud, şu sonuca varır: Bu macerada ilgi çekici olan, "bu ilişkideki ensest etmendir" (*ibid*).

Ama, bu noktada Freud'dan, genç nişanlısının annesine âşık olan delikanlı olarak özyaşamöyküsel deneyimini aktarması beklenirken, kendisi yine *bilim adamı* şapkasını takarak, bu durumu ilkel kabilelerle bağlantılandırmaya koyulur. Hatta hızını alamaz, Avustralya'daki ilkel topluluklara dek uzanır. Etnolojiden, etnografyadan, seyahatnamelerden destek alarak, bu durumun ardına saklanan bilimsel edebiyat külliyatını ortaya döker. Ne de olsa, buradaki amacı, evrensel olarak geçerli şekilde sunulan bir düşüncenin bireysel ve öznel kaynaklarını örtbas etmektir. Copernicus ile Darwin'in çizgisine erişmek söz konusu ise, şunu belirtmekte yarar var: Gisela'nın annesi, Frazer veya Marcel Mauss'un yayınlarıyla kıyaslandığında, entelektüel açıdan daha hafif durmaktadır...

Başkalarının cinselliği üzerine bunca yazı yazıp, hastaları arasındaki aile babalarının kendi öz çocuklarına karşı cinsel istismarcılara dönüşmesi karşısında gerilemeyen Freud; ağız egzamasını, bu dermatolojik sorun karşısında çok üzülen kadının doğuruculuğundan esinlenen ve çocuklarda görülen bir erkek cinsel organını emme alışkanlığının kanıtı olarak gören Freud; bir hastasında, farelerle sodomizasyon fantezisi olduğu tespitinde bulunan (meşhur Kurt Adam vakası da, onun gibi, bağırsak sorunlarından mustaripti) ve bunu, bayat ekmek veya ağır bir yemekten kaynaklanan bir durumla ilişkilendiren Freud; kokularla ilintili bir halüsinasyonu, cinsel bir ilerlemenin reddine karşı bedensel bir reaksiyona dönüştüren Freud; atlara karşı duyulan korkuyu, hadım edilme endişesi şeklinde yorumlayan Freud; vs vs... Bununla birlikte, bu Freud dediğimiz kişi, kendi varlığında –yani, kendi kuramında– cinselliğin kapladığı alandan bir kez bile söz etmemiştir!

Satır aralarını okuyalım; parça parça aktarılan bilgileri birbirleriyle ilişkilendirelim ve Freud'un cinsel portresini çizebilmek için alana çıktığımızda, dedektif merceğimizi elimize alalım. Bir kez daha görüyoruz ki, Freud'un Fliess ile yazışmaları, son derece değerlidir. Fliess'e yazmış olduğu mektuplardan birinde, "alışılageldiği gibi doğru bir şekilde" gerçekleşen cinsel bir ilişkiden söz ettiğinde, bunun dikkate alınması gereken bir bilgi olup olmadığını neye dayandırarak bileceğimizi kendi kendimize sorabiliriz. Bu ifade, yine de, Freud'un sıra dışı mizacında, cinsel ilişkinin olumlu içeriğine dair görüşünü ortaya koyacak bir kanıt teşkil etmez! Bazı şeylerin "alışılageldiği gibi doğru bir şekilde" gerçekleştiği, bunların iyi geçtiği anlamına gelir mi? Freud'un cinsel performansının dikkate alınacak denli yüksek olduğunu pek sanmıyorum.

Platonik gençlik aşkını tatma ve küçük kızın annesiyle ensest ilişki fantezisi kurma olanağını ona tattıran Gisela'dan sonra, Freud kancayı Martha Bernays'a atmaya karar verir. Ondan uzaklarda, Paris'te yaşayan bu genç kadına binlerce mektup göndererek kalbini çalmaya çalışır. Freud, Charcot'nun derslerini izlemek için Paris'e

taşınır: Cinselliğin önüne geçmek ve cinselliği yüceltme şeklinde yaşamak için ikinci fırsat işte! En sonunda annesine âşık olduğu için elini bile sürmediği bir genç kız; tek malzemesi sperm olan mektuplarının mürekkebiyle bakireye dönüştürdüğü bir nişanlı... Freud cinselliği severdi; ama bedensiz bir cinsellik olursa! Aşkının saf ateşini ise annesine saklardı.

Sözlüsüyle karşılaştığı an (Nisan 1882) ile sözlüsünün nişanlısı haline geldiği an (27 Haziran 1882) arasında, iki ay geçer. Freud yirmi altı yaşına varmıştır. Etrafından rica minnet aldığı borçlarla yaşar. İşsiz güçsüzdür. Tıp eğitimini de bir sene önce zar zor tamamlamıştır. Yaşıtlarıyla kıyaslandığında, diplomaları için çok daha fazla bir zaman harcamıştır: Onlardan daha önce, on yedi yaşındayken başladığı eğitimini yirmi beş yaşında tamamlar. Yani, normal şartlar altında beş sene içinde bitecek bir eğitim, onun şartlarında sekiz seneye çıkar. Pek acelesi olmadan, keyfince geçirir zamanı. Nişanlanmalar ve evlilik arasında (resmi nikâh 13 Eylül 1886; dini nikâh ise ertesi günü) geçen dört yılı da hesaba katmak gerek: Bu sürenin üç buçuk yılı boyunca herkes kendi evinde yaşar. Freud, her gün bir mektup yazmayı ihmal etmez.

Her yazışmada, Freud çok kıskanç bir görünüm sergiler. Aşırı sahiplenicidir. Zorbaca gösterdiği sevgisini bu şekilde gerekçelendirir. Nişanlısını, kuzenlerine isimleriyle seslenmemesi konusunda uyarır. Karşısına çıkabilecek delikanlılar konusunda da önceden kulağını bir güzel çeker. Bir kadının rolünün, iyi bir eş olmak olduğunu tembihler sık sık. Kadın dediğin, iyi bir anne olmalı, kocasının sözünden dışarı çıkmamalıdır. *The Subjection of Women* [Kadınların Köleleştirilmesi] adlı mükemmel kitabını çevirdiği Stuart Mill'in anlattıklarının zırvalıktan ibaret olduğunu da sözlerine eklemeyi ihmal etmez. 2 Ağustos 1882'de yazdığı mektupta, Martha'nın güzel olmadığını söyler: "Şunu itiraf etmeliyim ki, sen güzel bir kadın değilsin. Bunu söylerken seni pohpohlamak değil niyetim [*sic!*]; zaten pohpohlamayı da hiç beceremem." Paris'teki yaşantısının ayrıntılarını verir ve eğer isterse Charcot'nun kızının kalbini çalarak sosyal statüsünü yükseltebileceğinden söz eder. Zengin ve ünlü olmak için yanıp tutuştuğunu da bu şekilde itiraf etmiş olur. Ama, şimdilik sıkıntılı yaşamını sürdürmektedir.

Cinsellikten vazgeçişe ve kişisel nevrozuna dair deneyimlerini, nevroz vakalarının cinsel kökenleri ve yüceltme teorisine dair görüşlerinin bir kaynağı veya temel kaynağı olduğunu düşünmek gerekir mi? Böyle bir şey düşünmek olası; çünkü metne bakıldığında, tatmin edilmeyen bir cinselliğin, bastırılan cinsel güdülerin, gelişmemiş bir libidonun, duygusallığını dışa vurması engellenmiş bir bedenin, aslında psikoz, nevroz, paranoya ve histeri durumlarından kaynaklanan rahatsızlıkların kökeninde bulunduğu görülüyor. Freud açısından, her türlü psikopatoloji durumu, libidodan kaynaklanan güdülerin tıkanmasıyla gerçekleşir.

Die "Kulturelle" Sexual-moral und die moderne Nervosität (1908) [Cinsel "Kültürel" Ahlak ve Modern Nevrotiklik] adlı metni, eğlenceli bir bakış açısıyla okumayı deneyelim. Bu metin, ilk bakışta, medeniyetimizin püriten ahlakına karşı fırlatılmış bir ateş topuna benzer. Ama ikinci kez okuduğumuzda, *üstü zar zor örtülmüş, özyaşamöykücü bir sitem*dir aslında. Ona getirilen tüm külfetler karşısında bir karşı duruştur. Otuz yedi yaşına varmış olan Freud, 20 Ağustos 1893 tarihinde Fliess'e yazmış olduğu mektupta, karısıyla cinsel perhize girdiklerinden söz eder. Freud, cinsel birleşmelerde sonuna kadar gitmekten yanadır; ara verilmesinden hoşlanmaz, ayrıca cinsel (küçük) performansını engelleyen prezervatifi kullanmayı da hiç sevmez. Ama, bir yandan da, altıncı bir çocuk istemez yaşamında. Yine de korkunun ecele faydası yok: Bir kaza sonucu altıncı çocukları olan Anna dünyaya gelir.

Büyük olasılıkla, türün üremesi karşısında verilen bu son tavizden sonra, Freud cinsellik konusunda farklı yöntemlere başvurmaya karar verir. Bu noktada, Freud'un yaşantısında kendi kendini tatminin büyük bir rolü olduğu düşünülebilir. Nevroz vakalarını da, bu yolla ortadan kaldırıyordu ne de olsa... Nişanlısıyla en ufak bir cinsellik yaşamamıştı. Daha sonra karısıyla da başlarda çok az, ardından da sıfır noktasına varan bir cinsel hayatları vardı. Libidosunun kullanımlarının büyük bölümünde ise, büyük olasılıkla yalnız başına bir cinsellik yaşamıştır. En sonunda da, cinselliği tattığı baldızıyla zina yapar. Ensest ilişki yaşama fantezisini, gerçeklikten uzak bir noktada, uzun ve tatlı bir varlık ile sürdürmesini, işte bu şekilde başarmıştır.

Freud, egemen *cinsel "kültürel" ahlak* üzerine yazmış olduğu metinde der ki, bir uygarlıkta, çocuk dünyaya getirmeden ayrı tutulabilecek ve sadece zevke odaklı cinsel bir doyum için en ufak bir yer bile yoktur. Bir çiftin ilişkisindeki cinsellik, tek eşlilik ve evlilik çerçevesinde belirlenmiştir. Öyle ki, normal addedilen bir cinsellik, kısa bir süre için geçerlidir. Kadınlar, daha sonra bu cinselliği farklı bir nesneye yönlendirirler: Çocuklarına. Evlenmiş ve birçok kez baba olmuş biri olan Freud, kendi deneyiminden söz etmektedir...

Cinselliğin, cinsel gücü en yüksek olanı –yani, türün sürekliliğine en fazla katkıda bulunacak kişiyi– seçmekten başka bir işe yaramadığına inanarak, hem kendi kendimize, hem diğerlerine yalan söylemiş; hem kendi kendimizi, hem de diğerlerini kandırmış oluruz. Bu da, Schopenhauer'in öne sürdüğü savdır zaten... Hepimiz doğanın kurbanlarıyız ve başka bir seçenek de bırakılmamıştır hiçbirimize... İçinde yaşadığımız kültür, sosyal yapıyı tehlikeye atabilecek güdülerimizin önüne set çeker. Gerçi, sosyal mekanizmayı ortadan kaldıracak denli nihilist bir ruhu yoktur Freud'un...

Doyurulmamış gereksinimler, çağımızın nevroz vakalarına neden olur veya bunu ikame edecek türden tatmin yollarının (veya sapkınlıkların) önünü açar. Bir diğer söyleyişle, libido, cinsel olmayan nesnelere doğru yönlenir. Bu yanlış yol, ahlak bozukluğu tarafından belirlenmekte olup bu kapsama homoseksüellik de girmektedir.

Aynı şey, mastürbasyon için de geçerlidir. Çünkü Freud, cinselliğin bir normalliğe, cinsel planda bir heteroseksüel çiftleşmeye yöneldiğini düşünür ve bu temel şemanın dışında kalan her şeyi "sapkınlık", "ahlak bozukluğu" olarak nitelendirir.

Elbette, güdülerin ve dürtülerin bastırılması gereklidir; çünkü bu bastırma işlemi, her türlü kültürün ve uygarlığın kaynağını sağlar. Bu noktadan sonra, bir devrim yapılmasının gereği yoktur. Freud, sadece bir *reform*la yetinilmesinden yanadır. İdeal olan, özgür, bağımsız, başına buyruk ve sosyal yükümlülükleri umursamayan bir cinsel yaşantıdır. Ama yine de çok heveslenmeyelim: Bu ideal, bu dünya üzerinde yer almamaktadır ve ideal olanı, reel olanla birlikte düşünmek gerekir. Freud, sadece bazı düzenlemelere gidilmesini dilemektedir. Güvenilir bir doğum kontrol yolu bulunmasını da yürekten istemektedir. İşte, Freud'un benimsediği özgürleşme şekli, böyle sağlanacaktır.

Nietzsche'nin "tek eşliliğe dair önyargı" şeklinde isimlendirdiği durum ise, nevrozlara, acı çekmelere, tedirginliklere, histeri durumuna, zihinsel ve büyük ölçüde duygusal patolojilere yol açmaktadır. Birkaç istisnai birey, yüceltme sayesinde bu kötü talihin zincirlerini kırabilir: Bastırılmış, set çekilmiş cinsel enerjileri, yeniden ortaya çıktığında, niceliksel olarak en ufak bir kayıp vermeksizin, sembolik açıdan güçlü kapasiteye sahip entelektüel nesnelere (güzel sanatlar, edebiyat, felsefe, din, şiir, politika) yönlendirilmiş, bir nevi "ikame" edilmiştir. Çünkü, bu dürtü durumu, aslında gücünü her zaman korur, güzergahının değiştirilmesiyle yetinir. "Temelde cinsel olan bir hedef karşılığında cinsel olmayan ancak psişik düzeyde onunla yakın ilişkideki başka bir hedefin değiştirilmesi kapasitesine, yüceltme kapasitesi adı verilir." (VIII. 203)

Peki, ya psikanaliz? Freud, buna dair önceden uyarıda bulunuyor: "Bir sanatçının cinsel perhize girmesi, gerçekten de olanaksızdır. Ancak, genç bir bilim adamının cinsel perhiz yapması, hiç de ender görülen bir durum değildir [*sic*]. Bilim adamı, cinsel yönden kendini tutarak, gücünü araştırmalarına aktarabilir: İlk örnekte ise, sanatsal performans, ancak cinsel yaşantının deneyimleriyle güçlü bir dürtü kuvvetini ardına alabilir." (VIII. 212) Herkes, şunu anlasın ki, Freud bir bilim adamıdır; dolayısıyla kendisini cinsel olarak engelleyerek, tüm gücünü araştırmalarına aktarabilir. Dolayısıyla, bir kez daha görüyoruz ki, "yüceltme", *pro domo** mükemmel bir kavramdır.

Mükemmel ve son derece elverişli bir kavramsal icat: Aslında, Freud'un (evlilik içi) cinsellikten gerçek anlamda elini eteğini çekmesini meşrulaştırmak ve bu şekilde de çok sevilen, yüceltilen, gönülden bağlanılan, her daim dış tehlikelerden korunan, hayranlık duyulan, saygı gösterilen bir anneye yönlendirilen entelektüel bir yapının inşasını kısmen açıklamak için kullanılıyor. Amalia, cinsel ideali temsil eden o ay-

* Ev yaşantısı açısından (ç.n.)

dınlık duruşu simgeliyor ve onun yokluğunda, bireyin *kuramsal olarak* cinsel perhize girmeyi ve dünya zevklerinden uzaklaşmayı tercih etmesine neden oluyor. Ama buna rağmen, pratik olarak, Kant'ın önerdiği bu duruş, kendini tatmine veya suçluluk duygusu yaratan zinaya ve bir nevroza neden olan diğer her türlü ikame etkinliğine başvurmaya dek vardığında, etkisini iki katına çıkarıyor.

Toplumun bizi davet ettiği cinsel perhiz modası iğdiş erkekler, harekete geçmekten aciz bireyler ve enerji yoksunu kişiler yaratır. Bunların arasında, toplumu özgürleştirecek ve bir reforma tabi tutacak bir kişiye dahi rastlayamazsınız. Bir işe yaramayan av hayvanı gibidir herkes... Çünkü, der Freud, kadınların tercih ettiği erkekler, "başka kadınların yanındaki erkeklerdir" (*ibid*). Bu bağlamda, kadınların önünde iki seçenek beliriyor: Ya eşlerini aldatacaklar ya da doğrudan nevroza yol açacak bir şekilde münzevi bir zevke sığınacaklar. İlk seçeneğin toplum tarafından yasaklanmasından ötürü, kadınlar da doğrudan ikinci seçeneğe yönelirler. Öyle ki, kimisi frijit olan, kimisi de cinsel ilişkiye girmekten vazgeçen bu kadınlar, fırtına anındaki kayalar gibi anne ve babalarına dört elle sarılmakta, kocalarını ise umursamamaktadır. Sonuç olarak, libidolarının tümünü, çocuklarına yoğunlaştırırlar. 1911 yılı Kasım ayında Emma Jung'a yazan Freud, şöyle der: "Evlilik bir süredir durgunlaştı. Şimdi ise, geriye ölmekten başka seçenek kalmıyor." Emin olabilirsiniz: Freud'un, rahatlıkla ifade ettiği kadar hızlı bir şekilde ölmeye niyeti yoktu.

Uyanık Freud, şöyle yazar: "Evlilik, ilk yıllarda yapılan ve ister istemez tatmin veren cinsel ticaretten ibarettir. Ancak, bu sırada da, kadının, hijyenik nedenlerden dolayı cinsel ilişkide bulunmaması gereken dönemlerin de varlığı unutulmamalıdır. Sözünü ettiğim bu üç, dört veya taş çatlasa beş sene sonra, evlilik artık tüm işlevini yitirir ve cinsel gereksinimleri tatmin etme vaadini yerine getirememeye başlar." (VIII. 209–210) Freud'un yaşamöyküsünde ise, büyük bir özenle kapadığı kapıların kilitlerini açmak için gereken anahtarları ele geçirdiği bu dönem, 1889, 1890 veya 1891 yıllarına denk düşer. Yani, o sırada otuz üç-otuz beş yaşları arasındadır ve Fliess'e yazmış olduğu mektuplarda cinsel perhize girdiğini haber verişinden iki veya dört sene öncesine rastlamaktadır. Sonuç olarak, Anna'nın 3 Aralık 1895 tarihinde dünyaya gelişi, en azından evlilik içi cinsel hayatı neredeyse kurak hale gelmiş olan otuz dokuz yaşındaki bir adam için, gerçek bir mucize sayılırdı. Kızı Anna da, bu durumun gayet farkındaydı.

Metni yaşamöykücü bir bakış açısıyla okur isek, egemen ahlak kurallarının dayattığı cinsel sefaleti önlemek üzere, Freud'un en iyi panzehiri, sözcükleriyle sağladığını keşfederiz: "Evlilikten kaynaklanan sinirlilik haline karşı yegâne çözüm, evlilikte sadakatsiz davranmaktır. Öyle ki, bir kadın ne denli sıkı kurallar altında yetiştirilirse, kültürün gerektirdiklerine de o denli ciddiyetle boyun eğer ve zaman içinde sorumluluk duygusu ile arzuları arasında çatışma baş gösterdiğinde, yeniden nevroza

sığınarak çözüm bulmaya çalışır bu duruma." (VIII.211) Elbette tüm kadınlara da haksızlık yapmamak gerek: İçlerinden bazıları, egemen yasaya körü körüne bir bağlılık göstermeyebiliyor.

Bu metinden, imalı bir şekilde laf arasında söylenmiş bir görüşü aklımızda tutalım: Freud, burjuvalar arasındaki zinayı kâğıt üzerinde kuramsallaştırıp, kendi özel hayatında da gizliden gizliye meşrulaştırıyor. Boşanmayı kolaylaştırıp özgürleştirmekten söz etmiyor. Özgür bir cinsel hayata davette de bulunmuyor. Çapkınlık yapmayı göklere çıkaran veya cinsel devrim gerçekleştirmeyi öneren bir söylemi de yok. Evliliği de kötülemiyor. Hiç kimseye kalkıp da, "sakın aile kurmayın" diyerek, aile kurumunu eleştiren bir yaklaşıma da rastlamıyoruz. Onun önerdiği, sadece, tüm dünyanın bildiği eski bir reçete: Plautus'tan Terentius'a, Labiche'ten Feydeau'ya, Molière'den Goldoni'ye, Avrupa tiyatrosunda neşe konusu olan zina...

Freud tapınağının muhafızları, kahramanlarının sözlerini hareketleriyle tamamlamış olabileceğine dair kanıtlar ortaya sunulmasından pek hoşlanmazlar. Ancak, yine de, bu metinde de gördüğümüz gibi, çoğu kez Freud aslında kendi ağzıyla yakalanır ve onu izlememiz için gereken küçük çakıl taşlarını istemeden bizim önümüze serer. Freud'un baldızı Minna Bernays ile yaşadığı cinsel ilişki, aslında herkesin gözü önünde cereyan etmiştir. "Fatih" Freud'umuz ise, şaşırtmacada bulunmak istercesine, libidosunu artık *psikanaliz* adı verilen o dâhice yüceltmeye yönlendirmek üzere, cinsellikten vazgeçtiğini yazmıştır bir seferinde...

Bununla birlikte, Franz Maciejewski, gerçekleştirdiği son derece somut araştırmalar neticesinde, Freud'un baldızıyla gittiği otellerin (ki bunların çoğu da lüks otellerdir) kayıtlarına ulaşmayı başarmıştır. Peki, bu araştırmasından neler öğrenmiş? 13 Ağustos 1898 tarihinde, çiftin, Schweizerhaus Oteli'nin resepsiyonunda, kendilerini "Dr Sigm. Freud ve Hanımefendi" adıyla tanıttıklarını ve üç geceliğine çift kişilik bir oda ayırttıklarını... Freud'a körü körüne bağlı kesimler, öne sürülen bu savı reddederler ve o zamandan beri oda numaralarının ve yatak düzenlerinin çoktan değişmiş olacağını iddia ederler. Freud ve baldızı için ayrı odaların bulunmasının olasılık dışı olduğu bir otel varsayımına göre ise, Maloja'da başka beş otel daha vardı.

Bu meşhur 13 Ağustos günü, Freud eşine bir kartpostal gönderir ve manzaraların çok güzel olduğundan söz eder. Kartpostalda şunlar da yazmaktadır: "Burada adeta bir hazine var; sizin de görememeniz ne büyük talihsizlik. Fazla gösterişli olmayan bir binada kalıyoruz. Karşımızda, kale gibi kocaman bir otel var" – büyük olasılıkla da farklı odaları olan bir otel... Toplamda, yolculuk on gün sürmüştür: 4-14 Ağustos 1898 tarihleri arasında...

Eğer Freud ile baldızı arasında zina veya ensest ilişkiye değin herhangi bir durum yaşanmamış ise, Freud'un aynı çatı altında yaşamadıkları dönemde Minna'ya gön-

derdiği ve Washington Kongre Kütüphanesi'nde yer alan Freud Koleksiyonu'ndaki mektuplara hiçbir araştırmacının ulaşmasına izin verilmemesinin nedenini nasıl açıklayabiliriz? Öyle ki, zina ile ilgili öne sürülen sava son derece karşı çıkan bir yaşamöykücünün ifadelerine göre, "kız kardeşiyle nişanlı olduğu dönemde Minna Bernays'a [yazılan] bu mektuplar, son derece tutku doluydu." (Peter Gay, 846) Eğer gizlenecek hiçbir şey yoksa, niçin bu mektuplar gizleniyor? Bu şekilde gizemli bir durumun doğmasına yol açılmış olmuyor mu? Nişanlısının kız kardeşine gönderilen bu *tutku dolu* mektupların varlığından emin olalım. Yani, "ensest", Freud'un cinsel yaşantısındaki temel kanıt olmayı sürdürüyor.

Çünkü, bu gizemli mektuplara erişememe rağmen, şunu gayet iyi biliyoruz ki, Freud her iki kız kardeşe de aynı anda mektup yazıyor ve küçük olanına hitap olarak "Hazinem" diyor ve mektubunu tuhaf bir imzayla sonlandırıyordu: "Erkek kardeşin Sigmund"... Nişanlısının kız kardeşinin kalbini çalmak ve kendisini erkek kardeş olarak tanıtmak, aynı zamanda, sözlüsünü, yani müstakbel eşini, gelecekte çocuklarının annesini de, kendi öz kardeşi haline getirmek demektir. Bilinçaltının anahtarlarını sunma iddiasındaki bir bilimin mucidinin kaleminden ne denli tuhaf itiraflar dökülüyor, değil mi? Şunu da eklemeden geçmeyelim: Minna müstakbel enişte sinden bu mektupları alırken, aynı zamanda Freud'un bir arkadaşıyla da nişanlıydı. Nişanlısının tüberküloza yakalanıp çok erkenden, 1886 yılında ölmesinin ardından, bu kızın en ufak bir aşk macerasına, cinsel veya duygusal bir yakınlaşmasına veya evlenme durumuna rastlamıyoruz. 1896 yılının sonunda, Freud ailesinin yanına yerleşiyor ve kırk üç sene burada yaşıyor.

Günlük Yaşamın Psikopatolojisi'nin okurlarının kalbinde, Berggasse 19 numaralı büyük apartman dairesinin anlamı başkadır. On yedi dairenin olduğu bu apartmanda, baldız, hiç yer kalmamış gibi, *sadece* Freud'un yattığı odadan geçilerek ulaşılabilen bir banyonun bulunduğu bir odaya yerleşmiştir... Dolayısıyla, psikanalistin eşiyle paylaştığı mekâna rahatsızlık vermeden banyoya girmesi veya banyodan çıkması olanaksızdır. Baldızın odasında, ayrıca, bir kabul salonu bulunmaktaydı. Bu mekân sayesinde, kız kardeşi ve eniştesine rahatsızlık vermeden girip çıkabileceği –veya başkasının girip çıkmasını sağlayabileceği– bir yatak odası yaratmıştı. Ama eniştesi yine de Minna'nın özel hayatını denetim altında tutmayı sürdürüyordu. "Teyze Minna"nın odası, Freud'un ve eşinin odasının ilavesi gibiydi.

Ernest Jones, ikisi arasındaki ilişkiye dair efsaneyi şu şekilde yazar: Kıvrak zekâlı Minna, mükemmel nitelikte halılar dokur; kitap okur; ev sahibiyle iskambil oynar; herkesin beğenisini toplayan vecizeler üretirdi. Freud'un ise, elbette, ona karşı herhangi bir cinsel eğilimi olamazdı. Son kertede, "Freud'un, sadece, Martha'nın dışarı çıkamadığı zamanlarda, baldızının eşliğinde bazen küçük gezintilere çıkması, asılsız dedikodulara kapı aralamıştır ve bu dedikodulara bakılırsa, Freud'a âşık olan Minna,

Martha'nın yerini almıştı." (I. 168) Evlilik içi nevroz durumlarını önlemek için biricik çözüm olarak gördüğü zinayı teorik açıdan öven Freud, öne sürdüğü savlardan bir kereliğine bile geri adım atamamaktadır.

Peki, bu "küçük gezintiler"e ne demeli? Floransa'ya bir yolculuk; Garde gölünde bir hafta beraber kalış; Avusturya'da Bad Gastein'deki kaplıcalarda dört kez birlikte tedaviye gidiş; Roma'da on yedi gün gezmeler; Alpler'deki yazlıkta birlikte kalmalar; 1898 Ağustosunda Tirol'de on beş günlük dinlenme; 1900 Eylülünde Berchtesgaden'de birlikte kalış; 1902 Ağustos ve Eylülünde Roma ve Napoli'ye yolculuk; 1903 yılı Ağustos ayında Güney Tirol'e dönüş; 1904 yılı Ağustos-Eylül döneminde Atina yolculuğu; 1905 yılı Eylül ayında Kuzey İtalya yolculuğu; 1907 yılı Eylül ayında Roma yolculuğu; 1908 yılı Eylül ayında, ardından da 1913 yılı Eylül ayında Güney Tirol yolculuğu... Gerçekten de, *küçük gezintiler* yapmışlar...

Freud'un evlilik yaşantısında pek de hoş olmayan bu dönemin Peter Gay tarafından aktarılışını beğeneceksiniz: "1919 yılı yaz döneminde, karısı bir sanatoryumda nekahet dönemini geçirirken, Freud da, bir ay boyunca –en sevdiği kaplıca alanlarından biri olan– Bad Gastein'de baldızı Minna ile birlikte kalacağı dönemin hesabını yapıyordu [*sic*]. Bu denli lüks bir tatil mekânını seçmiş olmaktan dolayı, biraz tedirgindi [*sic*]; ama mücadele etmeleri gereken soğuk bir mevsim öncesinde yeniden güç toplama gereksinimini ileri sürerek kendisini haklı çıkarmaya çabalıyordu [*sic*]" (439)... Martha, yakalandığı İspanyol gribinden kurtulmak için sanatoryumda bulunuyordu. Bu grip türü, Viyana'da 15000, Avrupa'da ise 30 milyon kişinin canını almıştı vaktiyle.

Freud'un yaşamöyküsünü yazan kişiler, Jones'un yarattığı efsaneye ayak uyduruyorlar ve bu yolculukların, son derece onurlu yolculuklar olduğunu belirtiyorlardı. Jones'un "küçük gezintiler" ifadesiyle ve Freud'un, sadece, "Martha'nın dışarı çıkamadığı zamanlarda", baldızının eşliğinde bazen küçük gezintilere çıktığını söyleyerek, ne demek istediğini ileride anlayacağız. Bu dönemde yazılan mektuplar, sinizmden pek yoksun bırakılmamış: Freud, çocuklara bakmak için evde kalan eşine, Minna ile yapmakta olduğu tatilden ne kadar mutlu olduğunu anlatıyor. Havanın güzelliğinden, yedikleri dondurmalardan, yaptıkları yürüyüşlerden, olağanüstü manzaralardan, samimi görünümlü otellerden, kaliteli müzik dinletilerinden, mükemmel yemeklerden ve dinlencelerinden söz ediyor. 13 Ağustos 1898 tarihli kartpostalında ise, şen şakrak bir şekilde şunu itiraf ediyor: "Burada adeta bir hazine var; sizin de görememeniz ne büyük talihsizlik..."

Diğer yazışmalarında çoğu zaman melankolik veya depresif olan Freud, bunun tanığı olarak da eşini gösterir. Sonuç da ortada: Eşinden ayrı olduğu zamanlarda, gerçek mutluluğu tatmaktadır. Martha'nın ortadaki durumu anlayamadığı zamanlarda ise, kız kardeşi devreye girerek, olanları abartma işlevini yüklenir: "Her gece yatak

değiştirmekten dolayı mutluyuz [*sic*]. Zaten, Sigi'nin de ideali buydu [yeniden-*sic*]. Onun *göz kamaştırıcı* bir yüz ifadesi var ve her daim şen şakrak." (6 Ağustos 1898) Minna, daha sonraları, büyük olasılıkla, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'ni de okuyacak.

Müstakbel eşine kur yapmak için ona güzel olmadığını söylemeyi uygun gören Genç Sigmund Freud, isteseydi, Charcot'nun kızının da kalbini de rahatlıkla çalabilirdi. Ne de olsa, Freud'un son derece kıskandığı o kız, kuzenlerini isimleriyle çağırmakla uğraşmıyor veya evli olmayan adamlarla konuşmak gibi bir gayenin peşinden koşmuyordu. Ama Freud, yine de, evde bekleyen karısına şen şakrak kartpostallar göndermeyi yeğlemişti. Her gönderide, baldızına da yazması için küçük bir bölüm ayırıyordu. Örneğin, 10 Ağustos 1898 tarihli kartpostalda, Minna şöyle yazmıştı: "En sonunda askılı elbisemi giyip, tüm takılarımı da takıp ortalıkta dolaşabiliyorum ve elbette [*sic*], Sigi beni her zaman aşırı zarif buluyor; ama diğer erkeklerin de bu görüşü paylaşıp paylaşmadığını bilmiyorum..." Bu dönem boyunca, Martha üç kızı ve üç oğluyla ilgilenmiştir. Freud hakkında yazılanlara bakan herkes, Minna ile Sigmund arasında bedensel bir çekim gücünün devreye girmiş olabileceğini aklından geçirmiştir.

Freud hakkında yazan aynı yaşamöykücüler, Freud'un ona ihanet etmiş (çünkü Freud'un kuramının tümüne körü körüne inanmak istememiştir) bir *Ari* olarak nitelediği Jung'a atıfta bulunmaktan çekiniyorlar. Abraham'a 26 Aralık 1908 tarihinde yazmış olduğu mektuba bakalım: "Ari dostlarımızın varlığı, bizim için gereklidir. Onlar olmadan, psikanaliz, Yahudi karşıtlığının ellerine teslim olabilir..." Dolayısıyla, Jung'un ağzından çıkan her şeye şüpheyle yaklaşılması gerekir. Bununla birlikte, Freud ile baldızı arasında bir ilişki bulunduğuna dair ortaya çıkan bilgileri, göz ardı etmemek gerekir. Jung, 1907 yılında, Viyana'da Freud'u ziyaret eder ve Minna ile tanışır. Minna, bazen telefonu açtığında, kendisini "Bayan Freud" olarak tanıtırmış!

Jung'un bir gazeteciyle yapmış olduğu söyleşide, daha sonra Peter Gay tarafından aktarılan (844) itiraflara kulak verelim: "Çok güzel bir kadındı ve sadece psikanaliz hakkında birçok şey bilmekle yetinmiyor, aynı zamanda Freud'un her attığı adımdan haberdar oluyordu. Birkaç gün sonra Freud'un laboratuvarını ziyaret ettiğimde, baldızı da benimle konuşmak için izin istedi. Freud ile yaşadıkları ilişki onu çok sarsmıştı ve kendisini suçlu hissediyordu. Freud'un ona âşık olduğunu söyledi bana ve ilişkileri, son derece gizli koşullarda sürüyordu..." Jung, yaşadığı hayal kırıklığını bu şekilde itiraf eder.

İki sene sonra Freud ile birlikte yedi haftalık bir yolculuğa katılmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne davet edilen Jung, burada psikanaliz hakkında konferanslar verecekti. Ancak, Freud ile bir araya geldiklerinde, kendi rüyalarının çözümlemesine

dair bir deneme üzerine çalışmaya başladılar. Yani, Freud-karısı-baldızı üçgeninin etrafında dönen rüyalar, yeniden mercek altına alınacaktı. Bunun arka planında neler yattığından haberdar olan (ancak, bunu bildiğini, Minna'nın âşığına sezdirmeyen) Jung'un ileri sürdüğü sava göre, Freud'un, belki de, serbest çağrışım ilkesi üzerine eğilmesi gerekiyordu. Jung, o ânı şu şekilde anlatır: "Bana buz gibi bir edayla baktı ve şöyle yanıt verdi: 'Bu konuda size daha fazla şey anlatabilirim; ama şanımı riske atmamak için buna cesaret edemem'" (*ibid*). Şunu da ekleyelim ki, Jung, bu tür bilgileri birçok kez kamuoyu önünde paylaştı ve Freud, hiçbir zaman bu söylediklerini yalanlamadı.

5

VAFTİZ ETMEK, İSİM VERMEK, BELİRLEMEK...

"Bir sonra doğacak çocuğumun ismini Wilhelm koymama,
hiçbir şekilde karşı çıkamazsın! Kız olursa da,
ismi mutlaka Anna olacak; çok önceden karar verilmişti."
FREUD, Wilhelm Fliess'e mektup, 20 Ekim 1895.

Freud'un eşi Martha'dan altı çocuğu oldu: üç oğlan, üç kız. Ama karısına bir kez bile çocuklarının ismini seçme hakkını tanımadı. Her defasında, bireysel mitolojisiyle ilintili bir vaftiz ismi öngörüyordu: Annenin bir söz hakkı bile yoktu. Josef Breuer'in eşi Mathilde Breuer'e bir minnet gösterisi olarak, ilk doğan (16 Ekim 1887) kızın adı Mathilde oldu. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1909 yılında verdiği *Psikanalize Dair* bir konferans sırasında, Josef Breuer hakkında başlarda çok iyi konuşacaktır. O ki, Amerikalılardan nefret etmesine rağmen, Worcester'deki Clark Üniversitesi'nden fahri doktora unvanı alırken, gözleri yaşlarla dolmuştu.

Freud, öğleden sonra parktaki gezintisi sırasında aldığı birkaç not yardımıyla, doğaçlama yapmıştı konuşmasını... Söz aldığı sırada ise, şunları söylemişti: "Psikanalizi gerçek hayata eklemlemek bir meziyet gerektirse de, bunu gerçekleştiren ben değilim. Ne yazık ki, bu sürecin ilk aşamalarında yer almadım. O sıralarda öğrenciydim ve son sınavlarımı geçmekle uğraşıyordum. Aynı dönemde, bir başka Viyanalı hekim, Dr. Josef Breuer, histeriden mustarip genç bir bayan hastası üzerine, psikanalizi (1880 yılından 1882 yılına dek) ilk uygulayan kişi olmuştur." (X. 5)

Ancak, Freud, daha sonra *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı*'daki (1914) önermeye geri döner ve karşımızda yeniden eski Freud belirir: Tüm öncüllerini reddeden ve inkâr eden, hiç kimseden etkilenmediğini sert bir dille vurgulayan, olası teorik taklitlerin unutuluşunu gerekçelendirip meşrulaştırmak üzere kriptomnezi kavramını öne süren bir sofist... Ve Breuer'e karşı ifade ettiği o minnet dolu açıklamayı uygunsuz bulup, o andaki ruh halini şu şekilde ifade eder: "Heyecandan ne diyeceğimi

şaşırmışım." Aslında, tanıklar da, Freud'un Amerikan diplomasını alırken hissettiği heyecana birebir tanık olmuşlar. Dolayısıyla, Freud, "iyi niyetli arkadaşları"nın ardına gizlenmektedir. Bu arkadaşlar ise, psikanalizin Breuer'in *katarsis yöntemiyle* doğmadığına, telkin yönteminin reddi ve ardından da *serbest çağrışım kuramı*nın benimsenmesiyle ortaya çıktığına dikkat çekerler.

Öyle ki, Freud'un geliştirdiği kurama göre, Breuer bir mucit değil, ortak bir yazardır aslında. Öte yandan, o dönemde herkes, psikanalizin tek mucidinin Freud olduğu konusunda ısrar etmektedir. Ayrıca, Breuer'in histeri konusundaki çalışmalarında, konversiyonu* ele alırken her zaman Freud'un ismine parantez içinde atıf yaptığını da eklemeyi ihmal etmez. Bu da, psikanalizin icadının, ikinci bir imzayı da gerektirdiğini kanıtlayan ikinci dayanaktır. Ama psikanalizin kökenlerine inildiğinde, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ın ana teması olan Anna O. vakası üzerine odaklanmak gerekecektir: 1914 yılından itibaren Freud, Anna O. (gerçek ismiyle Bertha Pappenheim) vakasından söz etmeye ve bu vakanın Breuer tarafından doğru bir şekilde analiz edilmediğini açıklamaya başlayacaktır. Freud'a göre Breuer, bu vakada duyguların aktarımından kaynaklanan histerik bir gebeliği görememiştir. Freud ise, kadının yaşadığı nevrozun cinsel doğasını anlamış ve hastayı iyileştirmiştir. Sözümona... Aslında, gerçek bu şekilde değil...

Yaşamım ve Psikanaliz adlı metinde, Freud, bu vakaya dair bulgularını şu şekilde netleştirir: Breuer, onun için önemli bir kişiydi. Kendisinden on dört yaş büyük bir ağabeyiydi her şeyden önce... İlişkileri son derece samimiydi. Birçok kez birbirlerinin yardımına koşmuşlardı. Freud, ona çok şey borçlu olduğunu itiraf etmektedir; ancak bu itirafın ardından, derhal kibirli bir karşı duruş eksik olmaz: 1909 yılında *Psikanalize Dair* adlı konferanstaki konuşmasında Breuer'in psikanalizin mucidi olduğunu söyleyen ve 1914 yılında *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı* adlı kitapta "Psikanaliz, benim icadımdır" (XII. 249) şeklinde bir ifade kullanan Freud, 1924 yılında *Yaşamım ve Psikanaliz* adlı kitabında, "psikanalizin gelişimi, bana bir dostluğa mal oldu. Bunun bedelini ödemek kolay değil; ama başka çare de yoktu" (XVII. 66) demiştir. Bir diğer deyişle, çırağın yeteneği üstadı aştığında, üstadın bu durum karşısında gücenmesi ve eski öğrencisine karşı kızgınlık oklarını yöneltmesi, son derece olağan bir durumdur...

Freud, Breuer'le aralarının açılmasına başka bir gerekçe daha bulur: 1895 yılında *Histeri Üzerine Çalışmalar* adlı kitabının yayımlanması sırasında, Breuer, son derece göze çarpan bir zayıflık örneği sergilemişti. Oysa ki, bu kitabı birlikte hazırlamışlardı: "Kendisine olan güveni ve direnme yeteneği, zihninin sınırlarıyla eşdeğer değildi." (XVIII. 71) İki erkek arasındaki dostluğun kaderi ise, bir gazetede yayımlanan, var-

* Bilinçdışına itilen libido yüklü psişik içeriklerin, bedensel semptomlara dönüşümüne verilen isim. (ç.n.)

sayımsal ve kötü bir makale tarafından belirlenecekti: "Bu anlaşılmaz eleştiri karşısında sadece gülmekle yetindim; o ise son derece üzüldü ve cesareti kırıldı." Belki de, bu argümanın aşırı güçsüz kalmış olabileceğini düşünen Freud, şunu da ekler: "Ama onun verdiği kararı en fazla etkileyen, benim daha sonraki çalışmalarımın vardığı noktaya, onun, ne kadar çabalasa da hiçbir zaman ulaşamayacağının ortaya çıkması oldu." (*ibid*)

Elbette, ikilinin arasındaki anlaşmazlığın gerçek nedenini Freud hep saklamıştır: Freud'un beş parasız geçirdiği onca sene boyunca, Josef Breuer, öğrencisine çok büyük miktarlarda para yardımında bulunmuştur. Freud, en sonunda zengin olduğunda, öğretmenine borcunu geri ödemek ister. Ancak, Breuer bunu reddeder. Bu reddediş karşısında kendisini aşağılanmış hisseden Freud, aşırı sinirlenir, küplere biner. Aslında, Freud'un para teklifinde bulunması, Breuer'e savaş ilan etmesi anlamına geliyordu: Bu parayı kabul etmek de onu aşağılamaya yetecekti, reddetmek de... Her halükarda, teorik açıdan parayı "dışkı" olarak gören psikanalist, kârlı çıkmıştı.

Dolayısıyla, Mathilde ismi, Breuer ve özellikle de Madam Breuer'in izini taşıyordu. Bu ismin verilişinin, bir minnet duygusundan kaynaklandığı açıkça ortadaydı. Kızın doğum tarihi de, Breuer ve eşinin, beş parasız bu delikanlının gereksinimlerini karşılamak için manevi ebeveyn gibi davrandığı döneme denk düşmektedir. O döneme dair anılarda, iki adam da birlikte çalışırlar; daha sonra Breuer büyük bir misafirperverlikle, zorlu geçen bir iş gününün ardından duş alması için kendi banyosunu kullanmasına izin verir veya onu yemekte kendilerine eşlik etmeye çağırır.

Mathilde, Freud'un kurtulmak istediği bir geçmişin izini taşıyordu: Yaşamöyküsünün dolup taştığı "nefret" duygusunu, daha sonra tüm varlığı boyunca Breuer'e yansıtacaktır. Freud'un yazmış olduğu efsane, aslında son derece basittir: Breuer, önemli bir şeyin –özellikle de nevrozların cinsel kaynağının– varlığını sezinledi. Ama Freud'un daha önce keşfettiği bu yeni kıtayı ele alacak cesareti kendisinde bulamadı. Korkak davrandı ve cesaret gerektiren bir görevle mücadele etmeyi başaramadı. Freud da, sonunda ilk babayı öldürdü...

İkinci çocuk, bir erkektir. İsmi de Jean-Martin. 7 Aralık 1889 tarihinde dünyaya gelir. İsmi, bu defa Charcot'ya bir minnet ifadesidir. Freud, Paris'te eğitimini sürdürmek için bir olanak bulmuştur. Paris'teki laboratuvarda, mikroskop başında dokubilim uygulamaları için çocukların kafataslarını en küçük ayrıntılarına dek inceler. Freud, sınıfını geçmek için, Charcot'ya, *Leçons sur les maladies du systeme nerveux faites à la Salpêtrière* [Salpêtrière'de Gerçekleştirilen Sinir Sistemi Hastalıklarına Dair Dersler] adlı kitabın üçüncü cildini çevirmeyi önerir. Cesaretinin karşılığını görür ve sınıfını geçip meslektaşlarıyla aynı mertebeye erişir.

Freud, müstakbel eşine yazdığı birçok mektupta, Charcot tarafından Salpetrière Hastanesi'nde kalabalık bir dinleyici topluluğu önünde, görseller eşliğinde verilen derslerden ne çok etkilendiğini anlatmaktadır. Bu dersler sırasında, histeriye dair sahneler ve akıl hastalıklarının tiyatrolaştırılmasına tanık oluyorlar; öğretmenleri tarafından telkinle ilgili performanslar sergileniyor; doğaçlama teşhis konulmasına dair canlandırmalar gerçekleştiriliyor; psikiyatrik bir ayin ortamı yaratılıp, manyetik titreşimlere teslim olunuyordu. Freud ise, Tanrı'nın yaratılarını Âdem'e göstererek, onlara bir isim vermesini istediğinde Âdem'in hangi ruh halinde bulunduğundan bile söz eder olmuştu. Yani, kendi tanrısının önünde bir nevi Âdem kılığına bürünmüştü.

Yirmi dokuz yaşında Tanrı bir insan kılığında karşınıza çıktığında, sayıları elliyi bulan önemli misafirlerin arasında sizi evine misafir ettiğinde, kötü bir yüz ifadesiyle karşısına çıkmamak için kokainle karnınızı doyurduğunuzda, Tanrı'nın kızına yaklaşırken, bir yandan da ileride ünlü ve saygın bir damada dönüşme hayalleri kurduğunuzda, böyle bir insana minnet duymazsınız da ne yaparsınız? Tanrı'yla kıyaslamaktan dahi çekinmediği bir adamın yanında, Charcot ile sürekli temas halinde ve nişanlısının hayli uzağında olan Freud, akıl hastalıklarının tedavisiyle ilgilenmek üzere nörofizyoloji alanından tamamen uzaklaşır. Yılanbalıklarının eşeylik organlarına dair çalışmaları sona erince, artık tamamen bilinçaltıyla ilgilenmeye başlar.

Charcot'nun kişiliğinin yarattığı esinden yararlanmak isteyen Freud, Viyana'ya döner dönmez konferanslar vermeye başlar ve Charcot'nun histeri tedavisinde uyguladığı telkin yönteminin yararlarını öve öve bitiremez. Böylelikle, birbirinden farklı bir dizi patolojiyi isimlendirmek için, son derece pratik ve içine her şeyin girebileceği bir kavram elde etmiş olur. Freud, *Une leçon de médecine avec le Dr Charcot à la Salpêtrière* [Dr Charcot'dan La Salpêtrière'de Tıp Dersi] adlı tablonun (ki André Brouillet'in en meşhur tablosudur; bundan daha sonra söz edeceğiz) bir adet taşbaskı reprodüksiyonunu satın alır ve daha sonra da bu tabloyu muayenehanesine yerleştirir. Tabloyu astığı yer de ilginçtir: Üstadın ona armağan ettiği bir fotoğrafın oldukça yakınlarına... Freud, Charcot'ya özenerek, antik arkeolojik eserlerin koleksiyonunu yapmaya başlar. Daha sonra da, üstada ve onun izinden gidenlere, ilk çalışmalarından birkaç tanesini gönderir.

Dolayısıyla, yeni doğan Jean-Martin Freud da, Freud'un geçmişinden bir parçayı simgelemektedir: Fizyoloji biliminin toprağa gömülmesi, anatominin terk edilmesi, laboratuvar çalışmalarına son verilmesi, nörolojiye veda edilmesi, yılanbalıklarının ölmesinin ardından manyetik terapiye, telkin tedavisine, histeri hastalarına odaklanılmasına, psikopatoloji alanında kariyer yapmaya yönelmeye ve en sonunda da divan yönteminin ortaya çıkışına rastlıyoruz. Çocuğu doğduğunda kendisine haber

gönderen Freud'a, Charcot kısa bir yanıtla karşılık verir: Salpêtrière telkincisi, Freud ailesinin soyadını taşıyacak olan bu ilk erkek çocuğun, Aziz Havari Yuhanna'nın izinden gideceğini ummaktadır. Bir Yahudi için, böylesi bir Katolik referans, tamamen yersizdi!

Üçüncü çocuk olan Olivier, 19 Şubat 1891 tarihinde doğar. Ama artık bazı taşlar yerinden oynamıştır: Freud, ne bir zamanlar kızına cici annelik yapmış olan üstadın karısına, ne de Tanrı-baba yerine koyduğu Charcot'ya veya Freud için o dönemlerde bir yakınlık unsuru teşkil eden bir diğer kişiye (ki bu kişi hakkında Martha'ya da 24 Kasım 1885 tarihli mektubunda bir sır vermişti: "Hayatımda hiçbir erkek, üzerimde bu kadar etkiye sahip olmamıştı"), minnet göstermemektedir. Bu durum, hayattakileri tamamen, ölüleri ise onlardan biraz daha az düş kırıklığına uğrattı. Freud, artık Cromwell'e kaydırmıştır ilgisini. Oliver Cromwell'e... Freud'un siyasi yönü üzerine yazıp çizen herkesin, sanki aralarında anlaşmış gibi üzerinde tek kelime etmedikleri bir *siyasi* referans... Bu noktadan yola çıkarsak, aslında Freud'un apolitik olduğuna veya onun liberal-demokrat bir Yahudi olduğuna dair efsaneyi çürütecek ilişkin yararlı bilgilere erişebiliriz.

Çünkü Oliver Cromwell, liberal-demokrat karakterde bir siyasi kişiliği simgelemekten hayli uzaktır: Göklere çıkarılan bu Kalvinist püriten, kendisine benzeyen ve fanatiklerden oluşan bir orduya sahiptir ve bu askerlerle mevcut Katolik iktidara karşı tüm acımasızlığıyla bir savaş yürütmektedir. Bir dizi mücadelenin ve parlamentonun tasfiyesinin ardından iktidara gelir; cumhuriyeti ilan eder, ama oldukça fazla sayıda Katolik İrlandalı'yı katledererek mallarını gasp eder. Cromwell, isyanları kanla bastırma yolunu tercih etmiştir. Meclisi de güç kullanarak lağvetmiş, despotik bir rejimi devreye sokmuştur. Püriten, asker, savaşçı, despot, tasfiyeci, kıyımcı, ama aynı zamanda da Fransız devriminden yüz elli yıl önce, 1649 yılında –Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak görülen– Kral I. Charles'ın kellesini uçuran bir kişilik. İşte, bir oğlan çocuğu için son derece tuhaf bir siyasi model var karşımızda.

Freud, *Düşlerin Yorumu*'nda, bu vaftiz etkinliğine bir gerekçe atar ortaya ve "İngiltere yolculuğundan beri, küçük bir çocukken son derece ilgi duyduğu tarihsel bir kişiliğin adını verdiği ikinci oğlu"ndan söz eder. "Çocuğumuzun doğmasını beklediğimiz sene boyunca, erkek olursa, bu hayran olduğum kişiliğin adını ona vermeyi tasarlamıştım. Doğan çocuğu da görür görmez, ilk olarak ona bu isimle seslendim. Bir babanın bastırılmış megalomanisinin, nasıl da çocuklarına dair düşüncelerine aktarıldığını fark etmek, son derece kolay." (IV. 496–497)

Bastırılmış megalomani mi? Freud, altın yaldızlarla süslediği efsanesiyle çelişen bir itirafta bulunmuş mu dersiniz? Gerçi, kendisi hakkında yazdığı her şey, aslında başka bir bilgiyi de gizlemekteydi. Kral katline dair duyulan tutku, başka bir deyişle,

Baba'nın öldürülmesinin (ki bu da, Katolik bir kralın başının vurdurulması anlamına gelir hep) farklı bir şekilde ortaya çıkması...

Dördüncü çocuğa Ernst ismi verilir. 6 Nisan 1892 tarihinde gelir dünyaya. Freud, yeniden dünyalılara, geçmişe ve üstatlarına geri dönmüştür: bu kez de, 1876-1882 yılları arasında altı yıl boyunca çalıştığı laboratuvardaki fizyoloji öğretmeni olan Ernst Brücke'ye minnet gösterisi söz konusudur. Freud'dan kırk yaş daha büyük olan Brücke, akademinin seçkin bir kesimine dâhildi ve Viyana'da fizyoloji alanında bir kürsüye sahip olup, histolojinin kurucusu olarak biliniyordu. Bu adamın dünya görüşü ise, liberal ve Yahudi sempatizanı olarak tarif edilebilirdi. Josef Breuer ile sık sık görüşürdü ve onu Breuer ile tanıştıran da zaten ta kendisiydi. Mesafeli bir kişilik olmasına rağmen, gerçek bir otorite sahibiydi. Sanata meraklıydı. Ressamlık yönü de vardı. Araştırmalarında pozitivist bir kimliğe bürünürdü. İlk önce *Ammocoetes petromyzon* denen ilkel bir balığın cinselliği üzerine birlikte çalışmak üzere, Freud'u laboratuvarında ağırlamıştı. Daha sonra da, insan beyninin anatomisi konusunda çalışmışlardı.

Freud, *Die Frage Der Laieanalyse* [Dindışı Alanın Analizi Sorunu] adlı çalışmasına yazdığı önsözde, Ernst Wilhelm von Brücke'nin (1819-1892), "kendisi üzerinde o ana dek etki etmiş en büyük otorite" olduğunu itiraf eder (XVIII. 81)... Freud'un bir övgüde bulunduktan sonra onu daha ılımlaştıracak veya ortadan kaldıracak bir formül öneremememesinden dolayı, bu minnet sunumu da son derece geniş bir bağlama yayılmaktadır. Neredeyse Tanrı mertebesine çıkardığı Charcot'nun ardından, Brücke de neredeyse bir baba olur onun için. Kim bilir, belki de bu yüzden, Freud, 1878 yılında, yani üstadıyla karşılaştığı yıl, isminde bir değişikliğe giderek, annesinin ona "Altın Sigi" demesini sağlayan Sigismund adını terk eder ve o ünlü Sigmund olur.

Freud, *Yaşamım ve Psikanaliz* adlı eserinde, Paris'e gidip Charcot ile tanışmak üzere aldığı bursu, "Brücke'nin içten önerisi"ne borçlu olduğunu belirtir (XVII. 60). Öte yandan, Martha'ya yazmış olduğu bir mektupta da (3 Haziran 1885), bu ikramiyeyi elde etmek için, koruyucu meleğinin tüm enerjisini seferber ettiğini söyler! İki farklı şekilde anlatılan bu durum, gelecek kuşaklara dair yapılan övgüye rağmen samimiyet konusunda çekimser kalınması, Freud'un üstadıyla –ki kendisi de bunu itiraf eder– babaerkil bir itaat ilişkisi içinde olduğunu gösterir.

Bir rüyanın yorumlanması sırasında, Brücke'nin görüşüne başvuran Freud, bir noktayı açıklamakta yetersiz kalır: Geç kalış. Freud, laboratuvarda asistan olarak çalıştığı sırada zaman zaman işe geç kaldığını söyler. Geç kaldığı günlerden birinde, Brücke gelmesini bekliyordu. Laboratuara vardığında ise, birkaç kısa ve özlü sözcükle karşılamıştı onu. Freud, bu sözcüklerin ne olduğunu söylemez, çünkü aslolan

konu bu değildir. Asıl önemli olan, Brücke'nin bakışlarıydı: "Beni asıl yıkan, bana bakan o mavi gözlerin korkunçluğuydu. Sanki yok oluvermiştim o bakışların karşısında." (IV. 470)

Demek ki, Freud, Brücke'nin hayalini kuruyor ve ona dair tuhaf bir yorum getiriyordu: Brücke, özel bir türe dair anatomik bir hazırlık yapmasını talep etmişti; çünkü Freud kendisini bacakları ve leğen kemiği arasında iki bölüme ayrılmış gibi – yani cinsiyetsiz– görüyordu kendisini. Ve bu anatomik hazırlık sırasında en ufak bir acı bile hissetmemişti. Uçan kuşta bile cinsellikle ilgili bir boyut görmeye hazır ve nazır olan Freud, bulunduğu noktada cinselliğin c'sinden söz etmiyordu: Babaerkil bir otorite olarak kabul ettiği Brücke, hadım etme işlemiyle kolaylıkla bağdaştırılabilecek bu tür anatomik hazırlıklarda bulunmasını önerir öğrencisine. Ancak, Freud yine de bu tür işlemlerle pek uğraşmaz; yapılanları ise, özçözümleme işareti olarak addeder daha çok! (IV. 503) Unutmayalım ki, Freud'un kendiliğinden yaptığı itirafa göre, babasının 1896 yılındaki ölümü, onda bir tür özçözümleme arzusu doğurmuştu.

12 Nisan 1893 tarihinde Sophie gelir dünyaya... Etimolojiye başvurursak, Freud'un bu ismi vermede, "bilgeliğe" atıfta bulunduğunu fark edeceğiz. Ama daha önce gördüğümüz gibi, kendisini bilim adamı olarak tanıtma stratejisinin bir parçası olarak, filozoflara da sırtını dönmesi gerekiyordu. Dolayısıyla, Platon'un, Schopenhauer'in veya Nietzsche'nin disiplinine göndermede bulunarak, kızına Sophie ismini vermesi, Copemicus ve Darwin çizgisine kendisini konumlandırmış (ancak bu yolda en ufak bir işaret vermemiş) biri için, aslında bastırılmış bir arzunun, bilinçaltının ifadesiydi.

Jones'un söylediğine göre, Sophie'ye bu ismin verilme nedeni, Fizyoloji Enstitüsü'ndeki araştırmaları sırasında edindiği bir arkadaşının –Samuel Hammerschlag'ın– gönlünü hoş tutmak idi. Bu arkadaşı, lisedeyken Freud'a kutsal kitapları ve İbraniceyi öğretmişti. Freud, yine bilindik yaklaşımına başvurarak, bu adamı da bir baba gibi gördüğünü söyler. (Jones, I. 180) Bu adamın, Sophie isminde bir yeğeni vardır. Adamın iyi bir eğitmen olup olmadığı bilinmez, ama 1930 yılında ona kitabını yollamış bir Yahudi yazarın İbranice kaleme aldığı ithaf yazısını anlamak için, Freud bir çeviriye gereksinim duymuştur. Buradan şu sonuç çıkar: Ya Freud kötü bir öğrenciydi, ya da öğretmeninin eğitmenlik yeteneği pek yüksek değildi. Ama burada da, duyguların bastırılması, önemli bir etmen olarak devreye girmiş olabilir.

Her şeye rağmen, Yahudi Freud, dini bir nikâhı tercih etti; ama evinde dine dair herhangi bir uygulamaya izin vermedi. Oysa eşi ve aynı zamanda da Hamburg hahambaşının kızı olan Martha, geleneklerini kendi evinin çatısı altında sürdürmeyi ne kadar çok istemişti! Ancak Freud tarafından bu düşüncesinden vazgeçirilmişti. Yetmiş

beş yaşındaki Jakob Freud, Hasidik cemaatinden gelen liberal görüşlü biri olarak, otuz beş yaşındaki oğluna, babasından yadigâr bir *İncil*'i armağan eder. Ama Freud yine de atıf bölümündeki İbraniceyi bir türlü çözemez.

Yahudi soyundan gelen, ancak imzalı *İncil* gibi bir hediye vermekte beis görmeyen bir babanın arzusuna karşılık verebilmek için, oğullarının sünnet edilmesini, sinagoga gidilmesini, dini eğitimi, aile içinde ibadet edilmesini ve karısının özel yaşantısında bile dindar kimlik edinmesini yasaklamıştır. Berggasse 19 numarada, aile içinde Noel kutlanır, çam ağacı kurulur, üzerine mumlar yerleştirilirdi. Paskalya'da da yumurtalar mutlaka boyanırdı. Bununla birlikte, bu duruşu, 1897 yılında B'nai B'rith adlı liberal eğilimli Yahudi derneğine kayıt olmasını engellemedi. Derneğin Viyana şubesi, iki sene önce kurulmuştu. Freud, burada konferanslar vermeye başlarken, kendisini de psikanaliz dinine girmiş bir pagan olarak tanıttı.

Ama babasının gölgesi belirince ufukta, Freud yeniden ikili oynamaya başlar: Derneğe katılır, Kudüs Üniversitesi'nde yöneticilik kademesine yükselir, gençliğinde Siyonizm karşıtlığının bayraktarlığını yapar, daha sonra da, faşist ve Nazi Avrupası'nda Yahudilerin uğradığı kıyımın ardından, bu sorunu çözmek için salt bir Yahudi devleti kurulması olasılığını reddetmemeye başlar. Ama bu konuda bir kitap yazmaktan da (*Musa ve Tektanrıcılık*) geri durmaz. Bu kitapta, Musa'nın Yahudi değil Mısırlı olduğunu kanıtlamaya çalışır ve Tanrı'nın varlığına dair olasılığı bile ortadan kaldırmak ister. Her dini, "takıntılı bir nevroz vakası" olarak adlandırır. Kendisini Yahudi olarak görmemekte, ancak onun düşüncelerine karşı gösterilen direncin ardında, karanlıklarda, gizli ve kör bir noktada, çok derinlerde bir Yahudi-düşmanlığının yatmakta olduğunu da içten içe düşünür. Bu direnç odağının karşısında durmak için ise, "Ari" Jung'u mirasçısı ilan eder, daha sonra da ondan kurtulmanın yollarını aramaya girişir.

Freud, tüm bu parçaları bir araya getirmekte ve çelişkileri ortadan kaldıracağına inanmaktadır. Bunun için de, dernek toplantısına 6 Mayıs 1926 tarihinde gelen üyelere hitaben, "içsel bir kimliğe dair aydınlık bir bilinç düzeyi geliştirmelerini, böylelikle psişelerinin inşasında bir gizemi daha ortaya çıkarmış olacaklarını" salık verir. Sophie, bu aydınlık bilinç düzeyine erişmiş biri olarak, bu psişik yapıyı temsil etmektedir.

Sophie, 1913 yılı Ocak ayında, Max Halberstadt ile evlenir. Freud, o sırada teyze Minna ile birlikte Roma'da bulunmaktadır. Damadına bir kartpostal yazar ve en sonunda şöyle imzalar: "Tamamen öksüz bir babadan hatıra" (*sic*). Evet, yanlış okumadınız: öksüz... Max Halberstadt, Sophie ile evlenerek, Freud'un bir varlığını elinden almış olur. Ne de olsa, evlilik dâhilinde, eşiyle cinsel bir birliktelik yaşar. Bir diğer deyişle, babanın zaten sahip olamadığı bir şeyi elinden almış olmaz aslında... Bu kelimeyi kullanarak, Freud aslında damadıyla eşit haklara sahip olmayı talep et-

mektedir: Cinsel aidiyet, bedene sahip olmak, bir varlığın en özel anlarına dâhil edilmek.

Öte yandan, sözlüklere baktığımızda, *öksüz* kelimesinin, aslında, babasını veya annesini –veya her ikisini birden– kaybeden kişilere verildiğini görürüz. Yoksa, oğlunu veya kızını kaybeden bir babayı, bu sıfatla nitelendiremeyiz. Peki, Freud niçin bu tür bir ensest ilişki ayrıcalığını hak etmek istemiş olabilir? Damadının ancak evlilik sayesinde eriştiği bir şeye, bir baba olarak o niye sahip olmak istesin ki? Canı istediğinde cinselliği ve libidoyu elinin tersiyle itmeye daha dünden razı bir kişi, nam-ı diğer psikanalizin mucidi, konu başkası olduğunda, bir anda kör gibi davranmaya başlar? *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nin yazarının, böylesi bir psikopatolojik itirafın yakınlarından geçmesini nasıl açıklayabiliriz? Freud'un öksüz kalmasının nedeni, Sophie'nin evlenmesi midir? Yoksa kızı bir başkasıyla aynı yatağa girdiğinde, babanın da artık kızından yoksun kaldığı bir durum mu söz konusudur? İşte, Freud'un sondan bir önce doğan kızına karşı hissettiklerine dair derin düşünceler serdik ortaya...

Freud'un ifadeleriyle, Sophie, onun en sevdiği kızıydı, "Pazar günü çocuğuydu". Ama henüz yirmi altı yaşındayken, 1920 senesinde İspanyol gribine yakalanarak ölecektir. Hem de, en sonuncusu on üç aylık olan iki çocuk bırakarak ardında... Büyük oğlu, yani Freud'un torunu da, kısa süre içinde annesinin izinden gidip, hayata gözlerini yumacaktır.

VI

HİSTERİK BİR İŞARETLE DOĞMAK

"Eğer doğan çocuk erkek olsaydı, sana bu haberi telgrafla bildirirdim;
çünkü mutlaka senin adını vermiş olurdum.
Ancak, doğan çocuğum bir kız ve adını da Anna koyduk.
Biraz geç de olsa, size haber vermek istiyoruz."
FREUD, Fliess'e mektup, 3 Aralık 1895

Anna'nın 3 Aralık 1895 tarihinde dünyaya gelişinin ardında, semboller açısından oldukça güçlü bir adbilimsel durum göze çarpmaktadır. Anna... Sophie'nin karşıtı... Bu isim, kimseye bir minnet borcuyla verilmemiştir. Eski üstatların cici-babalıklarına dair bir saygının ifadesi değildir. Freud'un Yahudi psişesinin belleğini de taşımaz beraberinde. Püriten siyasi Sezarcılığa dair güçlü bir figürü de belirtmez. Üstüne üstlük, Anna, aslında dünyaya gelişine dair bilgiyi de kendiliğinden verir: Ebeveynleri gereğince bir doğum kontrol yöntemi uygulamış olsalardı, hiçbir zaman dünyaya gelmeyebilirdi! Çocukların müstakbel psikanalisti Anna, kendisinin bir aşk ürünü olmadığını gayet iyi bilmektedir.

Bu durum, Fliess'e yazılan bir mektupta da açığa çıkar: eğer bebek bir erkek olsaydı –hatırlarsak– ismi Fliess Wilhelm olacaktı. Bu iki erkek arasındaki yazışmaları okuduğumuzda, aralarındaki sevgi ve aşk dolu ilişkinin kapsamı ve derinliği göz önünde bulundurulduğunda, Freud'un bu ilişkide, aslında başkalarında gördüğünde ihbar ettiği türden bir niteliği fark etmemiş olmasından dolayı şaşırmamak elde değil. Freud, bu ilişkinin hiçbir zaman bastırılmış bir homoseksüellikle bağlantılı olduğunu kabul etmez.

Ancak, Fliess bir süre sonra, erotik duyguların bastırılmasından kaynaklanan paranoyak bir psikoza yakalanır. Öyle ki, aslında bu duyguları Fliess, Freud yerine hissetmekteydi... Bu teşhis, iki mektuptan anlaşılmaktadır: Biri, 3 Aralık 1910 tarihinde Jung'a yazılmış bir mektup; diğeri ise, 10 Ocak 1910 tarihinde Ferenczi'ye yazılmış

bir başka mektup. Freud ise, Fliess gibi hastalanmadığını iddia etmekte; bunun nedeni olarak da, dostuna olan tutkusunu yüceltmesini göstermektedir. Ferenczi'ye şöyle yazmıştır: "Özbenliğimin gelişimi için, homoseksüellik alanına yapılan yatırımın bir bölümünü geri çektim. Paranoyak tarafın başarısızlığa uğradığı noktadan, ben zaferle çıktım." (6 Ekim 1910) Bir diğer deyişle, bu ilişkide homoseksüellikle ilgili bir boyut elbette vardı; ama Fliess, bunu bastırmış ve paranoyak olmuş; Freud ise, psikanalizi icat etmek üzere, bu duygularını farklı bir biçeme büründürmüştü. Çatışmanın Freud'dan kaynaklanmadığını da bu noktada anımsayalım.

Oysaki iki suç ortağı, aralarındaki yazışmalarda, biseksüelliğe önemli bir yer atfetmektedirler. Bu kuram, Freud'un homoseksüelliğin kökenlerine dair savları öne sürmesine de yardımcı olmuştur. Hatta gün gelmiş, Freud, *İnsanlardaki Biseksüellik* adında ortak bir kitap yazmayı önermiştir Fliess'e. Bu kitabın adı, daha sonraları değişerek, *Cinsellik Üzerine* adıyla ortaya çıkacaktır. Kitap, yine de biseksüellik temasından vazgeçmez. Fikrin Fliess'ten çıkmasına rağmen, Freud tarafından sahiplenilmesi ise, iki erkek arasındaki ilişkileri daha gergin bir hale getirir. Aralarındaki iplerin gerilmesinde ise, Fliess öncü olur. İki dostun arasına soğukluk girmesiyle birlikte, Freud bir şeyi daha fark eder: Ayrılıkların yol açtığı ilerleme.

7 Ağustos 1901 tarihinde yazmış olduğu önemli bir mektupta, Freud şu noktaya parmak basar: Breuer, vaktiyle, Fliess'in eşine, Freud'un Viyana'da, Fliess'in de Berlin'de bulunmasının iyi bir şey olduğunu söylemişti. Böylelikle, Fliess ailesinin evliliğinin çatırdaması tehlikesi bertaraf edilmiş oluyordu! Freud, Fliess'in biseksüellik üzerine ileri sürdüğü savı benimseyen arkadaşının bu hatasını yüzüne vurarak kızar. Sözlerini ise şu şekilde sürdürür: "Şayet o anda yanında olsaydım, o saçmalıkları okumadan çöp kutusuna atardın. Aslında malzemeyi doğrudan senin verdiğin birçok alanda açık veya üstü örtülü şekilde senden söz ediliyor. Aynı şekilde, epigrafi da senin bir hediyen aslında... Senin bu zamana değin benim üzerimde oynadığın role tanıklık eden bir içeriği yansıtıyor."

Freud'un sözünü ettiği epigrafik metin, Goethe'nin *Faust*'undan alıntılandırılmış, gizemli bir metin aslında... "Hava, öylesine bir hayaletle dolu ki şimdi / kimse bilemiyor, bunu nasıl engellemeli." Bu hayalet, neyi simgeliyor peki? Fliess'i mi? Büyük olasılıkla. Yoksa bu cümleyi kullanma iznini niye istemiş olsun ki mektup arkadaşından? Freud, Fliess'in gönderdiği mektupları imha ettiği için, bu meselenin tüm boyutlarına vakıf olamayacağız; ama gönderilen son mektuplar, Freud'un arkadaşına sırılsıklam âşık olduğunu göstermekte ve çalışmasının her alanında onu yeniden bulduğunu bizzat kendi ağzından ifade etmektedir.

Anna'nın ismi Wilhelm olamadı; çünkü–diğer tüm kadınlar gibi– o da "zayıf bir penis"le dünyaya geldi. Bu konuda, *Kadın Cinselliğine Dair* (1931) adlı kitaba bak-

manızı öneririm. Peki, niçin özellikle Anna? Tuhaf bir durum, çünkü bir cinsellik kazası olan Anna, Oedipus soyundan gelmeyen biricik kişidir. Çünkü Freud'un yaşamöyküsünde birçok "Anna" vardır. Aynı şekilde ailesinde de... Bu Anna'lardan hangilerinin önem taşıdığını daha sonra göreceğiz. Ama öncelikle şunu bilelim ki, Anna'nın doğumu, psikanalizin doğuşuyla aşağı yukarı çakışmaktadır: Küçük kızın beklenmedik doğuşu 3 Aralık 1895 iken, *psikanalizin* Charcot ve çalışma arkadaşları tarafından kaleme alınan *L'Hérédité et l'étiologie des névroses* [Kalıtım ve Nevrozların Etiyolojisi] adlı metinde ortaya çıkması da, ilk kez 30 Mart 1896 tarihine rastlamaktadır. Freud'un 6 Şubat 1896 tarihinde Fliess'e yazdığı bir mektupta, sözü edilen bu metnin, mektubunu göndermesinden önceki üç ay içinde kaleme alınmış olduğu belirtilmektedir. Bir diğer deyişle, 1895 yılı Kasım ayıyla, 1896 yılı Şubat ayı başı arasındaki dönemde, Anna doğar ve kara bir elmas gibi yuvasına yerleşir...

Anna ismini açıklamak için, öncelikle akla gelen referans, herhalde Anna O. olacaktır. Meşhur Anna O.! Diğer ismiyle Bertha Pappenheim. Yani, Breuer ve Freud'un, psikanalizin temellerini atmalarını sağlayan kişi... Anna, *psikanalizin kökeninin bir simgesi* olacak; aynı zamanda *psikanaliz*in doğum tarihine karşılık gelecektir. Anna O. vakasının ele alınışı, psikanalitik tapınağın muhafızı, baş rahibesi, tapınak kâhinesi, Vesta rahibesi, bakiresi, Oedipus'un bir insanda edepli bir şekilde cisimleştirilmesi gibi nitelikleri haiz olması istenen, ama arzu edilmeyen bir genç kızın kaderini belirleyecektir. Bu vaka, aynı zamanda, hakkında yazılacak methiyeleri denetlemesinin de güvencesidir. Edebi yaratısı ile bu yaratının babasına dair çift boyutlu bir yaşamöyküsü efsanesi yazacaktır.

Peki, Bertha Pappenheim'in, Anna O.'nun Freud'un efsanesindeki yeri nedir? Breuer'in ilk hastasıdır her şeyden önce... *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ın başkahramanıdır. Bazı eleştirel tarihçilere göre, "ilk psikanalitik yalan"ın söylenmesine de aracı olmuştur. Olayların gelişimini anımsayalım: 1880 yılı Kasım ayında, 21 yaşında bir hasta bayan, belirgin düzeyde patolojilerden şikâyetçi olarak muayeneye gelmiştir. Art kafa kemiğinde acı hissetmektedir. Ayrıca şaşılık, görme bozukluğu, boyun kaslarının felce uğraması, kasılmalar ve duyum yitimleri, bol miktarda kara renkte yılanın görüldüğü halüsinasyonlar, fobiler (sudan, duvarların yıkılmasından bile korkardı), konuşma bozuklukları, dilsizlik, anadilini unutma, konuşurken araya yabancı dillerin karışması, çift kişilik, yemek yememe, insanları tanımakta güçlük çekme de söz konusudur. Freud'un, kızının doğuşunu hangi çerçevede değerlendirebileceğine bakalım: Elbette psikanalizin doğuşu, ama aynı zamanda en derin histeri durumunun da vasisi...

Freud'un aktardığı versiyon şu şekilde: Breuer'in gerçekleştirdiği telkin tedavisi, bu hastayı tedavi etmektedir. Bu teknik aracılığıyla, bilinçaltına itilen duygulanımların bilincine varmaya başlamış ve sonuçta da iyileşmiştir: Telkin sırasında kelime-

lere dökülen semptomların *sürekli* bir şekilde ortadan kalkması ile, "olağanüstü bir durum"un (*sic*) (II. 65) ortaya çıktığından söz eder metin... Bu noktadan itibaren de, telkinin yerini alan "terapötik bir teknik" doğar. Anna O., "söz yoluyla tedavi"den, –biraz mizahi olarak– "baca temizliğinden" söz eder. Breuer ve Freud ise, bu metaforu kullanmak istemez ve "katarsis yöntemi" demeyi tercih eder.

Tarihsel, bir diğer deyişle efsanevi-olmayan versiyon ise şu şekilde: Anna O. hiçbir zaman iyileşmedi ve hastalığı birçok kez yeniden depreşti. Ernest Jones da, yazmış olduğu yaşamöyküsünde bu durumdan söz eder. (I. 248) Bertha Pappenheim, halen ve her zaman depresif ruh hallerinden mustariptir; ardından da sayıklamaya başladığı nöbetler nükseder. Akşamları yatağına uzandığında, anadilini konuşamamaya devam eder. Sürekli peşine bir casus takıldığına, birilerinin sürekli onu gözetlediğine inanmaktadır. Resmi olarak 7 Haziran 1882 tarihinde iyileşen Anna O., yine de 1887 yılına dek, hastalık semptomlarının devam etmesinden dolayı dört kez hastaneye kaldırılmıştır. Sekiz sene süren hastalığının ardından, 1890 yılının başında, edebiyat ve filantropi alanında faaliyetlere girişir. Breuer, bu durumdan Freud'u haberdar eder. Freud da, bunun üzerine, 5 Ağustos 1883 tarihinde Martha'ya yazdığı mektupta (yani, Anna O.'nun iyileştiğini haber verdikleri metnin yayımlanmasından bir yıl sonra), Anna O.'nun "bir kez daha" hastaneye kaldırıldığını yazar (*sic*). Ayrıca, "genç kadının acılarından kurtulması için ölmesinin daha uygun olacağı" yönünde Breuer'in dilekte bulunduğunu da sözlerine ekler. Breuer'e göre," kadın hiçbir zaman iyileşmeyecektir; çünkü tamamen yıkılmıştır." Kadının ölmesini neden istediklerini anlayabiliyoruz; böylelikle Breuer ve Freud'un işleri daha fazla yoluna girecekti. Kâğıt üzerinde iyileşmesine rağmen, hastane yatağında acılara gark olan bir hastanın varlığından, çok daha iyi bir çözümdü bu kuşkusuz...

1888 yılında, Anna O.'nun gerçek durumundan haberdar olan Freud, *Hysterie* (1888) [Histeri] adlı çalışmasında, Breuer'in uyguladığı yöntemin ne kadar mükemmel olduğunu ve "başka türlü elde edilmesi olanaksız olan terapötik başarılar" sağladığını yazar. Freud'un bu gelişmeler karşısında ağzı kulaklarına varmıştır; çünkü bu yalan sayesinde, tüm Fransız rakiplerini hazırlıksız bir şekilde köşeye sıkıştırmıştır (özellikle de en çok tiksindiği ve rehabilitasyona gereksinim duyduğunu düşündüğü kişiyi: Janet'i). Çünkü bu kişiler, deneylerini yavaş bir şekilde sürdürmekte, dolayısıyla ilerlemeleri de usulca olmaktadır. Klinik vakaları bir araya getirmekte ve sadece tek bir hastayla yetinmeyip, sakınımlı ve sebatkâr bir şekilde hareket etmekte, yalan söylemekten kaçınmaktadırlar. Freud ise, bu ilkelerin hepsinden kendini muaf tutup, bir an önce herkesin önüne geçmenin yollarını aramaktadır. Ama ne pahasına?

Freud, üstüne üstlük, tüm yaşamı boyunca, bir kez bile utanıp sıkılmadan, Anna O.'nun iyileştirilmesinin bir başarı örneği olduğunu iddia edip durmuştur: 1916–1917 yılları arasında yayımlanan *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde (IV. 265), 1924 yı-

lında yayımlanan *Yaşamım ve Psikanaliz*'de (XVII. 68), 1925-1926 yılları arasında yayımlanan *Psikanaliz*'de (XVII. 289), 1932 yılında yayımlanan *Meine Berührung Mit Josef Popper-Lynkeus*'ta [Josef Popper-Lynkeus ile Karşılaşmam] (XIX. 280), hep aynı iddiayı işlemiştir. Ama özel yaşantısında, bunun bir başarısızlık örneği olduğunu da iddia etmekten kaçınmamıştır, bu başarısızlığı da Breuer'in sırtına yüklemiştir. Ne de olsa, Anna O.'nun histeri vakasının cinsel bir aktarım sonucu ortaya çıktığını görememiştir. Yani, Breuer, Freud'un başarılı olduğu noktada başarısızlığa uğramıştır. İki erkek arasındaki anlaşmazlık da, bu noktada ortaya çıkar. Freud'a göre, Breuer, psikanalizin doğuşunda rol oynamıştır; ama bu son derece küçük bir roldür. Çünkü psikanalizin gerçekliğini –yani nevrozların tamamen cinsel kökenlerini– ortaya çıkarmak için, Freud'un cesareti, zekâsı ve dehâsı gerekiyordu.

Kendi kızının doğuşunu psikanaliz kapsamına almak gibi *efsanevi* bir gerekçeden hareket ederek, büyük olasılıkla Anna'yı *gerçek* bir histerik haline getirmiştir. Ödenecek bedeli umursamaksızın, herkesin önünden son sürat geçip, *psikanalitik* timbali önceden çalma heveslisi bir ikilinin marifetiydi tüm bu yaşananlar... Daha önceki çocuklarda izlenen mantık, sembolik açıdan taşıması ağır bir soyada eklemlenen bir isme dayanıyordu. Buna karşın, işaretler ve anlamlar açısından bakıldığında, Anna O.'nun soyadı, Breuer tarafından belirlenmişti.

Bu denli karanlık bir isimlendirmenin yapıldığı koşullarda, Anna'nın da, sinik, yalancı ve uydurmaca bir yapıdan yükselen kara bir güneşin altında ortaya çıkması, son derece doğaldı. Freud kızına verdiği bu ismin altındaki olası kökenleri gizlemekte ısrar etmiştir. Çünkü, gerçek doğrunun, efsanevi doğruyla örtüşmediğini gayet iyi biliyordu. Bu yüzden de, geride hiçbir iz bırakmayacak şekilde hareket etmeyi tercih etmişti. Ne kadar çekici bir varsayım, değil mi?

Bu isimlendirmenin kökeninde yatan bir diğer olasılık, Freud'un ensest eğilimiyle ilintili olabilir. Ama, bir önceki olasılığı da yok saymamak gerekir: Aslında, Anna O., ilk olarak ortaya çıkan Anna Freud'un –yani Anna'nın–, Amalia ve Jakob'un öz kızları ve Sigmund Freud'un da öz kardeşi olma durumunu engellememektedir. Çünkü, söylenenlere göre, Freud, aileye Anna isminde bir rakibin gelmesinden dolayı son derece üzülmüştür. Aslında, küçük erkek kardeşi Julius, onun rakibi rolünü üstleniyordu. Ancak, doğumu gibi ölümü de ışık hızıyla gerçekleşen Julius, 15 Nisan 1858 tarihinde hayata gözlerini yummuştu. Çocuğun Yahudi mezarlığına gömüleceği gün, Amalia *çoktan* Anna'ya hamile kalmıştı bile... Bu şekilde, ortadan kalkan rakibin yerini, yazgısal bir isim taşıyan bir diğer tehdit objesi almıştı.

Annesi Anna'yı karnında taşırken, Freud henüz iki buçuk yaşındaydı. Nasıl çocuk yapıldığını halen bilmiyordu. Ama "sandıklanan" yaşlı bakıcısının, doğum yapmak üzere evden ayrılan annesinin yokluğunun, "sandıklanan" bakıcı misali ortadan kay-

bolan ve geri döndüğünde de karnı inmiş bir anne fikrinin hatıralarına bakan Freud, yaşlı babasının bu çocuğun ebeveyni olamayacağını düşünüyordu. Onun yerine, gencecik üvey kardeşi Philipp'i uygun görüyordu bu mertebeye. Tüm bu düşünceler ise, Anna'yı kaydadeğer bir psişik ve özyaşamöyküsel bir mekanizmanın merkezine yerleştiriyordu. Peki, Freud veya onun bilinçaltı, kendi öz kızının ismini gerekçelendirmek, açıklamak ve meşrulaştırmak için, Anna'ya dair varsayımı ne şekilde ölçülü kullanabilirdi?

İstemdışı doğan son kızına Anna ismini (yani, annesinin çocuğunun ismini) vererek, Freud, Anna'nın ebeveyni olma açısından babası Jakob'un yerine geçmekte, kendi aile hikâyesine kendi yaşantısında geçerlilik sağlamaktadır. Hem Anna'nın, hem de diğer çocuğu olan psikanalizin doğumunu aynı döneme denk getiren Freud, bu maceranın özyaşamöyküsel yanını vurgulamakta ve bu yaşananları hiçbir zaman edebi bir hikâye olarak değil, daha ziyade, bilimsel bir buluş olarak sunmaya çabalamaktadır. Ona Anna O. ismini vererek, psikanalizin kökenlerine, bir histeri vakasını yerleştirir. Böylelikle, uydurma ve yalan ile bir uzlaşma içine girer. Bir yandan da, öz kızını, Demokles'in kılıcının ucundaki Oedipus'un yelesinin altına yerleştirmektedir.

7

OEDİPUSVARİ BİR YAŞANTI

"Bir dizi ipucunun peşinden gidildiğinde, ortaya çıkan gerçek şu ki, Freud ile annesi arasında cinsellik-öncesi karmaşık bir ilişki yaşanmıştır. Ancak, bu ilişki, hiçbir zaman gerçek anlamda çözümlenmemiştir."
MAX SCHUR, Ernest Jones'a mektup, 6 Ekim 1955.

Çözümlemenin bu noktasında artık gayet iyi biliyoruz ki, psikanaliz, bir adamın kendi karanlık yanıyla yaşamak için uydurduğu bir disiplindir. Freud'un en karanlıkta kalan yönleri, aile içinde arapsaçına dönen ilişkiler (yaşlı babasının genç bir kadınla yeniden evlenmesi, üç kuşağın birbiri içine girdiği ve yeniden yapılanan bir ailenin karmaşası, yaşlı ebeveynin babalığına dair kuşkuların uyanması, babanın cinsel yerini alan üvey kardeş tasavvuru, oğlanın dünyanın sekizinci harikasına dönüştürülmesi, küçük erkek kardeşin doğumuyla birlikte ortaya çıkan rekabet ortamı ve ölümünün ardından duyulan suçluluk, ailenin diğer üyeleriyle olan rekabetin yeniden başlaması, aşırı sevilen ve sevgisini de açık şekilde gösteren bir anne ile cinsel ilişkiye girme arzusu, babayla rekabet etme isteği) aydınlandıkça, içlerine nüfuz edilmesine geçit vermeyen özelliklerini yitirmektedirler. İşte, Freud'un genç yaşlarında oluştuğu dünya, bu şekildedir.

Bu psişik bağlam içinde, şu gerçeklik ortaya çıkar: Freud, kızlarıyla, tuhaf nitelikte ensest ilişkiler yaşamaktadır. Sophie'den söz ederken, buna tanık olduk. Dolayısıyla, yazar her ne kadar reddetse de, psikanaliz aslında onun bir özyaşamöyküsü olarak belirmekte; bu yüzden de genel anlamda felsefeye –ve özellikle de Nietzsche'ye– karşı bir küçümseme tavrı içine girmektedir. Kendisini, bir bilim adamı olarak kabul ettirmek için yanıp tutuşmaktadır ne de olsa... Tüm yapıtında, kendisine dair sırlar verir. Rüyalar giderek çoğalmaktadır. Ve sadece ve sadece Freud'un bilinçaltına giden şahane yollar açılmaktadır.

Bu rüyalardan birinde, Freud'un kızı Mathilde'ye karşı "aşırı şefkatli duygular" beslemeyi deneyimlediğini görüyoruz. (Fliess'e mektup, 31 Mayıs 1897) Bu rüyanın herhangi bir sorunsal yanı bulunmuyor. Hatta tam tersine! Çünkü, Freud'a göre, böylelikle, baştan çıkarma kuramını güçlendirmiş oluyor ve buna dayanarak, kendini savunuyor. Ancak, bir süre sonra da, ileride göreceğimiz nedenlerden ötürü, herkesin önünde bu kuramını reddetmek zorunda kalacak. Freud, ayrıntı vermiyor; ama kızına karşı aşırı şefkatli olan bir babanın, kızıyla yatan bir baba olduğunu düşünebiliriz. Sorunlu bir argüman mıdır peki bu? Hayır.

Çünkü Freud'un ifadelerine kulak verirsek: "Bu rüya, elbette benim gerçekleşmiş bir dileğimi, *pater*'in [*sic*] nevroz nedeni olduğunu gösteriyor ve ona dair sahip olmayı sürdürdüğüm kuşkularımı da sona erdiriyor." Daha açık bir ifadeyle: Bu rüya, nevrozların cinsel kökenlerine dair –ve özellikle de babanın çocuklukları sırasında evlatlarına dayattığı travma ile birlikte– Freud'un öne sürdüğü varsayımı doğrular nitelikte. Freud rüya görür ve bir bakarsınız ki o rüya bir anda gerçek olmuş. "Baba" sözcüğü yerine Latincesinin kullanılması da, bu anlamda manidardır. Çocuğun tren vagonunda *matrem nudam* gördüğünü sandığı yanılsamayı anımsatmadı mı size de?

Bu konu açıldığında kullanılan ifadeleri aklımızda tutalım ve bunun bir mektup, dolayısıyla kalemle yazılan bir metin olduğunu, karalama kâğıdı kullanılmadığını göz önünde bulunduralım. Yani, halkın okuması için yazılan bir metinde olduğu gibi, bir denetim mekanizmasına maruz kalmaksızın, özgür bir şekilde kaleme alınmış. Peki, Freud ne söylüyor tam olarak? Kızıyla ensest ilişkiye girdiğini gördüğü bu rüya, *elbette gerçekleşmiş bir dileğini gösteriyor.* Peki, hangisini? Onunla yatmaktan mı, yoksa onu baştan çıkarma kuramını teyit etmekten mi söz ediyor? Zaten, her halükârda onunla yatabilirdi; çünkü bu tür ağır suçları işleyen babaların sayısı pek de yabana atılmayacak kadar fazla!

Yazışmalarda ortaya çıkan Freud'un ruhunun arka bahçelerinde, Otto Rank'a 4 Ağustos 1922 tarihinde yazmış olduğu mektupta, "kehanete dair bir rüya" (*sic*) gördüğünden söz ediyor. Rüya, özellikle Martin olmak üzere, Freud'un erkek çocuklarının ölümüyle ilintilidir. Peki, kehanete dair bir rüya ile ne kastediliyor? Sözlüğe ve özellikle de *Littré*'ye kulak verirsek, gelecekte olacak olan olayları haber veren bir rüya anlamına geliyor.

Öte yandan, 1915 yılının 8 Temmuz'unu 9 Temmuz'a bağlayan gece görülen rüyayı da biliyoruz; çünkü bu rüyanın içeriği, Freud tarafından *Traum und Telepathie* [Rüya ve Telepati] isimli bir metinde aktarılmıştır. Metin, Rank'a yazılan mektupla aynı yıl yayımlanmıştır. Başlığın da belirttiği gibi, rüya ve *telepati* arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Bu ikinci sözcüğe dikkat! Dolayısıyla, Freud rüyasını bu bağlamda aktarıyor: "Örneğin, savaş sırasında gördüğüm bir rüyada, cephede savaşan oğullarımdan birini kaybetmiştim. Rüya, bunu doğrudan söylemiyordu; ama sezdirmekle

yetiniyordu. Hepimizin son derece iyi bildiği ölüm sembolünü araçsallaştırarak ifade ediyordu." (XVI. 122) Ardından da, rüyayı ayrıntılı bir şekilde betimler. Ardından, şu sonuca varır: "Rüyaya göre ölmesi gereken oğlum ise, savaştan sağ salim geri döndü." (*ibid*) Peki, niçin bu rüyayı aktarmış olabilir? *Önsezi*yle ilintili bir rüyanın olmadığını göstermek için elbette...

Bununla birlikte, Rank'a yazdığı mektupta, *önseziyle ilintili bir rüya*dan söz etmez Freud. Onun yerine *kehanete dair bir rüya* kavramını kullanmayı yeğler. Peki, bu dil sürçmesini neye bağlamak gerekir? Freud, *telepati* ile rüya arasındaki ilişkiyi gözlemlerken, rüyayı bir anda *kehanet*le bağlantılandırmış. Freud, antik düşünce ile bağlarını koparmak istediğini belirtmektedir. Çünkü, o düşünceye göre, rüyalar geleceğin habercisidir. Freud'a göre ise, önseziyle ilintili bir rüya yoktur; çünkü rüyalar *gelecekte neler olacağını* haber vermez; daha çok, bir bastırma sonucunda *neyin gerçekleşmediğini*, kendine özgü bir mantık silsilesi dahilinde anlatır. *Düşlerin Yorumu*'nda artık bir nakarat haline gelmiş olan savı hepimiz biliyoruz: "Rüya, (bastırılmış, engellenmiş) bir dileğin (farklı bir kılığa bürünerek) gerçekleşmesidir" (IV. 196).

Oğlunun cephede öldüğüne dair rüya, öz babasının sunduğu mantıksal çerçeveye inanırsak, bastırılmış bir duygunun kılık değiştirmiş bir şekilde gerçekleşmesidir. Freud'un *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde ifade ettiği dil sürçmesine sadık kalarak, şunu da eklemek mümkün: Kalemin ucundan dökülen ve bir kazaya neden olan bu tür ifadeler, sözcük yanılgıları, bastırılmış bilinçaltında yer alan bir arzuyu ele verir. Dolayısıyla, Rank'a yazılan mektuptaki "kalem" sürçmesinin, bilinçaltındaki bir dilekle bağlantılandırılmasında hiçbir zarar yoktur. Hele ki, yazarın kendisi bize bunun için gereken tüm araçları sağlıyorsa... Aynı zamanda, şöyle bir iddiada bulunmak da mümkün: "Savaşlar, çok fazla sayıda dil sürçmesine neden olur ve bu dil sürçmelerinin anlaşılması, aslında hiç de zor değildir" (81).

İşte, Freud'un iki rüyasından ve psikanalist dostuna yazmış olduğu mektuptaki dil sürçmesinden öğrendiklerimiz şu şekilde: Kızı Mathilde ile ensest ilişki arzusu, kızına karşı aşırı şefkatli hisler beslemesi, yani –baştan çıkarma tezini doğrular nitelikte– baba ile kızı arasında cinsel sahneler, sadece yaralanan bir oğlun öldüğünü haber veren "kehanet" rüyaları... Aslında, bu rüya "önseziyle" ilintili bile olsa, *yarı-gerçek*, yani *yarısı gerçek yarısı yalan bir haber* de aktarabilirdi. Aynı zamanda, Freud'un bir kartpostalda yazdığı itirafını da anımsatmak gerekir: Kızı, kendisinden başka bir erkeğin kadını olduğunda, kendisini öksüz olarak nitelendirmişti. Sonuç ise ortada: Öz kızlarıyla ensest bir ilişkiye girme eğilimi, erkek çocuklarını da öldürme arzusu. Oedipus'un hayaleti, halen ortada geziniyor.

* * *

Freud, yaşantısını Oedipus'la ilintili olarak yazmaktadır. Ernest Jones'un aktardığı bir anekdot, Freud'un, kendi annesiyle yatıp, daha sonra özbabasını öldüren erkeğe karşı duyduğu tutku hakkında bilgi vermektedir. 1906 yılında, Freud'un dostları, izinden giden öğrencileri ve yakınları, onun 50. yaşını kutlamak için bir araya gelirler. Peki, ne hediye verirler dersiniz? Bir tarafında Freud'un profil resminin, diğer tarafında ise Sfenks'in sorusuna yanıt veren bir Oedipus tasvirinin bulunduğu bir madalya! Bilmeceyi herkes bilir: "Salt bir sesle donatılmış olan hangi canlının, öncelikle dört ayağı, daha sonra iki ayağı, ardından da üç ayağı olmuştur?" (Apollodorus, *Kütüphane*, III, 5, 8) Oedipus'un yanıtı ise hazırdır: "İnsan. Çocukluk dönemindeyken, dört ayağı vardır; çünkü el ve ayaklarını kullanarak yürür. Yetişkin olduğunda, iki ayak üzerinde yürümeye başlar. Yaşlandığında ise, üç bacağı vardır; çünkü bastonundan güç alarak ilerler."

Sırrı ortalığa saçılan Sfenks ise, kendisini kayalıkların tepesinden atıp ölür. O andan itibaren, Oedipus da, Teb kentine girip, annesiyle birleşebilir. Çünkü Teb kenti sakinlerinin, bilmeceyi çözerek, onları Sfenks'in lanetinden kurtarıp özgürleştiren kişiye vaat ettikleri ganimet, İokaste –yani Oedipus'un öz annesi– ile birleşmesidir. Dolayısıyla, Oedipus kendi annesiyle yatar ve bu birleşmeden dört çocuk doğar: Eteokles, Polynikes, Antigone ve İsmene.

Freud'a ellinci yaşgünü hediyesi olarak armağan edilen madalyanın kenarında ise, Sofokles'in şu dizelerini okumak mümkündü: "Meşhur bilmeceyi çözen kişi, son derece büyük bir güce erişmiştir." Hediyeyi gören Freud'un yüzünün rengi solar, şaşırır, titrer ve soluğu tıkanmış bir şekilde kendisini ifade etmeye çalışır. Bu tür bir hediye almayı kimin aklına getirdiğini öğrenmek ister. Ernest Jones, şöyle yazmaktadır: "Hoşuna giden bir şeyle karşılaşmış gibi davrandı. Onun da başına aynen bu durum gelmişti ne de olsa..." Freud'un başına ne gelmişti, peki?

Hiç ara vermeksizin yanılsamalar gören ve annesinin kehanetleriyle yatıp kalkan, üniversitenin meşhur profesörlerinin betimlendiği büst galerisinde gezinen delikanlı çağlarındaki Freud, günün birinde onun büstünün de buraya dikileceğini hayal ediyordu. Kibirli delikanlı, böylesi bir dilekte bulunurken, Sofokles'in bu dizelerinin de büstüne eşlik edeceğini düşünmüş olmalı! Sadık havari Jones, Freud'un davasının peşinden giden Aziz Paulus, kahramanının bu dileğini fark etmiş; daha sonra da, üniversiteye de söz konusu büstü armağan etmiştir.

Psikanalistler topluluğu ise, Freud'un tir tir titremesini, betinin benzinin atmasını, soluğunun tıkanmasını, hoşa giden bir şeyle karşılaştığını belli etmesini, bir yaş daha olgunlaşmasının arkadaşları ve yakınları tarafından kutlanmasının verdiği heyecanla açıklamaktadır! İçlerinden hiçbiri, bu sert somatizasyonların, gözle görünür fizyolojik reaksiyon dizilerinin, akıl hocaları tarafından ayrıntılandırılan psişik bir mekanikle ilgisinin bulunduğunu akıllarına bile getirmemişlerdir. Eğitimli olmakla övünen, So-

Sofokles'in tiyatrosunu bilen, özellikle bu tür bir tragedyanın meraklısı olan bu insanların, özellikle bu dizeleri seçerken, Freud'u Oedipus'la kıyaslamanın, *aynı zamanda* ve belki de *özellikle*, bir oğlan çocuğunu babasını öldürme (Jakob / Laios) arzusuyla ve annesiyle cinsel ilişkiye girme dileğiyle (Amalia / İokaste) sınamak anlamına geldiğini, bir yandan da babanın kızıyla nevrotik ilişkide bulunduğunu (Anna / Antigone) (öyle ki, günün birinde kızını Antigone olarak çağıracaktır!) göz ardı etmeleri karşısında ağzı açık kalıyor insanın...

Oedipus'un efsanevi öyküsü, Freud'un varoluşçu şemasıyla işlerlik kazanmaktadır. Ardından, bir genellemeye giden Freud, bu kişisel ontolojik bakış açısından, herkesin yaşadığı ve hep yaşayacağı evrensel bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Tüm insanlar, insanlığın ilk başından bu yana, bulundukları coğrafya ve zaman dilimi ne olursa olsun, insanlık devam ettikçe, bu eğilimin gerçekliğini bizzat yaşamışlar, yaşamaktalar ve yaşayacaklardır. Annesini arzulayan Freud, babasının yok olmasını dilemiş olabilir mi? Evet, bu geçmişte de böyle olmuştur; şimdi de geçerlidir; gelecekte de hep böyle olagelecektir. Hem de, gezegendeki tüm insanlar için... Freud böyle buyuruyor ne de olsa; ta ki tersi kanıtlanana dek!

Düşlerin Yorumu'nda, şöyle yazar Freud: "Belki de hepimizin [*sic*] hakkına düşen, ilk cinsel davranışımızı annemize, ilk nefretimizi ve ilk şiddet isteğimizi de babamıza yönlendirmektir. Rüyalarımız, bu konuda bizi iyice inandırmış durumda... Babası Laios'u alt edip, öz annesi İokaste ile evlenen Kral Oedipus, çocukluk dileğimizin gerçekliğe bürünmesinden ibarettir." (IV. 303) Peki, hangi kanıtlara dayanmış? Hiçbirine. "Belki de" şeklindeki varsayımsal önermeden yola çıkan Freud, bir kesinliğe ulaşıyor. Ardından da, arzusu gerçekleşip, dileği bilimsel bir gerçekliğe dönüşüyor. Oedipus kompleksi ise, çocukluğun rüyası olmaktan çıkıp, bir biyoloji yasası haline geliyor. *İki buçuk yaşındaki çocuğun*, Leipzig'den Viyana'ya giden gece treninin vagonunda annesini çıplak görme *arzusu*, bir diğer deyişle, Viyana'daki divanda geçirdiği çocukluğu, ansızın *psikanalistin bilimsel gerçekliğ*ine bürünüp, tüm gezegene –sanki Copernicus'un güneş-merkezli gezegen veya Darwin'in evrim teorisine benzer şekilde– bir keşif gibi yayılıyor.

Freud'a kulak verirsek, bu çocukluk dileğini göstermeye hiçbirimizin gereksinimi yok. Çünkü her birimiz, yaşamımızın bir döneminde, karşıt cinsiyetteki ebeveynle çiftleşme arzusunu içimizde taşımış ve aynı cinsiyetteki ebeveyni, yok olması dilenen bir rakip olarak algılamışızdır. Freud da, bu gerçekliğe bir istisna teşkil etmez, tüm bedeniyle bunu cisimlendirir. Demek ki, herkes böylesi bir yönelimi bir kez kendi bedeninde yaşamış olmalı. Bunun alternatifi ise, son derece basit: Ya herkes bu libido yapılanmasını anımsar ve her şey aydınlığa kavuşur, Freud'a hak verilir; ya da, bu yapılanmayı hiç kimse anımsamaz ve her şey daha da açık bir hale gelir, Freud'a da

daha fazla hak verilir, çünkü bir şeyi anımsamamak, aslında duyguların ne denli güçlü bir şekilde bastırıldığını kanıtlamaktadır. Demek ki, bu Oedipus arzusu öyle güçlüymüş ki, onu bastırmak için, ondan daha güçlü bir mekanizma gerekmiş. Her halükârda, Oedipus, ama ondan da önemlisi Freud zafer kazanır. Çünkü yaşadığı nevroz halini herkese yaydığı için, içinde bulunduğu duruma katlanması da kolaylaşmıştır. Herkes bu patolojiden mustarip olduğunda, kimse aslında herhangi bir patolojiden mustarip olmamış demektir.

8

"BİLİMSEL MİT" GERÇEĞİ

"Çerçevesi açık bir şekilde belirlenmiş temel kavramlar ve net çizgiler dahilindeki tanımlamaların zihin bilimlerinde geçerlilik kazanmasının tek koşulu, bu bilim dallarının, entelektüel bir sistem oluşumunun çerçevesi içine birtakım olayları dahil etme isteğidir. Doğa bilimlerinde ise –ki psikoloji de bu kapsamda değerlendirilmelidir– kavramlara dair bu denli saydam bir duruş bulunmamakta [*sic*] ve hatta bulunması da imkân dahilinde olmamaktadır."

FREUD, *Yaşamım ve Psikanaliz* (XVII. 105).

Freud, çocukluğunda Avusturya treninde görmeyi dilediği şeyin, aslında her insanın bireysel tarihinde yaşadığı bir durum olduğunu kanıtlamak için, zamanda gerilere doğru gider. Hatta ilkel dönemlerdeki insanların psişesini araştırmak için, ilkel toplulukların arasına bile karışır. Peki, önermesi nedir? *Kitle Psikolojisi* (XVI. 74) adlı yapıtında, isimlendirmekte bile tereddüt etmediği, "bir bilimsel mit" önermek... Özellikle de, "göçebe topluluğunda babanın bilimsel mit"ine dair bir önermede bulunmak. Keza, bu mit sayesinde, Oedipus kompleksinin evrenselliğini kanıtlamaya çabalamaktadır.

Evet, doğru okudunuz: *bilimsel bir mit*! Karşıt anlamlı iki sözcüğü yan yana getirerek, aslında kişiliğine –dolayısıyla disiplinine– dair bir muğlaklığı da ortaya koymuş oluyor. Çünkü her mit, yazarsız bir öyküyü tanımlar. Ortaya çıktığı yıl belli değildir. Etimolojik anlamda şiirsel bir anlatı –*poietikos*– aracılığıyla, dünyanın veya dünyanın bazı bölümlerinin açıklamasını sunar. Tıpkı, olumsuzluğa sonsuz dönüşü simgeleyen Sisifos miti, tanrılara başkaldıran kibirli İkarus'un cezalandırılmasına dair mit veya insanın tanrılar üzerindeki iktidarını kutlamaya niyetlenen Prometheus mitinde olduğu gibi... Ama ne Sisifos, ne İkarus, ne de Prometheus'un bilimle ilgili bir yanı bulunmamaktadır.

Çünkü, mitlerin danışılarak ve kuşaktan kuşağa sözlü biçimde aktarılıp tanrıların konu edildiği eski dönemlerden kaynaklanan metaforla birlikte işlerlik kazandığı du-

rumlarda, bilim tam tersini önermektedir aslında: Varsayım, araştırma, deneyim, deneyimin yeniden türetilmesi, varsayımının teyidi, çoğaltılabilirliği sayesinde teyit edilebilen bir yasanın üretimi... Şair mitlerin içinde yaşarken, bilim adamı dünyalıdır. Dünya ise, bir mit değildir asla... Her ne kadar, mitler kendilerine özgü bir dünya yaratsalar da!

Ne güneş-merkezli sistem Copernicus'un, ne de türlerin evrimi Darwin'in temellerini attığı veya uydurduğu bir mit değildir. Aynı şekilde, Freud'un kendisini özdeşleştirdiği bilim adamlarının veya kahramanların dehası da, herhangi bir mit ile ilişkilendirilemez. Tam tersine, bunlar bilimsel keşiflerdir ve güneş-merkezliliğe ya da insanın yaratılışına dair Yahudi-Hıristiyan mitlerinin ayağını kaydırıp yerlerini almışlardır. Bilim ise, mitlerin çerçevesinden dışarı çıkıp, onların değerlerini yitirmelerini ve gereksiz hale gelmelerini sağlar. Mit ise, bilim ile alakasız bir şekilde, şairlere, hatiplere, büyücülere başvurur.

Bu durumda, "bilimsel mit" ile ne kastedilmiş olabilir? Salt bir düşsel yaratı, bir hikâye – hem yalan söylemek hem de çocukların ruhuna seslenmek için "masallar anlatmak" derler ya, aynen öyle... Oysa *Kütle Psikolojisi*'nde Freud, *Totem ve Tabu*'nun yayımlandığı sırada kendisine yönelik bir eleştiriyi yeniden ele alarak yapılan eleştirileri cezalandırır. Freud'un kitabına dair bir rapor hazırlayan Amerikalı Robert Ranulph Marrett, babanın –ilkel kabilelerde ise kabile reisinin– öldürülmesine, daha sonra da bedeninin öz oğulları tarafından afiyetle yenilmesine dair varsayımını, "öylesine bir hikâye" olduğunu, bir diğer deyişle daha birçok hikâyenin yanında "sadece bir başka hikâye" olduğunu belirtir.

"Sadece bir hikâye" dendiğinde, yani "bilimsel mit"i farklı bir şekilde isimlendirdiğinde, Freud bir yandan da Kroeger'in ismine atıfta bulunur ama aslında Kroeber'den söz etmek ister. Bunu belirtmeden geçecek kadar acımasız olmayacağım: Freud'a göre, insan isimlerinin unutulması veya onların farklı biçime bürünerek söylenmesi, ya da yanlış yazılması, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde ayrı bir bölümün konusu olmuştur. Çünkü, bu tür "kaza"lar, kıyımda bulunanın bilinçaltına giden önemli bir yolu aralamaktadır. Üstüne üstlük, Freud, atıfta bulunurken yanılgıya düşmüştür. Çünkü, "sadece bir hikâye" şeklindeki ifade, Kroeger/Kroeber'e değil, Robert Ranultp(!) Martett'e aittir. Öyle ki, Freud hem isim hatası yapmış; hem kişinin soyadını adeta kıyıma uğratmıştır. İki dil sürçmesi, her zaman için tek dil sürçmesinden iyidir!

Dolayısıyla, Freud, kütüphanesinden yola çıkarak, kendi "bilimsel mit"ini önerir; çünkü tıpkı Marcel Mauss'un Polinezya kabilelerindeki ritüellere, Samoa'daki hediye değiş tokuşlarına, Melanezya'daki bağışlara, Maori halkının verilen şey karşısındaki

düşüncelerine, Avustralya veya Yeni Zelanda'daki kabilelerin ölüme ilişkin bakışına, Eskimoların cenaze törenleri ve Doğu dilleri gibi konulara dair, Paris'teki bürosunu da, Collège de France'taki kürsüsünü de bırakmaksızın geliştirdiği kuram gibi, Freud da Viyana'daki Berggasse 19 numaradaki iyi ısınan bürosunda oturarak, Avustralya aborjinlerine dair devasa bir şema çıkarır ortaya...

Totem ve Tabu'nun alt başlığı şudur: *Vahşi kabilelerin ve nevroz hastalarının ruh yaşantısındaki bazı benzerlikler*... Kitap, daha başlığından bile, bu tuhaf ve oldukça talihsiz bir kavram karışıklığıyla başlıyor: Vahşi, ilkel ve hasta, nevrozlu... Üstüne üstlük, ardından da, herkesi ortak bir insan modeline benzetme gibi bir misyon yükleniyor. Freud'un en tuhaf sapkınlıklarından biri, normal ile patolojik olan arasındaki sınırı silivermesi olmuştur. Derhal *normal* bir birey haline gelmek gibi bir patolojiden mustarip her canlı açısından, oldukça anlaşılır bir durum, değil mi?

Freud, şu ilkeden yola çıkıyor: 1900 yılındaki ilkel insanların ruhunu sorguladığınızda, aslında mağarada yaşayan insanların da ruhuna ulaşmış olursunuz. Bununla birlikte, psişe söz konusu olduğunda, tarihin önemine, evrimin varlığına, bir gerçekliğin somutluğunu hazırlayan koşulların dikkate alınmasına inanmadığınız zaman, aslında kendinizi daha iyi ifade etmiş olursunuz. Çünkü aslında bu gibi durumlarda, ruh, gerçek olmayan, ancak zihinle kavranabilen, somut gerçeklikle herhangi bir bağı bulunmayan bir evrende gezinir durur; bayağılıktan ve dokunaklı kabalıklardan uzak, saf düşünceler düzleminin esiri halinde evrilmeye çalıştığı izlenimini verir. Dolayısıyla, Freud, tarihsel gerçekliğinden daha çok, özlerin gerçekliğine inanmaktadır. Tarih çağında bulunduğumuz bir dönemde, bundan daha özcü (Platoncu demek için, bu kavramı kullandım) bir tavır alış olamazdı. Ama Freud'un aslında bir mitin izinden gitmek üzere yola çıktığını da anımsayalım.

İlkel dünya ise, şu şekilde betimleniyor: İnsanlığın ortaya çıkmasından önceki insanların dünyasında, ne bir yapı, ne zirai faaliyet, ne hayvan yetiştiriciliği, ne de çanak çömlek yapımı vardı. Avlanılıyor ve otlarla, yaban mersinleriyle, hasatta ne toplanırsa onunla karınlarını doyuruyorlardı. Kabile şefliği veya krallık diye bir mertebe bilinmiyordu. Hiçbir tanrıya veya üst bir güce saygı göstermiyorlardı. Aborjinler ise, yamyamdı. Ama doğal duruma dair Rousseau'nun yarattığı kurguya tuhaf bir şekilde bu denli benzeyen bir dünyada, ensest ilişkinin yasaklanması diye bir seçenekten bahsedilebilir mi? Ne de olsa, bu insanların zihinsel uğraşılarında, ahlak, en son sırada geliyordu!

Bu tanrısız insanlar, totemizmle uğraşmaktadırlar. Bir diğer deyişle, insanlarla hayvan ya da bitkiler arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Totem yıkılamaz, yenemez, kalıtsaldır, kan bağlarının üstünde gelir, toprakla değil son derece karmaşık nesep yapılarıyla bağlantılıdır. Toteme dair aynı başvuru kapsamında, evlilik yasaklanmış-

tır; çünkü totemizm ve egzogaminin birbiriyle bağlantılı olduğu düşünülür. Bu yasağı çiğneyenler ise, ölüm cezasına çarptırılır. Totem, anneden kalıtım yoluyla elde edilir ve evlilik sonucunda herhangi bir değişime uğramaz.

Akrabalıklar, özneler arası ilişkilerden kaynaklanmaz. Daha ziyade, kaynağını bir bireyin grupla ilişkisinden alır. Her babaya "ebeveyn" denilecek diye bir kural yoktur; ancak isteyen herkes, baba olabilir. Aynı şey, anne, erkek kardeş ve kız kardeş için de geçerlidir. Akrabalığın, kan bağı ile alakası yoktur; daha çok, ilişkisel plandaki semboller ve düşsellikle ilintilidir. Çocuklar, –şayet aynı anneden doğmamışlarsa– birbirlerini ağabey veya abla olarak görmezler. İsimler, bireylerin evlenmelerinden ve daha sonra da çocuk yapmalarından önce, evlilik amacıyla bir araya gelen topluluklar tarafından üretilir.

Bazı erkekler, bazı kadınlar üzerinde evliliğe dair haklara sahip olurlar. Ensest ilişki yasağı, grup içi seksi de yasaklamaktadır. Freud, oğlan çocuğunu anneden, ağabeyi kız kardeşten, erkek kuzeni kız kuzenden uzaklaştırmaya değin bazı ritüelleri inceler. Peki, bunu yaparken amacı nedir? Toplulukiçi cinselliği engellemek... Freud, kayınvalidenin damattan cinsel olarak ayrı tutulduğu ritüelleri de incelemektedir. Çünkü, bildiğimiz gibi, bu durum onun için son derece özyaşamöyküsel bir sorundur. Özellikle de, Gisela'nın annesini, yani gençlik aşkını anımsadığımızda, bana hak vereceksiniz...

Freud, "vahşi" insanlardaki ensest korkusunda, nevrozlu hastalarda da görülen çocuksu bir kökeninin bulunduğu sonucuna varır. Zaten, sadece vahşilerin, ilkellerin, çocukların, nevrozluların ve akıl hastalarının aynı aile içinde çiftleşmekten nefret ettiklerini söylemesi için, psikanalistin sadece birkaç bilgiye dayanması yeterliydi. Öyle ki, gelişmiş ve sağlıklı bir akla sahip olan, ancak Viyana'da yaşamayan yetişkinler, bu durumu herhangi bir zorluk çekmeden anlayabilirlerdi.

Totemizme dair bir analizin ardından, "tabu" konusunu ve yasaklamaları mercek altına alır Freud... Daha sonra da, bir soykütük önerisi getirir. Bu analizler sırasında, *Totem ve Tabu*, Freud'un düşünce dünyasında, Nietzsche'nin *Ahlakın Soykütüğü* eseri gibi bir işlerlik kazanır. Nitekim Freud, uygarlığın, kültürün, ahlakın, geleneklerin, dinin, sanatın, felsefenin ve bilmek isteyeceğimiz her şeyin doğuşunun anahtarını verir. Adeta, ontolojik bir "açıl susam açıl" vakası! "Tabunun temeli, yasaklanmış bir eyleme dayanır ve bu eylemi gerçekleştirmeye yönelik olarak bilinçaltının güçlü bir eğilimi söz konusudur." (XI. 235) Ne büyük bir gizem ama! Yasaklanmış bir eylem mi? Peki, hangisi? Bu yasağa yönelik güçlü bir eğilim mi? Peki, nasıl bir eğilimmiş bu? Ve tüm bunların, bilinçaltının en kalın karanlığında gerçekleştiği iddia ediliyor. Freud, her şeyi sürüncemede bırakmayı sürdürüyor: Her türlü tabu, psişenin karanlıklarına gizlenmiş büyük bir yasaktan kaynaklanır.

Genelde büyük bir okur olan, ama özellikle etnolojik anlatılarda amatör olan Freud, tabu sorununa dair mevcut savları özetlemer ve salt nominalist, sosyolojik ve psikolojik olan bu savların, herhangi bir sonuca ulaşmayacağını belirtir. Çünkü, gereken ışığı doğru bir şekilde sunacak olan, psikanalizin ta kendisidir. Freud'dan önce totem, tabu, animizm, yasak, büyü, akrabalığın temel yapıları, endogami veya egzogami, ensest yasağı, öldürmenin yasaklanması ile ilgili olayların, hiç kimse tarafından anlaşılmayacağı iddia edilir. Ne de olsa, Freud'dan önce, hiç kimse, *Oedipus kompleksi* diye bir şeyin varlığından haberdar değildi.

Peki, bu kesinliğe nasıl ulaşılıyor? Çok basit: Sözü edilen o "bilimsel mit" aracılığıyla... O mit ki, Freud'un –bilimsel keşif dehasından daha çok– verimli hayal gücüne göre, ilkel topluluklarda babanın öldürülmesinden oluşmakta. İşte, Freud'un mitolojik anlatımı şu şekilde: "Şiddete başvuran, kıskanç ve tüm kadın cinsini kendisi için sahiplenip yetişkin yaşa gelen oğullarının ayağını kaydıran bir baba." (XI. 360) Elbette, böyle bir durumun doğrudan gözlemlenmesi olanaklı değil; ancak Freud yine de, herhangi bir kanıt getirmeksizin bu durumu bir gerçeklik olarak ortaya koyuyor. Peki, ya sonra? "Günün birinde, yuvadan dışarı atılan erkek kardeşler bir araya gelirler; babalarını öldürüp, etini de afiyetle yerler. Böylelikle, babaerkil kabileye bir son vermiş olurlar." (*ibid*) Aynı uyarıyı burada da yapmak gerekiyor: Bu önermeyi kanıtlamak olanaksız! Ama, başka türlüsü de düşünülemez; ne de olsa bunu söyleyen Freud... Peki, ya sonra? "Öldürdükleri adamın etini bir de tüketirler; çünkü söz konusu olan, "vahşi" yamyamlardır [*sic*]. İlkel ve şiddete başvurma yanlısı baba, kuşkusuz, erkek kardeşler sürüsünün içindeki her bir kişinin özendiği ve çekindiği bir model oluşturmaktadır [*sic*]... Böylelikle, babanın bedenini yerken, aslında onun gücünün bir bölümünü de edinerek, kendilerini onunla özdeşleştirmiş olurlar. Totemle ilgili yemek, belki de [*sic*] insanlığın ilk şenliği anlamına gelmektedir. Ve, bir diğer açıdan, bu unutulmayacak suç eylemini anmaya değin bir seremoni ve eylemin yinelenmesidir aslında... Bu olay, birçok şeyin başlangıcı olmuştur: Sosyal örgütlenmeler, ahlaki kısıtlamalar, din..." (*ibid*) İşte, bir mit nasıl bilimsel hale gelir, yanıtı burada: Varsayımların kesinlik düzeyine doğru yavaş yavaş evrilmesi, arzunun gerçekliğe aşamalı geçişi, düşselliğin birikerek öykülerin içine yansıtılması... *Sadece bir hikâye* olarak adlandırılan şey, böylelikle *tam bir hikâye* haline gelir. Bunun altında ise, Freud'un keyfi olarak ortaya koyduğu büyüsü yatar.

İlkel kabile, tüm kadınlara birden sahip olan baba, yoksun bırakılmış oğlan çocukları, ebeveynin öldürülmesi, babanın etinin çiğnenmesi gibi kavramlar, Freud'un Avustralya yerlilerine dair okumalarından varsayımsal olarak elde edilmiştir, bunların yazarın biyografisiyle karşılaştırılarak kavranması, çok daha yerinde bir karar olacaktır. Peki, ya ilkel kabile? Freud'un karmakarışık hale gelen ailesinde, üç kuşak

bir arada tek çatı altında yaşamaktadır. Peki, bu ailede baba, tüm kadınları sahiplenmiş midir, dersiniz? İlk ve ikinci evliliğinden –ayrıca, daha önceki yaşantısındaki kadınlardan ve genç eşinden– dokuz çocuklu bir aile reisi konumundadır Jakob Freud... Peki, oğulları yoksun bırakılmış mıdır? Öncelikle, Sigismund'dur yoksun kalan... Babasının ölümü ve etinin çiğnenmesine gelirsek? Annesinin kapsayıcı aşkından onu yoksun bırakan her şeyi yok etmeyi arzular çocuk dediğin...

Sözümona tarihsel nitelikteki bu senaryo, gerçekten de, histerik nitelikte bir senaryoyla eşdeğerdir: Tarihöncesi psişenin düzmece bir şekilde etnolojisini yapan Freud, kendi bireysel tarihini, anılarını, fantezilerini, çocuksu dileklerini öne sürüp, çocukluğundaki libidosuna ait boğucu sıkıntıları, bilimsel gerçekliğe dönüştürme gereksinimi çektiği özyaşamöyküsü bir mite dönüştürmektedir. Freud'un kuramsal dileklerine bakılırsa, "bilimsel bir mit", bir mücadele sonunda ortaya çıkabilir. Yani bu melez ve tuhaf yaratık, bir miti sadece ve sadece isimlendirmiş olur; ama aslında sözü edilen şey, evrensel bir gerçeklikle hiçbir şekilde ilgisi olmayan bireysel bir mittir.

Peki, babanın bir ritüel dahilinde öldürülmesinin ardından neler olur? Bu yamyamca şölenin ardından neler yaşanmış olabilir? Babanın etini sindiren oğlan çocukları, sonra ne yapar? Freud, afiyetle mideye indirilen babanın ardından, çocukların dışkılarını nasıl dışarı çıkarttıkları sorunsalını irdelemez. Oysa ki, yatıp kalkıp, o meşhur "bok-oloji" olarak isimlendirdiği şeyle uğraşırdı. Örneğin, Fliess'e 29 Aralık 1897 tarihinde yazdığı mektupta, buna tanık oluyoruz. Dışkıyla ilgili herhangi bir açıklamada bulunulmaz; ama onun yerine –tahmin edin neden? – "şefkatli davranışlar" ifadesini kullanır (XI. 362): Tam da sindirim sırasında, yani babalarını öldürdükten sonra, karnı tok ve büyük olasılıkla da sakallarına babalarının kanı bulaşan oğullar, aniden bir vicdan azabı duyarlar! Bu yamyam savaşçıların, bir anda pişman oğlanlara dönüşmesini nasıl açıklamak gerekir peki? "Karşıtlar birliği" der Freud. Evet, tüm bunları açıklamak için kullandığı kavram budur: *karşıtlar birliği*! Elbette, bu çocuklar kötü kalplidir; ama daha sonra iyi huylu çocuklara dönüşmüşlerdir. Peki, hangi gerekçelerle? *Karşıtlar birliği*...

Ortadan kaldırılan baba, aslında daha etkin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ölmesine rağmen ebedi bir canlıya dönüşmüştür. Burada yenildiğinde, şurada yeniden canlanıvermiştir. Dün oğullarının nefret beslediği baba, bugün bizzat katilleri tarafından sevilmektedir. "Pişman olmak", "suçluluk" diye yazmıştır Freud. Peki, ya neden? Nasıl? Hangi gizem doğrultusunda? Niçin suç işleyen kişide mevcut olmayan ahlak, suç işlendikten sonra bir anda tüm gücüyle ortaya çıkıyor? Çünkü, Freud için, babanın ölümü çocuğu özgürleştirir; onun yaşamasını engelleyen ağırlığı üzerinden alır. Ne de olsa, baba, oğullarını yoksunlaştırmaktadır ve onun yarattığı ortamda duyguların bastırılması, aslında, öldürmeye dair isteği de beslemiş olmaktadır.

Baba öldüğünde ve bedeni de mideye indirildiğinde, duyguların bastırılmasına neden olan durum da ortadan kalkmıştır; artık ortada yoksunlaşmayla ilintili bir durum yoktur. Artık erişimlerine açılmış olan dişilerle çiftleşme vaatleri, suçluların ruhunu da dönüştürmüştür. İçlerinde annenin de bulunduğu diğer kadınlarla birleşebilecekler; bu birleşmeyi onlara şiddet yoluyla yasaklayacak bir otoriteden de kurtulmuş olacaklardır. Oğlan çocukları, yaptıkları şeyi yasaklayacak bir ahlak arayışına girerler. Böylelikle, *işledikleri ağır suçun zevkine varabilmek için, namusa leke sürülmesini yasaklarlar.* Freud net bir şekilde belirtmez, ama onu böyle düşünmeye iten mantığı sezinleyebiliriz: Söz konusu caniler, ileride kendilerinin de öldürülmesi riskini bertaraf etmek için, cinayeti yasaklarlar. Buradan da, daha sonra cinayet işlemeyi olanaksız hale getirecek olan bir cinayetin temelleri üzerinden, "ahlak" denen kavram doğar. Babasından kurtulmak, her zaman için Freud'un zihnini meşgul eden bir sorun olagelmiştir. Bu takıntı ile birlikte yaşayabilmek için, insanlığın en başından beri, evrensellik peşinde koşup durur.

Bu maceranın ardından, "din" konusu çıkar karşımıza: Babanın öldürülmesi, cinayetin yasaklanması, ahlakın doğuşu, babanın yasalar şeklinde geri dönüşü ve Baba'yı yeniden dönüştürecek türden harika bir makinenin imal edilişi sonucunda "din" kavramı doğar. Freud, geliştirdiği etkin bir formül çerçevesinde, şöyle yazar: "Tanrı, aslında göklere çıkarılan bir babadan ibarettir." (XI. 366) Aslen Yahudi olan Freud, Hıristiyanlığı göklere çıkarır ve bir yandan da, İsa'nın çarmıha gerilmesi, Ökaristi* yoluyla onun etinin tüketilmesi (ki bu da, Tanrı'nın Oğlu'nun etini ve kanını çiğnemek demektir) sırasında Baba'nın öldürülmesine dair mekanizmanın ve bu edimin ardından ahlakın temellerinin atılıp, Kutsal Yasa'nın ortaya çıktığının, bu din tarafından kavranmış olduğunu özellikle belirtir.

Tarihöncesine ait bu şemanın, geçmişi bin yıllık bir dinin içinde yer alması, Oedipus kompleksinin aslında tüm kültürleri beslediğinin, genler yoluyla aktarılarak, bireysel psişenin içinde kendisine yer edindiğinin bir kanıtıdır Freud'a göre... Baba'nın katli, yani Kutsal Yasa'nın (yani, üstü örtülü barışın) ortaya çıkması için doğan fırsat, Sigmund Freud denen birinin bireysel psişesini de yatıştırıyor. Öyleyse, kişisel düzeydeki bu düşsel kurguyu, tüm insanlığın geçmişine, şimdisine ve geleceğine yaymak, ne denli gerekliydi? Buna hiçbir zaman net bir yanıt verilemeyecek sanırım...

* Katoliklerce İsa'nın etini ve kanını temsil etmek üzere ekmek ve şarap kullanarak yapılan kutsal ayin. (ç.n.)

9

BABAYI ÖLDÜRMEK, HALEN VE HER ZAMAN

"Ben de, kendi ailemde, anneme karşı bir aşk duygusu besleyip,
babama karşı nefret hisleri geliştirdim.
Şimdiyse, bu yaşananları, ilk çocukluk dönemine
dair genel bir olay olarak kabul ediyorum."
FREUD, Fliess'e mektup, 15 Ekim 1897.

Freud, tüm yaşantısını, yapabildiği anda, babasını öldürme isteğiyle geçirecek gibi görünüyor: *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda veya *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nde, daha sonra da *Musa ve Tektanrıcılık*'ta, ama aynı zamanda da *Başkan Wilson*'da, Freud, tüm babaerkil figürlere karşı bir saldırıya geçiyor. Öncelikle, Tanrı ile mücadeleye giriyor. Ama, aynı zamanda, ABD'nin o tuhaf başkanıyla da çekişmeyi unutmuyor. Öyle ki, psiko-yaşamöyküsünün daha ilk sayfalarından, Wilson'a karşı duyduğu nefreti gözlemlemek mümkün; çünkü bunun çok basit bir nedeni var: Söz konusu adam, tüm yaşantısını, babasını severek geçirmiş! Hırsını bir türlü alamayan Freud, yapıtlarının Shakespeare'den esinlendiği iddialarını da reddeder.

Bir Yanılsamanın Geleceği'nde, imanın, inancın, dinin yapısökümünü önerir Freud. Bu çalışma, onu Feuerbach ile, yani gençliğinin kahramanı ile aynı entelektüel düzeye çekecektir. Freud'un eserinde, Feuerbach'ın savlarıyla karşılaşıyoruz elbette. Bu tezler doğrudur doğru olmasına; ancak Freud'un eserinde, doğru bir analize dair bir kriptomneziden daha çok, bir yineleme durumu söz konusudur. Şöyle ki, insanlar, varoluş zayıflığından dolayı, kendilerine bir Tanrı yaratırlar; çünkü sonluluk karşısında yaşamaya yetecek kapasiteleri yoktur. Ölümle her an karşılaşmayı ve hatta ölüm fikrini dahi, katlanılmaz bulurlar; kavramsallaştırmaya yanaşmazlar. Ölümü düşündüklerinde ise, kendilerini ölü addeden canlılar çıkar ortaya. Ölüm, insanların inkâr yoluyla kendilerini korudukları bir korku nesnesidir. Sonu olan ve ölümlü bir dünyada yaşamayı sürdürmek için ise, sonsuz, sınırsız bir arkadünya yaratırlar kendilerine...

Freud, şunu da eklemeyi ihmal etmez: Yaşama katlanılması zordur; çünkü uygarlık dediğin, güdülerinden, arzularından, dürtülerinden ve zevklerinden vazgeçmeni gerektirir. Uygarlık kendisini yapılandırır, oluşturur ve bastırılmış güçlerin daha da önlenmesi sayesinde varlığını sürdürür. Bu da, nevroz vakalarının kökenlerini ortaya koyar. Yaşam, bizleri sürekli olarak narsistik yaralarla cezalandırır: Yaşlanırız, acı çekeriz, bu dünyadan göçüp gideriz, hem kendisinde hem de başkalarında, sevdiklerimizde, entropinin yarattığı etkilere katlanırız. Doğa güçlerinden ve insanla ilgili figürlerden yola çıkan kişiler, kendilerine bir takım tanrılar yaratırlar ve tüm acılarını, bu tanrılarla paylaşırlar. Animizmin, totemizmin, çoktanrıcılığın kökeni de burada aranmalıdır. İnsan, tanrı olarak bellediği kutsallarına, "baba"nın mizacını atfeder.

Dolayısıyla, tanrılar, üç temel işlevi yerine getirirler: Doğanın yılgılarından kurtulmak, kaderin acımasızlığıyla (yani ölümle) uzlaşmak ve ortak yaşantı ile kültürün dayattığı acıların zararını karşılamak. Gerçi, zaman geçtikçe ve bilim alanında ilerleme sağlandıkça, doğada gerçekleşen şeylerden korkmanın anlamsız olduğu da ortaya çıktı. Ayrıca, büyü ile ilgili nedensellik bağlarının, metafizik aksesuvarlar satan mağazaların ilgi alanına bırakılması gerektiğini de gördük; çünkü başlangıçta açıklanamayan her doğal olay için, daha sonradan, fiziksel ve rasyonel bir açıklama getirilmektedir. Zaman geçtikçe, "dini masallar" da, (XVIII. 170) mantıksallaşabilen ve mantıklaştıran mantık lehine geri adım atarlar. Freud, bu masalları bastırabilmek için oldukça çabalamakta; bunun için de, dine dair yaptığı psikanalitik analize kendi rasyonel katkısını da eklemektedir.

Demek ki, din, "insanlığın en eski arzularının gerçekleşmesinden alır kaynağını." (XVIII. 170) Hem de, koruyan, kollayan, güvenlik sağlayan, adeta endişeleri, korkuları, ruh darlığını dindiren bir tanrı gibi hareket eden bir baba figürü eşliğinde... Böylelikle, söz konusu sistemin önkabulleri uyarınca, insanın bilme arzusunun ortaya koyduğu bilmecevari sorulara (örneğin, dünyanın oluşumu, beden ile ruh arasındaki ilişki) yanıtlar geliştirilir. Bu da, bireysel psişenin akıl almaz bir şekilde yatışmasına, nefes almasına yol açar. Ne de olsa, baba kompleksinden ileri gelen ve hiçbir zaman üstesinden gelemediği çocukluk çatışmalarından kurtulmuştur ve bu çatışmalar, herkesin kabullendiği bir çözüme yönlendirilmiştir" (XVIII. 171). Tanrının varlığında, herkes baba ile ilişkisini yeniden gözden geçirir. Dolayısıyla, şunu iyi anlayalım: Freud için, ateizm, varoluşçu –yani kuramsal– bir açıklık sağlamaktadır.

Dinlere dair en şiddetli tonda kaleme alınmış sayfalarında, bir kültür açısından dinlerin korunmasının, o dinlerden kurtulmaktan daha büyük tehlikeler arz ettiğinden söz eder. Elbette, yüceltme yoluyla, aslında dinlere –sanat, edebiyat ve estetik alanlarında– ne çok şey borçlu olduğumuzu da göz arzı etmez. Çünkü uygarlıkları ortaya

çıkaran dinlerdir. Dinler, bir dizi asosyal dürtüyü alt ederek, insan topluluklarına geri dönülmez zararlar vermelerinin önüne geçmiştir.

Ancak, Freud aynı zamanda şunu da bilir ki, bu tür bastırmaların bedeli, son derece yüksektir: Bireylerin ve toplulukların zihinsel patolojileri. Dinler başarısızlığa uğramıştır, çünkü insanları mutlu kılamamış, onlara teselli, mutluluk, barış ve esenlik sağlayamamıştır. Bu kurgusal olgular ise, yaşam ile bağdaşmaz. Tam tersine, sırt çevirmeye davet eder insanları. Hiçbir zaman insanları daha ahlaklı kılmayı başaramamışlardır; acımasızlığı, kötülüğü, savaşı, hoyratlığı ve akan kanı durduramamışlardır.

Peki, tüm bunlara rağmen, dini halen savunmak gerekir mi? Freud, bu soruya net bir yanıt veriyor: Hayır. Öncelikle şunu bilelim ki, zaman içinde din de kendi zeminini yitirmiştir. İnsanların gündelik yaşantısında giderek azalan bir güce sahiptir. Ne de olsa, dinin verdiği sözleri tutamadığı artık ayyuka çıkmıştır. Şunu da ekleyelim ki, doğa bilimlerindeki ilerlemeler, dinin öne sürdüğü büyülü açıklamaları işlevsiz hale getirmektedir.

Artık elit kesimin masallara karnı tok. Buna karşın, eğitimsiz ve bastırılmış kitleler, halen bir teselli bulma arayışlarını sürdürmektedirler. Peki, ya ne yapmalı? Freud, ne yapılacağını gayet iyi biliyor: Günün birinde kitleler şunu anlayacak ki, artık elit kesim Tanrı'ya inanmıyor. Bunun riskleri ise, ahlaka dair dini meşruiyet temelinin yok olması ve öldürme yasağının tanrısal bir cezalandırma gibi etkili olan bir korkuya dayanmaması (onun yerine, göreceli olarak, insanlar eliyle cezalandırılması) olacaktır. Bu gerçeklik karşısında, sadece iki olasılık görünmektedir: Ya dini eleştirmelerini yasaklayarak kitleleri ciddi bir siyasi bağımlılığa tabi tutmak, ya da kültür ile din arasındaki ilişkileri dönüştürmek.

İkinci olasılığı gerçekleştirmek için, hukukun, yasaların, ahlakın, kültürün ve uygarlığın *teolojik soykütüğü*yle tüm köprüleri atmak gerekir. Peki, bunu nasıl başarabiliriz? Hukuk, yasalar, ahlak, kültür ve medeniyete dair *psikanalitik bir soykütük* önererek... Dolayısıyla, iyiye de kötüye de Tanrı'nın karar verdiğine inanmaktan vazgeçelim. Bizi yargılayan, ardından da ödüllendiren veya cezalandıran davranışları, Tanrı talep etmez bizden; bunu anlayalım. Daha sonra da, ilkel kabileye dair *Totem ve Tabu*'da geliştirilen savı –yani, kadınlarla cinsel alışverişten oğullarını yoksun bırakan baba, babalarını öldürüp, etini yedikten sonra da pişman olan, bu pişmanlığın ardından da merhum babanın iktidarını ifade eden bir yasa oluşturan çocuklar– benimseyelim. Demek ki, suç ve ensest ilişkinin yasaklanmasının ardında, dini, teolojik, irrasyonel, nevrotik nedenler bulunmaz. Daha çok, Freud'un da ifade ettiği gibi, psikanalitik gerekçelerle (ki bunların da bilimsel ve rasyonel oldukları, patolojik bir nitelik taşımadığı belirtilir) gerçekleşirler.

Nevroz vakası, bir çocuğun normal evriminde gerekli bir aşamadır. Kendi de nevrotik bir aşamadan geçmek zorunda bırakılan bir uygarlığın evrimindeki gerekliliği

anlamak için, yararlı bir şema sunar. Dinin "insanlığa dair evrensel bir güçlük doğuran bir nevroz hali" (XVIII. 184) olduğu ilkesinden yola çıkan Freud, "halüsinasyon yaratan bir karmaşıklık hali"yle (*ibid*) ilişkilendirilen bu patolojik durumdan kurtulmak gerektiğini önerir.

Anımsayalım ki, *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda, Tanrı'yı "en üst dereceye dek yüceltilen baba" (XVIII. 259) olarak tanımlamıştır Freud... Dolayısıyla, elbette başta Feuerbach olmak üzere, Nietzsche'nin (yani "Tanrı ölmüştür" şeklindeki meşhur sözün sahibinin, türlü hastalıklar, patolojiler, bireysel ve kolektif nevrozların nedeni olan Yahudi-Hıristiyan uygarlığının sonlandırılması gereğini ifade eden *Deccal*'in yazarının) ayağını felsefi temelde kaydırmak istediği aşikârdır. *Bir Yanılsamanın Geleceği*, *Uygarlığın Huzursuzluğu*, *Musa ve Tektanrıcılık* da, anne-baba katline dair savaş makinelerinin çarklarını yeniden işler hale getirir.

Uygarlığın Huzursuzluğu (1930), *Bir Yanılsamanın Geleceği* (1927) ile aynı patikalarda ilerler. Her iki eser de, uygarlığın doğuşunu, dürtüsel bir bastırma –dolayısıyla, bireysel ve sosyal patolojilerin kökenlerinden yoksunlaştırılması– ile açıklar. Tanrı ve din, çocuksu mantıklardan temelini alan artçı mücadeleler haline gelir. Freud ise, baba katline dair çözümlemesine biraz daha açıklık getirir. Hepimizin doğasında, bir tür hazcılık yatar: Aslında, herkes gerilimli şekilde yaşanmış dürtülerini tatmin etme yollarını aramaktadır; çünkü bir arzunun gerçekleştirilmesi, bu gerilimin yarattığı acıyı ortadan kaldırır ve bir tür haz, tatmin ve refah sağlar. Kültür ise, gerçeklik lehine, zevkin bastırılmasına zorlar insanı... Zaten, gerçeklik dediğimiz de, bastırılmış, yüceltilmiş ve yeni hedeflere –yani uygarlığa– doğru yoğunlaştırılmış güçlerden oluşmuştur.

Yoksunluğumuzu sürekli kılacak bir makam yaratma lehine, dürtülerimizi tatmin etmekten vazgeçmemizin ardında hangi mantıksallık yatıyor? Niçin kendi kendimizin katili olmayı tercih ediyoruz? Duygularımızı bastırmanın yarattığı karanlık yol uğruna, tatminin yarattığı neşeli yolu terk etmemize neden olan tuhaf mantık nedir? Üst-ben adına, *Ego ve İd*'de (1923) ortaya konan ikinci tedavi yöntemini oluşturan ve sansürcü, egemen, yasa ile ilişkilendirilebilen, ayrıca Oedipus kompleksinin de mirasçısı olan makam! Üst-benin oluşturulması, bu kompleksin sona ermesiyle birlikte gerçekleşir: Karşıt cinsiyetteki ebeveyniyle birleşme ve hemcinsi olan ebeveyninden kurtulma dileğini gerçekleştiremeyeceğini anlayan birey, libidosunu yönlendireceği başka nesneler bulması gerektiğini anlar anlamaz, arzularından vazgeçer ve bu vazgeçiş, yasakların içselleştirilmesiyle birlikte iki katına çıkar.

Çocuklar babalarını öldürdüklerinde, ondan nefret etmektedirler. Ancak, söz konusu kıyım, aynı zamanda, pişmanlığı ve suçluluğu da beraberinde getirmiştir. Tüm bunlar ise, Freud'un kaynağını belirtmediği, ancak bir gerçeklikmiş gibi konuşmayı

yeğlediği bir ikirciklik halinden ileri gelmektedir. İlkel topluluk içinde yoksunlaştırılan çocuklar, babalarını öldürürler; babalarının etini afiyetle yerler ve bu yamyamca şölenin ardından, o ana kadar nefret edilen baba, aniden sevilen bir baba halini alır. Şöyle ki: "Nefretin saldırganlıkla tatmin edilmesinin ardından, bu edimin yarattığı pişmanlığın içinden aşk ortaya çıkar; baba ile özdeşleşme yoluyla üst-benin temellerini atar ve babaya karşı girişilen saldırganlık edimini cezalandırmak yoluyla, babanın iktidarını edinir. Ardından da, böylesi bir edimin yinelenmesini önleyecek kısıtlamalara gider." (XVIII. 319) Dolayısıyla, üst-ben, babanın gölgesini cisimleştirir; ilkel bir kıyımdan ve bu kıyımın hatırasından beslenir. Freud'a göre, Oedipus kompleksi ise, bu kıyım aracılığıyla, ahlakın soykütüğünü sağlar.

Demek ki, her birey, Oedipus kompleksini bireysel düzeyde yaşama şekliyle ilintili olarak, kendisinde bir üst-ben taşır. Güçsüz ve hoşgörülü bir babanın çocuğunun durumunu inceleyelim: Bu çocukta, aşırı sert bir üst-ben oluşacaktır; çünkü öznenin, tek saldırganlık nesnesi kendisidir. Ne de olsa, ebeveyni, onunla ters düşecek bir fırsatı vermemiştir. Peki, terk edilmiş ve sevgisiz büyütülmüş bir çocuğun durumu nasıl olur sizce? Bu çocukta da, ben ile üst-ben arasındaki gerilim ortadan kalkar ve saldırganlık, dışarı yansıtılır. Zaman zaman mazoşizm, zaman zaman da sadizm şeklinde...

Freud, keyfi bir şekilde şöyle bir önermede bulunur: "Tarihöncesi çağlardaki baba figürü, şüphe götürmeyecek derecede [*sic*] korkunçtur. Dolayısıyla da bu babaya en aşırı derecedeki saldırganlığı atfeden insanlara hak vermek gerekir [*sic*]." (XVIII. 318) Peki, *şüphe götürmeyecek derecedeki* bu korkunçluğun veya *aşırı derecedeki saldırganlığın* nedenleri nedir? Her ne kadar okurun aklında yavaş yavaş bir takım fikirler şekillense de, bilimsel olarak bu konuda herhangi bir bilgi edinemeyeceğiz. Yanıt vermek için, birkaç öğeye başvurulabilir: "Erotik tatminin engellenmesi, bu tatmini zora sokan kişiye karşı bir saldırı eğilimini de doğurur." (XVIII. 322) Bununla birlikte, yoksunluk hali ne kadar fazla olursa, kıyım arzusu da o denli güçlenir. Dolayısıyla, baba, aslında büyük bir yoksunluğu cisimleştirmektedir. Bu noktadan itibaren, babaların babasının, ilk babanın, oğullarını zorladığı o korkunç yoksunluktan dolayı, gelmiş geçmiş en kötü baba olmamasını –ki Freud da, bu savı desteklerdi– nasıl açıklayabiliriz? Baba olmakla... Şöyle ki, baba, aslında kendi kıyımını hareketc geçiren etmendir.

Çözümlemesinin sonuna gelen Freud, nevrozlu insanlar gibi nevrozlu medeniyetlerin de bulunup bulunmadığını sorar kendi kendine... Patolojik durumları doğru bir şekilde ölçecek araçlar elinde bulunmadığı için de, bir sonuca varamaz. Bireysel düzeyde gerçekleşen nevroza tanı konup iyileştirilmesi ise, semptomları yorumlayacak ve bir terapi önerecek araçlara sahip bir psikanalist sayesinde olur. Peki, kolektif bir tanı nasıl konur? Kitlesel bir terapi midir kastedilen? Freud, bu eksikliği örtbas edebilecek türden yepyeni bir disiplin önerisi getirir.

Ama, sonuç bölümüne geldiğinde, yeniden karamsarlığa kapılır Freud. Çünkü, teknolojinin gelişimiyle birlikte, insanlar artık kendi kendilerini yok etme araçlarına da kavuşmuşlardır. (Oysaki, henüz o dönemde atom bombası icat edilmemişti.) Dolayısıyla, endişeler, tedirginlikler, korkular da ortaya çıkmıştır. Eros ile Thanatos arasındaki mücadele, yaşam ve ölüme dair dürtüler, yapıcı türden dürtüsel güçler ve bu güçlerin gerçek eğilimi, yok edici güdüler, Titanların bir mücadelesine yol açar. Babanın kıyımı ise, üst-beni ortaya çıkarmıştır elbette; ama modern teknoloji sayesinde nöbet değiştiren içgüdüsel şiddet, artık gezegeni batırma tehdidi savurmaktadır. 1929 yılındayız. Freud, Birinci Dünya Savaşı'nın karanlık ışığının altında yazıyor. Hayatının son on yılında yükselişe geçen tehlikeler, nasyonal-sosyalizmin iktidara gelmesi, ikinci bir dünya savaşının da ufukta belirmesi, herhangi bir üst-benin engelleyemeyeceği şekilde, idin de zincirlerinden arınması savını resmediyor.

Öldüğü sene, yani 1939 yılında yayımladığı *Musa ve Tektanrıcılık* ise, babanın ölümüne dair, Freud'un düşüncelerindeki üçüncü aşamayı ortaya koyar. Yaylım ateşi sürmektedir: 1912 yılında, *Totem ve Tabu*'da, annenin ilkel kabiledeki diğer kadınlar üzerindeki cinsel tekeli, çocukların yoksun bırakılması, babanın kıyımı, kadavrasının yenmesi, kıyımın ardından duyulan pişmanlık ve yasaklar, ardından da uygarlığın ortaya çıkışını ele almıştır. 1927 yılında, *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nde, dini "takıntılı bir nevroz" olarak nitelendirip, parçalara ayrılmasını önerir. Önermesinin merkezine ise, yüceltilen bir baba ile özdeşleştirilen bir Tanrı'yı koyar. Çünkü, ahlakın kökenindeki Tanrı'ya dayanan teolojik bir mitin yerine "bilimsel bir mit" getirmesi ve bu bilimsel mit aracılığıyla, Oedipus kompleksinden dolayı babanın öldürülmesine dair savını desteklemesi gerekmektedir. Dolayısıyla, ateolojik düzeydeki bir anne-baba kıyımıyla özdeşleştirilen bir ateizm övgüsü söz konusudur. 1930 yılında yayımlanan *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda ise, üst-ben, babanın –yasaklamalar, yasalar, ahlak ve erdem aracılığıyla– içimizde öldürülmesine şahit oluyor sürekli... 1939 yılında yayımlanan *Musa ve Tektanrıcılık*'ta ise, Freud, altında bir Yahudi'nin imzası bulunmasa, rahatlıkla Yahudi-karşıtı olarak nitelendirilebilecek bir sav geliştirerek, büyük ölçekte bir anne-baba kıyımı suçunu işler. Çünkü, *Musa Yahudi değil, Mısırlıdır* der... Yahudilerin babasının kıyımı, kendi öz babası Jakob'un babasının kıyımı, kendi halkına babalık eden kişinin kıyımı... Bundan daha ileriye gidebilir mi peki?

1930 yılı Aralık ayında, *Totem ve Tabu*'nun İbranice çevirisindeki önsözde, hem Yahudi olup hem de bir Yahudi'nin oğlu olan, üstüne üstlük sünnetli Freud, "kutsal dili anlamadığını, babalarının dinine –ve diğer dinlere– tamamen yabancı kaldığını, bununla birlikte, halkına ait olduğunu hiçbir zaman inkâr etmemesine rağmen milliyetçi fikirleri paylaşamadığını, Yahudi olma ayrıcalığını hissettiğini ve başka bir halka ait olma gibi bir dileğinin olmadığını" yazmıştır. Kendisinden, üçüncü şahıs şeklinde söz ederek, şu şekilde devam etmiştir: "Şayet şöyle bir soru yöneltilmiş ol-

saydı birisine: 'Halkınla arandaki tüm ortak noktaları terk etmene rağmen, içinde halen Yahudiliğe dair ne kaldı?' Şöyle yanıt verirdi: 'Halen birçok şey ve büyük olasılıkla da en temelleri kaldı içimde.' Ama, bu temel olguyu açıkça ifade etmek olanaklı değil. Gün gelecek, bilimsel zekâ, bunu da ifade etmeyi başaracak." (XI. 195)

Peki, bu kısa metinden geriye, neyi anımsamalı? Freud, İbranice okumak konusunda yetersiz olduğunu iddia ediyor. Oysa, lisedeyken öğretmeninden İbranice öğrendiğini iddia ediyordu. Hatta –daha önce de sözünü ettiğimiz gibi– ondan öylesine etkilenmişti ki, öğretmenin bir yeğeninin adı Sophie diye, ona minnetini göstermek için kızlarından birinin de adını Sophie koymuştu. Bununla birlikte, *babalarının* diniyle arasındaki tüm bağları yok ettiğini iddia ediyor. Gerçekten de, Freud, kendi evinde her türlü ibadeti yasaklamıştır. Hatta bu yasağı son derece dindar olan karısına bile uygulamıştır. Öyle ki, karısı, ancak Freud'un ölümünün ardından, yeniden ibadetine başlamıştır. Freud, ateist olduğunu açıkça söylemektedir. Ayrıca, Siyonistlerin ulusalcı idealini de paylaşmadığını itiraf etmektedir. Bununla birlikte, başka bir kimliği arzulamaksızın, Yahudi olmakla gurur duymaktadır.

En şaşırtıcı olan ise, imana dair şu tuhaf açıklamadır: Yahudilik aidiyetine dair her türlü dışsal simgeyi bir kenara bırakmış olmasına rağmen, en derin içselliğinin Yahudiliğe dair olduğunu iddia ediyor. Ardından da, son derece gizemli bir şekilde, geleceğe ve özellikle de bilimdeki gelişmelere göndermede bulunup, çözümünü kendisinin dahi bilmediği bir sorunu, bilimin çözeceğini öne sürüyor. Yahudiliğin Freud'un varlığında potansiyel olarak görünür olduğunu kanıtlayacak bir bilim dalı var mıdır dersiniz? Genetik gibi biyolojiyle ilgili bir bilim midir söz konusu olan? Yoksa Yahudiliğe dair bir gen mi vardır sizce? Freud'un böylesi bir fikri benimsemiş olduğuna inanmak dahi istemiyorum. Veya yeniden bir "bilimsel mit"in yardımıyla, özellikle Yahudi olan ilkel bir topluluğun varlığını kanıtlayacak bir bilimin varlığını mı savunuyor? Kim bilir...

Güvenilir varsayımların bulunmadığı bir ortamda, şöyle bir hipotez geliştirmekten çekinmiyorum: Psikanalizin sadece Freud açısından güvenilir ve başarılı sonuçlar veren bir disiplin olduğu düşünüldüğünde, kişiye özel bir bilim halini almış oluyor. Dolayısıyla, ilkel kabilelerin bağımlı olduğu Oedipus kompleksinin, aslında Freud'un Yahudi annesi ve Yahudi babası arasında yaşadığı bireysel macerasına göndermede bulunduğunu, yani özyaşamöyküsel bir yanının olduğunu düşünebiliriz. Bu durum da, kendi varlığının en derinliklerinde, Yahudiliğin temel bir yer işgal ettiğini gösterir; çünkü psikanaliz, aslında onun kendi özeniyle kurduğu ve bize de *Yaşamım ve Psikanaliz* adlı kitabında "kendi yaratımı", "icadı" olarak anlattığı bir disiplinin mimarisine karşılık gelir.

Kısa ve görünürde hafif bir izlenim yaratan bu önsözde yer alan bilmece gibi karışık ve ağır nitelikteki son kelimeler, buna dair bir kanıt teşkil edebilir; çünkü Freud,

Yahudiliğin bakış açısından din ve ahlakın kökenine dair sorunu ele almadığını iddia etmekte; ancak bir yandan da "herhangi bir önkabulü olmayan bilimin, yeni Yahudilik akımının zihniyetine yabancı kalamayacağına dair kanısı"nda okurlarının da onunla hemfikir olmasını istemektedir. (XI. 195) Psikanaliz, *yeni Yahudiliğin zihniyeti*ni cisimleştiren bir disiplin midir? Freud'un düşüncesi, yapıtının geri kalan bölümünde açık ve net bir gelişim sergilemez.

Peki, *Musa ve Tektanrıcılık*'ın yeni Yahudilikten ne kastedildiğini anlamamıza yardım eden bir önerme sunduğunu düşünmeli miyiz? Yeni Yahudilik olarak adlandırılan şey, dinle bağlantısız, tanrıtanımaz, meta-psikolojik bir yapılanma mıdır? Yoksa "bilimsel bir mit" üzerine mi temellendirilmiştir? Veya, Musa üzerine çalışmasını nitelendirdiği gibi, "tarihsel bir roman"ın temelleri üzerine mi inşa edilmiştir? Tanrı'nın ve aşkın güçlerin yer almadığı, psişik bağlantıların metaforik içkinliğinde, sembolik bir yorumun uğultusunun duyulduğu yeni bir din midir yoksa bu? Öyle bir din ki, kendi gerçekliklerini de bilinçaltının görünmezliğinde buluyor; atopik nitelikte bir psişik konuyla bağlantıya girebilen Zebur'la ilintili faaliyetlermişçesine rüyaları okuyor. Kelam ile karşılaştığı gibi tüyen bir Tanrı biçemi, olumsuz teolojinin tanrısı, onu yok sandığımızda bile her zamankinden daha var olan bir Tanrı mıdır söz konusu olan? Niçin olmasın?

Musa, tıpkı Hanibal ve Oedipus'ta olduğu gibi, Freud'un kendi kendisini anlatmasında önemli bir rol üstlenmiştir. 1914 yılında, *Michelangelo'nun Musa's*ını yayımlar. Amacı, 1901 yılında gördüğü bu heykelin bilmecesini çözmektir. Minna ile tatildeyken karısına gönderdiği kartpostalda ise, şöyle yazar: "Bu akşamüstü, yıllar boyu öğütülecek bir tohumu bize sağlayacak birkaç izlenim edindim." Ardından da, Pantheon'a yapmış olduğu ziyaretten, daha sonra Saint-Pierre-aux-Liens Kilisesi'ne gidip, burada Michelangelo'nun *Musa*'sını gördüğünden söz eder. Ve, bir anda, *küçümser* bir tavır takınır. Heykele *küçümseyerek* bakmıştır ne de olsa!

Roma'da yaptığı bu ziyaretlerin her birinde, günaşırı bu heykeli ziyaret eder. Heykele bakar; gözlemler; ölçüp biçer; resmini çizer. Otuz sayfalık bu kısa metni kaleme alması için bir seneye gereksinim duymuştu. On üç senelik de hazırlık dönemi gerekmişti! Peki, bu heykelin anlamı nedir? O parmaklar sakalın içine neden yerleştirilmiş? Niçin bazı parmaklar gizlenmiş de, bazıları gözüküyor? Musa'nın fiziksel görünüşü, Freud'u bireysel geçmişinin hangi döneminde etkilemiştir? Bir putun etrafında dönüp dans eden dinsiz halkının On Emir'i ortadan kaldırma projesi karşısında duyduğu öfkenin öncesinde, hayretten donakalmış mıdır? Veya, bu hedeften vazgeçildikten sonra, tutkularına söz geçiren bir bilge kimliğine geri dönmüş müdür? Freud, bir sonuca varır: Michelangelo, Musa'nın tam da halkını cezalandırmaktan vazgeçtiği anını yakalamıştır. Ama, tam da o anda, ortadan kaldırmaktan vazgeçtiği

On Emir elinden kayıp gitmiş, zemin üzerinde parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Freud, mermer heykel karşısında dehşete kapılmış bir şekilde durmaktadır. Weiss'e yazmış olduğu mektupta, bu heykel ile kurduğu ilişkinin, tıpkı "bir aşk çocuğu" ile kurulan ilişkiye benzediğinden söz eder. (12 Nisan 1933) Metni yayımlarken ise, bizzat Freud'un altına imza atmamış olduğunu görürüz. Gerekçe olarak ise, bu analizi yaparken çok eğlendiğini gösterir! Freud, amatörlüğünün yarattığı utancı itiraf eder ve ortaya koyduğu sonuçların geçerliliğinden eminmiş gibi bir profil sergilemez. Söylediğine göre, ancak arkadaşlarının dostane baskıları sonucunda metnini yayımlamaya ikna olur.

Bu denli fazla bir ölçülülük, açıkça sergilenen alçakgönüllü tavır, kendinden şüphe etmesi, vardığı sonuçlardan emin olmaması, kendi ismini bile metinden silmesi... Bu edimlerin hiçbiri, Freud'a aitmiş gibi gelmiyor. Şunu da eklemeden geçmeyelim: Freud hileye başvurup, derginin redaksiyonunun ardına gizlenmek için bir not yazıyor ve "analitik çevrelere yakın" olan, "düşünce tarzı, psikanalizin metodolojisiyle belirli bir benzerlik gösteren" bir kişiden yola çıkarak bu metnin yazıldığını haber veriyor. Peki, bunca gizem de neyin nesi?

Freud'u cezbeden şey, sanatçının bu efsanevi ve tarihsel figürü estetik şekilde ele almasından ileri geliyor. Tarihçi değil sanatçı tarafından gözlemlenen Musa, aslında "üst-insan"ın (XII. 155) bir cisimleşmesinden ibaret... Tırnak içindeki sözcüğe dikkat! Peki, psikanalisti bunca heyecanlandıran şey nedir? Mermeri işlerken harcanan kas gücü, geniş ve sağlam yapı, hiddeti devleştirme yeteneği ve bu çok yüksek psişik performans: "adanılan bir misyon adına ve yararına, kendi tutkusunu bastırmak" (*ibid.*). *Tutku*nun anlamı nedir? Peki, ya *bastırma*nın? *Misyon* ile ne kastediliyor peki? Söz konusu edilen Musa mı, yoksa Freud mu? Bir misyon yararına ensest ilişkiye dair tutkusunu bastırmak, psikanalizin bir icadı olarak mı sunulmalı? *Bu durumda, Musa, babanın bir otoportresi mi olacaktır?*

Freud'un Michelangelo'nun *Musa*'sını nitelendirmek için kullandığı *üst-insan* terimini şu an için fazla sorgulamayalım. Bu kadar kısa bir metni yazmak için bile, onca zamana gerek duyduğunu, her kelimesini özenle seçtiğini anımsayalım yeter... Aynı şekilde, bir konuyu daha anımsayalım: Freud, *Kitle Psikolojisi*'nde, ilkel kabile şefi ile Nietzsche'nin o meşhur figürünü özdeşleştiriyor. Babadan söz ederken de, şöyle yazıyor: "İnsanlık tarihinin başlangıcında, Nietzsche'nin gelecekten beklediği tek şey, bir üst-insan idi." (XVI. 63) Bu cümle, Freud'un aslında Nietzsche'yi hiç mi hiç anlamadığını gösteriyor. Şunu unutmayalım ki, Freud için, baba ve üst-insan arasında bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla, baba, üst-insan ve Musa, birbirine bağlıdır. *Bu durumda, Musa, babanın bir portresi midir yoksa?*

Michelangelo'nun Musa'sını, babaya dair bir otoportre gibi görüp okumuş olabilir mi Freud? Böyle bir olasılık bile, insanı heyecanlandırmaya yetiyor elbette. Ve, böylelikle, babaya itaat eden, hadım edilmekten çekinen, babanın verdiği cezalardan korkan, düşüncelerinin gizemini ortaya çıkarmak için babasının öfkesini bir süre dikkatle inceleyip, daha sonra da bu öfkeyi fitillemek fikrinden bile endişe duyan oğlanın pozisyonu meşrulaştırılıyor. On üç sene süren şüphe, araştırmalarının sonucuna dair anonim açıklamalar, kendi ismini ve işlevini bir anda ortadan kaldırarak duruma teatral bir boyut kazandırmak, psikanalizin mucidinin varlığını silikleştirmek için analitik çevrelere yakın birinin delik deşik kostümünün içine girmek... İşte, babanın kıyımını geciktiren bir dizi öğe sıraladık! 1924 senesindeyiz. Yani, on üç yıllık bir hazırlık döneminin ardından, bu noktaya gelindi. Freud'un yapmaya elverişsiz olduğu ne varsa cesaret etmesi *–yani, Musa'nın heykelini kırması–* için ise, öleceği seneyi, 1939'u beklemek gerekiyor. 1901 yılında eşine gönderdiği kartpostaldan, *Musa ve Tektanrıcılık* adlı kitabının 1939 yılında –yani öldüğü sene– yayımlanmasına dek, Musa figürünün tehditkâr gölgesi altında Freud'un neredeyse kırk yıl geçirmesi gerekecekti.

Musa ve Tektanrıcılık'ın ortaya çıkışı da, pek kolay olmamıştır sanki... Kitabın kurgusu da, aynı şekilde... Ne de olsa, kitapta, bir parçalanmanın eşliğinde yeni bir şeyler inşa etmenin zorluğu göze çarpmaktadır. Metnin içeriğinde, birçok kez ve iki farklı mekânda (Viyana ve ardından da Londra'daki ofisinde) yazmış olduğu çalışmasının doğuşuna dair tüm izleri tamamen silemediğini itiraf da eder zaten Freud... Açıkça ortada ki, söz konusu metin, Adolf Hitler'in ve Nazilerin 1933 yılı Ocak ayında iktidara gelişine bir reaksiyon olarak kaleme alınmış. Freud, Yahudilerin başkalarının öfkesini bu denli üzerlerinde yoğunlaştırmak için ne yapmış olabilecekleri sorgular durur. Bir kenara atılmış, bastırılmış, terk edilmiş olan metin, yazarını tatmin etmez. Çünkü ortaya attığı ve geliştirdiği savlardan endişe eder. Bu ve başka araştırmaları iyi bir şekilde yönetecek kapasitenin kendinde bulunmadığından korkar. Yeni fikirler bulmak konusundaki yetersizliğini bile iddia eder. Kitabın basımını askıya alır, geciktirir, kendisine yöneltileceğini ve kanıt yokluğundan karşılık veremeyeceğini düşündüğü kitlesel saldırıları önlemek için, bu kitabın basımından tamamen vazgeçmeyi bile aklından geçirir. 1937 yılında Londra'ya gelişi, kitabı bitirme ve yayımlama kararıyla kesişir. Freud, çalışmasını, *Totem ve Tabu*'nun bir devamı olarak tanıtır. Kitap, ölümünden kısa süre önce, 1939 yılında yayımlanır.

Freud, yazışmalarında *Musa ve Tektanrıcılık*'ı kastederek, birçok kez "tarihsel roman" (Lou Salomé'ye yazdığı 6 Ocak 1935 tarihli mektup; Jones'a yazdığı 2 Mart 1937 tarihli mektup) ifadesini kullanır. *Totem ve Tabu*'da "bilimsel mit"in ne anlama geldiğini biliyoruz. Peki, tarihsel roman ile ne kastediliyor? Evet, yeniden zıt söz-

cüklerin bir arada kullanıldığı bir durumla karşı karşıyayız: Roman, aslında, belirli bir hayal gücü, uydurma yeteneği, kurgu gerektiriyor ve Freud da tüm bunları zorluk çekmeden gerçekleştiriyor. Hatta "Musa hakkındaki düşsel yaratılarını serbest bırakacağı" (21 Ocak 1936) konusunda bile Arnold Zweig'e açıkladığı bir sırrı var. Ama aslında tarih de tam olarak bunun tersini öngörüyor: Öne sürülen savların araştırılması ve keşfedilmesi, arşivleri temel alarak birtakım gerçekliklerin peşinden gidilmesi, hayal gücü dışındaki her şeye dayanacak şekilde ispata gidilmesi... Dolayısıyla, "tarihsel bir roman" ile anlatılmak istenen, melez bir yapıdır ve bu yapının içinde –fantezilere bir yaşam hakkı tanınmışsa da– tarihin herhangi bir varlık nedeni bulunmaz!

İlkel topluluklara dair "bilimsel mit" şeklinde zıt anlamları birleştiren bir sözcük öbeği kullanılması, aynı zamanda hem Yahudi topluluğunun mucidi hem de Freud'un aklını bir türlü rahat bırakmayan kıyım arzusu ile birlikte baba figürünün cisimleştirilmesi şeklinde beliren yüce insanın tarihsel portresi olan Mısırlı Musa'nın "tarihsel romanı" için de geçerlidir. Şunu da anlıyoruz ki, Freud, babasına el kaldırmadan önce, tereddütte kalıyor, baba kıyımını bir süre daha erteliyor, titriyor, kuşkuya kapılıyor. Mezarın başına gelmeden önce ise, tüm yasaklara (ve hatta Nazi terörü altında Avrupa'da yaşayan Yahudi topluluğunun yasaklarına bile) karşı meydan okumaya son kez cesaret ediyor. Ve bu metni kaleme almaya koyuluyor; ancak son derece hatalı bir adım atmış oluyor.

Paul-Laurent Assoun, eserin yayımlanışı ve ardından yaşananları, devasa kalınlıktaki *Dictionnaire des oeuvres psychanalytiques*'te [Psikanalitik Yapıtlar Sözlüğü] şu şekilde aktarır: "En tutkulu eleştiri oklarını kendisine çeken eser, Freud'unki oldu. Henüz kitap yayımlanmadan bile, birtakım anonim isimlerden gelen, Filistin'den, Kanada'dan, ABD'den veya Güney Afrika'dan 'Editöre mektuplar' şeklinde gönderilen yazılar, bunu kanıtlıyor. Tanrıtanımaz bu Yahudi yazarın, Yahudi dinine dair öncelikli gerçekleri neden inkâr ettiğini ve 'Goebbels ve diğer zalim hayvanlar'ın eline neden yeni bir silah verdiğini açıklaması istenmiştir. 'Yaşlı embesil' rumuzlu birisinden gelen mektupta, 'onurunu iki paralık etmeye daha fazla devam etmeden mezarı boylamasının en iyi seçenek olduğu' yazılmış; tıpkı dinden dönenlerin akıbeti gibi, onun da 'Alman gangsterlerin' kitlesel imha kamplarında gebermesi dilekleri ifade edilmişti." Freud, bu analizi yayımlarken, böylesi sıkıntılı durumlar yaratacağını önceden biliyordu. Peki, tüm özeniyle şekillendirdiği bu sopalarla, şimdi neden onu dövüyorlardı?

Bu kitap, açıkça şöyle bir soru atıyor ortalığa: Yahudi mizacının yaratılışının kökeninde hangi ilke bulunur? Elbette, genel anlamda, tüm fikirlerin uçuştuğu bir semada, Yahudi mizacından söz edilebilir. Ama aynı zamanda, Freud'un dünyasında bu meşhur Yahudi mizacının farklı şekillerde cisimlendirilmesine de göndermede bulunulup, Freud'un ebeveynleri üzerinden bazı şeyler ele alınabilir. Yahudiliğe dair

Freud'un geliştirdiği kuram, her ikisi de Yahudi olan kendi anne ve babasından söz etmeden ilerleyemez. Freud'un şiddetli bir şekil alan Kilise-karşıtlığı ve utangaç ateistliği, Yahudi mizaca sahip bu simgesel ailede yaşanılan ve görülenlerden beslenmektedir.

Aile fertlerinin birbiriyle uyuşan tanıklıklarına kulak verirsek, Amalia tipik bir Yahudi annedir! Bu bir klişe mi, yoksa tarihsel bir gerçeklik mi, dersiniz? Koyu esmer, kaprisli, fıkır fıkır ve çelik gibi sağlam bir iradeye sahip bir kadın olduğu söylenir. Küçük bir şeyi de arzulasa büyük bir şeyi de arzulasa, o şeyi elde etmek için elinden geleni ardına koymamaya kararlı bir kadınmış. Doksan yaşında hayatı son bulana dek, kokoş mu kokoşmuş. Bencil olduğu da söylenir. Espri yeteneği varınış ve kendi kendini güldürebilirmiş. Yeğeni şöyle demiş onun hakkında: "Yanında yabancılar varken, son derece sevimliydi. Ama, benim edindiğim izlenime göre, yanında yakınları varken, bir anda despotlaşıyor ve bencil bir tirana dönüşüyordu." Torunu Martin'in tanıklığına kulak verelim: "Amalia, olabilecek her türlü kötü huyuyla birlikte, tipik bir Leh Yahudisi idi." Bundan başka bir ayrıntı vermiyor! Ve bir de şu var: "Oldukça gür bir sesi ve son derece düşük bir çenesi vardı. Gözüpek bir mizaca sahipti. Pek sabırlı olduğunu söylenemezdi. Ama aşırı zekiydi". Tüm bu özellikler göz önüne alındığında, "Altın Sigi"sinin yaşantısında gerçek bir ağırlığa sahip olduğu anlaşılıyor...

Baba Yahudi'ydi; ancak ibadetini yapmazdı. Hatırlarsanız, günün birinde, babasından kendisine miras kalmış *İncil*'i büyük oğluna armağan etmişti. *İncil*'i, "kitapların şahı" olarak tanıtmış ve içinde, entelektüel bilginin tüm kaynaklarının bir arada bulunduğunu belirtmişti.

Ancak, iki insanın Yahudi inanışları karşılaştırıldığında, bildiğimiz kadarıyla, annenin iman durumu, babanınkinden daha az göz önünde bulunur. Aslında, İbranice yazılmış *İncil*'in hediye edilmesi, Freud açısından gerçek bir Oedipus sorunsalı teşkil edebilir: Yahudilik, her türlü gerçekliğin kaynağı olarak, babanın üzerinde hak iddia ettiği bir dindir. Baba tarafından, söz konusu topluluğun aidiyetsel diline doğru bir şekilde aktarılan Baba'nın Kuralları'nı cisimleştirir. Freud'un dedesi de, kayınpederi de haham idi. Hatta atalarından biri, doğduğu bölge olan Galiçya'daki en büyük Zebur uzmanlarından biriydi. Dolayısıyla, Yahudilik sadece bir kuram tarihi değil, aynı zamanda bir aile sorunudur – daha açık olmak istersek, babaerkil bir ailenin sorunudur.

Peki, Freud'un *Musa ve Tektanrıcılık* kitabında açık bir şekilde ileri sürdüğü tasarı nedir? "Oğulları tarafından en yüce mertebede olduğu varsayılan bir adam ile halkının yollarını ayırmak." (7) Bundan daha iyi ifade edilebilir miydi? Dolayısıyla, bu kitap, Yahudilerin babasını öldürmek, ebeveynlerine kıyan toplulukların bizzat babasına kıymak gibi bir öneri getirmektedir. Dolayısıyla, söz konusu edilen, babasının

ve babasının atalarının dinidir, annesinin dinidir, karısının dinidir, Yahudiliğin anneden çocuğa geçtiğini düşünürsek, çocukların dinidir. 1933 yılı Ocak ayı sonundan beri iktidarda olan Naziler tarafından bozulan bir dindir; ama önceki on sene boyunca yükselişe geçen ciğeri beş para etmez bu adamlardan fazla söz etmeye gerek yok. Dolayısıyla, en kötü şartlar altında –Nazilerin Avrupa'yı çepeçevre sardığı zamanlarda bile–, Freud sadece ve sadece bu dine karşı saldırılarda bulunur.

Naziler, toplama kamplarını açmışlar; ikinci sınıf vatandaş haline getirdikleri, daha sonra da sürekli olarak kötü ve hoyratça davrandıkları, işkencede bulundukları Yahudilerin canına buralarda kıymışlardır. Herkesin gözlemlediği bu şeyleri, elbette Freud da görüyor. Zaten, o da sürekli olarak Yahudiliğinden söz ediyor; ama hiçbir zaman Hitler karşıtı, nasyonal-sosyalizm karşıtı, Antisemit barbarlık karşıtı bir şey de kaleme almıyor. Bununla birlikte, düzenli olarak, komünizm, Marksizm, Bolşevizm ve Marksist-Leninist deneyim karşıtı analizler yazmaktan da çekinmiyor. Dolayısıyla, Freud'un Musa'ya saldırdığı koşullar da, Avrupa'ya egemen olan böylesi bir öfkeli Antisemitist bağlam çerçevesinden incelenmelidir.

Başka bir imza ile yazılsa, tamamen antisemit bir eser olarak nitelendirilecek olan bu kitabın savları nelerdir? Birinci sav: Mitlerin ileri sürdüğünden farklı olarak, Musa Yahudi değil, Mısırlıdır. Soyadının kökenleri de, bundan ileri gelmektedir. İkinci sav: Sünnet, eski bir gelenektir, öyle ki, Yahudi geleneklerinin bile öncesine uzanır, firavunlar bile bu geleneğe uymaktadır. Üçüncü sav: Yahudilerin dini, Yahudilik değildir; çünkü Akhenaton'un tek tanrı inancının Musevilik dinine doğrudan ilham verdiğini düşünür. Dördüncü sav: Mısır uygarlığı, piramitlerin mimarlarından bile gerilere uzanmaktadır. Beşinci sav: Yahudilik, babanın dinidir.

Hitler'in iktidara gelişinin üzerinden bir yıl geçmiş; Naziler tüm hoyratlığıyla yönetimde yer almaktaydı. Freud ise, bu gelişmeyi şu şekilde yazar: "Yahudilerin yakınlarıyla ilişkilerine egemen olan bir mizaç özelliğini incelcyelim: Şu kesindir ki, Yahudilerin kendilerine dair son derece olumlu bir düşünceleri vardır; kendilerini soylu ve diğerlerinden üstün görürler." Peki, hangi gerekçeye dayanarak? Bunun ardından, seçilmiş halk üzerine birtakım daha görüşler söylenir ve şu noktaya varılır: "Tek bir insan, Musa, Yahudileri yaratmıştır." (143) Peki, ama nasıl? Yahudilere, onların doğrudan Tanrı tarafından seçildiğini öğreterek... Dolayısıyla, Yahudiler de bu ifadeden güç alarak, bu ifadenin gerçekliğine inanmışlardır ve kendilerine müthiş bir güven gelmiştir. Bu güven ise, birlikte yaşadıkları halklarda (ve özellikle de Hıristiyanlarda) bir tür kin, nefret, hınç, kıskançlık ve rekabet isteği yaratmış; bu da doğrudan antisemitizmi beslemiştir. İşte, Freud'un en sevilen çocuk savıyla yeniden karşılaşıyoruz.

Freud'un öne sürdüğü mantığı izlersek ve tumturaklı diskurundaki önermelerini dikkate alırsak, en sevdiği oğlunu belirlerken babanın kullandığı sözler ile seçilmiş

çocuk için diğer erkek kardeşlerin duyduğu nefret arasında bir nedensellik bağı bulunduğu sonucuna varabiliriz. Bu durumda, antisemitizm de, tuhaf bir sıçrayış etkisiyle, ilk Yahudi Musa tarafından başlatılan ve Yahudilerin kendi kendilerine tasarladıkları bir yaratı haline gelir mi? Freud'un kaleminin ucunda, bu tür düşünceler düşünülemez ve olanaksız gibi görünmektedir. Bununla birlikte, tablo ortada!

Bir süre sonra, Freud, ilkel kabileye, baba kıyımına, yamyamca şölene ve yasanın doğuşuna ilişkin kuramını yeniden ele alır. "Yahudilerin uyguladığı sünnet, Hıristiyanlara veya Yahudi olmayanlara yönelik olarak bir hadımlaştırma tehdidi olarak görülür" der. Sünnet, kökenlerin "bilimsel mit"inin bastırılmasına göndermede bulunur. Gerçi, her ne kadar bastırılmış olsa da, iğdiş edilme karşısında duyulan bu korku, genetik miras yoluyla psişeye aktarılır. Bu arkaik korku ise, antisemitizmi beslemektedir. Eğer Freud haklıysa, bu tuhaf kitap, "kendi Yahudiliğinden nefret etmek" üzerine ek bir varyasyon da doğurur ki, bu kavram da, antisemit Yahudiliği yükselişe geçiren Lessing'e aittir.

Bu durumda, Musa'nın cisimleştirdiği baba kıyımı, niçin bir halkı, bir tarihi, bir uygarlığı, kendisini aynı soydan geldiklerinden üstün olarak tanıtıp överek, kendi şerefini tehlikeye atsın ki? Peki, Yahudi halkıyla ne kastediliyor? Sürgüne gönderilmiş Mısırlı bir halk mı? Peki, Yahudi tarihi dediğimizde? Mısır tarihinin bir ilavesi... Yahudi uygarlığı dersem? Mısır uygarlığının küçültülmüş versiyonu... Yahudi dinine ne dersiniz? Tektanrılı bir firavunun dini... Musa, yani ilk Yahudi, Yahudi halkının mucidi midir? Ağzındaki kelimeleri geveleyen bir Mısırlı... Peki, ya sünnet nedir? Mısırlı mumyalarda görülen eski bir ritüel...

Psikanalizin mucidinin antikçağ Mısır medeniyetine karşı duyduğu özel sevgi, herkes tarafından bilinir. Bir dönemler Freud için bir nevi Tanrı olan Charcot ise, bürosunda antikçağ ile ilgili bir koleksiyon bulundurmaktadır. Dostları ve bazı hastaları, özel günlerde ona bu koleksiyona dair parçalar armağan ederlerdi. Estetik değerlerinden çok sembolik anlamlarını göz önünde bulundurarak, düzenli olarak bazı nesneleri de satın alırdı. Bazen, yemek sırasında, yemek masasının örtüsünün altına, sanki çok kıymetli bir misafirmişçesine, en son aldığı nesneyi yerleştirirdi.

Freud için, Mısır demek, Yahudi-Hıristiyan karşıtı bir arketip demektir. Yani, bir Roma-karşıtlığını simgeler. Çünkü Hıristiyanların Yeni Ahit geleneğinde, ensest, resmi olarak yasaklanmıştır. Anne bakiredir, baba ise kimseyle çiftleşmez, ama yine de bilkuvve döllemede bulunur. Dolayısıyla, oğlan çocuk da, Kutsal Ruh'un bir operasyonuyla dünyaya gelir: Sperm, bir güvercin tarafından yerleştirilir; çocuk ise herhangi bir duygusallıktan, erkeklikten yoksun bir antikor içinde yaşar. Ne bir şey yer ne de içer. Sadece bir sembolden ibarettir. Kimseyle çiftleşmez ve ölümünün üzerin-

den üç gün geçtikten sonra dirilir. İşte, öz babası olmak isteyen Freud'un hoşuna gitmeyen bir Oğul Dini ile karşı karşıyayız.

Buna karşın, Mısır ise, coğrafi ve zihinsel bir alanı, ensestin uygulandığı ontolojik ve metafizik bir mekânı cisimleştirmektedir. Freud bunu gayet iyi bilir; çünkü *Musa ve Tektanrıcılık*'ta sırf bu konuyu işlemiştir: "Sözümona duygularımızı gölgelediği iddia edilen şey [*sic*], Eski Mısır'daki hükümdar ailelerinde ve antikçağdaki diğer topluluklarda yaygın bir uygulama teşkil etmekteydi. Hatta, kutsal bir gelenek olduğu bile söylenebilir" (162) – libido için gün doğuyor. Ardından da ekler: "Bununla birlikte, ne Grek ne de Alman dünyası, efsanelerin bize gösterdiği gibi, ensest ilişkiyi kınamamaktadır." Böylelikle, o çağı kutsamış oluyor. Zaten, o döneme dair koleksiyonu da, ne denli büyük bir özlem içinde olduğunu gösterebilir.

Öte yandan, elli yaş kutlamalarında, öğrencileri, dostları ve yakınları tarafından kendisine, bir yüzünde sfenks diğer yüzünde kendi portresi bulunan ve Freud'u bu sfenksle özdeşleştiren eski Grekçe bir yazının bulunduğu bir madalya armağan edilen Freud'un yaşadığı sinirsel rahatsızlığı da unutmamak gerekir. Kökenleri Mısır'da bulunan bu hayali hayvan, daha sonra Asur'a göç etmiş; bunun ardından da Oedipus'un Yunanistan'ına varmıştır. Freud'un antik döneme dair koleksiyonunda, Asur uygarlığına ait parçalara da rastlamak olanaklı.

Yunanistan'daki dişi sfenks ise, evlilik tanrıçası Hera, Laios'u –anımsayalım: Oedipus'un ebeveyniydi kendisi!– cezalandırmak için gönderilmiştir. Peki, bu cezalandırmanın gerekçesi ne? Oedipus'un babası, zamanında genç Khrysippos'a şiddet uygular; böylelikle de oğlancılığı icat eder. Freud'un baştan çıkarma konusundaki kuramının bazı noktalarını anlamak için, bu bilgiyi zihnimizde tutalım. Laios, nikahlı olduğu karısına bir çocuk vermeyi reddetmektedir. İşte, Freud için ideal bir tablo! Öyle ki, uzun süre boyunca, babaların –ki kendi babası da dahil olmak üzere– çocuklarını iğfal ettiklerini düşünecektir. Bu, onun için yüce bir fantezidir; çünkü kendi babası da annesini cinsel olarak reddedecek; kendi çocuğu ise anneye göz dikecektir!

Musa ve Tektanrıcılık'ın başından itibaren, Freud rengini belli eder aslında: Yahudilere (hem de tarih tarafından yöntemli bir şekilde yok edildikleri bir dönemde!) kötü bir şekilde yaklaştığı için, elbette Yahudi topluluğu tarafından kınanacaktır. Ama Freud için bu bir sorun teşkil etmez. Ne de olsa, gereksiz sorularla meşgul etmeyecektir zihnini. Her şeyden önce gerçeklik gelir onun için: "Oğullarının en yücesi olarak kabul edip yücelttikleri bir adamı, halkından ayrı düşürmek, pek de hoş kabul edilmez. Ayrıca, böyle bir şeyi gönül rahatlığıyla yapmak da zordur. Bununla birlikte, sözümona ulusal bir çıkar adına gerçekliği yok saymam da olanaklı değildir." İşte, özyaşamöyküsü bir eleştiri yazısı olarak kabul edilebilecek bir metnin ilk satırları...

Freud, Musa'nın mitinden yararlanarak, bu miti bireysel bir maceraya dönüştürüyor. Araya da kendi fantezilerini serpiştiriyor. İşte, Freud'un parçalarına ayırdığı mitin yapısı şu şekilde: Musa, üst düzey bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Terk edilmiştir. Doğumundan önce de, bir dizi zorluk baş göstermiştir: Cinsel perhiz, kısırlık, yasaklamalar... Rüyalar ve kâhinler, bu doğumu müjdelemektedir. Hamilelik dönemi, çocuktan dolayı baş gösteren üzüntüler, kötü kehanetleri işiten babanın çocuğunu terk etme veya onu öldürme kararı alması, çocuğun daha alçakgönüllü bir aileye verilmesi ve onlar tarafından yetiştirilmesi, büyüdüğünde de öz ailesini arayıp bulması ve babasından öç alması... Musa, öcünü aldıktan sonra, herkes tarafından tanınmaya başlar. Freud, bununüzerine, iki kahramanı kıyaslamaya koyulur: Oedipus ve Musa. Çünkü, özyaşamöyküsel bir itirafa dair büyük bir saflık ve savunmasız bir doğallığa bürünen Freud'a göre, "buradaki kahraman, babasına cesurca karşı duran ve en sonunda da onu yenen kişidir." (13)

Freud, "bilimsel mit"inin öngördüğü mantık çerçevesinde, "bellek ile ilgili izler"in (134), kuşaktan kuşağa aktarıldığı fikrini savunur: Dilin sembolik kullanımı, baba kıyımı ve Oedipus kompleksi, çağları aşarak, her varlığın psişesine gizlenen bir malzemedir. Bu yayılma etkisi ise, fizyolojinin, anatominin, bedeninin tasarrufunu sağlar ve sadece bilinçaltıyla ilintilidir: Kim bilir, belki de Freud tarafından haber verilen "yeni Yahudilik"e bir giriş niteliği taşıyan hazırlayıcı bir önsözle karşı karşıyayız?

İşte, "bilimsel mit" meraklısı ve "tarihsel roman" uzmanı bir kişi, son derece mutlak bir şekilde şunu ifade ediyor: "Erkekler, mutlaka günün birinde ilkel babayı ele geçirip [*sic*], onu katledeceklerini bilmektedir." (136) Bu ifadenin herhangi bir kanıt ile desteklenmemesinin pek bir önemi yok. Freud, şu tuhaf epistemolojik itirafı yaparak, söz konusu savı önceden haber vermeye özen göstermişti: "Şunu kesin olarak söylemekte çekinmiyorum ki..." vs vs. Aslında, Freud, ne burada ne de başka bir zaman, herhangi bir şeyi *kesin olarak söylemek*ten çekinmemiştir. Tıpkı Musa'nın dini kuralları birer birer açıklaması gibi... İsterseniz buna felsefe yöntemi diyebilirsiniz, ama hiçbir zaman bilimsel bir yöntem olarak nitelendirilemeyeceği kesin.

Seçildikten sonra, fizyolojik bir destek olmaksızın, genetik-psişik olarak aktarılmış olan şey, –psikanalistin söylediğine göre– babanın kıyımına dair birçok kez yinelenen bu önemli ve güçlü harekettir: İsa'yı öldüren Yahudiler, "yüce insan"larını katletmiş ve bir anlamda ilkel kabilenin bir hareketini yinelemiş olurlar. Yahudiler, Tanrı'nın kıyımı üstlenen bir dini –özellikle de Hıristiyanlığı– benimsemeyi reddetmişlerdir. Aslında bir baba kıyımı olan tanrı katilliği, İsa'nın dininin üstünlüğünü kanıtlamaktadır; çünkü babanın kıyımına dair "bilimsel mit"in gerçekliğine tanıklık eder.

Daha da iyisi: Katolik ökaristisi... Çünkü, ilkel sahnedeki yamyam şölenini yineler; böylelikle de bir Yahudi olan Aziz Paulus tarafından getirilen ve Tanrı'nın katledilmesi (yani, İsa'nın çarmıha gerilmesi) üzerine temellenmiş bir din kurma yönündeki önermenin üstünlüğünü kanıtlamış olur. Öyle ki, Tanrı'nın oğlu bizzat Tanrı mertebesine erişmiş ve bunun için de dünyanın tüm günahlarını üzerine almıştır. Yahudi halkının bir bölümü, bu tür bir okumanın izinden gitmiştir. Örneğin, Hıristiyanlığın aslında Yahudiliğin ve Yahudi gerçekliğinin sonu olduğunu düşünen bu dini nitelendirmek için Yahudi-Hıristiyanlığı diye bir kavram üretilmiştir.

Bu süre zarfında, Yahudi halkının bir diğer bölümü ise, Aziz Paulus'un önerdiği yoldan gitmeyi reddeder: "Alınan bu karardan ötürü, şu anda bu kesim, dünyanın geri kalanından hiç olmadığı kadar yalıtılmıştır." (182) *Şu anda* mı? Şu gerçeği kabullenmek gerekiyor: Freud'un son kitabının son sayfalarında bu ifadeyi kullanmasının nedeni, Nazilerin zalimliklerinin yükselişe geçtiği bir dönemde, yani 1938 yılında, Hıristiyan olmayı reddeden Yahudiler, böylelikle kendilerini dünyadan soyutlamış olmalarıydı. Avrupa'daki egemen Hıristiyan din ile aralarında yaşanan bu ayrılığın felaket sonuçlarını, hepimiz çok iyi biliyoruz: Freud ise, bu sonuçları açıkça göz ardı ediyordu; ama Yahudilerin, Hıristiyanlığın iddia ettiği gerçeklikle aralarına mesafe koymalarının sonuçları *Auschwitz*'de açıkça gözler önüne serilecekti.

Babanın kıyımının yarattığı takıntının, Freud'da ortaya çıkardığı saçma, ölçüsüz, anlaşılmaz ve hatta *antisemit* nitelikteki tavır alışları gözlemlerken, bunları libido eksenli hesaplamalarla, ensest eğilimi derinliklerinde taşıyan psişenin yaşadığı mücadeleyle birlikte ele almaz isek, salt bu halleriyle insanı dehşete düşürmemesi oldukça zor. Psikanalitik kuramın özyaşamöykücü zorunluluğa tabi tutulması ise, Freud'u attığı her kör adımda yönlendirmiş oluyor. Tıpkı Oedipus'da olduğu gibi...

10

BAKİRE VE ŞEHİT ANTİGONE

"O [Anna] mükemmel biri ve entelektüel planda tamamen bağımsız.
Ama, ne acı ki cinsel hayatında tık yok."
FREUD, Lou Salomé'ye mektup, Aralık 1927

Ensest, Freud için büyük bir fanteziydi. Otuz sene sonra sözümona ortaya çıkardığı bir anısına göre, henüz iki buçuk yaşındayken yataklı tren vagonunda gördüğü öz annesini cinsel olarak arzulamıştı. Daha sonra, ilk gençlik aşkının annesini arzulayan Freud, baldızıyla kırk yıl boyunca aynı çatı altında metres hayatı yaşamıştı. İlerleyen yıllardaysa, erotik düşlerine musallat olan öz kızlarından biriydi... Ayrıca ve özellikle de bu konuda en ileri aşamaya geçtiği kişi Anna olmuştu. Öz kızı Anna... Freud, *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*'de, üç olanaksız görev bulunduğunu söyler: Hükmetmek, psikanalizini yapmak ve eğitmek. İddia ettiği şeyin ne anlama geldiğini gayet iyi biliyordu –en azından son iki görev konusunda. Çünkü Freud'un Anna ile ilişkisi, Oedipusvari terk edilmişlik duygusunun zaferi olarak sunulmaktadır.

Anna ile ilgili olarak daha önce sözü edilen birkaç bilgiyi anımsayalım: Kendisi, bir "yatak kazası" sonucu doğmuştur; şayet ebeveynleri bir doğum kontrol yöntemi uygulamış olsalardı, bu dünyaya hiçbir zaman gelmeyebilirdi. Dolayısıyla, Sigmund/Martha çiftinin kesin olarak bir cinsel perhize girmesinin de nedeni olarak gösterilebilir. Anna, bu kez sadece Samuel Hammerschlag'ın (yani Freud'un lisedeki İbranice öğretmeni) kızının ismini taşımıyor; aynı zamanda meşhur insanların ismiyle anılan (Cromwell gibi, Freud'un kahramanlaştırdığı kişilerden, öğretmenlerine dek) diğer erkek ve kız kardeşlerinden de bu şekilde ayrılmış oluyordu.

Ancak, resmi yaşamöykülerinin önerdiğinden başka bir varsayım geliştirmek istersek, Anna aynı zamanda –daha önce gördüğümüz gibi– Anna O.'nun klinik ismiydi. Belki ve büyük olasılıkla da, Freud'un kız kardeşinin ismiydi. Hani, annesi

ve babasının dünyaya getirdiği o kız kardeşinin... Böylelikle, bir türlü zihnini rahat bırakmayan ensest sulara ulaşmasına yardımcı olacaktı. Tıpkı kendi babasının Amalia'dan sahip olduğu gibi, o da bir kız babası oluyordu. Acaba, bu şekilde annesiyle yatan babasının yerini alma dileğini mi açığa vuruyor dersiniz? İstenmeyen, hatta geç gelen bir çocuk... Varlığı gizli tutulan veya gelişiyle birlikte bir histeri yaratan, ensest fantezilere konu edilen bir çocuk... Küçük kızın beşiğinin yanı başında birbiri ardı sıra söylenen kehanetler, bu küçük psişeyi karanlık bir geleceğin beklediğini kolaylıkla göstermekteydi.

Sofokles'in *Kral Oedipus*'unun (bu tiyatro piyesi, Freud için varoluşçu bir şema işlevi görür) ışığında görülen ve okunan Anna, Kral Laios ve Kraliçe İokaste'nin oğlunun, babasını öldürüp annesiyle yattıktan sonra söylediği kehaneti gerçekleştiriyor: "Evlilik yaşına geldiğinde / hem kendiniz hem de aileniz için / böylesi yıkıcı bir yüzkarasını üstlenmeye / kim cesaret edebilir, yavrucuklarım?" Daha sonra: "Bu yüzkarasını hiç silemeyeceksiniz / Peki, kim evlenir sizinle, bunu bile bile? / Kimse, yavrucuklarım, kimse. / Bakire ve kısır olarak sona erecek hayatınız." Anna, kehanete uygun davranmıştı: Evlilik çağına geldiğinde, hiçbir erkek ona kur yapmıyor, kalbini çalmaya çalışmıyordu. Daha sonra, kimse onunla evlenmeyecekti. En sonunda da, büyük olasılıkla bakire ve kısır olarak sonlanacaktı yaşamı... Yine de çocuklar için çalışan bir *psikanalist* olarak bilinecekti.

Bu genç kız, on üç-on dört yaşlarından itibaren, Psikanaliz Derneği'nin toplantılarına katılmaya başladı. Katılabileceği oturumların tutanakları okunduğunda, bir babanın henüz son derece genç yaştaki öz kızını, böylesi tartışmalara nasıl maruz bıraktığını anlamak, son derece güçtür... Tartışmalarda neler konuşulmuyordu ki? Anal cinsellik, ensest, kadınlardaki histerik karmaşa, libidonun yıkımı, cinsel sapkınlıklar, mastürbasyonun zararları, mazoşizmin çocukluğa dair koşulları... Henüz buluğ çağına varamamış veya henüz yeni ergen olmuş bir genç kızın gerçekten neyi anlayabileceği ve sağduyu süzgecinden nelerin geçemeyeceği konusu gibi, cinselliğin karanlık yönleri üzerinde konuşan yetişkinlerin bu tür toplantılarına Freud'un en küçük kızını davet etmesiyle neyi amaçladığı da sorgulanabilir.

Bu durum karşısında şaşırmak mı gerekir? Anna, anoreksiyadan mustaripti. Bunu anlamak için, bir din adamı veya çocuk psikanalisti olmaya gerek yok. Baba, kızının kendi kendisine karşı aşırı sert davrandığını, aşırı sıska olduğunu ve bu sıskalıktan dolayı kamburunun çıktığını fark ediyor. Bunun üzerine, kızının sağlığına kavuşması ve özellikle de kilo alması için, sekiz aylığına, teyzesi Minna ile birlikte İtalya'ya gitmesine karar veriyor. Ancak, bu şaşırtıcı nedensellik bağını tam olarak netleştirmemize zaman kalmadan, kız kardeşi Sophie nişanlanıyor; *dolayısıyla* bu yolculuk da gerçekleşmiyor. Bu vazgeçişin ardındaki nedenler üzerinde yoğun bir sis perdesi örtülü! Bir başka gizem daha var ki, onu çözmek de olanaksız. En azından, Ameri-

ka'daki kasaların kilidinin açılmasıyla birlikte ortaya çıkacak bir yazışma sayesinde, bu bilmeceye bir yanıt getirilebilir: Nişan törenine Anna'nın katılmasına olanak tanınmıyor. Babası ise, ona şu satırları yazıyor: "Tören, sensiz de hatta davetliler gelmeksizin de gayet rahatlıkla yapılabilir. Bu kadar tantana koparıp düğün dernek yapmaya da gerek yok. Tüm bunlar, senin gerçekten ilgi alanına giren şeyler değil." (13 Aralık 1912)

Gerçek amacını ortaya çıkan bir mektup olmaksızın, yine de Freud'un 20 Temmuz 1912 tarihinde Ferenczi'ye gönderdiği bir mektup sayesinde, bu konuda bir ipucu yakalıyoruz: Aslında bu olay, Freud'un üzerinde çalıştığı bir konu başlığıyla son derece örtüşmekte: Kral Lear'ın üç kızı. Shakespeare'in kaleme aldığı bu piyes, aileye dair bu kördüğümü çözmemiz için bize neler öğretir? Kral, hanedanlığını üç kızı –Goneril, Regane ve Cordélia– arasında eşit bir şekilde paylaştırmak ister. Nasıl bir rastlantı ki, Freud'un da üç kızı var: Mathilde, Sophie ve Anna. Söz konusu paylaşım, Lear'ın kızlarının her birinin, babasını ne kadar sevdiğini ifade etmesinin talep edildiği büyük bir seremoni sırasında gerçekleşir. En büyük iki kız kardeş, dalkavuklukta bulunmaktan çekinmeyerek, babalarını pohpohlamaya başlarlar. Biraz mesafeli olan en küçük kız ise, ablaları gibi davranmaz. Oysa aslında babasını en çok bu kız sevmektedir. Hem de çok büyük bir tutkuyla... Ancak, küçük kızının bu davranışı karşısında incinen Kral Lear, en küçük kızını mirasından men eder ve kovar. Üzerinden belirli bir zaman geçtikten sonra, düzenbaz, kurnaz ve yalancı ablaların hilesi ortaya çıkar. Duyduğu acıdan neredeyse çıldırma raddesine gelen baba, sarayı terk eder ve kızı Cordélia'nın yanına sığınır.

Oyunda, Freud'un hoşuna gidebilecek ikinci bir entrika daha göze çarpar: Gloucester kontunun iki oğlu vardır ve içlerinden gayrimeşru olanı, babasını diğer kardeşinin onu devirmek istediğine ikna eder. Böyle yapmasaydı, gayrimeşru oğlu olduğundan, babasının mirasından pay alamayacaktı. Gloucester kontu daha sonra saflığından dolayı cezalandırılarak, gözleri oyulur. Ama, şu noktayı netleştirmek gerekiyor: sonu Oedipus gibi mi olmuştur? Oyunun geri kalan bölümünde, meşru oğlanın zafer ilan ettiği bir düello gerçekleşir. Olayların inanılmaz bir şekilde birbiri ardı sıra –yanlış anlaşılmalar, birini ötekiyle karıştırmalar, ölümler, intiharlar, inkâr etmeler, zehirlemeler, geri dönüşlerle– alevlenmesinin ardından, Kral Lear, kızı Cordélia'nın ölümünün önüne geçemez. Acısından mahvolmuş bir babanın görüntüsüyle iner tiyatro perdesi. Son nefesini verene dek ona sadık kalmış kızının bedenine sarılmaktadır.

Mathilde ve/veya Sophie'nin ihanetlerinin, yani baba katili iki kızın entrikalarının, damatların bu işteki rolünün, metaforik zehirlemelerin, alegorik intiharların veya sembolik inkârların, Freud'un ailesinde neye karşılık geldiğini bilemiyoruz. Görünen o ki Freud ailesi, büyük olasılıkla, 1912 yılı dolaylarında, genel anlamda tragedyayla,

özel anlamda da Shakespearevari formülle özdeşleştirilebilecek bir dizi psiko-dramayla karşılaşmışlar. Kimin hangi rolü oynadığını tam olarak belirlemek olanaksız olsa da, Anna'nın Cordélia ile özdeşleştirildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Öylesine edepli bir kızdır ki Anna, diğer kız kardeşleri arasında babasını en çok kendisinin sevdiğini göstermek gibi ikiyüzlü bir açıkartırmaya dahi katılmaya yanaşmaz. Bunun üzerine, ilk başlarda adeta "sürgüne" gönderilmiş olsa da (İtalya'daki o meşhur sekiz ay, başka türlü nasıl yorumlanabilir ki?), en sonunda, babasının kraliyetinin mirasçısı olmuştur. Bunu da, sembolik bir tür ölümle ödeyecektir.

Her zamanki gibi, Freud'un yaşantısındaki bu otobiyografik kesitin temelleri, bir kurama bağlıdır. Ferenczi'ye yazılmış olan bir mektubu okuyunca fark ediyoruz ki, 1913 yılında Kral Lear'ın üç kızının da konu edildiği *Das Motiv Der Kästchenwahl*'ı [Kutulama Motifi] yayımlamış. Cordélia'dan söz ederken, aslında giderek Anna'yı kasteder hale geldiğini gözlemlediğimiz bu mektupta, savını güçlendirecek şekilde birçok miti karşılaştırarak, bu kızın aslında ölüm tanrıçası olduğunu söyler Freud! Dolayısıyla, bu üç kız kardeş, üç Norne'u, Parque'ı ve Moire'ı cisimleştirmektedir: Anna/Cordélia ise, yaşamın ipini kesen kız çocuktur.

Dolayısıyla, Anna'nın öleceği gerçeğini bile bile, yaşamaya devam etmek nasıl mümkün olmuştur? Ölümün cisimleştirilmesi. Tüm varlığı bölen. Sofistik sanat ve sihirbaz Sigmund Freud'un retoriği konusunda epey fikir veren sıra dışı bir psikanalitik kaypaklık: "Canlıların yaşantısında, tepkisel bir biçimlenme olarak adlandırılabilecek bir şekilde, her şeyi tam tersiyle yer değiştirmeyi gerektirecek bazı gerekçeler söz konusudur." (XII. 62) Değişmez ve kesinmiş gibi ortaya konan bir ilke uyarınca, ölüm burada aşk haline bürünmüştür!

Birkaç satır sonra şunları yazdığında, Freud'u haksız görmeyelim: "Bir dileğin gerçekleştirilmesinden daha güçlü bir zafer yoktur." (*ibid*) Gündelik dildeki meali: Arzularını gerçek olarak kabul etmek... Aslında, "dileklerin gerçekleştirilmesi"ne dair mükemmel bir örnekle karşı karşıyayız: Freud, Kral Lear'ın üç kızını, kendi kızlarıyla özdeşleştiriyor. Özellikle de, Cordélia ile Anna'yı bir tutuyor. Buna dair bir sav önerebilmek için mitoloji sayfalarını, masalları ve edebiyatı harıl harıl inceliyor; sonunda savını şekillendiriyor; herkesin önünde açıklıyor ve öz kızı ile ölüm arasında bir özdeşleştirme kurduğunu itiraf ediyor! Bilimsellikle yakından uzaktan ilgisi olmayan, ancak ve ancak özyaşamöyküsüyle bağlantılandırıldığında anlaşılabilecek bir tersyüz olma durumunun yarattığı büyüyle, bazen psişeye içkin olan afyonun yarattığı gizemli uyku sonucunda, ölümün aslında ölüm değil, bir aşk olduğunu açıklıyor Freud.

Sonuç olarak, Freud, yarattığı metaforu gizlice izliyor ve her zaman için hayali olanı gerçek olana, ölçüsüz yorumları sadeliğe ve hakikati gerçeğe yeğliyor: Kral Lear, Kral Lear değildir; daha çok, ölmek üzere olan yaşlı bir adamdır. Üç kızı da,

aslında üç kızı değildir; üç farklı kadın şeklidir. Baba ise, ölü kızını kucağında tutmaz; ama "olayları tersyüz edersek [*sic*], bir anda kız tanıdık hale gelir ve anlaşılmaya başlar" (!) (XII.64). Dolayısıyla, ölü baba, tanrıça kızı tarafından taşınmaktadır (!). Diğer psikanalitik keşifler ışığında incelersek: "bir dileğin değişime uğraması" (*ibid*) ve "geriye doğru giden bir hazırlık" (*ibid*), "tepkisel biçimlenme" ve "dileğin tersyüz edilmesi" temasına dair yeni varyasyonlar...

Kralın bu üç kızı, eğer anlatıldığı gibi değillerse, peki nasıl kızlardır? Düşüncenin olanaksızlığını simgeleyen sembolik düşünce sayesinde, Freud der ki, "erkeklerin kadına dair ilişkilerindeki üç varyasyonu simgelemektedirler: Doğurucu, hayat arkadaşı ve baştan çıkarıcı." Annenin veya orospunun bir psikanalitik versiyonu mu söz konusu yoksa? "Veya, kadın imajının, yaşam boyunca erkek için büründüğü üç biçemi simgelerler: Anne, anneye benzeyecek şekilde seçilen sevgili [*sic*] ve son olarak, insana en son aşamada kucak açan Toprak Ana. Ama yaşlı adam, ilk önce annesinde tattığı kadın aşkını boşuna aramaktadır. Çünkü onu kollarının arasına alacak olan, sadece ve sadece sessiz ve derinden ilerleyen ölüm tanrıçası olacaktır." (XI.65)

Kanserle geçen yıllardan bitkin düşen Freud, her canlının sonunun ne olacağını bilmektedir. Zamanı geldiğinde bu dünyadan göçüp gidebilmek için ona şıringayla enjekte etmeye söz verdiği şeyi anımsatır doktoruna ve ona şöyle seslenir: "Bu konuda Anna'nın fikrini alın. Şayet doğru olduğunu düşünüyorsa, tereddüt bile etmeyin." Dolayısıyla, Anna/Cordélia, öz babasının itirafına bakılırsa, annesinin aldığı son şekli cisimleştiriyordu: Babanın mutlu olması adına, Amalia, Martha, Anna, en küçük kızın cisimleştirdiği aynı tragedyada bir araya gelmekteydi bir anlamda...

Freud'un *Ratsghläge Für Den Arzt Bei Der Psychoanalytischen Behandlung* [Analitik Tedaviye Dair Doktorlara Öneriler] (1912) adlı kitabında tanımladığı ve psikanalisti, divan yöntemini hiçbir zaman hısımlarına veya arkadaşlarına uygulamamaya davet eden deontolojiye rağmen, baba, öz kızına 1918 yazından itibaren 1922 yılına, daha sonra da 1924 baharından 1929 yılına dek bir tür analiz uyguluyor. Her hafta beş ila altı seans düzenlenmesinden dolayı, dokuz seneye yayılan bir terapiydi bu uygulanan... Henri F. Ellenberger'in, *Bilinçaltının Keşfinin Tarihi* adlı eserinde aktardığı Bayan Freud'un sözünü okuduğumuzda, hafif üzüntülü bir gülümseme yayılacaktır dudaklarımıza: "Psikanaliz, çocukların oda kapısının önünde sona ermektedir." (482) Freud'un kendi evinin çatısı altında, gözlerden kaçan ne işler çevirdiğini bu şekilde öğreniyoruz.

Aslında, kızı Anna'nın kendi cinsel fantezilerini, varoluşuna dair sıkıntılarını, libidosunun endişelerini, kaygılarını ve korkularını, özel hayatını, bir çölü andıran cinselliğini, cinsel yaşantısında bir başkasının bulunmayışını, babası, annesi, erkek ve kız kardeşleriyle geçirilen çocukluk dönemine dair anılarını, babası ile çiftleşmek ve

annesinin ayağını kaydırmak yolundaki arzusunu yaşama biçimini, ilaçların tetiklediği regl dönemlerini babasının divanının üzerine uzanarak, neredeyse on sene boyunca anlattığından, Bayan Freud'un haberdar edilip edilmediği pek bilinmiyor.

Silikleştirilmiş, itaatkâr hale getirilmiş, sessiz sakin köşesinde oturan, etliye sütlüye karışmayan, ölçülü davranışlarıyla bilinen, kocasının emrine amade Martha Freud, genel anlamda psikanalizle, özel anlamda da kocasının işleriyle pek ilgilenmezdi. Fransız psikanalist René Laforgue, 1920'li yıllarda Freud ailesini sık sık ziyaret ederdi. Anılarını kaleme aldığı bir eserinde, Bayan Freud'un eşinin ortaya attığı kuramları "bir tür pornografi" olarak gördüğünü aktarır. Bu pornografinin baba ile küçük kızlarını, yani kocası ile kızını sık sıkıya birbirine bağladığından Bayan Freud'un haberdar olmadığına dair bahse girelim.

Günümüzde tarihçilerin çalışması, divan üzerinde söylenmiş olanların bir bölümünü öğrenmemizi sağlıyor. Aslında, Freud'un 1919 yılında, *Ein Kind Wird Geschlagen* [Dövülmüş Bir Çocuk] başlığı altında, *Beitrag Zur Kenntnis Der Entstehung Sexueller Perversionen* [Cinsel Sapkınlıkların Ortaya Çıkışını Öğrenmeye Katkı] altbaşlığı ile yayımladığı metin, tamamen Anna ile ilgilidir. Anna ise, 1922 yılında, adeta babasının görüşlerine karşı misilleme şeklinde okunması gereken, *Beating Fantasies and Daydreams* [Dövülme Fantezisi ve Düşler] başlıklı bir metin yayımlar. Bu makale, öncelikle 31 Mayıs 1922 tarihinde Viyana Psikanaliz Derneği'nde verilen bir konferansta okunmuştur. Ardından da, psikanalitik hareket açısından bir değer taşıyan kuramsal bir çalışmaya konu olmuştur.

Anna Freud'un psişik durumuna dair edindiğimiz bilgiler karşısında üzülmemek elde değil. Freud, yakaladığı balığı yormak için arada sırada başını sudan çıkarıp gezdiren biri misali, şöyle yazıyor: Bir çocuğu dövmek, gerçek veya düşsel olarak dövülmek, çocukluğunda bir başka çocuğun dövülüşüne tanık olmak, bir diğer çocuğun dövülmesini arzulayan çocuk... Çocuk dövülmüş. Peki, ya kim tarafından? Peki, dövülen hep aynı çocuk mu? Onu döven kimdi? Bir yetişkin mi, başka bir çocuk mu? Anna'nın serbest çağrışımları sırasında önerdiği temaya dair bir dizi varyasyon hayal edilebilir. Freud ise, bu sorulardan hiçbirine yanıt vermemektedir. Hatta daha da kötüsü, şöyle yazabilmektedir: "Her birimiz için kurumsal bilgi, terapötik başarıdan kıyaslanamayacak derecede daha önemlidir." (XV. 124) Bir diğer deyişle, tedavi şeklinin pek önemi yok; yeter ki bilim ilerlesin... Kendi kızı söz konusu olduğunda, benzer bir önermenin acımasızlığı karşısında dehşete düşülebilir.

Peki, ortadaki sorun nedir? Anna, babası tarafından kırbaçlandığı sahnelere dair fanteziler üretmektedir. Bu sadist-mazoşist arzu etrafında cinselliğini oluştururken, onu oldukça zorlayan mastürbasyonlara gömülür. İşte, onun gerçek zekâsını ortaya çıkarmasını geciktiren veya önleyen, inanılmaz sayıda asalak düşünceye dalmış olan

bu makalenin asıl anlattığı bu şekilde... Babasının divanına uzanan Anna, babasının ona vurduğunu hayal ederek, hezeyana uğramış bir şekilde mastürbasyon yaptığını anlatıyor. Freud ise, felsefi bir yaklaşımla bir sonuca varıyor: Bu fantezi, Oedipus kompleksinden alır köklerini!

Freud için, tarihsel, yaşamöyküsel ve hatta salt psikolojik bağlamdan düşünmenin bir gereği yoktur. Kökenleri babanın öldürüldüğü eski zamanlara dek uzanan arkaik bir komplekse ve daha sonra yamyamca bir şölene dair varsayım, kızının *cinsel sapkınlıkları* olarak adlandırdığı konuya ilişkin kendi sorumluluğu konusunda tek bir söz etmeme ayrıcalığını veriyordu ona. Mitolojik açıdan soyların oluşumu, gerçek bir analitik birey oluşu dışarıda tuttuğunda, oldukça hoş bir durumdur! Öyle ki, babanın itiraf ettiği perspektif, kendi kızının acılarını dindirmekten, bir diğer deyişle onu tedavi etmekten ve hatta ona mastürbasyon dışında bir cinsel hayat sunarak iyileştirmekten daha çok, bilimi, *kendi* bilimini ileri aşamaya taşımakla ilgiliydi.

Dolayısıyla, sade bir özeleştiri, babanın, kendi kızının fantezilerini oluşturmada nasıl bir rol aldığını görmesini sağlayacaktır. Aslında, Freud, kızına son derece kıskanç, sahiplenici, despot bir baba gibi davranır. Kızı henüz on dokuz yaşındayken, Ernest Jones'un –yani, Freud denen kahramanın müstakbel anlatıcısının– yanına Londra'ya gitmeyi tasarlarken, Freud "hadımlaştırıcı" öğütlerini çoğaltmaya başlar. Jones'u da uyarır: Kızıyla hiçbir şekilde sevgi eksenli bir ilişkiye girmemeli; aralarındaki tüm münasebet, eşitlik ve dostluk temelli olmalıymış! Henüz kızının ağzından sevgi veya cinselliğe dair tek bir kelime çıkmamışken, şimdiden gardını alıp, kızını uyarıyor: Ciddi bir ilişki düşünmeden önce, hayata dair çok daha fazla şey bilmesi ve hayatı daha iyi tanıması gerekiyormuş! Freud, bir tarih de veriyor: Beş yıldan önce (yani yirmi dört yaşına dek) ciddi bir ilişkiye girmek yok! Bu yolculuğa hazırlık niteliğinde Ernest Jones ile olan yazışmalarda, kızından söz ederken "biricik kızım" der. O çağda, yani 1914 yılında, Mathilde'nin yirmi yedi, Sophie'nin de yirmi bir yaşında olduğunu anımsayalım.

Babasının, Anna'ya hitap ederken, adeta bu işe çivi sokmak, engellemek ister gibi bir hali var: Jones'un otuz beş yaşında bir adam olduğundan, neredeyse onun iki katı yaşa vardığından, adamın müstakbel eşinin, hayata dair çok daha bilgili ve aynı kuşaktan gelen biri olması gerektiğinden söz ediyor. Şöyle de ekliyor: Yoksul bir aileden gelen Jones, "bu zor koşullardan bileğinin gücüyle çıkmayı başarmış; ancak yine de zariflik ve incelikten nasibini almamıştır." Anna hakkında Jones'a yazarken de, şu ifadeleri kullanır: "Kendisine bir kadınmış gibi davranılmasına hiç alışık değil; çünkü henüz cinsel arzuları şekillenmedi. Daha çok, erkeği reddeden bir eğilimde... [*sic*]" Karşısındaki İngiliz muhatabı, *Psycho-Analysis*'in [Psikanaliz]

müstakbel yazarı, Anna'yı öve öve göğe çıkardıktan sonra, önsezisini ifade eden bir cümleyle devam ediyor: "İleride kuşkusuz dikkat çeken bir kadın olacak. Tabii eğer cinselliğini bastırması, ona bir zarar vermez ise..." (27 Temmuz 1914)

O dönemde, yazmakta olduğu eserle uğraşmakta olan Anna Freud, takıntılı bir şekilde sürekli örgü örüyor ve günün birinde öğretmen olma düşleri kuruyordu! Henüz çözümlemeye başlamamasına rağmen, 1915 yılı Ağustos ayında, daha sonra babasına da sözünü edeceği bir senaryo kurgulamaya koyulur: "Yakın zamanda gördüğüm bir rüyada, sen kral olmuştun; ben ise prenses. Her türlü siyasi hileye başvurarak, bizi birbirimizden ayırmak istiyorlardı. Hiç hoşuma gitmedi bu gördüklerim; hatta sarsıldığımı dahi söyleyebilirim." Yirmi yaşındaydı. Babası ise, altmışına merdiven dayamıştı...

1916 yılında, henüz çok gençken toplantılarında bulunduğu Psikanaliz Derneği'nde psikanalistlerin gerçekleştirdiği tartışmalara aşina olan Anna, babasının üniversitede verdiği *Psikanalize Giriş Dersleri*'ne katılır. Babasıyla telepati kurma deneyleriyle düzenli olarak uğraşmaya başlamıştır. Her ikisi de, bir üçüncü kişinin düşüncelerini tahmin etmekten aşırı büyük bir mutluluk duyuyorlardı. Bir diğerinin en derindeki, en özel düşüncelerini okumak, ismi konulamayan bir samimi birleşme fantezisi olabilirdi! Babasının verdiği konferansların ardından, öğretmen olma fikrinden vazgeçer Anna. Psikanalist olmaya karar vermiştir. Yirmi üç yaşındayken, çözümleme yapmaya başlar.

Anna'nın erkeklere ilgi duymadığına karar verdiği ve bağımsız herhangi bir cinsel hayat sürmeyi kızına bizzat babası olarak yasaklamış olduğu zamanda, *Egemen Cinsel Ahlak*'ın yazarı, kızını başka kadınların kolları arasına gönderir. Kızını sadece kendisine saklamak, başka bir adam tarafından kirletilmesi veya kötü amaçlarına alet edilmesinin önünü kesmek, onu *ad vitam aeternam** şekilde korumak ve salt babasının yaşamına kendini adayan bir ölüm tanrıçası haline getirmek için, ne de olsa, bundan daha iyi bir yöntem bulamamıştır!

Freud, kızını Lou Salomé'ye doğru yönlendirir ve iki kadın arasında bir dostluk doğmasını ister. Nietzsche'nin dostu olan kadına, 3 Temmuz 1922 tarihinde şöyle yazar: "Sürekli benim etrafımda fır dönmekten, erkekler konusunda büyük bir şans yakalayamadı. Şu ana dek, hep bayan arkadaşları oldu. Onu artık düzgün bir erkekle birlikte görmeyi dilemeye başladım [*sic*] ve bazen [*sic*] onu kaybetme fikrinden şimdiden acı çektiğimi hissediyorum." Üç yıl sonra, yine aynı kadına, şu satırları yazar: "Kızımın cinselliğini bastırmasının ileride başına kötü şeyler getirmesinden endişe ediyorum. Onu kendimden özgürleştirmek için elimden hiçbir şey gelmiyor. Bu konuda kimse de bana yardım etmiyor." (10 Mayıs 1925) Peki, ama bunu ondan başka

* Sonsuz bir yaşam için. (ç.n.)

kim başarabilirdi ki? Annesi mi? Freud ve Anna, onu sürekli kendilerinden uzak tutmaktaydılar. Peki, erkek veya kız kardeşleri mi? İmkânsız... Teyzesi mi? Kesinlikle değil. Kimse... Hiç kimse...

1923 yılında çene kanseri teşhisi konduğunda, Anna ile ilişkilerini yeniden sıkılaştırma fırsatı buldular. Anna, teşhisten haberdar ettiği ilk kişiydi; bunu kullanarak annesinin ayağını kaydırmaya uğraştı ve babasının hemşiresi oluverdi. Gelin size bir anekdot anlatayım: O sene altmış yedi yaşındaki bilim adamı Freud, sperm kanallarını bağlatmak üzere bir operasyon geçirdi. Gerekçesi de, bu tür tıbbi müdahalelerin, insanı gençleştirdiği ve gücü tükenmiş olan cinsel erki yeniden canlandırdığı idi. Dolayısıyla, Freud'u kahramanlaştıran anlatımları kaleme alanların, yazdıklarını yeniden gözden geçirmelerinde yarar var. Ne de olsa, onun evrensel bir eseri, yani psikanalizi dünyaya getirirken, libidosunu yüceltmek adına cinsellikten vazgeçtiğini iddia ediyorlardı! Buna karşın, Freud'un teyze Minna ile aktif bir cinsel yaşantısının olduğunu öne sürüp, çocuğunu aldırmak için birlikte İtalya'ya gittiklerini yazanlar açısından, bu yaşananlar son derece tutarlıdır. Freud'u kahramanlaştırarak yaşamını kaleme alanlar, bu durumu yapma bir iyi yüreklilikle ifade etmeyi tercih ederler: Kanserin yeniden nüksetmesinden dolayı böyle bir ameliyat geçirmiş güya!

Hayalarından geçirdiği bu önleyici operasyona rağmen, Freud uzun süre kanserden mustarip oldu. Otuza yakın ameliyat geçirdi; her iki yanına da protez takıldı ve bu ona çok büyük bir acı verdi. Bazen, Anna bu protezleri yerleştirmek için yarım saatini harcıyordu. Ne de olsa, onun göreviydi bu! Freud, vasiyetnamesinde, oğullarının anneleri ve kız kardeşlerinin çeyizi –ve istediği diğer her türlü şey– lehine miraslarından vazgeçmelerini talep eder. Çünkü Anna –bedenen olmasa da, kalben– bir lezbiyen olmuştur. Şanslı kadın ise, Dorothy Burlingham'dır. 1925 yılında Viyana'ya gelen bir Amerikalı. Anna, onunla birlikte bir ev satın almıştır. Kadının dört tane küçük çocuğu vardır. Manik-depresif kocasından ayrı yaşamaktadır. Bu koca ise, önce Reik, ardından da –evet yanlış duymadınız– elbette Freud tarafından çözümlenmiştir. Daha sonra da, tam tamına on iki yıl boyunca, Freud'un divanına uzanıp, psikanaliz yaptırmıştır. İşte, kızının hayat arkadaşı!

Amerikalı kadın, daha sonra kendi çocuklarını da psikanaliste götürmüş ve en sonunda da çocuklar üzerine uzmanlaşan bir analist oluvermiştir. Freud, kocasından boşanmasını salık verince, kadın da bu öğüdü uygular. Bunun üzerine, kocası pencereden kendini dışarı atar. Daha sonra, 1970 yılında, kadının alkol bağımlısı oğullarından birisi, psikanalisti ve büyük olasılıkla da annesinin metresi olan Anna Freud'un yatağına uzanmış bir şekilde, aşırı doz uyku ilacıyla intihar eder. Bu sırada, Dorothy Burlingham, Freud'a ilk *chow-chow*'unu* armağan eder. Freud ise, 1927

* Çin Aslanı olarak adlandırılan köpek türü. (ç.n.)

yılı Aralık ayında Lou'ya yazdığı mektupta, şöyle der: "O [Anna] mükemmel biri ve entelektüel planda tamamen bağımsız. Ama, ne acı ki cinsel hayatında tık yok." Daha sonra ise, şöyle yazar: "Babası olmasaydı işi zordu!"

Ferenczi'ye 12 Ekim 1928 tarihinde yazmış olduğu bir mektupta ise, Anna'yı Antigone ile kıyaslar Freud... Aynı karşılaştırmayı, 12 Mayıs 1935 tarihinde Arnold Zweig'e yazmış olduğu bir mektupta da yapmıştır. Antigone'nin, Oedipus ile İokaste –bir diğer deyişle, Freud ile Amalia– arasındaki ensest bir ilişkiden dünyaya geldiğini belirtmeye gerek var mı? Kanser, giderek dayanılmaz bir hal alıyordu. Üstünden öylesine pis bir koku yayılıyordu ki, köpekler bile sahiplerinin yakınında duramıyordu. Freud, yakında başına gelecekleri bilerek, doktoru Schur'a şöyle der: "Talihli bir insanım ben. Ne de olsa, kader bana böyle bir kadının varlığını bahşetti – elbette, Anna'dan söz ediyorum."

Freud, uzun zaman önce ölümün ayak seslerini işittiğine ve artık bu dünyadan göçüp gitmesi gerektiğine karar vermişti. Bunca acı çekmekten bitkin hale gelmiş, her şeyden sıkılmıştı. Hastalığa karşı ruhunu siper ederek dayanmıştı. Bir an gelmiş, artık bu durumdan, Anna'yı bilgilendirmesini istemişti doktorundan: Veda zamanı gelmişti ne de olsa. İlk iğneyi 21 Eylül 1939 tarihinde, ikincisini de ertesi gün yaptılar. Freud, sabahın üçüne doğru, 23 Eylül 1939 tarihinde öldü. Cenaze konuşmasını Stefan Zweig yaptı. Freud'un külleri, halen Londra'daki Golders Green Mezarlığı'nda bulunuyor. Londra'da psikanalistlik yapan Anna, 1971 yılında Viyana'ya döner. Üzerinde "Anna-Antigone" sözcüklerinin kazılı olduğu bir madalya alır burada. Son günlerini yaşayacağı eve, tam tamına kırk üç sene sonra, üzerinde babasına ait kalın kumaşlara bürünmüş şekilde geldiği görüldü. 9 Ekim 1982 tarihinde öldü. Ölene dek hiçbir erkekle cinsel ilişkisi olmadığı söylenir.

Bu trajik yaşantıya dair son bir dipnot verelim: 1956 yılı Ağustos ayında, Anna Freud'un konutunun önünde bir Rolls-Royce durur ve arabadan inen bir şoför, aracın kapısını açar. İçinden bir kadın iner. Sarı saçlarını fötr bir şapkanın altına gizlemiştir. Mavi gözlerini ise, güneş gözlükleri örtmektedir. Marilyn Monroe, Sigmund Freud'un kızının evine uğramıştır. Aktris, Londra'da bir film çekmektedir ve nevrozu yeniden nüksetmiştir. Windsor'un yakınlarında kiraladığı lüks villada, psikanalisti Marianne Kris ile saatlerce telefonda görüşür. *Erkekler Sarışın Sever*'in ikonu olan bu kadın, bir senedir psikanaliz görüyordu. Amerikalı doktorunun ise, Marilyn'in anlık sorunlarını çözmek için Atlantik'i aşması olanaklı değildi, dostu Anna'ya görünmesini önerir. Bunun üzerine, aktris bir hafta boyunca ortalıktan kaybolur. Nerede olduğunu kimse bulamaz. Aslında, o sırada divana uzanmıştır.

Anna Freud, bir gün onu da alıp, kliniğinin çocuk bahçesine götürür. Marilyn'in gerginliği yok olur ve çocuklarla oynamaya başlar. Bu ziyareti sırasında, Marilyn,

Anna'ya bir sırrını açıklar: 1947 yılında *Düşlerin Yorumu*'nu okumuş ve "insanın rüyasında kendisini çıplak görmesinin yarattığı sıkıntı" (IV. 281), ona son derece ilginç gelmiştir. Freud, tamamen veya kısmen çıplak olan ve izleyicilerin bakışlarından kaçmak isteyip de bunu başaramayan bir kadının durumunu inceler. Rüyayı gören kişinin dışavurumcu bir mizaca sahip olduğu sonucuna varır en sonunda... Marilyn'in analizcisi, hastasında bu tür bir eğilimin sık sık yüzeye çıktığını gözlemler: İnsanların önünde soyunmaya bayılıyordu!

Anna'nın uyguladığı yöntem, çocuklar üzerinde uyguladığıyla aynı yöntem idi: Bir masanın ucunda oturarak, hastasını masanın diğer ucuna yerleştiriyor. Hastasına camdan bilyeler veriyor ve bu bilyelerden neler yaptığına bağlı olarak, ona bir teşhis koyuyor. Marilyn, bilyeleri birbiri ardı sıra fırlatmıştı. Freudvari kehanet ise, bunun üzerine şöyle buyurmuştu: "Cinsel ilişki arzusu"... Babasından edindiği yöntem, etkilerini gösteriyordu: Bilye, aslında bilye değildir. Bilyeleri birbiri ardı sıra fırlatmak da, aslında sembolik açıdan bir teşhisi gerektirmektedir. Bu sıradan oyun, psikanaliz gurusunun vereceği hükme bir bahane sağlıyordu aslında...

"Anna Freud Merkezi"nin arşivlerine bakıldığında, Marilyn Monroe'ya ilişkin hasta kaydında şöyle yazar: "Duygusal istikrarsızlık, abartılmış bir içtepililik, yalnızlığa tahammülsüzlük, ret durumunda depresyona girme eğilimi, şizofreni ataklarında paranoyaklığa kapılma hali." Aktris, film çekimlerine yeniden başlar. ABD'ye döndüğündeyse, Sigmund Freud'un kızına hayli yüklü bir çek gönderir.

Daha sonraları John Huston, Freud hakkında bir film çekmeyi düşünür. Filmin başlığı ise, *Freud - Gizli Tutku* olacaktır. Viyanalı doktorun, histerik bir hasta kadını iyileştirdiği filmde, Marilyn Monroe'nun da bu rolü üstlenmesi öngörülmüştü. Yönetmen, Jean-Paul Sartre adlı birisine başvurarak, senaryoyu yazmasını rica etmişti. Filozof, toplamda beş yüz sayfalık iki farklı senaryo kaleme aldı. "Kalçası kadar şişman" bir taslağı alan Hudson, bu senaryoyu karşılamak için yedi saatlik film çekilmesi gerektiğini söyledi. İki adam, bir türlü anlaşamadılar.

Anna Freud'un incelediği Marilyn Monroe, daha önce Marianne Kris tarafından da üç aylık bir döneme yayılan kırk yedi seans süresince incelenmişti ve daha sonra bir psikiyatri kliniğine yatırılmıştı. Ardından, 1930'lu yıllarda Viyana'da eğitim görüp Freud'u bizzat evinde ziyaret etmiş olan Ralph Greenson isimli, ikinci bir psikanalist tarafından yeniden çözümlenmişti. 1960 yılı Ocak ayından 4 Ağustos 1962 tarihine dek, Greenson onun psikanalistliğini yapacaktır. Monroe'ya bir ev satın almasını önerdiğinde, Monroe da Meksika'ya gidip, analizcisinin kendi evinde bulunan birçok mobilyayı almıştır. Ayrıca, Huston'un filminde oynamaktan aktrisi vazgeçiren de yine aynı kişidir.

Monroe'nun, ölümünden birkaç saat önce, psikanalistiyle uzun uzadıya telefonda konuştuğu biliniyor. Onu canlı olarak gören son kişi ve onu ölü olarak bulan ilk kişi

olduğu için, Ralph Greenson, uzun süre boyunca, onu öldürmekle suçlanmış; daha sonra masumluğu kanıtlanmıştır. Otuz altı yaşındaki aktris, aşırı dozda sinir yatıştırıcı ve uyku ilacı alarak intihar etmiştir. Bizzat psikanalisti tarafından öldürülmemiş olsa da, o ve bilimi, Monroe'nun ölümünün önüne geçememiştir. Vasiyetinde, servetinin dörtte birini ve telif haklarını, psikanalisti Marianne Kris'e bırakmaktadır. Marianne Kris de öldüğünde, Anna Freud Vakfı'nı, bu devasa servetin varisçisi yapmıştır. Marilyn Monroe efsanesine dair telif hakları, her ay Anna Freud Vakfı'nın Londra'daki kasasına girmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEMBİLİM

İSPANYA'DA BİR ŞATO

1

FREUD'UN MUCİZELER SALONU

"Nevroz hastalıklarını incelemeye beni özendiren, maddi koşullardır"
FREUD, *Yaşamım ve Psikanaliz* (XVII. 63)

Apaçık ortada ki, Freud'un yaşamöyküsü, kendi yasasını kuramına dayatıyor. Öyle ki, efsanenin bizi inandırmak istediğinin aksine, yapıtının bütününde, basit bir kökenden ileri gelip homojen bir yapının net bir şekilde tanımlanmasına varan, çelişkilerden ve düşünce değişimlerinden bağışık tutulan, pişmanlıkları göz ardı eden, uzun ve düz bir çizgi şeklinde bir süreklilik bulamıyoruz. Psikanalistin düşüncesi, daha önce de gördüğümüz gibi, gündelik yaşantının boğucu sıkıntılarına boyun eğer; tarihin yasasına uygun davranır; dünyeviliğe ve evrensel tarihe itaat eder. Freud'un düşüncesi, dolayısıyla, herhangi bir bilimsel süreklilik taşımamaktadır; çünkü yazarının varoluşçu değişkelerini benimser.

1886-1936 yılları arasındaki elli yıl boyunca, Freud tarafından altı binden fazla sayfa yazılıp yayımlanmıştır. Mektup yazışmalarını, bu toplama dahil etmiyoruz. Başlangıçta, birçok kayıt birikti masasında... Daha sonra, önsözler, sonsözler, konferans bildirileri veya tebliğler, notlar... Genellikle küçük metinler ve kısa analizler ya da daha sonra bir eser etrafında birleştirilmek üzere derlenen makaleler söz konusuydu. Vermiş olduğu dersleri de –*Psikanalize Giriş* veya *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*– unutmamak gerekir. Ölmüşlerin ardından yazılan yazılar da peşisıra geldi. Bunların hepsi, farklı parçalardan oluşan büyük bir mozaiği andırıyordu: Örneğin, genç yaşında Breuer ile birlikte yazmış oldukları *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ın (1895), seksen iki yaşındayken Londra'daki sürgünü sırasında kaleme aldığı bir sentez niteliğindeki *Abriss Der Psychoanalyse* [Psikanalizin Özeti] (1938) ile pek bir ilgisi yoktur.

Parça parça yayılmış olan bu düşünce şeklinin üzerinden çok sular aktı. Akıllıca seçilen birkaç örnekten yola çıkarak, Freud'a bir şeyi ve onun tam tersini söyletmeniz

olanaklıdır: Örneğin, hem hipnozu göklere çıkarıp, hem de onu eleştirebilir. Daha da önemlisi, bu bütünlükçü, saf ve sert psikanalisti savunan bir kişi de, terapisinin tamamen sözler üzerine inşa edildiğini meşrulaştırabilmek için, *Metapsikoloji*'nin veya *Psikanalitik Teknik*'teki metinlerin kavramsal düzeyde aşırı bir şekilde soyutlanmasını talep edecektir. Ama, Freud'un entelektüel vasiyeti ve kuramsal mirası olan *Psikanaliz Özeti*'ni okuyan bir kişi, yaşlı bir adam tarafından formüle edilmiş bir varsayıma dayanacak; ancak gelecekte kimyanın psikanalizi işlevsiz hale getireceği bir durumu da kabullenmiş olacaktır. (51) Bir diğer deyişle, salt bir entelektüel öğretinin tarihdışı ideal gerçekliği ile tarihin ilerlemeci diyalektiğine dayanan pragmatizmi arasında, hangisini seçmek gerekir? Freud'un sözler lehine ve ilaç aleyhine söylediği, süresi dolmuş laflara mı inanmalı? Ya da söz aleyhine ilaç lehine ileri sürdüğü önermesine mi? Divana mı teslim olmalı insan, yoksa sinirlerini yatıştıran ilaçlara mı? Freud'un metni, her ikisini de meşrulaştıracak nitelikte...

Freud'un külliyatını dikkatlice okuduğunuzda, bir dizi çelişki, tutarsızlık ve karışık tavır alışla karşılaşırsınız. Yaşamöyküsü ile yapıtları karşılaştırma yönündeki çabaları ardımızda bırakalım. Onun yerine, artık metinleri kendi aralarında kıyaslayalım. Böylelikle, çalışmasının daha en başından itibaren en dâhice sezilerle yola çıkan bir dâhi tarafından çözüp açılan bir ipucu bulmanın olanaklı olmadığını görürüz. Onun yerine, yanılgılar ve başıboşluklar karşılar bizleri... Freud'un yirmi ciltten oluşan tüm yapıtı, kavramsal bir Schönbrunn'den daha çok, kırılan tabaklar, şişe kırıkları ve kalın bir taş duvarın kapladığı bir Postacı Cheval sarayını* andırır.

Örneğin: *Yaşamım ve Psikanaliz*'de, "sinir hastalıklarının tedavisiyle geçimini sağlamak istediğini" yazar. (XVII. 63) Bu dilek, aynı eserdeki bir başka itirafı da doğrular niteliktedir: "Nevroz hastalıklarını incelemeye beni özendiren, maddi koşullardır." Söylediğine göre, erkeklerdeki histeri vakalarına dair kuramları ve telkin yöntemini kullanmaya çok meraklı olması yüzünden, atların anatomisi üzerine çalışan bir laboratuvar tarafından kapının önüne konulan Freud'un, artık başka bir çözüm bulma vakti gelmiştir. Freud artık araştırmalar, fizyoloji, anatomi, tıp gibi yöntemleri mümkün oldukça az kullanacaktır. Klasik tıp yöntemlerine başvurmaksızın hastalarını tedavi etmeye çalışacaktır; yeni yöntemleri aramadan, doğrudan aklından bulup çıkarmalıdır. O andan itibaren, kokainden divan yöntemine, ellerin üst üste konmasına, elektro-terapiye, manyetizme, telkine, katarsis yöntemine, serbest çağrışıma dek uzanan Freud'un güzergâhı, yoksulluğun ve sıradanlığın Minotaurus'undan kaçışın yollarının arandığı Daidalus labirentini andıran bir şekle bürünür.

* Bu benzetmenin kökeni şu şekilde açıklanabilir: Ferdinand Cheval adında, asıl işi postacılık olan bir Fransız köylüsü, hiçbir mimarlık eğitimi görmemiş olmasına rağmen, yaşamının büyük bölümünü, çevreden topladığı irili ufaklı taşlarla, gece yarılarına dek çalışarak son derece tuhaf bir bina inşa etmeye adamıştır. (ç.n.)

Biz de, bu terapötik labirentte Freud'un peşinden gidelim. 1884 yılında, zengin ve ünlü olmak istemektedir. Martha'ya yazmış olduğu itirafı okursak göreceğiz: "para, mevki ve bir isim" peşinden koşmaktadır. (7 Ocak 1885) Saçlı bir şekilde doğması bile, bunun habercisidir adeta. Prater kahvehanesinde bir şairle sohbet ederken, bunu doğrulayan sözler söylemişti adam. Bir yandan, Fliess'e mektuplarının da ardı arkası kesilmemektedir: Copernicus ve Darwin'in müstakbel yol arkadaşının karşısına Martha Bernays çıkmıştır. Burjuva çevrelerinde saygı görmek ister Freud. Ayrıca, rahat koşullarda mutlu bir kadınla yaşamak için, evlenmeyi arzu eder. Bir sürü çocuğu olsun ister. Hayalindeki ev kadını idealini gerçekleştirecek (ona kalsa, gezegen üzerindeki tüm kadınların kaderi bundan farksızdı!) bir eşle birlikte, bir yuva kurmak ve eşini her daim mutlu kılmak ister.

Tıp bilimi, canını sıkmaktadır. Araştırmalar yaparken, bir anda ulusal düzeyde şöhretin zirvesine tırmanmanız olanaksızdı. Bunun için, adına yaraşır bir araştırma gerçekleştirmesi gerekmektedir. Üniversitedeki eğitim de, ayrı bir sorun alanıdır: Kürsüsünde uzun uzadıya terfi edilmeyi beklemek, onun gibi aceleci bir adam için, dünyaya gelme amacının bu olduğunu bilen bir deha için uygun değildi. Genç stajyer olarak bir laboratuvarda çalışması, hiyerarşi basamaklarını, kendisinden daha kıdemli olanlardan önce tırmanmasına olanak sağlamıyordu. Şu an için, hayatını kazanmıyor; ödünç paralarla, borçlarla ayakta duruyordu. Şu veya bu cömert kişinin –örneğin daha sonraları, salt cömertliği yüzünden potansiyel bir düşmana dönüştürdüğü Breuer'in– eline bakıyordu.

Viyana burjuvazisinde kendine bir yer açmak için neler yapılması gerektiğini acilen öğrenmek isteyen, evlenmesini sağlayacak bir keşif bulma takıntısıyla boğuşan, beş parasız kalmış bir delikanlı olan Freud, kokainle birlikte felsefi bir nirengi taşı bulduğunu sanır. Büyük okur ve aynı zamanda da okuduklarını gizli tutma meraklısı Freud, o dönemde hiç kimsenin bilmediği yeni bir maddenin her derde deva olduğunu keşfeden, askeriyede çalışmış bir cerrahın dergilerden birinde yayımladığı bir makalesini okur. Bu maddeyi askerlere kullandırdıktan sonra, askeri hiyerarşinin fiziksel ve zihinsel performanslarında bir iyileşme tespit edilmiştir. Freud, nişanlısına şöyle yazar: "İşte, bizim de karşımıza böyle bir fırsat çıktı!" Bir başka dergide ise, bir diğer metin çıkar karşısına: Burada da, söz konusu maddenin, morfinin etkisini ortadan kaldırma gücü olduğunu öğrenir! Askerlerine kokain veren ordu ve uyuşturucu kategorisinden ayrı tutulan bir uyuşturucu... İşte, umut verici iki yeni ufuk daha belirdi karşımızda!

Bunun üzerine, Freud da, sözü edilen bu meşhur tozdan edinir; bir denemede bulunur; daha sonra sık sık ve düzenli olarak tüketmeye başlar. Sene 1884. Ama bundan iki sene sonra, 12 Haziran 1895 tarihinde arkadaşı Fliess'e söz edecektir: "Daha fazla kokaine ihtiyacım var." En az on sene boyunca kokainman olmuştur Freud. Nişanlı-

sına da bu tozdan kullanmasını teklif etmiş, onun için bazı dozlar belirlemiştir. Kokainin cinsel güç verdiğini söyleyerek, Viyana'daki bir sonraki buluşmalarında kokainin vücudunda ne denli etkili olduğunu ona kanıtlamasını talep eder. Charcot'nun verdiği ve genç hekimin Paris sosyetesiyle tanışma fırsatı yakaladığı davetlere katılmadan önce, bilinçaltını ortaya çıkarmak için kokain kullanmaktadır.

Davranışlarının çoğunda, şu veya bu biçimde kuramsal önermelerinde, bazı heyecanları ve ardından bu maddenin yarattığı ve mutluluk veren çılgınlıkların içinde Freud'un tamamen her şeyi yadsıyan bir mizaca bürünmesi, sinüzoidal parlamaları, Ernest Jones'un ortaya çıkardığı o meşhur "çok ciddi psikonevroz" durumu, kalp ritmine dair sorunları, libidosunun ortadan kaybolması, savlarının tümüne katılmayanlar karşısında duyduğu paranoyakça taşkınlıkları, sayısız panik atakları, burun çeperiyle ilgili sorunları ve sürekli yinelenen nezlesi... Tüm bunların, hayatı boyunca süresince edindiği alışkanlıklardan ayrı tutulması olanaksızdır.

Bütün bu heyecan patlamaları ve depresyonların, aynı zamanda, düşünce düzeyinde kuramsal etkiler bıraktığı şeklinde bir varsayım atıyorum ortaya... Büyük olasılıkla, *Aus den Anfängen der Psychoanalyse*'in [Bilimsel Bir Psikolojinin Eskizi] yazımı sırasında da benzeri bir durum ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede, 20 Ekim 1895 tarihinde Freud'un Fliess'e yazmış olduğu bir mektubu inceleyelim: "Geçtiğimiz hafta yoğun çalıştığım bir gece, beyin etkinliğimin optimal bir düzeye erişmesini sağlayacak düzeyde bir acıya maruz kaldım. Aklımdaki bariyerler aniden kalktı, tüm örtüler düştü. Nevrozların her türlü ayrıntısı, bilinç koşullarına dek her şey, çıplak gözle görülür hale geldi. Sanki her şey iç içe geçmekteydi, çarklar kendi aralarında ayarlanıyordu. Artık durumun gerçekten bir makineye benzediği ve bir sonraki aşamada kendi kendine işlerlik göstereceği izlenimi ortaya çıktı." Daha sonra, 29 Kasım 1895 tarihinde yazmış olduğu mektupta ise, şöyle der: "Psikolojiyi tüm çabalarımla ortaya çıkardığım zaman hangi ruh halinde bulunduğumu artık anlayamıyorum. Seni bu şekilde nasıl cezalandırdığıma akıl erdiremiyorum." Ekim ayında, hazırladığı eskiz dâhice bir hal almıştır. Dört hafta sonra ise, çöp sepetine atılacak kıvama gelmiştir. İşte, aynı yılın Temmuz ayında, Freud, kokain gereksinimi olduğu sırrını etrafındakilerle paylaşmaya başlar.

Freud, edindiği deneyimlere başvurarak, kokainin üzerinde gerçek bir coşkunluk hali yarattığını gözlemlemiştir: Melankolisi uçup gidiyor, fiziksel ve psişik performansı güçleniyor, sinir zayıflığı ve bugün depresif ruh hali olarak adlandırılan durumu ortadan kalkıyordur. Dolayısıyla, kendi vakasını genelleştiren Freud, kokainin, nevrotik durumların tedavisinde kullanılabileceğini belirtir; böylelikle sorunlu psişik durumların iyileşeceğini ve kokainin hasta üzerinde herhangi bir bağımlılık yaratmayacağını iddia eder. Bu şekilde, kokainin bağımlılık yaratan etkisi konusunda uyarılarda bulunan kişilerle zıt düşmüş olmaktadır. Psikiyatrik sorunlara çözüm getiren

felsefî bir nirengi noktası yakalamıştır. Bu konudan, Martha'ya yazdığı bir mektupta, söz eder: Bu keşfi, ona büyük bir servetin (kelimenin her türlü anlamıyla) kapısını aralayacaktır.

Okuduğu makalelerin sağını solunu az çok değiştirerek kopya eden Freud, kokain kullanımının morfine bağımlılığı yok ettiğine dair görüşü, kendi varsayımı olarak sunmuştur. 1884 yılı bahar döneminde, dostu Fleischl-Marxow üzerinde bir deney yapar. Arkadaşı, bir laboratuvarda vücudunda oluşan bir kesiğin ardından, başparmağından geçirdiği operasyon sonrasında enfeksiyon kapmasıyla, korkunç acılara katlanamaz hale gelmiştir. Bunun üzerine, arkadaşının acısını dindirmek isteyen Freud, arkadaşına ikinci bir doz verir. Sonucu görmek için sabırsızlanan genç doktor, Psikiyatri Demeği'ne giderek, vakasından yirmi gün içinde mükemmel sonuçlar elde ettiğini söyler.

Freud, 1885 yılında, *Über Coca* [Kokain Üzerine] ismini verdiği bir makalede, bulgularının *ilk versiyonunu* aktarır. Şu şekilde: "Kokaini şırınga yoluyla vermenizi, herhangi bir tereddüde kapılmaksızın [*sic*], öneririm." Daha sonra da, bu yöntemin daha önceden uyguladığını ve sonuçta hastanın durumunda ciddi bir iyileşme gözlemlendiğini, morfine olan bağımlılığın tamamen yok olduğunu itiraf eder. Kendisinden o denli emindir ki, kokain sayesinde depresyon, melankoli, histeri ve hastalık hastalığını bile tedavi etmenin mümkün olduğunu belirtir.

Bu makalenin üzerinden beş yıl geçtikten sonra, ikinci versiyonunu, *Düşlerin Yorumu*'nda yayımlar. Ancak, artık aynı şeyi söylememektedir Freud, beş yıl içinde çok şey değişmiştir: Freud'un kokaini deri altından enjekte etmeyi öngören reçetesi sonucu, dostu ölmüştür. Freud ise, daha önceden açık bir şekilde yapılan kokain enjeksiyonunu yasaklamış ve yutma yollu kullanımını önermiş olduğunu iddia etmeye başlar. Zavallı dostundan söz ederken de, onun *kokain zehirlenmesinden* (italikler Freud'a ait!) öldüğünü söyler. "Oysa ki, vücuduna verilen morfin kesildiğinde, ona kokaini oral yoldan kullanmasını önermiştim. Ama o beni dinlemeyip kokain enjeksiyonunu tercih etti." Daha sonraları, bu konudan söz ederken ise, şöyle der: "Ona daha önce de söylemiştim: Uyuşturucunun şırınga yoluyla alınabileceği aklıma hiç gelmemişti." Bu iki versiyonun karşılaştırılması, zat-ı muhteremin ne denli doğru sözlü olduğunu gösterecektir.

Gerçi, Psikiyatri Derneği'nde konuşma yaptığında, daha sonra da makalesini kaleme aldığı sırada, dostunun durumunun giderek kötüleştiğini bizzat hastanede onu ziyaret ettiği için biliyordu. Dolayısıyla, kokainin morfin etkisi yapmadığını, hastanın sıkıntılarını ortadan kaldırmadığını ve daha da kötüsü, ilkine daha büyük bir ikincil bağımlılık eklediğini anlamış olması gerekiyordu. Arkadaşı gün içinde türlü kasılmalar, huzursuzluk, uykusuzluk, halsizlik, titremeli sayıklamalar, halüsinasyon, zihin bulanıklığı, sıkıntı ve intihar isteğiyle karşı karşıya kalıyordu: Freud, onun odasında

bulunduğu sırada buna doğrudan tanık olmuştu. Peki, ya kanıtı nerede? Karısına yazdığı ve hastanın durumundaki kötüleşmeden düzenli olarak en ufak ayrıntısına dek onu haberdar ettiği mektuplar... 12 Mayıs 1884 tarihli mektubunda şöyle yazar: "Fleischl'in durumu o denli kötüye gidiyor ki, herhangi bir başarıdan mutluluk duyamayacak haldeyim"... Yakınlarına açtığı sırları ve farklı mektuplaşmalarda dile getirdiği itiraflarına bakılırsa –ki, Freud'a eleştirel yaklaşanların bu yazışmalara ulaşmalarının neden engellendiğini anlıyoruz– Freud yaşanan bu tersliği bizzat saptıyor ve uyguladığı tedavinin başarısız olduğunu kavrıyor. Ne önemi var ki! Freud, bu fiyaskosunu başarıya dönüştürme gereksinimi duymaktadır; hepsi bu! *Başlangıç projesi* (varoluşçu psikanalize dair Sartre'ın jargonunu kullanırsak) olarak, büyük adam olmak üzere yola çıktığına göre, bu yolda kullandığı araçların pek bir önemi de yok...

Üç sene sonra, çevrilen dolap ortaya çıkar. Bunun üzerine, Freud elindeki tüm delilleri yok eder: *Kokain Üzerine* adlı makalesi de, üniversitelere başvuru dosyasına iliştirdiği resmi yayın listesinden yok olmuştur. Onu kahramanlaştıran yaşamöykücüleri ise, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'ni okuduklarını büyük olasılıkla unutarak, bunun bilinçaltının oynadığı bir oyun olduğunu sanıyorlar! (Yine de, şunu özellikle belirtelim ki, Paul-Laurent Assoun'un 2009 yılında yayımladığı 1500 sayfalık *Psikanalitik Yapıtlar Sözlüğü*'nde, bizzat Freud tarafından imzalanmış olan bu metne, tek bir atıfta bile bulunulmaması ve Freud'un tüm eserlerini içeren *Külliyat*'taki yirmi bir cildin, 1886 yılında kaleme alınmış metinlerle başlatılması, son derece tuhaftır.

Mesleği adına sürekli çalışıp didinen bir psikanalist ise, üstadının yardımına yetişir ve bu metnin Freud'un yayın listesinden kaybolmasının, ölen arkadaşına karşı bir dostluk jesti şeklinde güdülenmiş bilinçaltı bir arzudan kaynaklandığı yönünde bir açıklama getirir. Çünkü, der psikanalist, bu vakada Freud açısından şıringanın anlamı, enjeksiyon aracı değil, erkeklik organının yerine geçmesiydi. *Külliyat*'ında yer alan kaynakçada *Kokain Üzerine* adlı makalesini unutan Freud ise, –en terbiyeli ifadesiyle– dostunu *arkadan düzmek* istememişti.

Kokain konusunda yaşanan başarısızlığın ardından, 1886 yılında muayenehanesini açar Freud. Dört sene boyunca, yani 1890 yılına dek, elektrik tedavisi uygular. Bir yüzyıldan uzun bir zamandan beri, eskilerin uyguladığı galvanoterapi, franklinizasyon, elektrik şokları, elektroşok, voltaj sarsıntıları gibi daha yığınla yöntem, tedavi aracı olarak kullanılmaktadır. Freud, Fliess'e yazmış olduğu bir mektupta, "galvanik tedavi"yi uyguladığını söyler. (24 Kasım 1887) O dönemde, bu tedavi pek bir revaçtadır. Üniversitede bir mevki sahibi olabilmek için hızlı bir şekilde akademi merdivenlerini tırmanmak isteyen Freud ise, bu konu hakkında bir makale yayımlamak ister. Ancak, ilgili gereçler son derece pahalı olunca bir dostundan ödünç alır.

Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı'sında, konuyu ele alan Freud, büyük olasılıkla gülünç düşme korkusuyla, pek şanlı olmayan bu dönemi, iki paralık bilimselliğini kullanarak, "fizik üzerine temellenmiş tedavi" (XII. 251) şeklinde dönüştürür. Böylesi, daha soylu görünür gözüne...

Profesör Turnusol'a yaraşır şekilde gerçekleşen bu olayı, psikanaliz efsanesiyle bütünleştirmek isteyen Freud, şu gözlemini derhal ekler: "Sinir hastalıklarına yönelik olarak elektrik tedavisinin başarıları, aslında telkinin başarısından ileri gelir" (*ibid*). Geçmişe dair ne denli hünerli bir okuma, değil mi?

Peki, şu meşhur "elektrik tedavisi" efsanesinin telkin etmekte gösterdiği başarı, hipnoz tedavisinin düzlüğüne doğru yön alırken, aslında Freud, hastanın mastürbasyon isteğini teskin etmek için "sonda (veya sikrofor) ile tedavi" öngördüğü devrimci yönteminin etkinliğine pek inanmıyor muydu, bunu nasıl açıklarsınız? Zaten, psikanaliz ile fenomenolojiyi birleştirmekle uğraşan bir pratisyene, Ludwig Binswanger'e yazmış olduğu bir mektupta, o dönemde (9 Nisan 1910, *Über Psychoanalyse*'in [Psikanalize Dair] yayımlandığı yıl) Freud'un bu saçma sapan tıp dalının etkinliğine inandığını görürüz.

Peki, niçin saçma sapan? Çünkü, ortaya konan tüm bu çabalar, *cılız delilikleri* iyileştirmeye yönelik *terapötik delilikleri* andırmaktadır. Çünkü deliliği tedavi etmekle uğraşan doktorlar, uzun bir delilik döneminden geçmiş olanlardır. Büyük olasılıkla, ileride de, bugünkü doktorları anımsarken yüzümüzde bir gülümseme belirecek ve onlara, tıpkı Molière'in *Hastalık Hastası*'ndaki Diafoirus'un kanamalarına ve kusturucu ilaçlarına baktığımız gibi bakacağız. Freud'un 1910 yılında bir hastasına uyguladığı teknik ise, hiç şaşırtıcı değil; üstüne üstlük, psikanalizin geçerliliğinden kuşku duymamıza yol açıyor: Çünkü, Freud, 1904 yılında *Psikanaliz Yöntem*'ini, 1905 yılında *Über Psychotherapie*'yi [Psikoterapi Hakkında], 1910 yılında *Die Zukünftigen Chancen Der Psychoanalytischen Therapie*'yi [Analitik Terapinin Geleceğine Dair Perspektif], aynı yıl *Über 'Wilde' Psychoanalyse*'i ["Vahşi" Psikanaliz Hakkında] yazarak, psikanaliz seanslarını, divan tekniğini, ücretli hekimliği, serbest çağrışımı ayrıntılandırır. Öte yandan, J.v.T. olarak isimlendirdiği (Binswanger'in nevroz hastasının isminin baş harfleri) hastasına uyguladığı tedavide, içinden soğuk su geçen oyuk bir sonda aracılığıyla üretral analiz yapar. İşte, 1910 yılında, kuramsal olarak tamamlandığı varsayılan psikanalizin mucidi, sürekli mastürbasyon yaptığı için "melankolik bir depresyon"dan mustarip olduğunu iddia ettiği hastasına, böyle tedaviler uyguluyor!

Psikanalizin altın yaldızlı efsanesine kulak verirsek, elektrotedavi, yerini telkin tedavisine bırakır: Freud, galvanik terapinin telkin ederek iyileştirici gücünü gözlemlemiş, bunun üzerine, keşfine doğru emin adımlarla ilerlemiştir. Böylelikle, telkin

de, yeni bir disiplinin keşfinin sözümona bilimsel devinimi için gereken ivmenin bir parçası olmuştur. Bildiğimiz gibi, telkin demek, Jean-Martin Charcot ve daha sonra da Josef Breuer demektir.

Tıp tarihçileri, bir ara yıldızları parlayan daha sonra ortadan kaybolan hastalıkların varlığına dikkat çekerler. Elbette, bazı hastalıklar, bir ilaç veya madde desteğiyle çözümlenebilir; ama örneğin histeri söz konusu olduğunda, bu hastalık, doktor tarafından uygun bir çare veya koruma önlemi bulunmadan, günümüzdeki hastalıkbilim sözlüğünden yok olmayacaktır. 19. yüzyıl, histeri ve histeri hastalarının yükselişte olduğu bir dönem olmuştur. Ancak, artık her bağlamda yerli yersiz kullanılmaya başlanan bu kavramı, gerçek anlamıyla artık pek kimse kullanmıyor.

Sözcüğün ortadan kayboluşunu açıklamak üzere, tıp tarihçileri tarafından ortaya atılan fikir ise, artık bu olgunun daha iyi bir şekilde tanımlandığı yönündedir: Salpêtriere'deki teatralleştirmenın en ivi zamanlarında yer alan birçok histeri hastasının durumları, artık daha görünür ve tespit edilebilir hale gelmiş olup, spesifik patolojiler altında tanımlanmaktadır. Bu noktaya varılmasında, net bir tanı konmasını (örneğin, nöronal epilepsiler, ansefaldeki mikroskobik lezyonlar, sinir köklerinin zarar görmesi gibi) sağlayacak derecede mükemmelleştirilmiş araştırma maddelerinin varlığı yadsınamaz. Böylelikle, artık bilimsel bir hal almış olan bu okumalar, sihirle ilgili okumaları geçersiz kılacaktır.

Büyük histerik tiyatronun izleyicisinin de olması gerekir. Zaten, bu gereksinim de, Charcot'nun her bir seansını ebedileştirmek veya o an için dünyevi olan kataleptik veya katatonik bedenleri gümüş tuzuyla ölümsüzleştirmek adına çekilen fotoğraflardan ortaya çıkıyor. İzleyiciler arasında bir de ressam gözümüze çarpıyor: André Brouillet. Herkes tarafından bilineceği iddiasıyla yola çıkılan bir yapıt hazırlamakla meşguldür o sırada: *Dr Charcot'dan La Salpêtrière'de Tıp Dersi* (1887). Bu tablo, psikiyatri tarihindeki bu tarihi dönemecin simgesi haline geldi.

Demek ki, Freud, 13 Ekim 1885 ila 28 Şubat 1886 tarihleri arasında, histeriklerin sahne aldığı bu tiyatro karşısında büyülenmiş izleyicilerden biri olmuştur. Bu tiyatro, 1862-1893 tarihleri arasında, yani 30 sene boyunca Charcot'nun yönetiminde gerçekleşti. Charcot, hastalarının isteklerini türlü jestlerle, büyüleyici sözlerle, ses tonuyla, tüm izleyicileri kendisine çekecek şekilde bedenini kullanarak gerçekleştirdiği senaryolarla etkileyen bir yarı-tanrı gibiydi adeta... 1912 yılının Temmuz ayında, Ludwig Binswanger, Freud'a bir mektup yazar. Onun "iktidar isteğinin aşırılığından daha çok, insanlara hükmetme arzusu" karşısında çok etkilendiğini yazar. (29 Haziran 1912) "Bunun bir kanıtı da, ilk önce hukuk eğitimi almak istemiş olmanızdır. Bunun, sizde çok büyük bir etkisi var. Siz doğuştan bir üstatsınız. Ve, kendi içinizdeki bu hükmetme güdüsünü diğer insanların psişesine hükmetmeye doğru yönlendirmiş olmanız, sıra dışı bir şekilde başarıya ulaşmış bir yüceltme şeklini almıştır. Tüm bi-

limsel yapıtınızda, insanlığın idaresine dair bu dürtünün gözlemlendiği yalan mı? Bu dürtünün, sizdeki baba kompleksiyle ne denli iç içe olduğu da, *Düşlerin Yorumu*'nda açıkça ortaya çıkıyor." (4 Temmuz 1912) Peki, Freud bu sözlere nasıl bir yanıt veriyor? Aynı fikirde olduğunu söyleyerek! *İnsanların psişesine hükmetmek*, ardından da, *insanlığa hükmetmek*? Freud, bunda itiraz edilecek bir yan göremez. Sadece, bu doğru teşhise onay vermekle yetinir.

Dolayısıyla, çözüm, telkindedir. Charcot'nun Viyana versiyonu mu olması gerekir peki? İşte, bu sonu gelmeyen ve sürekli de geciken şan-şöhret bekleyişinin sonuna varıldı. Avusturya'ya dönüşünde, Freud, Salpêtrière'deki üstadına, onun yapıtını çevirmeyi teklif eder. Yazara herhangi bir atıfta bulunmaksızın, sayfa sonuna dipnotlar karalar. Kitabın yayımlanması sırasında, Charchot, ona bir mektup gönderip, yaptığı eklemelerden dolayı onu tebrik eder. Olan biten hiçbir şeyi umursamadan kendi efsanesini inşa eden Freud, Charcot'nun psikanalizdeki yetkinliğini doğru bir şekilde edinmediğini yazacaktır. Dolayısıyla, kendi heykelini diken heykeltıraş, üstadın karşısındaki çırak olarak her lafa boyun eğen, uslu bir profil çizmeyeceğini, bağımsız olduğunu, entelektüel açıdan başına buyrukluğunu ve eleştirel zihniyetini göstermeyi sürdürdü.

1887 yılı sonunda, *elektrotedavi yöntemini sürdüren* Freud, muayenehanesinde telkin tedavisine uygun bir takım düzenlemelere gitti. 28 Aralık 1887 tarihinde, Fliess'e şöyle yazar: "Telkin tedavisini uygulamaya başladım ve şu an için küçük ama kayda değer başarılar elde ettim." Mütevazılıklarına rağmen, kayda değer olarak değerlendirilen şu küçük başarılar nelermiş, merak ettik doğrusu! Buna karşın, şunu da öğreniyoruz: "Şu sırada divana uzanmış olarak yatan ve telkin uyguladığım bir bayan var. Dolayısıyla, rahatlıkla mektup yazmayı sürdürebiliyorum." Daha sonra göreceğimiz gibi, Freud'un tabiriyle psikanalistin tedavi sırasındaki "dağınık dikkati", aslında bu tür uygulamalara olanak veriyor. Ayrıca, şunu da biliyoruz ki, Freud, son derece fahiş fiyatlarla ücretlendirdiği seanslar sırasında bazen uyuyakalırmış! Ama bu tür seanslar sırasında sadece bilinçaltının konuşması talep edildiği için, psikanalizin bir suçu yokmuş.

Bununla birlikte, kendisi rahatça uyusa da, hastalarını kolaylıkla uyutmayı beceremez Freud. Buna rağmen, Fliess'e yazmış olduğu gibi, Charcot'nun ismi bile, muayenehanesinin dolup taşmasına yeterli gelirmiş! (4 Şubat 1888) Bazı müşteriler direnç gösterip, türlü jestlere, sözcüklere, büyülere rağmen gereken uyku durumuna geçemedikleri için, psikanalist bir süre sonra bu yöntemden vazgeçer. Tıpkı La Fontaine'in tilkisinin öne sürdüğü gerekçeler gibi, Freud da, uzanamadığı üzüme koruk demeye başlar; *Psikanalize Dair*'de, "mistik" doğasından dolayı telkin yönteminden vazgeçtiğini yazar. (19)

* * *

1884-1885 yılları arasında kokain, 1886-1890 yılları arasında elektrotedavi ve aynı zamanda da –ancak, fazla kârlı olmadığı için daha kısa bir süreliğine– balneotedavi (çünkü der, "birisini tek bir konsültasyonun ardından bir hidrotedavi tesisine göndermek, yeterli gelir kaynağı sunmuyordu" – *Yaşamım ve Psikanaliz*, XVII. 63), 1887-1892 yılları arasında telkin, 1910 yılına dek sikroforya (!), en sonunda da, alın bölgesi üzerine elin yerleştirilmesi tekniği (onu da Bernheim'den ödünç almıştır)...

Fransız telkinci Hippolyte Bernheim, Nancy'de çalışmaktadır. Charcot, telkinin sadece histeri hastalarında işe yaradığını öğretmişti. Gelecekte yaşanacak olanlar da, onu haklı çıkaracaktır. Bernheim ise, her şeyin telkinle halledilebileceğini, dolayısıyla herkesin bu yöntemde başarı elde edebileceğini söyler. Kötü bir telkinci olan Freud açısından ilginç bir sav, değil mi? Freud, Nancy'de yaşayan bu adamı 1889 yılında ziyaret eder. Charcot'nun ardından, rakibinin eserinin çevirisini yapar ve Paris'te yaşayan ilahının rakibinin ilk kitabını yayımlar: *De la suggestion et de ses applications à la thérapeutique* [Telkin Yöntemi ve Terapötik Alana Uygulanması]. Yani, ateşe aynı anda iki demiri birden atmıştır.

Freud, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da, elleri alına yerleştirme pratiğini anlatır. Bir histeri hastasını iyileştirmek için, *rahim bölgesine masaj* yapılmasını öğütler. Freud, bunu kuramsallaştırmakla yetinir. Daha sonra da, bunu pratikte göstermesi için bir pratisyeni davet eder ve hastasının zihin sağlığı hakkında şu görkemli sözleri sarf eder: "En ünlü jinekologlarımızdan birisi, yaptığı masajla, hastanın rahim bölgesinin iyileşmesini sağlamıştır. Öyle ki, hasta, birkaç ay boyunca, herhangi bir sıkıntı çekmemiştir." (III. 95) 1893 yılında, Freud, rahim bölgelerindeki rahatsızlıkları masajla tedavi ettirmiş ve histeriye dair semptomları ortadan kaldırmıştır. Şunu unutmayalım: Tüm iyi ansiklopedilere göre, psikanaliz sözcüğü ilk kez 1896 yılında kullanılmıştır; ancak 1893 yılında gerçekleşen bu vakada, "divana uzanmış bir hasta kadın"ın varlığından söz edilmektedir. (II. 98) Dolayısıyla, daha sözcük bile ortaya çıkmadan, psikanalitik bir durumdan söz edilme olasılığını kabul etmiş olalım.

Freud, Bayan Lucy R. isimli bir hastasının vakasından söz ederken, divan üzerine uzanan insanların gösterdikleri direncin ötesine geçmek veya hastasının gözü önünde parmaklarını dolaştırmasına rağmen hastayı uyutamaması sonucundaki başarısızlık durumlarıyla başa çıkabilmek için, bu bedensel teknikten bahsediyor. Yani, temas haline geçilen bu fiziki eylemin temel hedefi, "hasta ile doktoru iletişim kurmaya zorlamaktır." (II. 129)

Kararsız bir hastadan, hastalığına dair kendisine bilgi vermesini rica ederken ise, şu şekilde davranmaktadır: "Ellerimi hastanın alın bölgesine yerleştiriyordum veya başını her iki elimin arasına alıp, şöyle diyordum: 'Elin yarattığı baskı sonucunda, aklınıza bir fikir gelecek. Şu anda, baskıyı sonlandıracağım ve karşınızda bir şey göreceksiniz veya aklınızdan bir şey geçecek. Zihninizde bir fikir belirecek. O fikri

hemen yakalayın. Bizim aradığımız, onun ta kendisi.' (II. 129)" Peki, ya sonuç? Freud'a kalsa, başarı garantisi elbette!

1909 yılında, *Psikanalize Dair* adlı çalışmasında, Freud yeniden bu yöntemi açıklamaya koyulur. Tıpkı, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da, "Histerinin psiko-tedavisi hakkında" (II. 293) adlı bölümde yaptığı gibi: Hastanın divan üzerine uzanmasını sağlamak, gevşemeye davet etmek, bunu sözlü olarak da kendisinden rica etmek, alın bölgesinde bir elin hafif baskısı hissedilir hissetmez bir anısının aklında belireceğini söylemek... Bu noktadan itibaren, gizli bir anının aniden ortaya çıkışıyla, hastadaki semptom da ortadan kalkıyor ve psikanalist, sistematik bir tedavi sağlamış oluyor.

Benzer şekilde, gerçekten hastayı hipnotize etmenin de pek bir gereği yok. Zaten, daha önce de gördüğümüz gibi, Freud'un da bu konuda gerçek bir mükemmellik gösterdiği de söylenemez: Eski telkin yöntemine ek olarak, alın bölgesine el yerleştirilmesini içeren bu yeni teknik, psikanalizin kepaze olmamasına yardımcı oluyor; çünkü her defasında karşısındakini hipnotize etmenin olanaksızlığı göz önünde bulundurulduğunda, bu durum analistin becerisizliği veya yetkin olmayışından ziyade, buna direnç gösteren hastanın üzerine yükleniyor! Freud hastalarını uyutmada yetenekli görülmüyorsa, bunun suçu, telkine direnen hastanın bilinçaltıdır. Hiçbir zaman Freud'da aramamak gerek sorumluluğu!

Kokainin mucizesinden (1884) başlangıçta büyük hayallerin yüklendiği telkin yönteminin terkine, ellerin alın bölgesine konması yönteminin aşılmasına (1888), mastürbasyon vakalarına yönelik olarak sonda aracılığıyla yapılan ve mükemmel sonuçlar veren üretral analize (1910) kadar Freud'un terapötik labirentinde yaptığımız bu yolculuğun sonrasında, yirmi sekiz ila elli dört yaşları arasındaki başıboşluklarını gözlemleyebiliriz. Yani, *hayatındaki çeyrek yüzyılı, muayenehanesinde konsültasyonlarda bulunarak geçirmiş...*

Dolayısıyla, *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı*'dan (1914) alıntılandırılmış ve Freud'un alçakgönüllü yanını gösteren, Psikoloji Derneği'nin Çarşamba toplantılarının başladığı 1902 yılından, düşüncesinde kuramsal bir kesinliğin oluştuğu tarih olarak tanıttığı 1907 yılına dek, kendisinden hep şüphe duyduğunu yazdığı şu cümleyi okurken, gerçek bir şaşkınlığa kapılmamız işten bile değil: "Henüz tam anlamıyla tamamlanmamış bir tekniği ve sürekli devinim halinde olup, birçok kez yanlış yollara sürüklenen, en sonunda da yolunu doğru yoldan çıkan bir kuramı sergilemeye, kendi adıma cesaret edemedim." (XII. 268)

Kokain Üzerine'yi, *Histeri Üzerine Denemeler*'i veya *Psikanalize Dair*'i, Freud'un yönteminden hiçbir zaman şüphe duymadığını belirttiği, ancak tam da o sırada iki yöntem arasında bir tanesine kendini daha yakın hissettiğini gizlediği mektuplaşmaları okursak, onun hiçbir zaman mutlak bir pozisyonu benimsemediğini; akıl has-

talıklarını tedavi edip iyileştirecek yetenekte felsefi bir nirengi noktası edindiğini söylerken bile, aslında kendinden o derece emin olmadığını görüyoruz! Geçen bu yirmi yıl boyunca, çalışmasının "tamamlanmamış" doğası, kesin olmayan içeriği ve öğretisinin –ve daha da kötüsü, uyguladığı tedavilerin– "sürekli devinim halinde olduğu"nu söylerken, hiç kaygılanmıyor!

Peki, gerçek Freud'u ararsak, nerede buluruz? 1885 yılında kokain ile her şeyi yapabileceğini inanan kokain satıcısı mı? Yoksa 1886-1887 yılları arasındaki elektrotedavi savunucusu mu? Veya aynı dönemde hidrotedaviye yönelik banyo ve masaj yapılmasını reçete olarak yazan kişi mi? 1888 yılında hipnoz rüyasını pazarlayan kişi olmasın sakın? Alın-bölgesi-dokunucusu olduğunu da unutmamak gerek! Yoksa gerçek Freud'u, 1910 yılında benimsediği üretra sondası ve penisin içine soğuk su verilmesi tekniği mi yansıtıyor?

Efsanenin *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı* (1914) ve *Yaşamım ve Psikanaliz* (1925) gibi özyaşamöyküsü metinleri sayesinde yazımı, çizgisel bir keşif olduğu yanılsamasına sırtını dayayarak bu karmaşıklığa bir düzen getirmekte; başıboş geçen her dakikanın, aslında en yüce gerçeğe erişim için bir hazırlık olduğunu öne sürmektedir: Böylelikle, psikanaliz, mükemmel ve dokunulmaz bir ikona halini alır. Tarihin yeniden yazımına dair bu yeni düzenleme içinde, kokainman dönemi dışında, elektrotedavi uygulamasıyla birlikte, bu terapinin aslında telkinle iç içe geçtiğini öğrenir Freud. Öte yandan, külliyatında bile izine rastlanmayacak "sikrofor"a tek bir atıfta dahi bulunmaz. Ama, ne mutlu ki, buna dair bilgileri, mektuplaşmalarından öğreniyoruz. Aynı şekilde, balneotedavi ve diğer saçma sapan termal tedaviler hakkında da derin bir sessizliğe bürünür. Gerçek anlamda telkinde bulunamadığı için, bu hatasını telafi etmesini sağlayan "el ve alın bölgesi"ne dair yöntemden de konuşmayı pek tercih etmez. Zaten bu konudaki başarısızlıkları sonucunda da, *direnç* kavramını keşfetmiştir. Yani, kendi sınırlarını psikanalitik olarak açıklayabilmek için, psikanalize böylesine yüce bir kavram kazandırmayı uygun görmüştür!

Bugün, elektrik akımı, manyetizma, kokain, üretra sondası, telkin, haptonomi,* termalizm** yöntemlerini uygulayarak sağlığına kavuşmayı isteyen bir hasta, Freud'un külliyatında bu konuda sayfalarca çözümleme bulacaktır. Unutmayın: Tüm bu heterojen tedavileri uyguladığı, gerekçelendirdiği ve içlerinden bazılarının etkilerinin –daha sonra göreceğimiz gibi, tıpkı psikanaliz misali– sadece plasebo etkisiyle açıklanabildiği 1884-1910 yılları arasında geçen zaman, hiç de azımsanacak bir süre değildir. Dile kolay; çeyrek asırdan söz ediyoruz!

Freud'un tedavi yöntemine dair bir sürü mucize öğrendikten sonra, Freud'un *Külliyat*'ında yer almayan bir metinden söz edelim. Aslında, bu metne, Wilhem Fliess

* Dokunma ve hissetmeye dair tedavi. (ç.n.)
** Su tedavisi. (ç.n.)

ilc bir yazışmasının yayımlanmasıyla ulaştık; çünkü herhangi bir yayımlama amacı olmaksızın arkadaşına gönderdiği bir elyazmasıydı. *Bilimsel Bir Psikolojinin Eskizi* adlı bu metnin tarihi, 1895'tir. 1892 yılındaki serbest çağrışım ile 1910 yılındaki sikrofor metodu arasında, Freud'un başıboşluk döneminde yer alır. Büyük bir enerjiyle ortaya konan, ancak bir ay sonra da böyle bir şeyi tamamen reddeden Freud'un kaleminden çıkan bu metni, yazarın o dönemde büyük miktarda kokain tüketmesinin olası etkilerine borçlu olduğumuzu da daha önce öğrenmiştik.

Yine de bu sayfalar, dikkatli bir incelemeyi hak eder; çünkü ekmek parası kazanmak uğruna akıl hastalarını tedavi etmeye yönelen nörolog, Charcot'nun telkin ile kazandığı maddi başarı ve sosyete içindeki şan şöhretin aynısını elde etme arzusundaki faydacı kişi, akıl hastalıklarının cinsel kökenlerini ortaya çıkarmak için baş döndürücü bir istek duyan, erkeklerdeki histeriden söz eden ve söylediklerine gülünüp geçilen kuramcı... Demek ki, bu adam, yönteminin temelini oluşturan *özyaşamöyküsü gösterişli heveslerinden* tam anlamıyla vazgeçmemiş...

Aslında Freud, *Bilimsel bir Psikolojinin Eskizi* ile, başlığın da ipucu verdiği gibi, *bilimsel bir psikoloji* öneriyor. Diğer bir söyleyişle, yapıtını, düşüncesini ve yöntemini tanımlamakta olan *edebi psikoloji*nin tam zıddını öneriyor. Dolayısıyla, bu metin, Freud'un ikircikliğini (bu konuyu daha ileride, "Bedene nasıl sırt çevrilir?" bölümünde etraflıca göstereceğim) ve *bedenin reddi,* bedenin unutulması, bedenin küçümsenmesi, üstün gelecek olan konum ile *bedenin endişesi,* bastırılacak konum arasında uzun süre kararsız kalışını çok güzel bir şekilde betimliyor.

Çünkü, sözü edilen bu *Eskiz* (1895) ve tam tamına kırk iki sene sonra *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*'de (1937) sözü edilen, kimyanın günün birinde psikanalizi işlevsiz hale getirme olasılığına dair görüşler, aslında aynı pozisyonu savunuyorlar. Tüm yapıtın üzerini çepeçevre saran bir köprü misali, Freud'un bilimsel –gerçekten bilimsel– yanının varlığını kanıtlıyorlar. Öylc bir bilimsellik ki bu, artık normal-dışı konulara, metaforlara ve metonimilere değinmiyor; onun yerine, fiziksel enerji oranları, sinirsel güçlerin tasarrufu, nöronal üretimler ve biyolojik canlılıklar üzerinde kafa yoruyor.

Aynı yıl (1895) olmasına karşın, Freud'un dokunarak yapılan telkin fikrini övdüğü ve bu şekilde psikopatolojilerin tedavi edilip "iyileştirileceğini" savunduğu *Histeri Üzerine Çalışmalar*'dan uzak bir noktada bulunuyoruz. Freud'un *Külliyat*'ının kapsamından çıkarılan ve uzun süre kimsenin erişemediği bu metinde, nöronlardan yola çıkarak, duyguların bastırılmasına dair mekanizmaların anlaşılması söz konusuydu. Elbette, Freud'un mutlaklığı yakalamaya, kanıtlar olmaksızın ortaya atılan temelsiz varsayımlarda bulunmaya, varsayımlarını doğrularken herhangi bir laboratuvar çalışması yapmamaya olan eğilimi, Yunan alfabesindeki üç harfle ("phi", "psy", "mû") simgelenen üç nöron türünün varlığını (bir diğer deyişle, *uyarıları alan*, onları

aktaran ve *bilince doğru akmasını sağlayan*) yalın bir şekilde ortaya koyan bu gerçekliğin içinde karşımıza çıkıyor.

Aynı yapıda olmalarına rağmen, bu nöronlar pek iç içe olmazlar; bir diğer deyişle, sinirsel akışların yönetimini ellerinde bulundururlar: Niceliksel yatırımlar, niteliklerin aktarımı, enerjinin uyarımı, uyarıcı etkileşimler, belirli miktarların birleşimi, kondüksiyon süreci, psişik gerilimlerin boşaltımı ve diğer aktarım şekilleri. Psişelerin maddi olmayan bir biyoloji yoluyla aktarılan arketipleri olarak görülen babanın ve ilkel kabilenin kıyımı varsayımlarından da, Oedipus kompleksinden de henüz uzak bir noktadayız. Burada serbest bir Freud keşfediyoruz: Bilimsel, fiziki bir varsayımı denerken, bu varsayım uğruna coşup zıvanadan çıkıyor; ardından da, kendisiyle hiç ilgili olmadığını fark ettiği bir konu için bu denli heyecanlanmış olması karşısında bir anda şaşırıp, bu varsayımı son derece devrimsel buluyor. Bu bilimsel eğilim, onu hiçbir zaman terk etmeyecek; tüm yaşamı boyunca, meta-psikolojik çözümlemelerinin ardında her zaman duracak.

Şüphesiz, Gaston Bachelard'ın epistemolojisi, bilim adamının önündeki epistemolojik engelin mekanizmalarını betimleyecek güçteki bu *Eskiz*'den esaslı bir şekilde yararlanabilirdi: "Q" adı verilen (Almancada, sözcük oyunları yapmak, hiçbir şekilde olanaklı değil...) enerji miktarıyla, psişik enerjiye dair ve psişik durumları saptayabilecek nitelikteki maceralarıyla (uyarma, yerine geçme, yön değiştirme, boşaltım), açıkça bilimsel olan önermelerde kullandığı süslemelerle (Grekçe ad verilmiş üç nöron, birbirinden bağımsız olan ancak birbirine niteliksel olarak bağlı durumlar, birincil ve ikincil süreçler, sinir sisteminin uzlaşıya yönelik eğilimleri, dikkat ve farklılığa dair biyolojik kurallar, nitelik-gerçeklik-düşünceye dair ipuçları, vs.), Freud, bir yandan bilimsel sözlüğe başvurup, bir yandan da edebi nitelikli bilimsellik-öncesi alanda kendine bir yer edinebilirdi.

Ama, Freud'un düşüncesinde tasarrufa gittiği bu bilimsel süreç, aslında içinde bulunduğu ikircikli duruma dair bir semptomdur aslında: Filozof Freud, daha önce felsefi alanı denemiş, ancak hayalkırıklığına uğramıştı. Daha sonra, en kısa sürede ona şöhret ve servet getiremeyen –ne de olsa, bunlar, onun monomanyak hedefleriydi– bir faaliyete karşı kötü niyetli bir pohpohçuya dönüşmüştür. Schopenhauer ve Nietzsche'nin evrenin metafizik biyolojisine dair bastırılmış halde duran felsefi varsayımlarının (ve hatta ilkinin *istenç,* ikincisinin de *erk istemi*ne dair görüşlerinin) okuru ve takipçisi olan Freud... Filozoflara özgü olduğunu düşündüğü her türlü dünya görüşünü reddeden ve bilimsel alanın sabırlı bir şekilde deneyimlenmesini talep eden, bu sırada da kendi küresel ve genel dünya görüşünü ortaya koyan Freud... Copernicus ve Darwin ile aynı düzeyde olduğunu iddia eden ve *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ün ya da *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya*'nın yazarlarıyla hiçbir şekilde aynı kefeye konmak istemeyen; ancak yine de bir astronot veya doğabilimciden daha çok

filozoflar gibi düşünen Freud... İşte, *Eskiz*'inde de rengini çok güzel belli etmiş olan bu Freud, kokainin verdiği gücü de ardına alarak, bastırmış olduğu bir arzusunu açığa çıkarır: Dünyayı anlamak için, dünyanın özünden yola çıkmak.

Ama tüm kariyeri boyunca, sözünü ettiği bu özü bastıracak, onun yerine bir başka dünyanın özünü koyacaktır: Rüyalarını, arzularını ve fantezilerini... Kısa bir süreliğine, sinirsel tutukluluk halinin sorumlusu, büyük olasılıkla kokaindir. Dostuna gönderdiği, daha sonra da uzun süre kayıp olan, ardından da tuhaf bir şekilde ortaya çıkan o başlıksız elyazmasının da, ilginç ve maceralı bir yolculuğu olmuştur: Fliess'in dul kalan eşi tarafından, kocasının ölümünün ardından bir kitapçıya satılmış, dostu Marie Bonaparte tarafından aranıp bulunmuş, ancak bu seferde Freud bu elyazmasının yok edilmesini talep etmiştir (kendi adına, Fliess'in gönderdiği tüm mektupları imha etmiştir). Bunun üzerine, yine de elyazmasını Marie Bonaparte'tan satın almış; Nazilerin Viyana'ya girişinin ardından Rothschild bankasında muhafaza ettirmiş; Gestapoların elinden kurtarmış ve Danimarka elçiliğine emanet etmiştir. Metin, Manş Denizi'ni, su geçirmeyen bir kumaşla kaplı şekilde geçmiş; en sonunda da 1950 yılında Londra'ya ulaşmıştır. 6 yıl sonra da Paris'e... Bu satırları okuduğumuzda, *Haz İlkesinin Ötesinde*'de söz alıp konuşan kişinin sesi işitiliyor. Sözü edilen öyle bir metin ki, ana gövde, kavramsal bir okyanusta boğulmasına rağmen, az az ama yeniden ortaya çıkıyor. Ancak, bu kavramsal okyanus, diğer eserlerini örten sis perdesinden çok daha sağlam ve dayanıklı...

2

SAPIK BABALAR AVI

Babalardan kaynaklanan nevroz vakalarının cinsel kökenleri hakkında:
"Ne yazık ki, benim babam da o sapıklardan biriydi"
FREUD, Fliess'e mektup, 8 Şubat 1897

Freud, demek ki, o dönemde tedavi –ama aynı zamanda da, nevroz vakalarının cinsel kökenleri– konusunda yanılgıya düşmüş. Öyle ki, *baştan çıkarma kuramı*, babaların çocuklarına cinsel istismarda bulunduğunu söyleyen öğretisinden emin olan bir adamı işaret ediyor ve ona konsültasyona gelen her nevrozlunun, kendi içine kapanmadan önce, böyle bir travma geçirmiş olduğunu ve bu travmayı da kolaylıkla itiraf edemediğini öne sürüyor. Sadece bu olayda bile, Freud yanılgısını uzun süre devam ettirdi ve daha da kötüsü, zaten son derece hassas konumdaki ailelerde ve yakınlarındaki insanların üzerinde çok daha fazla zarara neden oldu.

Ensest dürtüler üzerinde çalışan Freud, her baktığı yerde ensest gören bir insandır. Öyle ki, psikopatolojilerin travmatik kökenlerine dair bir kuramı, tek bir kaynaktan yola çıkarak ele almaktadır: Çocukların ebeveynleri tarafından cinsel istismara maruz kalması, daha da açık olursak, küçük bir kızın babası tarafından istismar edilmesi. Babayı bir canavara dönüştürmek ve gidişatı incelensin diye karşısına getirilen her vakada bu kişisel varsayımını sınamak için duyulan büyük istek, artık bir takıntıya varan özdeyişini evrenselleştirmek gibi tehlikeli bir yöne doğru evriliyor. *Baştan çıkarma olarak adlandırılan bu kuram*, psikoterapi alanında –daha öncekilere ek olarak– yeni bir başarısızlığa imza atmasına neden oldu.

Dolayısıyla Freud diyor ki, her türlü patolojinin kökeninde, her zaman için, babanın genç yaşta çocuğu üzerinde gerçekleştirdiği cinsel istismar bulunmaktadır. Peki, ya kanıtı var mı? Hiç yok. Fikrini, sanki mutlak bir doğruymuşçasına önceden ortaya atıyor ve kutsal metinlerden alıntılandırılan bir sözmüş gibi kabul ediyor. Freud, bir varsayım oluşturan ve deneylerin sayısını artırarak bu varsayımı doğrula-

maya çalışan bilim adamlarının tam tersi bir istikamette yol alıyor. Bir şeye inanıyor ve bu inandığı şey derhal bir gerçekliğe dönüşüyor. Dolayısıyla, bu gerçekliği kendi dışındaki diğer insanlarda da bulana kadar çabalayıp duruyor. Bunun için de, entelektüel olarak kavradığı her şeye, kendi monomanyasını yansıtıyor.

Bu dehşet verici baştan çıkarma kuramının kökenleri ise, her zamanki gibi, Fliess'e yazmış olduğu 8 Şubat 1897 tarihli bir mektuba dayanıyor. Mektup, nevrozların cinsel kökenlerinden söz etmeye adanmış adeta... Freud'un babası, on altı hafta önce, 23 Ekim 1896 tarihinde ölmüştür. Tüm yaşamı boyunca, annesiyle yatağa girmesinin önünde dikilen bir engel olarak gördüğü babasının ölmesini isteyen Freud, artık bir ateşkes imzalayabilirdi. Ne de olsa, ebeveyni ortadan kaybolmuş ve nihayet artık dul kalan annesine erişime giden yol açılmıştı. Ama, hayır; henüz değil. Daha kadavrayı da öldürmesi ve babasının paramparça olan bedenine saldırması gerekiyordu.

Okuyalım: "Ne yazık ki, benim babam da o sapıklardan biriydi ve erkek kardeşimin (kendisinin şu anda içinde bulunduğu durum, nevroz vakasıyla birebir örtüşüyor) ve kız kardeşlerimden birkaçının yaşadıkları histerinin de sorumlusuydu. Bu bağlantıyla böylesine sık karşılaşmak, beni hayli düşündürüyor." Bu suçlayıcı açıklamayı, babasını oğullarından birine ve birkaç kızına tecavüz eden biri haline dönüştürerek ölüsüne yapılan bu hakareti okuyunca ürpermemek elde değil! Jakob Freud'un aile içindeki sapkın cinselliğinin bu denli kurbanı var iken, evin annesi bu konuda tek laf etmemiş veya farkına bile varmamış olabilir mi? Freud, bu soruya hiçbir zaman yanıt veremeyecek. Anne de, sadece babaya ait olan bu konuda herhangi bir sorumluluk almaktan kaçınacak.

Freud, bir mektubunda aktardığı bu fanteziye, ayrıca kızı Mathilde ile ilgili bir rüyayı da ekliyor: Bir *fantezi* ve bir *rüya*... Babaların çocukları üzerinde uyguladığı evrensel bir ensest vakası konusunda tüm insanlığı ayağa kaldırmak isteyen bu denli ağır bir kuram için ne denli cılız kanıtlar değil mi? Şu meşhur ensest rüyayı anımsayalım: Baba, kızına karşı "aşırı derecede şefkatli duygular" beslediğini itiraf ediyordu. (31 Mayıs 1897) Bu itiraf ise, Freud'un tek bir durumdan bir genellemeye varmasına olanak vermişti: Bu rüyanın babayla cinsel bir ilişki içeriğine sahip olmasından dolayı hiçbir şekilde rahatsız olmayan analist, böylelikle varsayımının gerçekliliğine dair bir kanıt elde etmiş oluyor. Demek ki, babalar, çocuklarının bedenlerini suiistimal ederlermiş!

Özetleyelim: Freud, bir *dileğini* itiraf ediyor. Ancak, yeniden üretilmesi olanaklı bir süreç aracılığıyla, varsayımların birçok kez yinelendiği ve doğruladığı bilimsel bir yöntem uyarınca yürütülen araştırmaların bir sonucu değildir söz konusu olan... Ancak, bir dileğin aşırı kırılgan epistemolojik yönüne rağmen, Freud, böylesine basit bir Oedipus dileğinin bile, bu konudaki şüphe bulutlarının derhal dağılmasını sağladığını, bu sırada da aslında şüphelerini yok etmekte onu haklı kılan şeyin, bir dilek

olduğunu, yani haklı çıkma dileği olduğunu bir an bile sorgulama gereğini duymadığını dile getiriyor.

Freud, çocukların babaları tarafından uğradığı cinsel istismar sorusunu, *Zur Ätiologie Der Hysterie*'de [Histerinin Nedenleri Üzerine] (1896) kuramsallaştırıyor. Varsayım alanında ilerlemediğini, mutlak görüşler, kuramsal fantezilerle ilgilenmediğini özellikle belirtiyor. Onun yerine, on sekiz vaka üzerine çalıştığını ve klinik incelemelerden hastaların gözlemlenmesine, somut çözümlemelere dek her türlü kanıtı elde ettiğini söyler. "Dolayısıyla, şöyle bir iddiada bulunabilirim [*sic*]: her histeri vakasının temelinde, –aradan on yılı aşkın sene geçmesine rağmen analitik çalışmalarla yeniden üretilebilen– henüz olgunlaşmamış olan ve ilkgençlik dönemine ait bir veya birden çok cinsel deneyim yaşanmışlığı yer almaktadır. Bunu, önemli bir gerçeği açığa çıkarmak üzere dile getiriyorum. Nöropatolojiye ait Nil'in kaynağını keşfetmek üzere söylüyorum." (III. 162) Bu arada, şunu da göz ardı etmeyelim: Freud, *bir iddiada bulunuyor;* ancak *şu veya bu sonuca ulaşmış olduğunu* belirtmesi yeterdi o anda... Ama, işte, ne de olsa, Freud'un tarzı çok daha farklı. Peki, yazarların bilinçaltına erişimi sağladığına inanılan bu tür kazalardan kim söz ederdi?

Dolayısıyla, bu kuramı oluşturmak için geçirdiği zamana, sonuçta özen gösteriyor Sigmund Freud... Muayenehanesinde, 1897 yılında, hastalarının sorunlarını çözmek üzere, kızına kur yapan bu baba fantezisini kullanıyordu demek ki! Halen meşhur olma, herkes tarafından takdir edilme ve para kazanma takıntısından kurtulamamış olan Freud, Fliess'e yazdığı mektupta, bu keşif sayesinde "sonsuza değin şöhret sahibi olacağı"nı yazmaktadır. On yıldır bu anın gelmesini bekliyordu. Bu yüzden de, neşesini saklamakta beis görmüyordu.

Gerçi, Fliess'e yazmış olduğu mektuplar dikkatlice okunduğunda, bu kuramı temellendirmek ve doğrulamak için üzerinde çalışılan on sekiz vakanın, sadece Freud'un zihninde yer aldığını görmek mümkün. Çünkü: *Histerinin Nedenleri Üzerine*'deki savlarını Viyana'daki Nöroloji Derneği'nde sunduktan iki ay sonra, Fliess'e yazdığı mektupta (4 Nisan 1897), tek bir yeni vakayla dahi karşılaşmamaktan dolayı üzgün olduğunu belirtmektedir! Daha da kötüsü: O sırada gerçekleştirmekte olduğu tedavilerin hiçbirini sonuna kadar getirmeyi başaramamıştır. Bu durumda, tek ve biricik konusu olan histeriye dair on sekiz vakayı incelemiş olması mümkün müdür? Bir ay sonra, hastaları arasında bir tek tedaviyi bile layığıyla sonuna kadar götüremediğini söyler. 1897 yılı Ocak ayında yazmış olduğu bir mektupta da, aynı tespit göze çarpar. Benzer şekilde, aynı yılın Mart ayında gönderilen bir başka mektupta da... Dolayısıyla, Freud, bu on sekiz vaka konusunda yalan söylemektedir: Bu vakalar hiçbir zaman var olmamıştır; hepsinin kaynağı, kendi psikopatolojisinden veya en azından varoluşçu ve özyaşamöyküsel fantezilerinden kaynaklanan tuhaf tezinin bilimsel ciddiyetini artırma endişesidir.

Freud, Fliess'e yazmış olduğu mektuplarda, bir kadın hastasının durumunu anlatır. Kadının konuşma zorluğu varmış, zamanında ağzının çevresinde de bir egzama durumu gelişmiş. Ayrıca, dudaklarının bileşim noktalarındaki lezyonlardan ötürü, geceleri uyurken ağzı tükürük doluyormuş. Peki, ya Freud'un teşhisi ne oldu dersiniz? Güya, bu kadını, babası, henüz on iki yaşındayken oral sekse zorlayınca, yaşadığı bu deneyimin hatırasını içine gömen kadının psişesi, bu yaşanmışlık etrafında işlemeye başlamış. Sonuç olarak, duyguların bastırılması, böylesi patolojik bir duruma neden olmuş. "*Habemus papam!*"* (3 Ocak 1897) diye bağırır Freud, kendisinden ve ortaya çıkardığı bulgudan dolayı memnun bir edayla... Peki, elinde nasıl kanıtlar var? Hiç! Olayların böyle şekillenmesini istemişti sadece...

Freud, yorumunu daha da ayrıntılandırır. Genç kadın, ilk önce bu talebe boyun eğer; ama daha sonra "ihtiyardan bile her adımının hesabını vermesini talep etme gibi bir aptallıkta bulunur"! Ancak, asıl aptallık, bir terapistin fantezilerine dayandırdığı varsayımlarını, gerçeklikle, hasta açısından kendi öz babasına ilişkin tarihsel gerçeklikle ilişkilendirmektir! Babayı kızının tecavüzcüsü haline dönüştüren bu inanılmaz suçlama karşısında, Freud, haksız bir şekilde suçlanan adamın suçsuz olduğunu iddia etmesini saptar. İnkâr mı ediyor? Demek ki doğruymuş... Benzer şekilde, hasta kadın, bu varsayımı inkâr mı ediyor? Demek ki, duygularını bastırması işe yaramış. İşte, gerçekliğin kanıtları ortada!

Çünkü, alternatifler gayet basittir: Ya itiraf edersiniz ve gerçeği doğrulamış olursunuz; ya da reddedersiniz ve gerçekliği hiçbir şekilde doğrulamamış olur ve daha da iyisi, duyguların ne denli güçlü bir şekilde bastırılmış olduğunu ve bunun da doğrudan patolojik durumunuzun nedeni olduğunu gösterirsiniz. Her iki durumda da, Freud haklı çıkar. Aslında, babanın reddi ve kızın isyanı karşısında, şöyle yazar: "Hastamı geri çevirmekle tehdit ettim ve daha sonra ikna oldum ki [*sic*], kabul etmek istemese de, bu duruma büyük ölçüde inanmış durumda"... Her ihtimalde kazandıran bu tür hileleri nitelendirmek için kullanılan popüler deyişe kulak verirsek, "Yazı gelse de ben kazanacağım, tura gelse de ben..."

Berlin'deki mektup arkadaşına, 22 Aralık 1896 tarihli mektubunda anlattığı bir diğer vaka da şu şekilde: Hastalarından birinin, tıraş olma korkusu varmış; buna ek olarak, bira da içemiyormuş. Bunu son derece normal bulur Freud. Ne de olsa, hastası büyük olasılıkla çocukluğunda, bakıcısının, "daha sonra kendisini yalattırmak üzere" içi bira dolu derince bir tıraş tasının içinde çıplak poposuyla ("*podice nudo*" şeklindeki Latince ifadelerle belirtir durumu, tıpkı tecavüzcü *pater* veya çıplak *matrem*'de olduğu gibi) oturduğunu görmüştür! Böyle bir durumun gerçekleşmesinin pek ola-

* Papa seçildiği zaman Vatikan'daki kardinalin haber vermek için sarf ettiği Latince ifade, "Papamız oldu" anlamında. (y.h.n.)

nağı yok aslında. Ama yine de söz konusu patolojik durumun kökeninde yer almasına da herhangi bir mani yok!

Aynı yılın aynı ayında, Freud başka bir kadın hastayı daha tedavi eder. Kadın, baş ağrılarından şikâyetçidir. Nedeni ise, çok basittir Freud'a göre: Kadının ağabeyi de baş ağrılarından mustariptir ve on iki yaşındayken, kız kardeşleri akşam olduğunda üzerlerindeki giysileri çıkartırlarken, onların ayaklarını yalarmış. Ağabeyin migreni ile kız kardeşin migreni arasında niçin böyle bir patoloji aktarımı olabilir? Açıklama geliyor; sıkı durun: "Çünkü, ağabeyin bilinçaltına şöyle bir sahne geldi: Kız kardeşi (dört yaşındayken), evdeki bakıcının ayaklarını yalayan ve gözlerini cinsel bir sarhoşluk kaplamış olan babasına bakıyor. İşte, ağabeyin ayak yalama hazzının kaynağının babasından ileri geldiğini o anda tahmin ediyor kız kardeş [*sic*]. Demek ki, ailedeki baba figürü, aynı zamanda [*sic*] kendi oğlunu da cezbeden bir figür imiş. Şimdilerdeyse, kadın hastanın ağabeyiyle kendisini özdeşleştirerek, onun baş ağrılarını kendi üzerine geçirmesi söz konusu" – MMVS*...

Hastalarına, başlarına gelen türlü kötülüklerin (egzama, kekemelik, migren, sinirsel tutukluk, fobiler) biricik nedeninin –çocukluklarında babalarından kaynaklanan cinsel bir istismar sonrası oluşan bir travma– olduğunu söyleyerek, onları evlerine gönderen bir terapistin bu tür sözleri söylemeyi kendinde hak görmesi, hakikat dünyasında mutlaka bir sonuç doğuracaktır: Herkes tarafından itibaren gören hekimin birinin önc sürdüğü bu iddiayı işiten çocuklar, bu konuda ailelerine açılacaklar; sonuçta da kendilerini hakarete uğramış hisseden babalar, ahlaki bütünlüklerini tehlikeye atan bu denli ciddi bir duruma daha fazla hoşgörü gösteremeyecek hale geleceklerdir.

Görünürde, Dr. Freud'un muayenehanesinden çıkan bu tehlikeli kurgular, çocukların babalarıyla kurdukları ilişkileri de etkiler niteliktedir. Dolayısıyla, her türlü patolojiyi, babanın çocuklukta öz yavrusuna tecavüz ettiği iddiasına taşıyan böylesi bir uygulamanın sürekli bir müşteri bulabilmesini anlamak güç... Viyana'da, her dcfasında insanın varlığını yıkıma uğratan böylesi kehanetvari görüşleri sunarak işyerini uzun süre ayakta tutmak pek olanaklı değildir. Hele, bir dc terapist, bu yıkıma uğrayan varlıkları yeniden inşa etmeye yardım etmek gibi bir misyon yüklenmişken... Şüpheniz olmasın ki, Freud'un baba kıyımına olan eğilimi de, bayağı işine yaramaktadır. Ancak, müşteri kitlesi, böylesi coşkunluklar karşısında durumlarını çok zor koruyabilmektedir. Freud'un mantık çizgisinden çıkışının ise, bu noktada bazı sınırlamalarla karşılaştığı bir gerçektir.

* * *

* Fransızca karşılığı, "conclusion du raisonnement mathématique-ÇQFD" olan kısaltma. Matematiksel mantığın vardığı sonuç anlamında kullanılmaktadır. (ç.n.)

Dolayısıyla, Freud bu kuramdan vazgeçmek durumunda kalacaktır. Tıpkı, kokainin her derde deva olduğunu, elektroterapinin mükemmel bir tedavi yöntemi olduğunu, balneoterapi uygulamanın yerindeliğini, telkin sonucu elde edilen akıl almaz sonuçları ve haptonomi formülünü övmekten vazgeçmiş olduğu gibi... Aynı vazgeçiş, mastürbasyon gibi can sıkıcı bir psikopatolojiyi iyileştirmek için mastürbasyon meraklılarının üretralarının içine sonda konması yöntemini terk edişinde de yinelenmişti zaten! Muayenehane ise, neredeyse sinek avlıyordu. Dolayısıyla, önlenmesi olanaksız bir tedavi yöntemi olarak kendini tanıtan bir şeyin terk edilişini, yeni bir kuramla gerekçelendirmesi gerekiyordu. Baştan çıkarma kuramına bir nokta koymanın vakti çoktan gelmişti.

Konu, elbette yine Fliess'e yazdığı bir mektupta itidalli bir şekilde dile dökülmüştü: "Sana çok büyük bir sır vereceğim, hazır ol. Öyle bir sır ki bu, son birkaç aydır yavaş yavaş içimde şekilleniyor. Artık *neurotica*larıma hiç güvenemez oldum." (21 Eylül 1897) Her zamanki gibi, Latince kullandı mı, iş ciddi demektir... Bunun ardından, öyle bir açıklamada bulunuyor ki, Nil Nehri'nin kaynağını keşfetmişçesine kendisine sonsuz bir itibar kazandıracak türden bir keşifte bulunma dileğini terk edip, koşulsuz, sade ve salt bir inkâra dek giden akılsal sürecini açığa çıkarıyor.

İlk gerekçe şu şekilde: Freud, bu yöntem yüzünden, gerçek anlamda hiçbir tedaviyi sonuna dek götürememiş olduğunu belirtiyor. Dostu Fliess ile yazışmalarına güvenirsek, kuramını sadece üç vaka için destekliyor: Babasıyla oral seks yapmak zorunda kalan egzamalı kadın, poposu biranın içine dalan sakallı adam, ayak parmakları yalanmış bir migrenli kadın. Mektup arkadaşına "devrimsel" olarak tanıttığı bu yöntemi kullanarak iyileştiremediği hastaların sayısı ise on sekiz... Buna sadece gülünür! Bu sayı, aslında, Freud'un aklındaki bilimsellik kisvesi altındaki fanteziyi sadece maskelemeye yetiyor.

Histerinin Nedenleri Üzerine'de yazdıklarını anımsayalım: "Histerinin nedenlerine dair incelemeler sırasında cinsel etmeni göz önünde bulundurmak, en azından benim açımdan, önceden oluşmuş bir fikrin sonucu değildir. [...] Sadece ve sadece ayrıntılar üzerinde yaptığım zahmetli incelemeler sonucunda –ki bu sürecin oldukça yavaş geçtiğini de itiraf etmeliyim– bugün benimsediğim fikre ulaştım. Histerinin nedenlerine dair bir incelemenin bile cinsel hayat sınırları içinde gerçekleşeceğine dair iddiamı ciddi anlamda mercek altına alırsanız, on sekiz histeri vakasının her birindeki semptomlarda da bu bağıntıyı ortaya çıkardığımı size rahatlıkla söyleyebilirim. Şayet koşullar elverseydi, bunu terapötik bir başarı olarak da kabul edebilirdim." (III. 158) İşte, 21 Nisan 1896 tarihinde Psikiyatri ve Nöroloji Derneği'nin konferansında bunları söyledi Freud ve onun kendi itirafına göre, bu kuram karşısında dinleyicilerden buz gibi bir tepki aldı. *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde yer alan bu sırrı okuyalım da, biraz eğlenelim: "Artık neredeyse yalan söyleme yetimi tamamen

kaybetmiş olmamın ardında, psikanalitik araştırmalarımın bir sonucunun yattığını kabul etmek gerekiyor belki de..." (237) – *her şey, aslında "artık neredeyse" sözcüklerinde gizli...*

İkinci gerekçe: "Bir süredir etle tırnak gibi olduğumuz kişilerin, muayenehaneye gelmez oluşu." Bu konu hakkında uzun uzadıya konuşmanın bir gereği yok: Hastaları karşınıza alıp da, aslında sorunlarının çocukluklarında babalarının onlara tecavüz etmesinden kaynaklandığını söyledikten sonra, bu hastaların halen size sadık kalacaklarına inanmak, saflık değil de nedir, söyleyin lütfen!

Peki, tüm bu kuşkular karşısında nasıl tepki vermek gerekir? Yanıt Freud'da: "Onlar üzerinde dürüst ve zorlu bir çalışmanın sonucunu fark ediyorum. Bu durumdan da gurur duymam gerekir. Demek ki, sorunu bu denli derinleştirdikten sonra, böylesi bir eleştiriye halen maruz kalmaktan gurur duymalıyım." Daha sonraki satırlarda ise, şöyle diyor: "Daha da tuhafı, aslında varoluş nedeninin gizli olduğu noktada insanların tüm utanma duygusunu yitirmesidir." Bununla da kalmıyor: "Samimi olmak gerekirse, buna bir yenilgi olarak değil, daha çok, bir zafer duygusuyla yaklaşıyorum." Ancak, bunun gerekçelerini de sunamıyor. Ve sonuç olarak: "Elbette, bu durum karşısında çok kırgın olabilirdim. Sonsuz bir şan şöhret ve güvence altına alınmış bir servet umudu, o kadar güzeldi ki! Tamamen bağımsızlığına kavuşmak, yolculuklar, zamanında kendi yaşadığın türden endişelerden çocuklarını uzak bir şekilde büyütmek... Tüm bunlar, histeri kuramının başarılı olup olmamasına bağlıydı." En sonunda, pişmanlık: "Örneğin rüya yorumuyla karın doymaması ne büyük bir talihsizlik aslında"...

Bir diğer söyleyişle: Zaten yıkılmış insanları bir de bu kurgusal, saçma sapan ve yanlış kuramıyla ikinci kez mahvettiği bu felaket durumu karşısında, Divanlı Doktor itiraf ediyor: Çalışmasının entelektüel dürüstlüğü, özeleştiri yapabilme gururu (!), her türlü utanma ve sıkılmadan bağışıklık (bununla birlikte, kendi itirafına bakılırsa, aslında bir utanç duygusu hissetmiş olmalı), bir (yeniden!) zafer kazanmış olma duygusu... Kalpleri kırılmış hastalar ve aile içinde neden olunan zararlara dair tek bir kelime edilmiyor, ötekine karşı en ufak bir vicdan azabı beslenmiyor. Ama sadece kendine dair pişmanlıklarını ifade ediyor: Ne yazık ki zengin ve ünlü olamayacak, o çok özendiği burjuvazi sefasını süremeyecek. Bir ayak izi işlevi gören bir dilek: Baştan çıkarma kuramında olduğu gibi, yapılan hatanın derhal bir karşılığının olmayacağı bir faaliyetle karnını doyurmak, ne kadar da hoş olurdu! Yakın bir zamanda psikanaliz sayesinde bu hayali de gerçekleşecekti.

Freud, baştan çıkarma kuramından tamamen vazgeçmiş olmaktan pek memnun değildi. Fliess'e yazmış olduğu mektupta, bu vazgeçişin nedenlerini açıklarken –dolayısıyla, üçüncü gerekçe de bu– tüm babaları birer sapığa dönüştürürken, kendi ba-

basına iltimas geçemeyeceğini söylemişti. Bu noktada biraz daha derin düşünürseniz, arkasında durmanızın zor olacağı bir iddia aslında! 3 Ekim 1897 tarihli bir mektupta, Freud en sonunda kendi babasını temize çıkarıyor: "Sadece kendi ailemde ihtiyarın cinsel açıdan aktif bir rol oynamadığını belirtebilirim." Dolayısıyla, başarısızlığının nedenlerini de açıklamak zorunda. Her yeri anormalliklerle kaplı bu mektubun içinden, bir ara bir dürüstlük huzmesi geçiyor: "Bilinçaltında gerçekliğe dair bir işaret bulunmadığı kesin... Öyle ki, gerçeklik ile duygulanım yüklü bir kurgusallığı birbirinden ayırt etmek olanaksız." (21 Eylül 1897) Gerçekten de, *duygulanım yüklü kurgusal* ifadesiyle, bu çirkef mektupta, bir külçe altın misali etrafa ışık saçan, parlak bir itiraf söz konusudur. Ama her zamanki gibi, ne zamanki Freud gerçekliğin ateşine yaklaşırsa, buz tutmuş fantezilerine derhal geri dönebilmek için hemen oradan uzaklaşır...

Peki, karanlığın içine böyle bir yolculuk yapmak için ne şekilde davranıyor? Ortada açıkça bir kötü niyet olduğunu göstererek... Hiçbir zaman yanılmamış olduğu izlenimini vermek isteyen o kibirli edasına bir anda bürünür ve yine şu ünlü "baştan çıkarma kuramı"na ilişkin olarak, travmanın son derece derine gizlenmiş olmasından dolayı, hiçbir zaman yüzeye çıkmadığını iddia eder. Dolayısıyla, hastaların bu travmayı tanımamaları, çocukluklarında cinsel bir travma geçirmedikleri anlamına gelmez. Aslında, böyle bir travma gerçekte de, somut olarak hiçbir zaman olmamıştır. Bastırılmış travmalar, dolayısıyla bilinç düzeyine çıkamaz. Freud haklıdır. Hasta ise haksız. Hastanın böyle bir travmayı inkâr etmesi ise, Freud'un kuramının gerçekliğini açıkça kanıtlıyor.

Freud, *Yaşamım ve Psikanaliz* adlı kitabında, bu cezbetme kuramına yeniden değindiğinde, bir özeleştiri yapıyormuş izlenimi vererek başlıyor söze... Ve, ondan, "bir süreliğine rüzgârına kapıldığı, ancak tüm çalışmaları için uğursuz bir hale dönüşmekte gecikmeyen bir hata" (XVIII. 81) olarak söz ediyor. Dolayısıyla, bir hata olduğunu kabul ediyor. Peki, ama bu hata kime ait? Elbette ona değil; hastalarına! Çünkü, o hastalar, sürekli bir şeyler anlatıp duruyorlar ve onun tek ve biricik hatası, bu anlatılanlara inanmak oluyor! Demek ki, bu uğursuz "baştan çıkarma kuramı"nı hiçbir zaman ortaya atmamış, baba kıyımına dair fantezilerini ise –hâşâ– hastalarına yansıtmamış. Çünkü, Freud, bir yanılgıya düşmüş: Babalar, çocuklarını istismar etmezler; ama Freud, eski çocukları tarafından istismar edilmiştir. İşte, efsanenin yeni formülü bu şekilde...

"Olur da, günün birinde birisi karşıma geçip, inanmaz bir tavırla başını sallarsa, onu tamamen haksız da sayamam doğrusu... Ama o dönemde eleştirel yönüme yönelik baskılarla karşılaşıyordum. Tarafsız kalmam ve gündelik olarak karşılaştığım türlü yeniliklere açık olmam talep ediliyordu benden [...]. Kendimi toparladığımda, edindiğim deneyimden doğru sonuçlar çıkardım. Şöyle ki, nevrotik semptomların,

duygusal yaşanmışlıklarla doğrudan ilintili olmadığını, daha ziyade dileklerimizi cisimlendiren fantezilerle ilişkilendirilebileceğini; nevroz söz konusu olduğunda psişik gerçekliğin maddi gerçeklikten çok daha anlamlı olduğunu anladım." (XVII. 81–82) Böylesine güzel ifadelerde bulunacağına, kendisi bile inanmamıştır kesin!

Dileklerin üzerine kurulan fanteziler, aslında nevrozlu insanı tanımlar. Ama dileklerinin üzerine kurdukları fantezileri kimler açığa çıkarır ki? Hastalar mı? Freud bu soruya "evet" yanıtını verir. Hem de hiç tereddütsüz... Çünkü kendi adına, hatalarını bilip kabul etmektedir (bir o kadar da iyi huyu olduğunu göstermek üzere yapıcı bir itiraf!): Aşırı tarafsızlıktan dolayı bir günah işlemiştir sadece (!); bilimsel meraktan dolayı alıcılarını her şeye açmış (!); ona söylenen her şeye inanıvermiş; kendi arzularını gerçek yerine koyan kişiler karşısında kendini savunmamıştır. Ama bilinçaltının bilinmeyen anakarasını keşfeden bir psikanalist olmasına rağmen, kendi hastalarının aksak yanlarını gözden kaçırmaktadır. Peki, onu suçlu sayabilir miyiz? Evet, ama tek suçu, aşırı namuslu olmasından ileri gelmektedir. Yepyeni, aşırı doğrucu ve aşırı nesnel –bir bakıma, aşırı kahramanvari– bir bilimsel dünya keşfetme görevine kendisini aşırı kaptırmıştır.

Freud ileride şöyle yazacaktır: Oedipus kompleksi, baştan çıkarma kuramıyla olan yakınlığından ötürü, bu konuda pek de yanılgıya düşmüş olmadığını kanıtlayacaktır. Bu konu ve diğer konularda da, bu hata, sadece kendisiyle sınırlı kalmamış; ondan önce yapılmış hatalar gibi, ondan sonra gelecek olan evrensel gerçekliği de hazırlamıştır: Psikanalizin ortaya çıkışı. Sigmund Freud'un külliyatında, hata yoktur; hiçbir zaman çelişkiye rastlanmaz; fikirlerin yönü değişmez; hiçbir iddia daha sonra inkâr edilmez; yanılgılara yer yoktur; aynı şekilde kararsızlıklara da... Daha ziyade, gerçekliğe doğru yavaş bir ilerleyiş söz konusudur. Kokain enjeksiyonları, elektrik yüklemeleri, su ile yapılan tedaviler, telkin uygulamaları, penise sonda yerleştirilmesi, dokunma yollu tedavi, divana uzanmak, baba kıyımını sözc dökmek... Tüm bunlar, aslında hiçbir şekilde birbirleriyle çelişen uygulamalar değildir ve hep aynı noktaya doğru yönelirler. Ne de olsa, Freud böyle buyurmuştur...

3

KARANLIKTA BİR KÂŞİF

"Kimilerinin dünyanın karmaşıklığına bakıp da,
her türlü açıklamanın illa ki bir gerçeklik payı barındırması gerektiğine
inanması karşısında gardımızı alalım; çünkü bu yanlış bir kanıdır.
Hayır! Zihnimiz, gerçekle herhangi bir şekilde örtüşmeyen
tüm bu bağlantıları, ilişkileri icat etme özgürlüğünü [*sic*]
korumuş ve gerek bilim dalları
gerekse başka alanlarda sık sık bu yetiye başvurarak,
ona önemli bir değer atfetmişlerdir."
FREUD, *Musa ve Tektanrıcılık* (145)

Freud'un ikircikli tutumu, kendisinden emin bir şekilde, önermeden kalkıp kanıtsız iddialara yönelen varsayımlarda bulunduğu bir dizi an sırasında kendini ortaya koyuyor. Yalınlık, Freud'un tipik ifade şeklini oluşturuyor: Bir önermede bulunmaya cesaret ediyor, ancak önermenin kaynağının ne olduğu göstermiyor. Bu yüzden de, salt edimsel mizacını ortaya koyması gerekiyor. Daha sonra da, anlaşılmayan bir biçimde, salt iddiasından başka bir kanıt göstermeye gereksinim duymaksızın, kesinlik boyutuna geçiveriyor.

Düşlerin Yorumu'nda (1900), şöyle yazar Freud: "Tamamen karanlık bir ortamda inşa etmemiz gerekiyor." (IV. 603) Dolayısıyla, rüyasına dair psikolojisinin doğru olmaması olanaklıdır. Bu durum ise, bir saniye bile kuşku duymadığı sembolik eşdeğerleri içeren inanılmaz bir liste önermesinde bulunmasını engellemez: Tüm anahtarlar penisle, tüm kilitler dölyoluyla ilgili olur bu durumda... Nedeni ise, bir türlü bilinemez. Kravat penisi simgeler, saç dökülmesi hadımlaştırmayı... Hele ki rüyanızda uçtuysanız, kesin ereksiyon oluyorsunuzdur... Ardından, tek bir bölümü, "bilinçaltındaki bir dileğin içerdiği anlam" üzerine uzun uzun kuramlar oluşturmaya ayırır.

Cinsellik Üzerine'de (1905) de, aynı şeyi yapar: "Yetersiz bir açıklık olduğunu" fark edip (VI. 114), bir varsayımda bulunur. "Çocukluktaki gizlilik ve geciktirme dönemine ait süreçlere ilişkin kavrayışı" konusunda şüpheci olduğunu söyler. Oral erojen bölge ile yemek yeme zevki veya anoreksiya arasındaki karşılıklı etkileşimler üzerine çok fazla şey bilmediğini itiraf eder. Aynı tespiti, erojen bölge ile entelektüel zevk arasındaki ilişki konusunda da kurar. Çocukluktaki önsel zevk ile yetişkinlerin cinsel nesne seçimi arasındaki geçişleri de bilmez: Niçin, özellikle bu tür bir fetişizm söz konusudur? Freud, ayrıca, cinsel uyarıcının özü ve kökenini de bilmemektedir. İktidarsızlık ve zevk alma ile tatminsizlik üzerine denemeler... Egonun libidosu ile egonun içinde etkin olan diğer enerjiler arasındaki farklılığı seçememe: "Ego kuramının devamlılığı, şu an için, sadece spekülasyon yoluyla sağlanabilir." (VI. 157) Jenital bölge ile diğer cinsellik kaynaklarının faaliyetleri arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ortaya çıkarma olanaksızlığı için de, aynı durum geçerliliğini korumaktadır. "Çocukluktaki cinsel yaşantıya dair görüşlerinde boşluklar olduğu"ndan söz eder (VI. 172), ama yine de belli evrelere dair bir kuram ortaya atmaktan da geri durmaz. Cinsel yaşantıya dair izlenimlerin saptanması konusunda da, "geçici psikolojik bir varsayım"dan söz eder (VI. 180). Kitabın son sayfalarında, "cinsel yaşantının aksaklıkları üzerindeki araştırmalarından kaynaklanan tatmin edici olmayan sonuçlar"a değinir (VI. 181); gerekçe olarak da biyoloji konusunda pek bilgisi olmadığını gösterir!

Benzer bir kuşkuculuk, *Cinsel "Kültürel" Ahlak ve Modern Nevrotiklik*'te (1908) göze çarpıyor. Homoseksüelliğin kökenlerine dair çözümlemeye ilişkin olarak şöyle bir soru beliriyor: Cinsel bir kimlik inşası sırasında, seçilen nesne, nasıl oluyor da cinsel eşinin bedenine dönüşüyor? O dönemde, Freud bu sorunun yanıtını bilemez ve bu konuda soru işaretleri doğurur. Birkaç sene sonra, 1914 yılında, *Narsisizme Giriş*'de ve *Kadın Cinselliğine Dair*'de (1931), ardından da *Einige psychische Folgen des Anatomischen Geschlechtsunterschieds*'te [Cinsiyetlerin Anatomik Düzeydeki Farklılaşmasına Dair Birkaç Psişik Sonuç] (1925), bu soruya gerçek ve net bir yanıt verebilmek için, daha kesin varsayımlar önerir.

Totem ve Tabu da, Freud'un düşünce dünyasının gelişimindeki bu gizli kuşkuculuğu cisimleştirmektedir. Bir kez daha, hem bu eserde hem de *Kitle Psikolojisi*'nde (XVI. 61), gözlemleme olanağı sağlamayan varsayımlardan söz eder. Aslında, coğrafya ve tarih söz konusu olduğunda, ilkel bir kabilenin, baba kıyımının, yamyamca şölenin ve ahlakı ortaya çıkaracak şekilde bu kıyıma karşı verilen tepkinin varlığına ilişkin "bilimsel mit"inin doğruluğunu onaylamak üzere, tarih-öncesi döneme dek inmek, Freud açısından olanaksızdır. Benzer şekilde, insanlığın en ilkel fosil dönemlerinde yaşadıklarını düşündüğü aborjin kabilelerine dek inmesini sağlayacak bir mekânsal yolculuk da gerçekleştiremez. Dolayısıyla, ilkel kabileye dair bu soruna ilişkin

olarak, "sadece fantastik olarak nitelendirilebilecek bir varsayım" benimser. (XI. 360) Bu durumda, eserin her yanına, metodolojik kullanım önlemleri serpiştirilmiştir.

Metapsikoloji'yi (1915) açıp bakalım: Yazar, bir dipnotta şöyle bir sır paylaşır: "Bu met-psikolojik tartışmaların kararsız ve deneme-yanılmaya bağlı doğası, hiçbir şekilde gizlenmemeli ve güzelleştirilmemeli. Sadece daha derine inen bir inceleme, belli bir gerçeklik düzeyine ulaşmamızı sağlayacaktır." (XIII. 257) Her ne kadar bu konu sadece bir dipnotta formüle edilmiş olsa da, şu şekilde daha iyi ifade edilebilir: Freud'un kendine bu denli güvenmesine rağmen, oluşturulmakta olan bilim, daha önceden belirtildiği gibi, karanlıkta el yordamıyla ilerlemekte, aydınlığın gelişi ise ertelenmektedir. Titiz ve düzenli bir çalışma ise, büyük olasılıkla, bu süreci aydınlığa kavuşturacaktır.

Karanlıkta ilerleyişe dair benzer bir durum, *Trauer und Melancholie*'de [Yas ve Melankoli] de (1917) Freud'un peşini bırakmıyor. Başlıkta sözü edilen konulara kesin birer sonuç getirmek için elinde yeterince yararlı veri olmadığından dem vuruyor: "Dolayısıyla, sonuçlarımızın gerçekliğine dair herhangi bir iddiayı hemen bir yana bırakıyoruz." (XIII. 261) Freud, adına yaraşır bir sonuca varmasını sağlayacak sonuçları beklerken, yargılarını da askıya alıyor. Ancak, bu durum bile, salt bu konuya dair belgelenmiş varsayımlar sunmasını engellemiyor. Anlayacağınız, Freud'daki kuşkuculuk, yapısal değil, tamamen konjonktüreldir.

Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde*'de, bu eserde bolca bulunan kendi varsayımlarından ikna olmadığını ve bu varsayımların, kitabın başından beri vermek istediği düşüncelerle eklemlendiğinde, çoğu zaman sorunsal özellik taşıdığını söylüyor. Bu meşhur yeni varsayımlara ilişkin olarak da, şöyle yazar: "Başkalarından, bu varsayımlara inanmalarını artık talep etmiyorum. Daha net bir ifadeyle, o varsayımlara hangi oranda inandığımı da bilmiyorum." Ardından: "Sadece ve sadece bilimin din dersi yerine ikame ettirilmesini talep eden müminler, araştırmacının da gözlemlerinin peşinden gidip ve hatta onları yeniden elden geçirmesini isterler." (XV. 338) Bu da, gelecekte yapılacak olan keşiflere bir davetiyedir aslında...

Şunu kendi kendimize itiraf edelim: Çelişki veya din dersi arasında başka bir alternatif yoktur. Ve, bir reçete katalogunu sofuca ezbere okuyan dindarların yanında kimse bulunmak istemediğinden, Freud'un çelişkilerini benimsemeye boyun eğmek gerekecektir. Bir diğer deyişle, çok daha az kotarılmış bir başka din dersine razı olacaklardır. Ve bu sırada da, gelecekte de devamı gelecek olan çözüm arayışlarını sürdürecekler: Freud tüm zamanını çözüm arayışlarıyla sürdüreceği için, dehasının da yardımıyla, zamanı geldiğinde her türlü çözümü de bulacaktır.

Yaşamın ve Psikanaliz, tüm bu kuşkucu tavır alışları tek bir epistemolojik formül altında bir araya getirmek üzere ilginç bir çözümleme öneriyor: Bu teorik karmaşanın ortasında, bütünün içindeki birlik, Freud'un söyleminin *metaforik doğası*nın içinde

gizli... Bu böyle olunca, psişik yaşantının işleyişini anlatmak üzere mekânsal metaforlar kullanılmaktadır. Gerçi, metaforları da gerçek sanmamak gerekir. Ve eğer günün birinde metaforlar değişirse, geriye hiçbir gerçeklik kalmaz. Sigmund Freud, psikanalizin *edebi psikoloji*den kaynaklandığını daha iyi itiraf edemezdi –tıpkı Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde*'sinde olduğu gibi...

Psişik yaşantının biçimlerini anlatmak için kullanılan metaforlar, beyindeki bölgelere göndermede bulunmaz. Somatik veya anatomik bir referans noktaları da yoktur. "Bu betimlemeler ve benzerleri, psikanalizin spekülatif bir üst-yapısına [*sic*] aittir ve bir yetersizlik ortaya çıktığı andan itibaren, her bir parçasından fedakârlık edilebilir veya ne bir pişmanlık ne de hasar olmaksızın değiştirilebilir." (XVII. 80) Bu meşhur *spekülatif üstyapı* deyişi, Freud'u, kendi itirafıyla, filozofların onurlu cephesine –yani Schopenhauer'in veya Nietzsche'nin yanı başına– yerleştiriyor!

Freud, *Dindışı alanın Analizi Sorunu*'nda, psikanalizin dinamik ve istenilen biçimi alabilen mizacının altını çizer. Yazarımıza göre psikanaliz, bir bilim dalı olarak, kendi kendini yapılandırır, ilerler ve gelişir. Sizin incelediğiniz andaki şeklini her daim koruması, hiçbir zaman güvence altına alınamaz: Dolayısıyla Freud'a göre psikanaliz, *diyalektik bir alegori*ye benzer. Yeni şekiller almaya muktedir bir metafordur bir anlamda... Hiçbir zaman sonuçlanmaz, her daim devinim içindedir. Böylelikle, ele avuca sığmayan bir görünüm sergilemeyi başarır. Dolayısıyla, kuram da, bu görünümünü pekiştirip güvence altına almaktadır. Polemolojik* açıdan etkinliği garantilenmiştir.

Buyurun size yeni bir örnek: *Uygarlığın Huzursuzluğu* adlı kitabında filozof, bir dizi sav üzerinde uzun uzadıya yazıp çizer: İnsanın vertikalizasyon, yani ayakta durmaya başlama süreci, dört ayaklılıktan iki ayaklılığa geçiş, ardından bir başkasının elini tutmadan da yürüyebilmesi, eşzamanlı olarak beyin işlevlerinin gelişimi, neokorteksin jencalojisi, kokusal uyarılardan görsel uyarılara geçiş, regl döneminde kadınların kendilerini çevrelerinden yalıtması, ailenin kuruluşu, kültürün ve medeniyetin kökenlerinin ortaya çıkışı... Yani, ahlak dünyasının oluşumunu açıklamak için uzun ve serüvenli bir yolculuk söz konusu. Ardından da, şu tümce gelir: "Ancak, tüm bunlar, kuramsal bir spekülasyondan öteye geçmez." (XVIII. 286) Veya: "Bunlar şu an için sadece güvenilmeyen olasılıklardır; bilim tarafından desteklenmemektedir." (XVIII. 293) Ardından, suçluluğun nedenlerine inerken karşımıza çıkan dürtülerin bastırılmasına dair, şöyle yazar Freud: "Her ne kadar bu kuramın doğruluğuna sadece tahmin yoluyla karar verebilsek de [*sic*], yine de bizim ilgimizi çekmeyi hak etmektedir"...

* Savaş ve silahlı çatışmaları inceleyen bilim dalı (ç.n.)

Bir başka örnek: *Psikanalizin Özeti*'nde, Freud şöyle yazar: "Psikanaliz, tartışmalarda bulunmanın felsefe alanına girdiği, ancak bu tartışmalardan elde edilen sonuçların da, felsefenin değerini meşrulaştırdığı gibi temel bir ön gerçeklikten [*sic*] hareket eder." Ve, ele alınan konuların "dolayları"nın (*bilinçaltı, bilinç-öncesi, bilinç, id-ego-süperego*), "daha önceden kabul edilmiş" (*sic*) olduğunu özellikle belirterek sözlerini sürdürür. Sonra da şöyle der: "Bizim ön kabulümüze göre [*sic*], ego, id ve üst egonun gerçeklik taleplerini aynı anda karşılamakla yükümlüdür. Bir yandan da, kendi yapısını koruyup, bağımsızlığını dile getirmelidir." (39)

Dolayısıyla, Freud'un yaptığı davetten de güç alarak, bu ön kabulü felsefi olarak tartışmayı daha da olgunlaştırıyorum. Ama şu an için, elimizde daha fazla bilgi olmamasına rağmen, salt Freud'un kullandığı terime güvenerek söz konusu ön kabulün, iyi bir şekilde yürütülen bir yöntem sayesinde elde edilmiş bir keşfin tamamen tersi olduğunu söyleyebiliriz: Ne kanıtlayabildiğimiz, ne gösterebildiğimiz, ne de bilimsel bir mantık veya deneysel bir yöntem aracılığıyla elde ettiğimiz bir şeye dair ön kabulde bulunabiliriz. Dolayısıyla, hem bir şeyi hem de onun zıddını –örneğin, bir kuruntunun varlığı veya yokluğu– ilkesel olarak önceden öne sürebiliriz.

Bu itiraf edilmiş kuşkuculuk, Freud'un entelektüel yolculuğu sırasında, yayınları aracılığıyla yarım yüzyıldan beri geliştirdiği birçok çelişkiyle birlikte ikiye katlanıyor. Aslında Freud, uzun entelektüel yaşantısı boyunca, birçok kez düşüncesini değiştirmiş, söylemleri üzerinde oynamış, daha sonra bazı iddialarına geri dönmüştür: Fliess'e sürekli mektup yazan bir Freud figürü vardır ki, birçok yazışmasında, arkadaşının biyolojik evreleri olduğuna, cinsel organla özdeşleştirdiği burnun büyüsüne ve sayısal düşlemlere o denli inanırdı ki, bunların her şeyi açıklayabileceğini sanırdı. Ama daha sonra, tüm bu mektupları da yakan, yine Freud'un kendisi olmuştur. Telepatiyi deneyimleyen, kızıyla birlikte düşünce aktarımı deneyleri yapan, okültizme uygun mektuplar kaleme alıp burada psikanaliz için yararlı unsurlar bulduğunu söyleyen –bakınız *Psychoanalyse und Telepathie* [Psikanaliz ve Telepati] (XVI. 101)–, ardından da *Rüya ve Telepati* (XVI. 121) adlı çalışmasında, bu hikâyelere hiç inanılmaması gerektiğini bilgiçlik taslayarak yazan bir Freud figürü daha vardır. Bunun dışında, cinsel ahlakı kötüleyen, çünkü güdüleri bastırdığına ve birçok nevroz vakasına neden olduğuna inanan, cinsel ahlakın gereklerinin çok yüksek düzeyde olduğunu ve benzeri bir yükümlülüğün psişe üzerinde sadece olumsuzluk yaratabileceğini ifade eden; ardından da homoseksüellik veya mastürbasyonu sapkınlık olarak değerlendiren –*Meine Ansichten über die Rolle der Sexualität in der Ätiologie der Neurosen*'in [Nevroz Vakalarının Nedenleri Arasında Cinselliğin Rolü Üzerine Görüşlerim] acınası sayfalarına bakınız– bir Freud ile karşılaşırız. *Düşlerin Yorumu*'nun birinci konusuyla ilişkilendirilen bir Freud vardır; yirmi yıl sonra ise, *Haz İlkesinin Öte-*

sinde'deki ikinci konuyla ilişkilendirilen bir Freud... *Psikoterapi Hakkında*'da olduğu gibi (15), yaptığı psikanalizin bedelinin hasta tarafından ödenmesini isteyen, başarılı bir psikanaliz ekonomisiyle kuramsallaştırılan bir ilişki benimsemiş bir Freud... Örneğin, *Zur Einleitung der Behandlung*'da [Tedavinin Başlangıcı] (92) olduğu gibi, yoksulların esin kaynağı olup, onların sık sık belini büken Freud... *Wege Der Psychoanalytischen Therapie*'de [Psikanalitik Terapinin Yeni Yolları], dispanserlerde bedava verilecek bir "halk tedavisi" öneren (139); ancak bu dileğinin daha sonra ardında duramayan Freud... *Uygarlığın Huzursuzluğu* ve *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nde, dini inanışları nevrozların nedeni olarak gören, daha sonra da *Cinsel "Kültürel" Ahlak ve Modern Nevrotiklik*'te nevroz vakalarının sayısal artışı ile dinin gücünü yitirişini ilişkilendiren Freud... *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda, karamsar bir Freud vardı. Dünyanın gidişatında tek bir ilerleme ve gelişme olanağı görmeyen bir Freud... Ardından, *Über die allgemeinste Erniedrigung des Liebeslebens* [Aşk Hayatının Genelleştirilmiş Eleştirisine Dair] adlı eseriyle, medeniyet için olası yeni yönelimlere dair iyimser bir varsayımda bulunmaya cüret ediyor. (XI.141)

Daha sonrasını, siz de anımsarsınız: Baştan çıkarma kuramına inanan ve onu *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da ifade eden Freud, bir anda ona olan tüm inancını yitirir. Bilimsel bir psikoloji olasılığını kuramlaştıran, ardından da kökten psişik bir bilinçaltına sırtını vermek üzere onu reddeden Freud... Kokainin mükemmeliyetine (bkz. *Kokain Üzerine*), termal tedaviyle birlikte elektrotedavinin yarattığı harikalara inandıktan sonra, dokunma yollu veya ellerin kullanılmadığı telkinin başarılarını öğreten, sikrofor yöntemini kullanan, ama en sonunda da tüm bunları elinin tersiyle iten Freud... *Psikanalitik Teknik* başlığı altında editörlerin bir araya getirdiği metinlerde, konuşma yollu tedaviyi inatla savunan; ama ardından *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*'de psikanalizin günün birinde kimyanın başarılarıyla birlikte gereksiz hale geleceği varsayımını öne süren Freud... Daha da ötesi; *Analitik Tedavi Üzerine Doktorlara Öneriler*'de (1912), insanların yakınlarına psikanaliz yapmasını yasaklayan (71); ama altı yıl sonra kendi kızına, en sonunda da kızının metresinin çocuklarına analiz yapan bir Freud... Peki, gerçek Freud nerede dersiniz? İyi olan? Doğruları söyleyen?

Tüm bu kuramsal kaypaklıkların farkında olan Freud, yoğunluklarını azaltmak için onları kuramsallaştırmaya özen gösteriyor. Böylelikle, *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde, şöyle yazıyor: "Çalışmalarım süresince, bazı önemli noktalardaki görüşlerimi değiştirdim, dönüştürdüm; onların yerine yenilerini koydum ve doğal olarak da [*sic*], her defasında bu durumu halk ile paylaştım." (XIV. 253) Ardından, daha ileriye gider: "Tüm öğretilerimi yeniden modellemeyi ve üzerlerinde değişiklikler yapmayı kendimden esirgemiyorum. Zaten, edindiğim deneyimdeki gelişmeler de, böyle gerektiriyor." En sonunda: "Temel keşiflerime ilişkin olarak, şu ana dek değiştirecek

herhangi bir unsurla karşılaşmadım ve bunun bu şekilde devam etmesini umuyorum." Özetleyelim: Freud *değişiklikler, dönüştürmeler, yeniden modellemeler* ve *düzeltmeler* yaptığını itiraf ediyor; ama temel zemine dokunmadığını belirtiyor...

Halkın bilgisine *ister istemez* sunulan bu meşhur yazışmaları araştırmayı sürdürmek aslında nafile bir çaba; çünkü Freud bir iddiada bulunmasının üzerinden bir süre geçtikten sonra bir başka iddiada bulunuyor ve bu ikinci iddia bazen ilkiyle çelişkili olabiliyor. Buna kanıt oluşturacak kısa bir listeyi demin okuduk; ancak açık sözlü ve net bir eleştiri perspektifi içinde söylenmiş bir söze hiç rastlayamadık. Kokain ile ilgili yaşananlar da gösteriyor ki, pişmanlıklarını dile getirmek, itiraflarını kâğıda dökmek, başıboşluklarını kabul etmek veya hatalarını itiraf etmekten uzak olan Freud, daha çok, zamanında düşünmüş ve kararlılıkla desteklemiş olduğu, ancak gerçekleri gördükten sonra geri adım atmak zorunda kaldığı bir konunun izlerini tamamen ortadan kaldırmayı yeğliyor. Morfin-bağımlısı haline gelen dostunun ölümü ve kokain kullanımına dair birbiriyle çelişen iki kuramında olduğu gibi...

Freud'un yapıtında düzenli olarak sergilediği kuşkuculuk ve yayımlanmış kitaplarından ortaya çıkartılan çelişkiler, aslında, yazarın "fatih"lere özgü tavrıyla birlikte diyalektik bir çözülme sürecine giriyorlar. Çünkü Freud'un içtenlikle benimsediği bu tutum, çelişkili veya başıboş olabilecek her şeyi, uyguladığı yöntemler yoluyla bir hiçliğe sürüklüyor. Dolayısıyla Freud, varoluşçu bir karmaşa içinde gelişiyor; ideolojik bir süreklilik istiyor; ancak zaman zaman el çabukluğuyla karşısındakine hile yapması gerektiğinde, "fatih"in silahlarını çıkarır ve etik alandan uzaklaştığını o anda herkes bilir.

Peki, bu meşhur "fatih" neye benzer dersiniz? Bir tanımlama yapmadan önce, *Musa ve Tektanrıcılık*'tan bir anımsatmada bulunalım. Freud, bu metinde, "tarihsel roman"ın karşıt anlamlı bir kategorisini oluşturur. Bu eserde, atalardan geçen mirastan, genetik aktarımdan ve bir varlıktan diğerine geçişten, her dönemde baba kıyımı olduğundan ve babanın etinin yamyamca bir şölende yenildiğinden söz eder ve ifadesine netlik kazandırır: "Atalarımızdan aktarılan mirasın içinde bellekle ilgili biricik kanıtın, bu çözümlemeler süresince derlenen ifadeler olduğu göz önünde bulundurulursa, bu kanıtlar [*sic*] benzer bir durum değerlendirmesinde bulunmamız için [*sic*] yeterince inandırıcı geliyor. Şayet bu durum doğru değilse, izlediğimiz yolda –ne psikanalitik alanda ne de kolektif psikolojide– bir adım daha ilerlemeyelim. Bu alanda gözüpek olmak gerekir."

İşte, Freud'un yöntemini tüm açıklığıyla gösteren bir cümle: Çözümleme süresince elde edilen kanıtlar ve onların birer kanıt olduğunu öne sürmek için –ama onları o halleriyle kabul etmek için değil– yeterince inandırıcı doğaya sahip olmaları... İki şeyden illaki biri: Ya kanıtın kanıtlayıcılığı sayesinde bir ilkesel iddiada bulunma ge-

reğinin kalmayışı, ya da bir ön kabulde bulunmak ve kanıtların da hiçbir şeyi kanıtlayamadığının ortaya çıkışı... Ama, ilke olarak bir iddiada bulunabilmek için kanıtlara dayanmak ve kanıtlamak, tuhaf bir epistemolojik mekanizma halini alabiliyor! Dolayısıyla, bu çelişkinin çözümü için, *gözüpeklik* gerekiyor.

Aslında, Freud'un epistemolojisi, tek bir sözcükle özetlenebilir: Gözüpeklik, bir diğer deyişle, –etimolojinin de ispatladığı gibi–, bir tür küstahlık, bir arzu, bir dilek, bir şeyi söylemek, yapmak veya düşünmek için duyulan açgözlülük... Ortaçağdan bu yana, bu sözcüğe yüklenen anlam, belirgin bir kibirlilik halini de beraberinde getiriyor. Freud, ya bir dipnotta, ama her zaman eserin stratejik bir noktasında, "gerçeklikle hiçbir bağıntısı olmayan ilişkiler icat etme [*sic*] özgürlüğü ve bilim alanında veya başka alanlarda bu yetinin kullanılmasına büyük değer biçme"nin (145) öneminden söz eder. Ancak, çözümlemenin bu noktasında, zihnimizde bazı kuşkular doğmaktadır.

Fatihin ilk niteliğini gördük: Gözüpeklik. Bir diğer deyişle, ne gerçeklikten, ne erdemin kıskançlığından, ne mantığın gereklerinden, ne de bilimsel istekten endişelenmemek. Fliess'e yazmış olduğu bir mektupta, şu satırları okuyabiliriz: "Dilerim ki, sen de fikirlerini –varsayım aşamasında olsalar bile– halkın önünde ifade ederken, onları farklı bir biçeme büründürmeye kalkışmazsın." Ardından, daha güçlü bir şekilde, şu *pro domo* savunma gelir: "Bir şeyi kanıtlamadan önce onun hakkında yeniden düşünme cesareti olan kişilere aldırmazlık edemeyiz." (8 Aralık 1895) İşte, Freud'un tüm varlığı, şu cümlenin içinde gizli: Bir iddiada bulunmak için elimizde kanıtların olmasına gerek yok. Ne zaman ki, bu şekilde hareket ederiz, işte o andan itibaren ne bir acımız, kibrimiz, kendini beğenmişliğimiz, kurumlanmamız, ne de küstahlığımız kalır geriye... Ama bunu düşünmek için gereksinim duyduğumuz şey belli: *Cesaret*...

O andan itibaren anlayacağız ki, Freud, kendisini tamamen bir bilim adamı olarak göstermek isterken ve bunu yapıtının her bir noktasında açıkça ortaya koymuşken, istifini bozmaksızın "bilimsel mit" iddiasında bulunabilir veya ilkel kabile ya da Yahudi bir Musa'nın varlığına dair kurgularını isimlendirmek için "tarihsel bir roman"dan söz edebilir. Böylelikle, Freud'un külliyatında, *varsayım, ilkesel iddia, ön kabul, deneme, spekülasyon, olasılık* –tüm bu olay örgüsünü simgelemek için Freud'un kullandığı sözcükler– başlıkları altında ortaya çıkan her şey, adlında Kutsal Ruh'un (yani Freud'un salt istencinin diğer ismi) da devreye girmesiyle birlikte, psikanalizin yapısal gerçekleri halini alıyor.

4

BİLİNÇALTININ EDİMSEL KURGUSU

Ludwig Binswanger'in aktardığı, Sigmund Freud'a ait olan bir ifade:
"Bilinçaltı, metapsişik bir şeydir ve onu gerçek olarak kabul ediveririz!"
FREUD-BINSWANGER, Mektuplaşma.
(Binswanger'in 15–26 Ocak 1910 tarihleri arasında Viyana'ya ikinci ziyareti)

Freud, *Yaşamım ve Psikanaliz*'de, Charcot'nun yanında Paris'te geçirdiği dönemde görüp öğrendiklerini Viyanalı Hekimler Derneği önünde bir sunum ile aktarmasının ardından, dinleyicilerin soğuk bir tepkisiyle karşılaştığını açıklar: 15 Ekim 1886 tarihinde, erkeklerde görülen histeri vakasının varlığını savunmuştu. Gerçi, "dölyatağı"na açıkça göndermede bulunan histerinin etimolojisine dayanan geleneksel pratisyenlere göre, bu patoloji salt kadınlarla ilgilidir. Dolayısıyla, *erkeklerde görülen histeri* gibi zıt anlamlı sözcükler önermek, hastalıkbilimle ilgili bir sapma oluşturur.

Freud'a muhalif duruş sergileyen bir dizi hekim, Viyana'da bu tür bir vaka bulmasını, daha sonra da Hekimler Derneği önünde sunmasını talep eder. Freud, savını destekleyebilecek bireylerin arayışına girer; ama görüşmede bulunduğu merciler, onları gözlemlemek ve vakaları üzerinde çalışmak üzere bu insanlara ulaşma talebini reddederler. Son olarak, Freud, hastane ortamı dışında bir vaka bulur ve dernek önünde bu vakayı sunar. Ancak, sadece nazik bir karşılamayla karşılaşır; hepsi bu.

Peki, tüm bu yaşanmışlıklar, Freud'un ağzından nasıl aktarılır? Bir anda, Hekimler Derneği'ne gitmez olur. Ernest Jones, bunun doğru olmadığını, psikanalistin derneğe gitmeyi sürdürdüğünü söyler. Freud, bu öz doğrulamayı öne sürerek, erkeklerde histeri vakalarının varlığını içeren ve kendi düşüncesi olarak sunduğu önermesini devrimci buldukları için reddettiklerini açıklar. Dolayısıyla, oldukça erken bir zamanda ifade edilmiş olan ve yeniliğini anlayabilecek yetide olmayan eski kafalıların önünde ayakta kalmaya çabalayan bu önerme, Freud'u, kurumsal kariyer alanından

uzaklaştırabilirdi. Gerçi, aynı Jones'un aktardığına göre, hekimler topluluğu içinde, Freud'un bu fikrini, kalıpları yıkan ve orijinal bir fikir olarak görüp benimseyenler de olmuş.

Freud, kendi efsanesini üretme sürecinde, Hekimler Derneği'nde yaşananların hemen ardından, şu önemli cümleyi sarf eder: "Kısa bir süre sonra beyin anatomisi laboratuvarına girişim yasaklandı ve dersimi sürdüreceğim bir derslik bile birkaç sömestr boyunca temin edilmedi. Ben de, üniversite ve dernek yaşantısından çekildim." (XVII. 63) Böylelikle, bu savları öne sürdükten sonra, içeriklerinin de etkisiyle, Freud'un içinde bulunduğu kurumlar, ondan kurtulmanın yollarını aramaya başlarlar. Çok önceden haklı olmanın suçluluğunu mu taşımaktadır yoksa Freud? İşte, altın yaldızlı varsayım karşınızda...

Gerçi, daha önce gördüğümüz gibi, Freud'un sunumu, herkes tarafından da kınanmadı. Tam tersine, Freud'un söylediklerini kabul edip, buna eklemelerde bulunan bir nörolog vardı. Kendisinin de, erkeklerdeki histeri vakalarını incelediğini söylemiş; Freud'un sunumundan yirmi sene önce, böyle bir teşhiste bulunduğunu aktarmıştır. Bir diğeri de, Vayanalı bir hekim için, tüm bu söylenenlerin yepyeni şeyler olduğunu ifade etmiş; üçüncüsü ve dördüncüsü ise, nöronlara değin travmatik nedenlere inilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Ancak, ihtiyar hekimler açısından herhangi bir garez durumu veya yeni ve devrimci olduğunu sandığı fikirlerle Paris'ten dönen bu delikanlıya karşı oybirliğiyle alınan ortak bir tavır söz konusu değildir. Dolayısıyla, Viyana'ya özgü bu "mandarinler", bu konuda bir Mesih olarak karşılanacağını sanan Freud'u ne bir övgüyle, ne bravolar eşliğinde, ne de heyecanlarını dışa vuran hareketlerle buyur ettiler.

Bu durumun açıklaması, bayağılıktan ziyade, efsanevi olmasıyla ilintilidir. Kendilerine gerçekliği bir tepside sunan otuzlu yaşlarında genç bir hekimin yenilikçi savlarından tek bir sözcük bile anlamamış geri kafalı ihtiyarların karşısında, devrimci olarak nitelendirdiği bu yardımı yaptıktan sonra, derneğe derhal üye seçilmemiş olmaktan canı sıkılmış bir Freud görmemiz gerekir. Laboratuvara girişi yasaklanmış, üniversite kapılarından içeri adım atmaktan bile men edilmiş, lanetli ve serseri bir bilim adamı etiketi yapıştırılmış, ancak tüm bunların gerekçesinin de, üstün dehası olarak gösterildiği bir Freud efsanesi de, işte buradan kaynaklanıyor... Freud, yine de, "sinir hastalığının tedavisinden geçimini kazanmak istemektedir" (*ibid*)...

Bu hareketi hızlandırmak için Hekimler Derneği'nden yararlanması olanaklı olmadığı için, bu dernek ile yollarını kendisinin ayırdığını iddia eder. Ama yine de birçok kereler, derneğin kapısını aşındırmayı sürdürür. Oysa gerçekte, laboratuvarı terk eden de yine kendisidir. Onu laboratuvarın kapısına kimse koymamıştır. Freud'u artık tanıyan biri olarak, her şey onun iddia ettiği gibi gerçekleşmişse, kurumun kimin eliyle, ne zaman, niçin, hangi yöntemlerle ve hangi gerekçeleri öne sürerek onun

ayağını kaydırmış olduğunu da ister istemez bilirdik! Tüm bunların suçlusunun ismi de, Freud efsanesinin kara mermeri üzerine kazınmış olur ve günümüzde şeytan yerine konurdu.

Freud, ondaki dehayı göremeyen insanlardan nefret ediyordu! Zaten, muayenehanesini de, 1886 yılının Paskalya pazarının kalabalığında, Yahudilerin Pesah gününde, diğer bir deyişle Musa öncülüğünde Mısır'dan çıktıkları günün, vaat edilmiş topraklara doğru, On Emir'in verdiği güçle yol alınan bir haccın, yıldönümünde açar. Dolayısıyla, Freud rengini de belli etmiş olur: Viyana'daki derneğe üye olan hekimler, onun kariyerini güvence altına almasının önüne engel mi koydular? Hiçbir önemi yok: Musa'nın öfkesini konu alan efsanenin rüzgârını ardına alır ve bir dinin kurucusunun merhametine sığınır. *Michelangelo'nun Musası*'nın, uzun seneler boyunca onun aklını meşgul edeceğini de, bu şekilde görmüş oluruz.

Gel gör ki, *Yaşamım ve Psikanaliz*'de (XVII. 68), artık 1886 yılından itibaren dernekleri fikren beslemeyi bıraktığını yazan Freud, 21 Nisan 1896 tarihinde Viyanalı hekimler derneğinde bir konuşma yapar! Yani, sözüm ona artık derneklerle tüm ilişiğini kestiğini söylediği tarihin üzerinden on sene geçtikten sonra! Dolayısıyla, iddia ettiğinin aksine, Viyanalı bir kurumun ve onun bağlantılarının desteğini her daim ardına almak istediğinin ve sözü edilen kurumun da, onu davet etmeyi reddetmediğinin bir kanıtını bu şekilde elde ediyoruz. *Bir kurumun* laboratuvarlarına girişi yasaklanan bir hekimin savlarını ortaya dökmesi için, *başka bir kuruma* davet edilmesinin ardında hangi gerekçeler bulunur sizce?

İşte, *Nevroz Vakalarının Nedenleri Arasında Cinselliğin Rolü Üzerine Görüşlerim* adlı çalışmasında yer alan fikirleri, Viyanalı Hekimler Topluluğu'nun bilgin üyeleri önünde açıklayan, sözümona lanetli bir bilim adamı! Hekimlerden, nörologlardan, seksologlardan seçilmiş bu topluluğun karşısında, zamanında Freud'a esin kaynağı olmuş *Psychopathia Sexualis*'in ünlü yazarı Krafft-Ebing'i buluruz. Freud, Fliess'e yazmış olduğu bir mektupta, bu konuşma aracılığıyla, o burjuva yazarı aniden şaşırtmak istediğini belirtir. Aslında, bu metin, "oldukça saygısız ve temelde kepazelik çıkarmaya yönelik idi. Zaten emeline de ulaştı en sonunda." (4 Ocak 1898)

Peki, herkesin arasını bozmaya niyetli bu kişinin söyledikleri, bununla kaldı mı? Hayır. Nevrasteni*, türlü nevroz vakaları ve diğer psiko-patolojik duygulanım durumlarının tümünün nedeninin, cinsellikle ilgili bir işlev bozukluğu olduğunu yazmıştır. "Cinsel yönden sakat kalmış bu kişilere" (III. 229) dair görüşler, Freud'un tüm yaşamı boyunca mastürbasyonla mücadelesini sürdürmesine yardımcı olmuştur: "Nevrasteni hastalarına yönelik olarak öncelikle yapılacak şey, profilaksiyle** bağ-

* Zihin ve vücudun aşırı yorgun düşmesi. (ç.n.)
* Belirli kurallar veya özel tedbirler aracılığıyla, hastalığın oluşmasını ya da daha fazla yayılmasını önleme. (ç.n.)

lantılıdır. Eğer mastürbasyon, gençlik döneminde ortaya çıkan bir nevrasteninin nedeni ise ve bir süre sonra yarattığı etki gücünün de azalmasıyla bunalımlı bir nevroz durumuna zemin hazırlıyorsa, her iki cinsiyette de mastürbasyonun önlenmesi, bu zamana değin gösterilenden çok daha dikkatli ve titiz bir çalışmayı hak eden bir göreve dönüşür." (III. 232–233) İşte, size yönünüzü göstermesi için önerilen yol haritası şu şekilde: Nevrozların yeniden baş göstermesini önlemek için, mastürbasyon yapmayı önlemeniz gerekiyor. Peki, nasıl? Cinsellikten söz ederek, bu konuları enikonu tartışarak, bu sorunu topluluk içinde konuşmaktan utanmayarak... Yani, Sigmund Freud'a göre, önümüzdeki yüz yılı kaplayacak bir çalışmada bulunarak!

Bu sırada, Ruhların Doktoru da, kentindeki burjuvazi çevresine girebilmek için saygınlık, ün, para ve sosyal statü peşindedir. Temel dileği, annesinin aktardığı ve kendisiyle ilintili kehaneti boşa çıkarmamaktır: Ünlü olmak ve bu sayede zenginleşmek. Tıp eğitimi, normal koşullardan çok daha uzun sürmüştür ve hekimlik diploması almasını sağlamıştır. Eğitmenlik kariyerinde ilerlemekten ise, pek hoşlanmamıştır: Diğer meslektaşları, statülerini değiştirmek, daha üst bir unvan kazanmak ve bu terfilerin parasal karşılığını elde etmek için, ondan çok daha kısa süre beklemektedir. Viyanalı bir Rastignac'ın kariyerinde münzevi bir şekilde ilerleyişi, Viyana'daki kişileri rahatsız edebilirdi. Mesleki dayanışma duygusunun olmayışı ise, herkesin kendi başının çaresine baktığı izlenimini vermektedir. Ancak, Freud, ne kendini yalnız hissediyordu, ne de mesleki bir dayanışma duygusuna sahipti.

Bununla birlikte, 1897 yılının Mart ayında girdiği doçentlik jürisi, onay vermesine rağmen; bakanlıktan rıza gösterilmez. 1900 yılında, profesörler arasında yerini alamamanın verdiği rahatsızlıkla, sözü geçen bir devlet adamını ziyaret eder; nüfuzlu kişi de, ona torpil yapacak birini önerir. O da bu öneriye boyun eğer. Eski bir hastası, Elise Gomperz devreye girer; ama başarısız olur. Bir diğer bayan hastasına, Baronez Ferstel'e başvurur; o da "onu iyileştiren hekim" lehine bakanlığa doğrudan başvurur (Fliess'e mektup, 11 Mart 1902). Peki, bunun bedeli ne olur? Bakanlığın müzesine bir tablo armağan etmek... Her şey tıkırında gider ve en kısa zamanda terfisini elde eder. Freud, sevinçten yerinde duramamaktadır; Berlin'deki arkadaşına, ne denli mutlu olduğunu yazar.

Ancak, henüz her şey resmiyet kazanmamıştır. Bunu, şu şekilde ifade eder: "İşte, her yerim dilekler ve çiçeklerle kaplı bir şekilde, cinsellik rolü, aniden ve resmen Majesteleri tarafından kabul edildi; rüya yorumları Bakanlar Kurulu'nun onayını aldı ve histerinin psikanalitik tedavisi gerekliliği parlamentodan üçte iki çoğunlukla geçti"... Elbette, tüm bunlar birer mizah öğesidir; ama *Espiriler ve Bilinçaltıyla İlgileri*'nin yazarı, şaka ile uzun süredir devam eden yasaklar arasındaki ilişkiyi diğer herkesten çok daha iyi bilir...

Edindiği bu yeni statünün verdiği mutlulukla, kibrinin yarattığı tatmin duygusuyla, "diğer insanların da yaptığı gibi, daha önceden gerekli işlemleri başlatıp, hedefine ulaşma kararı almamış olmaktan" pişmanlık duyar. Kendini ilk kez budala olarak görür. Aslında, o ana dek erdemli olmaya dikkat eden Freud, hayatında ilk defa erdemin bedbahtlığını ve kötülüğün mutluluğunu tadıyordu! Düzmece bir saflık sergilemiş olan kırk altı yaşındaki bu yaşlı delikanlı, Fliess'e şu itirafta bulunur: "Öğrendim ki, tıpkı yeni dünyanın dolarlarla yönetilmesi gibi, bu yaşlı dünyayı yönetmenin yolu da makam sahibi olmak imiş. Otoritenin önünde ilk kez eğildim, dolayısıyla bunun ödülünü almayı ümit edebilirim. Bunun uzakta da, yakın da aynı etkiyi doğurması durumunda, ümitlerim de doğrulanmış olacaktır." Anımsarsak, Freud, *Düşlerin Yorumu*'nda şöyle yazmıştır: "Bildiğim kadarıyla, kibirli bir insan değilim ben." (IV. 172)

Nüfuzlu kişilerin yardımlarıyla yükselmemiş olsaydı buna çok sevinecekti, ama durumunun düzelmemiş olmasının verdiği sıkıntıyla, terfisini bu denli uzun süre beklediği için onurunun kırılmasıyla, hekimler derneğinin onunla işbirliğine pek yanaşmamasıyla birlikte, herkesten kendisini yalıtan Freud, tıp bilimine, anatomi ve fizyolojiye, nörologlara ve hekimlere, beyne ve sinir sistemi ile laboratuvarlara da sırtını tamamen döner; ama her zaman yaptığı gibi, epistemolojik bir uygunsuzluk tespitiyle değil, daha önceden göz dikmesine rağmen erişmesinin olanaklı olmadığı her şeyden vazgeçer. Kendi efsanesini de altın harflerle yazarken, bu küskünlükten de bir zafer yaratmayı bilir: Bilimin lanetli kahramanına ait kartpostal, böylelikle açığa çıkmış olur ve bu kartpostalın içinde, Avusturya'daki nazik toplumun gerektirdiği gibi, istediği çevrelere girememiş olmaktan dolayı gururu incinmiş bir Viyanalı Rastignac'ın hayal kırıklığı gizlenir. Bilimsel gerçeklik endişelerinden sıyrılmış olan Freud, bundan sonra sıra dışı bir silahı parlatmaya başlar: *Görünmez ancak her yerde mevcut bulunan psişik bilinçaltı*... Copernicus ve Darwin artık bir adım geriye çekilip, yerlerini Christophorus Colombus ve Mesmer karışımı bir varlığa bırakmaktadır.

Onun erdemlerini kabul etmeye pek yanaşmayan eski zihniyetli insanlarla çalışmayı reddetmesinden dolayı artık *somatik alan* üzerine çalışması olanaksız olan Freud, *psişik alan* üzerinde çalışmaya karar verir. Ne de olsa, psişik alan, araştırmacıdan sabırlı olmasını beklemez; alçakgönüllü grup çalışmalarına da gerek yoktur. Üstüne üstlük, renksiz, parasız, ünsüz ve dünyevi bağlılıklar olmaksızın süregiden bir yaşantı perspektifi içinde, sürekli karanlıkta kalmayı gerektirmez. Bir ilke olarak öne sürülen bu cesaret, dünyayı tanımak, herkesçe tanınmanın neşesini tatmak ve mali açıdan da ödüllendirmek hayallerine doğru son sürat yol almaya koyulur.

İşte, yılanbalıklarının cinselliğine dair çalışmalar, çocukların beynine ilişkin açımlamaları, hurdacı dükkânına kaldırma vakti çoktan gelmiştir. Ne de olsa artık Freud,

görünmeyen, elle tutulamayan, maddesel ve bedensel olmayan, ayırt edilemeyen, dolayısıyla da ruhani olan üzerinde çalışmaktadır. Freud'dan materyalist bir düşünür yaratmakta inat eden efsaneye zıt olarak (peki, bu durumda psişik bilinçaltının atomları nerede?), *Metapsikoloji*'nin yazarı olan düşünür kişi, idealistlerin, Platoncuların, Kantçıların kampına katılmış demektir. Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi*'ndeki *Aşkın Estetik*'te açıkladığı esaslar Freud'un ilgisini çekmektedir. Öyle ki, 15-16 Ocak 1910 tarihleri arasında, Viyana'daki Berggasse 19 numara'ya yaptığı ikinci ziyaretinde, Binswanger'i bu konu hakkında sorgulamıştır bile...

Ludwig Binswanger, bir gazetedeki yazısında bu olayı şu şekilde aktarmaktadır: "Tüm bu görüşmeler sırasında, çarşamba seanslarında dile getirilen formüllerden birini yineledim: 'Bilinçaltı, metapsişik bir şeydir ve onu gerçek olarak kabul ediveririz!' Bu cümleyle, bu sorun üzerine Freud'un artık kadere boyun eğdiğini anlıyoruz. Bilinçaltını *sanki* gerçekmiş gibi kabul ettiğimizi söylüyor. Ama gerçek bir bilim adamı olarak [*sic*], bilinçaltının doğasına dair tek bir laf dahi etmiyor; çünkü bu konuda elimizde hiçbir net bilgi yok veya bilinçten yola çıkarak bilinçaltına dair bir iddiada bulunamayız. Tıpkı Kant'ın görüngülerin altındaki kendinde-şey varsayımı gibi, bizim deneyimimize açık olan bilincin gerisinde bilinçaltı bulunduğu varsayımını öne sürer ve bilinçaltının hiçbir zaman doğrudan gözlemlenecek bir nesne olmadığını belirtir." Devamı da Binswanger'den gelir: "Ayrıntılara girildiğinde, Kant ile yapılan kıyaslamayı doğru bulmuyorum." 17-18 Mayıs 1913 tarihlerinde Viyana'ya yapılan üçüncü ziyaret sırasında, Freud yeniden bu konuya döner: "Freud, Kant'ın 'kendinde-şey'inin, O'nun [Freud'un] bilinçaltıyla kastettiği şey ile aynı olup olmadığını sordu bana. Ben de gülerek reddettim ve her iki konunun da farklı bağlamlara yerleştirilmesi gerektiğini anlamasını istedim."

Dolayısıyla, Binswanger de, Freud'un talebi karşısında dalga geçebilir ve Kant'ın Kantça bir okumasını yapmak söz konusuysa, dalga geçmekte yerden göğe kadar da haklıdır. Ama Freud'un yapabileceği tek şey, Kant'ın Freudça bir okumasıdır. Tıpkı, Kant'ın "kendinde-şey" kavramına dair bireysel endişelerini yansıtan bir filozofun yapacağı gibi... Örneğin Nietzsche olsa, Hıristiyan tinselciliğinin güçlendirdiği Platoncu bir düşünülür dünya serüveni görecektir tüm bunlarda... Ondan önce Schopenhauer'e sorulmuş olsa, *yaşama istenci*nin farklı bir versiyonu olarak yorumlayacaktır. Dolayısıyla, Freud burada, Kant'ın esaslarına dair Freudça bir okuma yapmaktadır. Bir diğer deyişle, Schopenhauerca bir okumadır bu...

İstenç ve Tasarım Olarak Dünya'ya dair yapılan bir okuma, bir sayfa boyunca şu savı kanıtlamaya çalışır: İstenç ve numen, aslında aynı anlama gelmektedir. Aslında Schopenhauer, şöyle yazar: "İstenç, aslında kendinde-şey anlamına gelir." (Kitap II, § 29, 213) Eserinin bütünü de, bu özdeşleştirmeye dayanmaktadır: Bir istenç olarak dünya, Kant'ın kendinde-şey varsayımıyla özdeşleştirilebilir; numen ise tamamen bir

bilinmezdir. Bir temsil olarak dünya, görüngülerle özdeşleştirilebilir; duyular ve mantık ile yarın yamalak anlaşılabilir. Ama yine de kavranabilen bir nesnedir.

Schopenhauer'da ise, bu ikirciklik hali, aynı zamanda, Platonculuğu canlandıran bir boyutu da barındırmaktadır: Tanınamayan ve sağlıklı bir mantık kullanıldığında bile entelektüel açıdan zar zor kavranan fikirlerin göğü ile her türlü fenomenal evrenin matrisi olan ve akılla kavranabilen bu evrenin yoğunluğu düşürülmüş olup, duygularla kavranabilen dünyası... Meşhur mağara benzetmesinden biliyoruz: İdea, filozofun duygusal doğasına ihanet etmiş olan her şeyden sıyrılıp, içindeki tanrısal yanını –yani, idealarla özdeş bir özdeğe sahip olduğu için, ontolojik eşdeğeriyle temasa geçebilen ruhunu– ortaya çıkaran, entelektüel bir kalabalık yaratmasını öngörür.

Peki, Kant, *yargının aşkın öğretisi*nde numen hakkında ne söyler? "Bir şeyin, duyuların nesnesi olarak değil, kendinde-şey olarak (salt bir kavrayış yoluyla) algılanması gerektiğini" söyler. (228) Bu kavram ise, duyusal bilgiler edinmeye dair heveslerin ve mantığın yönlendirdiği cesareti, aşırı derecede eleştirel olarak sınırlamaktadır: "Dolayısıyla, numen kavramı, duygusallığın kendini beğenmişliklerini sınırlama amaçlı *sınırlandırıcı bir kavram* olmakla yetinir." (229) Bir açıdan bakıldığında, numen, eleştirel mantığın komiserliğini yürütür ve Kant'ın değerli gördüğü şeylerin ötesindeki bir işleyişi engeller. Bu Prusyalı Luther yanlısı için, mantığın özgür olması; bir yandan özgürlüğün, ruhun ölümsüzlüğünün ve Tanrı'nın korunmasını da gerektirmektedir. Çünkü bu son üç kavram, Hıristiyan dünyasının olmazsa olmazları arasındaki, saf mantığın ön kabullerini teşkil eder. Numen, anti materyalist bir savaş silahıdır.

İşte, böylesi güzel entelektüel gerekçelerin ardına sığınan Freud, laboratuvarlardaki görüngesel dünyaya, yılanbalıklarının duygulu yaşantısına sırtını dönüp, kendisini felsefi bir sürece adamıştır. Oysa, zamanında felsefeye lanetler yağdıran da, yine aynı Freud değil miydi? Kant'ı eleştirirken numen kavramına atıfta bulunması da, pek rastlantısal olmamıştır aslında. Söz konusu atıf, her türlü bilimsel düşünceyi yönlendiren deneycilikle, duyumculukla, materyalizme, pragmatizmle mücadelede en sağlam argümanı sağlamaktadır. Nietzsche'nin kaleminden, *Putların Alacakaranlığında*'nın içinde "Güncel olmayanın Aylaklığı" başlığı altında, şu ateşli satırları okurken de, şaşırmamak gerekir: "Kant'ı ve onun –benim tabirimle– 'gizli tutulan kapıların felsefesi'ni hor gören Almanlara karşı halen aynı hıncı besliyorum. Burada *hiçbir şekilde* entelektüel bir dürüstlük örneği gösterilmemiştir." (§16)...

Kant'ın numen kavramına yapılan atıf ise, tüm bilimsel çalışmaların önünü kapamaktadır: Bu atıf sayesinde –eğer bu iki zıt anlamlı sözcüğü bir arada kullanmama izin verirseniz– teolojik epistemoloji alanına girmiş oluyoruz. Dolayısıyla, Freud'un, *Totem ve Tabu*'daki "bilimsel mitler" iddiasının ve *Musa ve Tektanrıcılık* gibi "tarihsel bir roman"ın ardında durmasını sağlıyor. Aynı zamanda, posta aracılığıyla, "bilimsel

fantezileri"nden Ferenczi'nin haberdar edilmesine olanak sağlıyor. (8 Nisan 1915) Ama bu temiz ve hafif yolda ilerlemesine rağmen, Freud'un zaman zaman kızdığı da oluyor. Özellikle de, nevroz vakalarının cinsellikle bağıntıları üzerine yaptığı sunum, Krafft-Ebing tarafından "bilimsel bir peri masalı" olarak nitelendirildiğinde!

Bilinçaltını tanımlamak ve kavramsallaştırmak üzere numenle ilgili alana başvurmak isteyen Freud, oynadığı oyunu hemen gözler önüne seriyor: Psikanaliz binasının içinde yer alan bu mimari kavram, her türlü bilimsel kavrayışa dair beklentilerin tamamen dışında kalıyor. Bilim, aslında öyle bir deneysel yöntem gerektiriyor ki, beş duyunuzu, vücudunuzun tümünü, beyninizi, zekânızı da kullanarak gözlem yapabilmelisiniz. Görmek, gözlemlemek, deneyimleri yinelemek, yeniden görmek, yeniden gözlemlemek, indirgemek, bazı varsayımları sınamak, teyit etmek üzere bir kurallar manzumesi geliştirmek, laboratuvarlarda veya hastane içindeki bir klinikte uzun, yavaş ve sabırlı araştırmalar yürütmek, sonuçları birbiriyle eşleştirmek... Tam tersine, dilbilimci Austin'in bu tuhaf simyayı kıllanarak tanımladığı ve bir önerme üretiminin önermede bulunduğu şeyi yarattığı bu edimsel iddia, numene dair bir kayıt oluşturulmasına yetiyor. Bir diğer deyişle, Freud, bilinçaltının adını zikrederek, aslında bilinçaltını oluşturmuş oluyor. Tek bir ifade yoluyla koskocaman bir evren yaratmadaki büyü ise, Freud'un yöntemini belirliyor: *O söylediğinde, şeyler karşısında biter.*

Freud'un külliyatının altı bin sayfası boyunca, bilinçaltına dair net ve kesin bir tanım aramak, beyhude bir çaba olur. Freud, tıpkı Tanrı'nın adını ağzına almanın bile onu azaltmak olduğunu düşünen olumsuzlayıcı teoloji yanlısı kesimler gibi (çünkü onlara göre, bir niteliğin ifade edilmesi, onun zıttı olan niteliğin dışlanmasını doğurur ve bir niteliği eksik kalmış bir Tanrı düşünülemez), bu konudaki tartışmaları, metodolojik bir bakış açısıyla reddetmeye özen gösterir.

Aslında, *Yaşamım ve Psikanaliz* adı verilen ve kendisini bir efsane olarak kaleme aldığı o yüce eserde, Freud, her türlü itirazın önünden gidiyor: "En üstün kavramların, psikanalizdeki libido ve dürtü kadar kesinlikten uzak olduğu bir bilimden söz edilemeyeceğini, birçok kişinin ağzından, küçümser bir tavırla söylendiğini işittim. Hem de birçok kez... Ama aslında bu ithamların gerisinde, ortada varolan durumu tamamen yanlış bilmelerinden kaynaklanan bir yanılgı var. Çerçevesi kesin çizgilerle belirlenmiş tanımlamaların ve net bir şekilde geliştirilmiş temel kavramların ruh biliminde kullanımı, bu kavramların, entelektüel sistem oluşumu kapsamına bir olgu alanı eklemek istemeleri ölçüsünde olanaklı olur. Psikolojinin de bir parçası olduğu doğa bilimlerinde, üst kavramlara dair böylesi bir açıklık pek net görülemez [*sic*] ve hatta olanaksızdır." (XVII. 105) Bunun ardından, zooloji ve botaniğin de ilk başlarda hayvanı ve bitkiyi doğru bir şekilde tanımlama konusundaki yetersizliğine, biyolo-

jinin 1925 yılında canlı yaşamına dair bir içerik önermesinin olanaksızlığına, fiziğin uzun bir süre boyunca özdeğe, güce ve evrensel çekime ilişkin kavramların gerçek anlamını belirtmede yetersiz kaldığına dair ifadeler birbirini izler. Dolayısıyla, ne söylediği pek anlaşılmayan psikanalizin de, en saygıdeğer bilim dallarının bile en temel tanımını veremediği koşullarda, kavramlara ve hastalıklara dair güvenceler vermesi beklenemez. İşte, bilinçaltını, libido ve dürtüyü net bir şekilde tanımlamanın yarattığı riskli zorunluluktan ayrı tutma yolunu seçmiştir Freud...

Peki, psikanalizde tanımlama yapmak olanak dışı ise, psikanalizi temel kavramlar düzeyinde öğrenmek nasıl mümkün olacaktır? Laplanche & Pontalis'in o meşhur ve vazgeçilmez *Psikanaliz Sözlüğü*'nü açalım ve *Bilinçaltı*'yla ilgili maddeyi bulalım: "Freud'un keşfini tek bir sözcükle aklımızda tutmamız istense, bu sözcük kesinlikle 'bilinçaltı' olacaktır." İşte, söylenecek olan şey söylenmiş: Bilinçaltı, psikanaliz kapısını açan anahtardır. Ama bu kavramı söylemek, isimlendirmek, kesinleştirmek, ona dair net ve ayrı bir tanım vermek olanaksızdır. *Düşlerin Yorumu*, bu olanaksızlığı kuramsallaştırır; çünkü bilinçaltının bastırılmış olan şeyi isimlendirdiği ve tanım gereği de bastırılmış olan şeyin, görünmez olduğunu söyler.

Her ne kadar tanımlandırılması olanaksız olsa da, Freud yine de söylenmemiş olanı söylemeye çabalıyor ve ona göre, söylenmemiş olan da, "bilinçaltı"dır. Bunun için de, türlü şemalar çizmekten çekinmiyor; bilinçaltının karanlıkta hareket ettiği psişik aygıtın işleyişini göstermek üzere kullanılan figürler, oklar, hareketlere dair bilgilendirmeler, cebirsel değerlerle özdeşleştirilebilen kısaltmalar (< Pc >, < Ics >, < S >, < S' >, < S" >, < M >), bilimsel olma iddiasına inandırıcılık kazandırıyor. Çünkü bilinmeyen ve söylenmeyen değerlerin sahnede olduğu bu kukla tiyatrosunda, tüm ipleri elinde tutuyor ve şunu ekliyor: "Böylesi bir sistemin psişik anlamını sözcüklerle ifade etmeye çabalamak, doğal olarak [*sic*], nafile olacaktır." (IV. 592) Dolayısıyla, eğer dikkafalı bir sözcükle karşı karşıya kalmışsanız, onu ispatlamanız da mümkün olmayacak: Sonuç olarak, okurun, *söylenen söze güvenmesi*ni talep etmekten başka bir seçenek kalmayacak geriye...

Freud, şematik ve cebirsel bir anlatımın ardından, psişik aygıtın işleyişini metaforlar üzerinden ifade etmek için fotoğraflara değin bir metafora atıfta bulunuyor; çünkü ona göre, "psişik mevkiyi belirleme eğilimini, her ne kadar anatomik bir şekilde olsa da, titizlikle engellemek gerekir." (IV. 589) Böylelikle, söz konusu karşılaştırmanın ardında yatan mantığa göre, "psişik mevki, görselin öncelikli aşamalarından birinin üretildiği bir aygıtın içindeki bir yere karşılık gelmektedir. Mikroskop altında veya dürbünle incelendiğinde, bu mevkilerin bir bölümünün idealarla ilgili olduğunu biliriz. Bu bölgelerde, aygıtın somut nitelikteki hiçbir parçası yer almaz." *(ibid)*

İşte, boyutları olmayan bir alanla karşı karşıyayız. Söylenen sözün ardından, herhangi bir kanıt olmaksızın boyun eğerek inanmamızın beklendiği konudışı bir mekân... Peki, böylesi perspektiflerle yetinmemiz mi gerekir? Hayır. Çünkü Freud'un külliyatında, doğası gereği gizlenmesi gereken bu figürün derinliklerine ilişkin bir portre çıkarmamızı sağlayacak bir dizi önerme söz konusudur. Farklı noktalara savrulmuş, parça parça olmuş tüm bu bilgiler, bilinçaltına dair izlenimci veya yeni izlenimci bir görsellik sunar bizlere... *Bilinçaltının ne olduğunu* bilemeyeceğiz; ama *içerdiklerini* öğreneceğiz. Her ne kadar bir kavramın içeriği, içinde bulunan nesneler aracılığıyla onu çevreleyen kavramı tanımlamamıza olanak vermese de, belki bu şekilde, bilinmez cebir işlemleriyle süslü şemalara, onların etki gücünü artıran mektuplara başvurarak, fotoğraf makinelerinin içini açarak, teleskoplardan veya dürbünlerden bakıp, iki mercek arasındaki karanlık ve görülmeyen odayı görmeye çalışarak, en sonunda sözle anlatılamayan şeyler hakkında biraz daha bilgi sahibi olacağız.

Psikanalize Giriş Dersleri, insanlığın en erken dönemlerine dek uzanan, çağdan çağa aktarılan genetik bir temelin varlığını öğretir. Bu durumda, ilk insanların ilkel bilinçaltıları, günümüz insanının psişik aygıtında aktif bir şekilde varlığını korur. Peki, mağaralarda yaşayan atlarımızdan bize ne miras kaldı? Elbette, Oedipus kompleksi, yani ilkel kabile, baba kıyımı, yamyamca şölen, hadım edilme kaygısı, çocukluktaki baştan çıkarılma, sembollere ilişkin yeterlilik, annelerin cinsel hayatını gözlemleyen çocuğun uyarılması. Tabii ki, "bellekle ilgili bu izler", geleneksel bellekteki klasik hatıralara benzer şekilde, birer görsel olarak veya bir film gibi algılanmamalı. Görselleri olmayan anılardan, biçimsiz belleklerden, belirli bir biçime sahip olup ölçülebilir bir niceliği olmayan güçlerden, etkin erklerden, dürtüsel alanda etken duygulanımlardan söz ediyoruz.

Zeitgemässes über Krieg und Tod'da [Savaş ve Ölüme Dair Güncel Görüşler], her daim edimsel bir şekilde bize öğretilen şudur: Bilinçaltı, ölümü yok sayar: "Bilinçaltımız, ölüm sorunu karşısında nasıl davranır? Sonuç ortada [sic]: tıpkı ilk insanlar gibi. Bu bakış açısıyla, ilk çağlarda yaşayan insan, bilinçaltımızda, değişmeden varlığını korur. Böylelikle, bilinçaltımız ölüm fikrine inanmaz; kendisini ölümsüz olarak görüp, bu şekilde davranır." (XIII. 151)

Bununla birlikte, bir sonraki sayfada, halen edimsel çizgisinden ödün vermeyen Freud, "bilinçaltımızın, kıyım faaliyetini önemsiz bir işmiş gibi gerçekleştirdiği"ni iddia eder (XIII.152); çünkü bizim yolumuza çıkan bireylerin ölümünü dilemektedir. İşte, bilinçaltının niçin ölümü göz ardı edebileceği, ama bir yandan da onu arzulayabileceğinin ardında yatan nedenler bu şekilde... Bir diğer deyişle, bir şeyi tanımazlıktan gelen, ama çelişkileri göz ardı eden bu çok yararlı karakter özelliğinden dolayı, onu çılgınca isteyen bir ruh haliyle karşı karşıyayız.

Aslında, Freud'un "içinde, farklı kutupların yollarının kesiştiği" (XIII. 151) yönündeki iddiasıyla birlikte, ideal bir sürgüleme tekniği uygulanmış. Bu noktadan itibaren, bilinçaltı hakkında tek bir laf dahi edemeyiz; ama madalyanın öbür yüzüne bakıldığında, aslında her şeyi ve her şeyin de zıddını, istisnalara dair bu epistemolojik durum uyarınca, söyleyebiliriz: Akla uygun ve akılla kavranabilir mantığı alışıldığı şekilde düzenleyen mantığın olmayışı (örneğin, çelişkisizlik ilkesinde olduğu gibi), sözü edilen gücü ilgilendiren bir durum değildir. Ne de olsa, bu güç, eğer Freud'a inanırsak, yasalara tüm şeklini verendir.

Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde*'de, bilinçaltının bilinç haline gelmek istediğini haber verir – yani burada da edimsel çizgisini korumaktadır. İşte, yeniden o doğal eğilimiyle, yöntem söylemiyle karşı karşıyayız. Filozof, ayrıca, haz ilkesinin tüm gücünü, bilinçaltından aldığını ekler: Dolayısıyla, bilinçaltı, önünc herhangi bir engel çıkmaksızın her şeyin tadını çıkarmak ister; yaşamı daha geniş mekânlara yaymayı arzular; hazcı güçlerin sınırsız bir şekilde yayılmasını diler. Bununla bağlantılı olarak, zevkini bozacak her şeyi dc engellemeye uğraşır. Duygulardan vazgeçilmesini, duyguların bastırılmasını zorlayan gerçeklik ilkesine boyun eğcn bilinçaltı, dürtüsel nicelikte değil, kendi güzergâhında bazı baskılarla karşılaşır.

Bir diğer metin *Ego ve İd*'de ise, Freud yine aynı edimsel stratejisi uyarınca, şöyle der: "Bastırılmış olan duygu, bizim açımızdan, bilinçaltının prototipidir." (XVI. 260) Aynı epistemolojik hevese bürünerek, şunu da ekler: "Şunu açıkça görüyoruz ki [*sic*], iki türlü bilinçaltımız var. Bir tanesi gizlenmiş olmasına rağmcn, bilincinde olduğumuz bir bilinçaltı... Diğeri ise, bastırılmış vc bilincine varamadığımız bir bilinçaltı" (*ibid*) – demek ki, bilincinde olduğumuz bilinçaltına bilinç-öncesi diyebiliriz. Gcrçek bilinçaltı isc, bu durumda, bastırılmış olanla sınırlandırılır.

Bir diğer yeni retorik hile isc, şeyin gizemli doğasını korumayı sağlar: Eğcr bilinçaltı cn sonunda bilinecek ise, artık varlığı ortadan kalkar ve başka bir kavramsal kategoriye dahil olur. Bir başka metaforik figür halinc gelir. Freud'un cebir katalogunda, "bilinç-öncesi" ismini alır. Bilinçaltının kavranamaz doğasına dair kuramın hazırlanmasını sağlayan sofistik düzen ise, en azından iki şekilde –biri dinamik, diğeri betimleyici olarak– kavranması olanaksız olan bu kavramı anlayabilcceğimizi gösterir. Bilinçaltını kavradığımızda ise, dinamik boyut, kimsenin bulamayacağı şekilde kalması gereken şeyin kaybolmasını, yer değiştirmesini, kaymasını algılayacak düzeye gelir.

Psikanalizin Özeti'ni okuduğumuzda, 1900 yılında *Düşlerin Yorumu*'nda okura önerilen "Ics"yi*, "Pcs"yi** ve "Cs"yi*** birbirine eklemleyen ilk konunun,

* Bilinçaltının kısaltılması. (ç.n.)
** Bilinç-öncesinin kısaltılması. (ç.n.)
***Bilincin kısaltılması. (ç.n.)

1923 yılında *Ego ve İd*'deki ikinci konuya yerini bıraktığını öğreniyoruz. Dolayısıyla, herhangi bir aracı olmaksızın, üzerine hiçbir şeyin gölgesi düşmeksizin, metaforların veya alegorinin etkisi nüfuz etmeksizin kavranamayacak bir konuya farklı perspektifler sunulmuştur. Ama, *Psikanalizin Özeti*, yani Freud'un çalışmalarıyla yarım yüzyılı özetlediği kuramsal vasiyeti, yarım bırakılmış son metni, insanlar arasında nadiren konuşulan ve yine de yeterince beklenmedik olan düşünceleri de eklemektedir. Freud, aslında, bu ikinci konunun, metaforik açıdan *id, ego ve üst-benlik* anlamına geldiğini açıklamakta; psikolojiye şu nedenle yeni perspektifler açtığını öne sürmektedir: "Çünkü, psişik aygıta dair bu genel şema, aynı zamanda, insan ile psişik bir benzerlik taşıyan üstün hayvanlar için de geçerlidir." (6)

Freud, *Metapsikoloji*'de şöyle yazıyordu: "Eğer insanda atalarından miras kalmış, hayvanlardaki güdülere benzer bir dizi psişik oluşum var ise, işte burası *Ics*'nin çekirdeğini oluşturur." (XIII. 233) Dolayısıyla, telefon çağının *Homo sapiens*'i, mağara adamları ve bazı üstün memelilerle, aynı karanlık ve içine girilemeyen mekânı –bilinçaltını– paylaşıyorlar.

Son kertede, bilinçaltının uzun bir belleği vardır ve hiçbir şeyi unutmaz. Otuz sene önce gerçekleşen bir olay –örneğin, bir aşağılama– hatırda kalır: Freud, çocukluğunu anımsadığında, bir Yahudi düşmanı tarafından aşağılanan babasının yanı sıra, lazımlığını yanlış yerde kullanmasından dolayı onu aşağılayan babası geliyor aklına. Bu maddi olmayan bellekte, her şey durgun halde sırasını bekler ve uzun seneler sonunda bazı etkiler doğurur –veya doğurabilir. Freud'un arzuladığı / gördüğü / düşündüğü / iddia ettiği / yarattığı şekliyle, bilinçaltında, geçmiş diye bir şey yoktur. Unutuş da... Her şey hazır ve nazırdır. Hem de sonsuza dek... Hareketsiz ve değişmeden beklerler.

Bilinçaltının *ne olduğunu* bilemediğimiz için, *ne içerdiğini* biraz gözlemleyebildik. Freud, ayrıca, *bilinçaltının dinamiğ*ini de açıklıyor. Aslında, ele alınan ilk konu, üç baş aktörün bir araya getirildiği bir sahne tasarımında bulunuyor: Ics, Pcs ve Cs. Dolayısıyla, "Ics"nin içinde, dürtüler ve güdüler bulunuyor ve bunların doğal devinimi, Arşimed'in fizik kurallarına uygun bir şekilde, "Cs"ye doğru yüzeye çıkma eğilimi gösteriyor. Bu surada da, "Ics"nin "Cs" haline gelmesini isteyen edimsel bir ilke devreye giriyor. Dolayısıyla, bilinçaltının bilince doğru meyillenmesinde üç olasılık söz konusu: İlk olarak, salt ve sade *tatmin;* çünkü bilinçaltındaki arzular, herhangi bir tehlike veya risk arz etmezler. "Pcs" ile "Cs"yi birbirinden ayırıp, dileğin gerçekleştirilmesine karar verecek olan"Cs"ye ulaşılmasını sağlarlar. Bu noktadan itibaren, bilinç düzeyine yükselmiş olan bu arzu, rahatlıkla gerçekleşir ve gerilim bir anda ortadan kaybolur.

Yazgıyla ilgili diğer iki olasılık ise, "Cs"nin tanıtımı için sosyal açıdan olanaksız arzuları içermektedir; çünkü ahlakın gücünü ortaya koyan sansür, yasanın üstünlüğü, yasaklamaların ağırlığı, geleneklerin gücü gibi etmenler, bilincin ortaya çıkmasını engeller. Buradan da, *ikinci olasılık* doğar: Yüceltme, bir diğer deyişle, sosyal açıdan kabul edilemez bir arzunun sosyal açıdan kabul edilebilir bir arzuya, dolaylı bir şekilde dönüşümü: "Cs"ye anlatılamayan erotik bir dürtü, örneğin, sanatsal bir yaratıyı, entelektüel bir üretimi, felsefi bir yapıtı besler. Böylelikle, bir güdüyü, bir dürtüyü geri dönüştürmüş olur. Freud'un *Michelangelo'nun Musası*'na, Leonardo da Vinci'nin *Bakire Meryem, Çocuk İsa ve Azize Anna*'ya veya Jensen'in *Gradiva*'sına dair sanat alanında yaptığı çözümlemeler, bir yüceltmenin izlediği güzergâhı en ufak psikanalitik ayrıntılara dek takip etmeyi önerir.

Üçüncü olasılık ise, bilinçaltındaki bir arzunun "Cs"ye tanıtılmasının olanaksız olduğu durumlarda, *bastırma* olarak belirir. Bu durumda, sansür, radikal bir çalışma gerçekleştirip, bir yüceltme uğruna kendini kandırmasına izin vermez. Bu durum, sansür yerine bir arzunun başarılı bir şekilde tavlanmasına benzetilebilir. Bu noktadan itibaren, söz konusu arzu, tüm psikopatolojileri oluşturan psişik hendekte çalışmak üzere, kaynağını aldığı ve içinde yaşamayı sürdüreceği "Ics"ye gönderilir.

Psikanaliz, bu bastırma halini adlandırmayı önerir; analitik bir çalışma yoluyla ona bir bilinç kazandırmayı ister. Ardından da, bu bastırma halini bilinç düzeyinde aydınlatma süreci sayesinde, bastırılmış duyguların yüzeye çıkmasını ve hastanın iyileşmesini arzular. Bastırılmış olanın söze dökülmesi, bu bastırma halinin nedenlerinin tespit edilmesi, çoğu zaman eskilere dayanan bir libido travması, analistin bir sözüylc, hastalık semptomunu yok eder. En azından, Freud'un öğretisine göre durum böyledir.

Ama gözle görülemeyen, ancak her yerde hazır ve nazır olan bu bilinçaltını nasıl tanıyabiliriz? Bu kaleye girmek için etkin yollar var mıdır? Bilinçaltının *ne olduğunu* halen bilmeden, *içerdikleri* hakkında biraz bilinçlenmiş bir şekilde, *sahip olduğu dinamiğin* ana hatları üzerinde aydınlandıktan sonra, bilinçaltında neyin/nelerin *gedik açtığına* dair önermelerde bulunarak (örneğin, rüya, kâbus, dil sürçmesi, başarıya ulaşamamış fiil, nükteli söz, şaka, ironi, özel isimler/topluluk isimleri/yer isimleri/nesne isimleri/izlenimler veya projeler gibi bazı şeylerin unutulması, sakarlıklar, hesap hataları, dikkatsizlik ve Freud'un "gündelik yaşantının psikopatolojisi" olarak adlandırdığı her şey), bilinçaltı hakkında biraz daha fazla şey bilmemizi sağlayan araçlara sahip olduğumuzu ekleyebiliriz.

İşte, tuhaf bir çelişkiyle karşı karşıyayız: Bilinçaltı, oldukça iyi bilinen bir görüntüyü değiştirmek için, bir daireye dönüşüyor ve bu dairenin merkezi de, her yere yayılmasına rağmen dairenin çevresi belirlenemiyor. İdealist bir filozofun zihninden geçen numenle ilintili bir figür misali, varlık sergilermiş gibi bir izlenim veriyor.

Sözcüklere direniyor ve salt optik alegoriler, mekânsal metaforlar, cebirle ilintili görseller, belki bu konu hakkında biraz daha bilgi sahibi olabileceğimizi düşündürüyor. Bilinçaltı, her yerde hazır ve nazır olmasına rağmen görünmez bir "kendinde şey" misali idealar göğünde dalgalanıp duruyor. Kendisi hakkında tek bir sözcük dahi etmiyor, ama kendine dair her şeyi de kapsamak istiyor. Bir açıdan bakıldığında, ele avuca sığmayan, erişilemeyen, karanlık ve tehditkâr bir kale gibi, türlü tuhaf entrikaları da barındıran bir şekilde sunuyor kendisini... Ama kötü dikilmiş bir düğme, yitirilmiş bir alyans, kırık bir nesne, kaybedilmiş bir ev anahtarı, bir zarfın üzerine kötü yazılmış bir adres, kötü sunulmuş bir para, ekmek içinden yapılmış bir köfte, kurcalanmış bir anahtarlık, bir cinas, unutulmuş bir tren yazışması, rastlantıyla seçilmiş bir rakam, çişini altına kaçırmaya dair bir rüya ve gündelik yaşantıya dair daha binlerce rastlantısal ayrıntı, kalenin içinde bir gedik açarlar ve tüm sırlarını buraya akıtırlar. İşte, hiçbir gözün göremediği bu tuhaf "kendinde-şey"e ait ayrıcalıklar, devasa bir görüngesel topluluk tarafından sürekli tehdit ediliyor: Numene dair bilinçaltının tanrısı kendini saklıyor elbette; her türlü ifşaata karşı direniyor kuşkusuz; ama unutmayalım ki, şeytan da görüngesel ayrıntıda gizlidir. Psikanaliz, sözü edilen o tanrının karanlık göğünün altında, şeytana yoldaşlık yapar.

5

BEDENE SIRTINIZI NASIL DÖNEBİLİRSİNİZ Kİ?

"Psişik alanımızın, şimdilik [*sic*],
anatomiyle hiçbir ilintisi bulunmamaktadır."
FREUD, *Meta-Psikoloji* (XIII. 214)

Freud'un bedeni reddetmesi, onun jargonuyla konuşursak, bastırılmış olan üzerinde mutlaka bir etkide bulunacaktır. Çünkü numenal nitelikteki psişik bilinçaltıyla ilgilenmemek için bedene sırtını dönmek, bir diğer deyişle akla uygun ve akılla kavranabilen mantığı endişelendirmemek üzere üstüne kilit vurulan bilinçaltının, bir kalemde tüm bedeni, varlığın özünü reddetmesi olanaksızdır. Freud, varsayımının ardında durur, dille ilgili önlemlerini çoğaltır, inat eder, arada bir tereddütte kalır, hem öğreti hem de terapi alanlarında aylak aylak gezinir, metaforlara başvurur, görsellere dair yazar çizer, kavramsal bir kurgunun sonuçlarını son aşamaya dek iter, mekânsal bir ideogramdan yola çıkarak, parlak bir biçimde bir fikir geliştirir, zorluklara alışkın bir Kantçı misali kavramlarla hokkabazlıklar yapar. Ama zihninin en derininde bilmektedir ki, en son aşamada nihai söz yine bedenindir – dilin değil... Konuşan bir dil mi dediniz? Dilbilimcilere yaraşır bir totoloji yapmış olmuyor musunuz?

Freud, ikinci konu başlığını, *Ego ve İd*'i ele alırken, "Germ Plazma"dan söz eder. Bu şekilde, bastırmış olduğu duygularının bir nebze de olsa yüzeye çıkmasına olanak tanır. Ele alınan konular, mekânsal metaforlar gibi faaliyet gösterir, bilinçaltında söylenemeyen şeyleri ifade etmeye çalışırlar. Olur da bu durumu anlatacak daha tutarlı bir sembol bulursa Freud, derhal o sembolü kullanmaya başlar: Freud için, görsellerin dokunulmazlığı gibi bir durum yoktur. Dolayısıyla, Freud'un bu diyalektik iddiasını ele alalım ve bu iddiayı, psikanalizin 20. yüzyılın ilk yarısında sahip olduğu konumunu koruyarak onu aşacak nitelikteki bir *Freud'dan sonrasına* dair perspektif kapsamında inceleyelim.

Buna, *Düşlerin Yorumu*'nda öne sürülen şu fikri de ekleyelim: "Bizim araştırmamız kapsamında, bir olguyu tetikleyen temel etmen olarak psişik alanın gösterilmesi doğru olsa da, bu konuda çok daha derinlemesine bir çalışma sonucunda, günün birinde tinsel olanın organik temellerine dek uzanan bir yol bulunabilecektir. Ancak, psişik alan, bugünkü bilgilerimiz çerçevesinde nihai aşamayı oluşturuyor olabilir. Bu, onu reddetmemizi veya görmemezlikten gelmemizi haklı çıkarmaz." (IV. 72) Bir diğer deyişle, Freud, burada, öğretisinin *dakik* bir gerçeklik sunduğunu ileri sürüyor ve bu sırada da, zaman geçtikçe (Freud, gelecek zamanı kullanır, şart kipini ise asla), "tinsel olanın organik temellerine doğru" bir açılımın gerçekleşmesini bekliyor.

Edimsel şekilde öne sürülen ve yaratılan bu meşhur psişik bilinçaltı, belki de sadece *geçici* bir isimdir ve gelecekteki bir keşif sonucunda kadük hale gelecektir. Freud ise, bu keşfin psişik alanda veya psikanalizin gelişimi ya da yaratımı sürecinde gerçekleşeceğini düşünmüyor. Bu keşfi, daha çok somatik alanda gerçekleştireceğini tasarlıyor. Peki, ya bilinçaltı? Gerçekten bilimsel bir keşfi beklerken öne sürülen, *geçici* bir varsayım olarak mı görülmeli? Üzerinden otuz sekiz yıl geçtikten sonra, *Düşlerin Yorumu*'nda (1900) sergilenen bu sav, psikanalizi iyileştirip ıskartaya çıkartabilecek simyayı tasarlayan *Psikanalizin Özeti*'nde (1938) ortaya konan sonuçlarla birlikte daha da güçleniyor. Psişik aygıtın, "kimyasal maddeler" kullanarak psikopatolojik sapmaları dönüştürmek üzere müdahil olabileceğimiz bir "organik temeli" mi var? İşte, çalışmasını tarihin içine yerleştirerek, insanlık içinde bir evrensele bu şekilde ulaşmaya çalışan diyalektik bir Freud var karşımızda...

Dolayısıyla, Freud'a dair tüm bu anları bir araya getirelim. Göreceğiz ki, psişizmin tüm gücüne rağmen, söz konusu anlar, tıpkı Aristotelesçi bir Tanrı gibi, bilinçaltının, neden olunmamış neden veya temel ve hiç değişmeyen dürtü gücü olmadığını, ancak onun da belli bir olgunluğa erişmiş olduğunu söylerler. Peki, kim tarafından – veya ne? Yapıtının her yerinde hazır ve nazır duran o ünlü "Germ Plazma" tarafından. Elbette, Freud bu ifadeyi biyolog-hekim August Weismann'dan (1834-1914) ödünç almıştır. Bu kişi, aynı zamanda, bir bireyin edindiği karakter özelliklerinin, kalıtımsal olarak aktarılamayacağı kuramını da geliştirmiştir. Sözü edilen bu biyologa göre, germ plazmanın, çokhücreli organizmaların kalıtımsal bilgiyi içeren *germ hücrelerinde* ve yaşamsal işlevleri yerine getiren *somatik hücrelerde* oluştuğunu varsayılmaktadır. Germ hücreler, bedenin öğrendiği şeylerden veya yaşam boyunca edindiği kapasiteden hiçbir şekilde etkilenmezler; dolayısıyla da, tüm bu kazanımları, bir sonraki kuşağa aktaramazlar.

Bu sava, Freud'da da rastlamaktayız. Örneğin, *Metapsikoloji*'ye bakalım: "Birey, neredeyse ölümsüz olan ve kendi kuşağı tarafından ona aktarılan germ plazmanın

geçici ve süreksiz bir ilavesidir." (XIII. 170) Demek ki, birey, çifte varlığa sahiptir: Bir yandan kendi hedeflerini kendisi belirler; öte yandan ise, sadece içinde yerini aldığı uzun bir zincirin tek bir halkasıdır. Schopenhauer olsa, şöyle derdi: Hem temsildir, hem de istenç... Veya: Bir açıdan, sözcüğün gerçek anlamıyla bütün bir bireydir; diğer açıdan ise bir türün üyesidir. İlk durumda ölümlüyken; ikinci durumda ölümsüzlüğü kendince kazanmıştır.

Dolayısıyla, Freud'un metninde, "egonun dürtülerini" ve "cinsel dürtüleri" buluruz: Birisi bizim bireysel varoluşlarımızın korunmasına hizmet ederken, ötekisi türümüzün devamını güvence altına alır. Bu da demek oluyor ki, *ölümsüz bir germ plazma* ve *ölümlü bir germ plazma* vardır. *Ölümsüz germ plazma* dediğimizde, her birimizin şu evrendeki kısa yaşamı boyunca taşıdığımız, Schopenhauer'in *istenç* kavramıyla veya Nietzsche'nin *güç istenci*yle veya Eduard von Hartmann'ın *bilinçaltı* kavramıyla az çok özdeşleştirilebilecek bir yapıdan söz ediyoruz. *Ölümlü germ plazma* ise, bizim ölümümüzle birlikte ortadan yok olmaktadır. Farklı bir şekilde, Kant'ın oluşturduğu, Schopenhauer'in gözden geçirip kontrol ettiği, Freud'un da en son okuduğu (!) bir dağarcıkla ifade edelim: Numenal bir germ plazma ve görüngüsel bir germ plazma – veya Platoncu jargonda yeniden formüle edersek, akılla kavranılabilir bir germ plazma ve duyularla kavranabilir bir germ plazma.

İdealizme inanmış biri olarak Freud'e göre, hepimiz, bir yanıyla ölüme adanmış, yazgısında hiçlik yazan, bedene indirgenebilen, ancak cinsel ve kalıtımsal özdekten bağışık, *ölümlü bir soma* ve zaman içinde türün üremesi ve devamlılığının sağlanması amacıyla kullanılan *ölümsüz bir germ plazma*'dan oluşuyoruz. *Ego ve İd*'de şöyle yazar Freud: "Cinsel ilişki sırasında cinsel özdeklerin ortaya çıkarılması, bir ölçüde, soma ile germ plazmanın birbirinden ayrılmasına karşılık gelir" (XVI. 290) – zaten, başka türlüsü düşünülemezdi. Bu noktadan yola çıkan yazar, hayatın zevkini çıkarmak ile ölmek arasında bir analojinin ve meni akıtma ile orgazm arasındaki yakınlaşmaların varlığına işaret eder.

Freudçuluk, bir panpsişizmin çılgın talebini gizleyen bir dirimselciliği canlandırmaktadır. Çünkü Freud hiçbir şekilde bedenden, tenden, sinirlerden, nöronlardan endişelenmez ve çözümlemesinin tümünü libido, güdüler, dürtüler üzerine yöneltir. Yapısının bütününü bilinçaltı üzerinden inşa eder ve külliyatının bütününe gizlenmiş bir şekilde duran cümleler incelendiğinde, klasik bir dirimselci öğretiye rastlarız. Çünkü bilinçaltı, libido, dürtüler, güdüler ve metaforik olarak belirtilmiş diğer psişik güçler, her şeyin kökeninde yer alır almasına, ama bu kökenin de kökeninde bulduğumuz şey, somatik olandır! *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*'nin son sayfasının son satırlarında ise, şöyle der Freud: "Biyoloji, psişik alan söz konusu olduğunda, gerçekten de, altta duran ana kaya işlevi görür." (268)

Psişik olan her şeyin somatik bir nedeni olduğuna dair bu kabule, Freud'un yapıtının her yerinde rastlamak olanaklıdır. Küçük çakıl taşlarıyla süslenmiş bu yolun envanteri ise, şu şekilde: 1905 yılında, Freud, *Cinsellik Üzerine*'de, cinsel kimliğin oluşumu konusunu sorgular ve bu sorunu aydınlatmak için, "organizma içindeki" bağlantılara göndermede bulunur. (VI. 145) Demek ki, artık, şemalarla, algoritmalarla, cebirle ilintili bilinmezliklerle, edebi/fotografik veya optik metaforlarla alakası kalmamış! Cinsel uyarımın nereden geldiğini pek iyi bilmediğini itiraf etse de, aynı zamanda, söz konusu uyarım sürecinin, "cinsel metabolizmadan çıkan özel maddeler" ile nedensellik ilişkisi içinde bulunduğunu yazmıştır. (VI. 155) Aslında, açıkça "cinsel simya"dan söz etmektedir. (*ibid*)

Daha sonraları, sene 1913 olduğunda, *Psikanalizin Faydası*'nda, şöyle yazar Freud: "Psikanalizin, ruhun içine düştüğü sıkıntılardan tamamen psikolojik bir kavram elde etmeye veya bu kavrama kefil olmaya çalıştığını düşünmek, çok ciddi bir yanılgı olacaktır. Böylesi bir yanılgıya düşmek, psikiyatrik çalışmanın diğer yarısının, organik etmenlerin (mekanik, zehirli ve bulaşıcı) tinsel aygıt üzerine etkisini içerdiğini bilmemek anlamına gelir." (XII. 109) "Hiç şüphe götürmeyen organik etmen" üzerinde ısrar ederek, biyolojinin bir kenara atılması sürecini kuramsallaştırır ve bunun amacının, analitik yargıların "asalak" olmasını önlemek olduğunu ileri sürer. Ve ekler: "Ama, psikanalitik çalışma bir kez tamamlandı mı, yeniden biyoloji ile bağlantılandırılması görevi bize düşer." (XII. 116) İşte, size ilkesel bildiriler; hem de hepsi gayet açık!

Aslında, son derece doğru olan bu savın, o meşhur vakaları incelerken bu organik etmenleri umursamayan psikanaliste ait olmasını ne çok isterdik! Oysa Freud, iddia edilen bu kuramsal gerçekliği sürekli reddetmiş; tamamen sözle ilintili bir terapiye kendini adamış ve sembolik olan ve kurgusal olanın damgaladığı bir nedenselliği savunmaya çabalamıştır. (Daha sonra yeniden üzerinde duracağım) Emma Eckstein vakası, bedene dair bu inkârı ve psişik mekanizmalara dair bu keskin kutuplaşmayı simgelemektedir. Freud, kendi divanı üzerinde *uygulamadığı* bir şeyi, kesin ve doğru bir şekilde *kuramsallaştırmaktadır*.

Bir sonraki sene, 1914'te, *Narsisizme Giriş*'te, yeniden şu satırları okuruz: "Psikolojiye dair tüm geçici görüşlerimiz [*sic*], günün birinde, organik ilişkiler üzerine temellenmek zorunda kalacaktır." (XII. 224) Ama, aynı zamanda: "Kendime dair dürtü ve cinsel dürtülerin ayrı olduğu varsayımı ve dolayısıyla da libido kuramının çok küçük bir bölümü, psikolojik bir temele dayanır. Esas dayanağını ise, biyolojiden alır." (XII. 223) Varsayımları her zaman için diyalektik bir mantık ve düşünce içine yerleştirmekte ve zaman içinde bu hareketin, kaçınılmaz bir şekilde fizyolojiye, anatomiye doğru yönleneceğini düşünmektedir. Dolayısıyla, somatik beden, psişik bedenin yerine geçmiş oluyor.

1915: *Metapsikoloji*: Freud, dürtü kuramına dayanak teşkil etmesi için, çoğu kez biyolojiye başvuruyor. Germplazma kuramı ise, daha önce gördüğümüz gibi, egonun dürtüleri ve cinsel dürtüler, türün korunması ve üremesi çerçevesinde düşünmeye olanak sağlıyor. Ardından, "tinsel aygıt ile anatomi arasındaki ilişkileri" tasarlıyor, çünkü "tinsel faaliyetin, diğer hiçbir organda olmadığı kadar beyin işlevine bağlı olduğu, araştırmanın sarsılmaz bir sonucudur." (XIII. 213) Psişik etkinliğin nöron bölgeleri içinde konumlandırılması, yapısalcı nedenlerden dolayı değil, tamamen konjonktürel gerekçelerle olmuştur. Öyle ki, metne bakılırsa, günün birinde karşımıza çıkan bir başka konumlandırmanın, bilinçaltının tıbbi imgecilik yoluyla görünür hale gelmesine izin vermesi de olanaklıdır. Aslında: "Psişik konumuzun, şimdilik [*sic*], anatomiyle herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır" (XIII. 214) – demek ki, *şimdilik* deniyor, *kesinlikle* denmiyor. Sonuç: Psişik konu, geçici olarak metaforik niteliğe bürünmektedir; günün birinde anatomik hale gelmesini önleyen hiçbir durum yoktur.

Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde* (1920) adlı kitabında, ölüm dürtüsü meselesini biyolojiyle bağlantılı olarak ele alır. Freud, oldukça yoğun felsefi içerikli bu psikanalitik metinde, tekhücreli hayvanları, terliksi hayvanları, mikroskobik hayvancıkları, haşlamlıları, nirvana ilkesiyle canlanmış gibi düşünülen canlıya erişim yolları olarak algılar ve sanki hayatın aslında istediğinin, hayattan önceki duruma –yani, hiçliğe– dönüş olduğunu ileri sürer... Bu yeni öğretiye göre, artık filozofu geride bırakan psikanalist –veya tam tersi– "biyolojiden alıntılar yapmaya" yönelir. (XV. 334) Şunu okuyalım bir de: "Bu durumda, biyolojiden en ilginç konularda bizi aydınlatmalarını beklemek kalıyor ve ona şu anda sorduğumuz sorulara on yıllar sonra hangi yanıtları vereceğini şimdiden tahmin edemiyoruz." (*ibid*) Ve bir de şunu okuyun: "Belki de, varsayımlardan oluşan tüm suni yapımızı bir üflemeyle yerle bir edebilecek yanıtlar gelecek, kim bilir..." Sonuç: Şu anın gerçekliği psikanalize uygun olabilir; ama Sigmund Freud'un kendi ağzıyla yaptığı itirafa göre, yarın rüzgâr biyoloji lehine esebilir:..

Üç sene sonra, *Ego ve Id*'de (1923), Freud, "ego, her şeyden önce, bedensel bir şeydir" (XVI. 270) diye yazar ve ardından da şöyle bir açıklamada bulunur: "Biyoloji destekli kuramsal düşüncelere dayanarak bir ölüm dürtüsü olduğu varsayımında bulunduk; bu dürtüye görev olarak da, organik canlıyı öldürmeyi atfettik. O esnada Eros ise, parçacıklara dağılmış canlı cismi giderek daha yaygın biçimde toplayarak hayatı daha karmaşık hale getirme arayışlarını sürdürür ve böylece doğal olarak onu muhafaza etmiş olur." (XVI. 283)

Freud, "yaşayan her canlı varlığın bir parçası"nın içinde ölüm ve yaşam dürtülerinin bulunduğunu yazdığı bu sayfada, daha önce hiç olmadığı kadar dirimselci bir görüntü sergiliyor. Birkaç satır sonra ise, şöyle der: "Bir madde, Eros'un en üst temsilinin sorumluluğunu üstlenebilir." (XVI. 284) Öyle ki, yaşam ve ölüm dürtüleri de

bu şekilde –sözcüğün etimolojik anlamıyla– canlanacaktır. Dolayısıyla, sözü edilen bu dürtüler metaforik, hayali, alegorik, matematik, cebirsel değil; basbayağı somut, elle tutulur ve maddidir.

Freud, *Dindışı Alanın Analizi Sorunu*'nun yayımlandığı 1926 senesinde, yine bildiğinden şaşmaz: Dürtüler, bedensel egonun içine yerleşmektedir. Doyum sağlamaya çalışan fizyolojik gereksinimlerin isimlerini sayar; çünkü Freud'un dirimselciliği, aynı zamanda bir hedonizmi de tanımlamaktadır: Dürtüler, doyurulma yollarını ararlar; çünkü "haz ilkesinin egemenliğini" isterler; bu yüzden de yoksunlaştırılmayı, bastırmayı, bir tıkanmanın veya dinamik bir durağanlığın yarattığı hoşnutsuzluğu engellemek isterler. Doğal bir eğilim midir peki bu? Zorunluluğa uygun bir karşılık bulduğunda, gereksinimin içinde bulunduğu gerilimin düşmesi ve sonucunda başka bir haz yaratması kaçınılmaz olan bir süreç... Sonuç olarak, bir gereksinime dair gerilimin artması, bir hoşnutsuzluk yaratır. Bir kez daha, tüm bu mekanizmanın temelinde, bedenin, fizyolojinin ve biyolojinin bulunduğunu görüyoruz.

1938 yılında yaşamının seksen üçüncü yılını yaşayan, düşünce hayatında ise yarım yüzyılı deviren bir düşünürün son kitabında, *Psikanalizin Özeti*'nde, Freud, tamamlanmamış olan bu eserin daha ilk satırlarından itibaren, beynin ve sinir sisteminin psişizm alanlarını oluşturduğunu doğrular: "Psişizmden (veya psişik yaşantıdan) söz ettiğimizde, iki şey aklımıza gelir: Bir yandan, somatik organ, eyleme geçtiği alan, beyin (veya sinir sistemi); öbür yandan ise doğrudan bir bilgi sahibi olduğumuz bilincimizin etkinlikleri." (5) Kitap işte bu satırlarla başlıyor ve Freud'un ölümü nedeniyle bitirilmeyen bir eserin havada kalmış noktalarıyla sonlanıyor.

İşte, 1900 yılından 1938 yılına dek, dirimsel bir yolun döşenmesine yardımcı olan bir dizi çakıl taşı serildi önümüzde... Freud ise, bu konudaki düşüncesini hiç değiştirmedi. Bununla birlikte, tüm görünmezliğine rağmen bilinçaltının temel kuralı oluşturduğuna, sonuçta psişizmin inkâr edilemez bir biyolojik dayanağının bulunduğuna dair bu iddia, Freud'u pek rahatsız bir konuma yerleştiriyor. Dolayısıyla, bu ikircikli ruh hali, Freud'un külliyatında kendini hissettiriyor; ama tam zamanında, kısmen, uzaktan, parçalı da olsa, tutarlı ve düzenli şekilde... Ancak, meydanın tümü, genel anlamda bedensel özdekle, özel olarak da germ plazmayla tüm bağlarını koparmış bir psişik yaşantının, biyolojinin, fizyolojinin, anatominin veya tensel maddenin, nöronların veya beynin soyut maceralarının egemenliğine girmiş. Peki, bu iki şey arasında bocalama durumu –yani somatik alanın soyağacına dek uzandığını bile bile, sadece psişik alan üzerine odaklanmayı– nasıl açıklayabiliriz?

Freud, çok iyi bir teşhis koyucu değildi. *Yaşamım ve Psikanaliz* adlı kitabında aktardığı şu anekdot, bunu kanıtlıyor: Başkasının buyruğunda çalışan genç hekim, sinir sisteminin organik hastalıklarını üzerinde incelemeler yapıyor; ardından bu konunun ayrıntılarına iniyor ve en sonunda beyinin merkezine odaklanıyor. Dediğine

göre, o andan itibaren, şöhretine şöhret katıyor! Amerikalı hekimler, çalıştığı daireye akın etmeye başlıyorlar; çünkü bilimini İngilizce olarak anlatıyor. Bununla birlikte, günün birinde, menenjit olan bir hasta kadının yakalandığı nevroza teşhis koyamıyor...

Ama, Freud'da, yapılan itiraf her zaman onu yok eden bir bilgi sonucu silinir gider: "Kendimi savunmak için söylüyorum: Söz konusu dönemde, Viyana'da, tıp alanında en üst mercilerin bile, nevrasteniyi bir beyin tümörü olarak teşhis etme gibi bir âdetleri vardı." (XVII. 60) Böylesi bir teşhis hatasının önünde, Freud'a hastalıklarını öğrenmek için gelen hastalar, bir anda yok oldu – peki, bu olay, nevroz konusundaki bilgilerini Charcot'nun yanında mükemmelleştirme arzusunun tetikleyicisi miydi? Freud'un özyaşamöyküsünde, sürekli olarak, Salpêtrière'e gidişine dair bölümün ardından, derhal, bir teşhis hatası yaptığı itirafı gelir. Bu başarısızlık karşısında duyulan bireysel sıkıntının, somatik alana sırtını dönüp, artık sadece psişizmle ilgilenme arzusuyla bir bağlantısı olabilir mi?

Psikolojik duygulanımların anlaşılmasıyla halen ilgilenmeyen Freud, bedenle ilgili duygulanımlarla da uğraşmaz. Aslında, başıboş gezdiği dönemler yüzünden böylesi ciddi tıbbi hatalar yaptığını biliyordu. Kokain konusunda hırslanması, ardından dostunun ölümü, elektroterapi konusunda inatçılığı, çok yetenekli olmadığını iddia etmesine, haptonomi tertibatını eklemesine rağmen üstünkörü yaptığı hipnoz, penisin içine enjekte edilen buz gibi su ve sonda ile uyguladığı korkunç terapi yöntemine, bireysel yaşantısında travma yaratan deneyimleri de eklemek gerekir: Örneğin Emma Eckstein veya *Mathilde olayı* olarak adlandıracağım kaza...

Bu olaya dair öykü, *Düşlerin Yorumu*'nda aktarılmış. Freud, "üzücü bir tıbbi deneyim" (IV. 147) olarak söz ediyor ondan: Genç bir bayanın ölümüne neden olan yanlış yazılmış bir ilaç reçetesi. Freud, kendini savunmak amacıyla, zehirli olduğunu o dönemde kimse tarafından bilinmeyen bu maddeyi reçetelerinde hep yazdığını belirtiyor. Bu tıbbi hatanın reddi, uğruna en ufak bir pişmanlık ve acımaya dair bir ifade sarf edilmemesi, suçlu kişide şiddet içeren bir tepki doğuruyor: Somatik nedenselliği reddedip, büyülü bir nedenselliğe; bedeni reddedip psişeye sığınıyor. Germ plazmanın çok uzağına düşülen bu noktada, terapiyi yapanın soyut fantezileriyle yeniden karşılaşıyoruz.

Şu açıklamaya kulak verelim: "Zehirlenmeden dolayı ölen hasta, büyük kızımla aynı ismi taşıyordu. Bu ana dek bu ayrıntıyı düşünmemiştim; ama şimdi bunun kaderin bir misillemesi olduğunu sanıyorum. Sanki insanların yerlerinin doldurulması, başka bir yönde devam etmek zorundaymış gibi... O Mathilde, şu Mathilde'nin yerini almıştı. Göze göz, dişe diş. Sanki, bir hekim olarak dürüst bir bilincimin olmadığını yüzüme vurmamı sağlayacak tüm fırsatları ararmışım gibi." (IV. 147) Demek

ki, Freud, kadın hastasının ölümüne yol açan bu tıbbi hatayı, bir yeteneksizlik kanıtı olduğu için değil, ölen kişi kızıyla aynı ismi taşıdığı için bastırıyor.

Benzer şekilde, dostu Ernst Fleischl-Marxow'un 1895 yılında ölümü de, anımsadığımız kadarıyla, morfin bağımlısı birisini, deri altından enjekte edilen kokain tedavisiyle iyileştirmek istemesinden kaynaklanmıştı. Ama bu ölüm karşısında da Freud hiçbir pişmanlık veya acıma hissetmedi. Ancak kendisinin bu olayda tamamen suçlu olduğu da bilinmektedir (aslında, kendisi de biliyordu; çünkü, bu suçluluğa dair yayımlanmış tüm kanıtları yok etmişti). Onun yerine, bu olayı yeniden inşa ederek anlattıktan sonra, suçluluğunu inkâr etme yolunu seçti. Mathilde olayını ele almadan birkaç satır önce, yaşanan bu uğursuz aksiliği anımsıyor ve kendi uydurduğu versiyonu anlatıyor: "1895 yılında ölen, sevdiğim bir dostum, bu tedaviyi suiistimal ederek, ölümünü hızlandırdı" (IV. 147) – kokain tedavisinden söz ediyor. 1900 yılında, terapist Sigmund Freud'un daha şimdiden iki ölüme neden olmuşluğu vardı ve bu ölümlerin tek nedeni de, onun işinde ehil olmayışıydı.

Freud, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde, aynı yönde bir başka öyküyü aktarır. Halen somatik alanı ve bedeni reddetmekte, psişik alana odaklanmaktadır. Bu eseri kaleme aldığı sırada, unuttuğu bir şeyin ayrıntılarını aktarmaya koyulur: Hesap defterine bakarken, bir hastasının isminin baş harfleriyle, ödemiş olduğu ücretlerin toplamını birleştirememiştir. Bununla birlikte, defteri daha ayrıntılı incelediğinde, bu hastayı bir sanatoryumda tedavi etmiş olduğunu; dolayısıyla da onunla haftalar boyunca boş vakitlerinde yakından ilgilendiğini anımsar. Ancak, hastanın kim olduğunu ilk başta bir türlü anımsayamamaktadır. Daha sonra aklına gelir ki, on dört yaşlarında genç bir kızdır.

"Çocuk, histeri vakalarının tüm işaretlerini taşıyordu. Benim tedavimin etkisiyle, hızlı bir iyileşme sürecine girdi ve belirtiler önemli oranda azaldı. Bu iyileşmenin ardından, ailesi çocuğu benden geri istedi. Ancak, zavallı kızcağız, halen karın ağrılarından şikâyet ediyordu. Zaten, histeri durumunun semptomlarını içeren tabloda, bu acılar başroldedir. İki ay sonra, karın bölgesindeki lenf bezlerinin sarkomu sonucunda öldü. Histeri gibi hastalığa yakalanmaya elverişli görünen [*sic*] ve kimsenin de bu durumuna karşı çıkmayıp, kabullendiği [*sic*] kızcağızın hastalığının kaynağı, lenf bezi tümörüydü. Ben ise, o dönemde histerinin ses getiren ama hafif geçen durumları karşısında etkilendiğim için, bu hileli, ama tedavi edilemez [*sic*] ve er ya da geç ölüme götürecek olan hastalığa hiç ilgi göstermemiştim." (156-157)

Açıklama: Küçük bir kız çocuğunun ölüm olayında bile, Freud, kendi teşhisinin –yine, histeri teşhisinin– mükemmelliğinden bir an olsun şüphe duymuyor. Zaten, çocuk bu hastalığa yakalanmaya elverişliydi; dolayısıyla da kimse bu duruma karşı çıkmıyor, kabulleniyordu derken, kimin karşı çıkmasını bekliyordu ki? Ayrıca, tedavisinden de hiç kuşkulanmıyor: Kızı tedavi etmişti ve kız da iyileşme yolunda önemli

bir aşama kaydetmişti. Ama daha sonra, onu tedavi ettikleri kurumu terk etmişti. Freud'un olayı anlatış tarzından hissettiğimiz kadarıyla, eğer ailesi kızlarını geri almasaydı, her şey böylesine uğursuz sonlanmayacaktı. Bununla birlikte, ortaya çıkaramadığını itiraf ettiği bir somatik patoloji olduğunu da kabul ediyor. Her ne kadar, ebeveynler çocuklarını sanatoryumdan geri alma gibi bir hata işleseler de, o halen kararlarını kendi başına alma yeteneğine sahip, üniversite diplomalı bir pratisyen hekim olmayı sürdürecektir.

Freud, toplum önünde rezil olmak istemiyor: Elbette, tümörü teşhis edemeyen ta kendisi; bu da kuşkusuz bir hekim için son derece ciddi bir tıbbi hatadır. Ama söz konusu tümör, histeri vakasına neden olmuştu ve bu konuya bir daha dönmek istemiyordu. Belki gerçekten var olmayan ve tüm heybetiyle karşısında duran ölümcül bir duygulanımın yanında gözden kaçan bir patoloji tarafından dikkatinin dağıldığını itiraf ederken, kendisinden bir an olsun şüphe duymuş mudur acaba? Hiçbir zaman. Bir genç kız ölmüştü, ama bunun sorumluluğunu üstlenmeyecekti; çünkü, her ne kadar bu duygulanım dilek düzeyinde var olmuşsa da, o sırada aklı tek bir şeye odaklanmıştı: Histeri...

Şunu da anımsayalım: Freud, şüpheli histeri hastasını hızlı ve iyi bir şekilde tedavi ettiğini özellikle belirtiyor; bu da onu kızın ölümünden herhangi bir şekilde sorumlu tutulmaktan kurtarıyor. Kızın ölüm sebebinin kanserle bağlantılı olduğunu iddia ediyor. Ama, gel gör ki, sekiz sene tıp eğitimi almış Dr. Freud, kızın kanser olduğunu teşhis edememiş... Aynı hekimin başına gelen üçüncü ölüm vakası... Psikanalizin kurnazlıklarına henüz alışamamış olan okur ise, *unutuş* mekanizmalarını sorunsuz bir şekilde anlayacak ve *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde bu hususa ilişkin başlıklardaki ayrıntıları okumayacaktır. Böylelikle, bireyin kendisi hakkında oluşturduğu o güzel düşünceyi etkileyen şeyi, hiçbir zaman anımsamama yönündeki eğiliminin nedenini görmüş oluyoruz.

Belirleyici bir örnek ise –Emma Eckstein– Freud'un ego-reddediş-bedenin ve tensel isteğin inkârına dair yapmış olduğu ayrıştırmaları ve psişik yaşantı olarak adlandırdığı şeye dair takıntılı bir kutuplaşma yaratmasını anlamamıza yardımcı oluyor. Fliess'e yazmış olduğu birkaç mektup, bunun ayrıntılarını izlememizi sağlıyor – anlıyoruz ki, Freud'un ailesi, öncelikle de kızı, bu yüce insana dair kuşkuları körükleyebilecek olan bu sayfaların, okurun bilgisi dahilinde olmamasını dilemişlerdi. Bu yazışmada, kendi saygınlığına yaraşır bir görüntü sergilemeyen bir kişinin karakter özelliklerini tüm açıklığıyla keşfediyoruz: Hatalarını kabul etmeyi reddeden ve artık ifşa edilmiş bir hatayı inkâr etmektense her şeyi ateşe vermeyi yeğleyen bir bireyin kötü niyeti...

Emma Eckstein, 1895 yılı Ocak ayında otuz yaşına basacaktır. Freud, iki üç yıldan beri, –kendi tabiriyle– kızdaki bazı histerik bozuklukları çözümlemektedir. Semptom olarak da, gastrit ağrıları ve acılı geçen âdet kanamalarını göstermektedir. Bu sıkıntılar, kıza ergenlik döneminden beri acı vermektedir. Freud, her türlü somatik yaklaşımı reddeder ve hatta tüm tıbbi incelemeleri de geri çevirir. Peki, analistin varsayımı nedir? Cinsel bir nedenden başka bir şey değil... Daha açık olmak gerekirse, Freud'un tabiriyle, kızın tüm semptomlarının kökeninde, bastırılmış bir mastürbasyon takıntısı vardır. Kabul edelim ki, Freud'a göre, mastürbasyon yapmaya başlamak da, mastürbasyon yaptığı gerçeğini bastırmak da, aynı şekilde nevroz nedeni oluyor. Tıpkı, sikroforlu hastasının ve şimdi söz edilen hastasının durumu gibi... Bununla birlikte, şöyle bir alternatif sorunun ortaya atılması da engellenmiyor: Mastürbasyon yapmak veya yapmamak, aynı patolojinin birbirinden farklı iki nedeni midir?

Freud, böyle bir sonuca hangi gerekçelerden yola çıkarak vardığını açıklıyor ve bu sonucun her zaman edimsellikten kaynaklandığına dikkat çekiyor – yani, gerçekliği isimlendirerek yaratıyor. Peki, bu isimlendirilen gerçeklik nedir? Tüm gastrit hastaları, mastürbasyon yapar: "Bu, iyi bilinen bir gerçekliktir," diye yazar. Fliess ve Freud, bir dizi saçma sapan konuda aynı görüşü paylaşmaktadırlar: Örneğin, bilimsel olduğu iddiasını taşıyan sayısal kuram ve burun ile jenital organlar arasında yakın bir bağlantı olduğunu savunan o tuhaf düşünce...

Freud, 1893 yılında, Fliess'e bir taslak gönderir ve "burun ile cinsel organ arasında bir dizi ilişki" olduğundan söz eder. Her zamanki gibi, edimsel şekilde... 8 Ekim 1895 tarihinde, Freud, varmış olduğu sonuçları, "ayrı bir fasikül halinde", *Burun ve Kadın Cinselliği* adı altında yayımlamasını önerir dostuna... O da, bu öneriyi uygular ve 1897 yılında, *Burun ile Kadının Cinsel Organları Arasındaki İlişkiler* başlıklı bir kitap yayımlar. Bunun ardından gelen mektuplarda ise, Freud bu çalışmadan her daim *Burun ve Cinsel Organ* olarak söz eder. Unutmayalım ki, psikanalist, dostundan söz ederken, onu "biyolojinin Kepler"i diyc tanıtmaktadır! (30 Temmuz 1898)

Freud'un düşüncesinin doğuş noktası da budur: Emma Eckstein'in histerik patolojisinden kurtulması için, burnuna cerrahi bir operasyonda bulunmak gerekir. Bunun üzerine, Fliess de, 1895 yılı Şubat ayı sonunda, bir estetik operasyon gerçekleştirmek üzere, Berlin'deki ikametgâhından yola çıkıp Viyana'ya gelir; burnun sol orta bölümündeki eti çıkarıp alır. Ardından da, evine döner ve hastayı, dostuna emanet eder. İki hafta sonra, Freud, hastasının durumunu anlatan bir mektup gönderir: Kızın yüzünde bir ödem, burnunda kanama, pıhtılaşmalar, pis kokulu irinli salgılar, yoğun bir acı ve enfeksiyon durumu baş göstermiştir. Dolayısıyla, ağır bir somatik durum söz konusudur.

Fliess'in buna ne yanıt verdiğini bilmiyoruz; çünkü eski dostuyla olan tüm yazışmalar, Freud tarafından özenli bir biçimde yok edilmiştir. Freud, bu yaşananlar karşısında tedbiri elden bırakmaz; arkadaşını incitme riski taşımasına rağmen, bir tutanak hazırlayacaktır. Ama şu bilginin ardından, arkadaşının hızlı bir şekilde kendini toparlayacağını, ona küsmeyeceğini umar: Kullanılan akaç ve birçok kez yapılan burun temizleme işlemlerine rağmen, somatik semptomlar, halen sürmektedir. Ta ki, yarayı temizlemekte olan bir asistanın eli, cerrah ve onun suç ortağı tarafından burun boşluğunda unutulan "yarım metre uzunluğunda bir gazlı bez parçasına" (8 Mart 1895) benzeyen bir şeye değene dek! Bunun ardından nabzı düşüp bayağı kan kaybeden hasta, bir fenalık geçirir. Bu sırada, yan odaya geçmiş olan Freud ise, biraz su içer ve –kendi tabiriyle– *acınası* haldedir – bu heyecanın pek uzun süre devam ettiğini sanmıyoruz; ama bunun bedelini de bir gün ödeyecektir elbette... Kadehindeki konyağı bir dikişte içer ve odasına geri döner. Emma Eckstein ise, nasıl bir hasara uğradığını fark eder ve ona şöyle seslenir: "İşte, güçlü cinsel organı gördük!"...

Birkaç gün sonra, burun bölgesinde yeni temizleme işlemleri ve tedaviler yapılır. Freud, Fliess'i Berlin'den kalkıp Viyana'ya gelmeye, hastasına operasyon yapıp, ardından geri dönmeye ve hastasını ona bırakmaya zorladığından pişman olmuştur – kendisini suçlu olarak görmektedir, arkadaşını böylesi bir sıkıntılı duruma sokmaması gerekirdi! Ama kurbana dair tek bir laf dahi etmez. Freud, bir başka mektupta bu konuya yeniden döner. Kız için yeni bir operasyon yapması gerekmektedir: "Daha önce yaptığımız hiçbir şeydi; elimizden hiçbir şey gelmedi," diye yazar 23 Mart 1895 tarihli mektubunda! Ve şöyle ekler: "Az daha yüzü dağılacaktı; zor kurtuldu." Bununla birlikte, Emma'nın pediatr olan yeğeni ise, bu bilgiyi doğrulamayarak, şöyle yazar: "Yüzü tamamen dağılmıştı [...], kemiği oyulmuş ve bir yanı içeri doğru çökmüştü..."

Freud, 28 Mart 1895 tarihinde yazdığı bir mektupta ise, yeniden şaha kalkar ve çok daha güçlü kelimelerle ifade eder içinden geçenleri: Kendisini *acınası* halde hissetmekten dolayı küçük düşmüş; güçlü cinsiyetin tamamlanmamış bir örneği gibi gülünç duruma düşmekten dolayı incinmiştir; bu yüzden de daha saldırgan bir şekilde yeniden ortaya çıkar: "Doğal olarak, geçmiş zamanlardan gelen, ego tarafından ayrıştırılmış histerilerini yeniden yüzeye çıkarmaya başlıyor." Emma'nın bedeninden, yaralanmış tenselliğinden, tahrif edilmiş yüzünden ve onların ciddi boyuttaki cerrahi hatasından söz etmemenin en iyi yolu, histeriye dair savı yeniden hizmete sokmaktı.

Bu olayın üzerinden bir sene geçtikten sonra, yıpranmış bir şekilde karşımıza çıkan Freud, hislerini daha güçlü bir şekilde ifade eder: "Haklı olduğunu, kanamalarının histeri kaynaklı olduğunu, *arzulama* ve büyük olasılıkla da cinsel dönemlerin bir ürünü olduğunu sana kanıtlayacağım. (Kız ise, sözünü ettiğim o tarihleri bana söylemeye direniyordu)." (26 Nisan 1896) İşte, mekanizma önümüzde tamamen ortaya çıktı: Başarısızlığa uğramış bir operasyon, unutulmuş ve enfeksiyona yol açıp

kokuşan bir gazlı bez, cerrahi yanılgıdan kaynaklanan kanamalar... Ve, tüm bunlar yokmuş gibi davranılıyor. Peki, sorunun kaynağı nerede aranıyor? Emma'nın Sigmund için duyduğu libido arzusu – başka bir şey değil. Bastırılmış bir cinsel arzu; işte her şeyin nedeni ortada...

Freud, 4 Mayıs günü, görevinin başına geri döner: "*Arzu duyduğundan dolayı kanamaları oldu.*" Hastanın gidişatı ise, giderek ağırlaşıyordu: Normal zamanlarda bile, çok kan kaybetmeye başlamıştı. Bir yeri kesildiğinde, ciddi bir kanama başlıyordu. İlk regl kanamasının olduğu bu dönemlerde, baş ağrısı çekmesinin nedeni neydi? Telkinin bir sonucu... Kız acınası halde olmasaydı, geri kalan bölümü gerçekten gülünç bir hal alabilirdi: "Regl dönemlerinde şiddetli ağrılar eşliğinde geçen kanamalarını bu yüzden neşeyle karşılamıştı; çünkü halen hasta olduğunu gösteren bir kanıt olarak görüyordu."

Kızın kanama arzusu nereden kaynaklanıyordu peki? Sigmund Freud isimli, karşı konulamaz bir hekime karşı bir genç kızın duyduğu arzudan olmasın? İşte, psikanalist, içeride unuttuğu gazlı bezi fark ettikten sonra yeniden odaya döndüğünde, kız bu yüzden tedirgin oluyor! Yani, kan kaybından ve nabzının aninde düşmesinden değil, "hasta yatağında, aşka dair eskiden kalmış arzusunun gerçekleştiğini görmesinden" ötürü... Öyle ki, neredeyse bilincini yitirmek üzereyken, "kendisini hiç olmadığı kadar mutlu hisseder"... Atardamarlardaki baskının azalmasının, bir tür baygınlık yaratabileceği fikri ise, Freud'un aklına hiç gelmemişe benziyor. O halen, her türlü patolojinin cinsel nedenleri olduğuna dair fantezileriyle yaşamayı tercih ediyor.

Dolayısıyla, Emma Eckstein, aynı akşam, dinlenmek üzere bulduğu bir eve geçmek üzere, hastaneden ayrılıyor. Akşam ise, pek iyi bir uyku uyuduğu söylenemez. Peki, nedeni ne? Tedirginlik, stres, endişe mi? Hayır, düşündüğünüz gibi değil. Nedeni, klinik açıdan çok daha bariz bir neden: "Bana karşı hissettiği arzunun bilinçaltında yarattığı niyetler," diye yazar Freud. "Ve o gece onun yanına gelmediğim için, yeniden bir kanama geçirir. Benim ona karşı gösterdiğim şefkati canlandırmak için, hiç yanılgı payı olmayan bir yöntem..." Kız, birbiri ardı sıra üç kez kanama geçirir ve kanamaları dört gün boyunca devam eder (!). Freud, şu sonuca varır: Bunun "bir anlamı olmalı"...

Bu olayların üzerinden on yıl geçtikten sonra, Emma Eckstein kırk yaşına vardığında, halen ağrıları devam etmektedir. Yüzü tamamen tahrip olmuştur; Freud ise bu duruma karşı, yeni bir nevroza yakalanma şeklinde teşhis getirmiştir. Psikanalize yeniden başlamayı önerir kadına... Kadın ise, bu öneriyi reddeder ve karın bölgesindeki büyük bir apseyi alan genç bir hekim bayana danışır. Birkaç sene sonra, ciddi bir teşhis eşliğinde, dölyatağını alırlar: Miyom. Bir diğer deyişle, kas dokusunda bulunan iyi huylu bir tümör; büyük olasılıkla da yetişkinlik çağlarından beri süregelen kanamalarının nedeni...

İçine kapanan, hiç hareket etmeyen, yatak döşek yatan, yüzü tanınmayacak hale gelen Emma Eckstein, 1924 yılında, beyin damarlarından birinde ortaya çıkan bir aksaklık sonucu öldü. Freud, bu ölüm karşısında istifini bile bozmadan, kızın psikanaliz yöntemiyle başarılı bir şekilde tedavi edildiğini ileri sürecektir. Kızın hastalığının yeniden nüksetmesinin nedeni ise, dölyatağının ameliyatla alınması ve bunun sonucunda nevrozunun canlanmasıdır! Freud, *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*'de, ölü kadına son bir darbe daha indirerek, bir yargıda daha bulunur: "Yaşamının sonuna dek zaten hiç normal olamamıştı." Kadının bu sırada psikanalist olduğunu, bunun da Sigmund Freud'un sihirli değneğinin kendisine değmesinin bir ispatı olduğunu özellikle belirtelim. Son tespit de şu şekilde: Ernest Jones'un bin beş yüz sayfalık yaşam öyküsünde, Emma Eckstein'ın ismi, hiçbir yerde geçmiyor.

Freud'un ünlü hastalarından biri, meşhur Kurt Adam ise, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'den alıntılandırılmış Nietzsche'nin şu cümlesini öğretir Freud'a: " 'Şunu yaptım,' der belleğim. – 'Olanaksız,' der gururum ve inat eder. En sonunda, bellek bizi terk edip gider..." Bu cümle, aslında, Freud'un teşhisindeki tüm hataları açıklamaktadır: Teşhis, tahmin ve tedavi konusunda son derece ciddi hatalar işlemiş olduğunu ona söyleyebilirdi, ama o kibri yok muydu, tüm bunların olanaksız olduğunu ona sürekli yineleyip duracaktı.

Freud'un düşünce yapısında, Nietzsche'nin bu fikri, ego ayrışması ve inkâr halini alır. Freud, *Ego ve Savunma Mekanizmaları* (1938) adlı kitabında, dürtü ve gerçekliğin inkârı arasında bir anlaşmazlık çıktığında, endişenin eşlik ettiği tehlike fark edilmez ise, gerçekliğin inkâr edildiğini açıklar. Tehlikenin, can sıkıcı olumsuzluğun, yaralayan anıların önüne geçmek için ise, özne, gerçekliğin ortaya çıkmadığını iddia eder. En azından ortaya çıkan şeyin, gerçeklik şeklinde görülmemesi gerektiğini savunur.

Dolayısıyla, Sigmund Freud isimli genç bir hekim, bir nevroz olayına menenjit teşhisi koyarak, bir yanılgıya mı düşüyor? O dönem tüm tıp camiası, benzer bir hata işliyordu. Morfin bağımlısı bir arkadaşını toplardamar içine enjekte edilen kokainle iyileştirmeye çalışmasına rağmen, bu yöntem, onu iyileştirmek bir yana, ölümüne neden olabiliyordu. Bununla birlikte, Freud, iğneden ziyade yutma yollu bir tedavi uygulamayı tercih ediyordu –her ne kadar, metin, bunun tam tersini kanıtlasa da... Tüm çabaları sonucu histerik olarak tanıttığı bir genç kız, Sigmund Freud'un fark etmediği bir sarkomdan ölmüş olabilir miydi? Henüz on dört yaşında bir kızcağız, bizzat kendi ailesi tarafından, Freud'un tıp alanındaki keskin görüşüne teslim edilmişti. Zaten, kızın açıkça görünen bir histeri durumu mevcuttu; ancak bunun nedeni, onu ölüme götüren kanser idi, yoksa mesleki yeteneksizlik değil. Mathilde isimli bir kadın da, tıpkı kızı gibi, Freud'un yanlış ilaç tedavisi sonucu ölmüş olabilir mi? O

dönemde herkes, bu ilacın ölümcül zehrinden bihaberdir. Histeri teşhisi konmuş bir hastanın korkunç acılara gark olmasının sebebi ne olabilirdi? Elbette, bilinçaltında Freud'a âşıktı ve bu aşkını başka mecralara aktarıyordu. Her ne kadar, hastanın burun boşluğunda ameliyat sırasında yarım metre uzunluğunda bir gazlı bez unutulmuş olsa da, yine de iddiada bir değişiklik olmuyordu: Aşkını başka mecralara aktarmış; hepsi bu...

Freud, somatik ve aşırı sorunsal olarak nitelendirdiği her şeye sırtını dönmektedir. Elbette, bunun öneminin ayrımına varmaktadır. Ve bir yandan da, her şeyin temelinin germ plazmada, biyolojide, yaşam dürtüsü ile ölüm dürtüsünün karşılaştığı hücrelerin maddi merkezinde, anatomide, fizyolojide bulunduğuna emin olsa da, aynı zamanda sinir sisteminden de söz eder ve kendisini bilinçaltının veya psişik aygıtın üzerinde gören her şeyin, metaforik bir şekilde tarihsel bir yetersizlik içinde ifade ettiğini belirttikten sonra, psişik etkinliği, beynin içinde konumlandırır ve bu bölgede çalışan psikanalistin, biyolojik mekanizmaların doğası hakkında çok daha fazla bilgi edindiğini öne sürer.

Dolayısıyla, Freud, bedeni tanır; ama yine de onun ayağını kaydırma yolları arar. Edimsellik ilkesi temelinde yarattığı dünyasını gözlemlerken kullandığı göz ve zekâ sayesinde, gerçeklikten artık hiç endişe etmez; ona kulak asmaz. Sorun, dünyanın maddesel gerçekliği ve insanların tensel derinliği değildir; daha çok, yüceltme etkinliğinin titizlikle incelenmiş kusursuz ürünü olarak, onun yarattığı kavramsal evrenin üstünlüğüdür. Beden, büyülenmiş bir şekilde ortadan yok olur: Yeni Dünya'yı keşfetme açlığı içindeki bir fatih açısından, hiç de eğlenceli olmayan, son derece kaygılandırıcı, ağır, talepkâr, titizlik isteyen bir durumdur. Elbette, psişik dünyanın gerçekliği, biyolojik niteliktedir. Freud, tüm yaşantısını, bunu ifade etmekle geçirmiştir; ama bu kasvetli ve üzücü gerçeklik, ona herhangi bir keşif alanı da açmamış; evrensel bir şöhrete kavuşma rüyasını gerçekleştirmesine hiçbir zaman olanak tanımamış; kaderinin akışının önüne geçmiştir. Peki, bunun nedeni, kurgusal olanın, daha ilginç potansiyeller doğurması olmasın? Freud, laboratuvarlara sırtını dönecek; zafer arzusunu gerçekleştirmek üzere, divandan medet umacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KERAMET

DİVANIN YAYLARI

1

SİGMUND, HARİKALAR DİYARINDA

"Mantıklı düşüncenin kuralları, bilinçaltının içinde devreye girmez ve bilinçaltını, mantıksızlık krallığı olarak nitelendirebiliriz."
FREUD, *Psikanalizin Özeti*, 32.

Bedenin inkârı ve gerçekliğin reddi, Freud'u, kendi çabalarıyla yarattığı bir dünyaya yönlendirir. Tüm yetkilerini aktardığı bir dünyadır bu... Psikanalist, elle tutulur her şeyi inkâr ederek kurgulara, kavramlara, fikirlere ve numenlere can ve ruh verir. Kant'ın, Hegel'in veya Alman idealizminin büyük ismi Schelling veya Fichte'nin, ya da Novalis benzeri bir romantik yazarın yapıtlarıyla yarışan devasa bir külliyatın içinde, bu gölgeler tiyatrosunu, büyük bir felsefi yetenekle canlandırır.

Kendi evrenini yetişkinlerin evrenine yeğleyen bir çocuk misali, insanı teskin eden kurguların, insanı endişelendiren gerçekliklerin eşlik ettiği bir varlığa tercih edildiği bir yaşantıyla süslü, büyülü bir evren yaratmıştır. Freud, Lewis Carroll'un Alice'inin eşliğinde yol alır. Aynanın diğer alacakaranlık yüzünde kavramsal kişiliklerin yer aldığı bir sinemada, bu sonsuz izdüşümün oyuncuları –yani, libido, dürtüler, içgüdüler, bilinçaltı, Oedipus, ilkel kabile, baba kıyımı, duyguların bastırılması, yüceltme, Musa, nevroz, psikopatoloji– büyük bir zevkle canlandırılır. İşte, bu efsunlu felsefe dalaveresinin baş aktörleri bunlardır.

Freud'un gerçek ile kurmuş olduğu ilişki, büyülüdür: Onun evreninde, sarkom diye bir şey yoktur; gazlı bezler ve morfin bağımlıları da... Dölyatağındaki tümörlere veya farmasötik ilaç hatalarına da yer yoktur bu evrende... Buna karşın, Freud'un bu farandolu*, babayı öldürme görüntülerini, anneyle yatma arzularını, ensest ilişki isteklerini, kıyım heveslerini, mastürbasyon yapmak için duyulan şiddetli kaşıntıları, çılgınca birini arayan döl yataklarını, çiftleşen ebeveyn sahnelerini, mastürbasyon

* Eski bir Fransız halk dansıyla benzetme yapılmış. (ç.n.)

yapan süt çocuklarını, yamyam şölenlerini, anamorfoza uğramış rüyaları, dövülen çocukları ve genellikle cinsel içerikli bir karmaşıklık halini tetiklemektedir. Bu durum ise, rahatsız olmuş, gücenmiş, incinmiş, şaşırmış, küçük düşürülmüş olan Freud'u öylesine sinirlendirir ki, onun *topyekûn cinsiyetçiliğ*inden söz eder hale geliriz!

Eğer Freud tüm insanlığı baştan aşağı dönüştürme arzusu hissetmeseydi, gerçekliği kurguya yeğleyen iyi niyetli insanları kırbaç zoruyla yola getirmeye çabalamasaydı, tüm bu büyülü dünyanın pek bir önemi de olmazdı. Zaten, bir adam kendisine bir evren yaratıyorsa ve orada yaşamayı, kendisini yabancı hissettiği bir mekânda varlığını sürdürmekten daha tercih edilebilir buluyorsa, bunun pek bir önemi kalmaz. Freud gibi bir sanatçı, arzularını sürekli gerçeklik yerine koymaktadır. Bu durum, tıpkı bir müzisyenin dünyayı sadece kendi kulağıyla işitmesi, başkasının kulağını kullanmaması veya bir ressamın komşusunun gözüyle değil bizzat kendi gözüyle etrafı gözlemlemek istemesi durumunda ona kızamayışımıza benzer.

Gerçi Freud kendisine büyülü bir dünya yaratmakla yetinmemiştir; birçok insanı da bu dünyaya yöneltmiş; tüm insanlığın da –istisnasız bir şekilde– günün birinde bu evrene girmesini dilemiştir. Onun tiyatro sahnesini gerçek dünya olarak kabul etmeyi reddeden küstahlara hakaretler yağdırmaktan geri durmamış; hepsine "nevrozlu", "hasta", "içe kapanık" gibi etiketleri yapıştırmış; psişik yaşantılarının kalın mı kalın balçığının içinde başlarına kakacak binlerce şey bulmuştur. Bunun için de, hayal ürünü sirk ortamına girebilmek üzere bir mekanizma uydurdu: Divan. Zaman içinde bir konsept haline gelmesi için didinip durduğu bu mobilyaya uzanan kişiye, halen bugün bile, sihirli bir evrene, sanatçı-felsefeci ürünü yaratıkların fır döndüğü, gizemli bir dünyaya giriş bileti verilmektedir.

Tıpkı bir tabloya bakarken veya bir operayı izlerken, bir roman veya şiir okurken, bir film seyrederken veya bir fotoğraf ya da gravüre bakarken olduğu gibi bir yolculuk olsaydı bu, pek sorun çıkarmazdı. Ama Freud, bu yolculuğu onun eşliğinde gerçekleştirenlerin, nevrozlarını, psikozlarını, sıkıntılarını, nevrastenilerini, histerilerini, ruh daralmalarını, fobilerini ve ruhlarına dair diğer patolojilerini iyileştireceğini iddia etmiştir. Bu tedavi sözü ise, bu dünyaya girildiğinde, sağlığınızın yerine geleceği, ruhunuzun refaha kavuşacağı ve her türlü psikopatolojik durumdan sıyrılacağınız inancını paylaşmayı öngörür.

Freud, Viyana'daki muayenehanesinde, gerçeklikten kopuş vakalarını iyileştirmek için, insanı gerçeklikten kurtarabilen bir diğer dünyayla çepeçevre sarılarak, bu kopuş durumunu benimsemeyi önerir. Bir diğer deyişle, kurgusal bir evrene doğru düzenlenen bir yolculuk, bir kaçış önermektedir. Tıpkı, şeylerin son derece basit göründüğü bir öteki evren yaratarak, şu an yaşanılan dünyaya tahammül etmeyi sağlayan dini inanışlar gibi... Bu dünyadaki varoluşçu acılardan kurtulmak için, öteki evrende bir gezinti: Ebeveynlerini sevişirken gördükten sonra, babasının etinin yendiği bir yemek,

annesiyle çiftleşen bir oğlan, işaretparmağını anüsüne sokan süt çocuğu, evdeki hizmetçiyi arkadan düzen baba... Elbette, her şey çok daha iyi bir hal alacak. Aydınlık Çağı düşünürü Freud'dan mı söz ediyoruz? Haydi, biraz daha ilerleyelim.

Freud'un sihirli evreni, Voltaire'in mantığının yasa hükmünde olduğu bir evrene kesin bir biçimde sırtını döner. Nietzsche'yi ise, umursamaz bile. Freud'a dair efsane, aslında, Viyanalı psikanalisti, büyük özgürlükçü düşünürlerin tapınağına buyur etmeyi hedeflemektedir; çünkü insanlık ona çok şey borçludur; ne de olsa insanları mitlerden, kurgulardan, masallardan, fantezilerden, uydurmacalardan kurtarmıştır! Gerçi, Freud, her daim popüler bir bilgeliğe, mitlere, gizliciliğe yakın kaynaklara erişim isteğinden vazgeçememiştir. Çok öğretici bir eser olan *Psikanaliz ve Terapi*'yi birkaç kez okuyun: Cizvitlere özgü bu metinde, yazar, çok açık bir biçimde size yoldaş olarak gözükmek istemiyor; bunun için de son derece sakınımlı davranıyor. Ama bu sırada, açıkça tarafsız ve nesnel olan bir analiz kapsamında, her iki dünya arasındaki birçok kesişim noktasının altını çiziyor: Kurum tarafından aynı küçümseyici muamele, mistisizme ilişkin herkesin bildiği kötü bir şöhret, resmi bilimden kaynaklanan benzer bir hor görme, "halkın karanlıkta kalmış ancak yıkılmaz önsezilerine" (XVI. 102) dair bulunacak benzer bir köken... İşte, Viyanalı Aydınlanma düşünürünün yazdıkları, şöyle bir sonuca varmamızı sağlıyor: "Psikanalistler ile (okültistler) gizliciler arasında kurulacak bir ittifak ve bir işbirliğinin tasarlanması hem kolay, hem de gelecek için son derece zengin bir görünüm sergilemektedir" (*ibid*). Sanki, *Aufklärer** olduğunu beyan etmede, Voltaire'den çok daha fazlasını görüyoruz karşımızda.

Elbette, sofistike düzeydeki bu söylemsel küçük başyapıt, ayıran unsurlar üzerinden yoluna devam etmekte ve ortak bir noktada buluşmanın olanaksız olduğu konusunda yüce tanrılarına yeminler etmektedir. Zaten, mektup yazışması da, bunu kanıtlamaktadır: Stratejik gerekçelerden dolayı, okültüstlerle içli dışlı bir yakınlığı olduğunu itiraf ederse, psikanalizin saygınlığını sonsuza dek ortadan kaldırmış olurdu. Freud, yayımlanmış metinlerinde, bu konuda taraf olmayacağı konusunda okurunu önceden bilgilendirmekte; onu okültistlerin savlarına katılmaya davet edenleri, bunun bir işe yaramayacağı konusunda uyarmaktadır. Elbette, tarafsız olduğunu açık bir şekilde belirtmektedir, ama "telepati olguları"ndan söz etmeyi de ihmal etmez (XVI. 121) ve "telepatinin uyku durumundan destek aldığına dair aksi iddia edilemez olgu [*sic*]" üzerinde denemeler yazar. (*ibid*) Eğer bir konuda taraf olmaktan çekiniyor ve yansız kalmak istiyorsanız, telepatik *olgular*dan söz etmek dışında başka araçlara da başvurulabilir.

* Aydınlanmacı. (ç.n.)

Freud, okültizm konusunda ağzını arayan Eduardo Weiss'e mektup yazar (24 Nisan 1932): "Benim bakış açım, hiçbir şeyin esasına girmeden, kibirli şekilde reddetmeyi içermez. [...] Doğrudur [*sic*], okültizmle ilgili olduğu söylenen her olgunun ardında, yeni ve çok önemli bir şeyin –düşüncenin aktarımı olgusunun [*sic*], yani bir mekânın içinde psişik süreçlerin başka insanlara aktarımının– gizlenmekte olduğuna inanmaya dünden razıyım. Tüm açıklığıyla yaptığım gözlemlere dayanan kanıtım da var elimde [*sic*] ve bu konuda halkın önünde görüşlerimi ifade etmeyi düşünüyorum. İtalya'da psikanalizin öncüsü olma rolünüz karşısında, aynı anda okültizmden yana bir tutum sergilemeniz, doğal olarak tehlikeli bir hal alacaktır..."

Dolayısıyla: Okültizm, psikanalizle benzer nesnelerin kaygısını duyar; düşünce ve diğer psişik biçimlerin mekân içindeki aktarımı sağlanır; Freud ise, bu savını, kendi uyguladığı deneyimlere dayandırır: Anımsayacaksınız, Anna hakkında Karl Abraham ile yazışırken, kızın "telepatik bir duyarlılığı" olduğunu belirtmişti (9 Temmuz 1925); ama okültistlerin dostu olduğunu öne sürmek, psikanaliz açısından intihar ile eşdeğer tutulacaktır.

Aynı alıcıya gönderilen diğer mektuplar ise (8 Mayıs 1932), Freud'un ikiyüzlülüğüne eklemelerde bulunur: okültizme evet, ama okültistlere hayır. Bu konuda, psikanalistlerin bilimselliği tercih edilmelidir! Ama, temelde hep aynı söylem yatar: "Bir psikanalistin okültizm konusunda açıkça taraf olmaktan geri durması, herhangi bir ilkeyi ifade etmeyen, tamamen pratik ve geçici [*sic*] bir önlemdir. Okültizmle hiçbir şekilde ilgilenmeksizin bu konudaki tüm araştırmaları küçümser bir edayla reddetmek, rakiplerimizin acınası örneğini izlemek anlamına gelir."

Yazışmanın samimi dili, bu konuya ayrılan metinlerdeki –*Psikanaliz ve Telepati* (1921) ve *Rüya ve Telepati* (1922)– son derece ağır diplomatik ton ile çelişmektedir. İşinin ehli bir strateji uzmanı ve becerikli bir taktikçi olan Freud, Viyana, Avrupa ve dünya çapındaki entelektüel çevrenin farklı uğraşlarının bulunmasından dolayı, insanlarla arasına mesafe koymanın ve bu mesafeleri korumanın gereğinin farkındadır. Peki, resmi çizgisi ne olacaktır? Psikanaliz, bir bilimdir. Okültizmle dostane bir şekilde ilerlediğini itiraf etmek ise, psikanalizin savunduğu davanın, *de facto* olarak, saygınlığını zedeleyecektir.

Freud, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde, gizli olguların anlamlarını sorgular: Bir düşüncenin aktarımı, bir telepati ve diğer "çok-hassas güçler"in (278) ardında ne vardır? Bunların hepsi, salt bir hayal ürünü müdür? Yanıt: "Varlığı, entelektüel açıdan son derece seçkin insanlar tarafından bile kanıtlanmış olgular üzerinde kesin ve mutlak bir yargıda bulunma fikrinden uzak duruyorum." (*ibid*) İşte, bizi de azat ediyor: Gizli olguların varlığı doğrulanıyor; onların birer kurgu, hayal ürünü anlatı veya uydurma olmadığı ortaya çıkıyor. *Gizli gerçeklik*, böylelikle, psikanalistin bilimsel nesnesi haline geliyor.

Peki, eksik olan nedir? Araştırmalar, çözümlemeler ve düşünceler... Ne bir kınama ne de küçümseyici bir egemen güç yoktur; sadece resmi belgeler vardır. Gizli olgu, herhangi bir şekilde söz konusu edilmez; daha çok onu anlama endişesi göze çarpar: Dolayısıyla, Freud'un evreni, okültizm dünyasıyla tamamen uyumsuz değildir. Okumayı sürdürelim: "Diğer olguların –örneğin, ruh çağırmanın temelindeki olguların– gerçekliğini [*sic*] kanıtlamayı başardığımızda, kendi 'yasalarımızın' da bu yeni deneyimlerin dayattığı değişimlere boyun eğmesini sağlar; bu sırada, onları birbirine bağlayan bağıntıları ve şeylerin düzenlerini tepeden tırnağa sarsmaktan imtina ederiz." (279) Doğru okuduk: Freud, ruh çağırmadan söz ediyor; diğer bir deyişle, tarafsız kalmak için, Littré'nin *ruh çağırma* ve "Ruhçuların batıl inançları"na dair verdiği tanıma dayanmaktadır. Aynı sözlükte, Ruhçu sözcüğünün karşısında şöyle yazar: "Bir medyum yardımıyla ölülerin ruhlarıyla iletişim kurduğunu ileri süren kişi"...

Dolayısıyla, Freud, bu büyülü evrenin ruhani yanını göz ardı etmemektedir: Bu okültizm uygulamasına, tıpkı tektanrılı bir dinmişçesine yaklaşsaydı, kuşkusuz bu konuda yazdıklarının da başka bir lezzeti olurdu. Kendisini Aydınlanma düşünürü olarak tanıtan bu zatın yaptığı sert eleştiri ise, genel itibariyle din, özel itibariyle de Yahudi-Hıristiyan geleneğe herhangi bir şekilde yer ayırmazken; telepati, düşüncelerin aktarımı ve ruhçuluk konusundaki iddialarını seçip çıkarmak ise pek kolay değildir.

Düşüncenin aktarımı konusunda, aslında her şey açık ve nettir: "*Düşüncenin aktarımı* konusuna inanıyorum ve 'büyü' konusundaki şüphelerimi sürdürüyorum," diye yazmıştır, 5 Mayıs 1901 tarihinde Fliess'e – yakın bir zamanda yayımlanan bir diğer mektupta da, *düşüncelerin okunması* gibi bir kavramdan söz eder ki, bu, entelektüel açıdan daha az tehlikeli bir ifadedir... Şüphe duymanın, köktenci bir inançsızlık anlamına gelmediğini gözlemleriz: *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda ve *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nde, ne Tanrı'ya ne de dine karşı kuşkucu bir yaklaşım sergilemez; ateizminden söz edip, öteki dünyaya sırtını dayayan teselli yöntemlerini reddettiğini açık bir şekilde ifade eder.

Freud, kendi inanışlarına bilimsel bir açıklama getirmeye çabalamaktadır: Düşüncesi, fiziksel süreç içindeki dalgalar yoluyla aktarılacaktır. Önüne geçilmesi olanaksız bir süreç... Peki, ama sözü edilen bu dalgalar nelerdir? Bir düşünce, mekân içinde nasıl böylesine el değmemiş şekilde hareket edebilir? Sessiz sedasız bir şekilde ve herhangi bir hasara uğramaksızın, bir yayıcıdan yola çıkıp, dalgalar halinde ilerleyen şeyleri de içine alarak, kendi özündeki iletiyi tanıyan alıcıya nasıl ulaşır?

Mantık, bilimsel bir gelişmenin tüm görünümlerini sunar; ama bu konuda edimsel bir işlev görmeyen her şeyi kapsamı dışında bıraktığı için, sadece görünümleri içerir. Telepati konusunda ise, Freud, duygusal bir suç ortaklığını içeren bir ilişki içindeki iki insan arasında iletişim kurma arzusunun, empatinin gerektiğini belirtir. Ayrıca, telepatik malzeme, ister istemez, can sıkıcı bir olayın ardından oluşmuştur – bir kaza,

bir yasa, bir travma. Hangi gerekçelerle? Freud, bu konuda daha fazla şey söylemez. Bu kadarı yeterlidir.

Freud, yaşantısı boyunca birçok kez, okültizmle ilintili anları yaşadığını iddia eder. Düşüncenin aktarımı ve telepatinin yanı sıra kendisi dışında kimsenin bulunmadığı ortamlarda adının seslenildiğini işitmek, oğlunun cephede öldüğüne dair bir rüya görmek, Macaristan'dan gelen telepatik bir gücün egemenliği altına girdiğini düşünerek birisine mektup yazmak – ki bu kişi, genellikle Ferenczi olurdu ve o da Atlantik ötesiyle mektuplaştığını iddia ederdi. Freud, düzenli olarak, şu veya bu kişinin, önemli bir dönüm noktası olduğunu düşündüğü bir anda ne düşündüğünü, ne söylediğini veya ne yaptığını sorguluyordu.

Örneğin, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nin müstakbel yazarı, dikkatsizlik sonucu nişan yüzüğünü kırınca, gerçek bir paniğe kapılır. Her şeyin, ama her şeyin, psişik yaşantının büyülü dünyasına atfen bu dünyada bir anlam ifade ettiğine inanan, en küçük ayrıntıya bile evrensel bir içerik yükleyen, kırılan bir vazo veya kötü iliklenmiş bir ceketten yola çıkarak başkalarına yeni evrenler yaratmakta beis görmeyen, konuşma sırasında yaşanan küçük bir tereddüdü bile, tüm dünyanın bilmediği bir kıtanın keşfi yolunda bir adım olarak değerlendiren biri olarak, tıpkı en kırılgan hastalarının yaşadığı bir endişe yumağına dönüşmüştü.

Freud, 26 Ağustos 1882 tarihinde, Martha'ya bir mektup yazar ve ona, yüzüğünün kırıldığı gün, bu olayın tam olarak yaşandığı saatte, onu eskisine oranla daha az mı sevdiği veya bu ilişkiden daha fazla mı usanmaya başladığı ya da ona sadakatsizlik mi yaptığı sorusunu yöneltir! Bu konunun peşini bırakmayan, gülünç düşmekten veya çelişkili bir görünüm sergilemekten çekinmeyen bilim adamı, derhal bir manevra yapar: Kırılan yüzük konusunda en ufak bir şüphesi dahi yoktur; o anda nişanlarının bozulacağına dair herhangi bir kuşku doğmamıştır içinde veya sevgilisinin kalbinde daha az yer kapladığına dair bir endişeyi, aklından geçirmemiştir. Peki, ama tüm bunlara rağmen, niçin halen bu tür soruları ortaya atıyor? Onun terminolojisiyle konuşmak gerekirse, "kötü beğenili" sorulardır bunlar... Açıklayalım: Martha, sevgilisinin sorusuna yanıt verir, meğer, o sırada, pasta yemekteymiş. Bu bilinçaltının bir kusuru değildir; üzerinde durmaya değmez!

Henüz anlayamamış olanlara daha açık bir şekilde ifade edelim: Freud, batıl inançlı biridir. Bu durum ise, bilimsel mantık ve rasyonel düşünce yapısı ile bağdaşmaz. Ayrıca, Wilhelm Fliess ile mektuplaşması, onlarca kanıtla doludur. Benzer şekilde, Aşağı Saksonya'da Harz dağlarında, kötü talihin önüne geçmek için bir gelenek vardır: Kapıların üzerine tebeşirle Latin haçlarından üç tane çizilir. Freud, tatillerini düzenli olarak burada geçirdiği için, bölgeyi tanıyordu. Freud'un müritleri arasında en sadıkları belirlemek için bir araya gelen Gizli Komite, onunla yine bu bölgede buluşmuştu.

Gerçi, kötü talihi kovmak için böylesi bir âdetin varlığından haberdar olan Freud, dostuna yazdığı mektuplardan birinde, mektubun üzerine üç adet haç çizer. Böylelikle, bu gizemli işaret, dişil olanla (5 Kasım 1899), *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde yer alan –ancak ne olduğunu bilemediğimiz– yasaklı şeylerle (8 Mayıs 1901), içeriği bilinmeyen bir rüya aracılığıyla (26 Nisan 1904) ilişkilendirilmiş olur. Bu işareti, aynı zamanda, özel yazışmaların dışında da –örneğin Jung'la olan mektuplaşmada– buluruz. Çünkü difteriye yakalanan kızı Mathilde'nin üzerine kötü talihi çekmemek için, kızın ismini yazmak istemeyen psikanalist, *Düşlerin Yorumu*'nun bir bölümünde, bu konuya göndermede bulunur! (IV. 150)

Bu batıl inanç, ayrıca, sayılarla ilgili saçmalığa inanmasında da kendini göstermektedir. Fliess, her şeyin, rakamlarda gizli bir mantık çerçevesinde insanın başına geldiğini gerekçelendiren, ancak ne dediği pek anlaşılmayan bir döngü kuramını savunuyordu. Bununla birlikte, bir dizi hesaplamayı aktarırken, bunlara eşlik eden bir açıklama sunmamaktadır. Tüm bu hesaplar, 1 Mart 1896 tarihli –*Histerinin Nedenleri Üzerine* adlı kitabının yayımlandığı yıl– mektubun bir bölümünü kaplamaktadır. Freud, Anna'ya hamile kalan eşi Martha'nın ilk sancılarından söz eder: "Doğum, 3 Aralık tarihinde gerçekleşti. Aybaşı dönemi ise, 29 Şubat'a rastlamıştır. Martha, buluğ çağından beri düzenli âdet görmektedir. Âdet dönemi, yirmi dokuz günden biraz daha fazla sürer. Dolayısıyla, 3 Aralık ila 29 Şubat tarihleri arasından söz ediyoruz: 88 gün = 3 x 29 $^1/_3$.

28
31
29

88 ÷ 3 = 29 $^1/_3$ gün
-28

10 Temmuz'dan 3 Aralık'a kadar: 5 x 29 $^1/_5$

21
31
30
31
30
3

146 ÷ 5 = 29 $^1/_5$
-46
-1

Yirmi dokuz günü biraz aşan bir dönemden söz edildiğine göre, çocuğun doğumu beklenen tarihte gerçekleşmiş [*sic*] ve bebeğin anne karnındaki ilk kıpırdanmaları da, âdet döneminin beşinci mühletinde söz konusu olmuş." İşte, kızınızın neden dilsiz olduğunun açıklaması...

Ancak, Freud, bilim alanında bulunduğunu meşrulaştıran Fliess'in sözümona desteği olmaksızın, daha nevrotik bir tavra bürünebilir. Telefon numarasındaki rakamlar konusunda yaşadığı panik durumlarında olduğu gibi... Viyana'da telekomünikasyon idaresi, ona "A 1817 O" şeklinde bir telefon numarası vermişti ve bu durum Freud'un çok hoşuna gidiyordu; çünkü bu numarada "18" ve "17" sayıları bir arada bulunuyor; çevrelerini de "A" *–alfa*nın A'sı– ve "O" *–omega*nın O'su– harfleri sarıp sarmalıyordu. Ama daha önce verilmiş olan "1 43 62" numarası, onu çok sinirlendirmişti; çünkü bir ölüm tehdidini barındırıyordu: *ne de olsa,* "43" yaşındaydı ve o sırada *Düşlerin Yorumu,* yeni yayımlanmıştı; "1" sayısı da buradan geliyordu; *demek ki,* "62" yaşında öleceksi...

Tedirginliğe ve paniğe kapılan, ölüm korkusu karşısında dehşete düşen Freud, Fliess'e yazdığı mektupta, "51" yaşında öleceği sırrını paylaşır. İşte, "62" sayısı da bu şekilde safdışı bırakılmıştır. 22 Haziran 1893 tarihli mektubunda ise, son derece ciddi bir şekilde şöyle yazar: "Bilimsel olarak temellendiremediğim ve ortada kalmış bir fikrim var: Farklı rahatsızlıklar yüzünden daha 4, 5 veya 8 yıl daha acı çekeceğim. İyi ve kötü dönemlerim olacak. Ardından, 40 ila 50 yaşlarım arasında da, ani bir kalp krizi sonucu öleceğim." Bu fikri bilimsel olarak temellendirmek, zor olsa gerek.

İki şeyi aklımızda tutalım. *Birincisi:* O sırada, yani 1892 yılı Haziran ayında, Sigmund Freud'un Berggasse 19 numaralı evine, altı seneden beri bir hasta gelmektedir ve Freud, divana uzandırdığı bu hastayı, para karşılığında tedavi edip iyileştirdiğini ileri sürmektedir. *İkincisi:* Freud, bir anda ölmeyecektir; elli bir yaşında bir enfarktüs geçirecektir. Ama on altı yıl boyunca sürecek olan acılı ve uzun bir kanser, onu en sonunda seksen üç yaşında alt edecektir.

Komşusunun gözündeki lekeyi bile çözümlemek konusunda son derece yetenekli olmasına karşın, kendi gözündeki bir sorundan dolayı iyi göremediğini fark edemeyen Freud, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde yaptığı bir analize göre, aklımızdan nedensiz yere geçtiğini sandığımız bir rakamı rastlantıyla seçtiğimizi anlatmak, boşuna bir çabadır; çünkü her zaman psişik yaşantımızın determinizmine sıkı sıkıya uyarız. Freud'un büyülü evreninde, rastlantı diye bir şeye rastlanmaz: Salt büyülü gereklilik vardır sadece.

Freud, savını temellendirmek için, analizini yaparken, bir arkadaşına yazmış olduğu mektuba göndermede bulunur. Mektupta, *Düşlerin Yorumu*'nun elyazması üzerinde düzeltiler yaptığı sırada, zor ve cansıkıcı bir görev yüzünden çok yorulduğunu paylaşır. O ana dek 2467 hata bulduğu için, metni tekrar okumaya cesaretinin kal-

madığını da ekler. Peki, niçin "2467" dersiniz? Yanıtını Sigmund Freud derhal verir – kuramcının külliyatının içine nüfuz etmiş olan büyülü düşüncenin mantığını da şimdi göreceğiz. İlk kanıt: Freud, askeri görevini yaparken tanıştığı bir generalin emekliye ayrılacağını gazetede okumuştu. Vardığı ilk sonuç: 1882 yılında tanıştılar; adam 1899 yılında emekliye ayrılıyor. Yani, etken çalışma hayatından emekliye ayrılışı arasında 17 yıl var.

İkinci kanıt: Freud, bu durumu karısına anlatınca, kadının aklında da şu soru belirir: Kocası da, emekliye ayrılmalı mı yoksa? İkinci sonuç: Eşi, merhametli biri değildir – demek ki, onun meslek hayatının dışına çıkmasını, son derece adil bulabiliyormuş. Hesaplamanın üzerinden yeniden geçer. *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'ndeki tuhaf çözümlemeyi yeniden okuyalım: "Askeri hizmetimi yerine getirdiğim dönemde, erginliğe geçişimi, yani 24. yaşımı kutlamıştım (o gün, izin almamama rağmen, görevimin başına dönmemiştim). Demek ki, 1880 senesiymiş. Yani, üzerinden 19 sene geçmiş. 2467 sayısının içinde, 24 sayısını görüyorsun. Benim yaşımı al ve ona 24 ekle: 43 + 24 = 67!" [ünlem işareti konusunda: *sic*] Bunun da anlamı şu ki, Freud, karısının şaşkın bakışları karşısında, kendi emeklilik yaşını düşünmeksizin, seksen yaşına dek çalışacağını söylüyor. Dolayısıyla, hesaplayıcımız, başyapıtını tamamlamak üzere çeyrek yüzyıl çalışmasına rağmen, içinde halen bastırılamaz bir neşe olduğunu göstermek istiyor!

Okültizm alanında geçirilen çıraklık dönemi, düşüncelerin aktarımına inanış, telepati deneyimi, büyüye karşı duyulan şüpheciliğe karşın onu tamamen ve net bir şekilde kınamamalar, ruhçuluğu dillendirmeler, kötü talihi kovmak üzere kişisel düzeyde uygulanan ritüeller, Wilhelm Fliess'in düzmece bir şekilde bilimsellik atfettiği nümerolojiyi benimsemeler, ayrıca pratik ve teorik düzeyde de batıl bir edayla sayılara dair inanışlar geliştirmeler... Freud, gerçekten harikalar diyarında yaşıyormuş. Aydınlanma düşünürü olduğunu iddia eden birinin efsanesi de, bu şekilde çatlıyor ve içinden, 20. yüzyıla ait bir tür *Aufklärer*'in kartpostalı çıkıyor. Avrupa kıtasında 18. yüzyıl filozoflarının mirasçısı olmaya aday bir kurgu da, bu şekilde sararıp soluyor.

2

BÜYÜLÜ NEDENSELLİKLER KRALLIĞI

Büyünün özü nedir?
"Psikolojik yasaları, doğa yasaları yerine koymasını sağlayan yanlış algı."
FREUD, *Totem ve Tabu* (XI. 293)

Sigmund Freud'un, Marcel Mauss tarafından kaleme alınan 1902-1903 tarihli bir metin olan *Büyünün Genel Kuramına Dair Eskiz*'i okumuş olduğunu, *Totem ve Tabu*'da (XI. 286) yaptığı bir atıf sayesinde öğreniyoruz. Peki, gerçekte ne düşünmüş olabilir? Freud'un büyüden *şüphe* duyduğunu daha önce görmüştük. Bu da demek oluyor ki, büyüyü mutlak bir şekilde kınamıyor. Samimi bir muhaliflik göstermek istediğinde ise, dolaylı anlatımlardan kaçınarak, konunun etrafında dönüp durmaktan sakınıyor: Dini inanışların obsesif nevroz olduğunu iddia etmek, Mısırlı Musa'nın Yahudi topluluğunu icat etmiş olabileceğini savunmak, Hıristiyanlığın cinsel ahlakı bastırdığını dile getirmek, açık bir şekilde ifade edilmiş ve kuramsal olarak da kararlılıkla savunulmuş gerçekliklerdir. Peki, büyüyü ve hatta okültizmi niçin bu denli köktenci, samimi, net, kesin ifadelerle eleştirmekten kaçınıyor?

Totem ve Tabu, büyüye dair bir takım analizler içeriyor. Ama bu analizlerin hiçbiri, onu değerinden düşürmeye yönelik olarak kurgulanmamış. Peki, ne diyor Freud? Öncelikle, büyüleme ile büyüyü birbirinden ayırmakla başlıyor: Bir tanesi, zihinleri ele geçirmeyi, onları sakinleştirmeyi, kendi tarafına çekmeyi, güçlerinin çözülmesini sağlamayı öngörürken; ötekisi, animist bir teknik olarak, doğanın gizeminin tamamen açığa çıkmadığı bir evrende hareket etmekte; bazı doğal süreçleri, insanın istencine bırakmakta; zarar verme yetisini ise başkasına aktarmaktadır.

Ardından, büyülü davranışları incelemeye başlar: Yağmurun yağmasını, verimliliğin artmasını, başarılı bir av geçirmeyi, düşmanına zarar vermeyi, ölü bir kişinin gücünü veya erdemlerini edinmeyi nasıl başarıyorlar? Folkloristler, antropologlar, etnologların yaptığı analizler üzerine yorumlarda bulunur. Ardından, –benim de is-

tediğim gibi– psikanaliz ile büyülü düşünceyi karşı karşıya getirmek istediğimizde kullanabileceğimiz ilginç bir tanımlama yapar. Freud'a göre, büyünün tanımı nedir; özü neden oluşur? "Psikoloji yasalarının, doğa yasaları yerine konmasını sağlayan yanlış algı." (XI. 293) Doğru okudunuz: Gerçeği bilmemek, doğada görünür olan şeye dair mekanizmadan habersiz olmak, bilimsel bilgiye direnen şeylerin nedenini, niçinini açıklayamamak ve en sonunda da, açıklanmamış olduğu için açıklanamayan her şeyi açıklamak üzere *psikolojik yasaları*nı ortaya çıkarmak...

Açıkça görülüyor ki, –biraz önce de okuduğumuz üzere– Freud, tüm entelektüel yaşantısı, yani yarım yüzyıllık düşün ve yazın geçmişi boyunca, 19. yüzyıl ila 20. yüzyılın dönüm noktasında bulunan insanların –yani kendisi ve çağdaşlarının– psikopatolojilerini, nevroz vakalarının kökenlerini ve daha genel bir deyişle, tinsel aygıtın işleyişine dair her şeye ilişkin büyük soruları yanıtlayabilmek için, adına yaraşır bilimsel yanıtlar sunamamıştır. Dolayısıyla, Freud'un da bizzat itiraf ettiği gibi, kendisinin niçin psişik alana yöneldiğini anlarız: Somatik alan, bilgiye karşı direnç göstermektedir – metaforik bilinçaltı, anatomik germ plazmaya karşı; bilimsel bir karanlığa karşı koyabilmek için büyülü bir metafor olmaktadır.

Dolayısıyla, Freud'un bu cümlesini bizzat Freud'a uygulayabilir ve psikanalizin, bu ilkel düşünce –bir diğer deyişle, ilk düşünce, gelecekteki bilimsel bir nedensellik yerine geçici bir büyülü nedensellik öngören düşünce– mekanizmasına itaat ettiği varsayımını öne sürebiliriz. Bu da demek oluyor ki, bilimsel yasaların kendilerini bu bilimsellik öncesi geçici çarelere başvurmaktan ayrı tutmalarını beklerken, Freud'un psikoloji yasaları, gıyaben hazır bulunacaktır. Psikanalistin birçok önermesi, bu varsayımı destekler niteliktedir; özellikle de, daha önce sözü edilen, ruhun biyolojisine ve psişenin kimyasına dair bir gelecek varsayımında olduğu gibi. Bu sırada, Freud da, söylemini *büyülü düşünce* mantığı içine yerleştirmektedir; yani, polemiğe açık bir akıl yapısından bağışık olarak, bu sözcüğe, Marcel Mauss veya Claude Lévi-Strauss'un atfettiği anlamı verme endişesiyle...

Freud'un büyü konusunda söylediği bir diğer söz de, psikanaliz konusunda şaşılacak derecede güzel bir şekilde işlemektedir: "Benzeşme ve bitişiklik, çağrışım süreçlerinin iki temel ilkesidir. Büyülü reçetelerin saçma sapanlığını en etkin şekilde açıklayan da, fikir çağrışımlarının egemenliğidir." (XI. 292) *Düşlerin Yorumu*'nu okuduğunuzda, rüyalarda yer alan nesnelerin anlamlarına ayrılan sayfaların hepsinde, bu savın mükemmel bir şekilde açıklandığını göreceksiniz.

Benzerlik ilkesi, birçok büyülü eylemi açıklayacaktır. Örneğin, ilkel insan, yağmur yağması için, müzik aletlerini kullanarak sağanak gürültüsünü taklit eder; tarlasının verimli olması için de toprak ile cinsel birleşme anını işaretlerle anlatır; av hayvanlarının iyiliğini kazanmak için, üzerine hayvan postu giyerek ritüel danslarını

yapar. *Tıpkı* ve *fiili olarak*, aşırı isteklerine konu olan nesneyi elde edecekmiş gibi davranır: Yyağmur yağar; hasat çok cömerttir; bol bol yiyecek madde bulur.

Freud, bir rüyayı yorumlarken ne yapar? *Tıpkı* ve *fiili olarak*, rüyadan bir anlam çıkaracakmış gibi davranır. Örneğin, *Düşlerin Yorumu*'nda aktarılan, "suça eğilim endişesinin ardından agorafobi geliştiren bir genç kızın rüyası" (IV. 406) olayında, hasta kadın, yaz günü yolda yürürken başına "tuhaf bir şapka taktığını, şapkanın ortasının yukarıya doğru kalkmış, yanlarının ise aşağı doğru sarkmış olduğunu (betimlemesinde burada biraz soluklanıyor) ve bir yanın diğerinden daha alçakta durduğunu" anlatıyor. Son derece mutlu, neşeli ve sakin bir tavır takınarak, bir sürü genç subayın önünden geçerken de, ona hiçbir şey yapamayacaklarını söylüyor kendi kendine...

Yorum: Freud, *tıpkı* şapka şapka değil*mişçesine* davranmış ve fiili olarak, büyülü düşüncenin yardımıyla, "ortası yukarıya doğru kalkmış, yanları ise aşağı sarkan bir parçayı" kullanarak, erkeğe ait genital organı elde etmiştir. (*ibid*) Doktorun yönelttiği soru ise, şöyledir: Bayanın, cinsel organını çok beğenen bir kocası var mıymış? Şapkalı kadın, bu soruya olumlu yanıt verir. Böylelikle, bu anatomik ayrıntı, rüya yorumunun doğruluğunu kanıtlar: Diğerinden daha alçakta duran bir haya, tıpkı şapkanın yan tarafına benzemiyor mu? Şaşırtıcı değil mi? Demek ki, başının üzerinde böylesi hoş bir sembolik anatomi unsuruyla gezen bir bayanın, büyük olasılıkla daha küçük şapkalarla gezen subaylardan çekinmesine gerek yoktur...

Büyülü düşüncenin bir imzası mahiyetinde analojik düşüncenin işleyişine dair bir diğer örnek ise, puronun penis ile ilişkilendirilmesi sırasında ortaya çıkar. Şeytan ayrıntıda gizlidir derler ya; Freud da purolarla ilişkisini derli toplu hale getirmeye uğraşır. Yirmi dört yaşındayken başlar sigara içmeye ve tıpkı sigara müptelası babası gibi, seksen bir yaşına kadar da içmeyi sürdürür. Puro içmeye merak sarar ve böylelikle tüm yaşamı boyunca onu ele geçirecek bir tutkuya da adım atmış olur; çünkü otuza yakın ameliyat ve on beş yıl süren acının ardından çene kanseri yüzünden ölümünün, puro kullanımıyla doğrudan bağlantılı olduğu açıkça ortadadır: Freud, 25 Nisan 1923 tarihli mektubunda, "Vücudumdaki dokuların bana başkaldırmasının altında, tütün etmeninin bulunduğunu iddia ediyorlar," diye yazar. Freud, aslında günde yirmi puro içiyordu. Bununla birlikte, bir dizi somatizasyondan da yakındığını biliyoruz: Kalp ritmi bozuklukları ve dostu Wilhelm Fliess'e yazmış olduğu bir dizi mektupta bolca ayrıntılandırdığı nezle... Öyle ki, burnundan ne kadar irin aktığından, irinin renginin niteliğine, pıhtıların boyutlarına, burnunun ne sıklıkla aktığına dek anlatır; hiçbir şeyi eksik bırakmaz.

Arkadaşı ise, iyileşmesi için, sigara içmeyi tamamen bırakmasını salık verir. Freud, bunu dener ve bu süreçte ortaya çıkardıkları konusunda arkadaşını bilgilen-

dirir: Bir anda günde bir-iki, ardından haftada bir puro içmeye başlar. En sonunda da, alışıldık dozuna –evdeki hizmetçisi Paula Fichtl'in her gün ona satın almak üzere dışarı çıktığı, o meşhur yirmili pakete– ulaşır.

Ancak, Freud'un arkadaşına söylediğine göre, puro içmeyi bırakması, semptomlarının iki katına çıkmasına neden olur: Günde üç-dört kez kalp çarpıntıları, ritim bozuklukları, tansiyon, nefes darlığı, kalbin yakınlarında ağrılar, sol kolda uyuşma, solunum güçlüğünden yakınmaktadır. Tüm bunların yanında, zihnini saran ölüm düşüncesiyle birlikte ortaya çıkan psişik bir depresyon hali de söz konusudur.

Girdiği bu "perhiz" konusunda yorumlar yapan –bu sözcüğü, kendisi seçmiş olup; bilinç ve bilinçaltı açısından önemini bilmektedir– Sigmund Freud, 19 Nisan 1894 tarihinde Wilhelm Fliess'e yazmış olduğu mektupta şöyle der: "O zamandan beri (bugüne bugün üç hafta oldu), dudaklarımın arasına sıcak namına hiçbir şey girmedi..." Bu noktadan yola çıkarak, sigara içme ile ilgili bir kuram oluşturması, bizi şaşırtmasın: "Artık mastürbasyonun biricik büyük alışkanlık ve 'ilkel gereksinim' olduğuna; alkol alışkanlığı, morfin, tütün gibi diğer keyif maddelerinin de, sadece bir ikame ürün yerini tuttuğuna inanmaya başladım" (Fliess'e mektup, 22 Aralık 1897). Dolayısıyla, *Düşlerin Yorumu*, sigara veya puronun, sembolik açıdan fallus ile eşdeğer olduğunu ileri sürmektedir. (IV. 432)

Freud'un tüm düşüncesi, burada mevcut: Takıntılı bir şekilde tütün bağımlılığı olan bir kişideki psikonevroz durumu, tuhaf sembolik eşdeğerlikler (puro = fallus; sigara içmek = mastürbasyon yapmak); kişinin entelektüel yapısına içkin bireysel dürtülerin despotluğu; takıntılı tütün alışkanlığını bırakmayı reddetmek ile ölümü inkâr etmenin eşdeğer tutulması; "toksikomani" eğilimi (on iki yıllık kokainman Jones'un ürettiği bir sözcük)... Ama, öte yandan ve özellikle de, gezegenin geri kalanı için geçerli olduğunu ileri sürdüğü kuramını, bizzat kendisinin çürüttüğünü, tuhaf bir şekilde fark etmesi...

Böylelikle, mastürbasyon sigarası şeklindeki öğretisine atıfta bulunurken, bu konuyla son derece ilgili bir psikanalist dostu, Havana purosu karşısında duyduğu bu tutkunun anlamı konusunda ağzını arayınca, Freud şöyle yanıt verir: "Bazen, bir puro, sadece bir purodan ibarettir." Dolayısıyla, Sigmund Freud'un ukala kuramına göre, yeryüzündeki tüm sigara içicileri, annesinden meme emer ve ikame bir mastürbasyon mantığını devreye sokar – sigara içmekle yetinen Freud dışında...

Freud'un büyü konusundaki araştırmaları ile psikanalitik kurama dair çözümlemeleri arasında bir diğer denk düşme ise, *Totem ve Tabu*'daki şu cümlelerde kendini açıkça ortaya koymaktadır: "İlkel insanlarda, düşünce, halen büyük ölçüde cinselleştirilmiştir, ve [...] düşüncelerin üstün gücüne inanış, dünyaya hükmetme olasılığına duyulan sarsılmaz güven, buradan kaynaklanmaktadır." (XI. 299) Bu düşün-

cenin ardından da bir diğer cümle geliyor: "Kısacası, artık şunu söyleyebiliriz: Büyüyü düzenleyen ilke, animist düşünce şeklinin tekniği, *düşüncelerin üstün gücü*ne karşılık gelir." (XI. 295) Büyülü düşüncenin bir otoportresi midir bu?

Erişilebilir veya olanaklı bir bilimsel düşünce bulunmadığı zaman, büyülü bir düşünce ile ikame edilmesi, ilkel zihinsel mantık dâhilinde "fikir çağrışımlarının egemenliği", "düşüncenin cinselleştirilmesi" ve ilk insan topluluklarının psişesinde yer alan "düşüncelerin üstün gücüne inanış", aslında Sigmund Freud'un tüm külliyatında etkin olan ilkelerle ilintili değil midir? Freud'un, zaten alt başlığı *Totem ve Tabu* olan bu kitabında, "vahşi kabilelerin ve nevroz hastalarının ruh yaşantısındaki bazı benzerlikleri" incelediği gerçeğini göz ardı etmeyelim. Dolayısıyla, herkes bilir ki, Freud, eserde tanımladığı şekilde vahşi biri değildir.

Demek ki, Freud, büyülü nedensellik ilkesi temelinde tedavilerde bulunmuştur: *Bir yandan,* semptomlar, acılar, ağrılar, psikonevrozlar, zihinsel patolojiler ve ne kadar düşünse, açıklasa, iyileştirse ve tedavi etse de, Freud da dahil tüm ruh doktorlarını kapsayan bir cehalet; *diğer yandan* ise, tüm nevrozların nedenlerini, çocukların babalarına karşı duyduğu cinsel çekiciliğin rolünü, her türlü zihinsel rahatsızlığın temelinde, libidoyla bağlantılı bir travma halinin bulunduğunu açıkladığını iddia eden bir büyülü düşünce. İkisinin arasında ise, büyülü bir nedensellik yardımıyla bağıntıyı kuran kişinin söyledikleri, gerçekte aralarında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmayan şeyleri bir araya getirmekte...

Emma Eckstein'ın durumu, Freud'un zihninde bu mantığın nasıl işlerlik gösterdiğini sergilemeye yaramıştır: Bir yandan, genç bir hanımın kanamaları, sancılı geçen âdet dönemleri ve migrenleri; diğer yandan, –Freud'un kendi başına getirdiği yoruma bakılırsa– doktoruna âşık olan bir hastanın histerikçe arzusu; bu ikisi arasında ise, hakem rolüne soyunan ve bu kadının *tıpkı* bir mastürbasyon arzusunu bastırmışçasına davrandığını, daha sonra da aktarılmış bir aşk gösterisinde bulunduğunu, bu durumun da *fiili olarak* Freud'un yoğun çabaları sonucunda teşhis edilmiş histeriyi ve ona eşlik eden kanamaları açıklayacağını ileri süren bir terapist...

Peki, bir diğer genç bayan hekim başka bir teşhis koymuşsa ve bu teşhisi, büyülü düşünceyi dışlayan, ilhamını bilimden alan bir görünüm sergilemişse, gerekli görülen histeroktomiye* başlamadan önce, dölyatağında bir tümör teşhis etmişse, ne olacak? Freud, yine de büyülü düşüncesinin kor gibi parlak kırmızı savını korumayı sürdürür: Elbette, bu noktada somatik olanı reddetmez –zaten reddetmesi ne mümkün! –; ancak onu ikinci plana iter: Onun için öncelikli olan tek şey, histeridir ve eğer hastasını

* Rahim alınması. (ç.n.)

kendi büyülü kanıtları doğrultusunda iyileştiremezse, bunun sorumluluğu da, bir hareketiyle histeri rahatsızlığını uyandıran cerraha yüklenecektir. Kaçış yok!

Bir diğer olay ise, büyülü nedenselliğin Freud'un düşün dünyasındaki –ve ne yazık ki terapi yöntemindeki– sürekliliğini teyit etmeyi sağlıyor. Katerina, Freud'un 1893 yılında tatilini geçirdiği bir handaki hancının kızıdır. Hanlarında konuk ettikleri adamın mesleğinden haberdar olan kız, hastalığından ona da söz etmeye karar verir: Gözleri yanmakta, başında ise bir ağırlık hissetmektedir. Kulaklarından korkunç uğultular yükselmektedir. Baygınlığa varan bir halsizliği vardır. Göğsünde ise, bir baskı hissetmektedir. Rahatlıkla nefes alıp verememekte; boğazında bir sıkışıklık ortaya çıkmakta; sık sık anjin olmaktadır. Halüsinasyonlar da cabası... Yani, ağır bir klinik tablo söz konusudur.

Freud, kızı sorguya çeker ve bu itirafı yapmasını sağlar. Viyanalı hekimin, sürekli olarak cezbetme kuramının etrafında dönüp dolaştığı bir dönemden söz ediyoruz: Demek ki, hancının kızı, dadısını babasıyla yatakta basmış; babasının ise, kızına karşı cinsel yeltenmelerde bulunduğundan, ancak kızın bunu reddetmiş olabileceğinden şüphe ediliyor. Freud, kızı ne muayene etti, ne de hekim olarak dinledi. Ona klinik bir muayene yapılmasını da telkin etmedi. Ama büyülü nedensellik gereği, bir histeri durumunu teşhis etmiştir. Bugün ise, bir hekim, böylesi bir klinik tabloya karşı karşıya kaldığında, bilimsel bir nedenselliğin gerektirdiği şekilde, temporal bir lop epilepsi teşhisinde bulunurdu kuşkusuz...

Kokusal halüsinasyonlarla sarsılan Mary R.'de de benzer bir davranış özelliği söz konusudur; yanık puding kokusu hissetmektedir. Elinde sadece bu bilgi bulunan Freud ise, teşhisini koyar: Histeri. Bununla birlikte, burun ile beyin arasında yer alan ethmoidal kemikteki çürümelerle bağlantılı kronik bir burun enfeksiyonu tedavisi uygulanır kızcağıza... Ancak, geçirdiği operasyon sonucu bu kemiği artık kullanamaz hale gelir; ardından da semptomlar ortaya çıkar; hastalıkbilimiyle ilgisinin de göz ardı edilmemesi gereken bir bilgi...

Ancak, Freud, bu konu hakkında konuşulmasını istememektedir: her türlü büyülü düşüncenin kapısını aralayan şey, histeridir; hepsi bu. Psikanalist ise, şöyle bir açıklayıcı senaryonun iskeletini oluşturur: Mary R., ilan-ı aşk ettiği patronu tarafından işten kovulur. Dolayısıyla, kokusal halüsinasyonların nedeni de, bu kovulma hikâyesiyle açıklanır. Peki, hangi bilimsel gerekçelere dayanarak? Her zaman olduğu gibi edimsel olanlara... Çağdaş bilimden haberdar olan hekim, büyük olasılıkla, operasyon sırasında koku sinirlerinin bozulmasından kaynaklanan bir parosmiyi tedavi edecektir.

Freud, *Düşlerin Yorumuna İlaveler*'de (1911), sembolizm konusunda psikanalize sıklıkla yöneltilen ve öğretisine karşı çıkanların temelde dayandığı bir uyarıyı anımsar ve öne sürdüğü seçeneği bu şekilde savunur: "Psikanaliz alanında çalışanların hiçbiri,

böylesi bir sembolik konuya dayanan varsayımdan [*sic*] vazgeçemez." (XI. 3) Sembolik düşünce, büyülü düşünceyi adlandırmanın bir diğer yoludur. Gerçek ile gerçeğe dair yargının arasına, dünyanın belirli bir bakış açısı dışında şeklini bozuk gösteren görüşleri katar: Göründüğünden *daha fazlası*, göründüğünden *farklısı* ve göründüğünün *ötekisi*dir aslında. Baştan savılan gerçekliğin tüm nitelikleriyle yüklü imgelemi ortaya çıkarmanın ve gerçekliğin önünü kesmenin bundan daha iyi bir yolu olamaz.

Bir önceki örnekte ise, şapka şapka değildir aslında; başka bir şey anlamına gelir; başka bir şeyi simgeler ve başka bir değere sahiptir: Rüya gören kızın kocasının penisi. Freud'un bu konuda bir sonuca varmasını sağlayan şey nedir? Yaptığı genelleme: Çünkü, "şapka = penis" varsayımı, ona göre, başka bir çağrışımla yüzleşmek zorunda kalır: Bu şapka, acaba insan yüzünün iki yanından aşağı sarkıyor mu? Madem şapka = penis denklemi geçerliyse, bu şapkanın aşağı doğru sarkan kesitleri = kocasının cinsel organından aşağı doğru sarkan kesimler, yani testisler anlamına gelir. Demek ki, testisler, en azından Freud'a göre ne kadar aşırıysa o kadar doğrulanabilir olan varsayımına destek oluyor. Simge ne kadar fazla bir simgeselliğe sahip ise, simgenin gerçekliği de, varsayımsal olarak o denli doğrulanabilir hale gelecektir. Simgesel düşüncenin ilkelerine göre, gerçeklik yalandır; sanal olan ise gerçek. Maddi içkinlik, bir kurgudan ibarettir; çünkü gerçeklik, sadece simgesel olana aittir.

Akılla kavranılabilir fikre tapınmanın ve görüngüsel duyarlılığın göz ardı edilmesinden daha Platoncu bir yaklaşım üretilemez. Bilinçaltının numenal olmasını her ne pahasına olursa olsun isteyen Freud, disiplinini de, elle tutulur bir maddiyat ve gerçeklik yerine hayali ve sembolik olanı ön plana getiren çabalarının kaynağı olan idealist düşüncenin büyük geleneğinin içine yerleştirme arzusunu itiraf eder. Psikanaliz, Platon'un mağarasında yeniden canlanır; düşünceler üzerine eğilirken, dünyadaki nesnelerin gerçekliğine sırtını döner. Onun evreni, bir karşı-evrendir; dünyanın zıddıdır; tersine çevrilmiş bir dünyadır; şapkaların penis, kilitlerin vajina, kutuların dölyatağı, paranın dışkısal maddeler, düşen bir dişin mastürbasyon arzusu, saçların dökülmesinin ise hadımlaştırma anlamına geldiği bir tiyatro oyunudur tüm bunlar...

Peki, böylesine gelişigüzel bir şekilde ortaya konmuş denkliklerin anlamı nedir: Balık, yılan, kravat, kuşkonmaz, ağacın gövdesi, mum, şemsiye, güdümlü balon, burun = penis; kutu, sandık, çekmece, dolap = kadının cinsel organı; puro = penis; yoksa tüm bunlar salt biçimsel bir analoji anlamına mı geliyor? Üzeri örtülü bir masayı kadınsallıkla bağdaştırmanın, fallokratça* ve özyaşamöyküsüne uygun bir eğilim gösteren Freud'un anneyi ve (mutfağı, masayı, yemekleri ayarlayan) eşi, kaderinde bu işlerin yazılı olduğu kadınsı figürle aptalca bir şekilde özdeşleştirmesinin başka nasıl bir açıklaması olabilir ki? Peki, kilidi zorlayarak bir eve giren hırsızların yer

* Bir penise sahip olmalarından ötürü, erkeklerin kadınlar karşısındaki üstünlüğüne inanan kişi. (ç.n.)

aldığı bir rüyanın, aslında salt bir edimsel kapris nedeniyle bir çocuğu bir tencerenin üzerine koymak için uyandıran ebeveyni simgelediğine dair nasıl bir açıklama getirilebilir?

Bu analojik akıl yürütme, düşüncenin sıfır noktasını resmetmektedir. *Düşlerin Yorumu,* M.S. 2. yüzyılda Artemidoros'un *Rüyaların Anahtarı*'ndan bu yana, sembolik asimilasyon alanında en ufak bir gelişme dahi kaydetmemiştir. Antik dönemde yazılan bu rüya yorumu ile Freud'unki, aynı ilkelerden yola çıkmaktadır: Keyfi olarak denkliklerin varlığını ileri sürmek, yorumcunun kaprisine göre, iki şey arasında bir eşitlik işareti kurmak – Freud söz konusu olduğunda, cinsel bir eğilimden söz edilmesi kaçınılmaz olacaktır: Ne de olsa, onun aklında, gerçekliğin bir kesiti, her zaman için cinsel bir boyutu içinde barındırmaktadır. Rüyanın yazılı aktarımının, bir çözümleme şeklinde değerlendirilip *yorumlanması,* evrensel bir gerçekliğe erişimden daha çok, yorumcunun öznelliğine bir giriş sağlamaktadır. Freud, rüya yorumu önerilerinde, ötekinin gerçekliğinden çok, kendi gerçekliğini keşfetmektedir. Rüya, bir bakıma, yorumcuyu bilinçaltına yönlendiren ana güzergâhtır...

Kanıtı da şöyledir: Birçok psikanalist, aynı rüyaya dair kendi yorumlarını getirmeye çalıştıklarında, benzer bir yorum üzerinde uzlaşacakları nesnel bir sonuca varamazlar; ama her defasında, kendilerine ait olan ve yine kendi takıntılarını dışa vuran fantezilerini ortaya dökmek gibi bir öneri sunarlar. Aynı analiz nesnesi için, farklı cinsten ve bireysel teşhisler elde edilmektedir: Freud'un Oedipus kompleksi, Adler'in organ eksikliği, Jung'un arketipi, Reich'in orgon enerjisi, Lacan'ın küçük "a" nesnesi ve psikanaliz tarihini oluşturan diğer edimsel konular...

Eğer tek bir psişik olgu için tek bir yorum var olsaydı ve eğer tüm psikanalistler, kendi aralarında anlaşmaksızın tek bir yorum üzerinde sistematik olarak birleşselerdi, işte o zaman gerçeklikten, bilimden, kesinlikten söz edebilir; ardından da Freud'un ve psikanalistlerin çalışmasını, doğa bilimlerinde Darwin'in, astronomide ise Copernicus'un keşifleriyle aynı çizgiye yerleştirebilirdik. Ama rüya yorumu, yorumlanandan daha çok, yorumlayıcı hakkında bilgi vermektedir. Tüm astrofizikçiler açısından, Yerküre denilince akla, kendi etrafında ve Güneş'in çevresinde elips şeklindeki bir yörüngeye göre dönen, yuvarlak bir şey gelir; insan ise, insanlık tarihi boyunca maymun türünün geçirdiği evrimin ürünüdür. Tüm psikanalistler açısından ise, aynı psişik olgu, bir dizi okumadan kaynaklanır ve bu durum da, psikanalisti, bilimsel bir disiplin yerine, (Nietzsche tipi) bir perspektivizm şeklinde düşünmeye yöneltir.

Sembolik düşüncenin gücüne olan inanç, Freud'un *Psikanalizin Özeti*'nde verdiği kuramsal bir aksiyomu varsaymaktadır: "Mantıklı düşüncenin kuralları, bilincin sınırları dahilinde işlemez ve bilinci, mantıksızlık diyarı olarak adlandırmak da pek yanlış olmayacaktır." (32) Freud'dan bunun benzeri bir itirafta bulunmasını bekleyebilir miyiz? İşte, Freud kendi başına büyülü nedensellik ilkesini formüle etmiştir.

Mantıksızlık diyarı ile meşgul olduğu için, başlı başına bir evren, bir dünya, bir dil, bir iletişim biçimi üretmesi gerekmektedir: Kavramsal bir ütopyaya, zihinsel bir atopiye, alternatif bir sözlü tarihe gereksinimi vardır. Ayrıca, bu hayali evreni, arzularını gerçek yerine koyan bir çocuğun saflığıyla doldurması gerekir. Çocuklar, hayali düşmanlarıyla mücadele etmek için oyuncak takımlarını kuşanırlarken, Freud da düşsel dünyaları keşfetmek için üzerine bir fatih kostümü diktirir. Mantıksızlığın diyarında, psikanalist kral olur.

Her daim alegorilere, metaforlara hevesli olan Freud, bilinçaltının, çözülmesi gereken bir bilmece olduğunu ileri sürer... Oedipus buna zorlamaktadır ne de olsa! Fliess'e yazmış olduğu bir mektupta (6 Aralık 1897), Freud'un numeni, kendisine erişilecek bilgi kanallarını sonuna dek kapama özelliğini yitirir ve Grekçe veya Latince ya da hiyeroglifler gibi kolaylıkla okunmasını sağlayacak bir Rosetta Taşı'nı keşfetme gereği doğuran eski bir dil misali, bir işarete, özellikle de yazılı bir kayda dönüşür. Deşifre etmek, çevirmek: İşte, psikanalistin görevi, budur.

Peki, mantıkdışılığın hüküm sürdüğünün söylendiği bir dil ile ne yapılabilir? Mantıksız bir dil, anlaşılmaz ses ve sözler bütünü, bir diğer deyişle, sırf kendi kullanımı için bir birey tarafından uydurulmuş –yani, her türlü iletişimi engelleyen–dil, bir oksimoron ne anlama gelir? Anlaşılmaz ses ve sözler bütünü karşısında, iki seçenek söz konusudur: İlki, gülüp geçmek ve tekbenci karman çorman bir dile özgü anlamsız şeyler mırıldanan kralın çıplak olduğunu haykırmak; ikincisi ise, bu özdeyişi ciddiyetle yineleyen bir papağanın çılgınlığına kapılıp, birkaç müridin ona özenlice itaat etmesinden dolayı, bu dilin herhangi bir anlamı olmadığına ikna olmak. Yani, ya her şeyin gizemini mahvedeceksiniz ya da dua etmek üzere dizlerinizin üzerine çökeceksiniz.

Sembolik düşünce, mükemmel bir şekilde, psikatistlerin* sekter düşüncesini kendinde cisimleştirmektedir. Yanlış bir dilin öğrenilmesini, üstadın yanı başında bilgilerin doğrulanmasını, müridin de buna itaat etmesini, karşılığında bir başka gizemle yanıt verilen, böylelikle de müritler topluluğunun onayını alan bir gizemin sorgulanmasını, minyatür dinin kutsal nesneleriyle birlikte bir dizi sözlü büyüyü içeren ve kendini yineleyen ritüelleri varsayar – ki bunların içinde sayıları yirmiyi bulan kavram, Freud'un söyleyiş tarzını, Jung'un ve Lacan'ın ifade biçemlerini tanımamıza yardımcı oluyor. Demek ki, Freud, kendi dilinin geçerli olduğu bir dünya öneriyor ve o dünyanın diliyle konuşuyor. Dolayısıyla, ikna edilen ve gönüllü olarak hizmet etme arzusuyla yanıp tutuşan müritler, bu dili öğrenip, günün birinde bir dinin doğumuna vesile olacak bir mezhebi oluşturuyorlar.

* *Psikatizm:* Sürekli aynı sözcük ve fikirleri, mekanik bir şekilde yineleme biçiminde ortaya çıkan konuşma bozukluğu, papağanlık. (ç.n.)

Freud, mantıklı düşünceden vazgeçilmesini gerekçelendiren ve meşrulaştıran bir rüya kuramı öneriyor ve tüm gücü, sembolik düşünceye devrediyor. *Düşlerin Yorumu*, Artemidoros'un *Rüyaların Anahtarı*'na birçok açıdan benzer iken, yaşlı rüya tabircisinden farklı görünmek adına, birkaç yenilik önerisi getiren bir devrimci çalışmanın yazarı gibi tanıtıyor kendisini: Rüyayı, *gelecekte gerçekleşecek olanın* önsezisel habercisi olarak değil, gündüz gerçekleşen bir sorunun geceleyin çözümü ve kuşkusuz cinsel bir bastırmadan dolayı *gerçekleşemeyecek olanın* anamorfoz* tanıtımı olarak görüyor.

Aslında, *Düşlerin Yorumu* başlıklı kalın kitap, pek bir şey söylemez; en azından söylediklerini birkaç satırda özetlemek olanaklıdır ve Freud'un birkaç savı, dönemin bilimsel literatürüne çok şey borçludur. Oldukça fazla sayfada, konu hakkında kaynakçaya bolca atıfta bulunulur; böylelikle tüm dünyanın ne denli yanıldığı gösterilmeye çalışılır. Aslında, Freud'dan önce yazılmış olup, onun bu kalın kitapta tanıttığı düşünceleri geliştirmesine yarayacak herhangi bir çalışmaya bizzat kendisinin atıfta bulunması olanaksızdır.

Bununla birlikte, önseziden ayrıştırılan bir rüya fikri, yeni değildir: Bir gün öncesine ait bir bilmecenin rüya sırasında çözülmesi de, yeni ortaya atılmış bir düşünce olamaz; birçok bilim adamı, bu konular hakkında uzun zamandır yazıp çiziyordu. Kütüphane raflarında araştırmak yerine, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te, bu konuyu açıkça ele alan Nietzsche'ye atıfta bulunulabilir: "Ah Zerdüşt, bu rüyadan sonra, senin yaşantın bize anahtar sunuyor" (*OC,* 156) veya bu konuyu ele alan başka felsefe metinlerine de başvurulabilir.

Kalın bir cilt boyunca, istemediğiniz kadar fazla sayıda rüya yorumuna yer verilmiştir. Freud'un gördüğü elli kadar rüyanın yanında, başkalarının gördüğü ve sayısı yaklaşık iki yüze varan rüyalar... Kaynakçanın eleştirel yorumu, bolca ayrıntı eşliğinde oldukça fazla sayıda rüya analizinden sonra, Freud'un ortaya koyduğu kanıtlar silsilesinde düzenli olarak üzerine basa basa yinelediği öğretisi açısından geriye fazla bir şey kalmaz. Bu savların bir özeti yapılması gerekseydi, tek bir sayfada ve hatta bir alıntı içinde toparlanabilirdi. Freud'un savı, birkaç sözcükle bir araya getirilebilir: *Rüya, bastırılmış ve bilinçaltına gömülmüş bir dileğin gerçekleşmesidir.* Bir diğer deyişle, uykusuzluk halinde yasaklı olan her neyse, uyku halinde onu gerçekleştirmektedir. İşte, durum bundan ibaret...

Ama olaylar bizim beklediğimiz kadar basit görünmüyor: Freud'un fantezisinde sık sık karşılaştığı annesiyle yatma arzusu, rüyada bu denli hoyratça göstermez kendini! Son derece basit aslında her şey... Freud zamanı, ölümü, ahlakı, çelişkiyi ve

* Bir görüntünün, belli bir bakış noktası haricinde, bozuk ve çarpık görünmesi. (ç.n.)

mantığı göz ardı eden bilinçaltının, her şeyi nasıl bu denli karmaşık hale getirdiğinin ardında yatan nedenleri, hiçbir şekilde açıklamaz. Peki, neden? Niçin, bu konuda açık seçik ve imasız bir şekilde ilerlemeyi tercih etmez ki? Sigmund Freud, ebeveyni olan annesinin yatağına girmeyi mi hayal eder yoksa? Peki, bastırılmış arzusunun gereği gerçekleşmesi beklenen sahneyi –yani, annesiyle aynı yatağa girip, çiftleşen oğlanın halini– rüyasında canlandırmaktan neden kaçınıyor? Freud'un keşfettiğini iddia ettiği rüya oluşumuna dair çetrefilli mekanizmaya başvuracak kadar namusluluk taslar mı, bilinçaltı dediğiniz?

Bilinçaltının farklı bir görünüme bürünmesini, kendisini gizlemesini, yerini değiştirip dönüştürmesini, perspektifleri değiştirmesini gerekçelendiren (öyle ki, ensest ilişkiyi arzulayan bir oğlan çocuğunun, rüyasında güdümlü balonlar görmesini, ereksiyonla; enürezi sorununu erk ile; iki kocaman ev arasındaki küçük bir evin, libido projesini sonuçlandırmak için izlenmesi gereken cinsel yolla ilişkilendirmektedir) şey nedir? Annesinin cinsel organını simgelemek üzere, daha önceden bilinen bir mekânın rüyasını görmesini (bu edimsel yasa uyarınca, herkes, dünyaya giriş yapmak üzere annc karnından çıkıldığı dölyolunu anımsayacaktır) gerekli kılan nedir? Peki, geçerli bir nedeni olmaksızın bu denli karmaşıklığın anlamı nedir? Tarihi ve ahlakı göz ardı eden bir psişik ortam açısından, bilinçaltı, oynadığı oyunu gizlemek için türlü dolambaçlara başvurmak konusunda son derece takıntılıdır!

Dolayısıyla, Freud, rüya kuramını, tıpkı Copernicus ve Darwin'in kendi bilimsel keşiflerinde yaptıkları gibi ortaya atar. Peki, Freud'un evinin kapısına asılan mermer plakayı nasıl hak ettiğini bilmek ister misiniz? Haydi bakalım, sırasıyla ilerleyelim: *İlk olarak,* rüyanın içinde, *gerçek bir içerik* ve *açık bir içerik* bulunmaktadır; işte, ilk araştırma alanı karşımıza çıktı: Gerçek, gerçek olmayacak; çünkü sadece deşifre edilecek olup, *açıkta bulunan* şey *gerçek*tir. Rüyanın gerçekliğinin pek bir önemi yoktur; çünkü gerçek olan, rüyanın kurgusallığıdır. Rüyanın içeriğini harfi harfine anlamanız ise, gereksizdir... İşte, Freud'un büyülü mekanizmasının temelinde yer alan gerçekliğin reddine dair itirafla karşı karşıyayız. Dolayısıyla, "iki farklı dil" söz konusu (IV. 319); nitekim açıkça görülüyor ki, doğru deyimi kullanan da sadece Freud'dur. Gerçek içerik, *görsel*leri kullanırken; açık içerik ise *işaretler*den yararlanıyor.

İkinci olarak, rüya çalışması, üç aşamadan geçilmesini öngörüyor: Yoğunlaşma, yer değiştirme ve tanıtım. Peki, tüm bu ortamların anlamı nedir? *Yoğunlaşma* çalışması, kullanılan farklı gereçlerin, çok az öğe içeren tek bir rüyaya ve hatta zayıf ve kısa bir içeriğe indirgenmesini varsayar. *Yer değiştirme* çalışması ise, isminin de ortaya koyduğu gibi, bir çeviriye, bir perspektif değişimine karşılık gelir: Öyle ki, bu yararlı varsayım adına, bir rüyaya ait bir öğenin, ona dair yorumla hiçbir ilgisinin bulunmaması söz konusu olabilir; çünkü bir şeyin yeri değişmiş olabilir... Peki, bu

denli elverişli bir değişimin ardında hangi nedenler yatar? Bu sorunun cevabını bilemiyoruz; ancak Freud her zamanki gibi edimsel bir şekilde böyle bir önermede bulunuyor. Son kertede, *tanıtım* çalışması aracılığıyla, zaman ve mekânda ayrı ayrı duran şeyleri bir araya getirerek, bu iki makamın gerçekliğini düzenleyen mantık yasalarına hiçbir şekilde uymayan yeni bir zaman ve mekânda onlara bir varlık kazandırarak, mevcut karışıklığa bir eklemede daha bulunur bilinçaltı.

Temsil yeteneğine dair çalışma, sembole ve onun meşrulaştırılmasına yapılan bir çağrı eşliğinde, mükemmel şekilde harekete geçer. Freud, cinsel rüyanın diğerlerinden daha üstün olduğunu iddia eder; çünkü bizim toplumumuzda, libidonun daha güçlü bastırıldığını düşünür. Ardında, kavramsal önermesinin merkezini oluşturan iddiasını dile getirir: "Hastalarımın yanında, Oedipus rüyasının –yani, öz annesiyle cinsel ilişkiye girme– ne kadar sık görüldüğünü vurguladığımda, şu yanıtı duyarım: 'Böyle bir rüya gördüğümü anımsamıyorum.' Oysa, bu yanıtın hemen ardından, tanınmayacak halde olup bununla ilgisi bulunmayan, ancak ilgili kişinin belleğinde sık sık yinelenen bir diğer rüyanın anısı canlanır. Ve yapılan çözümleme gösterir ki, aslında aynı içerikte bir rüyadan söz ediliyor; yani yeniden bir Oedipus rüyasıyla karşı karşıyayız. Şuna güvence veririm ki [*sic*], anneyle cinsel ilişkiye dair gizlenmiş rüyalar, içten bir şekilde görülen rüyalardan çok daha sık karşımıza çıkar." (IV. 446)

Dolayısıyla: Freud, onun Oedipus olduğunu gösterecek şekilde, içinde ne bir annenin ne de bir babanın bulunmadığı, basit bir rüyayı anlatır; hasta şaşırır; psikanalist ise, sözlerini yineler: Oedipus rüyasının kanıtı, ortada Oedipus'a ilişkin açık bir kanıtın bulunmamasıdır; dolayısıyla bir Oedipus rüyası olamayacak kadar bastırılmış bir rüyayı gizler içinde; klinik alan ise, güya, psikanalistin rüya yorumunu olumlamak için gereksinim duyduklarını ifade etmesine yardımcı olur: Rüyaların büyük bölümü, Oedipus ile ilgilidir ve evrensel bir nitelik kazandırılan bu iddiaya ters bir görünüm sergileyenler bile, aslında Oedipus ile bağlantılı bulunmaktadır.

İşte, gerçekliğin ortadan kaldırılmasını düzenleyen bu işlemde, Freud'un eylem biçimleri bu şekildedir. Bugün artık dünya çapında öğretilen bir kuram halini alan bir safsata ve bir retorik kurgulamaya yönelik olarak düzenlenen bir hileden ibaret... Öyle ki, annesiyle yatmak isteyen oğlan çocuğu, gerçek içerik ile açık içerik, yoğunlaşma, yer değiştirme, tanıtım, bir diğer deyişle şeklin değiştirilmesi arasında yaptığı hokkabazlıklar sayesinde, kendisini bir gemide, güverteye işerken, üzerine sıçrayan deniz serpintilerinin tadını çıkartırken, kendi hiyerarşik üstüyle aynı surete sahip yunusların geçişini izlerken hayal edebilir. Bunun anlamı, *tartışmasız olarak,* rüya görenin Oedipus arzusudur; yoksa, rüyayı yorumlayan kişinin fantezisi değildir.

Freud'un büyülü nedenselliği mantıklı veya bilimsel nedensellik yerine koymasını sağlayan bu cephaneliğe, bir üçüncüsünü de eklemek gerekir: *Açık içerik ve gizli*

*içerik safsatası*nın, her üç aşamayı da içerecek şekilde (yoğunlaşma, yer değiştirme ve tanıtım) *rüya çalışması safsatası*nın ardından, şimdi de, büyülü nedenselliğe söylemsel düzeyde meşruiyet kazandırılmasını ve mantıksız olanın mantıklı bir gerekçelendirmesini içeren küçük ve temel bir metinde yer alan, *ara fikrin salt içeriği safsatası*na başvurmak gerekiyor. Bu kısa makaledeki savı, oldukça becerikli bir şekilde kullanmış olan Lacan, hiç de yanılmamıştır.

Die Verneinung [Yadsıma] başlıklı bu birkaç sayfa, 1925 yılında bir dergide yayımlanmıştır – şüphesiz Paul-Laurent Assoun'un *Psikanalitik Eserler Sözlüğü*'nde unuttuğu bir metin! Bununla birlikte, yine de Freud'a kalsa, ağırlığınca altın hak eden bir metindir! Peki, ne der metinde? Temel olarak, bir psikanalist için, *hayır = evet*'tir; bu durum ise, büyülü nedenselliklerle gözü büyülenmiş şaheser bir dünyaya adım atmaya direnen tüm kapıları açmaya yardım edecektir. İşte, psikanalistlerin "açıl susam açıl" çağrısının nasıl işlediğini görüyoruz: "Analitik çalışma sırasında, hastalarımızın, araya karışan fikirlerini öne sürme biçimleri, bize, birkaç ilginç tespitte bulunma fırsatı veriyor. [...] 'Rüyadaki bu kişinin kim olabileceğini soruyorsunuz. Annem olamaz.' Biz ise düzeltiyoruz: demek ki [*sic*], annesiymiş. Rüya yorumu yaparken, olumsuzlamayı hesaba katmama [*sic*], araya karışan fikrin salt içeriğini aradan çekip çıkarma özgürlüğümüzü kullanıyoruz." (XVII. 167)

Gerçek ne olursa olsun, hasta ne derse desin, yasaklanmış bir söz bize ne öğretebilirse öğretsin, psikanalitik kelam, yasa yerine geçer: Eğer mantıklı düşünce, bilinçaltında işlerlik göstermezse (bkz. *Psikanalizin Özeti*, 32), psikanalistin beyninde de herhangi bir işlerlik sergileyemez ve bir kez daha görülür ki, psikanalizin alanında, mantıklı olmayanın hükümranlığı geçerlidir; çünkü psikanalist kişi, hastasının gerisinde durduğunda, mantığa, zekâsına, bilincine başvurmaz; bunun yerine, bilinçaltına yaslanır. Tüm bunlar, *Analitik Tedaviye Dair Doktorlara Öneriler* (66) adlı çalışmada, açık bir şekilde belirtilmiştir – bu konuya, "Divan, güldürücü gazla uçan halı" bölümünde yeniden değineceğim...

Reddetmek, bastırılmış olanı dile getirmek demektir; tıpkı bastırılmış olanın da, tanımı gereği, hastanın bilincine yabancı olan şeyi tanımlaması gibi... Sadece psikanalist, bastırılmış olanı ortaya çıkarmada üstat olduğu için, çelişkisizlik ilkesini yok eden bu denkliği kurabilir: *hayır = evet*. Öyle ki, yorumcunun epistemolojik bir dokunulmazlıktan yararlanması sayesinde, rüya yorumunda istenilen şey söylenebilir; hatta ve *özellikle de* hasta kişi bu suçlamaya karşılık verse bile, bu durum değişmez.

Freud, baştan çıkarma kuramı sırasında yaşananlara benzer şekilde, cinsel istismarın reddinde, reddedilen şeyin gerçekliğinin kanıtını görmekteydi; psikanalist ise, meslektaşları için, diktatörlüğü anımsatan şu kuralı kuramsallaştırmaktadır: *Analist, sırf analist olduğu için gerçeği söyler;* bununla bağlantılı olarak, hasta da, sırf hasta

olduğu için yanlış olanı söyler. Bu noktada keşfedilen kategorik zorunluluk, divanın ardına geçerek, psikanalistin egemenliği ile analiz edilen kişinin kulluğu arasında rol dağılımını, kavramsal olarak düzenler; kuramsal olarak meşrulaştırır ve diyalektik olarak doğrular; böylelikle büyülü nedenselliklerin şaheser dünyasına bir giriş bileti kazanılır.

Demokritos'tan Nietzsche'ye, 18. yüzyılın Aydınlanmacı tarihçilerine dek felsefenin yüzakı olmasından bu yana uygulandığı şekliyle rasyonel düşünceyi uzakta tutan, böylelikle de okültizmi, telepatiyi, düşünce aktarımını, ruhçuluğu düzeltmeyi, büyülü nedenselliklere davetiye çıkarmayı, sırtını fenomenal alana dönerek numenal alanın büyülü dünyasını göklere çıkarmayı, duygulu evrenin saygınlığına gölge düşürmeyi amaçlayan, akılla kavranan nesneler ve salt idealarla yapılan kavramsal hokkabazlıklar karşısında sevinçten ağzı kulaklarına varan bu saf satanın sonuçları ne olacaktır? Acınası olacağı kesin...

Freud'un bu cılız analizini keşfettikten sonra, benim yaptığım gibi, Freud'un büyülü düşüncesine herkesi hayran bıraktırmak isteyen bu örneği yeniden okuyacağız. 1913 yılında kaleme aldığı *Tedavinin Başlangıcı*'nda, şöyle yazar Freud: "İlk seans sırasında, seçkin sanatsal zevklere sahip, maneviyata düşkün, genç bir filozof, sürekli pantolonunun plilerini düzeltmekle uğraşmaktadır. Bu genç adamın, *beklenildiği gibi,* [buradaki ipucu son derece belirgin olduğu için, altını ben çiziyorum] tipik bir koprofil olduğunu gözlemliyordum [*sic*]." (98)

Felsefe ile züppeliği bağdaştırarak, kendisinin de bir parçası olmasına rağmen felsefe camiasını hasara uğratan ahmak filozofu bir yana bırakalım ve bir jest ile, yani *pantolonunun plilerini düzeltme hareketi* ile (büyük olasılıkla, bunu da, divana uzandıktan sonra yapmıştır ve bu durum da, Oedipus'tan söz etmeksizin anlaşılabilirdi) onun *tipik bir koprofil olduğu teşhisi* arasındaki bağıntıyı sağlayan mucizeyi anlamaya çalışalım. Ne dersiniz; olağanüstü bir büyülü nedensellik değil mi? Çünkü buruşmuş bir pantolonun plisini düzeltmek, bilimsel açıdan, dışkılara karşı özel bir sevgi anlamına gelmeyebilir.

Tüm insanlık tarafından takdir görülmesini sağlayabilecek nitelikte bilimsel bir keşif gibi sunulan bu gerçeklik, Freud'un salt ve basit bir önermesinden yola çıkmaktadır. Halen en edimsel olan alanda hareket ediyoruz: Denkliği isimlendiriyor ve bu noktadan yola çıkarak, onun simgelediği gerçekliği yaratıyor. Tıpkı nikâh kıyan belediye memuru veya rahip misali ve çiftlerin birleşmeleri için kullandıkları formüle benzer şekilde, psikanaliz de, pantolonun plisiyle bu denli meşgul olmayı, koprofili ile denk görüyor; ve işte karşınızda, psikanalitik hastalıkbilimin sözcük dağarcığına göre estetiğe düşkün filozof olarak damgalanan birisi beliriyor! Freud, rüyalara dair *bilim*ini kurmak için binlerce rüya incelediğini iddia ediyor... Bunu bizzat söylüyor

ve bugün bile bu iddiasını okuyoruz. Peki, Artemidoros'un *Rüyaların Anahtarı*'ndan salt ve basit bir ayrımdan ibaret olduğu birçok kesim tarafından teslim edilen açıklamalarda bulunmak, çok da gerekli miydi?

Zaten, Freud da bilim alanında herhangi bir ilerleme kaydetmemektedir. Kurduğu yapının kilidini oluşturan edimselliğin kökeni, analizi yapanın beklentileri, telkini ve öngörülerine dayanmaktadır. Freud, keşfetmek istediği şeyi, kendi fantezilerini ortaya attıktan sonra bulmaktadır. Psikanaliz, kendi otoportresini ortaya çıkarmaktadır. Bunun için de, *Düşlerin Yorumu*'nun sayfaları arasında üretilen şu çözümlemeyi, kanıt olarak almak istiyorum: On dört yaşında bir delikanlı, takıntı halinde tiklerden, histerik kusmalardan, baş ağrılarından, "vesaireden" [*sic*] mustariptir. Freud, ondan, gözlerini kapamasını ve o anda aklından geçenleri kendisiyle paylaşmasını ister. Çocuk ise; bunun üzerine, dayısıyla dama oynadığı bir sahneden söz etmeye başlar. Yetişkin dayısı, uygun hamleler ve yapılmaması gereken hamleler hakkında yorumlar yapmaktadır. Dama tahtasının üzerinde, babasına ait bir kama, bir orak ve bir tırpan bulunmaktadır. Bunun ardından, orakla tarlasını biçen bir çiftçi görüntüsü gelir. İşte, ortaya çıkan rüyanın *açık içeriği* bu şekildedir.

Freud'un yorumu ise şöyle: Hasta delikanlının çocukluğu zorlu geçmiştir; babası sert ve haşin bir adamdır; annesi ise şefkatli ve uysal. Ancak, anne ile baba anlaşamamaktadır. Boşanırlar ve baba bir başkasıyla evlenir. Yeni annenin kendisiyle tanıştırılmasından sonra, oğlanın patolojisi tamamen bozulur. Çözüm: "Mitolojiden çekip çıkarılmış bulanık bir anı, gerekli materyali sağlar." (IV. 674) İşte, bu anlatının gizli içeriği de şu şekilde: "Zeus, babasını orak yardımıyla iğdiş etmiştir; tırpan ve köylü imajı ise, çocuklarını teker teker yutan ve Zeus'un hiç de çocuksu olmayan bir şekilde kendisinden intikam aldığı Kronos'u betimler. Babanın yaptığı bu evlilik, çocuğun zamanında genital organlarıyla oynadığı için kendisine yöneltilen sitem ve suçlamaları (dama oyunu; yasaklı hamleler; öldürme amaçlı da kullanılabilen kama), babasına iade etmesi için bir fırsat sunar. Burada, tüm bunlar, aslında uzun süredir bastırılan anılar ve bu anıların bilinmezliğe terk edilmiş sürgünleridir ve dolambaçlı bir şekilde, belirgin olarak anlamını yitiren görüntüler misali, bilinç düzeyinde kayıp durmaktadırlar." (*ibid*)

Grek mitolojisinin karmaşık püf noktalarından haberdar olarak doğduğumuzu düşünsek bile, on dört yaşındaki bir delikanlının, bu denli net, titiz ve iyi bir mitoloji bilgisini ve gerek Homeros gerekse Hesiodos'un *İlyada* ve *Theogania*'da anlattıklarını dikkatli bir şekilde okumayı gerektiren şeylerin hayalini kurabildiğini nasıl tasavvur edebiliriz? Elbette, Freud, animik yaşantının içine kalıtsal bir biçimde mitolojik öyküler katabilen psişik bir filojenezin varlığına inanmaktadır. Peki, ama tüm bu mitolojik öyküler psişede bunca ayrıntı eşliğinde kendilerine yer bulabilirler mi? Ouranos baba, Gaia anne, Kronos oğul, anne tarafından imal edilen orak, baba-

sını hadımlaştırmak için annesiyle işbirliği yapan oğul, kesilen ve denize atılan testisler, tüm bunlar ve diğer mitolojilerden kalan ne varsa, tıpkı her an ulaşılabilen ve bilinçaltı tarafından düzenlenen bir gereç gibi, psişenin ayrıntısında yer alabilir mi?

Eğer öyleyse, on dördündeki delikanlının ortaya çıkarılan rüyası, iğdişleştirme orağına göndermede bulunmaktadır; ama, bu yaştaki bir canlının, sadece gözlerini kapayıp zihninden geçen görüntüleri açımladı diye, *rastlantı eseri olmuşçasına* Freud'un aklını sürekli meşgul eden mitolojik referanslara sahip olduğuna nasıl inanabiliriz? Çünkü, tam da karısının yatağına gireceği anda hadımlaştırılan baba, oğullarından biriyle suç ortaklığına giren annenin durumu, sembolik açıdan baba kıyımı anlamına gelen bu hareketi gerçekleştirmeyi reddeden diğerleri, ebeveynin bizzat kendi çocuğu tarafından erkekliğinin yok edilmesi, daha kolej sıralarındaki bu oğlan çocuğunun zihnine egemen olmadan önce, Freud'un benimsediği takıntılardır.

Sembolik düşünce, –bu noktada Freud'a hak verilmeli– mantıklı bir şey değildir; kurgusaldır, büyülüdür, örneksemelidir, öngörüselidir, doğaüstüdür; mantık dışı bir düzene itaat eder. Mantıksallığın dışında kalan bir düzendir bu; anlamsızdır; sözcük oyunlarından, ses benzerliklerinden, anlamsal kaymalardan, aynı gerçekdışı, hayali, son kertede çocuksu bir dünyanın sakinlerinin izin verdiği sözlerden yola çıkar. Bu dünyada, arzular gerçek yerine konur; yorumsal anamorfoz sayesinde gerçekler de, başka yasalara, başka zaman ve mekânsallıklara uyan, salt idealar evreninde yaşama gibi bir arayışı olmayanların gündelik yaşantılarının dayanak noktalarından başkalarını temel alan, farklı bir dünyanın aracısı haline gelir. Nietzsche, *Demokritos Hakkında* adlı kitabında, gerçek materyalistin şöyle bir öğretisinin olacağını yazar: "Sana verilen dünyayla yetin." Bu programsal davet karşısında, Freud, 20. yüzyılın en antimateryalist filozoflarından biri haline gelmiştir kuşkusuz...

3

DİVAN: GÜLDÜRÜCÜ GAZLA UÇAN BİR HALI

"Bakışım, çoğunlukla kazançlarıma bağlıdır.
Para, benim için, güldürücü bir gazdır."
FREUD, Fliess'e mektup, 21 Eylül 1899

Freud, bir dünya kurmuştur ve eli kalem tutan tüm sanatçılar, romancılar veya şairler gibi, bu dünyadaki oyunun kurallarını uydurup, yazınsal bir formül önermiştir. Ama, aynı zamanda, bu kavramsal yaratıdan tedavi amaçlı bir önerme üretmeyi de ihmal etmemiştir. Öyle ki, psikanaliz, iki şey söyler: İlki, bir öğreti gövdesini ifade eder; psikanaliz *dediğiniz şey*, genel anlamıyla, altına Freud'un imzası atılmış olan disiplindir. Ama aynı zamanda, bu sözcüğü kullanmanın bir diğer yolu daha vardır: *Bir* psikanaliz dediğinizde ise, başka bir şey ifade etmiş olursunuz; her ne kadar, ikincisi ilkinden kaynaklansa da...

Freud, *Psikanalize Dair*'de, psikanalizden söz ederken, "yeni bir araştırma ve tedavi yöntemi" olduğunu belirtir (X. 5) – psikanaliz dediğiniz şey, *genel anlamıyla,* yeni bir araştırma yöntemidir; *bir* psikanaliz dediğinizde ise, tedavi yönteminden söz etmiş olursunuz; çünkü söylenmek istenen şey, açıkça ifade edilmiştir; önüne herhangi bir sınırlama konmamıştır: terapi olarak, acıyı yok etmeye yarar. (X. 36) Animik yaşantının, psişizmin işleyişinin, nevrozların etiyolojisinin, rüyaların ardındaki mantığın, meta-psikolojinin püf noktalarının, gündelik yaşantının psikopatolojisinin anlaşılmasına ilişkin kuram, öncelikle, *Beş Psikanaliz*'de, ardından da külliyatın bütününde bize söylenmiş olan bir uygulamanın olasılığına işaret eder; akıl sağlığının yeniden kazandırılması konusunda her derde devadır. Efsanenin tarihle kıyaslanmaktan ne denli mustarip olduğunu daha önce görmüştük! "Kâğıt üzerinde bolca iyileştirmeler" konusunda, buna yeniden değineceğiz

Freud, psikanalizi, diğer bilim dalları arasında başlı başına bir bilim olarak görmek ister. Ama şu veya bu cümlesini okuduğumuzda, bilimsel keskinlikten çok mi-

tolojik anlatılar, efsaneler, folklorik masallar, halk deyişleri karşısında hayranlığını gizleyemeyen bir yazarla karşılaşırız. *Dindışı Alanın Analizi Sorunu*'nda, kendi disiplininin de, bu bilimsel olmayan ve hatta bilimsellik karşıtı çizgiye yerleştirilmesini talep eder. İşte, çocuklarını yutan Kronos'un hikâyesine dönersek, psikanalizin hadım etmek ile ilgili olduğunu niçin özellikle belirttiğini de görürüz: Freud, efsanelerin karanlıklarındaki ışığı arıyor. Şu şaşırtıcı cümleyi de, bu çerçeveden okuyabiliriz: "Mitoloji, psikanalize inanma cesaretini verecektir size..." (XVIII. 35)

Aynı kelime için iki farklı anlam söz konusuyken, *psikanalize inanmak* ne anlama geliyor? Dünyaya dair açıklayıcı bir kuram olarak psikanalize inanmak mı? Uygulama aşamasının iyileştirici gücüne inanmak mı? Biri diğeri olmadan var olamayacağı ve bu kuramların ikisinin de beraberlerinde getirdiklerini iddia ettikleri özenli çalışma olmaksızın bir dünya vizyonu da düşünülemeyeceği için, her ikisine birden inanmak mı? Hangi konuda olursa olsun, ağzından ne çıkarsa çıksın, Freud'un kitaplarında doğruyu söylediğine inanmak mı? Freud'un disiplininin bir bilim olduğuna inanmak mı? Ayrıca, inanmak denilen şey, ne tuhaf bir çağrıdır aslında! Dünyanın Tanrı tarafından yaratıldığına dair Hıristiyanlık masalına inanır gibi, Copernicus'un yermerkezciliğine inanmaktan mı söz ediliyor? Veya Darwin'in evrim kuramına dair bir inanış mı söz konusu edilen? Bir dinin dogmalarına, bir mezhebin davranış kurallarına, akıl yürütmeksizin onaylamayı öngören din derslerine inanılır; ama kendisini bilim adamı olarak tanıtmak üzere eline geçen her fırsatı değerlendiren bir insandan, psikanalize inanmak gibi bir formülün gelmesi ne tuhaftır doğrusu! Bir terapi yöntemi olarak psikanalize inanmanın ne anlama geldiğini, gelin birlikte görelim...

Diyojen için fıçı ne anlama geliyorsa, Freud için de divan aynı şeyi ifade etmektedir: Azami olanı asgari olanla ifade etmek için bir kısayol; bir görüntü, bir sözcük, bir formül, bir nesne. Freud'u ve Freudçuluğu bile yok sayabilen toplulukların gözünde, psikanaliz de, özel bir mobilyaya indirgenmektedir: Mobilya olmayan bir mobilya, belli bir açıdan bakıldığında yatak gibi gözüken bir kanepe, bir yastık ve kilimle örtülmüş Viyana'daki bir tuvalet masası ve ardında da dinleyen, ama bir şey söylemeyen, az konuşan veya hiç konuşmayan, sarkaçlı saatine baktıktan sonra, günah çıkarma seansını bir saat içinde sonlandırıp parasını nakit olarak cebe indiren, bir sonraki seansı bekleyen bir adam...

Psikanalist tarafından sergilenen büyülü düşünce ile muayenehanede yapılması talep edilen terapötik uygulama arasındaki geçiş, bu divanda gerçekleşir: Edimsel kavramları alıp, onları, yeniden kazanılan sağlığa yönlendiren bir uçan halı işlevi görür; kötülüklere karşı sözcükleri, bedene karşı kâğıdı, ruha karşı ve dolayısıyla bedene karşı kitapları ulaştırır. Geri geri giden bu geminin üzerine uzanan, sözsel bir dalganın amniyotik suları tarafından taşınan hasta, içinden arınmış bir şekilde çıka-

cağı ruhunun dölyatağına doğru yol almaktadır. Freud yazar, Freud söyler, Freud düşünür, Freud inanır; dolayısıyla, doğrudur.

Peki, bu divanın üzerinde neler olmakta? Analiz edilen ile analizci arasında neyin değiş tokuşu yapılır? *Kelimelerin*... Freud, buna sadece *Dindışı Alanın Analizi Sorunu*'nda basitçe değinir: "Bunun dışında başka bir şey olmaz: kendi aralarında konuşurlar." (XVIII. 9) Psikanaliz denilen de budur işte: Bir hastanın suskun bir insana yönelttiği söz; ve sözün, bu şekilde, tedavi edici olduğu söylenir. Dolayısıyla: Hekim ne hastasını dinler ne de klinik bir incelemede bulunur; tansiyonuna veya ateşine bakmak için herhangi bir stetoskop veya araç da kullanmaz; reçete yazmaz; ilaç önermez. Varsa yoksa söz yoluyla iyileştirmeye yönelik bir mekanizmaya odaklanılır.

Dolayısıyla, hastanın daha rahat oturabilmesi için yastıkları da olan bir divanda, uyumak zorunda olmaksızın, tamamen uzanmadan, oturur durumda, sırt hafifçe kalkmış pozisyonda gevşeyecek şekilde durulur: Hastanın kaslarıyla herhangi bir çaba sarf etmesini, şehvetli ve duyumsal (dinlemek, hissetmek, bakmak) isteklerde bulunmasını önlemek gerekir. Berggasse 19 numarada, divanın üzerine, boylu boyunca bir örtü serilmiştir ve aynı zamanda bacakları örtmek için de kullanılabilir bu örtü. Analizi yapacak kişi de, yerine rahatça yerleşir. İlk seanstan itibaren, hastanın aklına geleni özgürce ifade etmesini, herhangi bir engelle karşılaşmamasını, tutarlılık endişesi taşımamasını rica eder: Zihninden geçen her şeyi formüle etmesi, hiçbir denetim, sansür ve engellemeyle karşılaşmaması gerekmektedir. Çözümleme aşamasına geçilmesi ise, her türlü kimyasal tedavinin durdurulmasını öngörür. Elbette, muayenehaneye herhangi bir üçüncü şahsın alınması söz konusu değildir. Bu kuralın hiçbir istisnası olamaz.

Bu yöntem, Josef Breuer ve Charcot'yu taklit eden uzun bir dönüşüm sürecinden kaynaklanır. Daha önce gördüğümüz gibi (II. 98), divan, 1893 yılında, Breuer ile işbirliği sırasında da vardı. *Tedavinin Başlangıcı* adlı eserinde, Freud, "seanslar sırasında dayatılan nezaket kuralları [*sic*]" olarak adlandırdığı şeyi ele alır (93): "Hastanın bir divanın üzerine uzanmasına, doktorun ise onun ardında, göz temasının olamayacağı bir noktada oturmasına önem veririm. Bu tür bir âdetin, tarihsel anlamı da vardır; psikanalizin ortaya çıktığı telkin yönteminin izinden gitmiş olur." Freud, bunu arzu ettiğini; çünkü günde sekiz saat ve hatta daha uzun bir süre boyunca birisinin kendisine sürekli bakmasına tahammül edemediği şeklinde bir açıklama getirir. Ayrıca, doktorun yüzünden okunabilen işaretlerin, hasta tarafından da yorumlanmaması gerekmektedir. Öğretisel bir argüman olarak şunu öne sürer: Analizcinin yüzündeki algılanabilir mimiklerin, analiz edilen kişinin bilinçaltına bulaşmasının önlenmesi. Alışıldık argüman: Freud, 15 Mart 1898 tarihinde Fliess'e yazmış olduğu mektupta, kendi kendini ele verir: "Öğleden sonraki analizlerde uyuyakalıyorum"... Hastalar da, buna tanık olacaklardır kuşkusuz... Örneğin, geleceğin müstakbel psi-

kanalisti Helen Deutsch, ona yaptığı analizde Freud'un en az iki kez uyuyakaldığı bilgisini paylaşır.

Kendisine söyleneni dinlemesi için para ödenen psikanalistin bir analiz sırasında uyuması, önemsenecek bir şey midir? Hayır, diye yanıtlar Freud. Ve her zamanki gibi, varoluşçu zayıflıklarını doğrulayacak bir kuram atar ortaya: Psikanalist uyuyabilir; çünkü, o anda kendi bilincinden değil, "bir araç olarak kendi bilinçaltından yararlanmaktadır," diye yazar *Analitik Tedaviye Dair Doktorlara Öneriler*'de. (67) Öte yandan, analizcinin uyuduğu sırada bilinçaltının nasıl işlediği konusunda bir şey söylemez; ama daha başka yerlerde de olduğu gibi, büyülü nedensellikler devreye girmektedir. Analiz sırasında, bilinçaltları birbirleriyle iletişime geçerler ve bilinçaltının yasalarına nüfuz etmek olanaksızdır!

Freud şekerlemelerini, uyuklama anlarını, divanın gerisindeki siestalarını gerekçelendirmek için bir başka kuram daha geliştirir: Analizi yapan kişinin tamamen uyanık olmasına, çevresinde söylenenlere dikkatlice kulak vermesine, tüm sözlere odaklanıp, en ufak sözcüğü bile es geçmemeye çabalamasına gerek yoktur. Daha önceden hazırlanmış bir planın varlığı da gereksizdir. Notlar almanın bir anlamı da yoktur; kâğıt üzerine yapılan karalamalar, hastayı rahatsız edip, dikkatini bozabilir; kalem kullanımı ile önemli bir bilgiyi not etme gereği arasında bir bağlantı kurmasına yol açacak hatalı kuramlar geliştirmesine zemin hazırlayabilir ve tüm bunlar da, tedavinin gidişatını olumsuz etkileyecektir. Asıl gereken şey, mükemmel bir kavram olarak sunulan "belirsiz bir dikkat" (62), bir diğer deyişle, dikkatsiz bir dinlemedir. Böylelikle, özel bir konu üzerine odaklanılması engellenmiş olur; bırakınız yapsınlar bırakınız aksınlar şeklinde bir durum ortaya çıkar. Pratisyenin kuramına göre, *belirsiz dikkat* denilen şey, gereklidir; çünkü Freud'un samimiyetine güvenirsek, bir günde sekiz saat süren analizler, sekiz saat boyunca sürekli pür dikkat kalınmasına olanak sağlamaz.

Dolayısıyla, psikanalist, hastanın söyledikleri arasında neyin önemli olduğunu bilmediği gerekçesine yaslanarak, bu söz yığınları arasından herhangi bir şeyi çekip çıkarmaz. Hastanın onu şaşırtmasını bekler sadece... Duygusallık, kesin bir şekilde yasaklanmıştır; bir zanaat icra eden kişi, sevmek veya sevilmek, beğenmek veya beğenilmek için burada bulunmaz. Tüm gün boyunca, hastadan hastaya, "bilinçaltı belleği"nin yapılanmasına olanak tanır (63) ve eğer gerekirse, akşam olduğunda, yani analizden sonra, önemli gördüğü şeyleri veya tarihleri not edebilir.

Peki, analizin ilk aşamaları neye benzer? Analiz eden kişi, ilk aşamada ne söyler? Deneme amaçlı olarak, bir ila iki aylık bir tedavi önerir. Bu süre boyunca, analizin iyi koşullarda sürdürülüp sürdürülemeyeceğini anlamak için bir mülakat yapar. Tedavi ücretleri ve saatleri hakkında bilgi verir: Kendisi tarafından belirlenmiş bir gün ve saat, artık hastanın uymakla yükümlü olduğu bir zaman dilimine dönüşür. Önce-

den belirlenmiş ve parası ödenmemiş her seansın bedeli mutlaka verilmelidir. Tedavinin sürekliliği de, kararlaştırılmıştır: Günde bir seans, pazar günleri ve tatil dönemleri hariç. Daha hafif vakalarda ise, haftada üç seans yeterli gelmektedir. Gustav Mahler için ise, üstatla bir gezinti sırasında geçirilecek birkaç saat yeterli gelecektir...

Analiz edilen kişinin, bir gerekçe sunmak zorunda kalmaksızın bu maceraya istediği gibi son vermesinin olanaklı olduğunu da belirtir Freud. Psikanalistin, bizzat kendisinin kararıyla, analizin sonlanabileceğine hükmetmesi durumu ise, elbette bu kapsamda değerlendirilemez. *Die Freudsche psychoanalytische Methode*'da [Freud'un Psikanalitik Yöntemi] kulak verecek olursak, hasta kişi için, başlangıçta, süresi "altı ay ila üç yıl arasında" değişecek olan bir tedavi başlatılır .(18) Öte yandan, analizi yapan kişi, bireysel bir uygunluk tespit etmesi durumunda, tedaviyi sonlandırabilir. Kurt Adam ise, yarım yüzyıldan uzun bir süre analiz edilecektir.

Peki, kimler analiz edilebilir sınıfında yer alır? Bir grup insan için, psikanaliz, tavsiye edilmez: Kişilik karmaşası, melankolik depresyon, henüz yerleşmemiş karakter, yozlaşmış kişilik yapısı, ahlak duygusundan mahrum kalmış hasta, zeka noksanlığı olan hasta, elli yaş üzerindeki birey (ama alt yaş sınırı bulunmamaktadır), psikanaliz yaptırmaya kendi rızasıyla gelmeyip üçüncü bir kişinin zoruyla kendisini divanda buluveren kişi, histerik anoreksiya hastası. Freud, *Psikanalizin Faydası*'nda, "akıl hastalıklarının en ciddi biçimlerinde, psikanaliz, terapötik planda herhangi bir başarı göstermez," (XII. 99) der. Sakınımlı yaklaşan Freud'un, birçok kişiyi tedavi dışı bıraktığını, böylelikle de bu nükteli yaklaşımın tamamen yanlış olmadığını göstердiğini bilelim: Psikanaliz, sadece sağlıklı insanları iyileştirir.

Buyurun, *Psikoterapi Hakkında*'dan alıntılandırılan şu sözün doğrulanır gibi göründüğü bir espri: "Psikanalistin en etkin şekilde yardıma geldiği kişilerin, en yüksek değere sahip kişiler ve en gelişmiş kişilikler olduğunu gözlemlemek, ilginç olacaktır." (18) Ardından, her zamanki alçakgönüllülüğünü sergileyen Freud, ekler: "Analitik psikoterapinin sadece zayıf bir yardım eli uzattığı durumda, diğer tüm yöntemlerin de tamamen başarısızlığa uğrayacağı [*sic*] kesin bir gerçektir [*sic*]." (*ibid*) Dolayısıyla: Freud'un psikanalizi, her şeyi tedavi edecek yetide değildir; ama tedavi etmediğini de, ötekilerin tedavi edemeyeceğini savunur. Üstelik diğerlerinden çok daha büyük bir başarının da sahibidir.

Tedavi edilemeyen başka bir insan kategorisi olduğunu da ekleyelim: Yoksullar... Freud, halk karşısındaki küçümseyici tavrını kuramsallaştırarak, bir tür sinizm sergilemektedir: Öncelikle, psikanaliz, cepleri bomboş insanlar için, son derece pahalı bir yöntemdir. Daha sonra göreceğimiz gibi, onları kayırmak gibi bir durum da söz konusu olamaz. Yüksek bedeller ödemek = kendi kişiliğinden ödemek, dolayısıyla tedavinin hızını sağlamak anlamına gelir! Ancak işçilerin, dilencilerin, işsizlerin ise,

böyle bir özveride bulunması söz konusu bile değildir; zaten Freud da, yaygın fikri benimseyerek, bu insanların hayatlarını kazanmak zorunda olduklarını, yoksulların nevroz sahibi olabilecek zamana dahi sahip olmadığını kabul eder!

Ardından, daha sinik bir görünüm sergileyerek, şöyle bir açıklamada bulunur: "Yoksul ve nevroz hastası birisi, bu hastalığından büyük zorluklar içinde kurtulabilir. Aslında, yaşam mücadelesi sırasında da, önemli şeyleri nevroz sayesinde öğrenmektedir, değil mi? Bu durumdan edindiği ikincil önemdeki yarar ise, son derece [*sic*] barizdir. İnsanların, onun maddi sefaletine karşı duymayı reddettikleri acıma hissini, şimdi kendi nevrozu adına talep etmekte ve yoksulluğu karşısında çalışarak mücadelesini sürdürme yükümlülüğünden de özgürleşmektedir." (*Tedavinin Başlangıcı*, 92)... Şunu da belirtelim ki, Freud, kuramsal görüşünü oluşturmadan önce, bir itirafta bulunmuştu: "Dünya nimetlerinden elini eteğini çekmişçesine parayı hor görülecek bir şeymiş gibi algılamaktan her daim uzak durmak" (*ibid*), vs.

Dolayısıyla, yoksulları ve sağlığı kötü giden kişileri sürecin dışında tutarak, onların yerine gelişmiş ve yüksek değeri haiz kişileri –bir diğer deyişle, Viyana burjuvazisinden gelen zengin hastaları– tercih ederek, daha kolay başarı elde edecektir. Peki, bu başarının koşulları nelerdir? Freud, bu koşulları, *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde açıkça sıralamaktan çekinmez: Hastanın güveninin kazanılması, uysallık, kararlılık. Analiz edilen kişi, kendisini analiz eden kişinin ellerine bırakır ve analizi sonuna dek götüreceğine, daha sonra da başarılı olacağına inanır. Başka bir şekilde ifade edelim: İyileştirmek için, hastanın da, terapistin onu iyileştireceğine inanması gerekir. Gizem ve tedavinin büyüsü, bu sözleşmenin varlığında gizlidir: Vücudun ve ruhun, iyileştirici kişinin ellerine tamamen bırakılması...

Hastanın, analizi yapan kişinin gücüne inanması; psikanalistin de müşterisinde hayranlık uyandırması gerekir. Freud, *Die zukünftigen Chancen der psychoanalytischen Therapie*'te [Psikanalitik Terapinin Geleceğine Dair Şanslar], bunu şu şekilde tespit ettiğini aktarır: "Terapötik alandaki şansımız, genel bir güven ortamının bizim lehimize geliştiği zamanda artar." (69) Tıpkı bir büyücü, bir cadı, bir şaman gibi, terapist de otoriteyi elinde bulundurmalı, otorite kaynağını ondan almalıdır. Freud'un hastaları, geldiklerinde alçakgönüllü şekilde döşenmiş bir muayenehaneyle karşılaştıkları dönemde, yani henüz sürecin ilk başlarındayken, onun fazla tanınmış biri olmayıp, akademik unvanlara da sahip olmadığını fark ediyorlar ve büyük olasılıkla da karşılarındaki adamın, iddia ettiği gibi bir erke sahip olamayacağını düşünüyorlardı; çünkü eğer iyi bir hekim olsaydı, para kazanırdı; dolayısıyla böylesi bir yerde yaşamazdı.

Şamanizmi andıran bu çerçeve içinde, iyi bir analizci ile kastedilen nedir? Eğer psikanalizde bazı hatalar yapılıyorsa, bunun nedeni psikanaliz değil, bu maceraya yeterince inanmayan hastadır. *Dindışı Alanın Analizi Sorunu*'nda, konu gayet açık

ve nettir: "Nevroz hastası, psikanaliz çalışmasına dahil olur; çünkü analizi yapan kişiye güven duyar [*sic*]." (50) Dolayısıyla, "bireysel etmen" (44), burada önemli bir rol üstlenir: Bu kişi için, salt analitik bir uygulama yoluyla edinilen "belirli bir kulak duygunluğu" (*ibid*) gerekir.

Elbette, analizi yapan kişi, psikanalitik teknik konusunda iki senelik bir eğitimden geçmiş, ama kuram konusunda herhangi bir eğitim almamıştır. Öyle ki, bir nevi babadan oğula aktarılan bir şekilde analist olunmaktadır; ta ki Lou Salome, ardından Marie Bonaparte ve ondan sonra da diğerleriyle birlikte, kadınların da bu alana adım atmalarına dek... Baba kıyımı konusunda takıntılı olan Freud, terapinin de ancak babadan oğla aktarılmasına razı olur. Analizi yapan kişinin üretim ve yeniden üretim şekli ise, kendi müşterilerini kendisinin seçmesi şeklindedir... Divana uzanmış olmak, insanın kendisini tanımasını, bilinçaltının girdaplarındaki her şeyi su yüzüne çıkarmasını, dolayısıyla da analiz edilen kişinin gerçekliği üzerinde kendi durumunun izdüşümlerini önlemeyi sağlar. Oedipus kompleksinin çözülme biçimlerinden, çocukluk döneminde geçirilen olası travmalardan, cinsel nesnenin oluşturulması aşamalarından, animik yaşantısının ayrıntılarından haberdar olan psikanalist, kendisi hakkında son derece saydam bir görünüm sergiler; ancak, hastasını incelerken, kendi libido ve psişik kimliğinden doğan nevrozları ona bulaştırmayacaktır.

Analizde bulunan analist, daha önceden başka birisi tarafından da analiz edilen bir diğer analist tarafından analiz edilmiştir; ensest ilişkinin kendisini yinelediğine hiç kuşku yoktur: Aslında, ailenin içinde kalınmakta, dışarı çıkılmamaktadır. Jung ve Ferenczi –ve daha sonra birçokları– gibi asi çocukların psikolojik dramları da, buradan kaynaklanmaktadır. Her şeyin kökeninin efsanelere dayandırıldığı bir durumda, ilk insan, tüm insanlığın ebeveyni olan kişi, Âdem'in, aslında Freud'un ta kendisi olduğunu fark edeceğiz: Son kertede, tüm çocukların tek babası, ilkel kabilenin babasının kopyasıdır. Yeniden analiz edilmek için her beş senede bir yanına gidilen bir baba...

Elbette, öğreti ve metot bütününe bağlılık sürdürülüyor; analitik çalışmanın nesnelliğinin kuramsal açıdan güvence altına alındığı da iddia ediliyor; ancak yaşanılan macera da, Freud'un *törensel* olarak adlandırdığı şeyin tekrarı, ritüelleşmesi ve hatta kutsallaşması içinde donduruluyor; kaskatı hale getiriliyor. Günün birinde, analizin sonunun geldiğini haber verecek, bu maceranın sentezini hazırlayacak ve en sonunda da konuşacak olan kişi, analiz sırasında mümkün mertebe sözcük tasarrufunda bulunacaktır. Hiç müdahil olmayacak veya söze çok az karışacaktır. Sorgulamaz. Ne bir talepte bulunur ne de bir şeyleri ortaya çıkarır. İstisnai durumlar haricinde, en ufak bir nasihat bile vermez; ve başka yerde olduğu gibi burada da, Freud, gündelik yaşantıya dair hastalarına düzenli olarak öğütler verirken, her zaman Freudçu bir yaklaşım sergilemeyecektir.

Bu sessizliğin doğru olduğu veya doğru zamanda konuşulduğu konusunda bize kim güvence verecek? "Bir öngörü meselesi," (44) diye yanıt verir Freud ve ardından da psikanalistin hayvanlara özgü yanına göndermede bulunur: Belirli bir *duyuş keskinliği*, belirli bir *öngörü*, *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nu anımsarsak, ilk insanlara – ilkel kabilede yaşayan "üstinsanlara"– özgü yetenekler... Tüm bunlar, "bireysel denklem"e (*ibid*) dair belli belirsiz, muğlak ve bilimsellikten tamamen uzak bir başlık altında bir araya gelmektedir ve bu durum da, kişinin öznelliğini tüm açıklığıyla ortaya koyar.

İşte, bu nedenle de, tüm yaşantısını, psikanalizi bir bilime dönüştürmekle –daha net bir ifadeyle, bir doğa bilimine; yani, hiçbir şekilde, beşeri bir bilime değil– geçiren kişi; disiplininin ciddiyetini anlayamayan akademi çevresini kıyasıya eleştiren kindar yazar; onun ürettiği değeri, fantezi olarak sınıflandıran kuşkuculara karşı öfkeden kuduran polemikçi, psikanalizin "bir yorum sanatı" (54) olduğunu, herhangi bir itirazdan çekinmeksizin, yazabilir. Aslında, okuduğunuz gibi, psikanaliz bir *sanat*tır; dolayısıyla, bilimden farklı bir şeydir.

İşte, bilimden, yöntemlerinden, nesnelliğinden, bilim tarafından keşfedilen evrensel yasalardan ve bu yasaların elde edilmesini sağlayan deneyimlerin tekrarlanması yoluyla doğrulanmalarından, buluşları net bir şekilde sonuçlandıran (Arşimet kanunu veya Öklit teoremi gibi) formüllerden uzak bir noktada bulunuyoruz. Dolayısıyla, Freud, bir sanat icra ettiğini ileri sürüyor; bize de, ona hak vermek düşüyor. Ama sanatçı dediğiniz kişi, kesin bir epistemoloji örneği olarak görülemez; daha çok, Grek tarzı üretim sürecinde, başka bir ifadeyle daha önce görülmemiş şekilleri yaratan kişiye özgü keyfiyet ve öznellik içinde evrilir; tıpkı, edebi destanların yazarı bir romancı gibi...

Tıpkı analitik bilimin başarısının büyük oranda analizcinin huyu ve karakter özelliğine bağlı oluşu gibi, bilim insanı da, analizinin bilimsel olmayan doğasını savunur: Analizin başarısının dayandığı o meşhur "bireysel denklem", Copernicus astronomisi veya Darwin'in evrim kuramı üzerinde etkiler yaratamaz. Aslında, önermelerinin bilimsel gerçeklik aşamasına erişmesi için, Copernicus'un sanatsal yeteneğini veya Darwin'in şiir dehasını göz önüne almaya hiç gerek yoktur!

Freud, insanın kendi kendisine de yöneltebileceği bir soru sorar: Karşımızda bir şarlatanın bulunup bulunmadığından nasıl emin olabiliriz? Freud, bu soruyu net bir şekilde sormuşsa, bunun nedeni, 1924 yılında böyle bir sorunla karşılaşmış olmasındandır. Freud'un öğrencilerinden Theodor Reik adlı birisi, şarlatanlıktan psikanalistlik aşamasına erişmiş ve bu yüzden de mahkeme önüne çıkarılmıştır. Freud bu konuyu *Dindışı Alanın Analizi Sorunu* başlıklı makalesinde ele alıyor. Bir diğer psikanalist, Wilhelm Stekel de, mesleğin hekim olmayan biri tarafından ifa edildiği gerekçesiyle, Reik'e karşı suç duyurusunda bulunur; *dindışı alan* sözcüğünün anlamı,

burada gizlidir. Konu, Viyana gazetelerinin manşetlerini de süslemiştir. Freud, *Dr. Reik ve Tedavinin Baştan Savma Yapılması Meselesi* başlıklı bir makalesini, basın organlarına ulaştırır; amacı, hiçbir zaman tıp eğitimi almamış kişilerin psikanaliz uygulayabileceğini savunmaktır; kızı Anna'nın durumu da bundan farksızdır; kendisi eğitmen formasyonundan gelmektedir.

Freud, bir analizin ne demek olduğunu açıklar: Hasta ile analizi yapan kişi arasında karşılıklı bir söz alışverişinden ibarettir. Psikanalist, sözcüklerin gücünü, onların üstünlüğünü, yok etme veya inşa etme yeteneklerini ve terapötik güçlerini savunur. Bunun için de, sözün büyüleyici saygınlığında ısrar edip, *büyülenme*yi talep eder: "Sözün gücünü azımsamayalım", ve daha sonra da, "Ama her şeyden öte, kökende bulunan sözcük, aslında bir büyülenmeydi, büyülü bir eylemdi ve eski gücünün de çoğunu muhafaza etti." (XVIII. 10) İşte, divan üzerinde gerçekleştirilen söz alışverişinin, niçin büyülü bir eyleme benzetildiği de ortaya çıkar: Psikanalist, sözcüğün büyüleyici gücünü bilir; bu büyülenmenin temel aktörü olarak görür kendisini. Dolayısıyla, büyülenme durumu, psikanalizin kurucusunun hiçbir şekilde inkâr etmediği veya reddetmediği bir mekanizmadır. Kabul edelim ki, büyülenme, aslında hiçbir zaman bilimsel alanda yer almamıştır!

Şarlatanlık konusuna geri dönersek: Kimdir bu şarlatan denilen kişi? Freud için, diploması olmayan kişiye şarlatan denilemez; "gerekli bilgileri ve yetenekleri taşımaksızın, bir tedaviye başlayan kişi"dir şarlatan... (XVIII. 56) Sözünü sakınmayan hatip ve Cizvit sofist Freud, bu yeni tanım uyarınca, "hekimlerin, şarlatanlara en güçlü payı sundukları" (*ibid*) sonucuna varır. Böylelikle, soruna damdan düşercesine ancak güzel bir dönüş yapar: Akıl hastalıklarını tedavi edebilmek için, hekim çoğu zaman bir şarlatandır; eğitici ise disiplini temellerinden sarsıp, bir devrime götürür!

Dolayısıyla, net çizgilerle belirlenmiş bu yapıda, kimin şarlatan olup kimin olmadığına kim karar verir? Bizzat Freud, çünkü kimin analist olup olamayacağına karar veren de kendisidir. Elbette, kuramsal açıdan, tüm analizcilerin de başkaları tarafından analiz edilmeleri gerekir ve bu sav da tamamen Freud'a aittir; ama pratik açıdan, Freud, örneğin Berlin Psikanaliz Derneği'nin kurucusu ve Uluslararası Psikanaliz Derneği başkanı, aynı zamanda da hekim olan Karl Abraham'ın veya Otto Rank'ın, ileride hastalarını da divana uzandırma hakkını elde edebilmeleri için, kendilerinin de bizzat divan uygulamasından geçmelerine gerek bulunmadığına –sırf bu nedenle de, şarlatan olarak nitelendirilmemeleri gerektiğinde– karar kılmıştır.

Psikanalist Otto Rank, sürekli eldiven takmasını gerektiren bir fobiden, "yüzeyle temas fobisi"nden mustaripken, davranışlarında da bariz bozukluklar sergiliyor muydu? Ne önemi var: Sadık ve azimli bir öğrencisiydi ve *Doğum Travması* adlı kitabını da, üstadına adamıştı. Freud'u *onun* fikrinin babası haline getirecek kadar durumu abartmıştı. Psikanaliz Derneği'nin sekreterliği görevini yürütüyordu ve Gizli

Komite'ye mensuptu. Dolayısıyla, *analiz edilmemiş bir analist* olan Rank, bir şarlatan değildi. Daha sonraları, Rank'ın sergilediği kuramsal sapmaların, bu koruma halinden kaynaklandığı ortaya çıktı. Bunun üzerine çark eden Freud, ondan, göstermelik bir analiz yapmasını talep etti ve onun akıl sağlığında bazı sorunlar olduğunu tespit edip, eskiden koruması altına almış olduğu bu kişiyi, soğuk bir şekilde mahkûm etti.

Psikanalistlerin işine devlet karışamaz. Divan tedavisi uygulayanlar ve onların etkinliklerinde, yasanın herhangi bir hükmü yoktur. Psikanalistin, bu topluluk dışından kaynaklanan etkilerinin değerlendirilmesi ve yargılanması anlamsız ve saçmadır. Bir psikanaliz odasında hastaya gösterilen özenin ne denli etkili olduğuna dair istatistikler ise, tamamen inanılmaz niteliktedir. (XIV. 478) Kamu sağlığı, tıbbi alana dair genel ilgi, topluluğun sağlık konusundaki endişesi; tüm bunların hiçbir değeri yoktur. Şarlatanlığın, ne Medeni Kanun ile ne de Ceza Kanunu ile ilişkisi vardır. Psikanalizi yapan kişi, gizli kalacağı kaydıyla odasında görüşülen şeylerin hesabını mahkeme önünde vermek zorunda değildir. Bu sırada şunu da netleştirelim ki, bu sayfalar boyunca, Freud, okültizme dair herhangi bir yasayla kendisini bağlamayı *kesinlikle* reddeder! (XVIII. 64) Dolayısıyla, Freud, kendi mesleği ve öğrencileri için hukuki bir dokunulmazlık talebinde bulunmaktadır. Halen aynı noktadayız: Topluluğun üyesi olmayan biri –yani kendini hem savcı hem hâkim yerine koyan biri– tarafından, topluluğun yaptıklarının değerlendirilmesine kesin bir şekilde karşı çıkılıyor.

Dolayısıyla, Freud, kendini meşrulaştırmayı meşrulaştırmış oluyor: Kendi disiplinini, cehennemi bir döngünün içine hapsediyor. Psikanalist olmayan herhangi birinin, psikanaliz hakkında ahkâm kesmeye hiçbir hakkı yoktur. Üstat, bu konuda mutlak egemendir ve tıpkı bir diktatör gibi, onun sözü yasa yerine geçer. Benzer şekilde, hem bir psikanalistin analiz yapması için daha önceden analiz edilmesi gerektiğini yazıp, ardından da kendi eliyle seçip elediği bazı analistlere, herhangi bir didaktik tedavi yöntemi öğrenmeksizin psikanaliz yapma izni vermiş; hem de bir analizcinin yakın bir akrabasına divan tedavisi uygulamayacağını iddia etmesine rağmen kendi kızına, kendi kızının metresine, metresin çocuklarına psikanaliz tedavisi yapabilmiştir. Analizde "törensel" bir yan, bir ritüel olması gerektiğini, divana uzanarak, gün içinde belirli bir saati bu etkinliğe ayırarak, seansları hafta içine yayarak, belirli bir süre boyunca buluşmaları yineleyerek, duygusal parazitleri önlemek için dünyadan yalıtılmanın, ardından da özellikle Gustav Mahler gibi ünlü bir hastayla bahçede bir öğleden sonra birkaç saatliğine yürüyerek analizin sürdürülmesi gerektiğini anlatır. Üstadın sözü, yasa yerine geçer, hukuku belirler.

Peki, bir analiz sırasında başına neler gelebilir? Hasta, bu konuda önceden uyarılmıştır: Herhangi bir memnuniyet duyması söz konusu değildir, tedavi bir haz alma aracı olarak görülemez. Dahası, *Wege der Psychoanalytischen Therapie*'de [Psikanalitik Terapinin Yeni Yolları], analizin, "bir tatminsizlik durumunda" (135) gerçek-

leştirilmesi gerektiği söylenir. Acıların çok hızlı şekilde yok olmaması gerekir: Amerikalılardan *nefret eden* Freud, onların analiz yapma şekilleri konusunda birçok noktada sitemde bulunur; ama en çok kızdığı konu, çok hızlı şekilde iyileştirmek ve ivedi bir sonuç elde etme arzularıdır. Viyanalı analizcinin derdi, hastanın sağlığına kavuşması değildir; onun yerine, araştırmalarını sürdürmesi ve kuramını derinleştirmesidir. Bunu birçok kez yazmıştır: Hastalarını iyileştirmektense, bir öğreti inşa etmeye daha çok önem verir.

Örneğin, *Psikanalize Giriş Dersleri*'nden yapılan şu alıntıya bakalım: "İvedi ve yararlı bir etkide bulunacağını dikkate almaksızın, araştırmalarımızı sürdürme hakkımız ve hatta sorumluluğumuz vardır. Son kertede, –ne zaman ve nerede olduğunu bilmiyoruz– bu küçük bilgi alanı, zaman içinde bir iktidar alanına ve hatta terapötik bir iktidara dönüşecektir. Eğer diğer her türlü sinirsel ve psişik duygulanım biçimi arasından, psikanaliz, ölçüsüz fikirlerden daha az bir başarı getiriyorsa, yine de, bilimsel araştırmanın yeri doldurulamaz bir aracı olmayı sürdürecektir" (XIV. 264); bir diğer deyişle, bu alanda titizlik fayda etmese de, öğreti de başka yerde işlerlik kazanır.

Freud, her zamanki gibi, –filozofun, somut ve hatta alışılmış özyaşamöyküsel sorunlara evrensel bir şekil vermekten ibaret bir işlevi olduğuna inanan Nietzsche'nin sözcüklerini ödünç alırsak– *keyfi önermeler*ini, *kaprisler*ini, *sezgiler*ini, *çok sevdiği dilekler*ini doğrulamak için kuramlar oluşturmaktadır. Burada, analizin gereğince uzun süresi ve hastanın sağlığına hızla kavuşma gereksiniminden yoksun bırakılması söz konusudur. Buna yönelik olarak da, kuramsal, öğretisel ve züppece bir argüman da sunulmaktadır: Çok hızlı sonuç alınması, hatalı bir zafere doğru yol alınması riskini doğurur; böylesi aldatıcı bir başarı da, yeterince derinlikli yapılmayan özenli çalışmalardan dolayı, hızlı bir düşüş olasılığını gizli tutar. Dolayısıyla, kuramın öne sürdüğü gibi, zaman her şeyin ilacıdır.

Yoksun tutulma hali, hastanın hastalanmasına neden olduğu için, psikanalistin de, travmanın gerçekleştiği koşulları yeniden yaratması gerekir. Böylelikle, analiz edilen kişi, patolojik sürecin kökenini tanımasını sağlayacak bir duruma yeniden döndürülmüş olur. Çünkü tedavi sırasındaki konuşmaların amacı, hastanın kendisi hakkında bilmediği şeyleri dahi ortaya çıkarmasını sağlamaktır. Böylelikle, semptomlara neden olan ve bilinçaltında gizlenen en derin ve karanlık noktaları bile araştırmaya teşvik edilmiş olur; çünkü öğretiye göre, bilinçaltında bastırılmış olan şeylerin bilinç düzeyine çıkarılması, semptomları da ortaya çıkarır ve iyileştirir. Çok hızlı gerçekleşen bir başarı, semptomları da imha etme riski taşır; ancak bu semptomların nedenlerine inilmesi için gereken zaman bulunmamıştır... Bunun riski ise, kötü gerçekleşen bir analizden dolayı, bir süre sonra nevrozun yeniden ortaya çıkmasıdır. Oysa Freud, bunu pek istemez.

Ama yine de şunu düşünebiliriz: Kuramsal ve deontolojik olarak cazip bir bakış açısıyla onurlandırılmış olan bu kuram, çok daha basit açıklamaları, özellikle de gizli tutulmuş hazineyi ortaya çıkarma gayelerini gizlemektedir. Çünkü psikanalist, böylesi bir kuram aracılığıyla, uzun süredir para akışını sağlayan "esir" edilmiş bir müşteri kitlesinin üzerinde egemenlik kurulmasını, elde tutulması ve kendisine boyun eğdirilmesini gerekçelendirebilir. Dolayısıyla, bütçesel güvenlik, öğreti bütünüyle tam bir uyum içindedir: daha uzun süre boyunca tedavi edilmiş hastalar, terapinin başarısı için iyidir elbette; ancak aynı zamanda, divanda sarf edilen sözcüklerle geçimini sağlayan hane halkı için de iyidir.

Para, Freud açısından öğretisel bir bakış açısı sağlar: Hasta, tedavi bedelini düzenli olarak ve nakit parayla ödemelidir ve bu bedeli ödemeye gerçekten değer; çünkü sembolik bir yönü de bulunmaktadır. Bu durum, *Tedavinin Başlangıcı*'nda, öğreti mermerine kalın harflerle kazınmıştır: "Analizi yapan kişi, yaşamını sürdürmek ve güç sahibi olmak için paranın bir araç olduğu gerçeğini reddetmez; ama aynı zamanda, paraya bir değer atfedilmesinde başka önemli cinsel etmenlerin de bulunduğunu öne sürer. Zaten, bu yüzden de, medeni insanların, para konuları ve cinsel meseleleri aynı şekilde, aynı ikiyüzlülükle, aynı erdemli geçinen tavırlarla, aynı riya ile ele almalarını bekler." (90)

Demek ki, psikanalist, para konusunu açıksözlülük ile ele alıyor; sahte utançlara kapılmıyor: Kendisine sabit ve yakın tarihlerde –örneğin, aylık olarak- ödeme yapılmasını talep ediyor. Sahte bir çıkar gütmezlik rolü oynamıyor: "Ucuz bir tedavi uygulamanın, bu tedavinin takdir edilmesine neden olmadığı bilinmektedir." (*ibid*) Benzer şekilde: "Analist, tedavi ücretlerini belirtirken, bu zorlu çalışmasının, uzman hekimler kadar bile kazanmasını sağlamadığını da söyleme hakkına sahiptir." (91) Dolayısıyla, ödenen ücretler, psikanalist için bir hediye değildir aslında...

Ayrıca: "Aynı gerekçelere dayanarak, meslektaşlarına veya onların akrabalarına dahi ücretsiz tedaviler uygulamayı reddedebilir. Bu son koşul, tıbbi kardeşliğe zıt düşebilir; ama ücretsiz bir tedavinin, diğer tüm hekimlerin yaptığından çok daha fazla özveri gerektirdiğini de anımsayalım. Şöyle ki, zamanının önemli bir bölümünü (belki de sekizde veya yedide birini) bu işe ayırmak zorunda kalacak ve belki de bu zaman diliminde kâr getiren bir işle meşgul olma fırsatını geri tepmiş olacak. Bu durumun aylar boyunca sürecek olması da cabası... Aynı dönemde iki tane ücretsiz tedavide bulunduğunu düşünürsek, kazanç fırsatlarını dörtte bir veya üçte bir oranında azaltmış olacak; bu durum ise, travmatik bir kazancın yaratacağı sonuçları doğurabilir." (*ibid*) Dolayısıyla, kardeşlik diye bir şey yok. Öğreti de, bunu söylüyor: Bir şeyin bedava olması, ona karşı olan direnci artırır; dolayısıyla iyileşme sürecini geciktirir veya engeller. Bir diğer deyişle, para öderseniz iyileşirsiniz. Daha da iyisi, daha pahalısını öderseniz, daha hızlı iyileşirsiniz.

Aynı mantık doğrultusunda, Freud'un neden yoksulları iyileştirmek istemeyişini de anlamış oluyoruz. Düşüncelerini ve inanışlarını gerekçelendirmek üzere, bir kez daha, kuramı harekete geçiriyor. Kişisel düzeydeki bu ahlaki pazarlığı üstlenen kurama da, *hastanın yararı adına* adı veriliyor. Aslında, bazı insanlar analitik tedaviyle iyileşmezler ve bunun sorumlusu psikanalist veya psikanaliz değildir, bizzat hastaların kendileridir. Bazı hastalar hasta olarak kalmaya devam ederler; çünkü patolojide, acıda, ıstırapta, rahatsızlıklarında direterek iyileşmeleri durumunda kazanamayacakları kadar büyük bir kazanç ve üstünlük edinirler.

Psikanalitik Terapinin Yeni Yolları'nda, bize bu konuyu öğretir: "Yaşamın gerekleri, müreffeh sosyal sınıflarla yetinmemizi zorlamaktadır" (140); dünyanın yoksulluğuyla uğraşmaya gerek yok. "Devlet, halkının iyileşmesiyle –Freud'un daha net deyişiyle, alkolik adamlarla, yoksun bırakılmış kadınlarla, ahlakı bozulmuş veya nevroza yakalanmış çocuklarla– meşgul olabilir. Ama gün olur da devlet bu insanların durumundan endişe duymaya başlarsa ve ücretsiz dispanserlerin yardımıyla, özel muayenehaneleri zenginlerin kullanımına bırakırsa, yoksulların nevrozlarından vazgeçmek konusunda zenginlerden çok daha dirayetli hale geleceklerini görürüz büyük olasılıkla; çünkü onları zorlu yaşam koşulları beklemekte olup, sosyal yardım talep etmek konusunda hastalıklarından dolayı bir kat daha fazla hakka sahip olacaklardır." (141)

Freud kendi durumu hakkında gizemli bir hava yaratmamaktadır: İki katmanlı bir tıp olasılığına destek veriyor –ilk katman zengin, paralı ve masrafı bol kesim (yani onun hastaları), ikinci katman ise bedava tedavi ve sosyal yardım sunan dispanserlerde (ki Freud, bu dispanserlerde uygulanan kuramsal tedaviyi küçümsemektedir) uygulanan "halkçı bir psikoterapiyi" (*ibid*) isteyen yoksul kesim için. Halkın kullanımı için kurulan bu yerlere para aktarılabileceğini söyleyen Freud, proletaryanın, sadakalarla ve biraz "hipnoz telkini"yle iyileştirilebileceğini de, kuramsal görüşlerine eklemiştir. Ortada tamamen siyasi bir program söz konusudur: Biraz merhamet ve bolca hipnoz! Viyana'nın güzel mahallelerine konuşlanmış Freud'un divanı fikrinden ve psikanaliz tarafından belirlenmiş aşırı düzeydeki tedavi bedellerinden hayli uzaktayız. Liberal burjuva kesime bağlı olan Freud, tüm yaşamı boyunca, sol kesimin duyarlılığını içinde hissetmiş midir? Bu konuyu da hiç açmadan kapayalım bence...

Daha önce gördüğümüz gibi, Freud, para konusunu ikiyüzlülükle ele almayı reddeder. Ona da hak vermek gerek. Gelin, hep birlikte, sorunu açıkça ele alalım: *Freud'un muayenehanesinde bir psikanalizin bedeli nedir?* Açıkça görülüyor ki, kuramcı kişi, benzeri bir kabalığa tenezzül etmiyor. Freud'un eserlerinde parayla açık ve net bir ilişkinin varlığını aramak boşuna... Herkesin altın ile bir ilişkisi olduğuna dair kuram oluşturmasına rağmen, bu bilmecenin somut şekilde çözümü için külli-

yatında herhangi bir ize rastlanmaz. Jung ise, Berggasse 19 numaradaki bir seansın, son derece pahalıya mal olduğunu itiraf eder. Elbette öyledir, ama tam olarak ne kadar?

Bu kitabı yazmak için okuduğum kaynaklar arasında (yaklaşık on bin sayfa) bu konuda herhangi bir bilgiye rastlamadım. Ya bu konu hakkında konuşmaktan utanılıyor; ya da daha ikiyüzlü bir tutum benimseyip, 1920 yılına ait dolar ve Avusturya şilini üzerinden fiyatlar söyleniyor; savaş öncesinin ve savaş sonrasının devalüe olmuş paralarından bahsediliyor. Bu şekilde, Peter Gay'in bin sayfalık yaşamöyküsünden, tam olarak şunu öğreniyoruz: "Freud, seans başına yirmi, daha sonra da yirmi beş dolar alarak, yaşamını iyi bir şekilde kazanıyordu; ama [*sic*] giderek de yaşlandığı için, her daim güçlü dövizlere ihtiyacı vardı." (521) Peki, yaşamöykücünün zihninde, *yaşamını iyi bir şekilde kazanmak*tan ne kastediliyor?

Diğer birçok konuda onlarca ayrıntıyla dolup taşan bu kalın kitapta, ayrıca, para meselesine dair başka şeyler de öğreniyoruz. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı, ona, 40.000 kurona mal olmuş (445); 1914-18 öncesinde, 100.000 kurondan fazla bir birikimi vardı (*ibid*); güçlü dövizlerden oluşan bir hesabı da bulunmaktaydı Lahey'de (444)... 1925 yılına doğru, seans başına 25 dolar alıyordu; bu da, "göreceli olarak yüksek bir meblağa" karşılık gelmekteydi (679). Sürgüne gitmeden önce, kız kardeşlerine 60.000 şilin bırakmıştı (724). İşte, hasat bu şekilde – zavallım! Elbette, Freud'un geçimini iyi bir şekilde sağladığı izlenimini veren, ancak bunun dışında bir netlik sağlamayan bu tutarların karşılık geldiği günümüzdeki para eşdeğeri söylenmemiştir.

Dolayısıyla, muhasebe konusunda uzman bir dostumun yardımıyla, 2010 yılı Euro eşdeğerinden söz edebilmek için gerekli araştırmaları bizzat yürüttüm. İşte, araştırmamın sonucu şu şekilde: Freud, 1925 yılında seans başına yaklaşık 415 Euro alıyordu – buna, siestasını gerçekleştirdiği sırada yapılan seanslar da dahil... 1914 yılında patlak veren dünya savaşından önce, yaklaşık 8 milyon Euro'luk bir tasarrufta bulunmuştu; savaşın ardından, yaklaşık 3.250.000 Euro'sunu kaybetti. Sürgünde ölen kız kardeşlerine, 350.000 Euro bırakmıştır. İşte, her şey daha net bir şekilde ortaya çıktı.

Freud, *Tedavinin Başlangıcı*'nda (93), hastaların –yani müşterilerin– bakışlarıyla sürekli karşılaşmamak için, koltuğunu divanın ardına yerleştirdiğini açıklar: "Günde sekiz saat boyunca (veya daha fazla) yüzüme bakılmasına tahammül edemiyorum." (*ibid*) Dr. Freud'un, her gün sekiz –veya daha fazla– hastasının olduğu sonucuna varıyoruz. 1921 yılında, günde on hastaya baktığını itiraf eder. *Temel varsayıma dayanıp*, basit bir çarpma işlemi yaparak, gün sonunda kasasında –çoğu zaman nakit olarak– 3.300 Euroya karşılık gelen bir meblağ olduğunu görürüz. 1913 yılında, *Te-*

davinin Başlangıcı'nda, seansların sıklığından söz ettiği sırada, hastanın –pazar günleri ve bayramlar haricinde– *günde bir kez* tedaviye gelmesini önerir. Hastalıkları daha düşük bir düzeyde seyredenler için, haftada üç kez yeterlidir. Bu durumda, ay sonunda, 80.000 Euro civarında bir gelir elde etmiş olunur. Bunu on bir ay ile çarparsanız, tek bir divan sayesinde, Freud yılda yaklaşık 875.000 Euro kazanmaktadır.

Elbette kuramsal düzlemden bakıldığında anlaşılıyor ki, tedavinin bedava olması, sürecin de iyi işlemesinin önüne engel çıkarıyor; yoksulların *hastanın yararı adına* divana uzanmalarına gerek bulunmuyor, çünkü sağlıklı halleriyle kıyaslandığında, nevrozluyken toplumdan çok daha fazla şey elde ediyorlar; seansların yakın zamanda olması ve uzun süreli tedavilere yayılması gerekiyor; Amerikalıların hızlı bir tedavi gerçekleştirme istekleri, öğreti açısından sorunlara yol açabilir.

Benzer şekilde, analize son verme konusunda karar verebilecek tek kişinin psikanalist olduğu, daha iyi görülüyor! Peki, doğru zaman nedir? Freud, *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*'de, bu sorunu basitçe çözer: "İçgüdülerinize güvenmeniz gerek." (234) Freud, 1937 yılına gelindiğinde, bu söylemine ek olarak, bir analizin hiçbir zaman sona eremeyeceği görüşünü de ekler! Elbette, aslolan, semptomların ortadan kaldırılmasıdır; ancak içgüdüsel bir talebi hiçbir zaman kesin olarak ortadan kaldıramayız. Psikanaliz, analizin sonsuz ve tamamlanamayan doğasını kuramsallaştırır. "Herhangi bir yanlış anlaşılmaya yer vermemek adına, şu formülden ne anlaşıldığını daha fazla açıklamak gerekir: İçgüdüsel bir talebin sürekli tasfiyesi. Elbette, kendisinden bir daha hiç söz edilmeyecek düzeyde bir yok ediş değildir söz konusu olan. Zaten, genellikle böylesi bir durum olanaksızdır ve tercih edilmez [*sic*]." (249) Peki, niçin?

Elbette, kuramsal veya öğretisel olsun, bir hastanın hangi gerekçelerle tamamen iyileştirilmesinin arzu edilmeyeceğini ve –üstadın pek doğru ifade ettiği gibi– kendi rahatsızlığıyla birlikte yaşamayı öğrenmek gerektiğini anlayabiliriz. Viyana jargonunda, "egonun uyumuna tamamen bütünleşmiş" (*ibid*) negatif bir içgüdüden söz edilmektedir. Bir diğer deyişle, temel bir dağarcık eşliğinde yeniden formüle edersek: Acısına dayanmak, *onunla birlikte yaşamak*. Bu noktadan da, psikanaliz ile Coué metodu* arasındaki yakınlığın ayrımına varılıyor.

Bununla birlikte, Freud yine de sakınım payını korur: Analizin işlerlik kazanması için, çok ağır ve uygun olmayan patolojileri engellemek, dolayısıyla hastalığın çok aşırı etkilemediği kişileri seçmek, ilkesel olarak yoksulları saf dışı bırakmak, tercihen eğitimli, diploma sahibi, entelektüel açıdan "uysal" ve sözcükler yoluyla tedavinin yararları konusunda ikna olmuş kişileri yeğlemek, uzun bir tedavinin masraflarını

* Emile Coué, optimistik öz telkin yönteminin kurucusudur. Bu yöntem her gün ve her durumda, giderek daha iyi olunacağı inancına dayanır. (ç.n.)

ödeyebilecek yetide bir burjuva sınıfından çıkmış müşterilere öncelik tanımak, kendi hastalığına olan aşkı yüzünden terapiyi başarısızlığa uğratma riski taşımayan hastaları belirlemek ve son kertede, bir analizin hiçbir zaman bitmeyeceğini, doğası gereği sonunun gelmeyeceğini ve bu alanda başarılı olmak için, rahatsızlığıyla tüm yaşamı boyunca birlikte kalacağı fikrine hastayı alıştırmak gerekir. Böylesi sefil bir sonuca ulaşmak için, bu denli dolambaçlı yollardan geçmek gerçekten şart mıydı?

4

KÂĞIT ÜZERİNDE İYİLEŞEN İYİLEŞENE

"Analistlerin kendi iç dünyalarında bile, hastalarının erişmesini talep ettikleri psişik normallik derecesine tam anlamıyla erişemedikleri, su götürmez bir gerçek..."
FREUD, *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme.*

"Neredeyse [*sic*] yalan söyleyemeyecek hale gelmemde, psikanalitik araştırmalarımın bir etkisi olabileceğini görmek gerekir."
FREUD, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi.*

"Psikanalitik tedavi, 'zencinin ağartılması' olarak nitelendirilir. Dahiliye uzmanlığının bilinen düzeyinin üzerine çıkarsak, bu nitelendirmenin pek de haksız olmadığını görürüz. Terapötik düzeyde bu denli düşük bir performans sergiliyorsak, en azından bundan daha üst bir düzeye niçin çıkamadığımızın nedenini öğrendiğimizi kendi kendime söyleyip, telafi buluyorum."
FREUD, Binswanger'e mektup, 28 Mayıs 1911.

Freud, analizlerini her sonlandırışında, her birinin başarıyla tamamlandığını belirtmiştir. Peki, Anna O.? Freud, 1892 yılında, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da şöyle der: "Duygulanımın başından sonuna dek, ikincil düzeyden kaynaklanan tüm uyarıcıların ve sonuçlarının, hipnoz sırasındaki sözlü ifade sırasında sürekli olarak ortadan kaldırıldığı gerçeğinin ne kadar olağanüstü [*sic*] olduğunu daha önce de belirtmiştim." Birkaç satır sonra ise, "histerinin nihai olarak iyileştirilmesi"nden söz eder. (II.6 5) Peki, ya Dora vakası? 1905 yılında yayımlanan *Bruchstück Einer Hysterie-Analyse*'de [Bir Histeri Analizinden Kesit] söylendiğine göre, o da kendi sorununu çözdü ve "yeniden yaşama kazandırıldı" (VI. 301). Peki, küçük Hans'a ne oldu? 1909 yılında yayımlanan *Analyse Der Phobie Eines Fünfjährigen Knaben* [Beş Ya-

şındaki Çocuğun Fobisinin Çözümlenmesi] adlı yayında, "tedaviye götüren bir çözümleme"den söz edilir. (IX. 128) Peki, Fare Adam? O da iyileşmiştir; çünkü Freud'un 1909 yılında yaptığı açıklamaya bakılırsa, "eğer hastalık daha da uzamış olsaydı," başına nelerin geleceğinden söz etmiştir (*Bemerkungen über einen Fall von Zwangsneurose* [Zorlama Nevrozu Vakasına Dair Saptamalar], IX. 214) Kurt Adam? 1918 yılında yayımlanan *Aus Der Geschichte Einer Infantilen Neurose*'ün [Çocuklarda Görülen Nevrozun Geçmişinden Yola Çıkarak] son notunun son satırlarında, bu konuda en ufak bir şüphe dahi bulunmuyor: Freud, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden kısa bir süre önce, hastayı tedavi edip iyileştirmiştir. "Henüz üstesinden gelinemeyen bir aktarım parçası"nın ise, analiz edilmesi gerekmektedir. Ancak, bunun nedeni, tedavinin etkisiz olması değildir elbette; çünkü tedavi edilecek olan, tedavi edilmiştir (!); ama her şeyi de tedavi edememiştir! Bu ayrıntıyı bir yana bırakırsak, hasta iyileştirilmiştir; çünkü Freud, "iyileşme" sözcüğünü kullanmıştır. (XIII. 118)

Durum böyleyse, 1974 yılında, *Kurt Adamla Görüşmeler*'in başlangıç aşamasında, Sergey Pankejeff'in, onunla röportaj yapan gazeteciye, derhal şöyle sözler sarf etmesinin nedeni nedir? "Biliyorsunuz; durumum çok kötü. Şu son zamanlarda, korkunç depresyonlara maruz kaldım." Freud'un en tanınan vakası, seksen yedi yaşındadır ve güya altmış yıldan beri iyileşmiş olan bu adamın, kâğıt üstünde, normal bir yaşantı sürdürmesi olanaklıdır. Bununla birlikte, adam her salı günü öğleden sonra, konsültasyona gitmeye devam eder (60); ancak bir yandan da artık hiçbir terapinin fayda etmeyeceğine inanmaktadır.

Freud'un makaleleri ve kitaplarında –özellikle de, onun "İncil"i yerine geçen, *Beş Psikanaliz*'de-, analitik terapisinin güya olumlu sonuçlarını bu denli serbest bir şekilde yayımlaması, saygın editoryal çevrelerde yayması, tanınmış akademisyenlere ulaştırması, varlığı tartışılmaz kurumlarda tanıtması, psikanaliz kongrelerinde, disiplinlerarası uluslararası buluşmalarda bu yayınlara dair yorumlar yapılması... Tüm bunlar, büyük basın organları tarafından çeyrek asırdan beri nöbetleşe hazırlanan şu söylencenin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır: *Psikanaliz, tedavi eder ve iyileştirir.*

Sigmund Freud, yönteminin herkeste işlerlik göstermediğini, bir analizin bazen sonsuz olabileceğini, bazı başarısızlıkların beklenebileceğini (bu başarısızlıkların nedeni, dirençler, hastalığın sağladığı yarar ve aktarımsal kalıntılardır) kuramsal olarak belirtmişti. Ancak, hiçbir yerde, bir başarısızlık durumunun ayrıntılarını ve başarısızlığın nedenlerini anlatmaz; oysa anlatsaydı, kuramsal önermesinin inandırıcılığına katkıda bulunmuş olacaktı. Eğer kâğıt üzerinde bir başarısızlık söz konusuysa, buna dair niçin tek bir inceleme dahi yapılmıyor veya şu veya bu klinik tedavisinin sonuca varamadığına herhangi bir atıfta bulunulmuyor? Niçin, Freud'un tezini somutlaştı-

racak ve karşısında hiçbir patolojinin direnç gösterınediği iyileştirici sıfatının dışında, yazarı bir başka açıdan görmemizi sağlayacak türden olumsuz görüntülere hiç yer verilmiyor?

Çünkü Freud'un *Psikanalizin Faydası*'nda açık bir şekilde belirttiği üzere, psikanalizin sınırlarına dair kanıtların bulunmayışı, sadece başarı olarak gösterilen vakaların tanıtımıyla katmerleniyor. Efsanenin, her daim tarih ve tarihçi tarafından yok edilen bir sisli bir ortama gereksinimi var. Benzer şekilde, psikanaliz alanında en yetkin ve sağduyulu kişilerden biri olan Henri Ellenberg, 1892 yılında külliyen bir başarı olarak nitelendirilen Anna O. vakasının, aslında içler acısı bir başarısızlık olduğunu göstermiştir.

Tarihçilerin yaptığı diğer çalışmalar ise, aynı durumun, Freud'un birer iyileşme olarak tanıttığı diğer vakaların tümü için geçerli olduğuna işaret etmektedir. Disiplinin dalkavuklarına göre, bir şeyin pratik alanda doğrulanması, kuramı da otomatik olarak doğru kılar. Gerçi, Freud'un bilimsel meşruiyeti, onu nitelendiren edimsel alanın sınırlarını hiçbir zaman aşmamıştır. *Beş Psikanaliz*'in yayınsal yapısının, *histeri* alanında, *fobi* alanında, daha sonra *obsessif nevroz* konusunda, ardından *paranoya* konusunda, en son olarak da *çocuklarda görülen nevroz vakaları*nda tam da vaktinde bir başarı olarak göstermesinden dolayı, ortada bir delil bulunmaktadır: Freud, zamanının psikopatoloji izgesinin tümünde başarı göstermiştir!

Freud, *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde sözünü etmiştir: Tedavilerin pek bir önemi yoktur; önemli olan, son kertede, öğretinin ilerlemesidir. Bir fatih için, cesaret, erdemler arasında ilk sırada yer alır. Bu doğrulama, konumuza da çok uygun düşüyor; çünkü, aslında hastaların iyileştirilmesi, önceden söz verilen bir hedef olarak görülemez. Zaten, ismine yaraşır tarihçiler tarafından yapılan kapsamlı anketler de, bugün bu gerçeği isteyen herkese göstermektedir.

Viyanalı doktor, hastalarını sevmemektedir ve bu hususu nadiren vurgular. Zaten, daha sık vurgulasa, kötü sonuçlarla karşılaşılabilirdi. Ludwig Binswanger ise, 25-28 Mayıs 1912 tarihleri arasında Kreuzlingen'de Freud'a bir ziyarette bulunduğunu aktarır. *Erinnerungen an Sigmund Freud* [Sigmund Freud'un Anıları] (56) adlı kitapta, şunlarla karşılaşıyoruz: "Bir başka defasında, hastalarıyla ilişkilerinin nasıl olduğunu sordum ona. Yanıtı şu şekildeydi: 'Elimde olsa, hepsinin gırtlağına yapışırdım.' Bu konuda, belleğimin beni yanıltmadığına eminim." Daha sonraları, 1932 yılında, müşteriler karşısındaki bu nefret hali, Sandor Ferenczi'nin *Klinik Günlüğü*'nde doğrulanmaktadır: "Ağzımın sıkı olmasına güvenerek, benim yanımdayken Freud'un söylediği bazı şeyleri anımsıyorum: 'Hastalar, ayaktakımıdır. Hastalar, bizim geçimimizi sağladıkları sürece iyidir; öğrenmek üzere hazır materyallerdir hepsi. Onlara hiçbir şekilde yardım eli uzatamayız.'..."

Psikanalitik tedavinin etkisizliğine dair yapılan bu tespit, Freud'un 28 Mayıs 1911 tarihinde Binswanger'e yazdığı bir mektupta daha karşımıza çıkar; hem de tuhaf bir metafor eşliğinde: "Psikanalitik tedavi, 'zencinin ağartılması' olarak nitelendirilir. Dahiliye uzmanlığının bilinen düzeyinin üzerine çıkarsak, bu nitelendirmenin pek de haksız olmadığını görürüz. Terapötik düzeyde bu denli düşük bir performans sergiliyorsak, en azından bundan daha üst bir düzeye niçin çıkamadığımızın nedenini öğrendiğimizi kendi kendime söyleyip, telafi buluyorum." Başka bir yoruma ne hacet!

Klinik de, sonuçlar da, sağaltımlar da hiçbir anlam ifade etmez; çünkü aslolan, Freud'un tüm yaşamını adadığı bu dünya görüşünün temelinin sağlam kalmasıdır. Güzel bir sanat eseri üretme endişesi taşıyan ve estetik kaygılar güden biri olarak psikanalist, gerçeklik veya sağlık, adalet veya sağaltım konusunda en ufak bir endişeye kapılmaz. Peki neden? Çünkü önemli olan, onun şatosunun mükemmel, devasa, heybetli, görkemli, dikkat çekici ve etkileyici olmasıdır. Söz konusu edilenin, bir roman veya opera kadar gerçek bir sanat eseri, insanı içine almayan bir kurgu, kâğıt üzerinde bir yapılanma olmasının ise, pek bir önemi yoktur.

Freud, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da, şöyle yazar: "Hastalara dair öykülerimin birer roman gibi okunması ve bilginlerin yazdıklarına özgü o ciddi karakterden yoksun olmaları [*sic*] karşısında ben bile hayrete düşüyorum." İnsanın nasıl da kanını donduran bir hüner! Roman tarzında yazılan öyküler, edebi alanda bulunmanın verdiği haz, bilim adamlarına özgü o ciddiyeti takınmamanın verdiği o yapmacık olmayan sevinç... Freud, kazanmayı hedeflediği Nobel ödülünün tıp değil, edebiyat alanında olacağını savunan bedenine, bundan daha iyi bir itirafta bulunamazdı.

Dr. Freud, gün içindeki konsültasyonlardan sonra gevşemek için, düzenli olarak polisiye roman okurdu ve dolayısıyla da, önemli olaylarının edebi açıdan kuruluşu (Dora, Hans, Kurt Adam, Fare Adam, vs.) çözülmesi gereken bir bilmecenin içinde yer alan kişiliklerin psikolojisinde başarılı olan bu türden kaynaklanmaktadır. Kadavra, gömme dolabın içindedir; suçluyu bulmak gerekir: Bir diğer deyişle, müfettiş, birtakım izler ve belirtiler keşfeder; artık suçluyu da enselemesi gerekmektedir: Babanın cinsel organının emilmesi, anneyle yatılması, ebeveynlerin cinsel ilişki hallerinin çocuk tarafından fark edilmesi.

Tüm bu olaylar, bir romanın parçalarıymış gibi okunursa, küçük romancıklar, öyküler çıkar ortaya... Tarihçilerin yarım yüzyıldan beri gösterdiği gibi, Freud, birçok klinik vakanın incelenmesi sırasında ortalığa saçılan materyalleri derlemekte ve bunları, La Bruyère'e özgü bir karakter veya kavramsal bir kişiliğin yaratılması için gerekli olan tek ve aynı bir figürün altında bir araya getirmektedir: Dora *Histerik*'tir; Hans *Fobik*'tir, Schreber *Paranoyak*'tır, Kurt Adam *Nevroz Hastası*'dır. Dolayısıyla,

ortaya çıkan tablo, bir dizi psikopatolojik prototipin oluşturulması için çizilmiştir. Oluşturulan kurgu, disiplinin temellerini atmaya ve kuramsal ve pratik etkinliğini meşrulaştırmaya yönelik olan hastalıkbilimini de inşa etmektedir.

Sanatının hilesine başvurarak her şeyi tekdüzeleştiren estetik bir yaratım içinde farklı zaman ve mekânları yoğunlaştıran bir İtalyan Rönesans ressamı misali, anlatıcı da birçok zamanı karıştırıp, anlatısının biricik entelektüel mekânında bir araya getirir. Benzer şekilde, her daim kendi takıntılarıyla ilintili bir öngerçek olarak, varsayımına inandırıcılık kazandırabilmek için, kronolojiyi de yeniden düzenler... Öyle ki, bazen, *daha önce, tarihsel süreçte gerçekleşen* ve bir başka şeyin *nedeni* olması gereken şey, *daha sonra, anlatının kurgusallığı içine* yerleştirilir ve bu şekilde bir *etki* haline dönüşür. Freud, burada da, anlatıyı daha başarılı kılmak için, büyülü nedenselliklerle uğraşır; ama elbette bu sırada, sürekli talep ettiği, ancak bir yandan da kurallarına uymamaktan mutluluk duyduğu bilimsel yöntemle taban tabana zıt düşer! Eğer tarihsel gerçeklik paramparça olursa, edebi gerçeklik de, psikanalistin bu inkâr edilemez roman yazma yeteneğinden beslenir.

Ama hastalarını sevmeyen, ama onlardan yola çıkarak uydurduğu kurguyu onlara tercih eden Freud'un elindeki malzeme, gerçek kişilerle, otantik acılarla, etc kemiğe bürünmüş patolojilerle, varlığın derinliklerinde gizli sıkıntılarla, somut acılarla gerçek bir tarihsel malzemeydi. Vakalar, hasta isimleri gizli tutularak, sahte isimler altında tanıtılıyordu; ama belki de böyle yapılarak, hastanın kendi üzerinden yazılan tarihi inkâr etmesini engelleme hedefi güdülmekteydi. Veya kavramsal bir kişilik, bir kurgu kahramanı üzerinden, psikanaliz disiplininin kuruluşunu, meşrulaştırılmasını ve devamlılığını sağlayacak yararlı bir figür yaratabilmek için böyle bir yol seçiliyordu. Freud'un öyküsündeki olay örgüsünü bilim olarak dayatmak üzere, bu mücadeleye tüm güçleriyle katılan öncü kadro ne düşünürse düşünsün!

Oysa, bir zamanların yaralı bedenleri, psikanalitik silahlar edinmiş, bu silahlarla donatılmıştır. Çünkü her bir analizin sonunda memnuniyetini sergileyen Freud'a ait tüm çarklar, son kertede bir dizi yalanı gizlemektedir: Freud, iyileştirdiğini iddia ettiği olayları, aslında çözmemiştir. Veya farklı biçimde ifade edelim: Freud, vakaları kâğıt üzerinde iyileştirmiş; kurgular, kuramsal vakalar, kavramsal kişiliklere şifa dağıtmıştır; ancak bu ödünç isimlerin ardına gizlediği gerçek kişilikler, Freud'un tiyatro sahnesine yönelik olarak tasarlanmış bu isimler, hiç de iyileşmemiştir.

Benzer şekilde, Freud, Anna O.'yu iyileştirmiştir; ama Bertha Pappenheim'i iyileştirememiştir. Dora'yı iyileştirmiştir; ama Ida Bauer'i iyileştirememiştir. Küçük Hans'ı iyileştirmiştir; ama Herbert Graf'ı iyileştirememiştir. Fare Adam'ı iyileştirmiştir; ama Ernst Lanzer'i iyileştirememiştir. Kurt Adam'ı iyileştirmiştir; ama Sergey Pankejeff'i iyileştirememiştir. Bir diğer söyleyişle, herkesi, kâğıt üzerinde, bürosunun

o sessizliği içinde kaleme aldığı makaleler ve sayfalar boyunca iyileştirmiştir. Aslında birer hagiograf* olan yaşamöykücüleri için, onları iyileştirmiştir. Efsanenin devam etmesi ve ansiklopedilerde, sözlüklerde yazılması için, öğrencileri için iyileştirmiştir; ama bir kez daha sırtını döndüğü bu bedenler için iyileştirmemiştir. Freud'un sağaltımları bizatihidir, entelektüelcedir, kuramsaldır; ama gerçeklik, sihirbaz yetenekleri olan müritler topluluğuna hak vermez. Kâğıt üzerindeki tüm bu sağaltımların tarihçesi, bu konuda biraz daha araştırma yapılmasını gerektirmektedir.

Anna O. vakasından daha önce de söz etmiş ve kaynaklarını, Freud'un kutsal metninin yaratılışını sağlamaya yönelik ilk kurgudan aldığını göstermiştim. Buna, klinik psikanalizin el kitabının, analitik terapi dersinin, Freud'un büyük efsanesinin küçük anlatıları işlevini görmesi için oluşturulan örnek vaka derlemesi şeklindeki bir eserin, *Beş Psikanaliz*'in meydana getirdiği İncilleri de ekleyelim. Freud, ilk vaka olan Dora'ya önsöz olarak, hastaların sorunlarının topluluk önünde ifşa edilmesini istemeyebileceklerini belirtir; ama bu dileğin pek bir önemi yoktur, çünkü ne de olsa, gelecekte diğer hastaların işine yarayacak olan şey, bilimdir. Öyle ki, profesyonel sırra ihanet, psişelerinin en karanlık noktasını muayenehanesinin gizliliğine teslim etmiş insanlara karşı yapılan boşboğazlık olarak algılanabilecek her şey, Freud'un kaleminde, kahramanlara özgü, cesur ve bilimsel bir jeste dönüşmekte; bunun meyvelerini de büsbütün elde etmektedir.

Benzer şekilde, *Bir Histeri Analizinden Kesit*'te, Dora takma adlı Ida Bauer'in mahremiyetinin ihlal edilmesini haklı göstermeye dönük bir temize çıkarma işlemiyle karşılaşırız: "Histerinin nedeni ve süreci hakkında bildiğimizi sandığımız şeyleri topluluk önünde konuşmak, söz konusu hastaya doğrudan kişisel bir hasarda bulunmayı engelleyebildiğimiz ölçüde, bir yükümlülüktür; bu görevden kaçınmak, yüz kararticı bir korkaklıktır." (VI. 188) Freud'un kaleminde, tıbbi sırra ihanet etmek, bir yükümlülük haline gelmekte; bu sırrı korumak ise, korkaklık olarak nitelendirilmektedir...

Freud, *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı*'daki bir dipnotta, itiraflarının kamusal amaçlarla kullanılmamasını isteyen bir hastanın öne sürdüğü çekinceleri ele almaktadır. Şöyle yazar: "Onayını almaksızın onun konuşmasından yararlanıyorum; çünkü psikanalitik bir tekniğin güya [*sic*] ağız sıkılığıyla korunabileceğini kabul edemiyorum [*sic*]." (XII. 312) Her şeyi açıkça söylemek gerek: Demek ki boşboğazlık, bilimsel bir erdem haline geliyor; ağız sıkılığı ise, bir tür yakışıksızlık...

Dolayısıyla, "kendi isimlerini dahi koruyamayan yoksul insanlar" topluluğuna karışan Dora hakkında, Freud'un *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde böylesi tuhaf bir cümle yazabilmesini anlıyoruz: Ardından, daha sonraki bölümlerde (259): "Ar-

* Kutsal kişilerin yaşamlarını anlatan yazarlar. (ç.n.)

dından, kendi ismini dahi koruma hakkı bulunmayan birisi için takma ad ararken, aklıma birden 'Dora' ismi geldi." Kız kardeşinin evindeki hizmetçilerden birinin ismi. Üstad Freud'un davası için feda edilen hastalarının geleceğine dair bu metaforik simgenin ne anlam ifade ettiğini, herkes kavrayacaktır.

Kendi ismini dahi koruma hakkı olmaması, ne anlam ifade ediyor olabilir? Buna kim karar vermektedir? Hangi mahkemenin görüşüne göre? Hangi yargıç eliyle? Hiçbirisi: Freud'un tek taraflı kararı sadece... Bilim emreder; hasta değil... Yüksek meblağları ödeyen, en gizli cinsel yaşantısını ayrıntılarına dek anlatmak üzere divana uzanan, ardından da bu sırrın ikisi arasında kalacağını ve kalabalıkların (ki içinde ailesi, dostları, çocukları, yakınları da vardır) bu bilgilerden mahrum bırakılacağını uman hastanın mahremiyetinden endişe duymak mı? Bu boş ve sıradan görüşlerin pek bir önemi yok: Psikanalitik bilim, her türlü direnci bastırmalı; bu durum, müstakbel hastalar için de geçerli. Kesin, ama uzak bir gelecekte insanlığın mutluluğu adına, şu anda bir avuç dolusu masum kurbanı feda etmek mümkündür. Burada, 20. yüzyılın ideologlarına son derece tanıdık bir mantıkla karşılaşıyoruz... Freud, yine de sakınımı elden bırakmıyor: Analiz, farklı bir şekilde basılır ve pek kimsenin bilmediği bilimsel bir dergide yayımlanır; gerçek isimlerin kullanılmaması kuralına uyulur; müşteri de iyileşir. "Eğer hastanın kendi geçmişi, rastlantı eseri [*sic*] elinc düşerse, can sıkıcı bir hissiyata kapılmasını doğal olarak engelleyemem. Ama zaten, bildiklerinden başka yeni bir şey de öğrenmeyecektir. Sözü edilenin kendisi olduğunu, ondan başka kimin öğrenebileceğini de, sorgulayabilir." (VI. 188) Freud'un Binswanger'e verdiği sırrı anımsarsak, hastalarının boğazına sarılma arzusunun, böylesi *yüceltilmiş* bir şekle de bürünebileceğini, şimdi daha iyi anlıyoruz...

Eleştirel tarihçilerin yanı sıra, Ernest Jones ve Peter Gay gibi kendilerine izin verilmiş yaşamöykücüler, Freud'un yazışmalarında, kongrelerde, psikanalistlerin toplantılarında –ki Viyana'daki Psikanalitik Derneği de buna dahildir– hastalarının gerçek isimlerini kullandığını belirtirler. Canının istediği kimseyc, divandaki sırları açar; sevişmelere dair sırların, özel hayatın ve cinsel fantezilerin açık saçık ayrıntıları söz konusu olduğunda, sessizliğini hiçbir zaman koruyamazdı. Dolayısıyla, Freud, önce Jones'a, ardından da Ferenczi'ye, metreslerinin divanının üzerinde verdikleri mahrem bilgileri aktarır. Bilimi ilerletme bahanesi altında, psikanalistler de, muayenehanedeki itirafları birbirlerine söylemeye başlarlar. Ne zamanki Freud bir gün önce dost dediği kişiyi, mesleğinde gayretsiz olduğu için düşmana dönüştürmeye karar verir, analiz sırasında öğrendiği şeyi, utanmaksızın kullanır; gözden düşen bir dostunun sırtından, acımasızca geçinmeyi sürdürür...

* * *

Freud'un temcit duasını oluşturan beş temel vakayı inceleyelim. Dora, 1900 yılında, on sekiz yaşındayken, tüm karşı çıkmalarına rağmen, babasının yönlendirmesiyle Freud'la tanıştırılır. Babasına, daha önceleri, o zamanlarda nörolog olan aynı Freud tarafından frengi tedavisi uygulanmıştı. Vereme yakalanmış bir işadamı olan baba, dostunun karısıyla zina yapmakta; dostu ise, bir yandan genç kıza bazı tekliflerde bulunmaktadır... Dora, on dört yaşındayken, babasının dostunun ona yakınlaşma girişimlerini reddetmişti.

Genç kız, adamın kendisine giderek daha baskıcı şekilde yönelttiği taleplere, bir tokat ile karşılık verir. Bunun üzerine, işlerin kötüye gitmekte olduğunu hisseden adam, ona yakınlaşan kişinin aslında Dora olduğuna, ona uydurduğu çapkın sözler karşısında bunun şaşırılacak bir yanı olmadığına herkesi inandırmaya başlar! Açık saçık espriler yapmayı seven moruk, onu reddeden genç kızı, cinsel saplantısı olan birine dönüştürür; kurban da ta kendisi olur. Dora muayenehaneye geldiğinde öksürmektedir; sesi kısılmakta; depresyona girmekte; öfkeli bir hal almaktadır. İntiharı düşünmekte ve sık sık migren ağrılarıyla cebelleşmektedir.

Normal zamanlarda, Oedipus kompleksine, ilkel kabileye veya oğulları tarafından katledilen babanın cesedinin yendiği yamyamca şölene atıfta bulunmaksızın, hastanın divana uzanmasına gerek kalmaksızın, herhangi bir silaha veya yardıma son olarak çağrılacak metapsikolojik öğelere başvurmaksızın, sadece şöyle bir tasavvurda bulunulabilirdi: On dört yaşında bir genç kız, onu yatağa atma yolları arayan kırk dört yaşındaki bir adama doğal olarak karşı koyuyor, onu reddediyor; çünkü yaşlı bir adamın cinsel yakınlaşmaları kızda bir tiksinti uyandırıyor. Kız, tüm bu olan bitenden tiksinmiş; katilin her zamanki gibi kurbanın elbiselerini üzerine geçirdiğini ve ağına düşmeyi reddeden avın, cinsel bir saplantılıya dönüştürüldüğünü görmek, kızı iğrendirmiştir. Dora'nın kendi teninde kendini rahat hissetmeyişi ve bunu bedensel bir hale dönüştürmesi, normal bir insan açısından anormal bir durum değildir...

Oysa, Freud olan biteni bu şekilde algılamaz: Babası yaşındaki şehvetli bir adamın cinsel yakınlaşmalarını geri çeviren bir yetişkin kız, histeriktir; çünkü *Beş Psikanaliz*'de kızın betimlendiği olay, bu patolojinin simgesi olarak gösterilmiş. Buradan da, Viyanalı doktorun getirdiği yoruma varıyoruz: Adam kıza yakınlaşıyor; *demek ki* penisi ereksiyona geçiyor; *demek ki* adam kadına sürtünüyor; *demek ki* kız elbisesinin üzerinden, adamın şişen organını hissediyor; *demek ki* kız da uyarılıyor! Ancak, Freud'un aklından, şöyle bir sonuca varılacağı fikri, hiç mi hiç geçmiyor: *Demek ki* kız, müşkülpesent biriymiş.

Demek ki, tüm bunlar, şu durumu da açıklıyor: Moruğun tekini reddeden bir yetişkin kadın, histeriktir! Psikanaliz kuramcısının diyalektik safsatalarına göre, genç kızın ağzından çıkan *hayır* sözcüğü, *evet* olarak işitilmelidir. *Yadsıma*'da geliştirilen çözümleme, değerlerin bu şekilde dönüştürülmesine bizi alıştırmıştı: İtiraz, kuramsal

olarak, bir arzuyu ifade eder; ret ise bir kabulün kanıtıdır; yadsıma ise, doğrulamayı simgeler. Demek ki, pratik açıdan bakıldığında, ondan kat kat daha yaşlı bir adamın kösnül yakınlaşmalarını geri çevirmek, böylesi libido dolu teklifler karşısında neşelenmek anlamına gelmektedir.

Benzer şekilde, kızın boğazının tıkanmasının nedeni, adamın cinsel organını emdiğini düşünmesidir... Yoksa kız, konsültasyon sırasında, küçük para çantasının fermuarını takıntılı bir şekilde sürekli kurcalar mıydı? Demek ki, bu şekilde sadece varoluşçu bir sıkıntıyı ve şehvet düşkünü bir yalancının onu zorladığı bir durumdan kaynaklanan ve bastırılamayan bir kaygı durumunu ele vermekle kalmıyor, aynı zamanda taşkın bir hal almış bir mastürbasyon durumunu da açığa çıkarıyor. Nefes alıp vermekte sorunlar mı yaşıyor? Yürek darlığından kaynaklanan, göğüs kafesinde bir baskı hissetmekle hiçbir ilgisi yoktur: Cinsel ilişki sırasında gözetlediği ebeveynlerinin soluk alıp verme seslerini tekrar etmektedir.

Ve eğer analizci, bilimsel romanını ilerletmek için kızdan bir rüyasını anlatmasını rica ediyor ve Dora da bir yangın sırasında kurtarılacak mücevher kutusundan söz ediyorsa? Yoğunlaşma, yer değiştirme ve tanıtım: Bu safsatanın işlerlik kazanması, genç kızın babasının dostuyla –dolayısıyla öz babasıyla– yatmak gibi bilinçaltında yer etmiş bir arzudan dolayı acı çektiğini kanıtlamayı sağlar. En temel sembolik düşünceyle uğraşırken bile, Freud'un savına karşı çıkılarak şöyle bir iddiada bulunulabilir: Mücevher kutusunu (dolayısıyla, cinsellikle ilgili şeyleri), ellilik birinin yangınından (libido) kurtarmak, daha çok, onun rızası olmaksızın onu kaçırmak anlamına gelir...

Eğer bu olaya dair yayınlanan metindeki sonuç bölümüne inanırsak, Dora, analizin ardından huzura kavuşmuştur: Evlenmiş, babasıyla ilgisini kesmiş ve yeniden yaşama tutunmuştur. Yüz sayfalık bu sunumun, son cümlesi, bize somut olarak bunu söylüyor. Oysa durum böyle gelişmedi. Aslında, kızı suçlu hale getiren ve ellilik pedofiliyi temize çıkaran bu saçma yorumun üzerinden bir buçuk sene geçmişti ki, kız yeniden muayenehaneye geldi; bu kez yüzünde bir sinir ağrısı baş göstermişti. Freud ise, bu durumu, yaşlı çapkına atılan tokadın yol açtığı, gecikmeli bir utanma hissi olarak yorumlamaz mı! Demek ki, adama tokat atmış olmaktan dolayı pişman olmuş; onunla yatmak arzusuyla yanıp tutuşuyor. Ayrıca, Dora'nın inkâr etmesine rağmen, Freud'un histeri teşhisinde bulunmada haklı olduğunun da bir kanıtı olarak görülebilir.

Freud, o sırada profesör olduğu ve bu bilgi basında yayılmaya başladığı için, Dora'nın olan bitenden habersiz olması söz konusu olamaz. Öyle ki, muayenehaneye kadar gelen kızın yüzündeki sinir ağrısı, aslında babasının dostuna yöneltilen saldırganlığın, Freud'un ta kendisine yönlendirilmesinden kaynaklanıyordu! Bazılarına göre ise, süslenip püslenip basına servis edilen Dora vakası, genç kadının en az şüpheli analizlerine bile razı olmaması ve tedaviye, kendi isteğiyle 31 Aralık 1900 tari-

hinde son vermesinden dolayı üzülen Freud'un bir tür intikam alışıdır. Bu tuhaf analizin metni, farklı yayın direktörleri tarafından iki kez reddedilmiş; gerekçe olarak da tıbbi gizlilik ilkesinin ihlal edilmesi gösterilmiştir. Metin, hastanın kimliğinin anlaşılmaması için yapılan birkaç değişikliğin ardından yayımlanır.

Yıllar sonra, Dora çabuk öfkelenen biri haline gelir; sürekli topallamaktadır; Ménière hastalığına* yakalanmıştır. Bedensel açıdan uzun süredir göz ardı edilen, ancak kronik düzeye ulaşan sindirim bozuklukları, kalın bağırsak kanserine yol açar. Çok sonraları teşhis edilen kansere, 1945 yılında yenilir. Freud, analizinin redaksiyonunu sonlandırdığında, Fliess'e şöyle yazar: "Bu zamana dek yazdığım en etkili şey bu... Alışıldığından daha itici bir etki doğuracak." (25 Ocak 1901) Aynen böyle oldu.

İkinci vaka: Küçük Hans. 1907 yılında, bir müzikolog babanın ve bir komedyen annenin oğlu, Freud'un ilkeleri uyarınca eğitilmeye başlanır. Freud, *Beş Yaşındaki Çocuğun Fobisinin Çözümlenmesi*'nde, ebeveynlerden, "en yakın öğrencileri" olarak söz eder. (IX. 6) Travmalara neden olabilecek yoksunluk hallerinden, cinselliğin bastırılmasından, hadımlaştırma tehditlerinden, baskılardan, cinsellik kazanan bedene bağlı suçluluk duygusundan, bir nevrozu tetikleyecek herhangi bir riskten eser yoktur... Analist olan baba, düzenli olarak çarşamba günkü seanslara katılmaktadır. Çocuğun rüyalarını not etmekte, onun gelişiminden endişe duymakta, ağzından çıkacak en ufak sözcüğü bile pusu kurmuş beklemekte, önünde açık duran defteri, oğluna dair yapılan saptamalarla doldurmaktadır. Ancak, her ne kadar aydın ebeveynler olsalar da, halen karanlıkçılığın izlerini üzerlerinde taşıdıklarını gösteriyorlar; çünkü anne, oğlunun daha önce hiç yapmadığı bir şeyi, mastürbasyonu denerken yakaladığında, doktoru çağırıp pipisini kestirmekle tehdit ediyor. (IX.7) Buna ek olarak, kız kardeşin doğumu sırasında, onu leyleklerin getirdiğini söylerler. Freud'un aile düzeyinde uyguladığı öğretisinin belirli sınırları olduğunun kanıtı... Bu durum, hagiograflara da, Freud'un fikirleriyle eğitilmiş bir çocukta nevrozun ortaya çıkmasını açıklamaya yardımcı olacaktır.

Küçük Hans, bir at tarafından ısırılma korkusu karşısında bir fobi geliştirmeye başlar. Benzer şekilde, attan düşmekten, Viyana'nın nemli kaldırımlarında sık sık olan kazalardan korkar hale gelir. Bir çocuk yüksekliğindeki kaldırımın üzerinde kayan bir koşumun sesini düşünürsek... Öyle ki, bu hayvanla karşılaşabileceği her türlü ortama girmekten kaçınıyordu. Bununla birlikte, hayvanat bahçesinde, fillerin ve zürafaların büyük cinsel organları, onu büyülemektedir. Duruma halen aşırı Freudçu yaklaşan ebeveynler, penisin boyunun, hayvanların kiloları ve uzunluklarıyla ilintili olduğunu açıklarlar. Baba ile hayvanı kıyaslamanın bir gereği yoktur yani...

* İç kulak sıvılarında, mikrobiyotik oluşumlar nedeniyle, normalin üzerinde bir artış veya aşırı bir azalışın söz konusu olduğu, hastada denge kaybı ve işitme zorluğu yaratan hastalık. (ç.n.)

Freud'un yorumu ve teşhisi ise, şu şekildedir: Küçük Hans'ın babasının yüzünde, kocaman bir bıyık vardır. Tıpkı burunsalık taşıyan bir at gibi! Dolayısıyla, Freud'un büyülü düşüncesi gereği, ardından da bir şeyin hiçbir zaman göründüğü şey olmayacağını açıklayan sembolik hile uyarınca, en sonunda da salt kurgusal anlamda, analoji veya benzerlik, gerçeklik olarak tanıtılan zihinsel çarpışmalar üretilir ve tüm bunlar öyle bir entelektüel evrende gerçekleşir ki, kıyaslamanın bir nedeni vardır. Gerisini tahmin edebiliriz: At, gerçekten at değildir; at dışında bir şeydir; dolayısıyla onun babasıdır! Bıyığın kanıtı ise, bunun bir bıyık değil, burunsalık olduğudur...

Dolayısıyla, Oedipus kompleksi uyarınca, Küçük Hans, cinsel olarak –Freud'un da aşırı güzel bulduğu– annesiyle birleşmeyi arzuluyor; babası ise bunu engelliyor. Hadımlaştırma tehdidi de buradan kaynaklanıyor. Bir at tarafından ısırılma fobisi, iğdişleştirmenin klasik mantığı uyarınca penisinin kesilmesini görme endişesi şeklinde çözümlenir. Attan düşme korkusu da, aynı şekilde, somut sorunları o meşhur Oedipus üçgeni uydurmasına indirgeyen bu çözümlemeyle ilintilidir.

Yıllar sonra, artık büyük adam olan Küçük Hans, bu sahnenin Freud'un yaptığı yorumla herhangi bir ilgisinin bulunmadığını aktarır. Ebeveynleri boşanmıştır; kendisi de bir operada hem direktörlük yapmakta, hem de mizansenlerle uğraşmaktadır. Freud'un savını benimsememiş olduğunu kabul eder. Buna karşın, basit bir nedenselliği de itiraf eder; ancak bu nedenselliğin pek büyülü ve gizemli bir yanı yoktur; bir yetişkinin cinsel fantezi yığınıyla da ilgisizdir: 7 Ocak 1908 tarihinde, bir gezinti sırasında, onu travmaya sürükleyen bir sahneyle karşılaşmış; bir at, ayaklarının dibine yığılmıştır.

Zeminde kayan ve yırtılan koşum takımları yığını arasına kendini bırakan bir tonluk kas yığını, etrafa kıvılcımlar saçarak kaldırımda kayan dört adet nal, ayağa kalkmaya çalışmadan önce çırpınan hayvancağız karşısında (at arabasının okunun kırılması, tekerleklerinin fırlaması veya yükünün devrilmesinden söz etmiyorum bile), henüz boyu bir metre bile olmamış bir çocuğun, yaşadığı travma sonucunda, haklı olarak atlardan korkması beklenir. Bunun için, hadımlaştırma fobisinden söz etmenin gereği yoktur. Doğal olarak, çocuk birkaç ay sonra bu korkusundan kurtulur: Freud ise, kendi hanesine bir artı puan yazmak üzere, bu doğal psikolojik gidişatı, terapinin bir başarısı olarak gösterir.

Herbert Graf, nam-ı diğer Küçük Hans, on dokuz yaşındayken, 1922 ilkbaharında, Freud'u ziyaret eder ve hiçbir şeyi anımsamadığını söyler. Freud'un ortaya koyduğu mantık uyarınca, bir şeyi anımsamamak, o şeyin gerçekliğini kanıtlar. Çünkü bastırma kuramına göre, söz konusu şey, kendisi hakkında hiçbir şey anımsanmaması halinde, daha da gerçeklik kazanır: Hans/Herbert, bu analize dair en ufak bir şeyi bile anımsamıyor mu? Demek ki, doğruluğu kanıtlanmış oldu. Peki, Viyana'nın gerçek bir sokağında gerçek bir atın düşüşü hakkında da mı bir şey anımsa-

mıyor? Bu konu hakkında daha fazla yorum yapmaya bile gerek yok: Dünyanın gerçekliği, Freud için her daim bir uydurmadır; onun için aslolan, sadece kendi uydurmalarıdır.

Üçüncü vaka: Fare Adam ile birlikte, bir *histerik kadın* ve bir *fobik erkeğin* ardından, işte karşınızda *obsesif nevroz hastası*! *Zorlama Nevrozu Vakasına Dair Saptamalar*'ın ilk satırlarında, Freud, Viyanalıların "boşboğaz merakı" (IX. 135) yüzünden, gerçekten başka bir şey söyleyemediğini özenle belirtir. Öyle ki, eğer gerçeklik her zaman doğru olmazsa, hastasının mahremiyetini korumak isteyen redaktörün doğru sözlülüğünden şüphe edelim! Freud'un gerçeğe dair yaptığı çarpıtmalar, dolayısıyla, yüksek bir etik endişeden kaynaklanıyor.

Freud, daha da netleştirir: Eğer zorlama nevrozunun tüm gizemine erişemez ise, mantığın veya zekânın sınırlarına başvurmak söz konusu olamaz: Buradaki suç ise, hastanın gösterdiği dirençtir! Bununla birlikte, Freud, analizin sonuna vardığında, Fare Adam'ı iyileştirdiğini itiraf eder. İşte, ayrıntılarına inemediği bir kurama rağmen, iyileştirdiği kişiyi tanımamasına rağmen, yine de, terapisinin sonuçlarını eksiksiz biçimde elde etmesini sağlayan bir pratik ortamı söz konusu...

Yok edilen notlar, tıpkı *Tespitler*'inde de yazmış olduğu gibi, analizin "yaklaşık bir sene" kadar bile sürmediğini (IX. 135), ancak *üç ay yirmi gün* devam ettiğini gösteriyordu. Küçük Hans'ın analizinin babasından elde edilen notlardan yola çıkılarak yapılması gibi, Freud'un beş yaşındaki çocuğu aslında sadece 1908 yılı Mart ayında *birkaç dakikalığına* görmüş olması gibi veya Dora'nın sadece 1900 yılı Ekim ayı ile aynı yılın 31 Aralık günü arasında geçen *on bir hafta* boyunca analiz edilmesi gibi, Fare Adam da, divana sadece kısa bir süreliğine uzanmıştır: Toplamda yedi seans. Kâğıt üzerinde çözümlenmiş olup, Freud ile hiçbir zaman karşılaşmamış olan Başkan Schreber'den hiç söz etmeyelim bile...

26 ve 27 Nisan 1908 tarihlerinde, Freud, Salzburg'daki 1. Uluslararası Psikanaliz Kongresi'nde konuşma yapmak zorundaydı. Ama, 19 Nisan gününde Jung'a yazdığı bir mektupta görüleceği gibi, o tarihte bile halen hiçbir hazırlık yapmamıştı: "Kuşkusuz, tek tek gözlemlerden ve genel görüşmelerden harmanlanmış bir konuşma yapacağım ve konuyu en sonunda obsesif bir nevroz vakasına bağlayacağım." (19 nisan 1908) Altı ülkeden gelmiş, yaklaşık kırk kadar davetli, kurucu babanın konuşmasını beklemekteydi: Saptanan tarihten bir hafta önce, Fare Adam vakasını anlatmaya karar verir. Beklenen gün geldiğinde, Freud, bir hatip performansı sergiler; uydurma vakasından söz eder ve dinleyici kitlesi de, neredeyse beş saat boyunca, nefeslerini tutarak onu dinler.

Fare Adam, yirmi dokuz yaşında, eğitimli, parlak bir hukukçudur. Zaten, kibirin gücü karşısında belleğin kendini feda etmesiyle açıklanan inkâr durumu hakkında

İyinin ve Kötünün Ötesinde'de yer alan o ünlü aforizmayı, Freud'a anlatan da ta kendisidir... Freud, Alman filozofun bu metnini birçok kez aktaracaktır. Konsültasyona gelen Lanzer, semptomlarını ayrıntılandırır: Kendisine ve başkalarına acı çektirme arzusu, kendisini aniden öldürme veya boğazını jiletle doğrama isteği, ama bir yandan da çok sevdiği annesi veya babasını kaybetme korkusu... Ardından, son derece karmaşık hale gelen ve olağanüstü bir dizi olay gelişir. Ardından da, şu bilgiyi verir: Çocukken, büyük olasılıkla cinsellikle bağlantılı bir suçu cezalandırmak üzere, poposuna babası bir kez vurmuş.

Ernst Lanzer, cinsel yaşantısıyla ilgili ayrıntıları aktarırken, ilk aşk macerasının, Robert adıyla telefonlara çıkan bir hanımefendiyle olduğunu belirtir. Robert, işte bir erkek ismi! Öte yandan, kışlada işittiği bir olayı da aktarır Lanzer. Anlatılan cezalandırma yöntemi şu şekildedir: Kurbanın kalçaları üzerine, içinde birkaç fare bulunan bir kavanoz ters şekilde yerleştirilir ve farelerin, işkence edilen kişinin anüsüne girmesi sağlanır.

Freud, bu noktadan yola çıkarak, bir kuramın temelini oluşturur: Bir kez daha görülüyor ki, fare aslında gerçek fare değildir; fareden başka bir şeydir. Başka yerlerde aramaya gerek yok: Fare = penis. Ardından, Freud'un simgesel eşdeğerlerini edimsel bir şekilde oluşturmasını sağlayan uzun bir dolambacın ardından, fare, babanın eşdeğeri haline gelir. Öyle ki, anlatılan bu işkence yöntemi, onu aktaran kişinin kendi fantezisini ortaya serer. Viyanalı doktorun vardığı sonuç ise, şu şekildedir: Fare Adam, babası tarafından arkadan düzülmeyi isterdi.

"Kişinin tamamen iyileştirilmesi ve [...] kendi kendisine koyduğu yasakların kaldırılması" (IX. 135) ile sonuçlandığını belirttiği sağaltımın üzerinden birkaç hafta geçtikten sonra, Freud, Carl Gustav Jung'a bir mektup yazar ve Fare Adam'ın, yani Ernst Lanzer'in, hiçbir sorununu çözemediğini söyler. Kongre gerçekleşmiş, adamın iyileştiği haber verilmiş ve her şey iyi gözükürken, bilim, Freud'un istediği gibi ilerlememiş miydi yoksa? Birinci Dünya Savaşı başında Fare Adam'ın ölümü, kendisine dair tüm izleri ortadan kaldırmış olsa da, adamın ölümsüzlüğü sadece Freud'un hatırına gelmektedir: Bir canlının, onun varsayımlarını reddetmesinden artık çekinmesine gerek kalmamıştı.

Dördüncü vaka: Başkan Schreber (1842–1911). *Beş Psikanaliz*'in sondan bir önceki vakası, Freud'un hastasının elindeki somut gerçeklikle ve hastasının cismen varlığıyla pek ilgilenmediğini göstermektedir; çünkü bu kişiyle bir kez dahi görüşmemiş ve analizini, sadece ve sadece, 1903 yılında yayımlanmış, hacimli bir eser olan *Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken*'i [Bir Nevropatın Hatıratı] okuyarak yapmıştır. Salt esere yayılmış olan bu kuramı ve yazışmayı okuduğumuzda bile, hastanın varlığının pek bir önemi olmadığını, çünkü aslolanın bilim olduğunu çok iyi anlarız.

Tıpkı Eduardo Weiss'e yazmış olduğu bu mektuptaki gibi: "Onlar için harcadığımız çabayı, sadece çok az hasta hak eder. Ama yine de, her olayda bir şeyler öğrenmiş olmanın mutluluğunu hissetmeliyiz.." (11 Şubat 1922) Dolayısıyla, bir insanın veya onun akıl sağlığının fazla bir önemi yoktur; çünkü hastalıkbiliminin bir boyutunu – paranoyayı– resmederken, aslında psikopatoloji katalogunu mükemmelliğe kavuşturmaktır söz konusu olan...

Schreber, istinaf mahkemesi başkanı ve tanınmış bir hukukçuydu; ancak seçimlerde başarısız olunca, delirivermişti. Bir psikiyatri hastanesinde birkaç hafta geçirdikten sonra, yeniden kendine gelmiş; ardından da, hastalığı nüksedince, dokuz yıllık ev hapsi başlamıştı. O meşhur *Bir Nevropatın Hatıratı*'nı da işte o dönemde yazar. Bu kitapta, ne dediği pek belli olmayan bir evren kuramı önerir ve bunun için de saçma sapan bir teolojiyi dayanak gösterir. Evrene yitik mutluluğunu sunmak için, cinsiyet değiştirmesini gerektiren bir misyon verilecekti kendisine...

Dolayısıyla, Başkan Schreber, Freud tarafından 1911 yılında yayımlanmış, *Özyaşamöyküsel Biçimde Betimlenmiş Bir Paranoya Vakasına Dair Psikanalitik Saptamalar* başlığı altındaki bir analizin konusu olur. Zaten, hasta da aynı yıl ölür. Freud, ilk satırlarda şöyle yazar: "Dr. Schreber'in bugün halen yaşıyor oluşu, 1903 yılında onun temsil ettiği baş döndürücü sistemin çok ötesine çekilmiş olması ve kitabına dair bu saptamaları son derece can sıkıcı bulması olanaklıdır." (X. 232) Ama, bunun artık pek bir önemi kalmadı...

Freud'un bu satırları yazdığı sıralarda, kamusal alanda ifşa ettiği vaka da ölmüştür: Başkan Schreber, 14 Nisan 1911 tarihinde hayata gözlerini yumar ve metne konu olan kişinin düşüncesini bile öğrenmeye tenezzül etmeyen Freud, metnini 1911 yaz döneminde yayımlar. Metin, aynı yılın 22 Eylül günü, Weimar'daki Uluslararası Psikanaliz Kongresi'nde okunacaktır. Freud, çalışmasının basımını gerekçelendirmek için, bazı kimselerin gerçek isimlerinin verilmesine rağmen, hastanın, *Hatırat*'ını yayımlamak üzere kaleme almış olduğu metni okur ve tüm bunları, bilimin yüksek çıkarı adına yapar; yani, diğer deyişle, hastalık fantezileri adına... Demek ki, Freud, kendi nezaketsizliğini doğrulamak ve haklı çıkarmak için, açıkça paranoyakça bir taşkınlığa sırtını dayıyor: Şayet akıl hastanesine kapatılmış bir deli, kuruntularından kurtulabiliyorsa, neden aynı şey onun için de geçerli olmasın?

Başkan'ın bir dizi endişesi bulunmaktadır: İşkence görmekten korkar, oldukça fazla sayıda halüsinasyonda kurban olarak görür kendisini... Freud, paranoyaklık üzerine yayımlanan metne odaklanır; çünkü paranoya, onu en üst dereceden ilgilendirmektedir. Aslında, Freud, bu konuya dört elle sarıldığı zaman, önce Adler, ardından da Jung'la anlaşmazlığa düşmektedir. Bazı meslektaşlarının, onun kuramlarını kayıtsız şartsız onaylamadıkları için kendisine kişisel bir kin beslediklerini düşündüğü

zaman, Schreber'den bağımsız olarak, paranoyaya dair genel bir kuram önerisi getirmekten çekinmesi, pek de yabana atılacak bir husus değildir.

Dolayısıyla, tek çekincesi *Hatırat* olan Freud'un, yola çıkarken, aklında, Başkan Schreber'den paranoyak bir homoseksüel yaratmak gibi bir düşünce oluşmasının nedenini de anlamış oluyoruz. Öyle ki, akıl hastanesine tıkılmış kişinin yazdıkları, bir oğlan çocuğunun babasına ilan-ı aşkını andırmaktadır. Ardından, güneşin babanın yerini doldurduğu, mastürbasyon yapmanın ise hadımlaştırma endişesiyle bağlantılı olduğu, karşıtlar birliğinin babanın yerine geçtiği, vs. gibi bilindik önermeler izler. Benzer şekilde, babayla ensest ve homoseksüel ilişki yasağının bastırılması, psikiyatri hastanesine kapatılmasına neden olan bir patolojiyi doğurur. MMVS!

Bu paranoyak hastanın uydurduğu edebi kurguya daha az odaklanan, bireyin varoluş soyağacı koşullarına ise daha açık olan bir çalışma, kâğıt üzerinde coşkun ve mistik evrenini kaplayan mekanizmaları, kendi babasının oluşturduğu gerçek evrenle karşı karşıya getirecektir! Aslında, Başkan'ın babası, sağlıkbilimci bir hekim, terapötik tıbbın kurucusu ve oldukça fazla okunup birçok baskı yapan bir kitabın (*Odada Yapılan Tıbbi Egzersiz*) yazarı olarak tarihte bir iz bırakmıştır. Dr Schreber, aslında, bedeni aşırı zorlayan ortopedik aygıtlar üretmekteydi ve bu aygıtlardan bazıları, başı dimdik tutabilmek için vücuda korse gibi sımsıkı sarmaktadır. İyileşmiş, kendilerine gelmiş bireylerin somut bedenleri açısından travma yaratan, bu çelikten aygıtları, babası, öz çocuğu üzerinde deniyordu... Çocukluğunda böylesi bir zorlamayla karşılaşan bir kişinin yaşadığı travmanın, Başkan'ın ruhu ve bedenini kaplayan semptomlara neden olabileceğini, illa ki babaya karşı bastırılmış bir homoseksüel eğilim olduğuna atıfta bulunmaksızın düşünebiliriz herhalde! Başkan'ın durumuna dair Freud'un kâğıt üzerinde hazırladığı şema, acılar içinde kıvranan bir varlığın varoluşçu ve biyografik gerçekliğini pek göz önünde bulundurmuyor...

Beşinci vaka: Şüphesiz, Freud'un en ünlü vakası – Kurt Adam. Sergey Pankejeff, Freud'un muayenehanesine geldiğinde yaşı yirmi üç, yıl ise 1910 idi. Rus asıllı bu genç aristokrat, lüks içinde yaşamaktadır; emrinde birçok hizmetçisi vardır. Hayvanlara karşı duyduğu fobiyi, obsesif fikirlerini, kaygı krizlerini, edepsizce erotik zevklerini yenmek üzere, birkaç ünlü psikiyatra danışmıştır. Cinselliği, üç yaşındayken kız kardeşi sayesinde öğrenmişti. Kızın önünde mastürbasyon yaparken yakalandığı dadısı ise, penisini kesmekle tehdit etmişti onu... Bu azarlama karşısında korkarak, sadik-anal ve mazoşist aşamaya gerileyerek, o evreye sığınmıştır. Öyle ki, kelebeklerin kanatlarını koparmakta; babasından dayak yeme yolları aramaktadır. Âşık olduğu tüm kadınlar, alt tabakaya mensuptu ve hatta bir kadını dört ayağının üzerine yere eğilmiş, temizlik yaparken görmek, derhal ona karşı bir tutku beslemesi için yeterli olmaktadır.

Freud'un divanına uzandığında, on dokuz sene önce gördüğü bir rüyayı aktarır: Dört yaşındadır; yatağına uzanmıştır; pencere de açıktır. Karşısında, bir ağacın içinde, tilkiye veya çoban köpeklerine benzeyen altı-yedi tane (XIII. 27) beyaz kurt fark eder; dalların üzerine yerleşmişlerdir. Bu sahne, kış mevsiminde gerçekleşir. Çocuk, kurtların onu yiyeceğinden korkar; uyanır ve ağlamaya, bağırmaya başlar. Resme hevesli olan Kurt Adam, rüyasında ne gördüğünü çizer. Resimde, altı-yedi tane oldukları iddia edilen kurtların sayısı, beşe inmiştir –Freud'un, rüyasındaki rakamların anlamları üzerine yaptığı genellemeleri bildiğinizde, buna gülüp geçersiniz...

Analiz, dört yıl devam eder. 1910 yılı Şubat ayından, 1914 yılı Temmuz ayına dek. Para meselelerine geri dönersek, Freud bu kez hastayı somut bir şekilde incelemektedir. Pankejeff, Karin Obholzer ile görüşmelerinde, Berggasse 19 numaradaki muayenehaneye pazar hariç her gün gittiğinden ve bir saatlik bir seansa girdiğinden söz eder. O dönemin dolar kurunu 2010 yılı Euro kuruna dönüştürdüğümüzde, dört yıllık psikanalizin, Kurt Adam'a 500.000 Euro'ya mal olduğunu göreceğiz.

Freud, Viyana'nın şık bir mahallesinde yaşamaktadır. Üç hizmetçisi, on yedi odası vardır. Hizmetçilerden biri, Paula Fichtl, sabahları katlayıp akşamları açtığı bir kanepenin üzerinde, sofada uyumaktadır. Mesleki unvanına göre "Profesör Freud"un altı çocuğu vardır. Minna Teyze ile birlikte, her gün evde beslemesi gereken on iki kişi bulunmaktadır. Demek ki, Pankejeff'in de 1974 yılında şunları söylemekte haklıdır: "Psikanalizin zararı, sadece zenginlerin erişimine açık olabilmesidir. Böylesi bir sağaltımın ücretini çok az insan ödeyebilir." (68-69)... Aslında, Freud, 1905 yılında yayımladığı *Psikoterapi Hakkında*'da, bunu kuramsal olarak doğrulamıştı (15).

Peki, bu meşhur çözümlemenin sonucu ne oldu? Yoğunlaşma, yer değiştirme, tanıtım mantığı içinde, Freud'un rüya kuramı, rüyada görülen nesnelere eşdeğerler bulmayı gerektirir. Yüz sayfaya yayılan bu çözümleme, saçma sapan denkliklerle dolup taşar: Beyazlığından dolayı, kurt = kuzu; kurtların hareketsizliği = ebeveynlerin hareketi; onların etkinliği = berikilerin pasifliği; bakılmak = bakmak; ağaç = Noel çamı; kurtlar = hediyeler; beyaz kurtlar = ebeveynlerin iç çamaşırları; kurt = ismi Wolf olan bir Latince hocası; gür kuyruklar = kuyruk yoksunluğu; açık pencere = cinsel beklenti; Noel sahnesi = yaz sahnesi; beyaz = siyah; parçalar halinde kesilmiş tırtıllar; kızına para veren baba = kızına simgesel olarak bir çocuk veren ebeveyn; beş kurt = saat sabahın beşi; bir kelebeğin kanat hareketi = cinsel ilişki sırasında bir kadının bacaklarıyla yaptığı cilveler; kanatların ucu = genital simgeler; kelebeğin kanatı = armut = dadının ismi; tahta döşemenin üzerine işemek = birini cezbetme girişimi; kelebekten korkmak = hadım edilmeden korkmak; bel soğukluğu; kurtlar tarafından yenme korkusu = "babayla cinsel birleşme." (XIII. 103)

Durdurulması olanaksız bir mantık doğrultusunda üretilen tüm bu denkliklerin ardından Freud, rüyaya dair açıklamasını yapar: Çocukluğunda, daha net olmak ge-

rekirse bir buçuk yaşındayken (XIII. 35), Pankejeff, bir yaz gününde, ebeveynlerinin odasında, öğleden sonra beş sularında uykuya dalmıştır. "Uyandığında, ebeveynlerinin üç kez arkadan düzüştüğüne şahit olur; annesinin genital organını ve babasının penisini görür ve hem yapılan şeyi, hem de ne anlama geldiğini anlar." (*ibid*). Freud, çocuğun daha bir buçuk yaşındayken üçe kadar sayabilmesinin, bunun bir cinsel ilişki olduğunu anlamasının ve üzerinden yirmi seneden fazla bir zaman geçmesine rağmen halen anımsamasının, anlaşılabilir ve muhakeme edilebilir türden sağlıklı bir mantığın kullanımını savunan birisini haklı olarak şaşırtabileceğini kavrar... Ama her şeyi netliğe kavuşturacağını açıklar; bu sırada da, okura dönerek, "bu sahnenin gerçekliğine geçici de olsa inanmasını" (XIII. 36) rica eder!

Aslında, kanıt, çok uzaklardan gelir. Freud'un bir buçuk yaşındayken gördüğünü iddia ettiği şeyi, Sergey Pankejeff kendi gözleriyle görmüştür. *Çocuklarda Görülen Nevrozun Geçmişinden Yola Çıkarak*'ta aktarıldığı gibi: "Ebeveynlerin cinsel ilişkisinin gözlemlendiği sahneler, çocukken birisi tarafından cezbedilme ve hadım edilme tehdidi, kuşkusuz [*sic*], kalıtımsal bir zilyetlik, genetik bir kalıtımdır; ama aynı zamanda bireysel yaşantının bir edinimi de olabilir." (XIII. 94) Dolayısıyla, her şey son derece basittir: Gördü ya da görmedi; ama her iki durumda da görmüş oluyor; çünkü ilk durumda, *ontogenetik* gözü,* somut sahneyi zihnine kaydetmiş; ikinci durumda ise, bilinçaltının *filogenetik gözü***, bu sahneyi, ilkel toplulukların en üst düzeyinden beri aklında tutmuştur. Yani, her iki durumda da, *görmüştür*.

Peki, benzeri bir patoloji (hastanın durumundan söz ediyorum) nasıl tedavi edilebilir? Freud'un yanıtı: "Hastalığının yok olmasının tek koşulu, annesinin yerine geçmesi, onu ikame etmesi, babası tarafından tatmin edilmeye razı olup, ona bir çocuk vermesidir." (XIII. 97–98) Tüm bu koşulların bir araya gelmesinin zor olduğu düşünülürse, hastanın bir günde iyileşmesinin pek de kolay olmadığı görülecektir; en azından, Freud'a inanırsak... Dolayısıyla, şöyle bir kehanet çıkar ortaya: Kurt Adam, hiçbir zaman iyileşmemiştir.

Gerçi, çözümlemenin sonunda, bir "sağaltım"dan söz etmektedir. (XIII. 118) Peki, ne kastedilmiş olabilir? Sözü, Sergey Pankejeff'e bırakalım. Rüyasına dair yorumu şu şekilde: "Bu söylenenler, aslında mantığa pek uygun düşmüyor." (70) Örneğin, hiçbir zaman ebeveynlerinin odasında uyumamış; onun yerine, dadısınınkinde uyumuş. Tüm yaşamını depresyonlarla geçirmiş; seksen yedi yaşında olmasına rağmen, halen günde otuz sigara içtiğini itiraf ediyor. Sağlık durumu hakkında da şöyle diyor: "Ne yazık ki psikanaliz yüzünden başıma gelen bir bağırsak hastalığından çekiyorum." (81) Buradan da, sadece psikanalizin etkinliğine inanan ve bu yüzden de

* Bireyoluşumsal, ontojenezle ilgili (ç.n.).
** Canlıların bilimsel sınıflandırılması (ç.n.).

her türlü tıbbi sağaltımı reddeden Freud'un, aynı zamanda, *her şeye karşın*, ilaç yazdığını öğrenmiş oluyoruz. (81) Krizlerinin sürekli baş göstermesine ilişkin olarak ise, şöyle der: "Eğer iyileştirilmiş olsaydım, tüm bunlar gerçekleşmezdi." (86) Freud'un açıkladığı sağaltımla ilgili olarak: "Daha önce, o denli fazla analiz yaptırdım ki! [...] Artık, analizlerden bıktım." (123) Seksen yedi yaşına gelmesine rağmen, halen tedavilere gittiğini belirtir. (149) Aslında, Freud'un *iyileştirdiği* Sergey Pankejeff, 1979 yılına dek, on tane psikanalist tarafından da izlenmiştir. 1979 yılında da, doksan iki yaşındayken hayata gözlerini yummuştur. Şöyle der: "Tüm bunlar, bende bir felaket etkisi yarattı. Freud ile sağaltım sürecine başlamadan önceki halimdeymiş gibi hissediyorum kendimi..." Ardından da, şöyle der: "Psikanalistler, bana iyilik yapacaklarını sanıp, kötülüğüme çalıştılar..." (149)

Freud'un öğretisine göre, eğer kuramda bir ilerleme yoksa, hastaya gösterilen özenin de bir anlamı bulunmamaktadır. Öğretisel düzeyde bir sarhoşluk hali söz konusuysa, insani bir içki şişesinin de bir önemi yoktur. Ama kuram gerçekten de ilerlemiş midir? Bilimde herhangi bir yenilik olmuş mu? "Fatih", elbette kendi yolunu buldu. Ama Copernicus ve Darwin'in yanında yerini alabildi mi sizce? Kuşkulu... Tam tersine, bugün biliyoruz ki, bu tür sağaltımlar, aslında kâğıt üzerinde olmuş. Sigmund Freud, üfürükçüler, şamanlar, büyücüler, cadılar, manyetizmacılar, radyestezistler* ve diğer postmodern Hint fakirlerinin yaygın geleneği içine konumlanır. Tarihin bir anında, üfürükçü bilinen kişiye, psikanalist adı koyuverilmiştir.

* Hastalıkları çatal çubuk kullanarak teşhis eden ve bitki, ilaç ve gıda seçme yöntemleri uygulayan kişi. (ç.n.)

5

PSİKANALİZİ İCAT EDEN FREUD DEĞİLDİR

"İlk başta izninizle size anımsatmak isterim:
psikoterapi, günümüzde geliştirilen bir tedavi yöntemi değildir.
Tam tersine, tıbbın yararlandığı
en eski terapinin ta kendisidir."
FREUD, *Psikoterapi Hakkında* (VI. 48)

Freud, psikanalizi icat etmedi: Her yerde yinelendiğinin aksine, ne psikanaliz sözcüğünü yarattı, ne de antik çağın ilk dönemlerinden beri var olagelen, ondan sonra da yeni süslemelerle varlığını sürdürecek olan psikanalizi... Bu konuyla başlayalım. *Tarih öncesi tıbbın*, bir sağaltım veya jestler, formüller, özel büyülerle yapılan bir büyüleme işlemi amacıyla çağırılabilen fiziki olmayan ruhlar evrenini öngören bu şamanizmden ileri geldiğini düşünüyorum. Kaynatmaların, tütsülemelerin, merhemlerin, sıvı ilaçların, ilaçlı suların iyileştirme özelliği olduğu varsayılabilir. Ve tüm bunlar da, gerçekten çoğu kimseyi teskin etmiştir...

Mısırlıların, Freud'un kalbinde özel bir yeri vardır; onların uyguladığı tıbbı çok iyi bilir. Mısırlılar, telkinli büyüler, mitolojik imalar, sayma işlemleri, hileler, belli bir insan topluluğunun bildiği formüller, ilaçlar ve muskalar, ritüeller ve farmakolojik gücü olan birkaç somut reçeteyle desteklenen sözcüklerle iyileştirebilen bir dizi araca sahiptir. Mısır'da uygulanan bu *bilim öncesi hekimlik*, Eski İmparatorluk'tan Kıptilere dek önemli sayıda hastayı iyileştirmiştir. Arkeoloji bile şahittir: Anı mahiyetinde taşlara kazınmış teşekkür notları, halen durur.

Helenistik çağda Greklerin uyguladığı hekimlik, genellikle tiyatro, özellikle de tragedyayla özel bir ilişki kurmaktaydı: Ruhun patolojileri, ceplerine paraları indirdikten sonra bir dizi telkine, ritüelleşmiş mizansenlere, şarkılara, hayvan postuyla yapılan danslara, vücudu yıkayıp temizlemelere, birtakım sözlere, okuyup üflemelere, büyülü güçlere yakarmaya, mabette geceler geçirmeye, el yardımıyla iyileştirme ça-

balarına ve elbette arkeolojik kazılarda bulunan adakların tanıklık ettiği gibi sağaltımlara (ki Diyojen'in haince söylediğine bakılırsa, eğer hastalar bu adakları başarısızlık durumunda sunsalardı, sayıları çok daha fazla olurdu) başvuran terapistlerin yer aldığı tiyatrolarda iyileştirilirdi.

Genellikle, egemen vakanüvisler bu konuyu sessizce geçiştirirler. Freud ilktir. Atinalı Antifones vakasıyla birlikte, sözcüğün çağdaş anlamıyla psikanalizi uydurmuş izlenimi vermektedir! Aslında, egemen vakanüvisler tarafından sofistlerin işine yarayan bir sandığa kaldırılmasa ve analistçe öğütlerini, 5. yüzyılda Korint agorasında herkesle paylaşmasa, bu kişi hakkında pek bilgimiz olmayacaktı. Onun hakkında tam olarak ne biliyoruz? Ruhun bedeni yönettiğini söylerdi; bununla birlikte her ikisi arasında herhangi bir kopukluk olduğunu iddia etmezdi; içkin nedenselliklerin yardımıyla rüyaların yorumlanacağını, bunun için de paranın gerekli olduğunu savunurdu; *Yürek Yarasından Kurtulma Sanatı* isimli kayıp bir kitabın da yazarıydı.

Sözde-Plutarkhos'un anlatımıyla, onun bir *logo-terapi* icat ettiğini de bilmekteyiz: "Korint'te, agoranın yakınlarında, tabelalı bir dükkânı vardı. Burada, söylem yoluyla manevi acıları iyileştirdiğini iddia ediyor; üzüntünün nedenlerini araştırıyor ve hastalarını teskin ediyordu." Aynı yazar, onun halk önünde verdiği konferanslar sırasında kuramlarını açıkladığını da aktarır. Bir başka sofist olan Gorgias da, sözcükler yoluyla tedavi edip iyileştirmenin olanaklı olduğunu söyler – Freud'un disiplini hakkında *Dindışı Alanın Analizi Sorunu*'nda verdiği tanımlama da tam olarak bu şekildedir. (XVIII. 9)

Hıristiyanlık, aynı zamanda, bu büyülü düşünceyi övmüş ve *Hıristiyanlığın tıp anlayışı*, aynı beklentilerden yola çıkmıştır: Konumu gereği şeytanı kovma törenlerine katılan bir rahip tarafından sarfedilen iyileştirici sözler, sistemleştirilmiş jestler, terapötik ritüeller, noktası virgülüne ritüelleştirilmiş ve gidişatı takip edilmiş bir merasim. İşte, tüm bunlar, Katolik alanda uzun süre etkili olmuştur. Her piskoposlukta, bugün halen şeytan kovan bir rahip bulunur.

Geleneksel olarak adlandırılan tıp dallarının listesi, Şamanlığın ilk dönemlerinden post-endüstriyel 21. yüzyıla dek, her kıtaya yayılan üfürükçüler, terapistler, sihirbazlar, hipnozcular ve büyücülerin etki gücünü yaydığı bu inanışı betimlemektedir. Büyülü düşünce şekil alır; ama sadece günümüz biliminin şeklini alır. Bununla birlikte, Şaman'ın, bilimin sınırlarını aşan okültist gücü sayesinde tüm kötülükleri ortadan kaldıracağını bekleyen irrasyonel veya mantıkdışı nitelikteki eski köklerine de dayanmaktadır.

Hipnoz da, tıpkı Mesmer'in gerdeli veya Breuer'in gelecekte Freud'a ait olacak olan divanı gibi, bu parabilimsel şekillerden birini oluşturur. Psikanalizin de, 19. yüzyılın aynı büyülü sularında doğması, pek şaşırtıcı sayılmaz. Ne de olsa, aynı yüzyılda, Samuel Hahnemann tarafından uydurulmuş olan, homeopatinin de –yani, homeopatik

ilke temelinde seyreltilerek hazırlanmış sıvılar sayesinde, ilaçtaki kimyasal maddelere dair tüm izlerin de ortadan kalmasına rağmen, içinde herhangi bir madde bulunmayan bir ilacın da iyileştirici ve tedavi edici özelliği olduğuna inanan alternatif tıp yöntemi– yaygınlaştığına tanık oluyoruz. Yeniden plasebo etkisiyle karşılaşıyoruz.

Tüm analizlere direnmiş Jérome Bosch'un çizdiği resmi severim: Büyük olasılıkla neredeyse bin yıldır sessiz kalan (ve bu sessizliğiyle de, gizemli resimlerin tümünü mahkûm eden) karanlık bir tarikatla ilgili olan tuhaf cennetleri ve gizemli cehennemleri görmemizi sağlar. Ama, bu şaheserler üreten kişide bulunan iki yağlıboya tablo, 15. yüzyıl sonu, 16. yüzyıl başında, psikanalizin tüm gerçekliğini ifade etmektedir: *Delilik Taşının Çekip Çıkarılması* (1494'e doğru) ve *Hokkabaz* (1502'ye doğru).

İlk eserin teması, orijinal değildir; sık sık gravürlerde veya o dönemin Flaman Ekolü'nün resimlerinde karşımıza çıkar. Aslında, beynin içinde, sağlığına kavuşmak için ondan kurtulmanın gerekeceği, tuhaf bir varlığın bulunduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla, görünürde cerraha benzeyen bir adam, uyanık hastanın kafatasına doğru eğilerek, çoğu zaman bir taş olan bu şeyi, bulunduğu yerden çıkarmaya çalışır; beraberinde de, genellikle bir keşiş veya başının üzerinde bir kitap olan bir din görevlisi kadın bulunur! Başında delilere özgü bir huni olan hekimin, cebindeki bir taşı ustaca çıkarması ve sersemlemiş halde hastasına göstermesi ise, oldukça kuşku uyandırıcıdır. Bu enayi adam, kanlar içindeki kompresi, hekimin tavrını ve taşın şeklini perspektife yerleştirecek ve –şarlatanın ücretini de ödedikten sonra– tamamen iyileşecektir. Aslında, Bosch burada bir plasebo etkisini betimler.

Hokkabazın başparmağı ile işaretparmağı arasında gördüğümüz de, büyük olasılıkla aynı taştır ve üçkâğıt oyununa benzer bir oyun önermektedir. Öyle ki, masadaki hokkabaz hokkalarının tanıklık ettiği bu oyunda, uzun bir hipnoz duasıyla etkisi iki katına çıkan bir el hüneriyle, bu taşı istediği yerde kaybedip yeniden ortaya çıkaracak; ama hayatını bununla kazandığı için de, bahis paralarını başlangıçta toplamaya özen gösterecektir – bu sırada dikkat edersek, sömürülen kişinin parası iki kişi tarafından soyulur: Birinde, bahsin ücretini zulasına koyan hokkabaz tarafından, diğerinde ise, çığırtkanın varlığı karşısında içinde bulunduğu ikincil durumdan yararlanan muhtemel bir suçortağı, bir yankesici tarafından.

Plasebo etkisi, her türlü bilimsellik öncesi tıbbın dayanağını oluşturur: *Mizansenden ötürü,* sözlü bir telkine, büyülemeye, sihre, sözün/hareketlerin veya ritüelin iyileştirici gücüne indirgenebilen bir uygulamayı ifade eden bilimsel bir onuru adlandırır. Başında bir deli hunisi bulunan bu hekimin hastasının –Bosch bu konudaki görüşünü hiç gizlemiyor– görünürde onu bilimsel gösterecek her türlü öğeye sahip bu hareketinin gücüne inandığından hiç kuşku yok. Şarlatan, bazı tekniklere, sözlere,

muştulamalara, bilimsel araçlara –burada da, gerçek hekimlerin ellerindeki aracı taklit eden, metalden bir çıkarma aletine– başvurur. Hasta, iyileşmek için para verecektir; kurnaz adam ise, kendisinin iyileştirme gücü olduğunu, gerekeni yapacağını ve onu iyileştireceğini söyler. Müşteri sevinmiştir; her ortamda, iyileşeceğinden söz etmeye başlar. Hokkabazın bu durumda gerçek bir gücü olduğu sonucuna varılmalı mıdır? Hayır. Hastanın itibarı yeter: Bu tedavi şekli, psikosomatik bir öz tedaviden kaynaklanır ve bu bağlamda birçok başarı elde eder.

Sözlü terapilerde ortaya konan bu büyülü düşüncenin mantığını anlamak için, Marcel Mauss tarafından yapılan dolambaçlı bir açıklama imdadımıza yetişiyor. Freud Mauss'un analizlerini bildiğinden ve kriptomnezi olsun olmasın, psikanalizi kuran birçok an bir araya geldiğinde, Fransız antropologun düşündüğü büyülü aşamaları dahi yanlış anlamaktadır. *Totem ve Tabu*'da, Freud'un sözünü ettiği *Büyünün Genel Kuramına Dair Eskiz*'ini anımsayalım. Ne demektedir Mauss? Büyücü, büyülü hareketlerde bulunan bireyi tanımlar. Elbette... Ama bir şeyi büyülü olarak nitelendirmemizi sağlayan nedir? Başka bir şahıs tarafından bu şekilde kabul edilmesi... Daha başka? Gösterişli şekillere, yaratıcı eylemlere başvurması. Dilbilimci Austin'in dağarcığına yeniden başvurursak: O, edimselliğin adamıdır; söyleyerek yaratır; dünyaya sözcükler getirerek bir dünya kurar; isimlendirdiği şeyi yaratır. "Temelde, söz konusu sözcük, bir büyülenmeyi, büyülü bir eylemi ifade eder; ama eski gücünden geriye birçok şeyi korumuştur." (XVIII. 10) Peki, psikanalist, ne kadar nadir olursa olsun, o denli iyileştirici olduğu sanılan bir söz karşılığında, kendi sessizliğini satmasının dışında başka ne yapar?

Nasıl büyücü olunur? Mauss yanıt verir: Vahiy ile, kutsamayla veya gelenekle: Oedipus kompleksinin, ilkel kabilenin, baba kıyımının, yamyamca şölenin ve geceler boyu taşınan karanlık bölümü aydınlatabilecek bir öz analizle gerçekleştirilen daha bir dizi keşfin taşıdığı *vahiy;* onaran kişiyi kendiliğinden onaran üstadın, kendi çömezini seçerken kullandığı en saf mantık dahilinde kutsaması; öğrencilerini eğiten metres Dorothy'yi eğiten Anna'yı eğiten Sigmund babanın, keyfiyete göre sürdürdüğü *geleneği*...

Büyücünün eylemleri, koşulları gereği ikincil kurallara saygıyı gerektiren ritüelleri oluşturur: Hafta içi belirli bir saatin saptanması, periyodik bir düzene uyulması, ödeme biçimleri, muayenehane kuralları, divanın ardındaki mantık, analizcinin sessizliği ve hastanın dur durak bilmeden konuşması, büyülü bir maceradan çıkış ritüeli gibi davranan psikanalistin karar verdiği zaman psikanalizi de sona erdirmesi. Ama, aynı zamanda ve özellikle de, Mauss'un belirttiği bir hususu göz önünde bulundurmak gerekir: "Büyü olması için, bazı zihin melekelerinin de bulunması gerek. Bu konuya inanmak gerek." (41) Freud, *Dindışı Alanın Analizi Sorunu*'nda, başarılı bir

analitik çalışmayı öngörebilmek için "analizciye inanç" gereğini irdelerken, benzer şeyler söyleyecektir. (XVIII. 50)

Büyülü nedensellik, bilimsel olmayan, ilkel alanda bulunduğumuza dikkat çeker. *Büyünün Genel Kuramına Dair Eskiz*'i okuyalım: "Büyü, bilim işlevi görür ve doğacak bilimlerin de yerini tutar." Büyücüler, "mekanik bir şekilde, sözcüklerin veya sembollerin erdemlerini tasarlarlar." (69) Aslında, Freud, bilimsel nedensellikler konusunda büyük bir üstat ve sembolik karşılıkların kralıdır: *Düşlerin Yorumu*'nda, bir şeyin düşünülmesinin, aslında *o* şeyin değil, Freud'un yorumsal maymun iştahlılığının ortaya attığı *başka* bir şeyin düşünülmesi olduğuna dair çok fazla sayıda örnek yer alır: şapka = penis; kilit = vajina; saç dökülmesi = güçsüzlük; düşen diş = mastürbasyon; kurt = kuzu, vs.

Son kertede şöyle der Marcel Mauss: "Büyü, tıpkı din gibi, bir bütündür ve buna inanırsınız veya inanmazsınız." (85) İşte, Freud'un terapide –en belirgin olaylarda bile– hiçbir başarısızlıktan söz etmeyişinin ardında bu nedenler yatar; çünkü tek bir başarısızlık ile tüm yapı çökebilir. Anna O. vakası, gerçeklikten uzak bir şekilde Freud'un bir sağaltımı olarak sunulmuş olup, psikanaliz biliminin kurucu örneği olarak kabul edilmiştir. Eğer bu durum, kesinliği kanıtlanmış bir uydurmaca ise, o zaman tüm Freudçuluk da bir kurgudan ibarettir; işte, bu yüzden de övgülerle dolu yaşamöyküsü yazanları, çıkarları gereği, tarihi gerçekliği gizleyip, efsaneyi yere göğe sığdıramazlar.

Tıpkı psikanalistin muayenehanesine girermiş gibi, büyücüyü görmeye de gidilir: çünkü, ona güvenilir; her şeyi anlattığı, halkın önünde söylediği, kongrelerde, makalelerde, basında, kitaplarda açık açık anlattığı için; divanı kullanarak iyileştirdiği ve iyileştirmeyi de sürdürdüğü için ona inanılır; çömezleri tarafından da varsayımsal başarısı onandığı için ona güvenilir; iktidarından şüphe edilmez, çünkü –örneğin *Beş Psikanaliz* gibi- kitaplarında, Histerik Dora'nın veya 19. yüzyılda içine her türlü semptomun dahil edildiği bu patolojik durumdan acı çeken Anna O.'nun hastalıklarını, fobilerle mücadele eden Küçük Hans'ın veya obsesif nevroz hastası Fare Adam'ın sıkıntılarını, Sergey Pankejeff'in çocuklukta görülen nevrozunu ortadan kaldırışını ayrıntılandırır.

Peki, ya tüm bunlar başarısız olursa? Yine de bir şeylerin işlediği anlamına gelir. Çünkü, "büyünün öylesine bir gücü vardır ki, aslında karşıt bir deneyim, ona olan güveni sarsmaz," diye yazar Mauss. Eğer psikanaliz işlemezse, herhangi bir etki gücü göstermezse, onu mercek altına almamak gerekir: *Psikanaliz iyileştirir*; iyileştirmemiş gibi bir izlenim verirse, bunun sorumlusu, hastanın bizzat kendisidir; çünkü Freud'un kuramına göre, "hastanın yararı" doğrultusunda, hastanın "direnci"nden veya terapinin iyi şekilde işlemesini engelleyen yakınlarının yarattığı tedirginlikten etkilenmek üzere, bilinçaltına yerleşmiş bir arzudan dolayı, hasta iyileşmek istememiştir.

Psikanalizin yaşadığı her türlü başarısızlık, aslında onun başarısını da haber verir; çünkü divan yoluyla terapi dışındaki her şeye bir sorumluluk yükleyerek, psikanalitik nedenlere göre başarısızlığın nedenlerini açıklar.

Mauss, büyünün başarısızlığının nedeninin, her daim, büyü kuramına geçerlilik kazandıran bir karşı-büyüde aranması gerektiğini de açımlamaktadır: Aslında, burada benzeri bir entelektüel mekanizmayla karşı karşıya değil miyiz? Şu şekilde okuyalım: "Büyü, her türlü denetimden bağışıktır. En uygunsuz olgular bile, onun lehine döner; çünkü bu olgular, her daim, bir karşı-büyünün, kusurlu ritüellerin veya uygulama aşamasında izlenmesi gereken koşullara riayet edilmemesinin sonucudur. Benzer şekilde, başarıya ulaşamamış bir büyü, büyücünün etki hanesine yazılır; çünkü kendisini vakitsiz bir şekilde alevlendiren bir zavallıya karşı dönen korkunç bir gücün etkilerini örtbas etmek için, halen ona gereksinim duyulmaktadır."

Freud, örneğin, Kurt Adam'ı iyileştirdiğine karar verir. Peki, müşteri, aslında onun iddia ettiği gibi bir ruh hali içinde olmadığını söylemek üzere geri dönüyor mu sonrasında? Psikanalist, iyileştirdiği kişiyi iyice iyileştirdiğini söyler; bu konuda en ufak bir kuşkusu yoktur: İyileştirilecek olan kişiyi kesin bir şekilde ve güzelce iyileştirmiştir. Ama, burada bir "ama" da eksik olmaz: Ortaya çıkan durum, Freud'un "aktarımsal kalıntılar" olarak nitelendirdiği bir patolojik durumdur. Dolayısıyla, suçlu olan taraf, psikanalist de değildir, psikanalizin kendisi de... Asıl suçlu, analitik sürece yeterince yatırımda bulunmamış olan hastadır. Suçlanacak taraf, ne genel anlamda büyü, ne de özel anlamda büyücüdür. Gerçek suçlu, müşterinin ta kendisidir...

Mauss, sonuç olarak, şunu netliğe kavuşturur: Büyücü, alışılagelen bir hokkabazlık sırasında ortaya çıkan bir sıkıntıyla ilişkilendirilmiş engelleri bulup çıkaracağını iddia ettiğinde, onları aslında, kendi eliyle yerleştirdiği cebinden çekip çıkaracağını bilmektedir... Bununla birlikte, aynı büyücü, kendisini iyileştirmesi ve sıkıntısını gidermesi için bir başka meslektaşına başvuracaktır! Peki, neden? Büyü olguları, sürekli olarak, "olmayan bir şeye inandırma"yı (88) içerir... Benzer şekilde, Flicss/Freud ikilisi tarafından yüzü gözü tanınmayacak hale getirilen ve cerrahi hataların farkına varan (operasyon sonrası burun boşluğunda gazlı bez unutulmuştur) Emma Eckstein, yeniden psikanalize başvuracak ve kendisi de bir psikanalist olacaktır.

Büyücü, bir tiyatro sahnesinde Don Juan'ı canlandıran aktör misali, kulislerde ve ardından da yaşamının geri kalanı boyunca Don Juan olarak kalacağına inanarak, kendi kendini de kandırır. Büyücü, "miş gibi" yapar; ancak peşisıra gidilmeye de devam edilir. Hangi gerekçelerle? Mauss, bu soruya da yanıt verir: "Büyücünün 'mış gibi' yapışları, halkın saflığı sayesinde olanaklı hale gelir." (90) Peki, halk niçin saftır? Çünkü kırılgan mizaçlı adamın biri, gerçek bir soruya yanlış bir yanıt vermeyi, sarsıcı bir gerçekliğin yükünü azaltan bir yalan söylemeyi, endişe verici bir doğru-

culuğa karşı, insanı sakinleştiren bir kurgu yaratmayı yeğler. İçindeki kaygı yüzünden kafası allak bullak oluyorsa, bu kaygı halini ortadan kaldıran her şey, onu teskin eder. Bir büyücünün sözleri bile...

Dolayısıyla, Freud, psikanalizini de, uzun süren ve büyülü bir terapi ve ritüel sağaltım sürecine dahil eder; tarih öncesi dönemlerin Şamanizm'ine dek iner. Kerameti, *esas yönünden bakıldığında,* dünyanın yaratılışı kadar eskidir; *şekil yönünden bakıldığında* ise, yenidir ve dönemin bilimci saplantılarından, dönemin psikiyatri dilinin kötü alışkanlıklarından, o zamanın anatomik veya psikolojik keşiflerinden, kişinin yaşamöyküsündeki kazalardan, belirli bir tarihsel ve coğrafi bağlama yerleşmesinden ileri gelir: Freud'un psikanalizi, İmparatoriçe Sisi ve Bavyeralı II. Louis'nin döneminde, Viyana'da uygulanan Şamanizm'i temsil eder.

Eğer Freud *psikanalitik şeyi* icat etmemişse, *psikanaliz sözcüğü*nü de icat etmemiş demektir. Bu öyküyü bileni ise, pek bulamazsınız... Sözlükler ve ansiklopedilerde, Freud'un psikanaliz sözcüğünü icat edişinin, şeyin kendisinin ortaya çıkışıyla aynı zamana denk geldiği düşüncesi desteklenir. Sanki Viyanalı hekim, felsefi bir darbede başarılı olmadan önce, geçmişten birçok edinim kazanmamış, münzevi bir deha misali, isminin ilişkilendirildiği bu disiplini yoktan var etmiş gibi...

Aslında, bu sözcük, ilk kez Freud tarafından ortaya atıldığında, "psikanaliz"den değil, *psiko-analiz*den söz edilmekteydi. Bunun ilk şekli, 30 Mart 1896 tarihinde *Revue neurologique* adlı dergide Fransızca yayımlanmış bir makalede, *Kalıtım ve Nevrozların Kökenleri*'nde bulunabilir. Freud, bu makalesinde, nevrozun kökenindeki cinsel travmanın tespit edilmesine yardımcı olan terapötik usulden söz eder. *Psikoanaliz*in isim babasının da, Josef Breuer olduğunu (III. 115) söyler. Dediğine bakılırsa, diğerlerinden –örneğin, hastanın bilinçaltına erişmek için Janet'in uyguladığından– çok daha etkin bir psikolojik analiz yöntemi söz konusudur!

1910 yılında, Freud, saygıda kusur etmemeyi sürdürmektedir. Aslında, *Psikanalize Dair*'de, açık bir şekilde şöyle yazar: "Psikanalizi yaşama doğru çağırmak, bir meziyet olsa da, bu meziyet bana ait değildir. Bu sürecin ilk aşamalarında yer almadım. O dönemde öğrenciydim ve geriye kalan son sınavlarımla uğraşıyordum. Tam da bu sırada, bir başka Viyanalı hekim, Dr. Josef Breuer, histeri hastası bir genç kızın üzerinde bu yöntemi ilk kez uyguladı." (X. 5) Freud, bu bilgiyi 1910 yılında, elli dört yaşındayken, bizzat kendisi yazıp yayımlamıştır: Psikanalizi icat etmemiştir; bunun onuru, Josef Breuer'e aittir: "Aldığım sonuçları, J. Breuer'in keşfettiği yeni bir psikoanaliz yöntemini uygulamaya borçluyum." (III. 115)

Zaten, o dönemde, herkesin gözünde –ki bunu açık bir şekilde ifade eden Sigmund Freud da dahil olmak üzere– psikanaliz, Josef Breuer'in icadı olarak bilinmektedir. Benzer şekilde, Ludwig Frank, 1910 yılında, *Psikanaliz* isimli bir kitap

yayımlar. Kitapta, Freud'un gerçek psikanaliz ile –bir diğer deyişle, Breuer'in icatı sayesinde– edindiği özgürlük alanlarını eleştirir. Şunu netleştirelim ki, daha o tarihte, İsviçreli psikiyatr, Freud'u panseksüalizmle* suçlar. Bu eleştiri, disiplinin tarihi boyunca sık sık karşımıza çıkacaktır. Freud ise, bu kitabı hiçbir şekilde beğenmez.

Psiko-analiz yerine psikanaliz sözcüğünü tercih eden bazıları –örneğin, Ludwig Frank, Dumeng Bezzola veya Auguste Forel– Freud'u barbarlıkla suçlayıp onunla dalga geçerler ve Grekçe köklerden yola çıkarak yeni sözcükler oluşturmanın ardında yatan mantık dolayısıyla, *psiko-analiz* değil, *psikanaliz* demenin doğru olduğuna dikkat çekerler. 1919 yılında, hipnoz uygulayan ve hastalarını hipnoz yoluyla tedavi eden İsviçreli bir hekim, Auguste Forel, *L'Hypnotisme* [Hipnozculuk] adlı kitabında şöyle der: "Rasyonel bir sözcük türetme ve ses akışmasını göz önünde bulundurarak, Freud'un kullandığı *psiko-analiz* sözcüğünden farklı olarak, Bezzola, Frank ve Bleuler gibi, *psikanaliz* sözcüğünü kullanmayı tercih ediyorum. Bu konuda, Bezzola'nın haklı saptamasına kulak verirsek, yazım dilinde de psikiyatri sözcüğü kullanılmaktadır: psiko-iatri değil." Freud, daha önce de, başlarda *narzissmus* şeklinde yazdığı, narsisizm sözcüğü konusunda aynı şekilde bir dil sürçmesi yaşamıştı. (X. 283)

Freud, başarılı oldukça, Avrupa'daki psikanalitik hareket üzerinde de bir hegemonya kurmayı hedeflemeye başlar. O zamanlarda, bu hareketin lideri olmak bir yana, sadece bir katılımcısı idi. Freud'un iktidarı ele geçirmek ve kendi öngördüğü formülün üstünlüğünü güvence altına almak üzere yarattığı savaş makinesinin inşası, file ilmiği misali son derece karmaşık bir aygıtın, ağların ve çok sadık işbirlikçilerin, itaatkâr çömezlerin, editörlük mercilerinin, doğru yolu gösteren yayınların, ardından da akıl hastalığına karşı aynı özeni gösteren farklı yöntemler ve farklı psikanaliz biçimleri olmasını savunan her türlü şeyden arınma ve temizlenme sürecinin başlatılmasından geçer: Jung ve Adler'in ortadan kaldırılması, psikanalizin önce Avrupa, bir süre sonra da uluslararası alana adım atmasının başlangıcıdır.

Freud, bunun üzerine, sözcük ve şeyler üzerindeki egemenliğini kurmaya karar verir. Yön değişimi: Eğer 1910 yılında, psikanalizin kökeninde Breuer'in bulunduğu, bizzat Freud tarafından itiraf edilmişse, 1914 yılında yayımlanmış olan *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı*, her şeyi yerli yerine yerleştirir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, çanlar artık daha farklı çalmaktadır: Yeni Dünya'yı, dolayısıyla dünyayı keşfetme vakti gelmiştir. Metin, özenle hazırlanıp süslenmiş, Adler ve Jung'un düşünce ayrılığı mercek altına alınarak yazılmıştı. Psikanalizin yaratıcısı Josef Breuer'e saygılarını sunarak metni noktalayan Freud, tarihin önünde ve tarih adına, psikanalizin biricik kuramcısı olduğuna karar verir: "Psikanaliz, aslında benim yaratımımdır.

* Tüm davranışların cinsel içgüdü ile açıklanabileceğine dayanan öğretisine dair, Freud'un muhalifleri tarafından kullanılan terim. (ç.n.)

Sırf onunla ilgilenmek için on yılımı feda ettim ve bu yeniliğin ortaya çıkmasının çağdaşlarımda yarattığı hoşnutsuzluk, bana yönelik eleştiriler şeklinde görüldü. Uzun süredir artık biricik psikanalist olmadığım gerçeğine rağmen, bugün bile halen, psikanalizin kendisinin [*sic*], ruhun yaşantısını keşfetmek için benimsenen diğer usullerden hangi noktalarda farklı olduğunu ve psikanaliz başlığı altında nelerin bulunması gerektiği veya onu başka türlü isimlendirmenin gerekli olup olmadığı konularını, kimsenin benden daha iyi bilemeyeceğini savunmayı kendimde hak görüyorum [*sic*]." (XII. 249)

İşte, kendisini psikanalizin mucidi, yaratıcısı, üstadı, kâşifi, yazarı ve sahibi olarak ilan eden Freud! 1910 yılında *Psikanalize Dair*'de yeniden anımsattığı Breuer, hani bu keşfin tek layığı idi? (X. 5) Artık, o devir kapandı. Breuer, rolü göz ardı edilebilecek türden bir "müjdeci kişiliğe" dönüştü (XII. 250); nevrozun kökenlerinde cinselliğin bulunduğuna dair başlıca role razı olma cesareti gösteremediği için, bu keşfin içine dahil olamadı. Freud ise, bu cesareti, bu hevesi, bu akıl gücünü, bu fetih cüretini gösterdi: Sadece o cesaret ettiyse, demek ki bu unvanı hak eden de sadece kendisidir.

Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı, kendine özgü bir darbe gibi çalışır: Freud, psikanalizin münzevi ve dahiyane bir yaratım olduğunu, bir özçözümlemenin, analist olmaya yetebileceğini (onun durumu gibi), aktarım ve direnç gerçekliğinin kabul edilmesinin, insanın kendisini analist olarak tanımlamasına yeteceğini (bu husus ise, Breuer'in psikanalizin kurucu babası olduğunu külliyen yadsır), psikanalizin reddinin divan üzerinde tedavi gereğini doğuracağını, dolayısıyla Freudçuluğu reddeden her canlının, iyileştirilmesi gereken bir hasta olduğunu, Yahudi-karşıtlığının da psikanalizin reddine bir yorum getirebileceğini (ki bu argümandan da ileride çok yararlanacaktır) açıklar.

Ardından da, dünyayı keşfetmek için öngördüğü savaş planının ayrıntılarını verir: Psikanalizi öğretip yaymak için 1902 yılından itibaren birçok arkadaşını etrafında toplamak; Çarşamba Günleri Psikoloji Derneği'ni kurmak; çevresindeki küçük daireyi genişletmek; 1907 yılında Jung'un ortaya çıkışıyla birlikte, ağırlık merkezinin –ve aynı zamanda akıl sağlığı ile ilgili kuruluşlarda eğitim görmüş diğer kişilerin, hekimlerin ve sanatçı çevresinin de– Viyana'dan Zürih'e kayması (Freud şöyle yazar: Jung, disiplinin Yahudi olmayanlara açılacağının güvencesini verir; bu durum ise, stratejik açıdan, psikanalizin bir "Yahudi bilimi"ne indirgenmesinin önünü kapar); Uluslararası Psikanaliz Derneği'nin kurulması; Freud'un yönetiminde bir derginin yayın hayatına kazandırılması; kongrelerin düzenlenmesi... Bu zamana değin hiçbir analiz biçiminin hayal dahi edemediği bu cephanelik sayesinde, savaşa tek başına gider Freud... Dolayısıyla da, bu mücadeleyi kazanır.

Artık, *"Psychoanalyse" und "Libidotheorie"*de (Psikanaliz ve Libido Kuramı) Freud'un verdiği kuralsal bir tanım vardır. Tanımı, Max Marcuse tarafından yönetilen

Zeitschrift für Sexualwissenschaft isimli bir dergi için, 1922 yılı yaz döneminde hazırlamıştır: "PSİKANALİZ, 1) başka türlü erişimi çok zor olan animik süreçlerin araştırılması için oluşturulan bir usulün; 2) bu araştırmayı temel alan ve nevrozla ilgili sıkıntıların sağaltımına dair yöntemin; 3) bu yolla elde edilen ve yeni bir bilimsel yöntemde birleşmek üzere tedrici biçimde artan bir dizi psikolojik görüngünün ismidir." (XVI. 183) Dolayısıyla, Freud'un psikanaliz kuramını savunmayanlar, daha açık bir ifadeyle, terapilerini Oedipus kompleksi uydurması üzerine inşa etmeyenler, psikanalist olamaz – böylelikle, Jung'a, Adler'e, üstadın söylemine harfi harfine onay vermeyen herkese çıkış kapısı görünmektedir.

Freud'un icat edemeyeceği ama 20. yüzyılın en etkileyici ideolojik dayanağını bunun üzerinde inşa edeceği psikanaliz, bizzat Sigmund Freud'un icat edip keşfettiği bir bilime dönüşür. Artık psikanalizden söz etmek, Freud'un edebi psikolojisini adlandırmak anlamına gelir. *Freudçu olmayan bir psikanaliz*in var olabileceği ise, kimsenin aklına gelmez: Bir diğer deyişle, *Freud öncesi bir psikanaliz* (ki, Freud'un 1896-1910 yılları arasında söylediklerine inanırsak, bu kapsama Breuer veya haksız yere unutulan, felsefe alanında doktorası bulunan ve *Collège de France*'ta profesörlük yapıp, bir yandan da hekimliği bırakmayan Pierre Janet de girer) ve *Freud sonrası psikanaliz* (Carl Gustav Jung, Alfred Adler ve daha niceleri; Wilhelm Reich veya Herbert Marcuse'un, ya da Erich Fromm'un temsil ettiği Freudçu-marksizm; veya Jean-Paul Sartre isimli biri tarafından ele alınıp dönüştürülecek olan Ludwig Binswanger'in varoluşçu psikanalizi) vardır.

6

SOFİSTİK BİR SÜRGÜLEME

"Gerçek, hoşgörülemeyebilir."
FREUD, *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*, XIX.244.

Peki, olur da Freud'un uydurmacalarına inanmazsak? Edebi psikolojiyi uygun bulmazsak? Oedipus kompleksinin evrenselliğinden kuşku duyarsak? Tüm oğlan çocuklarının annelerine karşı cinsel bir arzu beslediği varsayımına ve sonuçta da, babayı simgesel olarak öldürme arzusuna kendimizi kaptırmazsak? Annemiz ve babamızın cinsel birleşmelerine dair ilkel sahneye, hem de kendi gözlerimizle tanık olduğumuz, insanlığın kökeninde var olmaması olanaksız olan bir izin bilinçaltımızda her daim kaldığı fikrine direnirsek? Ensest ilişkiye eğilimin, tek bir insanın işi olduğunu, tüm insanlığın bundan etkilenemeyeceğini düşünürsek? Bir mitin, bilim alanının oldukça uzağında bulunduğunu, dolayısıyla bilimsel bir mitten söz edilemeyeceğini aklımızdan geçirirsek? Tüm babaların bilinçaltında, çocuklarına cinsel istismarda bulunma fantezisinin bulunduğu fikrini benimsemezsek? İlkel kabile şefinin vücudunun yenmesiyle gerçekleşen ilkel şölenin, saçma sapan bir şey olduğunu düşünürsek? Somut bedenin gerçekliğinin, tektanrıcılığın tüm nitelikleriyle donatılmış numenal bir bilinçaltı varsayımından çok, ötekinin patolojisinden endişe etmek konusunda daha fazla ağırlık taşıdığını varsayarsak? Diyalektik nedenselliği, büyülü nedenselliğe yeğlersek? Şaman veya büyücüyü daha az düşünüp, sağlık sorunlarının çözümünde hekim veya cerrahı daha fazla önemsersek? Divanı, üfürükçülerin eski tiyatrosundan modern bir aksesuvar olarak görürsek? Konuyu etraflıca inceledikten sonra, Freud'un çok fazla yalan söylediği, çok az tedavide bulunduğu, ama neredeyse kimseyi iyileştirmediği yönünde bir değerlendirmede bulunursak? Psikanalistin, kendisi, geliri, disiplini ve şirketiyle daha çok meşgul olmasından ötürü, hastasının iyileşmesiyle pek ilgilenmediğinden kuşku duyarsak? Bir fatihin, bilim adamından farklı bir gezegende yaşadığını görürsek? Psikanalizin sadece ve sadece mucidi açısından mü-

kemmel bir terapi olduğu kanısına varırsak? Demek ki, çok hastayız ve acilen divana uzanmamız gerek...

Aslında Freud, onun icadından entelektüel olarak endişe etmemizi önlemek için, her şeyi önceden öngörmüştü; *öğreti, öğretinin reddini içeren doktrinci bir okumayı da içermektedir.* Freud'un etkisinden sıyrılmak ne denli zorsa, içinde tek bir çıkış kapısı barındırmayan bu tahakkümcü –dolayısıyla da totaliter– düşüncenin ideolojik hegemonyasından kurtulmak da olanaksızdır. İdeolojik bir bakış açısıyla, psikanalitik toplum, kendi üstüne kapanmıştır. Muhalifleri yargılamak için bir mahkemeyi bile öngörmüştür; savunma ise eserin içindedir. Argümanlar, on kez söylenmiş; bilinçaltı adına konuşan savcının konuşmasının son bölümü, Freud'un külliyatının her yerine damıtılmıştır.

Demek ki, efsanenin inşası, özyaşamöyküsü içinde kendisine dair hagiografyavari heykele –ki heykelin kürsüsünü de *Yaşamım ve Psikanaliz* ve *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı* oluşturur– başvuran Freud'un *bireysel bir savunma* çerçevesinde yapılmış; ardından, gayretli öğrencisi Ernest Jones'un gerçekleştirdiği *yaşamöyküsel bir matrisin üretim* girişimi gelmiştir. Ernest Jones, kâğıttan inşa ettiği bir yapının yardımıyla, üstadının uydurduğu ve tüm emekleriyle, özyaşamöyküsel anlatıların içine zerk ettiği öykünün nöbetini devralır. Ardından kongrelerin, yayınevlerinin, dergilerin, öğrencilerin, gizli veya kamuya açık etkinliklerin yardımıyla, Viyana'da, Avusturya'da, Avrupa'da, Amerika'da ve tüm evrende geçerli olacak türden *ideolojik bir tahakküm aygıtının* çok etkin *kullanımını* öngörür. Tüm bunlar ise, kurucu baba olan Tanrı'nın, ilkel kabilenin şefinin öngördüğü şekilde ve üstadın bir el hareketiyle emir vermesi sonucu gerçekleşir. Dolayısıyla, *Freud'un devrimci mahkemesinin kullanacağı bir argümanın oluşturulması,* en ufak bir eleştirinin ortaya çıkmasıyla etkin hale gelecek, sofistik bir sürgüleme gerektirir.

İşte, işini yapan ve olayları, gerçekliği, hakikati, kanıtları, tartışılmaz olanı, kesin olanı, besbelli olanı ön plana getirerek, efsaneyi yeniden okumayı öneren tarihçiye karşı kullanılan tipik savunma şeması bu şekildedir... "Fatih" bilinçaltının harikalar diyarının kıyılarına saldırmasının üzerinden bir yüzyıl geçtikten sonra, aldatılmış bir diyalektiğin yardımıyla, kraliyeti büyülü nedenselliklerden korumak için yalın kılıçla ortaya çıkan gayretli bir orduya sahip olmuştur.

Cephaneliğe ziyaret. *Bir:* Analiz edilmemiş bir bireyden gelen her türlü muhalefet, geçersizdir ve bir anlamı yoktur. *İki:* Analizin baskı altında tutulması, önermesi *de facto* geçersiz olan bir nevroz hastasını işaret eder. *Üç:* Psikanalize dair her türlü eleştiri, Yahudi olan Freud'un eleştirisine dayanır; dolayısıyla, bu tür eleştirilerde, her daim Yahudi-karşıtlığı şüphesi aranır. *Dört:* Analiz eden / analiz edilen çiftinden dışlanan üçüncü bir tarafın ortaya attığı eleştiri, temelsizdir. *Beş:* Psikanalizin her türlü başarısızlığı, hastanın suçudur; psikanalistin hiçbir suçu yoktur – bkz. hastanın

direnç göstermesi, hastanın yarar sağlaması, başarıdan kaynaklanan başarısızlık, başka bir nevrozu gizleyebilen bir nevroz: libidonun yapışkanlığı, negatif aktarım, ölüm itkisi, mazoşizm, kendi üstünlüğünü analizciye kanıtlama arzusu; *Altı:* Disiplinini meşrulaştırmak için her şeyi denediğinizde, psikanalistin mesleğini halen yeterince ifa edemediğini bazen düşünebilirsiniz. Haydi, bunları biraz daha geliştirelim.

İlk yanıltmaca: Analiz edilmemiş bir bireyden gelen her türlü muhalefet, geçersizdir ve bir anlamı yoktur. Psikanalize, öğretiye, Freud'un güçlü fikirlerine, varsayımlarının geçerliliğine, vardığı klinik sonuçların tutarlılığına dair kendinizi ifade etmeniz için, analiz edilmeniz gerekiyormuş demek ki... *Psikanalizin Özeti*'nin önsözünde, bu konuya dair bir ifade yer alır: "Psikanalizin öğrenimi, bir dizi gözlem ve deneyimden kaynaklanır ve bunları ne kendinde ne de bir başkasında gerçekleştirmemiş birisi, onlara dair bağımsız bir yargıda da bulunamaz." Dolayısıyla, bağımsızlık, Freud'un sistemine bağlı bireylerin ayrıcalıkları ve özgünlükleridir.

Her ne kadar karşılaştırma yapmanın herhangi bir mantığı olmasa da, bu tür bir ideolojik engel, on yıldır din derslerine katılmayan, vaftiz olmamış, Kudas ayininde ökaristiye yeni yeni başlayan ve rahibin onayını alan birine, başka bir Hıristiyan tarafından Hıristiyanlığı eleştirmeyi yasaklanmasına benzer. Veya, seminerlere katılmış, teoloji alanında doktorasını yapmış, yoksulluk/iffetlilik/itaate dair dileklerde bulunmuş ve bir papazlık görevinde bulunmuş kişilere, ateizmin yasaklanması gibi... Her türlü eleştirel zihniyetin ifadesinin, kapalı –bir diğer deyişle, tiranlara özgü, diktatörce yönetilen veya totaliter– toplumlara dair kategorik bir zorunluluk olarak işlerlik göstermesinden önce, bir öğretiyi açıklamak da gereklidir.

Psikanalizin tarihi gösterir ki, her ne kadar Freud tarafından kâğıt üstünde belirtildiği gibi, disipline dair bir yargıda bulunma hakkı analiz edilenlere ve analizcilere tanınmış olsa da, aslında buna gerçekte izin dahi verilmeyecektir: Topluluktan ihraçlar, kapı önüne koymalar, ayağını kaydırmalar, kara listeye almalar, yasaklamalar, Freud'un sağlığında "heterodoks" olarak yargılanan psikanalistlerin dışlanması, hiç de istisnai değildi. Ludwig Binswanger'e yazmış olduğu bir mektupta, "tüm şüpheli öğelerin ortadan kaldırılması"nı söyler. (17 Aralık 1915) Freud, öğrencilerinin kendisine itaat derecesini ölçmek, ne denli gayretli olduklarını görmek için, yaşamı boyunca önemli bir zaman harcamıştır. İçlerinden en sabırsızları derhal dışlamış; yeterince gayretli olmadıkları için, bazen hoyratça olsa da, eski dostlarıyla arasını bozmuş, düşman olmuştur.

İkinci yanıltmaca: Analizin baskı altında tutulması, önermesi *de facto* geçersiz olan bir nevroz hastasını işaret eder. Freud'u, Freudçuluğu ve psikanalizi reddetmek, Viyanalı hekime göre aynı şey demektir: Analizin bize mutlaka bir şeyler öğretebi-

leceğini reddetmek anlamına gelir. Disiplinin bilimsel gerçeklerine karşı minnettarız. Divana uzanarak ortaya çıkarmamız gerekenleri, aslında bilinçaltında bilmekte olduğumuzu reddediyoruz. Demek ki, keşfedilecek şeyler olduğunun ve divana uzanmanın bir anlamı bulunduğunun bir kanıtı. Direnç, nevrozu kanıtlayan bastırmanın da habercisi...

Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı'da, Freud'un ortaya attığı argümanı okuyalım: "Keşfettiğim nedenselliklerin, içsel bir takım duygusal dirençler neticesinde hastaların bilincinden uzak tutulduğu gerçek ise, bu direnç gösterileri, ancak sağlıklı kişilerde gerçekleşebilir ve bastırmış oldukları şey, dışarıdan bir iletişim yardımıyla ortaya çıkarılır. Sağlıklı kişilerin, entelektüel görüşleri aracılığıyla, duygusal ret durumunu güdüleme konusunda usta oluşları, sizi şaşırtmasın. Bu durum, hasta kişilerde de sık sık gerçekleşmekteydi [...] ve ortaya konan argümanlar aynı idi ve daha zekice oldukları söylenemezdi." (XII. 266) Bir diğer deyişle, sağlıklı kişilerin argümanları, hasta kişilerinkiyle benzeşmektedir.

Kimse, onun çocukluğundaki cinsel yaşantısını, annesiyle ensest ilişkilerini, babasını öldürme arzusunu bilmek istemiyor. Bilinçaltında, genetik olarak, ebeveynlerinin çiftleştiği, babanın kız çocuğunu istismar ettiği, erkek kardeşlerin babalarını öldürüp etini yedikleri veya çocuklarının cinsel organlarını emmeye babaları tarafından zorlandığı ilkel sahnelerin kalıtımını taşıdığını kimse öğrenmeye hevesli değil... Hiçbir birey, çocukluk döneminde mastürbasyon yapmış olduğunu ve bunun sonucunda da "mastürbasyonu yasaklayan kişiye –yani anneye [*sic*!] karşı bir başkaldırı"nın (XII.17) doğduğunu bilmeye istekli değildir... Bilinçaltı, tüm bunları bilir; ama bilinç denilen şey, bu gizli bilgiyi bastırır (bilmediğimiz şeyi nasıl bastırabiliriz ki?). Bu da, bir tür saklama halinin mevcut olduğunun kanıtıdır. Psikanalizi reddetmek, kendine dair bilgiye direnmek anlamına gelir.

Her halükarda, Freud, yapıtında bunu sürekli yineler durur: Hasta ile sağlıklı insan arasında yaratılış bakımından herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Aralarında daha çok, bir derece farklılığı vardır. *Psikanaliz Derneğinin Tutanakları*'ndan (II. 532) *Musa ve Tektanrıcılık*'a (167) ve *Cinsellik Üzerine*'ye (VI.169), *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nden (296), *Psikanalizin Özeti*'ne (68) dek, Freud sürekli şunu yineler durur: "Normal bireylerle nevrozlu bireyler arasındaki farklılığın, niteliksel değil, niceliksel olduğu ortaya çıkmıştır." (*Tutanaklar,* IV. 59)

Dolayısıyla, normal ile patolojik olan arasındaki farklılığı yok etmek için canla başla çalışan Freud ve takipçileri tarafından gerçekleştirilen bu tehlikeli nihilist devrim uyarınca, söz konusu farklılık, normal insanlar & anormal insanlar, psikopatoloji & akıl sağlığı, nevroz, psikoz, fobi, paranoya / zihin dengesi, nekrofiller, zoofiller, pedofiller & dengeli insanlar, ölüm kamplarından nemalanan Yahudi-karşıtı sapkınlar & soylu Yahudi kurbanlar, analizciler & analiz edilenler, hastalar & psikanalistler

arasında değildir; bir diğer deyişle, Freud ve diğerleri arasındadır. Gilles de Rais, Sade ve Lacenaire, olumlu kahramanlar haline gelebilir; diğerleri, örneğin onların kurbanları, en yakın psikanaliz muayenehanesine yönlendirilmelidir.

Üçüncü yanıltmaca: Psikanalize dair her türlü eleştiri, Yahudi olan Freud'un eleştirisine dayanır; dolayısıyla, bu tür eleştirilerde, her daim Yahudi-karşıtlığı şüphesi aranır. Freud, tüm yaşamı boyunca, yaşantısının ve psikanalizin sürekli olarak birbirine karıştığını söylemişti – *Yaşamım ve Psikanaliz*'de yazıldığı gibi, "psikanaliz, benim yaşamımın içeriği haline geldi." (XVII. 119) Freud, Yahudiliğin gelenek ve göreneklerine uygun davranmadığı için, bazen dinden uzaklaştığı izlenimi verebileceğini; ancak özünde, varlığının en derinliğinde, Yahudiliği benimsediğini de eklemişti. Freud, *Totem ve Tabu*'nun İbranice baskısının önsözünde, çalışmasını "Yeni Yahudiliğin zihniyeti" içine yerleştirdiğini yazmıştı. (XI. 195) Freud, kendisine yöneltilen eleştirileri eleştirmek için, sinsice her türlü argümanı geliştirmişti .(XII. 285) Kendisine karşı her türlü muhalefette, bilinçli –veya bilinçsiz olduğunda, saldırı da kolaylaşır– bir şekilde Yahudi-karşıtlığını arıyordu.

Örneğin, üniversite basamaklarını dilediğince tırmanamadığında veya döneminin hekimlik dünyasında yeterince başarı gösteremediğinde, Freud, derhal Yahudi-karşıtlığı suçlamasına başlar. Psikanalizin kendini kabul ettiremediğini açıklamak için de, aynı argümana başvurur. Meşhur olmasına rağmen, dilediği veya hak ettiği yerde olmamasından dolayı şikayet etmek için de, yine aynı argüman kullanılır. Eleştirel çalışmasının kendisine mutlaka bir faydası dokunmuş olan Pierre Janet'i yerle bir etmek için, bir anekdot üzerinden polemik yaratma yolunu seçer ve bir kez daha Yahudi-karşıtlığı temasına başvurur. Peki, nasıl?

1913 yılında Londra'da gerçekleşen Uluslararası Tıp Kongresi'nin ardından Paul Janet, Freud'u panseksüalizmle eleştirmiş; cinselliğin abartılı bir yer edindiği Viyana'nın özgül atmosferinden etkilenmiş olabileceğini ileri sürmüştü. Bu kısacık argümanda, ne Yahudilerden söz etmiş, ne de Yahudi-karşıtı bir eleştiri algısı yaratabilecek herhangi bir atıfta bulunmuştu. Sevilmemiş olmaktan hoşlanmayan Freud, Janet'in önermesi hakkındaki değerlendirmelerini, *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı*'da verir: "Bu bakış açısına göre, psikanaliz, ve özellikle de nevroz hastalarının cinsel yaşantılarında sorunlar olduğu önermesi, ancak Viyana gibi bir kentte, diğer kentlere yabancı gelen bir ahlaksızlık ve duygusallık atmosferinde doğabilir; sadece ve sadece bir imge, veya Viyana'nın özel koşullarına dair bir kuram varsayımı olabilir." (XII. 285) Saçma bir kuram, diye yazar Freud; kendisine bu konuda hak verilebilir. Ama şöyle devam eder: "O denli saçma ki, bu argümanın aslında içinde başka bir argümanı da gizleyip gizlemediğini sormak istiyor insan kendine..." Freud, bu konuda daha başka bir şey söylemeyecektir; ama külliyatı içinde bu metne eşlik eden dipnotta, şu

belirtilir: "Freud'un Yahudi kökenlerine bariz bir atıfta bulunulmuş." (*ibid*) Böylelikle, aslında söylemek istediğini, açıkça söylemeksizin anlatmış oluyor. Bu stile, *ima etme* denir. En öldürücü zehirle birlikte uygulanır ve kolaylıkla öldürür.

Freud, daha az ima edip, daha doğrudan bir şekilde, *Psikanalize Karşı Gösterilen Dirençler*'de şu soruya yeniden değinir: "Son olarak, şunu sormak isterim: Hiçbir zaman gizlemeyi düşünmediğim Yahudi kimliğim, psikanalize karşı genel antipatide bir rol oynamış mıdır? Benzeri bir argüman, bu denli açık şekilde çok az ifade edilmiştir. Artık hepimiz o kadar kuşkucu hale geldik ki, bu durumun herhangi bir etki altında kalıp kalmadığından şüphe eder olduk. Psikanalizin kurucusunun bir Yahudi olması da, belki basit bir rastlantı değildir. Psikanalizi övmek için, herkesten daha çok Yahudiler için tanıdık olan ve muhalif duruştan dolayı yaşanan tecrit durumunu kabullenmeye hazırlıklı olmak gerekirdi." (133-134) Geriye, bu tecrit durumunu, bir şekilde kanıtlamak kalıyor...

Chronologie de la psychanalyse du temps de Freud'un [Freud'un Zamanında Psikanalizin Kronolojisi] okunması ise, Freudçu paranoyayı hafifletir: Tüm yaşamı boyunca, onu ne kadar kötü bir şekilde sevdiklerinden, ne denli az sevildiğinden, yeteneğinin, çalışmasının, disiplininin ne denli geç keşfedildiğinden söz edip durur. Bununla birlikte, tek bir bilgiye indirgenmiş olan bu iki yüz sayfaya yakın kronoloji açıkça gösterir ki, Freud'un çalışmalarının yorumlanması, *Düşlerin Yorumu* yayımlanmadan önce, 1899 yılından itibaren Salvador de Bahia Tıp Okulu'nda başlamıştır. Aynı sene, Amerika'da bulunan Clark Üniversitesi'nde de, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'a dair değerlendirmelerde bulunulur. 1900 yılında, Lyon'da, Freud'un çalışmalarını dayanak alan bir tez hazırlanıp savunulmuştur. 1902 yılında ise, Bergson, Psikoloji Genel Enstitüsü'nde verilen bir konferansta, Freud'dan söz eder. 1903 yılında, Japonya'dan Mori Ogai –ki kendisi Meiji döneminin en tanınmış yazarlarındandır– bir tıp makalesinde, Freud'un cinsellik üzerine kuramına atıfta bulunur. Bir sonraki yıl ise, Arjantin'de, bir kriminolog psikiyatr, makalelerinden birinde Freud'dan söz eder. *Rüyaya Dair*, Rusçaya çevrilir; İsviçre'de, Bleuler, bir klinikte psikanaliz uygulamaya başlar; 1905 yılında, Hindistan'da, *Psikoloji Bülteni* adlı bir dergi, psikanalizin varlığından söz eder; aynı şey Norveç'te de gerçekleşir; Hollanda'da ise, August Stärke, bir psikanaliz muayenehanesi açar ve bu konu hakkında bir yayın hazırlar; Freud, 1909 yılında, Atlantik'i aşarak fahri doktorasını almak üzere ABD'ye gidişi sırasında, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* isimli kitabını okurken, kendinden geçen bir kabin görevlisine rastlar; 1910 yılında, psikanaliz, Küba'ya adım atar, vs. Görüldüğü gibi, psikanalizin yeryüzüne ne kadar yayıldığını gösterecek yeni örneklerle, bu kronolojik liste daha da uzatılabilir.

***

Dördüncü yanıltmaca: Analiz eden/analiz edilen çiftinden dışlanan üçüncü bir tarafın ortaya attığı eleştiri, temelsizdir. Freud, terapötik diyaloga yabancı birinin, ya reel ya da entelektüel olarak iki kişi arasına girmesini yasaklamakta; söz konusu iki tarafın, ilgili tek merci olarak kalması gerektiğini öne sürmektedir. Bunun için de, *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde, cerraha ait bir metafora başvurur: Bir zanaatkâr, cerrahi müdahale esnasında, aile üyelerinin, dostların araya karışmasına izin vermez. Ameliyat masasına uzanmış hasta, elindeki bisturiyi kullanmak üzere hazırlanan cerraha yakınındakiler tarafından verilen öğütleri işitir. Aynı şekilde, psikanalist de, muayenehanesinde herhangi bir yabancı kişinin bulunmasını önleyecektir: "Psikanalitik sağaltımlarda, hastanın yakınlarının da devreye girmesi, açık bir tehdit unsuru oluşturur." (VI. 476) Zaten, der Freud, bazı kişiler, hastanın iyileşmemesinden çıkar sağlar.

Freud, bu kuralı biraz daha genişleterek, analist ile olan ilişkinin bütününe yayar. Psikanalist ile hastası arasına üçüncü kişiler giremez; çünkü aralarında geçen konuşmalar, sadece onları ilgilendirir. Aslında, tedavi sırasında her zaman öyle bir an gelir ki, baba ve anne, erkek kardeş ve kız kardeş, dost ve meslektaş, eş ve sevgili ve gündelik yaşantıya dair diğer birçok aktörle ilgili bilgiler saçılır ortaya. Bu kişiler, aktarım ve karşı-aktarım, bir diğer deyişle olumlu duygusal saptama –ardından da olumsuz duygusal saptama (çünkü, analistin müşterisini yönlendirdiği, sonuçtan ilkeye doğru ilerleyen duruma tepki gösterilir) – üzerinde çalışan iki insan arasındaki böylesine ölçülü ve gizli bir macerada hiçbir şekilde taraf olmamalıdırlar.

Aktarım, analizin iyi geçtiğini öngörür; çünkü analiz edilen kişi, ailesiyle çocukluk döneminde yaşanmışlıklarını aktarır. Tedavinin, hastayı çocukluğuna götürdüğü, daha iyi nasıl ifade edilebilir ki? Bu sahnede, libido bağlılığının ilk nesneleriyle olan bağlar devreye girer. Bu mantıktan önceden haberdar olan analist, aşk sanılan şeyin, aslında bireysel olarak kendisine değil, ebeveynlerine yönelik olduğunu bilir. Aynı şekilde, aktarımın ortadan kalkması, saldırganlık hislerine meydan bırakacaktır; ama bu hisler de psikanalistе yönelik değildir: Psikanalistin, tüm bu sarsıntıları, soğukkanlılıkla yönetmesi, hastalar karşısında dinginlik sergilemesi gerekir. Bu samimi ilişkiye yabancı bir insanın, kendine bir yer edinmesi de olanaksızdır.

Beşinci yanıltmaca: Psikanalizin her türlü başarısızlığı, hastanın suçudur; psikanalistin hiçbir suçu yoktur. Bkz. alt-yanıltmacalar: Hastanın yarar sağlaması, başarıdan kaynaklanan başarısızlık, başka bir nevrozu gizleyebilen bir nevroz, vs. *İlk alt-yanılmaca:* Freud, *Bir Histeri Analizinden Kesit*'teki Dora vakasını incelerken, bazen bilinçaltının bir hastalığı korumak isteyebileceği düşüncesini geliştirir; çünkü patolojiyle ilintili yararlar, tedavinin sağlayacaklarından çok daha önemlidir. Aslında, patoloji hali, başkalarının dikkatini, sevgisini, aşkını, şefkatini, yakınlığını, onun için hazırda bulunmasını sağlar. En büyük can sıkıntılarından bağışık hale gelir: Savaş

sırasında nevroz hastası olan birisi, cepheye gitmekten kurtulur; bir diğeri ise, profesyonel yaşantısında yürütmek zorunda olduğu bir mücadeleyi başından savar. (VI. 225)

Bir örnek vermek gerekirse (bu şekilde, psikanalizin babasının, işçilerin durumu hakkındaki düşüncelerini görmüş olacağız), kaplaması istenen bir çatıdan düşmesinin ardından sakatlanan ve artık hayatını dilencilikle kazanmak zorunda kalan bir dam ustasının durumunu ele alır. Bu durum karşısında adamın tepkisi ne olur? Büyük olasılıkla, hoşnutsuz kalır; çünkü artık hayatına sakat biri olarak devam etmek durumundadır: "Bu durum, onu olabilecek en derin bir çaresizliğe sürüklemiştir: Bu sırada, mesleğini unutmuş; çalışma alışkanlıklarını yitirmiş; işsizliğe ve belki de alkole alışmıştır." (VI. 224) Freud, sanki bir rastlantıymış gibi, *Tedavinin Başlangıcı*'nda hastanın yararının nasıl sağlanacağını açıklarken, işçi örneklerine başvuruyordu.

Benzer şekilde, çocuk hastaları, içinde bulundukları durumu, ebeveynlerinden çekinme haline; ihmal edilen kadın hastaları da, kocalarının onlara karşı duyduğu ilgiye indirgiyorlardı. Öyle ki, hastalarının psişik yaşantısı, hastalığı ortaya çıkaran şeyin korunması için çalışır gibiydi. Bu durumda, en yetenekli psikanalist bile, bu denli etkin güçlere karşı mücadele edemez! Dolayısıyla, burada başarısızlık, terapistin beceriksizliğinden, analitik düzeydeki yetersizliğinden, bir tedaviyi sonuna dek götürme yetisinin olmayışından kaynaklanmaz; daha çok, analistin egosunu rahatlatmak üzere, hastanın yararı adına bu olağanüstü keşfin özgünlüğüyle bağlantılandırılır.

İkinci alt-yanıltmaca: Disiplinin olası eleştirel zihniyetlere karşı kapılarının sürgülenmesine yardımcı olabilecek bir diğer mekanizma ise, hastalığın yararına eklenir. Öğreti, psikanalizin her zaman iyileştirdiğini ve bir başarısızlıkla karşılaştığında, bunun suçunun yöntem dışındaki bir şeyle bağlantılandırılması gerektiğini (örneğin, psikanalist tarafından betimlendiği şekilde, hastanın düşünce yapısı) açıklamak için, *başarıdan kaynaklanan başarısızlık* kavramından söz eder... Freud'un safsatasına dair çok güzel bir betimleme! Bu olağanüstü kurnazlık, *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*'de gözler önüne serilmiştir.

Başarıya son derece yakın bir çözümleme sırasında –buna nasıl karar verildiğini ise, hiçbir zaman bilemeyeceğiz– bir hasta başarısız olur; çünkü başarının tam kıyısında durmaktadır. Bu vakaya açık bir şekilde atıfta bulunulmamış olmasına rağmen, külliyatın tamamını okuyan bir okur, türlü sıkıntılarla boğuşan ve yanında hizmetli personelini bulunduran zengin delikanlının betimlenmesinden, onun Kurt Adam olduğunu fark eder. Freud'un, terapinin başarılı olduğu sonucuna varmasını sağlayan çözümlemenin ayrıntılarını anımsayalım ve unutmayalım ki, Sergey Pankejeff, bu sözümona terapötik başarı olarak görülen şeyi, tüm yaşamı boyunca reddetmişti.

Analizde bir an gelir, çok rahat bir durumdayken, hasta bir anda işbirliğinde bulunmayı keser. Bu bozulmanın nedeni, Freud değil; işbirliğinde bulunmaktan vazgeçen Pankejeff'tir. Kurt Adam, Karin Obholzer'le yaptığı söyleşilerde, Freud'un söylediği bir metaforu aktarır. Ona kulak verelim: "Freud derdi ki, ardınızda bir psikanaliz var ise, iyileşebilirsiniz. Ama, bunun için, iyileşmeyi *istemeniz* gerekir. Tıpkı bir tren bileti gibi... Bilet, bana bir yolculuk yapma olanağı tanır; ama beni buna zorlamaz. Karar, bana bağlıdır." (77)

Dolayısıyla, bir psikanaliz sırasındaki başarı, analizcinin kavrayış öngörüsüne ve bunu istemeyen, dolayısıyla yapamayan hastanın kötü niyetinin başarısızlığa uğratılmasına bağlıdır. Buradan varılacak sonuç, divan yoluyla yapılan iyileştirme konusunda, *istemenin, yapabilmek anlamına geldiği* midir? Bu durumda, Viyanalı Couć'nin1 yöntemiyle karşı karşıya kalmış oluyoruz. Freud'un aygıtlarından oluşan o ağır bütüne başvurmak da, bu durumda gereksiz olur. Freud'un demiryolları konusundaki fobisi bilindiğinde –ki Oedipus kompleksini de, trende bulunduğu sırada düşlemişti– bileti kendisinin sunmasına rağmen, bu biletin ne şekilde kullanılacağı konusunda kendini tamamen sorumsuz hissetmesi karşısında şaşırılmayacaktır.

Analizin başlamasıyla birlikte, Kurt Adam, hayattan bir tat almaya, kendini bağımsız hissetmeye ve yakınlarıyla ilişkilerinde bir kesinlik hissetmeye başlar. Freud, çocukluğunda yaşadığı bir nevroza ışık tutmuştur; bundan sonra da her şey daha elverişli bir hale gelmişti: "Hasta, o anki durumunu son derece rahatsız hissediyor ve kendisini sağaltımın sonuna yaklaştıracak herhangi bir adım atmak istemiyordu. Tedavi sırasında kendi kendine ket vurma denilen şey budur: Tam da kaydettiği başarıdan dolayı başarısızlığa düşme tehlikesini yaşıyordu." (232) Bunun üzerine, Freud, daha önce eşi benzeri görülmemiş bir cesaret örneği gösterir: "Kahramanca bir tavırla [*sic*], tedavinin sonlanacağı tarihi belirlemeye giriştim." Bunun üzerine sanki bir büyü yapılmışçasına, sağaltım gerçekleşti, der Freud...

Psikanalist, *Ego ve Id*'de, olumsuz terapötik tepkinin, bilinçaltındaki bir suçluluk duygusunu, mazoşizmi, üstbenin direnç göstermesini ve ölüm güdüsünü ifade ettiğini açıklar. İyileşmeye hazırlanmaktadır; çünkü kendisine uygulanan terapi de, bir etki doğurmaya başlamaktadır; *çünkü* hedefe erişilecektir. Ancak, etki doğmadı; hedefe de erişilmedi. Freud'un zihin yapısında, başarısızlık, yenilgi anlamına gelmez; fiyaskonun bile başarı olması gerekir; çünkü psikanaliz, güçsüzlük nedir bilmez. Gözlemci, terapötik bir başarısızlıkla karşı karşıya olduğuna inandığında, aslında yanılır: *Bir yerde* başarısızlık anlamına gelen şey, *öte yerde* başarı demektir. Böylesi bir safsataya nasıl yanıt verilebilir ki?

Üçüncü alt-yanıltmaca: Bir nevroz, başka bir nevrozu da içinde gizleyebilir. Freud, bu yeni söylemsel yapıyla birlikte, tedavi eder, iyileştirir, tedaviyi iyi bir şe-

kilde yürütür, semptomları ortadan kaldırır, terapinin başarılı olduğuna karar verir, ama hastasında bir süre sonra yeni rahatsızlıkların baş gösterdiğini görür. Psikanalist, tedavi ettiği kişiyi iyileştirir, ama tedavi etmedikleri karşısında sorumlu tutulamaz. Tıpkı, nevroz denilen şey, gerisine dokunmaksızın içinden çekip çıkarılan bir parçasının iyileştirilebileceği bir bütünmüş gibi...

Benzer şekilde, Fliess'in yaptığı operasyonun ardından, burnunda gazlı bez bırakılan Emma Eckstein adlı hasta, yeni semptomlardan dolayı Freud'la yeniden görüşmeye geldiğinde, bunu terapötik bir başarısızlık olarak kabul etmez: Freud, ilk nevrozu başarıyla iyileştirmiş ve tamamen yok olmasını sağlamıştır. Buna karşın, hasta, o dönemde var olmadığı için Freud'un da iyileştiremediği ikinci bir nevroz dolayısıyla ona gelir... Kadına bir operasyonda bulunulmuştur ve bu operasyon, yeni bir sorunun kaynağını oluşturmuştur. Kadında sürekli kanamalar baş göstermektedir. Psikanaliz ise, bu durumu, esastan histerik olan psişik yapısıyla bağlantılandırır: Bir kez tedavi edilmiş ve iyileştirilmiştir, ama psikanalist, operasyon sonrasında ortaya çıkan bu yeni nevroz durumundan dolayı sorumlu tutulamaz. Freud'un teşhis hataları, hasta açısından korkunç sonuçlara neden olmuş olsa da, psikanalist yine de başarısıyla övünmektedir: Arka arkaya iki nevrozu da tedavi edip iyileştirmiştir ne de olsa...

Freud'un bu hokkabazlığı, *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*'de, "tedavinin nihai kaderinin öngörülmesi" (232) gerektiği yönünde bir önermede bulunmasına neden olacaktır. Ne tuhaf bir açıklama! Sanki tedavinin nihai sonucunun olamadığına, dolayısıyla bir *iyileşememe hali*nin söz konusu olduğuna inandırmak istercesine... Çünkü bir sağaltımın özelliği, kesin sonunun bulunmamasıdır; sadece hastalığın hafiflemesinden söz edilebilir. Çünkü: Ya sağaltım gerçekleşmiştir ve bundan sonra öngörülebilecek herhangi bir netice yoktur; ya da öngörülebilecek neticeler vardır ve bu durumda sağaltım gerçekleşmemiştir. Ama bu durumda bile, psikanalizin elinin değdiği her şeyi iyileştirmeyeceğini kabullenmesi gerekir Freud'un: Tedavi ederse iyileştirir; daha sonra yeniden ortaya çıkanlar, tedavi edilen şeyle ilgisizdir; çünkü o hastalık iyileştirilmiştir. Dolayısıyla, ortaya çıkan şey, başka bir rahatsızlıktır; çünkü, ilk rahatsızlık, ortadan kaldırılmıştır...

Altıncı yanıltmaca: Psikanalizin etkisizliği, psikanalizin tamamen terk edilmesiyle değil, daha fazla psikanalizle iyileştirilir. Dolayısıyla, her türlü eleştiriyi olanaksız kılmak üzere her şey denendiğinde (analiz edilmemiş kişinin bir yargıda bulunmasını yasaklamak; eleştirel bir zihniyet sergileyen kişiyi hasta ilan etmek; entelektüel plandaki rakibi, Yahudi-düşmanlığıyla itham etmek; hastanın yararı uğruna, dikkafalı hastayı saf dışı bırakmak; başarısızlığından bir başarı yaratarak, psikanalisti temize çıkarmak; her daim tomaturjik olan yönetimi kollamak), geriye kalan tek şey,

psikanalisti mercek altına alma olasılığıdır. Ama, bunu da aklına estiği gibi yapmamak gerekir.

Çünkü kötü psikanaliz yoktur, sadece yeterli düzeye erişememiş psikanalistler vardır... Bir diğer deyişle, yeterince iyileştirilememiş, meslekte iyice pişmemiş, halen fazla deneyimi olmayan analistler vardır... Bu durum tıpkı, Marksist-Leninist kampta bulunanların Marksizm'in, Leninizm'in yetersizlikleri nedeniyle yaptıkları açıklamalara benzemektedir, terapötik başarısızlık da, terapinin kötü olduğu anlamına gelmez; sadece yeterince güçlü, etkin, tuttuğunu koparan bir profil sergilerler. Eğer psikanalizin bir amacı yoksa, biraz daha fazla psikanalizi kullanarak, bu amacına ulaşmasını sağlamak gerekir.

Bu tür mantıksallıklar kullanıldığında, zafer her halükarda elde edilir. Freud'a göre, psikanaliz ve psikanalistler dokunulmazdır; çünkü öğreti, onlara entelektüel bir dokunulmazlık sunmaktadır. Freud, savlarına dair en ufak bir sorgulamayı, kişiliğine bir saldırı olarak algılar. Yaşamının psikanalizle bütünleştiğini ve artık birbirlerinden ayırt edilemez hale geldiklerini, psikanalizin onun çocuğu, yaratımı, eseri olduğunu söyleyen bir insan için, zaten başka türlüsü nasıl geçerli olsun? *Son derece ciddi hal almış psiko-nevroz*undan kurtulduğu iddia edilen Viyanalı hekim, bunu birleştirici bir nesneye dönüştürmüştür. Artık tabu halini almış aynı totemin önünde, çömezleri bir yüzyıldır secde etmektedir. Oysa filozofun görevi, totemlerin önünde eğilmek değildir...

BEŞİNCİ BÖLÜM

İDEOLOJİ

MUHAFAZAKÂR DEVRİM

1

EN KÖTÜSÜ, HER ZAMAN İÇİN GÜVENİLİR OLANIDIR

"İnsanların hepsi sevilmeye layık değildir."
FREUD, *Uygarlığın Huzursuzluğu* (XVIII. 289)

Sofistik sürgüleme, psikanalizin kapalı doğasını açıklar: Sistem kendi üstüne kapanmıştır. Herhangi bir tartışmayı, en ufak bir eleştiri ve yorumu kabul edemeyen, hasmını derhal hasta ve nevrozlu bir düşmana dönüştürmeksizin, divan kullanımını gerektiren, bunu meşrulaştırıp gerekçelendiren psikopatolojiye dair çekincelerini ortaya koymayan bir sistem... Psikanaliz, Aydınlanma düşünürlerinin, muhaliflerini cezalandırmayan, onları tıbba havale etmeyen, onurlarına saldırmayan ve küçümsemeyen, *liberal* felsefi geleneğin dışındadır.

18. yüzyıl tartışmalarında, saldırganlık, aydınlanmacı felsefecilere değil, *Ansiklopedi** zihniyetinin savunucularına muhalif olup, bu muhalifliğini *ad hominem*** saldırıya başvurarak, rakibini gülünç duruma düşürerek, savlarının şeklini değiştirerek, tartışmanın saygınlığını yitirmesine neden olan, kara çalmaya, çekiştirmeye, imada bulunmaya yönelerek sergileyen *filozof karşıtları*na aittir. *Cacouacs* –Grekçe *kakos*, kötü– sözlerini anımsayalım... Filozof karşıtları, Aydınlanma düşünürlerine, bu polemik yaratıcı ve yerici argümanlarla saldırır ve bu argümanlarıyla, Freud ve yandaşlarının, rakiplerinin onurunu zedelemek için kullandıkları söylemleri anımsatırlar.

Peki, *Aydınlanma karşıtları*nın ayırt edici özelliği nedir? Kökten kötümserlikleri: Hıristiyanların ilk günahının yandaşları, Adem'in hatasından miras kalmış radikal ontolojik bir kötülüğün taraftarları, insan doğasının yasak meyveyi yemekten kay-

* 1731-1777 yılları arasında Fransa'da süregiden aydınlanma yıllarında, bir kesim aydın tarafından hazırlanan *Encyclopedie*. 17 cilt olup, zamanının bütün bilgilerini derlemeyi amaçlamıştır. Ansiklopedistlerin başında Diderot bulunmaktaydı. (ç.n.)

** Bir argümana karşılık verirken, söz konusu argümanı eleştirmekten ziyade argümanda bulunan kişiye saldırmak anlamında kullanılan, kalıplaşmış bir Latince deyiş. (ç.n.)

naklanan kötücüllüğünün savunucuları olan bu kişilcr, Rousseau'nun izinden giderek insanın iyi bir doğası olduğunu, ardından da Condorcet'nin gölgesine girerek, insanlığın gelişimini, insanların mükemmelleşmelerine odaklı bir tarihin teleolojisini, son kertede de Ansiklopedistlerin mantığını izleyerek, mantığın doğru kullanımının batıl inançları geri püskürteceğini savunan filozoflardan nefret ederler.

Gerçi, görüldüğü gibi, Freud ne filozofları ne de felsefeyi sevmez; insanların doğaları gereği iyi olduklarına da inanmaz; lafı fazla uzatmadan, *Bu mücadele niye?* diye sorar. İnsan doğasının yetkinleşmesini de, bir ilerleme kuramının varlığını da benimsemez. Tarihe inanmaz ve sırtını rasyonel nedenselliklere dönerek, kendini büyülü ncdenselliklere feda eder; tüm biyolojik sağduyuların aksine, genetik bir miras olduğu düşüncesini savunur: Oedipus kompleksi, baba kıyımı, ilkel sahne, ebeveynlerin çiftleşmesi, ebeveynin etinin yenmesi ve Hıristiyanların ilk günahı olarak Freud'un zihninc aktarılmış daha nice sahne. Ayrıca, anımsanacağı gibi, Freud nümerolojiye, okültizme, düşüncenin aktarımına ve telepatiye inanmakta, kötü kaderle ilgili büyü ritüellerine katılmakta, Aydınlanmacı düşünürlerin felsefi öğretileriyle taban tabana zıt inanışlara başvurmaktadır.

Özenle oluşturulan tüm bu tanıtım örgüsü, Freud'u 20. yüzyılda *Aydınlanmacı felsefenin mirasçısı* yapmakta; beraberinde de sık sık şu çifte önermeyi taşımaktadır: Freud, politik alanda, *aydınlanmacı bir liberal Yahudi*, gelenekler alanında ise *aşkın büyük kurtarıcısı*dır. Daha sonraki alt bölümlerde, Şansölye Dollfuss'un Avusturya'da uyguladığı faşizmi ve Freud'un Benito Mussolini'ye yaltaklanmasını, Freudçuların üstadın kefaletiyle ilgili, III. Reich döneminde psikanalizin uygulanmasına dair düzenlemelcr getiren ve *herhangi bir yasak koymayan* Göring Enstitüsü ile işbirliği girişimlerini göreceğiz. Bununla birlikte, ontolojik düzeyde mastürbasyonun cezalandırılması, homofobi, kadın düşmanlığı ve fallokratlık, her türlü cinsel özgürleşmenin açıksözlülükle reddedilmesi, Freud'un çömezlerinin etrafa yaydığı dindar görüntüyü biraz törpülcmiştir.

Tarihin reddi, gerçekliğin inkârı, somut nedenselliklerin saygınlığının yitirilmesi, daha çok düşlemi, simgeyi, büyülü düşünceyi, hayal kurmayı, mitolojik anlatıları, metapsikolojik masalları tercih eden psikanalizi nitelendirmektedir. Bu tuhaf epistemoloji, bu büyük boyutlu ideolojik başıboşlukları açıklamaktadır. Hiç kuşku yok ki, bu başıboşluklar da, Sigmund Freud'u, Freudçuluğu ve psikanalizi, felsefe karşıtlarının akımına, Aydınlanmacıların düşmanlarının eskiden izlediği çizgiye dahil etmektedir. Üstüne üstlük, psikanaliz, muhafazakâr ve daha da kötüsü tepkici bir akımı besler...

Freud, psikanalizi, cinsel özgürleşme amaçları doğrultusunda kullananları açıkça eleştirmiştir. Sadece Wilhelm Reich, Herbert Marcuse ve Erich Fromm gibi Freudçu-

Marksizmin savunucuları, Freud'un temel kavramlarına sırtlarını dönerek, tarihi kendi dünya görüşlerine eklemlerler ve günümüzde yaşanan nevrozlardan sorumlu tuttukları kapitalist dünyayı eleştirmek üzere psikanalizi kullanırlar. Freud'un altı bin sayfalık külliyatında, kapitalizme ve aynı zamanda da faşizme veya nasyonal sosyalizme dair samimi bir eleştiri aramak, beyhude bir çaba olacaktır. Bununla birlikte sosyalizme, komünizme ve Bolşevizm'e yönelik olarak, son derece fazla argümanla temellendirilmiş saldırılara, birçok kez rastlarız. Mussolini'nin iktidara geldiği 1922 yılından, öldüğü 1939 yılına dek, Freud'un yayımladığı bini aşkın sayfanın birinde dahi, Avrupa'daki faşizme dair eleştirel bir analiz bulamazsınız. Hitler'in başa geçtiği 1933'ten, altı yıl sonraki ölümüne dek, Freud'un yayınlarında Hitler'in ismine rastlamaya çalışmak da, beyhude bir çaba olacaktır.

Cinsel özgürleşmeye dair görüşleri ise, külliyatına yayılmış durumdadır. İçinde bulunulan bağlamdan çekip çıkarılan, ancak Freud'un düşüncesinin genel çizgisiyle bağlantısız olan böylesi bir iddia, diğerleriyle çelişkili görünebilir: Bir keresinde, kültürel baskının cinsel eylemler üzerindeki ağırlığını gözden kaçırmış gibi görünür ve nevrozların etiyolojisinde bu ahlaki kılıfın sorumluluğunu reddeder. Başka bir keresinde ise, kültürel baskının ağırlığının hafifletilmesini hiç kimsenin istemeyeceğine üzülür. Burada, Freud, dinin rolünü eleştirmektedir; ama kültürel baskının gücünü yitirmesinin de, akıl hastalıklarını azdıracağını haber verir. Tüm bunlardan ne anlamak gerekir?

Freud'un cinsel özgürleşme sorunsalına dair düşüncesi, ilk başta tahmin ettiğimizden bile daha karmaşık görünmektedir, farklı savların devreye girmesinden kaygı duyulmasını öngörür. *Öncelikle,* Freud'un saptamasına göre, tüm toplumlar, uygarlıklar ve kültürler, cinsel güdülerin bastırılması üzerine inşa edilir. *İkinci olarak,* bu baskı halinin, nevrozların temel nedenine dönüşmesi karşısında üzülür. *Üçüncü olarak,* bazı şeylerin değişebileceği dileğini ifade eder. *Dördüncü olarak,* bunun dindarca bir dilek olduğunu bilir, çünkü şeylerin hiçbir zaman değişmeyeceğini göz ardı etmemektedir; tarihe sırtını tamamen dönebilmek için insan doğasına öncelik tanır: İnsanlar hiçbir zaman değişmeyecekler, tarihin ilk aşamalarından itibaren aynı şekilde devam edecekler, varlıklarını bir sonsuzluk boyu sürdüreceklerdir. Tüm bunlar ise, derinlerine dek işlemiş bir karamsarlığın hüküm sürdüğü, en kötü olanın her zaman güvenilir olduğunu öngören bir felsefeyi betimler.

Ahlakın Soykütüğü'nün dikkatli bir okuru olan Freud, cinsel güdülerin, libidonun, tutkuların, itkilerin, sosyal yapıyı bozacak türden güçler olduğunu gayet iyi biliyordu. Benzer şekilde, sosyal düzenin özünün bile, bu libido güçlerinin sürdürülmesinden ileri geldiğini göz ardı etmez. Kendinden vazgeçiş, topluluğu oluşturur; burada söz konusu olan, malzemesi libido itkisi olan bir tür sosyal sözleşmedir. İlk konuya dair bilinçaltı veya ikinci konuya dair id, itkisel bolluğun doyumunu, neşe ve zevki ister.

Libido tasarrufu ise, hazcıdır: İtkiler, yayılmak isterler; bir itkinin ifadesi, bedensel bir neşeyle kesişir. İnsanlar, doğaları gereği hazcıdır; çileci ideale onları zorlayan ise, toplumdur. *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda söylendiği gibi: İnsanlar "mutluluğa heveslenirler; mutlu olmak ve öyle kalmak isterler." (XVIII. 262) Olumlu açıdan, arzuyu ararlar. Olumsuz açıdan ise, can sıkıntısını önlerler. Tüm insanlar ve hayvanlar için ortak bir davranış özelliğidir bu... Öyle ki, "yaşamın amacını, sadece haz ilkesinin programlanmasının oluşturduğu söylenmektedir." (*ibid*) Burada, iyinin ve kötünün ötesindeyiz. Freud, ahlaka dair bağımsız bir gücün işleyişini anlatmaktadır. Bu güç, ahlaksız değildir; ama ahlakdışıdır. Kötülük ve erdemi, iyi ve kötüyü yok sayar.

Ama bu haz ilkesi, genel kuralı oluşturamaz; çünkü gerçeklik ilkesi tarafından engellenir. Öncelikle, yapısal olarak her şey, hazzın paylaşımının olmadığı bir egemenliğe karşıdır; çünkü bu tür egemenlik biçimleri, kısa sürelidir ve devamları gelmez. Eğer devam etseydi, acı halini alacaktır. Neşenin özü, demek ki, geçici olmasından, uçucu doğasından kaynaklanır. Haz gerçekleştiği gibi, tatmin edilmeyi bekleyen başka güçler ortaya çıkar. Dolayısıyla, haz hiçbir zaman sonlanmaz. Libidoya dair hazcılık, sürekli bir devinim olarak devam eder.

Ayrıca, haz durumundan daha çok, haz alma ile can sıkıntısı arasındaki karşıtlığın tadı çıkarılır. Zevk alma kapasitemiz, kendi fizyolojik yapımızın sınırlarına hapsolmuştur. Saatler süren bir orgazm, onu hisseden özneyi yok edecektir en sonunda... Acı duymak ise, daha basittir. Sık sık oluşur, daha kalıcıdır ve gerçekleşmesi çok daha olasıdır. Her yerden karşımıza çıkabilir, ama başlıca üç kaynağı bulunmaktadır: (1) güçten düşme, yok olma ve yıkılmaya doğru gelişen bir bedenden; (2) her türlü saldırganlığın bol bol yaşandığı dış dünyadan; (3) ötekiyle ilişkilerimizden, olumsuzluk yüklü bu ortamdan kaynaklanır.

Bunu açıkça fark eden birçok insan, bu durumu fazla sorgulamaz; dünyanın şiddetinin, onları da içine alabileceğini bilir. Mutluluğun zaman geçtikçe daha da uçucu, kırılgan ve elde edilmesi zor bir hale büründüğünü kimse inkâr etmez. Gerçeklik ilkesini yok sayan çocukları harekete geçiren haz ilkesi, vazgeçişleri, özveriyi, yoksunlukları, fedakârlıkları, dolayısıyla tatminsizlikleri öngören bir gerçeklik ilkesine yerini bırakmak zorundadır. Zamanı gelince, –ki o zaman da çok çabuk gelir ve geçer– çocukça bir hareketle, basit ve kolay elde edilen bir zevk arayışını bir yana bırakır; dünyanın şiddetinin hücumu altında, acı çekmemiş olmaktan kaynaklanan bir mutlulukla yetiniriz. Dolayısıyla, olumsuz hazcılık, temel kural olur; Epikurosçu sarsılmazlık, Freudçu tutkuların yönetiminde devreye girer.

Freud, "yaşam sanatı teknikleri"nden oluşan bir tür katalog oluşturur. (XVIII. 268) Bu teknikler, (aşırı) mutsuz olmamak, dolayısıyla (biraz) mutlu olabilmek için, bir dizi strateji ortaya koymaktadır. Ama, Freud'un karamsarlığı dahilinde, olumsuz

durumlar karşısında yenilmemek için bir dizi yöntem de mercek altına alınır. Bu yöntemlerin her birinin ardından, bir denge, sınırların gözetimi ve bir güçsüzlük hali gelir: Sanki her şey çıkmaz sokaklara, Pascal'ın ifadesiyle hoş vakit geçirmelere, aslolana dokunmayan eş etkili şeylere benzemektedir. Canlı kişiye egemen olan nirvana ilkesine, bir diğer ifadeyle, yaşam-öncesini, yani boşluğu yeniden keşfetmeye yönlendiren doğal bir eğilimdir bu...

Olabildiğince en az bedbaht kişi olabilmek için ölümün yolunu gözlerken, bu katalogdaki varoluşçu reçetelerle neler yapılabileceğini düşünelim... Örneğin: Herhangi bir kısıtlama olmaksızın tüm gereksinimlerinin karşılanması istenebilir elbette, ki en çekici ama aynı zamanda da en maliyetli olanı da budur, çünkü yüksek maliyetli bu tedbirsizliğin bedelinin nasıl ödeneceği derhal ortaya çıkar. Örneğin: Dünyadan tamamen yalıtırsınız kendinizi, insanlardan uzak bir yaşam sürersiniz. Belli bir huzur, gerçek bir dinlenceye derhal kavuşabilmek için etkin bir yöntemdir bu... *Ama,* dünyanın geri kalanından kopmak, yaşamın amacı olamaz. Örneğin: Uygarlığın eylem ve insana değin olasılıklarına yatırım yapılabilir; doğanın efendisi ve sahibi olmaya göz dikilebilir ve herkesin mutluluğu hedeflenebilir. Ama, bu ideale hiçbir zaman erişilmez; gezegende tatmin olmuş insan sayısı, her zaman tatmin olmamış insan sayısından düşüktür. Örneğin: Sanrılara yol açan, zehirli maddelere başvurulabilir; tıpkı tüm kıtalarda, her türlü coğrafi enlemde, tüm halklarda uygulandığı gibi. Ama, Freud ne dediğini de bilmektedir: Bu tercih, insanın duygularını köreltir, bedenini tahrip eder, üstüne üstlük, önemli düzeyde bir enerji yitimi ve israfı yaşanır. Belki de daha ilginç projelere sarf edilecek enerji, buralarda heba edilir. Herkes anlayacaktır ki, benzer bir çözüm, düşkırıklığı ve mutsuzluk olasılığını artırmaktadır. Örneğin: Arzuların tamamen yok edilmesi hedeflenebilir; tıpkı bazı Doğulu bilginlerin bizi davet ettiği gibi... *Ama,* bu tercih de, yaşantınızdan belli bir tasarrufta bulunmanızı öngörür. Örneğin: Gerçeklik ilkesi sistematik olarak göklere çıkarılarak, içgüdüler üzerinde egemenlik kurma yolları araştırılabilir. *Ama,* bu durumda da, özne, tüm mutluluk olasılıklarının değerini düşürür; çünkü vahşi bir itkiyi tatmin etmekten alınacak haz, evcilleştirilmiş bir itkiye hak vermekten çok daha büyük olacaktır. Örneğin: Libido, psişik ve yüceltme sırasında yaşandığı gibi entelektüel bir çalışma yoluyla başka nesnelere kaydırılabilir. *Ama,* bu olasılık da, herkesin ulaşabileceği bir yerde bulunmaz; sadece sanatçıları, yaratıcı kişileri ve araştırmacıları ilgilendirir. Ve, yine Freud'un sebebini bildiği için işaret ettiği gibi, bu tatmin durumu tam ve eksiksiz değildir. Örneğin: Yanılsamaların içinde kaybolunabilir ve gerçeklikle tüm temas yitirilebilir. Onun yerine, sanat dünyası tercih edilebilir, estetik kaygılar içinde yaşamak yeğlenebilir. *Ama,* bu durumda da, hayal kırıklığıyla karşılaşmak an meselesidir. Kimse, tüm yaşantısını fantezilere adamak istemez. Örneğin: İş dünyasına yatırım yapılabilir

ve güçlü libido öğelerinin (narsisizm, saldırganlık, erotizm) önemli bir rol oynadığı profesyonel faaliyetlere kendini tamamen adayacak tatmin alanları bulunabilir. *Ama,* bu durumda da, istenen, tercih edilen, arzulanan ve son derece ender bulunan bir çalışma içinde kendini geliştirme olasılığı, son derece nadirdir; çünkü çoğu insan, koşullar gereği, geçim derdiyle, yoksunluklar yaratan ve insanı sersemleştiren –dolayısıyla da, siyasi itirazlara yol açan– etkinliklerde yitirdikleri yaşanları kazanmak için çalışmak zorundadırlar. Örneğin: Aşk hayatına sığınıp, çocukken tatmin şeklinde sunulan her şeye doğru gerileyen bir dönüş süreci yaşayabilirler. *Ama,* bu durumda da, aşk bir acı demektir; kendinden vazgeçiş ve kaderini, elinin kolunun bağlı olduğu bir üçüncü kişinin ellerine bırakmak demektir. Bu üçüncü şahıs, hayatı yaşanmaz hale getirebilir, bizi terk edebilir, hastalanabilir, yaşlanabilir ve hatta ölebilir. Yani, insanın acısını artıracak bir dizi durum ve yeni kırılganlıklar üretilebilir. Örneğin: Dünya yeniden yaratılıp, daha az yoksunlaştırıcı, daha az baskıcı, daha az hadımlık karmaşası yaratıcı, haz ilkesi açısından daha az maliyetli bir medeniyet hayali kurulabilir; böylelikle de, itkisel yaşantının tatmini kolaylaştırılabilir. *Ama*, bu durumda da, ütopyalarının peşinde koşan insanın, kendi coşkunluğu karşısında başı dönüp, sersemleşebilir.

Freud, hazcı veya cinsel özgürlükçü, bir anlamda toplumu değiştirme arzusu taşıyan ütopyacıların cesaretini kırmaktadır. Freud, öyle bir durum düşler ki, "yeterince fazla sayıda insan, kendilerine bir güvence yaratmak ve mutluluğun, acıya karşı bir koruma olmasını sağlamak üzere ortak bir girişimde bulunurlar. Bunun için de, etkin gerçeklik karşısında delirip, yeni bir modelleme yapma yolunu seçerler. İnsanlık tarihi boyunca benimsenen dinler de, aynı kitlesel çıldırma halinden etkilenmiştir. Bu çılgınlığı paylaşan kişi bile, aslında bunun ne olduğunu hiçbir zaman bilemez." (XVIII. 268) Dünyanın gidişatını her ne pahasına olursa olsun değiştirmek isteyen çılgınlar için, bundan daha açık bir ihtarda bulunulabilir mi? Demek ki, çözüm, başka bir dünyada aranmamalı; bu dünyanın yönetiminde aranmalı. Kabile şefi ve kitle arasındaki ilişkileri ele alırken, bunun nasıl olacağını göreceğiz.

Olumlu mutluluk olasılığını düşünmemizi sağlayacak hiçbir seçenek yoktur. Bireysel ve kolektif mutluluk, yanılsamaları tanımlar. Peki ya aile? Çiftler arasındaki aşkın tehlikeleri, aileler içindeki tehlikelerle aynıdır: Bu mikro-topluluklar, dünyadan elini eteğini çekmeye davet eder; olumsuzluk olasılıklarını artırır. Salt bizi ilgilendiren bir şey, giderek kabilenin diğer üyelerini de ilgilendirmeye başlar. Bir kişinin duyarlılığı, diğerinin duyarlılığına dönüşür.

Benzer şekilde, çifti genişletip, aile boyutuna getirirsek, ardından da aileyi tüm insanlığa yayarsak, yine çıkmaz bir sokağa sapmış oluruz. Çünkü, öncelikle, tüm dünyayı genel anlamda sevmek demek, özelde hiç kimseyi sevmemek anlamına gelir.

Ardından da, Freud'un siyasi düşüncesinin temelinde buluruz kendimizi; çünkü "insanların hepsi, sevilmeye layık değildir," der kendileri. (XVIII. 289) İşte, karamsar nitelikte her türlü siyasi düşüncenin kategorik zorunluluğu! Ve, Machiavelli'den Cioran'a, Joseph de Maistre'ye dek, tepkisel düşüncenin bir ontolojisini oluşturur.

Peki, bunun çözümü nedir? "Mutluluk, kabul edilen ılımlı anlamı uyarınca, bireysel libido tasarrufuyla ilgili bir sorundur. Burada herkes için geçerli olabilecek bir öğüt söz konusu değildir; herkes, ahiret mutluluğunu özel olarak nasıl bulabileceğinin yollarını araştırmalıdır." (XVIII. 270–271) Gürültü ve öfkenin, savaş ve saldırganlığın, şiddet ve hoyratlığın, ölüm itkisi ve hayvanca kabalığın, acımasızlık ve barbarlığın, yabanilik ve yırtıcılığın, diktatörlükler ve devrimlerin bir arada bulunduğu bir dünyada, herkes kendi başının çaresine bakar... Freud'un yarattığı bu kara, kapkara tablo, *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nu okuyan birini de, kendi itkilerini tatmin etmek için kendi başının çaresine bakmaya davet eder. Orman kanunları gereği... Böylelikle de, *siyasi* bir tavır alınmış olur.

Herkes, kendi huyuna, doğasına, libidosunun şekline göre hareket edecektir: Narsistik kişi, çözümlerini, kendi kendine yetmenin mutluluğunu yaşayarak bulacaktır; hiperaktif kişi, eylemlerinin içinde, tatmin maddesini keşfedecektir; güçlü erotik bileşim maddesi, kendisine uygun bir cinsel etkinlik sırasında kendini geliştirecektir. Peki, hasta, nevrotik ya da psikolojik sıkıntılardan etkilenmiş olan kişi ne yapacaktır? Bu kişi bayağı sıkıntı çekecektir; bir türlü başaramayacak, yetersiz ve doyumsuz kalacaktır. Her türlü durumda, bu lanetli kişiler için, mutluluk demek, "ikame doyumlar" (XVIII. 271), hastalığa sığınmak, bir dine sarılmak anlamına gelmez. Geriye ise, çok daha büyük ve şiddetli bir zehir kalır: *psikoz*...

İşte, insanların karşı konulamayan, varoluşçu sefaletlerine dair Freud'un çizdiği tablo: Mutluluk, mümkün değildir. Sadece, kısa ve yanıltıcı nitelikte hazcı doyumlar vardır. Refah yaratmak için öne sürülen tüm savlar, hayal kırıklıkları ve aldanışlar içinde başarısızlığa uğrarlar. Düşünülebilen en büyük mutluluk, olabildiğince en az acıya karışır. Kolektif, topluluksal, özgeci çözümler ise, başarısızlığa mahkûmdur. Para, daha kötüye gidiş riskini artırır. Çift ve aile, acı potansiyellerini hızlandırır. Politika, insanlığın mutluluğu için hiçbir katkıda bulunamaz.

Peki, ya çözümler? İnsanı tehdit eden şeye –ölüme– karşı yaşam mücadelesi anlamına gelen ve yeryüzünde aralıksız sürüp giden devinimi göz ardı etmemek. Gerçi, hiçlik her zaman galip gelir; çünkü bizi oluşturan maddenin ta kalbinde yer alır. Peki, ya kaderimiz? Hiçliğe doğru ilerleyiş, yaşamımızın her anının, yaşam-öncesi duruma –yani, hiçliğe– doğru yönlendirilmesi... Ve bunu bildiğinde ne yapar insan? Kendi başının çaresine bakar; elinden gelenin en iyisini yapmaya çabalar; en kötü durumla bile anlaşır; tedavi edilemeyen şeyin içinde bile kendini onarır; hayvansı yönünün

üstesinden gelir. Egoist bir şekilde bizi neyi tatmin edeceğini bilebiliyorsak, ne âlâ... Peki, bulamıyorsak? Ya nevroz, ya da daha kötüsü psikoz bizi bekler... Yani, dünyada yaşarken aslında ölmek... Freud, sürekli şunu yineler durur: En kötüsü, her zaman en güvenilir olanıdır.

2

GİZLİ SAKLI BİR CİNSEL ÖZGÜRLEŞME

"Cinselliğini doya doya yaşama öğüdünün,
analitik terapide bir rol oynaması olasılığı, söz konusu bile değildir."
FREUD, *Psikanalize Giriş Dersleri* (XIV.448)

Freud, *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*'ye dair görüşlerinde, sonuç olarak, çocuklara verilen cinsellik eğitimini ele alır. Küçük Hans'ın ebeveynleri, *Beş Psikanaliz*'de sözü edilen fobiye yakalanmadan önce, çocuklarına cinsel eğitim verme konusunda öncüydüler. Bu gerçeklik, Freud'un ontolojik karamsarlığını bir nebze olsun yıkabilir mi? İmkânı yok... Elbette, bunun ne denli kötü olduğundan söz etmeye karar vardırmayacaktır işi veya bu pedagojik endişeyi gereksiz görmeyecektir. Ama çocukların bu verilen eğitimden hiç yararlanmadıklarını iddia etmekle yetinir; çünkü şeylerin ilkel doğası, o denli derinlere yerleşmiştir ki, herhangi bir eğitimin amacına ulaşmasını sağlayamaz.

"Henüz tamamlanmamış libido yapılarıyla bağımlı ve uyumlu olarak oluşturulan bu cinsel kuramları (leyleklerin rolü, cinsel alışverişin doğası, çocukların nasıl dünyaya geldiği) bu denli hızlı –veya doğal ve spontane– bir şekilde benimsemeye yetenekli olmadıklarını görüyoruz. Cinsellik konusunda aydınlandıktan çok sonraları, sanki Hıristiyanlığa geçmeye zorlanmış, ama halen gizliden gizliye eski putlara tapmayı sürdüren ilkel insanlar gibi davranırlar." (249) Bir diğer deyişle, pedagoji, eğitim, öğretim, kültür gibi öğelerin tarihle hiçbir ilgisi yoktur; çünkü genel kural, insanların eylemlerinden kaçan itkilerden ileri gelir. Freud, cinselliği temellendirir ve onu tarihsel bağlamından sıyırır: Cinsellik, geçmişte her ne ise, şimdi ve gelecekte de öyle olmaya devam edecektir. Şeyleri biraz değiştirebilmek için harekete geçme fikri, bir akıl görüntüsüne bağlıdır...

Freud'un trajik karamsarlığı, itkilerin tiranlığının topyekûn ve kaçınılmaz olduğunu iddia etmeye götürür onu... Haz ilkesi, bilinçaltının şiddetli isteklerini gerçek-

leştirmeyi arzulayan her canlıyı yönlendirir. Ama gerçeklik ilkesi, bu arzuyu içerir; yayılmasını sınırlandırır ve hazzın bir kurala dönüşmesini önler. Uygarlık ve kültür, haz ile gerçeklik arasındaki bu sürekli gerilimden kaynaklanır. Topyekûn bir özgürleşme ise, düşünülemez: Şiddetin ve ikiyüzlülüğün hüküm sürdüğü, balta girmemiş bir ormanı andırır. En güçlüler, en düzenbazlar, en kurnazlar, en kötücüller güçsüzlere, münzevilere, sefillere sözlerini geçirirler.

Freud'un *haz ilkesi* ile *gerçeklik ilkesi* arasında kurduğu bu klasik karşıtlık, Nietzsche'de karşımıza çıkan *Apollon* ve *Dionysos* tanrılarına dair açıklamaları anımsatır: Bir yandan sarhoşluk, asma dalları, üzüm, dans, şarkı, şiir, müzik, mit, gizemli güçler, öznel sanatçı; öte yandan ise heykel, düzen, biçim, mimari, kanaatkârlık, huzur, bilgelik, ölçü, kıyas, diyalektik, bilim, diyalog... Homeros'a karşı Arkhilokhos*... Tek bir ilkenin bile zaferi, felakete götürür. Her ikisi arasında gidip gelen ince bir diyalektik gerekir. Dionysos'un dünyası da, Apollon'unki kadar çılgın olacaktır. Aynı şekilde, haz ilkesinin zafer kazandığı bir dünyada yaşamak da, salt gerçeklik ilkesinin geçerli olduğu bir yerde yaşamak kadar zor olacaktır.

Dolayısıyla, cinsel özgürleşme, gerçeklik ilkesi hakkında herhangi bir kuşkuya kapılmaksızın, haz ilkesine atfedilen tüm yetkileri gerektirir. Freud, bu tür önermeler karşısında temkinli olamamaktadır: *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde, "Cinselliğini doya doya yaşama öğüdünün, analitik terapide bir rol oynaması olasılığı, söz konusu bile değildir," diye yazar. (XIV. 448) Sorunlar, cinsel bastırmadan değil, bilinçaltına içkin işleyişten kaynaklanır. Özgürleşme adına ne yapılırsa yapılsın, sorun devam edecektir; çünkü itkilerin işleyişi, doğal olarak, bastırmayı doğurur. Eğer bastırma hali yok olmak zorundaysa, başka bulgular şeklinde onun yerini alacak bir şey bulunmalıdır. *Cinsel bastırma*nın sorunu, dolayısıyla, *bastırma* değil, *cinsellik*tir.

Freud, cinselliği uyarmak için bir engelin ve muhalefetin gereğini savunur. *Aşk Hayatının Genelleştirilmiş Eleştirisine Dair*'de şunu okuyabiliriz: "Aşk gereksiniminin psişik değerinin, kolay bir tatminle karşılaştığı anda düşeceğini saptayabilmek kolaydır. Libidonun yukarıya doğru itilmesi için bir engel gerekir ve tatmine karşı gösterilen doğal direncin yetersiz kaldığı durumlarda, insanoğlu da, aşk mutluluğunu yaşayabilmek için araya klasik öğeler katmıştır. Bu durum, bireyler için de halklar için de geçerlidir. Aşk tatmininin herhangi bir zorlukla karşılaşmadığı dönemlerde, örneğin antik kültür çöküşe geçtiğinde, aşk da değerini yitirir, yaşamın içi boşalır. Gereken duygusal değerleri yeniden sağlamak için, güçlü tepkisel oluşumlar gerekir. Bu bağlamda, Hıristiyanlığın çilekeş akımının, Paganlığın ona hiçbir zaman sağlayamayacağı türden psişik değerlere karşı duyulan aşk için yaratıldığı iddia edilebilir.

* İ.Ö. 7. yüzyılda yaşamış olan yergici İyonyalı şair. (ç.n.)

Bu çilekeş akım, en yüksek anlamını, neredeyse tüm yaşamını libidonun eğilimlerine karşı bir mücadeleyle geçiren çilekeş keşişlerde yakalar." (XI. 138) Tüm bunlar, cinselliği özgürleştirmekten yana birinin söylemleri midir sizce?

Freud'a göre, mengeneyi birazcık gevşetmenin hiç zararı yoktur; ama tamamen kaldırmak da gerekmez. Cinsellik konusunda, Freud bir devrimci değildir, aşırı sakınımlı bir reformcudur sadece... Bu konudaki bazı müdahalelerinden, böyle bir sonuca varabiliriz. Örneğin, Fliess'e yazdığı şu mektupta, arkadaşını derhal güvenilir bir doğum kontrol yöntemi bulmaya davet eder; "bu durum, cinselliğe ara verilmesine ve birçok nevrozun kökeninde bulunan bir felaket yaratılmasına neden olmaktadır," der. Gebelik önleyici bir keşfi, "cinsel ilişkinin kısırlaştırılması yoluyla toplumun – toplum üyelerinin ve onların sinirinin– reforma tabi tutulması için besbelli bir yöntem," (7 Mart 1896) olarak düşünmektedir. Aynı Freud vardır karşımızda... Sevişmenin öğretileceği akademiler kurulması arzusunu taşıyan aynı Freud...

Böylelikle, cinsel bastırmanın gerekliliği ve haz ilkesinin gerçeklik ilkesine tabi tutulması zorunluluğunu ifade ettiği analizlerinden sonra, söylemiyle ilgili iki kez düzenlemede bulunur. Örneğin, *Psikanalize Giriş Dersleri*'nde, egemen cinsel ahlakın savunucusu olarak gösterilmeyi reddeder: "Biz elbette reformcu değiliz; sadece birer gözlemciyiz. Ama kendimizi eleştirel bir gözle gözlemlemekten de kendi kendimizi alıkoyamayız. Klasik cinsel ahlak konusunda bir taraf tutmamız, toplumun cinsel yaşantısına dair sorunlarını eylemleri yoluyla çözmeyi deneme biçimine karşı saygı göstermemiz olanaksızdır." (XIV. 450) Freud, hastasını, çilekeş bir eylemden çok, özgürleştirilmiş bir cinsel yaşantıya davet edecek bir analize müdahil olmak istemez.

Ona göre, psikanaliz deneyinden geçen herkes, "ölümsüzlük tehlikesi karşısında kalıcı olarak korunmaktadır; her ne kadar ahlak kıstasları, toplumda kullanılmakta olan biçimden bir şekilde ayrılsa da..." (XIV. 451) Divan, burada, cinselliğin maddiyattan uzaklaştırıldığı izlenimini vermektedir; bilinçaltını bilince dönüştüren ve bu şekilde de duyguların bastırılmasını ve ilgili semptomları ortadan kaldıran analitik simya sayesinde, salt sembolik bir şekle bürünmektedir. Farklı şekilde ifade edelim: Siyasi ve sosyal açıdan cinsel bir özgürleşmeye gereksinim yoktur; ne de olsa psikanaliz, divana uzanan herkes için, cinselliğe dair bir arınma işlevi görür.

Psikanalize Giriş Dersleri'nde cinsel özgürleşmeyi reddetmesinin hemen ardından, divan tarafından bireysel özgürleşmeye davet etmesi gibi, Freud, *Aşk Hayatının Genelleştirilmiş Eleştirisine Dair*'de, egemen cinsel ahlakın eleştirisini, vardığı açık sonucu belirterek sürdürür: Freud, itkisel talep ile sosyal gereklilik, haz ilkesiyle gerçeklik ilkesi, libidodan kaynaklanan egoizmle toplumun meşru olarak gerektirdiği bastırıcı bedel arasındaki karşıtlığın indirgenemez öğesinden söz etmişti. Ama önermesini sonlandırırken, çark eder: "Bizzat ben, insanlığın gelişimi için belki de başka

yönelimlerin, burada ayrı ayrı ele aldıklarımın sonucunu düzeltecek yetide olabileceği fikrine gönüllü olarak kabul ediyorum." (XIV. 141) Peki hangileri? Kim bilir...

Cinsel "Kültürel" Ahlak ve Modern Nevrotiklik, 1908 yılı Mart ayında yayımlanır. Freud'un, egemen cinselliği evlilik içindeki tekeşliliğin dar ve kesin çizgilerle belirlenmiş çerçevesi içine hapsetmekle suçladığı egemen cinsel ahlak konusunda son derece eleştirel bir metindir. Bu çerçevenin sunduğu zorunluluk, insanı yalan söylemeye, riyakârlığa, karşısındakini aldatmaya mecbur bırakır. Herkes aynı anda hem istismar görmekte hem de aldatmaktadır. Freud, neden söz ettiğini gayet iyi bilir. Bastırma, cinsel sıkıntıları, ahlak bozukluğunu veya sapkınlığı da beraberinde getirir. Yüceltebilme yetisi olanlar, bu durumdan sıyrılırlar elbette; ya diğerleri? Nevrozun içine dalarlar.

Evlilik, arzuyu öldürür. Annelik, çiftin libidosunu çocuğa veya çocuklara yöneltir. Arzu yok olur. Aynı şekilde, haz da... Yoksunluk, genel kural oluverir. İdeal olanı, tamamen özgür bir cinselliktir; ama toplum da buna izin vermez. Dolayısıyla, çocuklar aile evinden ayrıldıklarında, kadınlar frijitlik veya nevroza sığınırken, erkekler de kerhanelerin yolunu tutarlar. Geriye sadece mastürbasyon kalır; ama o da, son derece masumca olan geçici bir çaredir. Ancak, ne tuhaf ki, Sigmund Freud, onu da, psikolojik sıkıntıların başlıca kaynağı olarak kınamaktadır.

Bu acımasızca gözlem karşısında, Freud, disiplininin bir üst aşamaya terfisini sağlar: 1925 yılında, genelleştirilmiş, sosyal, politik, topluluksal, küresel düzeyde bir cinsel özgürleşmeyi reddetme çizgisini halen koruduğu *Die Widerstände Gegen die Psychoanalyse*'de [Psikanalize Karşı Direnç], "itkilerin bastırılma şiddetini yumuşatmayı; buna karşın, doğruculuğa daha fazla yer ayırmayı öneren" psikanalizin faydalarını öve öve bitiremez. "Bastırılmaları sayesinde toplumun çok ileri aşamalara taşıdığı bazı itkisel davranışların, çok daha büyük bir memnuniyet dozuyla kabul edilmeleri gerekir. Diğerleri için ise, duyguların bastırılması yoluyla yaşanan önleme durumunun uygunsuz yöntemının yerine, daha iyi ve daha güvenilir bir yol yöntem getirilmelidir." (XVII. 132–133) Gerçekliğe daha fazla yer vermek yoluyla, bastırmanın şiddetinin nerede, ne zaman ve nasıl yumuşatılacağını bilmek için, Freud'a güvenmeye gerek yok... Toplumun bastırma sürecinde hangi alanlarda daha ileri gitmiş olduğuna dair ayrıntıları da beklemiyoruz. Eleştirilen bir bastırma yönteminin yerine geçebilecek bir yol yöntem konusunda daha fazla kesinlik bulunabileceğini, zaten düşünmüyoruz. Veya...

Veya, her şeyi şu şekilde de anlamak mümkün: Freud'un çözümü, kelimenin küresel ve genel anlamıyla, siyasi değil, bireyseldir: Freud, divanı öneriyor; *onun* divanını... Genel, küresel veya siyasi açıdan bir cinsel özgürleşme yoktur; onun yerine, herkes kendi libidosunun öznelliğine uyum sağlar. Toplum, cinsel bastırma sayesinde yaşar ve varlığını sürdürür; onu bu rolüyle baş başa bırakalım. Buna karşın, psika-

naliz, bireysel hasarları tamir eder. Dolayısıyla, Freud'un önerdiği çözüm, *apolitik* değildir; *anti-politik*tir: Bireyselci, egoist, kişisel ve ısmarlamadır. Divan, yalnız ve yalnız toplumun talep ettiği bastırma sayesinde varlığını sürdürür. Freud, bu bastırmayı azaltacak, etkisini düşürecek türden siyasi yollara başvurmayı aklından geçirmez. Freudçu-Marksizm, bu noktaya uygulanacaktır; ama Freud, bu tür bir genelleştirmeyi de hoş karşılamayacaktır.

Manastır ve kerhanelerle arasına iyice mesafe koyan Freud, cinsel yaşantı konusundaki doğru ölçüye dair bir kuram oluşturur. Ne salt kuram, ne siyasi öğreti ne de evrensel bir ilkenin beyanında bulunur; sadece nominalist bir tavır alır: Bu dünyada yaşayan herkesin, kendi cinsel yaşantısı için bir çözüm bulabileceği türden (öyle ki, dünyanın geri kalanının da, insanlığın yaşadığı nevrozun da, gezegendeki cinsel sefaletin de pek bir önemi yoktur), ısmarlama ve bireyselci bir önermede bulunur. İşte, söz konusu çözüm, divandan geçer! Cinsel devrim, geleneklerin özgürleşmesi, çıkmaz sokaklar yaratır. Psikanalizin sunduğu bu Coué yöntemi ise, bir kez daha, Freud'un evrensel bir kuram olarak genelleştirdiği bireysel yaşantı şemasından kaynaklanır.

Freud, Martha Bernays ile evlenmiştir. Ona altı çocuk vermiştir. Fliess'e yazılan mektuplar, bunun kanıtı: Cinsel yaşantısı, daha önce de görüldüğü gibi, çalkantılıydı ve nikâhlı eşiyle cinsel yaşantısında bazı yetersizlik dönemleri olacaktır. Ama cinselliği, baldızı söz konusu olduğunda tıkır tıkır işlemektedir – ve bunun için de, Martha'nın sessiz, zımni onayı vardır. Efsane, her türlü cinsel etkinlikten çok erken bir dönemde –henüz otuz yedi yaşındayken– vazgeçildiğine dair savı doğrular. Amaç ise, disiplinin icadı sırasındaki yüceltme uydurmasını meşrulaştırmaktır. Böylesi bir varsayım ise, hem Freud'un öğretisel tezini güçlendirmek, hem de üstadın sembolik olarak ensest ve zinaya dair cinselliği üzerine bir örtü örtmek gibi çifte üstünlük sağlar...

Dolayısıyla, divan, üzerinde cinsel intersübjektifliğin ayarlandığı bir araca dönüşür. Öyle bir ayardır ki bu, ne aşırı çok, ne de aşırı azdır. Ne keşişlere özgüdür, ne de kötü yola sapmıştır. Karamsarlığı trajik boyutlara varan kişi, cinsel ve siyasi düzlemde tutuculuk seçeneğini üstlenir: Psikanalizi, cinsel özgürleşmenin hizmetine sokmak ise, söz konusu değildir. Güdülerin bastırılması, varlıkla eştözlüdür ve yüceltme yoluyla, medeniyetin ve kültürün sürekliliğiyle de aynı töze sahip olur. Eğer burada özgürleştirirseniz, başka yerde engellemeniz gerekir; çünkü yasaklar, toplumun temelini oluşturur. Freud, kendisini bu kurucu yasağın kefili olarak görür. Psikanaliz de, bu tutucu dileğin silahlı bekçisidir.

Buna karşın, psikanalizin, uğranılan zararların onarımı hizmeti sağlamasını da istemektedir; ama, onları üreten makineye dokunanın vay haline... *Cinsel "Kültürel" Ahlak ve Modern Nevrotiklik*, Yahudi-Hıristiyan cinselliği karşısında bir savaş ma-

kinesi gibi işler: Şüphesiz Nietzsche'den izler taşır; nevrozların *başlıca* etmeni olarak tanıttığı cinsel bastırmaya karşı homurdanır, gürler, sövüp sayar. Nevrotik çıkmazlara yapılan yatırımları, berbat hale gelmiş bedenleri, riyakârlıkları yok sayar. Evlilik içindeki tekeşliliğin ahlak bozucu etkilerini eleştirir; Hıristiyanlığın çilekeş idealini, akıl hastalıklarının, frijitliğin, mastürbasyonun, ahlak bozukluklarının, yürek darlığının sorumlusu olarak görür. Ama gelin görün ki, dağ fare doğurur en sonunda: "Evlilikten kaynaklanan sinirlilik durumuna karşı çare, daha çok, eşler arasındaki sadakatsizlikten geçer." (VII. 211) Dolayısıyla, herkes anlayacaktır ki, çözüm, cinsel özgürlükte değildir; bireyin kendi kendisini onarmasındadır. Söz konusu olan, divanın son imdat çığlığına yetiştiği, biraz da acınası bir yardım sorunudur.

3

MASTÜRBASYON, FREUDÇULUĞUN ÇOCUKLUK HASTALIĞI

"Onan'ın davranışı sembolik açıdan incelendiğinde, Anne'ye
(Toprak Ana) spermini verdiği anlaşılıyor.
Dolayısıyla, günahı, bir ensest ilişkidir."
FREUD, Viyana Psikanaliz Derneği Tutanakları (III. 335)

Freud'un kaleminin ucundan, mastürbasyona dair şaşırtıcı bir eleştiri dökülmektedir. Şaşırtıcıdır; çünkü egemen ahlak tarafından gerçekleştirilen hoyratça cinsel baskının insan üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, bu beden tiranlığı karşısında münzevi zevklerin, olası ve zararsız bir konu olarak algılanabilceğini düşünmek olanaklıdır: Ne kendisi ne de başkalarına bir zarar vermeden elde edilen bir doyum en tutucu Hıristiyan papazlar gibi nasıl eleştirilip suçlanır ve mahkûm edilir?

Psikanaliz Derneği Tutanakları okunduğunda, bu konuda psikanalistlerin akılsal geriliğinin ne boyutlarda olduğu karşısında şaşırmamak elde değil... Dr. Samuel Tissot'nun (1728-1797) mastürbasyon yapanların karşılaşacağı en kötü hastalıkları önceden haber veren o meşhur el kılavuzu, psikanalistlerin bu konudaki söylemlerinin çoğuyla entelektüel bir yakınlık içindedir. Ana başlığı *Mastürbasyon,* alt başlığı ise *Mastürbasyonun Yarattığı Hastalıklar Üzerine Deneme* olan bu kitap, Avrupa'da çok satanlar arasında yerini aldı. Kılavuzda, bu sıradan ve sık sık karşılaşılan cinsel uygulamanın önlenmesi üzerine temellendirilmiş; sağlığa ne denli zararları dokunduğu anlatılmıştır. Freud ise, Tissot'ya ayak uydurmakta ve kendisinden Cinsel Aydınlanmacı bir hekim yaratacak bir ilerleme fırsatını da tepmektedir.

Böylelikle, Psikanaliz Derneği, 25 Mayıs 1910 ila 24 Nisan 1912 tarihleri arasında mastürbasyon meselesine on bir seans ayırır ve tüm bu seanslarda, birer bilginler kurulu edasına bürünüp, mastürbasyonun zararlı olduğunu açıklarlar! İlk oturumun başlığı, "Mastürbasyonun Zararlı Etkilerine Dair Tartışma"dır. Böylelikle

de, tartışmanın gidişatı zaten önceden açıklanır. Freud, "nevrasteninin nedeninin, aşırı boyutlara varan bir mastürbasyon uygulaması olduğundan" (III. 540) söz eder; ancak bu aşırılığın hangi noktada başladığından pek bahsetmez.

Aslında, psikanalistlerin kınadığı şey, mastürbasyonun kendisi değildir; ona eşlik eden fantezilerdir! Günah çıkarma kabinindeki rahibinkiyle benzer bir mantıkla karşı karşıyayız: Suçlu olan şey, uygulamadan ziyade kötü düşüncelerdir... Herhangi bir kanıt ve uygulama olmaksızın, ama her daim öznel bir ifadeyi nesnel bir gerçekliğe dönüştüren edimsel ilke uyarınca, topluluk içindeki analistler de, mastürbasyonu ensest fantezilerle, homoseksüellik ve sapkınlıkla özdeşleştirirler!

Freud'un, edimsel olana başvuran ve ondan yardım talep eden bir laf ebesini andıran mantığı, diğerlerinde olduğu gibi bu konu üzerinde de sonsuza dek sürer gider: Fanteziler, bir gerçekliğe karşılık gelir ve mastürbasyon yapan kişinin bu fantezileri anımsamaması, onların yokluğunun değil, bastırıldığının kanıtıdır. Dolayısıyla, her ne kadar mastürbasyon yapan kişi –özellikle bu konuda– sürekli inkâr yolunu seçse de, mastürbasyon hareketi, anne ile cinsel birleşme, hemcinsiyle sevişmeye fantezisine –ve bunu da, Freud'un normal olarak nitelendirdiği, bir diğer deyişle heteroseksüel ve jenital bir cinselliğin tersine çevrilmesinin salt mantığı içinde– göndermede bulunur.

Bir dizi nedenden dolayı, otuzbir çekmekten vazgeçilmesi önerilmelidir: Ne de olsa, mastürbasyon, bireyin topluma karşı çıkıp gerçekleştirdiği *anti-sosyal bir eylem*dir; çünkü topluma gereksinim duyulmadığını gösterir; insanın başka birini cezbetme veya kendisinden hoşlanmasını sağlamak için herhangi bir çabada bulunmamaya alışmasına neden olan *aşırı basit bir eylem*dir; öznenin gerçekliği ikinci plana koyduğu ve fantezilerle, hayal ürünü olgularla yetindiği, *insanı gerçeklikten uzaklaştıran bir eylem*dir; çünkü toplumun evlilik yaşantısı içinde beraberinde getirdiği gerekli kısıtlamaları kabul etmeyi zorlaştıran, *hazcı bir eylem*dir; çocukluk döneminde, psikonevrozların temelindeki psişik zararların yaşandığı cinsel aşamanın yakınlarında dolaşan ve *gerileyen bir eylem*dir; kadınlarda erkeksi bir doğa yarattığı için *doğa karşıtı bir eylem*dir.

Mutlak bir şekilde ifade edilmiş bu bir dizi eleştiri, herhangi bir şekilde geliştirilmez: Bu hareket, toplumu nasıl tehlikeye atabilir ki? Veya toplumu nasıl temelinden yıkabilir? *Ona karşı* olunmamalı; ama *onsuz* olunmalı... Niçin, cinsellik konusunda, basitlik yerine karmaşıklık yeğlenir ki? Ne kadar zor olursa, o kadar iyi olur; ne kadar kolaysa, o kadar az savunulur mu? Ne adına? Klasik olarak tanımlanmış bir cinsel ilişkinin, yani erkek ile kadının cinsel organlarının birbirinin içine geçmesi sürecinin, fantezilerden daha az beslendiği ve mastürbasyon yapmak yerine gerçekliğin tercihi olduğu nasıl kanıtlanabilir? Ayrıca, her ne kadar psikanalistler haklı olsa da keyif verici bir hayali çökerten bir gerçekliği tercih etme zorunluluğu-

muz, hangi gerekçelere dayandırılabilir? Ayrıca, hazzı yasaklamak da niye? Geriye dönük hazzı neden yasaklarlar? Eğer mastürbasyon yapan kişi, geriye dönük hazdan tatmin oluyorsa, bu demektir ki, gerçekleşmeyecek bir haz olasılığından an itibariyle veya sürekli olarak mahrum kalmıştır. Bu durumda, böylesi basit bir zevkten vazgeçerek, yoksunluğa neden rıza gösterilir ki? Sonuç olarak, biseksüellik sorununa dair Fliess'in başının etini yiyen, herkesin cinsel çift yanlılığını açıklamak için Platon'un *Şölen*'inde Aristofanes'in söylevini aktaran Freud, kadınların sözümona erkeksi bir zevk aldığını ve bunun tam tersini inkâr edebilir mi? "Erkeksi zevk" ile "kadınsı zevk" birbirinden mutlak çizgilerle nasıl ayrılır? Bu konu hakkında aynı şekilde düşünen analizcilerin argümanları, son derece kısadır! Antisosyal? Basitlik yanlısı? Gerçeklikten uzaklaştıran? Hazcı? Geriye-dönüş yanlısı? Doğallık karşıtı? Peki, bu durumda, şunu sormak gerekir: Cinsellik konusu açıldığında, zevkin niçin sosyal, karmaşık, gerçek, can sıkıcı ve doğal olması gerekir? Hem de bu kavramlardan hiçbirinin, net bir tanıma sahip olmadığını bilirken...

İyiliksever Freud, kişisel olarak reddeder gibi görünmediği bir uygulamanın üstünlüklerinden söz eder: Bu pratik, yine de, patojen bir etki doğurması olası olan cinsel perhize karşı koyar. Freud'un oyunu ise, patojen perhizi ve patojen mastürbasyonu karşı karşıya getirir, cinsel gücü azaltır. Bu da, libidosunu iyi bir şekilde düzenlemenin ve evliliğin mahkûm olduğu o can sıkıcı hijyenik cinsel yaşantıya ayak uydurmanın gerektiği bir uygarlık açısından iyi bir şeydir; genç adamın, kendisini başka görevlere feda etmesine olanak tanır; genelevlerde sık sık görülen frengi tehlikesini önler... Geriye kalan ise şudur: Yarım ağız onay verilen bu birkaç üstünlüğe rağmen, mastürbasyon, cinsel bir patolojidir; çünkü her ne kadar analizciler topluluğundan kimsenin mercek altına almamış olsa da genel eğilim, heteroseksüellik, üretime dönük cinsellik, evlilik ve tekeşlilik yönündedir.

22 Kasım 1911 tarihindeki oturum da, bu konuyu ele alır. Freud, mastürbasyon yapan kişinin, ensest fantezileriyle kurduğu ilişkiyi incelemek üzere söz alır. Annesiyle bir cinsel ilişkide bulunma olanaksızlığı, Onan'ın müritlerinin içinde bulunduğu ve ciddi boyutlara varan depresif durumları açıklayacaktır! Freud, mastürbasyon yapan kişinin portresini çizer: Toplantılardan korkar; yalnızlığı tercih eder; insanlara karşı aşırı bir güvensizlik besler; yetişkinlik döneminde, "doğruculuk konusundaki marazi özlemiyle" dikkat çeker; gerçek dostluklara bayılır; doğaçlama harekette bulunamaz; herkesin onu gözlemlediğinden korkar; bazı durumlarda, ellerini kullanamaz; kendisini bir şeye feda etme doğrultusunda tutkulu bir saplantısı vardır; ama kendisi ya egoist ya da hiper özgecidir...

Mastürbasyon, bazen övülmeye değer yeteneklerle kendini dışa vurabilir: Bir erdeme veya özel bir ahlaki mükemmeliyete eğilim, salt bilim alanında bir meslek seçimine, "dilin temizliği"ne duyulan merak; her türlü sinizm karşısında nefret duyma;

tarih saptama; güçsüzlükten korkma; ailenin temellerine gereğinden fazla önem verme; kızlarda, bekaretini yitirdiği ve bir daha hiç çocuk sahibi olamayacağı izlenimi... Ve, son nokta: "Mastürbasyon yapan her kişinin içinde aslında iki farklı kişi vardır: ilki, besleyici (anne), ikincisi de kendisi..."

Bunun için ilave bir seans gerekecektir. Bu seans ise, *İncil*'de Onan'ın öyküsüne göndermede bulunmasını ve mastürbasyon yapan kişinin, annesiyle ensest ilişki kurma nedenlerini açıklamasını sağlar. "Onan'ın davranışı sembolik açıdan incelendiğinde, Anne'ye (Toprak Ana) spermini verdiği anlaşılır. Dolayısıyla, günahı, bir ensest ilişkidir." (III. 335) İşte, mastürbasyonun niçin beraberinde bir suçluluk duygusu getirdiği ortaya çıkıyor.

Gerçi, Freud, Onan'ın gerçek öyküsünü göz ardı etmez; çünkü uygulamalı dersin ilk başından beri bunu söyler durur. Eğer Onan yeryüzüne spermini yayarsa, bunun nedeni, *gerçek ensest ilişkiyi* reddetmesidir; yoksa, *simgesel bir ensest* uygulamasından kaynaklanmaz; çünkü Tanrı, kendisine, ölmüş erkek kardeşinin karısını gebe bırakmasını buyurmuştu. Onan ise, baldızıyla bir cinsel ilişkiye girmeyi reddetmişti (Freud'a birkaç şey anımsatabilir bu durum) ve bu yüzden de şanının kökeninde bulunan bu hareketi gerçekleştirmişti. Ama Freud, bu metinden çıkaracağı dersi –ensest ilişkiye girmeyi reddetme– göz ardı ediyor ve aslında Onan'a tam tersini söylettiriyor: Toprağı anneyle özdeşleştirerek gerçekleştirilen sembolik ensest...

Bir başka oturumda Freud, suçluluk duygusunun dinden önce geldiği fikrini eleştirir: "Tarihsel olarak [*sic*] kanıtlanmıştır ki [*sic*], suçluluk duygusu, henüz din konusunun ortada bulunmadığı bir dönemde bile varlığını korumaktaydı." (III. 83) Aslında, herkes anımsayacaktır ki, suçluluk duygusu, ilkel kabilenin babasının kıyımına dair "bilimsel mit"e ve *Totem ve Tabu*'da yer alıp, dayanağını tarihten alan kanıtlara göndermede bulunur. Dolayısıyla, bu duygu, ensest fanteziyle yakın ilişki içindedir.

Aynı konudaki altıncı tartışma... Bu tartışmalardan on bir tane olduğunu anımsayalım. 24 Ocak 1912 tarihinde, Freud ortaya bir varsayım atar ve baştan çıkarma kuramından gerçek anlamıyla hiç vazgeçmediğini açıkça gösterir. Ona göre, mastürbasyon yapan kadınlar, onları çocukluklarında cezbeden babalarının fantezisini yeniden canlandırmaktadırlar. Öyle ki, çocukluklarındaki cinsel faaliyetlerine bu şekilde bir geri dönüşte bulunurlar. Yedinci oturumda Freud, halen mastürbasyon etkinliğinin tehlikeli olduğu konusunda ısrar ediyordu. Bu konuda söylediklerini aktarmakta yarar var: "Mastürbasyonun zararlı olduğu fikri, tamamen nesnel [*sic*] bir eleştirinin yaptığı gözlemler yoluyla desteklenmektedir. Bu eleştiriye göre, genç Arapların ileriki yaşlarda alıklaşmaları, herhangi bir yasakla karşılaşmaksızın, aşırı düzeylerde uygulanan bir mastürbasyondan kaynaklanmıştır." (III. 62)

"Mastürbasyon tartışmasının sonucu"... 24 Nisan 1912 tarihli son oturumun başlığı buydu... Freud, bir sentez yaptıktan sonra, sonuçlarını sunar. Bu konuya ayrılmış on bir seans boyunca söylenen her şeyi bir araya getirir ve tüm bunlara ek olarak, mastürbasyonun organlarda –hangileri olduğunu belirtmeksizin– bozulmalara yol açtığını söyler. Otuzbir çekmek, nevrozların nedenidir; çünkü çocukluk dönemindeki cinselliğe göndermede bulunur ve kendisine dair bir saptamada bulunulması zorunluluğunu dayatır. Öyle ki, biraz daha öteye gidildiğinde, Oedipus kompleksine ve ensest ilişki fantezisine varılmış olunur. Dolayısıyla, iki seneye yayılan bu uzun tartışmalar, 1898 yılında *Nevroz Vakalarının Nedenleri Arasında Cinselliğin Rolü Üzerine Görüşlerim* alt başlığıyla yayımlanan metne dair herhangi bir gelişim kaydetmemişlerdir. Freud aramaz; çünkü zaten bulmuştur: Tüm bu oturumlar, söz konusu makalenin savlarını doğrulamayı hedefler.

O dönemde, hastaların hastane ortamında hekimlerin denetimi ve düzenli gözetimi altında mastürbasyon "alışkanlıklarından arındırılmaları"nı (208) öğütler durur. Freud, insanların bu münzevi cinselliğe neden başvurduğunu anlamak istemez: Bunun patolojik bir doğası olduğuna, nevrozların üretiminde soyağacında bir rol üstlendiğine ve varlık gerekçesinin, tatmin edilmesi olanaksız olan tek gerçek arzuya erişmedeki yetersizlikle –anne ile cinsel birleşme– açıklandığına karar vermiştir. Psikanalizi icat ettiğini ve insanları bu yöntemle iyileştirdiğini iddia eden, üstüne üstlük itiraz kabul etmez sonuçlar elde eden birisi, bu sıradan ve bir sonuca varmayan hareket için, dönemin psikiyatrik usullerine göre ağır bir cezaya mahkûm kılınan zavallı bireylerin *alışkanlıklarından arındırılmaları*na da el atacak mıdır? Hipnoz yoluyla mı? Yoksa, Breuer'in yöntemiyle mi? Ellerin uygun vakit geldiğinde alın bölgesine dokundurulması ile mi? Veya, Freud'un –kelimenin her anlamıyla– şöhretinin kaynağı olan divan yoluyla mı?

Hayır, hiçbirisi... Nesneyle daha önceden tanışmıştık: Freud'un 9 Nisan 1910 tarihinde, Freud'un kurduğu yapıyı Husserl'in fenomenolojisiyle ayakta tutmaya çalışan bir psikanaliste, Ludwig Binswanger'e gönderdiği bir mektupta, bir hastası için öngördüğü sikrofor yöntemiyle... Şunu anımsayalım ki, söz konusu sikrofor, buzdolabında tutulan bir sonda şeklindedir ve derin bir kateteri andırır. Üretranın içine yerleştirildikten sonra, soğuk su enjekte edilmesine olanak tanır. Freud, bir başka mektupta şöyle yazar: "Sondanın bir zararı dokunacağını düşünmüyorum; daha ziyade mastürbasyonun yerine geçecek ve mastürbasyon yapmasını engelleyecek." (21 Nisan 1910) İşte, aslında divanın içinde bulunduğu sefaleti örtbas edebilecek devrimci bir tıp yöntemiyle karşı karşıyayız.

4

KADINLARIN CILIZ PENİSİ

"Kader, anatomidir."
FREUD, *Aşk Hayatının Genelleştirilmiş Eleştirisine Dair* (XI. 140)

Anlaşıldığı kadarıyla, Freud, tüm yaşamı boyunca, annesine karşı cinsel bir çekim hissetmiştir. Öyle ki, Oedipus kompleksini genelleştirerek, genel bir kuram bile üretebilmiş; genç bir kızla evlenip, bir yandan da baldızına kur yapmış; tüm yaşamı boyunca, baldızının sevgilisi olmuş –baldızıyla aynı evlilik çatısı altında yaşadıklarını da anımsayalım: içeri girmek ve çıkmak için çiftin odasından geçilmesini gerektiren bir odada uyumaktaydı–; küçük kızıyla sembolik açıdan ensest bir ilişki yaşamış, kızına psikanaliz uygularken, uzun süren hastalığı boyunca, karısından esirgediği hemşirelik rolünü kızına vererek, onu kendi Antigone'si yaparak bu ilişkiyi sürdürmüş; Anna'nın, erkekleri net bir şekilde reddetmeye, ardından da eşcinselliğe doğru yöneldiği süreci analitik açıdan ayrıntılı şekilde gözlemleyebilmiş; kızının metresine, ardından da onun çocuklarına psikanaliz uygulamıştı. Farklı bir şekilde ifade edelim: Freud'un kadın cinsiyle kurduğu somut ilişkiler, en hafif deyişiyle, "gizli kapaklı"dır.

Görünen o ki, kuramda da aynı gerilimlere rastlanmaktadır. Stuart Mill'in feminist denemelerini çevirirken, faydacı filozofun ilerlemeci savlarını eleştirmekten de kendini alıkoyamaz. *Aşk Hayatının Genelleştirilmiş Eleştirisine Dair*'de, bunu açıkça şöyle ifade etmiştir: "Kader, anatomidir" (XI. 140) ve kadınlar, kadınsı fizyolojilerine boyun eğerler. Sene 1912... Simone de Beauvoir, henüz dört yaşında...

Bu metin, *Beiträge Zur Psychologie Des Liebeslebens*'in [Aşk Hayatının Psikolojisine Katkılar] ikinci metnidir. İlk metin olan *Über Einen Besonderen Typus Der Objektwahl Beim Manne* (İnsanda Görülen Özel Bir Nesne Seçim Tercihi) ise, 1910 yılında yayımlanmıştır. Üçüncü metin, *Das Tabu Der Virginität* (Bekâret Tabusu) başlığıyla 1918 yılında yayınlanacaktır. *Aşk Hayatının Psikolojisine Katkılar* adlı çalışma, oldukça önemlidir: çağdaş sözcükler seçmek gerekirse, kadın düşmanı, fallusu

yücelten ve homofobik bir kuram inşa eder. Freud aslında şöyle düşünmektedir: Bir kadın, mesleki açıdan –dolayısıyla mali– bir özerklik arayışına girmemelidir. İyi bir eş ve iyi bir anne olmalıdır. Kadınların fizyolojisinin, fallik modele ilişkin olarak bir kesintiye uğradığını düşünür. Özneyi tekeşli heteroseksüelliğe yönlendiren normal bir şemanın varlığına da inanmaktadır. Son kertede, eşcinselliğin, insanın libido eksenindeki gelişimini gereğince tamamlayamamasından kaynaklandığını düşünür. "Doğa, kadınlara güzellik, zarafet ve iyilik vermiştir; daha fazlasını istemelerine gerek yoktur," diye yazar 15 Kasım 1883 tarihinde nişanlısına...

Freud, *Bekâret Tabusu*'nda, kadın düşmanlarının ve fallokratların buluştukları bu ortak noktanın çığırtkanlığını yapar: Freud'a göre, bir kadın özgürlüğünü istediğinde, erkek karşısında bir tehdit unsuru oluşturup, onun erkini zor duruma sokar. Her türlü özerklik talebi, bir hadımlaştırma tehdidiyle özdeşleştirilir. İşte, bu ortak tutkunun kuramsallaştırılması bu şekilde olur: Kadınlar, erkeklere ait olan ve onların sahip olamadıkları penisi elde etmeyi isterler; düşmanlıkları da bundan kaynaklanır. Dolayısıyla, karşımızdaki model, penisi olmayan bir erkek cinsidir. İşte, bu şekilde de penis, genel kural oluşturur.

"Bu penis arzusunun ardında, kadının erkeğe karşı düşmanca öç alma isteği yatar ve farklı cinsiyetler arasındaki ilişkilerde, bu unsur her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. En net işaretleri ise, 'özgürlüklerine kavuşmuş kadınlar'ın edebi üretimleri ve bu yöndeki isteklerinde karşımıza çıkar." (XV. 93) Bu *öç alma* isteğinin kökenlerine inilmesini öneren Ferenczi'ye ayak uyduran Freud, insanlığın ilk başından bu yana uygulanan cinsel ilişki sırasındaki kadının fiziksel olarak aşağıda görülmesinin, büyük olasılıkla onun erkek tahakkümü altına girmesine neden olduğunu ve bilinçaltında da bunun izlerinin halen korunmakta olduğunu belirtir. Genetik olarak aktarılan bu hınç, kin ve düşmanlık da buradan kaynaklanır.

Eğer fallokrat kişi, kendi dünya görüşünü, bizzat onun temel öğesi olarak düşünülen penisin gölgesinde yaratıyorsa, demek ki Freud da fallokrat sıfatını hak ediyor. *Dindışı Alanın Analizi Sorunu*'nda, şöyle yazar: "Yetişkin kadının cinsel yaşamı, psikoloji açısından bir *dark continent** değil de nedir? Anlaşıldığı üzere kız, erkek uzvuna eşdeğer bir cinsel organ sahibi olmamanın acısını derinden hissetmekte; dolayısıyla da daha alt bir değere sahip olduğunu ve bu 'penis isteği'nin, kadınlara özgü bir dizi reaksiyonun kökeninde olduğunu düşünmektedir." (XVIII. 36)

Cinsel yaşantıda bir ayar aracı olarak penisin değeri; penis yokluğunun kadınlar açısından bir acı hissine neden oluşu; erkeklere, cinsiyetlerinden dolayı atfedilen üstünlük; bu anatomik eksiklikten dolayı kadınların daha aşağıda görülmesi; kadınların psikolojisini açıklayan bu penis yokluğunun, psikolojide karanlık bir kıta ile eşdeğer

* Karanlık kıta. (ç.n.)

görülmesi – tüm kavramsal yapınızı, bedenin reddi, fizyolojinin inkârı, bedenselliğin önlenmesi üzerine inşa ettiğinizde, bastırılmış olanın bu şekilde geri dönüşünün, Freud açısından –kadınlar açısından değil! – büyük bir sorun teşkil ettiğini daha iyi nasıl ifade edebilirsiniz ki?

Freud'a göre, kadınların tüm sorunu, onların erkek olmamasından kaynaklanmaktadır. 1925 yılında yayımlanmış olan *Cinsiyetlerin Anatomik Düzeydeki Farklılaşmasına Dair Birkaç Psişik Sonucu* ve 1931 yılında yayımlanmış olan *Kadın Cinselliğine Dair* adlı iki metin, bu konuyu irdelemektedir. Bu metinlerde, anatomiyi, fizyolojiyi, bedenselliği, bir diğer deyişle gerçek bedeni ele almaya merak salan bir Freud ile karşılaşıyoruz. Tüm yaşamını alegoriler, metaforlar, kavramsal konular üzerinde temellendirilmiş bir metapsikolojiye adayan Freud, kadınların bacak arası karşısında ansızın büyüleniverir ve bu bölge karşısında afallar; çünkü içinde neyin bulunduğunu bilmemektedir... Kadının penisinin olmaması, ona göre, tüm gizemin ve kadına dair tüm gizemlerin kaynağıdır!

1925 tarihli metin, küçük kızdaki Oedipus kompleksi sorununu ele alır. Bu sırada şunu da netleştirmekte yarar var: Freud, Almanya'daki Bad Hombourg'da gerçekleşen IX. IPA Kongresi için, bu konuya dair bir konuşma kaleme almıştı; ancak sağlık durumundan ötürü, konferansa katılamadı. Onun yerine, metni, kendi kızı okudu... Hiç şüphe yok ki, oğlan çocuğu açısından, her şey daha basitti: Annesiyle cinsel birleşmeyi arzular ve bu yüzden de, bunu yasaklayan babasının sembolik açısından ölmesini arzular. Peki, ama küçük kıza ne olur? Her şeyi alaşağı edip, aslında onun da babasıyla cinsel birleşme arzusu duyduğunu ve annesini de kurtulmak gereken bir rakip olarak gördüğünü mü iddia etmek gerekir? Jung, genç kızların gelişimi sürecinde olanları anlatmak üzere Elektra kompleksinden söz etmişti; peki bu konuya dair fikirleriniz?

Bu satırları okuyan herkes, Freud'un kızı Anna'yla kurduğu ilişkileri düşünecektir: "Her analist, babalarıyla aralarında özel bir yoğunluğa ve dirence sahip bir bağ kuran ve babalarından bir çocuk sahibi olmak isteyen ve bu istekleriyle de babalarıyla aralarındaki ilişkiyi yücelten kadınlarla tanışır. Bu dileğin içerdiği fantezinin, aynı zamanda, onların çocukluk dönemlerindeki mastürbasyon güdülerinin bir dışavurumu olduğunu kabul etmek için çok fazla neden bulunuyor [*sic*] ve tam da bu noktada, daha önce çözümlenmesi olanaksız bir çocuksu cinsel yaşantının temel olgusuyla karşı karşıya olduğumuz izlenimini ediniyoruz." (XVII. 194-195) Büyük olasılıkla, babanın kız çocuğuyla olan ilişkisinin çözümlenmesi için yapılan seanslar, sadece tek bir vaka için –Sigmund & Anna– son derece geçerli olan bu kuramın ortaya çıkmasına yardım edecektir. Oysa, gezegenimizde daha nice vaka bulunuyor...

Freud, kendisinden gizlenen şeyin küçük kız tarafından keşfedilmesine ilişkin olarak görüşünü şu şekilde anlatmaktadır: "Çarpıcı biçimde tüm hatlarıyla göz

önünde duran, erkek kardeşine veya bir oyun arkadaşına ait olan penisi fark eder; küçük ve gizli olan kendi cinsel organının muadili olarak onu derhal tanır [*sic*] ve penis karşısındaki karşı konulamaz arzusu o andan itibaren başlar." (XVII. 195) İşte, olaylar bu şekilde gelişir: Eksik olan penise dair arzunun ortaya çıkması için, penisin yokluğunun fark edilmesi yeterlidir. Freud'un *o andan itibaren* şeklindeki ifadeyi kullanmasının anlamı da, bundan ileri gelir. Küçük oğlan çocuğunda, cinsel organ, *çarpıcı biçimde tüm hatlarıyla göz önünde duran*dır; kız çocuğundaki klitoris ise – penisin muadili– *küçük ve gizli*dir. Freud, *Psikanalizin Özeti*'nde, klitoris anlamına gelen gizli küçük penis metaforunu ele alarak, oğlan çocuklarının "iyice gelişmiş cinsel organları"nı, kızların "genellikle kullanılmayan ve cılız organ müsvetteleri"yle (58) kıyaslar. Birkaç sayfa sonra, oğlan çocuğunun "jenital organları" ve kız çocuğunun "cılız penisi"ni (64) ele alır.

Oğlan çocuğu, küçük kızın klitorisini keşfettiğinde, pek ilgilenmez, kayıtsız görünür. Ne gördüğünü anlamaz veya gördüğü şeyi reddeder. Daha sonra, hadımlaştırma tehdidi altında, ortadaki sorunu idrak etmeye başlar: Eğer şans eseri bir gafta bulunursa, örneğin mastürbasyon yaparsa veya annesini cinsel olarak arzularsa, işte onu bekleyen son da budur: Bir kız bedeni, kamışı olmayan bir alt karın bölgesi, penisten mahrum kalmış bir bacak arası, iğdiş edilmiş bir beden... *Cinsiyetler Arası Farklılığın Psişik Sonuçları*'nda bunu açıkça ifade eder: Kadın bedeni, "parçalanıp bozulmuş bir yaratı"dır. (XVII. 196) Kadın bedeninden bir *cezalandırma unsuru* yaratmanın daha iyi bir ifadesi olabilir mi? Freud'un zihninde ve yazınında, ilkel kabile babası, üstinsanı temsil ederken; kadın ise alterkeği kişiselleştirmektedir. Bir diğer deyişle: Üstün kamışa karşı eksik penis...

İddialarına kanıtlar sunma endişesi bile duymayan Freud, nutuk atmaya devam eder: Eksik penisi görmek, eksik penisi fiili olarak arzulamak demektir. Freud, yara izi, aşağılık hissi ve narsistik incinme üzerine yazar... Küçük kız, günün birinde bu organa sahip olma lütfunun kendisine verilmesini ummaktadır. Ama aynı zamanda, bir inkâr mantığı dahilinde, bu organa sahip olduğunu iddia edip, ardından da tıpkı bir erkek gibi davranmaya yönelebilir. Historiografya ise, *Dövülmüş Bir Çocuk* başlıklı metnin, Freud'un kızının analizinden kaynaklandığı yönünde eleştiride bulunmaktadır.

Dolayısıyla, Freud bu çalışmayı, kadınlardaki homoseksüelliğin kökenlerinin incelendiği böyle bir bağlamda hazırlamaktadır. Kadınların bir penise sahip olmadıkları gerçekliği karşısında, Freud, genç kızların önünde üç adet yol bulunduğunu iddia eder: Annelerine karşı bir kin, babalarına karşı da aşk besleyerek, cinselliklerini bir kenara bırakmaları; eşcinselliğe yönelerek hadımlaştırmayı reddetmeleri ve kadınlıklarından kaynaklanan kaderlerinden yoksun kalmaları; ve nesne olarak babayı seçip, ondan bir hediye –özellikle de bir çocuk– elde etmeyi istemeleri... Evrensel

olarak tanıttığı bu kuramının içinde, Anna Freud'un kaderinin izlerinin olduğunu düşünmemek ne mümkün!

Her halükârda hiçbir kanıt sunmayan ve iddialarını klinik bulgularla destekleme endişesi taşımayan Freud, şöyle bir sav atar ortaya: Penisten vazgeçmek, yeni bir yatırım –çocuk sahibi olmak– uğruna gerçekleşir. Ama, egzogami mantığı doğrultusunda ilerleyen bir babanın arayışının söz konusu olduğu düşünülen bu durumda, Freud araya girerek, aslında ebeveynin bu arayışının endogamik bir döngüde gerçekleştiğini söyler. Kadınlar, aslında, "penis isteğini bir kenara bırakıp, onun yerine bir çocuk sahibi olma arzusu duyarlar ve bu niyetlerinde de, babalarını bir aşk nesnesi olarak kabul ederler." (XVII. 199) Bu bağlamda, anne de bir kıskançlık nesnesine dönüşür. Freud da, yine dört ayağı üzerine düşer: Oedipus kompleksi, iki şekilde işler: Erkeksi şekil, kadınsı şekil. Ama, her ikisi de, aynı hedefe yöneliktir: Çocuğun, karşı cinsteki ebeveynle cinsel birleşme yaşama arzusu ve aynı cinsten ebeveynin, yok edilecek bir rakip olarak kabul edilmesi.

Oedipus'un gelişiminde yaşanan bu tutarsızlık, kadınlardaki özel bir durumu gün yüzüne çıkarır: Üst-ben karşısında daha az itaatkârdırlar. Dolayısıyla, "kadınların her daim eleştirildiği karakter özellikleri (erkeklerin adalet duygularının onlardan daha güçlü olması, yaşamın büyük çaplı gerekliliklerine boyun eğmeye daha az meyilli olmaları, kararlarını vermekte düşmanca ve müşfik duygulara öncelik vermeleri), üst-benin işlevindeki dönüşüm için yeterli bir temel sunmaktadır." (XVII. 201) Bir diğer deyişle, her ne kadar aşırı karmaşık olsa da, Freud'un kuramı, kadın düşmanı ve fallokratlığın ortak mekânlarında buluşur: Kadınlar adaleti yok sayarlar ve davranışlarını yönlendirmede duyguların ve tutkuların esiri olurlar; mantık ve zekâya prim vermezler... Dolayısıyla, genellikle ilerlemeci olarak tanıtılan filozof şöyle bir sonuca varır: "Bize, cinsiyetler arasında bir pozisyon ve değer farklılığını empoze etmek isteyen feministlerin itirazıyla, insanın yolunu şaşırmasına izin verilmesi" söz konusu değildir. (XVII. 201)

Freud, bir başka metinde, *Kadın Cinselliğine Dair*'de, varsayımlarını doğrulamaktadır. Bir alınyazısı olan anatomi, biseksüellik konusuna dair bir değişiklik öngörür. Vajina, özellikle kadınsı bir organdır; klitoris ise, erkeksiliğin bir tortusudur. Bu da, kadınların çift cinsiyetliliğinin kaynağını oluşturur. Küçük kız, kadın cinselliğine erişebilmek için, erkeksiliğin kalıntısı olan klitorisini kullanarak yaptığı mastürbasyona son vermeli; bunun yerine, vajinasından zevk alarak gerçekleştirdiği klasik ve normal bir cinselliğe yönelmelidir. Freud, *Cinsellik Üzerine*'de, klitoris aşamasından vajina aşamasına geçişte yaşanan aksaklığın, kadınlardaki birçok nevrozun, özellikle de histerinin nedeni olduğunu açıklar.

Gerçi, bu ayrıştırma, Freud'un bir tür ontolojik kesip çıkarmada bulunmasını öngörür: Klitoristen alınan zevki, erkeksi olduğu için engellenmiş bir mutluluğa dön-

üştüren ahlaki bir kınamayla birlikte etkisi iki katına çıkan bir ayrıştırma nasıl hayal edilebilir ki? Bir kadın iseniz, sadece vajinanın, yetişkin bir erojen bölge olarak çalışma yetisine sahip olduğu gerekçesiyle klitorisinizden tasarruf ederek, nasıl bir cinsel zevk almayı düşünebilirsiniz? Freud, burada, kadınları basit bir mastürbasyondan caydırmak için sikrofordan daha etkin bir yöntem bulmuşa benziyor: Mastürbasyon, gerileyen bir cinselliğe, dolayısıyla kötü bir cinselliğe havale ediliyor. Rastlantı sonucu, eğer iyi bir cinsellik olur ise, o da, çok az insanın yetkin olabildiği erkeksi bir yeteneği gerektiriyor.

Son kertede, biseksüelliğin oluşumunda salt erkeksi veya salt kadınsı bir yönün var olmadığına dair görüşlerine rağmen, Freud, cinsiyet tanımlarının özdeşleştirildiği ortak noktalara indirgemelerde bulunmaktan kendini alıkoyamamaktadır. Örneğin, *Psikanalizin Özeti*'nde, cinsiyete dair yaptığı tanımlamanın yetersiz olduğunu, çünkü ampirik ve konvansiyonel göründüğünü ileri sürer: "Güçlü ve aktif olan her şeyi, eril olarak adlandırıyoruz; güçsüz ve pasif olan her şeyi de dişil..." (59) Ancak, aynı konu, bulgularının sentezini tanıttığı bir metinde de, yer alıyor...

Bir diğer metinde, *Musa ve Tektanrıcılık*'ta, anaerkillikten babaerkilliğe geçiş sorununu ele alır ve bu olayın, insanlığın gelişiminde kaydadeğer bir aşama teşkil ettiğini bildirir. Annenin erkinin babaya geçmesi, "ruhaniliğin şehvet üzerindeki zaferini ve bu şekilde de medeniyetin ilerleyişini teşkil eder. Aslında, annelik, duygular yoluyla ortaya çıkar; babalık ise, tümdengelim ve savlar üzerinde temellenen bir bileşkedir. Bilişsel sürecin duyumsal algıya üstün gelmesinin sonuçları ise ağırdır." (153) Duygusal, mantıkdışı, tutkularının / itkilerinin / güdüsünün / iç organlarının / rahminin güdümündeki kadın ve mantık / bilişsellik / düşünce / fikir / soğukkanlılık / zekâ insanı olan erkek arasında her daim varolan şu zıtlıkla yine karşı karşıyayız...

Freud'un fallokratlığı ve kadın düşmanlığı, *ontolojik bir homofobi* ile birleşip, iki katına çıkmaktadır. Bununla birlikte, dürüstlük gereği, 1897 yılında, Alman seksolog Magnus Hirschfeld'in, Alman ceza kanununda erkeklerdeki eşcinselliği önleyen bir maddenin iptali çağrısında bulunan dilekçesini imzalamak zorunda kalır. Aynı şekilde, 1905 yılında, *Cinsellik Üzerine*'de açık açık şunu ifade eder: "Eşcinseller, dejenere insanlar değildir." (VI. 71) Bu denli açık olmasıyla, övgüyü hak ediyor. İşte, neden siyasi veya militan bir homofobiden değil de, *ontolojik bir homofobi*den söz ettiğimi görüyorsunuz. Peki, bunların arasındaki ayrım, nereden kaynaklanır?

Siyasi homofobi, ayrımcılık uygular; hatta bu cinsel uygulamayı bir suç olarak görür. Ontolojik homofobi ise, bir norm olarak anormal veya *sapkın* –Freud'un sözcükleriyle– bir durum olarak kabul eder. Burada sözü edilen sapkınlık, ahlaki değil, konusaldır. Daha önce söylendiği gibi, Freud cinselliği farklı cinslerden iki varlığın, jenital bir çiftleşme amacıyla birleşmesi olarak tasarlar. *Cinsellik Üzerine*'de "Cinsel

amaç doğrultusundaki sapmalar" başlıklı bölümden şu cümleyi alıntılandıralım: "Jenital organların, çiftleşme olarak tanımlanmış bir eylem çerçevesinde birleşmesi, normal bir cinsel amaç olarak kabul edilir ve bu durum, cinsel gerilimin çözülmesine ve cinsel itkinin geçici olarak dışarı çıkarılmasına yol açar." (VI. 82) Freud'a göre, eller, ağız veya anüs, spesifik olarak penis ve vajina olan jenital organların bir parçası değildir...

Freud, *Psikanalizin Özeti*'nde, *Cinsellik Üzerine*'deki savlarının çok azını doğrulamaktadır: Normal kabul edilen cinsel gelişimin bir haritasını çıkarır ve –oral, anal, anal-sadistik, fallik– olmak üzere başlıca aşamaları içeren bir model önerisinde bulunur. Ardından da, Oedipus kompleksini ve ardından gelen gizlilik dönemini betimler. Sonuç olarak, bireyin libidosunu, egzogamik bir dünyada kendi cinsel organı dışındaki cinsel bir nesne üzerine sabitlediği jenital aşamayı kuramsallaştırır. İşte, Freud'a göre norm olan budur. Bu durumda, homoseksüellik de, "gelişimin yasaklanması" olarak tanıtılır.

Eşcinsellik duruma bağlı, geçici olabilir; mutlak bir nitelik taşımayabilir. Bu durumda, öznenin cinsel gelişiminde bir an oluşturur; tekil nedenlerden (hapis, garnizon hayatı, savaş, tamamen erkeksi bir topluluk yaşantısı, vs.) dolayı karşıt cinsten bir partnerden uzaklaşan bireyleri etkiler. Bir utanç kaynağı olarak yaşanabilir veya bir övünç nedeni olarak görülebilir. Bazen heteroseksüellikle de bağdaştırılabilir. Ama mutlak bir niteliğe de bürünüp, karşı cinsten bir bireyle cinsel ilişki yaşama yetersizliği çerçevesinde tanımlanabilir. Dolayısıyla, bu konuya dair genel bir sosyoloji üretmek de, tehlikelidir.

Buna karşın, eşcinselliğin kökenlerine dair açıklamalarında Freud bir an olsun tereddüt etmez ve bu konuya dair açıklamasını *Narsisizme Giriş* adlı kitabında verir: Cinselliğe dair ilk tatmin kendi kendine yaşanan erotizmden, erkeğin cinsel organını emmekten, mastürbasyondan ve kendi kendini koruma itkisiyle ilintili diğer etkinliklerden kaynaklanır. Ardından, libidonun sabitlenmesine dair nesneler, geçimimizi sağladıkları için kendilerine minnettar olduğumuz kişilere –öncelikle ebeveynlere, özellikle de anneye ve sütanneye– dönüşür.

Dolayısıyla, Freud, bazı kimselerin –özellikle de eşcinsellerin– bu şemaya dahil olmadıklarını ve libido nesnesi olarak kendilerini seçtiklerini açıklamak için, *düzen bozukluğu*ndan söz eder. "Sapıklar ve homoseksüellerde olduğu gibi libido gelişimlerinde bir düzen bozukluğu yaşamış kişilerde, son derece net bir bulguya ulaştık: Daha sonraki aşk nesnelerini, anne modeli üzerinden değil, kendi kişilikleri üzerinden belirlerler. Açıkça görülüyor ki, bir aşk nesnesi olarak kendi benzerlerini ararlar ve bu şekilde de, narsistik olarak adlandırılan nesne seçim şeklini ortaya koyarlar." (XII. 231)

Sonuç olarak, eşcinsel, bir başka kişiyi, kendisinden farklı bir cinsiyete sahip bir ötekini sevemez; çünkü kendi kendisini sevmektedir. Herkesin, libido güzergâhını

çizmek için önünde iki yol bulunur: Onu besleyen (anne), onu koruyan (baba) canlıya veya kendi kendine (şu anda var olduğu, gelecekte var olmak istediği, bir zamanlar var olageldiği şekliyle kendisine) yatırım yapmak... Buradan da, iki olasılık ortaya çıkar: Freud, bunları *payanda aşk* veya *narsistik aşk* olarak adlandırır. İlki, heteroseksüelleri, ikincisi eşcinselleri nitelendirir.

1910 yılında, *Cinsellik Üzerine*'de "Cinsel Sapmalar" başlıklı makalesine eklediği bir notta, Freud, eşcinselliğin narsistik kökenleri sorunsalını geliştirir ve şöyle der: Çocuk, normal şartlarda ebeveynlerine ve özellikle de onu besleyen anneye sevgi besler. Bu durum ise, yeni cinsel nesneler seçilmesinden önceki aşamaya rastlar ve kısa geçmelidir. Gerçi, eşcinsel kişi, *normal* yönelimini gereğince yerine getiremez: narsistik ilke uyarınca, aynı cinsten bir kişiyi sever; çünkü bu kişiyi kendisiyle, zamanında annesinin çok sevdiği, pohpohladığı, şefkatle sarıp sarmaladığı kendi varlığıyla özdeşleştirir. Öyle ki, eşcinseller "kendilerine benzeyen genç erkekleri ararlar ve bu erkekleri, tıpkı annelerinin onları sevmiş olduğu gibi sevmek isterler." (VI. 78)

Eşcinsel topluluğu, yaptıklarından dolayı damgalamamak hedefiyle hazırlanan ilke bildirilerine rağmen, Freud'un bir diğer yanı, şöyle yazmaktan kendini alıkoyamaz: "Bazı tür yer değiştirmelerde, arkaik oluşumların ve ilkel psişik mekanizmaların üstünlüğü, istisnasız kabul edilebilir. Narsistik nesne seçimine atfedilen değer ve anal bölgenin erotik anlamının korunması, onların en temel özelliği olarak görünmektedir." (*ibid*) Buradaki arkaizm ve ilkellik, Freud'un prototip olarak tanıttığı evrimsel bir sürecin gereğince tamamlanamadığının işaretleri gibi anlaşılmaktadır. Kadının tamamlanmamış bir erkek oluşu gibi, eşcinsel kişi de mükemmel olmayan bir cinsel türdür.

Freud'un yasası, erkekleri kadınların sahibi olarak gören ve onları itaat etmeye zorlayan bir adamın yasasını içerir: Genel itibariyle çoğu kimse, özellikle de Freud tarafından alışıldığı üzere erkeksi olarak kabul edilen nitelikleri kullanırsak, *güçlü ve etken* egemenlerin macerasıdır söz konusu olan... Kadınların eksik penisinden, eşcinselin aksatılmış libido güzergâhına kadar, Freud'un haritasını çizdiği başka bir dünyadır – *sapkınlıkların* dünyasıdır... Ne dersiniz, Sigmund Freud gelenekler konusunda da ilerlemeci ve devrimci midir?

5

FREUD'DAN DİKTATÖRLERE "SAYGILI SELAM"

Bir gazeteci, (Reich'a Freud hakkında konuşurken) kendisine şu soruyu yöneltir: "Kendisi acaba sosyal demokrat mıdır?" Reich: "Sanmıyorum".
WILHELM REICH, *Reich, Freud'u anlatıyor*

Freud'un ontolojik muhafazakârlığı uyarınca, cinsel isteklerin bastırılması, nevrozların kökeninde bulunması nedeniyle, birey için zararlıdır; ancak cinsel özgürlük de aynı ölçüde zararlıdır, çünkü sosyal yapıyı tehlikeye sokabilir. Freud'un *cinsel muhafazakârlığı*na göre, egemen cinsel ahlakın eleştirisi, herkesin işin içinden ustalıkla çekilmesini ve büyük olasılıkla kendi itkisel kurtuluşunu yaratmak için psikanalizden yardım talep etmesini gerektiren, bireysel düzeyden libidoya değin "kaçan kurtulur"unn övgüsüyle katmerlenmektedir. Freud'un geleneksel tutucu görüşü ise, mastürbasyonu damgalar; kadınları alterkeğe, eşcinselleri ise, libido yaklaşımıyla tamamlanmamış varlıklara dönüştürür. Öyle ki Sigmund Freud, gelişimini Aydınlanma filozoflarının tersine bir yönde gerçekleştirirken; kişilik politikası, radikal bir filozof karşıtlığı görünümünü tamamlamaktadır...

Ontolojisi bu denli karanlık görünen bir insanın politikasının pembeye bürünmesi, pek olanaklı değildir aslında... Trajik karamsarlık, sosyal iyimserliği yasaklamaktadır. Peki, Sigmund Freud'un politikası neye benziyor olabilir? Bu konu pek ilgi çekici değildir ve Freud'un historiografyası, bu konuda söylenecek fazla bir şey olmadığı gerekçesiyle, konunun üzerinden hızlıca geçmektedir. Politik kartpostal ise, çoğu zaman bu azami programla özetlenir: Psikanalizin Viyanalı üstadı, *ılımlı ve aydınlanmış bir liberal Yahudi* idi. Gerçekler ise, bu teskin edici kurgunun hayli ötesinde görünmektedir; çünkü Yahudi olduğu şüphe götürmeyen bu kişinin, aynı zamanda liberal, ılımlı ve aydınlanmış biri olduğu, kesinlikle söylenemez.

Freud, Viyana'da Berggasse 19 numaradaki muayenehanesinin dışında gerçek bir dünyanın var olabileceğinin pek ayrımına varamamış görünmektedir. Mitler, uy-

durma öyküler, kurgular, fantezilerle dolu bir evrende yaşadığı izlenimini vermektedir. Bu evrenin içinde, hem okur hem de yazar olarak, Asurlu veya Greko-Romen heykelleriyle yaşıt olarak gelişir; kendini, konsültasyon için muayenehanesinin kapitone kapısını aşarak gelen çağdaşlarının anlattıklarından daha çok, Grek mitlerine ve Atrides'lerin yoldaşlığına daha yakın hisseder.

Tarihle olan bağlantısı, külliyen inkârla bağlantılıdır: Kendi kişisel öyküsü anlamındaki *bireysel öyküsü*nün inkârının yanı sıra, kişiliği ve yapıtının içinde geliştiği *zamanın öyküsü*nün inkârı da söz konusudur. Ayrıca, kendi görüşünü, türlü etkilenmelerin, okumaların, buluşmaların, görüş alışverişlerinin içine dahil etmeyi reddetmesi; belgelerin sistematik şekilde yok edilmesi yoluyla kendi entelektüel gelişiminin izlerini silmedeki hırsı; onun ileride yaşamını kaleme alacak kişilerin işini zorlaştırmak ve hatta olanaksız hale getirmek konusundaki hevesi; bir kavramın üretimini ve özel tarihsel koşulları (örneğin, ölüm itkisi karşısında, cephedeki oğullarının durumu veya kızının ölümü) kıyaslamaya yeltenen kişilerle mektuplaşmalarındaki belirgin öfke; yapıtındaki şu veya bu siyasi olaya dair takındığı toptan sessizlik: tüm bunlar, Freud'u, güzel bir entelektüel gösteri sunmaktan başka derdi olmayan kavramsal kişiliklerin kuklalarının oynatıldığı salt fikirler tiyatrosunun içine yerleştirir...

Freud'un külliyatında, bazen Tarih'in gölgeleri fark edilir: *Savaş ve Ölüme Dair Güncel Görüşler*'de (1915) Birinci Dünya Savaşı; *Kitle Psikolojisi*'nde (1921) kalabalığın hareketlerine ve şef ile kitle arasındaki ilişkilere dair görüşlerin yanı sıra sosyalizme göndermeler (XVI. 38), *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda (1930) Bolşevik devrimin ve komünizmin eleştirisi; ama yayımlanmış hiçbir eserinde, Mussolini faşizmi veya nasyonal sosyalizme dair *en ufak bir analiz dahi* bulunmaz.

Freud'u ilgilendiriyor gözüken tek öykü, kendi öyküsüdür: İki adet özyaşamöyküsel metni olan *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı* (1914) ve *Yaşamım ve Psikanaliz* (1924), kendi öyküsünü ve kendi yaşantısıyla özdeşleştirdiğini sürekli ifade ettiği –bir kez daha yinelemem bağışlayın– disiplinini yazma sanatında ustalaşan bir Freud'a işaret eder. Kendi öyküsü olur da, başkalarının öyküsü olmaz. İlk öykünün yolu, bazen ikincisiyle çalışır; ama bu haliyle, Freud'un başrolü üstlendiği bir piyesin dekoruna benzer.

Dolayısıyla, dergide yayımlanmış makalelerden veya Freud'un siyasi sorunlar hakkındaki düşüncelerine dair kitaplardan başka alanlarda araştırmalar yapalım. Yazışmalar mı? Genel duyguyu yansıtıyorlar: Dünya tarihini bir yana bırakıp, disiplinin ve disiplin yandaşlarının ego ve narsisizm tarihine aşırı bir yoğunlaşma; kongre hayatları, devreye giren güçlerin bilançosu, halihazırda sürdürülen çalışmaların yorumlanması, ölümlere, hastalıklara, aile içi doğumlara ve dostluklara dair özel bilgiler, yandaşların ve hainlerin güvenilirliği, çocuklara dair havadisler, disiplinin Avrupa'daki ve dünyadaki gelişimi...

Peki, belleklere, anılara başvurmak gerekli midir? Aslında, bu alanlarda çok daha fazla bulunmaktadır. Benzer şekilde, tıpkı büyük insanların ancak evlerinde saygı gördüğü gibi, Freud'un, babasının ve kızının (on yıl Viyana'da üstadın yanında, ardından onun sürgününde de peşi sıra Londra'da) elli üç yıl hizmetinde çalışmış Paula Fichtl'in bu göreceli olarak samimi senelere dair anlattıklarını dinlemek de yararsız olmayacaktır.

Aslında, *Alltag bei Familie Freud. Die Erinnerungen der Paula Fichtl* [Günü Gününe Freud Ailesi. Paula Fichtl'in Anıları] okunabilir: "Avusturya hükümeti, kuşkusuz 'az çok faşist bir rejim'dir derdi Freud, hekim dostu Max Schur'a. Her şeye rağmen, Freud'un oğlu Martin'in on yıl kadar sonra aktardığı hatıratına göre, 'Avusturya'daki rejim, bizim sempatimizi topluyordu.' Viyanalı işçilere yönelik Heimwehr'in gerçekleştirdiği katliam karşısında Freud yine kayıtsız kalır." (75)

Şansölye Dollfuss açısından bakalım. Kendisi kimdir? Avusturya faşizminin yaratıcısı... 4 Mart 1933 tarihinde, bu muhafazakâr ve milliyetçi Hıristiyan, cumhuriyet yönetimini ortadan kaldırır ve tek parti rejimi getirir; basın özgürlüğünü kaldırır; otoriter, Katolik ve korporatist bir devlet kurar; grev ve toplanma hakkını iptal eder. Kurultayları yasaklar. Aynı yılın 30 Mayıs'ında, sosyalist partiyi yasaklar; 20 Haziran'da ise nasyonal sosyalist partiyi... Gerekçesi de, büyük çapta bir öğreti uyuşmazlığı değil, Hitler'in Avusturya'yı Almanya'ya ilhak etme istemidir. *Yurtsever Cephe* adındaki tek partiyi kurar ve kararnamelerle ülkeyi yönetir. Freud, 3 Nisan 1933 tarihinde, Berlin'de bulunan Max Eitingon'a bir mektup yazar: "Burada kimse siyasi durumumuzu anlamıyor. Gidişatın, bizim ülkemizdekine benzer bir yönelim izleyeceği, pek olası gözükmüyor. Ne de olsa burada yaşam, sıkıntısız sürüyor; polisin geçit törenlerini bir yana bırakırsak..."

12 Şubat 1934 tarihinde, Viyana'da işçiler, bir isyan çıkarırlar ve isyan, ordu tarafından kanlı bir şekilde bastırılır: 1500 ila 2000 kadar ölü ve 5000 yaralı vardır – işte, *Freud'u kayıtsız bırakan* katliam... Bu isyan, makinelitüfeklerle silahlanmış sosyal demokratlar ile ordudaki topçu nişancıları karşı karşıya getirir. Mücadele, otuz altı saat sürer. İsyanı bastırmak için gelen zırhlı bir trenin ilerleyişini durdurmak üzere, bir demiryolu köprüsü dinamitle havaya uçurulur. Dollfuss'un başıboş askerleri, gaz kullanıp uçaklara başvurur. Bastırma süreci korkunç geçer. Olağanüstü mahkemeler, üstünkörü kararlar verip, işçileri ölüm cezalarına çarptırırlar. İşçiler asılır. Freud, 5 Mart 1934 tarihinde Hilda Doolittle'a gönderdiği bir mektupta, söz konusu bastırmanın Bolşevikleri –aslında sosyal demokratları! – dize getirdiğini belirtir ve bu durum onu pek fazla rahatsız etmez; çünkü, kendi itirafına kulak verirsek, siyasi spektrumun o köşesinden iyi anlamda herhangi bir şey beklememektedir...

Freud'un siyasi tavır alışlarında bu denli *açık ve net* oluşu hakkında yaşamöyküsü yazarları ne diyorlar? Ernest Jones'un kaleme aldığı 1500 sayfalık *Freud Hayatı ve*

Eserleri'nde, Dollfuss'un ismini aramak da boşuna olacaktır. Peter Gay, kitabında, "Freud'un tarafsızlığı"ndan söz etmektedir! (684) Kendisi açısından, 2009 yılında, Gérard Huber'in *Si c'était Freud* [Eğer Freud Olsaydı] adlı en güncel yaşamöyküsünde, şöyle der: "Freud, Avusturya şansölyesinin 'özel ve otokton faşizmi' karşısında bu zorlu zamanı atlatmayı beklemektedir." (786) *Freud: Political and Social Thought* [Freud'un Siyasi ve Sosyal Düşüncesi] başlıklı olmasına rağmen Paul Roazen'in kitabında da, diktatör faşistin ismine hiçbir şekilde rastlanmaz...

Paula Fichtl'in hatıratı, 1933 ve 1934 yıllarında gönderilen bu iki mektupla desteklenmemiş olsaydı, güvenilir olabilirdi. Bu belgeler, aslında, günlük yaşantıda görünür olan faşist bir rejimin polis gücü etkinliğinin karşısında Freud'un kayıtsız kaldığını, çünkü *yaşamın sıkıntısız sürdüğünü* soğukkanlılıkla tespit ettiğini; Bolşeviklerle eşdeğer görülen sosyal demokratların bir isyanının askerler tarafından, savaşçı, hoyratça, kanlı bir yöntemle, topçuları, zehirli gazla, uçaklarla, işçilerin idam edilerek bastırılmasının, Bolşevik rejiminin kurulması gibi daha kötü bir şeyi önlediğini göstermektedir – oysa, siyasi açıdan, tarihin de tanıklık ettiği gibi, sosyal demokratlar, Marksizm-Leninizm karşısında bir kale gibi duracaktır.

Dolayısıyla, Freud'un yazdığı makaleler, temellerini mektuplardan, ama aynı zamanda da onun altına imza attığı her şeyden almaktadır. Benzer şekilde, Benito Mussolini'ye övgü dolu bir methiye de kaleme almıştır. İşte, olaylar şu şekilde gelişir: Tıp eğitimini Viyana'da almış bir psikiyatr olan Eduardo Weiss, 1920'li yıllarda İtalya'daki tek psikanalisttir. Kendisi, ülkesindeki Psikanaliz Derneği'ni ve *Rivista di psicanalisi* adlı bir psikanaliz dergisini kurmuştur. 1933 yılında, hastalarından biri, psikanalize direnç gösterir. Bunun üzerine, hastayı onunla tanıştırmak üzere Freud'dan izin alır. Hasta, analizcisi ve babası eşliğinde Viyana'ya gelir.

Hasta olan genç kızın babası, Mussolini'nin arkadaşıdır. Freud'dan, İtalya'ya döndüğünde Duce'ye armağan etmek üzere kitaplarından birine bir ithaf notu yazmasını ister. Freud, o zamanlar yetmiş yedi yaşındadır ve uluslararası üne kavuşmuştur. Hayır diyebilirdi; *ama evet dedi.* Bu noktada, başyapıtı olarak kabul ettiği *Düşlerin Yorumu* ile *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* veya *Espiriler ve Bilinçaltıyla İlişkileri* gibi okunması daha kolay eserleri arasında bir seçim yapması gerekiyordu. *Metapsikoloji*'nin veya *Haz İlkesinin Ötesinde*'nin teknikliği ise, benzer tercihlerde bulunmasını önlemekteydi. En sonunda, *Neden Savaş?*'ı seçer; kitabın kapağını açar ve şu sözcükleri yazar: "Benito Mussolini'ye, zat-ı alinizde bir kültür kahramanını gören yaşlı bir adamdan saygı dolu selamlarımla. Viyana, 26 Nisan 1933." *Ve imzalar.*

1933 yılı Nisan ayında Benito Mussolini kimdir? Öncelikle, Şansölye Dollfuss'un faşist politikasının savunucusu... Ardından, on bir yıldan beri İtalya'yı demir yum-

rukla yöneten, bu şekliyle de büyük ölçüde Dollfuss'un faşist programını (tek parti, siyasi muhalefetin susturulması, solcu avı, partilerin lağvedilmesi, doruk noktasına varmış bir milliyetçilik, sendikacılara zulmedilmesi, hoyratça davranan milis güçleriyle sokaklarda sergilenen şiddet, siyasi cinayetler, keyfi tutuklamalar, faşist olmayanların memur olmasını yasaklayan yasalar, basına sansür, grev hakkının kaldırılması, korporatizm, açıkça emperyalist bir hedef doğrultusunda Akdeniz havzasındaki askeri operasyonlar, çocukların faşist ilkeler uyarınca askeri, entelektüel ve fiziki eğitimi, bekârlara konulan vergi yoluyla doğum oranını artırmayı amaçlayan militan bir politika, çocuk doğurmanın özendirilmesi, kürtajın ve doğum kontrol yöntemlerinin yasaklanması, radyoya uygulanan sıkı denetim) anımsatan bir diktatör. İşte, bu talihsiz imzanın atıldığı gün itibariyle, Mussolini böyle birisidir.

Bu ithaf notunun anlamı nedir? Saygılı bir selam içerir. Gerçi, herkes çok iyi bilir ki, faşist bir rejimde, selam edildiğinde, diktatöre bağlılık yemininde bulunmuş olunur. Kendi başına bir saygı ifadesi olan "saygı" sözcüğü üzerine fazla konuşmak da gereksiz... Ayrıca, *kültür kahramanı* olmakla özdeşleştirdiği yöneticinin işlevine yaptığı atıf ile, Duce'nin kişiliğine de sesleniyor. Bu birkaç sözcük içinde muğlaklık aramak boşuna, her şey apaçık ortada: 26 Nisan 1933 tarihinde, Viyana'da, 19 Berggasse adresindeki muayenehanesinde, yetmiş yedi yaşında olup dünya çapında tanınan ve açıkgörüşlü biri olan Sigmund Freud, faşist bir diktatörü bir kültür adamı olarak selamlayıp, ona bir ithaf yazısı kaleme alır...

Bu konuda herhangi bir şüphe yok. Peki, ya kanıtı? Ernest Jones, bu olaydan söz eder, ama bir ithaf yazısı yazıldığını inkâr eder. Roma'daki *Milli Arşivler*'deki bir örneği size aktardım. İşte, *Freud Hayatı ve Eserleri* için seçilmiş olan cümle: "Yönetici'yi bir kültür kahramanı olarak selamlayan yaşlı bir adamdan." Peki, selamın *saygılı* olma özelliğini neden yok etmiş olabilirler? Freud'un diktatörün kişiliğinde bir kültür kahramanı *görmesini* neden gözardı ederler? Hiçbir şeyin gizlenmesine gerek yoksa, neden öyle bir şey yaptılar? Ve, özellikle de, en sorunsal olan noktayı niçin sümenaltı ederler? Oysa, Eduardo Weiss'in bizzat kendisinin ayrıntılarıyla Ernest Jones'a anlattığı ve kimseye tek kelime etmemesini açıkça rica ettiği şu öyküde saklanacak onca şey varken...

Vakanüvis yazarı, bu metnin gerçekliğini, edebiliğini hiçbir şekilde göz ardı edemez. Kahramanlarını aklamak için, gizli anlamlar, derin anlamlar, sembolik öğeler, gizli içerikler üzerinde çalışmak yeterli olacaktır; böylelikle Mussolini'ye yazılmış bu saygı ve hürmet dolu ithaf yazısının, bir saygı ve hürmet ifadesi olmadığı, onun yerine, ilerlemeci Viyanalı liberal Yahudi'nin efsanesini daha iyi çerçeveleyen başka bir şey olduğunu göstereceklerdir.

En Cizvit söylem ise, bu alçaklığı gizlemek üzere seferber olunmasında karşımıza çıkıyor. Ortaya atılan ilk argüman: Freud, antika eşya tutkunudur; eski sanat eserle-

rinin koleksiyonunu yapar; Roma'yı sever ve arkeolojiye dair çok şey okur. Gerçi, Mussolini de, model olarak aldığı Emperyal Roma'ya hayrandır. Elbette. Faşist selam da kökenlerini bundan alır. Faşist Roma'nın Sezar'ın otoriter zihniyetine yerleşmesi, ardından da Afrika'da emperyalizm adına yapılan savaşlar ve daha binlerce şey, Antik Roma'ya dair duyulan faşistçe sevginin işaretlerini vermektedir. Ancak, 1933 yılı koşullarında, Hitler'in henüz dört aydır iktidarda bulunduğu bir dönemde, Mussolini'den bir kültür kahramanı yaratmak, Jül Sezar'dan çağdaş bir Romalı yaratmaktan çok tüm Roma antik dünyasını faşistleştirmek anlamına gelir.

İkinci argüman: Freud'un külliyatı, bilinçdışında, derinlerde yatan bir anti-faşizm sergilemektedir. Dolayısıyla, ithaf yazısı da, yazılı olarak ifade edilen şeyin mutlaka akılda da bir karşılığı bulunacak anlamına gelmez. Ancak, bu da kendini efsaneyle kısıtlamak ve Freud'un kabile şefi ile kitle arasındaki bağlantıya, kalabalıkların içindeki dürtülerin bir efendi tarafından çevrelenmesi gereğine, politik alandaki "büyük adamların" önlenemez doğası ve ilkel kabile şefiyle yakınlığına dair yazdıklarını okumayı reddetmek anlamına gelir: *Kitle Psikolojisi* veya *Totem ve Tabu*'yu veya *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nu okumak veya yeniden okumak... Bir sonraki bölümde Freud'un birçok savı ile faşist politika arasındaki talihsiz uyuşumu inceleyeceğim.

Üçüncü argüman: Ortada ironik bir durum vardır; efsaneye göre pasifizmin elden düşürülmeyen kitabı olarak tanıtılan *Neden Savaş*'ı rastlantıyla seçmeyen yaşlı bilginin muzipliğiyle karşı karşıyayız. Ama benzeri bir saçmalığı söylemek için bu metni okumamış olmak gerekir! Çünkü bu sayfalar, fiili olarak savaşın ortadan kalkmasını isteyen, ancak bu karşı çıkışının boşuna olduğunu da gayet iyi bilen bir kişinin Sezarvari karamsarlığını simgelemektedir. Çünkü, tüm eserlerinin de gösterdiği gibi, insanın içindeki ölüm itkisinin, saldırganlık arzusunun ve insanlar arasındaki ölümcül nefretin hiçbir zaman sona ermeyeceğinden emin olup, gezegen üzerindeki savaşın sona ermesinden başka şeyleri düşünmenin daha mantıklı olduğunun da bilincinde olmaktadır: Ya büyük adama, *kültür kahramanı*na güven duymalı ve bu karanlık enerjiyi işlemeli; ya da kötü talihe boyun eğmeli, bir diğer deyişle sürekli patlak veren savaşları kabullenmelidir.

Niçin Savaş?, bu konuya dair Sigmund Freud ile Albert Einstein arasında bir yazışma olmasını dileyen Milletler Cemiyeti Edebiyat ve Sanat Komitesi'nin emriyle hazırlanmış küçük bir kitaptır. Dolayısıyla, eleştirilerde genellikle şu konu unutulur: Eğer bu kitap pasifizm övgüsü olarak görülmekteyse, bunun tek sorumlusu, tamamen barışçı bir kişilik olan ve silahsızlanmayı kıyasıya savunan Einstein'ın kaleme aldığı bölümdür. Freud'un muhatap kabul etmesini bu fizikçiye borçluyuz... Aslında Freud'un bu rolü de pek sevdiği söylenemezdi; çünkü ilk planda değildi.

8 Eylül 1932 tarihine, Eitingon'a yazdığı mektubu (ki bu mektupta da, mükemmel bir dil sürçmesiyle ona bir hediye verir), "Einstein ile [*üzeri çizilsin:* Eitingon...] (bu

sıra değiştirmede küçültücü bir şey bulmayacağınızı umarım) bu sıkıcı ve kısır tartışma" şeklindeki bir ibareyle tamamlar –gözüne giren kıymıktan dolayı, halen kör gibi davranan Freud, Eitingon'un Einstein yerine konmaktan dolayı gururunun okşandığına inanmaktadır. Ancak, şunu da netleştirmekte yarar var: tüm bunlar, birkaç satır yukarıda "uzun ve sıkıcı bir yazı" olarak tanıtılan mektuplaşmalar bağlamındadır.

Freud, 10 Şubat 1933 tarihinde Jeanne Lampl-de Groot'a yazdığı bir mektupta, Albert Einstein'ın bu mektuplaşmalarda yer alan barışçıl savları hakkında görüşlerini söyler. Ona göre, tüm bunlar "saçmalık"tır. Dolayısıyla, *Neden Savaş?* adlı kitapta iki durumla karşılaşırız. *Bir yandan*: Barış yapma araçlarını bulma arzusuyla yanıp tutuşan ve savaşları önlemek üzere uluslararası bir örgütlenme –yani, kuramının pratik araçlarına sahip bir Milletler Cemiyeti– altında devletlerin egemenliklerinin bir bölümünden vazgeçmeleri çağrısında bulunan bir Einstein; devletler farkına varmadan gelişen silah tüccarlarından dolayı endişelenen bir Einstein; devletlerin basın, okullar ve Kilise yoluyla yaptıkları ve bu sayede insanları sersemleştirerek savaşa gönderdikleri ideolojik propagandayı yok sayan bir Einstein; insanda saldırgan tutkuların, ölüm itkilerinin varlığını kabullenen, ama bir yandan da "kitlesel psikozu" (XIX. 67) cilalayıp parlatan bir Einstein; savaşı "ulusal azınlıkların yok edilmesi" (XIX. 68) olgusuna yayan bir Einstein... Bir diğer deyişle, Freud'un tanımlamasıyla, *saçmalıklarını* ifşa eden bir Einstein.

Bir diğer yandan, Freud'a göre, durum şu şekildedir: Einstein, Freud'a açık ve net bir soru iletmektedir: "İnsanları alınyazısından savaşı silmek üzere bir yol var mıdır?" (XIX. 66) Yanıt, uzun süre gelmez. Bekleme süresi ise, 1932 yılı Eylül ayındaki mektubun tamamlanmasıyla son bulur. Mektupta şiddet, kas gücü, en güçlü olanın hakkı, araçlar ve silahlar arasındaki ilişkiler, şiddetin bir üst otoriteye aktarımı, bir diğer deyişle olağan sosyal sözleşmeye dair görüşler yer almaktadır. Freud, kibarca bir tutum takınarak, çıkar çatışmalarını ortaya çıkaran ulusal federasyonun gücünü göklere çıkarmak üzere birkaç satır ayırır. Ardından, "daha büyük birimler kurarak ve bu birimlerin içinde, şiddet kullanma olasılığını yok ederek ve yeni bir hukuki düzen kurarak, şiddetin hukuka dönüşmesine katkıda bulunan bazı savaşları" (XIX. 73) över. Dolayısıyla, gerçek anlamda pek de barışçıl bir tutum sergilemez. Kabile içi şiddetin yerine devlet şiddetini geçirmek üzere savaşı meşrulaştırıp, diğer tüm güçleri ortadan kaldıran gücü doğru sayar. Çünkü devlet şiddetiyle diğer çatışmaları ortadan kaldırmak, savaşın yerini değiştirir; ama onu tamamen ortadan kaldırmaz. *Bu tür bir çizgi ise, Mussolini'yi pek rahatsız edeceğe benzemez.*

Ancak, yanıt, mektubun sonunda gelir: "Niçin savaşa karşı bu denli öfkeleniyoruz ki? Niçin, hayatın diğer birçok acımasızca gereksinimleri arasında kabul etmiyoruz ki onu? Oysa, savaş da, biyolojik olarak temellenmiş olup, doğaya uygun bir durumdur ve pratik açıdan zorlukla engellenebilir." (XIX. 79) Ayrıca, şunları da yazmak-

tadır: "Buradaki sorun, bireyin yaşantısının üzerinde topluluğun bir hak iddia edip edemeyeceğini bilmekte yatar; savaşın her türünü aynı şekilde yargılayamayız; diğer milletleri yok etmeye hazır imparatorluklar ve milletler oldukça, berikilerin de savaşmak adına silahlanması gerekir." (*ibid*)

Dolayısıyla, uyanık ve faydacı isek, şu sonuca varmamız da kaçınılmaz hale gelir: Savaş, yaşamın acımasız bir gereğidir; biyolojik olarak temellendirilmiştir; neredeyse kaçınılmazdır; topluluk, onu oluşturan bireyler üzerinde hak sahibidir; tüm savaşlar, aynı şekilde kötü değildir; bunu kabul etmek gerekir; silahsızlanma, bir ütopya ve kuruntudur; diğerleri de silahlıysa, sizin de –her zaman– silahlanmanız gerekir. Elbette, savaşı istemek, barışın sonlanmasını arzulamak, saldırganlığı uzaklaştıran kültüre yatırımda bulunmak gerekir. Peki ama, bunu sağlayacak eğitimi kim ve nasıl verecek? Freud'un önerdiği çözüm, Mussolini'yi hiç de şaşırtmayacaktır: Freud, kitleleri yönetmek için bir elit tabakayı eğitmek gerektiğini düşünür. İşte, savaş sorununa getirdiği çözüm, budur: Kitleleri, itkisel vazgeçiş konusunda eğitmek üzere aristokratça bir elitizm...

Bu tür bir tavır alış, Freud'un siyasi ütopyasını oluşturur ve bu haliyle, faşist programı da ne yazık ki anımsatmaktadır. Freud'un *Neden Savaş?*'ı Mussolini'ye takdiminde, iktidardaki adamla dalga geçen alaycı Diyojen'den daha çok, Prens'in danışmanı olmaya dair Platon'un felsefesini anımsatan bir yan olması da, bu anlamda daha iyi anlaşılır. Okuyalım: "Bağımsız düşünebilen, gözü korkutulamayan ve gerçekler uğruna mücadele eden, bu şekilde de kendi başına buyruk davranmayan kitlelere yön verebilen üst düzey bir insan tabakasını eğitmek için, bu zamana kadar gösterilen özenden daha fazlasını sergilemek gerekir. Kilise eliyle gerçekleşen, devlet gücünü ele geçirmek ve düşünmeyi engellemek gibi uygulamalar ise, insanları bu şekilde eğitmeye elverişli değildir. İdeal devlet, doğal olarak, itkisel yaşantılarını, mantığın diktatörlüğüne [*sic*] boyun eğdiren bir grup insandan oluşmaktadır. İnsanların bu denli mükemmel ve dayanıklı bir şekilde –hem de, aralarındaki duygusal bağlardan vazgeçme riskine karşın– bir araya gelmesini, başka hiçbir şey sağlayamaz. Ama, aslında tüm bunlar ütopik bir beklentiye daha çok benzemektedir. Savaşı dolaylı yoldan engellemeye yönelik diğer yollara başvurmak daha uygundur; ama hızlı bir başarı elde etmeyi sağlamaz. Bu, bir bakıma, son derece yavaş çalışmalarından dolayı un beklerken insanların açlıktan ölmelerine neden olan değirmenleri anımsatmaktadır." (XIX. 79)

Freud, *insanlar arasında bir üst tabaka*nın eğitilmesi projesine dair Kilise'nin yaptıklarını eleştirirken, neye atıfta bulunmaktadır? Bunu açıkça söylemez; ama Mussolini faşizminin, Katolik, havari ve temelleri Roma'dan gelen ve "yeni bir İtalya" yaratma hedefini taşıyan Benito Mussolini'nin ulusalcı ve eşitlik karşıtı projesiyle savaşan Kilise'yle karşı karşıya getirildiği bir mücadeleye ölçülü bir atıfta bulunduğu

düşünülebilir. Bilindiği gibi, bu utangaç mücadele, 11 Şubat 1929 tarihindeki Latran anlaşmalarının imzalanmasıyla sona erecektir.

Siyasi alanda yayımlanan eserlerinin de tanıklık ettiği gibi, Freud, komünist karşıtı, Bolşevik karşıtı, sosyalist karşıtı, sosyal demokrat karşıtı *kamusal* tavır alışlarda bulunmaktadır. Ve mektuplaşmalarının da *özel* bir şekilde kanıtladığı gibi, Dollfuss'un Avusturya faşizmine ve Mussolini faşizmine elverişli savları da desteklemektedir. İşte, açıkça eşitlik karşıtı ve ırkçı olmasa da ırksal savları savunmasının nedeni de burada yatar. *Neden Savaş?*'taki şu cümleyi başka türlü nasıl anlayabiliriz ki? : "Bugün, eğitilmemiş ırklar ve toplumun geri kalmış tabakaları, eğitilmiş olanlardan çok daha fazla yaygınlaşmaktadır." (XIX. 80-81) Einstein'ın satırlarında benzer bir bayağılık aramak, boşuna bir çaba olacaktır.

Neden Savaş?, ithaf yazısı olsa da olmasa da, aslında Mussolini'nin hoşuna gidebilir ve liberal, ılımlı, Aydınlanmacı, sosyal-etik-kültürel ilerlemeci Yahudi Freud mitini ayakta tutmak için öngörülen barışçıl anlamın entelektüel, felsefi ve ahlaki kuruluşuna katkıda bulunmayabilirdi. Bu durumda, basılmış on üç sayfalık mektuptaki ürkütücü nitelikteki siyasi tezleri –dünyadaki son insanın da yok olmasıyla birlikte, savaşın kökenindeki ölüm itkisi de sona erecek; savaş, doğanın kaçınılmaz bir gereğidir; bu itkisel gerçeklikle barışmalıyız; bazı savaşlar, güç yoluyla hukuk uygulamakta, böylelikle hukukun gücünü sona erdirmek üzere iyi bir yöntem belirlemektedir (ancak, bu da, mantığa aykırı bir fikirdir); ideal olanı, kalabalıkların bir grup üst insan tarafından yönetildiği elitçi bir toplum yaratılmasıdır, böylelikle üst düzey eğitilmiş "ırklar" aleyhine eğitilmemiş "ırklar"ın yaygınlaştığı durum tersine çevrilebilir– ne yapmalı?

Freud'un kaleme aldığı bu bunaltıcı sayfaları okurken, Einstein'ın barışçı savlarını, niçin "saçmalık" olarak nitelendirdiğini de anlamak olanaklı hale gelir. Ayrıca, on yıldan fazla süredir İtalya'da diktatör konumunda olan bir kültür kahramanına hediye olarak *Neden Savaş?*'ı seçmesinin de rastlantı olmadığı görülür! Aynı şekilde, yazdığı ithaf yazısında da herhangi bir hata yoktur; eğitilmesi gereken bir tirana yönelik yaşlı bir bilgenin alaylı bir yazısı değildir. Tam tersine, külliyatına yayılmış olan psikanaliz savlarıyla birlikte, bu ithaf notunu destekleyen bir adamın kalemc aldığı, saygı dolu bir hürmet yazısıdır söz konusu olan...

6

FREUD'UN ÜSTÜN İNSANI VE İLKEL SÜRÜ

"Tüm insanların kendi aralarında eşit olması gerekir;
ama hepsi, tek bir insan tarafından yönetilmek isterler. [...]
İnsan, sürüye ait bir hayvandır;
üstün bir şef tarafından güdülen bireysel bir varlıktır."
FREUD, *Kitle Psikolojisi* (XVI. 60)

Freud'a dair hazırlanan övgülerle dolu yaşamöyküleri (hagiyografyalar), sadece Freud tarafından kurallara uygun şekilde yayımlanan metinlere iltimas gösterirler. Dolayısıyla, eski bir hizmetlinin ağzını sıkı tutamayıp, ev sahibinin Dollfuss'un Avusturya'daki faşist rejimine karşı sempati duyduğunu ortaya çıkarması, Viyanalı kahramanın alaycı bir estetik düşkünü olarak gösterildiği ve bir anekdota indirgenen, ancak itibarının da kaybolmasına neden olan bir ithaf yazısından dolayı gözden düşen bir hükümdar, İtalyan diktatörle dalga geçen, onu kültür kahramanlığı gibi son derece bol giysiler içine sokan Sokratesçi bir yaşlı bilge, resmi bir yayın ile özel bir mektubu aynı kefeye koyan bir yöntemin saygınlığını yitirmesi, her ne kadar yazışmalar, büyük editörlerin "psikanaliz" koleksiyonları içinde yer alsa da, çöp kutularının karıştırılmasına benzer bir yöntemin izlenmesi pek yer almaz.

Dolayısıyla, biz de bu oyuna katılalım ve Freudçuluğun Faşizm ile ne denli bağlantılı olduğu sorunsalını ele alalım. Bu sırada da, Freud'un ölümünden önce dergilerde yayımlanmış makalelerine, yaşadığı dönem boyunca kendi çabaları sayesinde son derece itibarlı yayınevlerinden basılmış kitaplarına göndermelerde bulunalım. Bu sırada, güncel eleştirileri, havada uçuşan ve dinleyiciler tarafından tedbirsizce işitilip aktarılan sözleri, olan bitene dair çarçabuk yapılan değerlendirmeleri, güncel gelişmelere dair gün aşırı ifade edilen düşünceleri, dinleyiciyi harekete geçiren anlık söylemleri, konjonktürü, koşulları ve mevcut durumu bir kenara bırakalım. Dolayısıyla, yapıtı ele alalım; yapıyı işleyelim.

Neden Savaş?, Bolşevizm sorununu ele almaktadır: "İnsanların saldırganlık eğilimlerini yok etmek doğrultusunda en ufak bir çaba sarf etmez. İnsanın gereksinim duyduğu her şeyin doğa tarafından alabildiğince sağlandığı yeryüzünün mutlu köşelerinde, sakin bir hayat süren kabileler vardır ve bu kabilelerde baskı ve saldırganlık nedir bilinmez. Buna inanmakta güçlük çekiyorum; bu mutlu insanlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isterdim. Bolşevikler de, maddi gereksinimlerin tatminini sağlayarak, topluluk içinde yer alanlar arasında eşitlik kurarak, insanlardaki saldırganlığı yok edebilmeyi umut ederlerdi. Ama, bunu boş bir rüya olarak görüyorum." (XIX. 78) Freud, böylesine mutlu bir yaşantı beklerken, tamamen silahlanmış olan Bolşeviklerin, kendilerine ait olmayan alanlara dair topluluk içinde bir nefret aşılayarak, dayanışma ortamı yarattıklarını belirtir. Mutluluk, bolluk, refah, huzur, baskının ortadan kaldırılması, saldırganlığın yok edilmesi, Marksist devrim aracılığıyla eşitlik sağlanması? Freud, bunlardan hiçbirine inanmaz. Aynı şekilde, Mussolini de...

Psikanalize Yeni Giriş Dersleri de, Bolşevizm sorunsalını ele almaktadır. Freud, Marksist öğretinin önerdiği determinizme razı gelir: Aslında ekonomik altyapı, ideolojik üstyapıyı koşullandırabilir; çünkü Marx'ın düşüncesinde olduğu gibi, Freud'un felsefesi de, şunu öğretmektedir: Özgürlük, özgürce yargılama, özgür ve bağımsız bireyin bilinci, bir bireyin kendisini tüm etkilerden bağışık sayma olasılığı, son derece inanılmaz metafizik kurgular yaratmaktadır. Marx ve Freud ikilisi, otonomiyi inkâr edici bir role bürünerek, aynı ontolojik kampta benzer bir mücadele sürdürürler. Her ikisi için de, insan bir sonuçtur; bir neden değil: şurada libido itkileri ve psişik yaşam devreye girerken, orada ise ekonomik üretim koşulları ön plandadır. Ama, bu alandaki ortaklık, bu metafizik beklentilerin ötesine hiçbir zaman geçmez.

Freud, insanların akıl bozukluklarını açıklamak için salt ekonomik koşulların yeterli olmadığını belirttiği anda, ikilinin yolları ayrılır. Aslında, aynı zamanda "itkisel önermeler"e ve sarsılmaz "saldırganlık hazzı-arzusu"na güvenmek gerekir (XIX. 264): Marx'ın iyimserliği uyarınca, proleterlerin devrimi bir ekonomik şekli ortadan kaldırıp, üretim araçlarının kolektif düzeyde sahiplenilmesini sağlayacak, dolayısıyla akıl hastalıklarını ortadan kaldıracak. Freud'un karamsarlığı ise, ölüm itkisinin sona ereceği ve insanların artık savaşmaya dair doğal eğilimlerinin ortadan kalkacağını düşünmeyi engeller. Bolşevizm, yarı doğru bir analizden yola çıkar, ama yanlış sonuçlara varır; psikanaliz ise daha doğru temellerden yola çıkar, ama değişmez kesinliklere ulaşır.

Çözümlemesine devam eden Freud, Bolşevizm içinde temsil edilen Marksizmin, bir tür teknolojik din haline geldiğini ve her türlü eleştiriyi yasakladığını iddia eder: "Marx'ın yapıtları, bir uyanış kaynağı olarak, *İncil* ve *Kuran*'ın yerini almıştır; ancak kendisinden daha eskilere uzanan bu kutsal kitapların sahip olduğu çelişkiler ve bi-

linmezliklerden daha fazla bağışık olduğu söylenemez." (XIX. 265) Marksizm, kendisini materyalist olarak tanımlar ve idealizmin boş hayallerini eleştirir; ancak kendisi de bu boş hayallerden tamamen kurtulamaz. Özellikle de, gelecekte mutlu ve barışçıl bir insanlığın ve herkesin sevgi ve kardeşlik içinde yaşayacağı günlerin hayalini kurarken...

Dolayısıyla, Marksist iyimserlik, ontolojik açıdan Freud'un karamsarlığının tam tersi bir noktada bulunur:İ bir ilerleme tasarlamak (Aydınlanmacı felsefenin temel çizgisidir; çünkü karamsar bir *Aufklärung* yoktur); işte, Freud'un trajik düşüncesini, 18. yüzyıldaki anlamıyla felsefe karşıtı bir dünya görüşüne –yani, köktenci bir kötülüğün, bir tür ilk günahın, ilkel kabile reisinin kıyımına dair genetik mirasa benzer karanlık bir tarihöncesi dönemin ontolojik temeli üzerine inşa edilen bir öğretiye – dönüştüren şey...

Freud, barışçı bir gelecek iddiası ile bu amaçlarla çelişen bir şimdiki zaman gerçekliği arasındaki görünür ayrımın altını çizmektedir: Savaşçı SSCB, neredeyse dişlerine kadar silahlanmıştır; her an bir saldırıda bulunmaya hazırdır; kendisinden olmayan herkesi düşmana dönüştürmektedir; sahip olanlar ile yoksun olanlar arasında filizlenen kin duygusunu kızıştırmaktadır; zenginler yerine yoksulların hıncına yol açmaktadır. Bolşevizm, bir din gibi işler: Çok uzaklardaki bir öteki dünyada varsayımsal bir mutluluğa erişilmesi adına, şu anda birtakım ödünler verilmesini, acı çekilmesini, mahrum kalınmasını talep eder. Bugün, kan ve gözyaşı; yarından sonra herkes için mutluluk ve sevince dönüşecektir...

Sovyet totaliterliğinin bu şekilde kınanması, Freud'u, Avrupa'daki faşizmin uyanık bir müjdecisine dönüştürebilirdi. Ancak, işlerin böyle yürümediğini göreceğiz. 1932 yılında hazırlanan *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*, 1933 yılında basılır. Tam da Hitler'in iktidara geldiği sene... Bu metin, kuşkusuz, Marksizm, Rus devrimi, Bolşevizm, Sovyet totaliterliği gibi sorunsallara dair eleştirel zihniyete işlerlik kazandırmak söz konusu olduğunda, son derece uyanık bir siyasi düşünürle karşı karşıya olduğumuzu gösterir. *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda yeniden ele alınan bu gelişmeler, apolitik Freud'un savını topyekûn yıkacaktır.

Uygarlığın Huzursuzluğu'nda, Sovyet ontolojisine dair uyanık bir eleştiri yer almaktadır. Dolayısıyla, Marksizm-Leninizm, *iyimser teoloji sorunsalı* konusunda aldanmıştır; ama aynı zamanda *sosyal eşitsizlik kuramı*yla birlikte başka bir hata da işlemektedir: Freud, insanlar arasındaki eşitsizliğin, yine insanlar arasında siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan bir haksız paylaşımdan ileri geldiğine inanmaz. Ona göre, söz konusu eşitsizlik doğaldır ve bunu hiçbir şey değiştiremez.

Dolayısıyla, proleter bir devrim, üretim araçlarının kolektif mülkiyeti, zenginliklerin yeniden paylaşımı, tüketim mallarının Sovyetler tarafından yeniden yönetimi,

daha açık olmak gerekirse bir sol politika; tüm bunlar Freud'un gözünde bir ütopyadır. Hiçbir zaman sosyal barış, insanlar arasında uyum, insanların mutluluğu, bir proletarya diktatörlüğünün sihirli değneği altında gerçekleşmeyecektir.

Çünkü, insanların saldırganlığı, düzeltilebilecek bir kültürden kaynaklanmaz; onun yerine düzeltilemez bir doğanın sonucudur: İnsanlar, bu şekilde yaratılmışlardır; ölüm itkisinin, zenginliklerin kapitalist üretim şekliyle hiçbir ilgisi yoktur; siyasi değişimlerin sihirli değneği altında da yok olmayacaktır: herkesin itkisel temelinden kaynaklanır. İnsanlar var oldukça, savaşlar da olacaktır; kıyımlar, katliamlar, cinayetler, şiddet, canilikler, saldırganlıklar, sömürüler de... Devrim, hiçbir zaman eşitsizlikleri silemeyecektir.

Örneğin: Olası her türlü devrimi hayal edebiliriz; cinsel eşitsizliklerin varlığını ise hiçbir şey engelleyemez. Bolşevikler, sosyal eşitsizlikleri yok etme bahanesiyle tüm burjuvaları ortadan kaldırdıktan sonra, çözülmesi daha zor olan cinsel eşitsizliklere dair sorunla mücadele etmek için ne yapacaklar? Doğa gereği insanlar arasında var olan itkisel farklılıklar karşısında ne yapılmalı? Sosyal olan her şey demek değildir; siyasi olan da... Buna karşın, her şeyi çözdüğümüzü sandığımız anda, geriye sadece itkilerle ilgili sorun kalır...

Bununla birlikte, Freud, Bolşevik macerası içinde tek bir şeyi kurtarmaktadır: *Büyük adamların doğuşunu mümkün kılmak*... 1917 yılından söz ederken ve bu devrimin doğası konusunda son derece olumsuz bir yaklaşım sergilerken, şöyle yazar: "Bazı eylem adamları vardır; inançlarında sarsılmaz; kuşkuların erişiminden uzak ve kendi kaderleri karşısında engel oluşturduklarında başkalarının acılarına duyarsızdırlar. Böylesi yeni bir düzene dair yüce bir girişim şu anda Rusya'da uygulamaya geçirilmişse, bunu böyle insanlara borçluyuz. Büyük milletlerin kurtuluşlarını Hıristiyan sofuluğuna bağlılıkta aradıkları bir çağda, Rusya'da gerçekleşen kargaşa –biraz eğlendirici özelliklerine rağmen– daha iyi bir gelecek mesajı gibi durmamaktadır." (XIX. 267) Kesinlikle siz de bu sözlerin üzerine ürpermişsinizdir...

İşte, Freud'un siyasi iyimserliğine gün doğar: Bolşevik devrim, eylem adamlarını, ötekini umursamayan karakterleri, Hıristiyan sofuluğuna kayıtsız insan türlerini ve mizaçları, inançları konusunda inatçı varlıkları, –evet doğru okudunuz– daha iyi bir gelecek için umutları filizlendiren bireyleri doğurmaktadır. Freud, *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*'nin otuz beşinci dersini yayımladığında, Kremlin'de Josef Çugaşvili isminde biri, nam-ı diğer Stalin yaşamaktadır.

Mussolini'ye yazmış olduğu ithaf yazısında da görüleceği gibi, Freud, tarihi Hegelci veya Burckhardtçı şekilde düşünmektedir: Bir yandan eğitilmemiş, itkileriyle hareket eden, güdülerine teslim olmuş bir kitle; diğer yandan, büyük bir figür içinde cisimleştirilmiş karanlık güçlerin heykeltıraşı... İşte, tarihsel gerçeklik bundan ibaret. Her türlü koşulda, Freud kendisini Aydınlanmacı bir filozof olarak göstermiyor. Bir

diğer deyişle, halkın demokratik açıdan egemenlik sağlamasını arzulamıyor. Onun yerine, iktidarı, onu kişiselleştiren bir salt insan figürüyle özdeşleştiren felsefe karşıtı bir düşünürü anımsatıyor, dün kral, bugün (en azından Freud'un "bugünü"nde) *diktatör*...

Aslında, bu cümle, 1921 yılı Ağustos ayında yayımlanan *Kitle Psikolojisi* adlı metinde yer alan bir çözümlemede de yansımasını bulmaktadır. Bizim siyasi önermemizi de içeren "Kitle ve ilkel kabile" başlıklı bölümde, Freud, *Totem ve Tabu*'nun ilkel kabile ve baba kıyımına dair büyük savlarını yeniden ele almakta; bunları kitle ve şef, kalabalık ve önder gibi kavramların ana gövdesi olarak göstermektedir. Peki, kabile psikolojisi ne anlama gelir? İnsanların bu şekilde bir araya gelmesi, bilinçli bireysel kişiliğin yok olması demektir. Duygular ve düşünceler, aynı yöne doğru yönlendirilmiştir. Duygululuk hali ve bilinçaltı tinsellik, ön plandadır. Ortaya çıkan arzular, geciktirilmiş olan şeyleri yok sayarlar; şimdi ve şu anda tatmin edilmeyi isterler.

Peki, ya kabile şefi? O özgürdür. Entelektüel açıdan eylemleri güçlü ve bağımsızdır. İradesi, diğerlerininkine bağımlı değildir. Egosu, libido bakış açısıyla çok az ilintilidir: "Kendisinden başka kimseyi sevmiyordu ve diğerlerini sevmesinin tek koşulu, onun çıkarlarına hizmet etmeleriydi. Egosu, nesnelere karşı gereksiz bir eğilimde bulunmuyordu." (XVI. 63) *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*'nin Bolşevik devrim tarafından üretilmiş olan büyük adama dair önerdiği bu portreyi yakın plana almanın elbette bir anlamı vardır: İlkel kabile şefi, Marksist-Leninist devrimci, ama aynı zamanda Avusturya'ya faşizmi getiren Şansölye Dollfuss veya İtalyan Duce Benito Mussolini ya da Kremlin'in diktatörü Stalin... Hepsi, aynı mantık çerçevesinde incelenir: Nietzsche'nin üstinsanı!

Aslında, Nietzsche'nin üstinsan figürünün ontolojik doğasını tamamen bilmezlikten gelen Freud, üstinsanı, kendi savunduğu davayla ilişkilendiriyor – ki bu tür bir hareket de, dönemin faşist ve otoriter çevrelerinde sıklıkla görülen bir eğilimdi. *Böyle Buyurdu Zerdüşt* üstünkörü okunduğunda görürüz ki, üstinsan, gerçeğin trajik doğasını bilen bireyi tanımlamaktadır; çünkü şeylerin aynı işaret altında sonsuza değin geri döndüğü bir mekanizmayı anlamıştır. Sonuç olarak, bir yanılsama olduğunu bildiği özgür irade sorunundan bağışık olmakta; bu trajik duruma boyun eğmekten, onu sevmekten başka çözüm olmadığını anlamaktadır. Dolayısıyla, bu şekilde de mutluluğa erişir. İşte, *Nietzsche'de*, üstinsanın kimlik kartı bu şekilde işler.

Peki, ya Freud'da? Nietzsche'nin üstinsanı, ilkel kabile şefiyle son derece örtüşmektedir: "İnsanlık tarihinin başlangıcında, Nietzsche'nin gelecekten tek beklentisi, bir üstinsanın gelmesiydi. Bugün, bir kitleye tabi bireylerin beklediği serap ise, rehberleri tarafından eşit ve eşitlikçi şekilde sevilmektir. Ama, rehberlerinin başka birini sevmeye gereksinimi yoktur; efendilerinin mutlak şekilde narsistik, ama bir o kadar

da kendinden emin ve sadece kendine bağlı doğasına sahip olma hakkı bulunur." (XVI. 63) İşte, Freud'un üstinsanı budur: İlkel baba, babaların babası, kendinden başka kimseyi sevmeyen biri... Kıskanç, hoşgörüsüz, tüm kadınlara sahip olan, oğullarının kadınlara erişimini yasaklayan, her türlü duygusal ilişkiyi yasaklayarak, kitlelere ket vuran, Freud'un yarattığı bu üstinsan, ilkel kabile şefi, dolayısıyla kitle psikolojisini de yaratır. Freud, analiz boyunca, bir sayfadan az bir uzunlukta, *ilkel kabile şef*inden *Nietzsche'nin üstinsanı*na, ardından *kral*lara, en sonunda da şeflere doğru belli belirsiz bir geçiş sağlar.

Şefin görünümü, kalabalığı hipnotize eder: Onun gücü, telkin yaratan bir erk yaratır. Gerçi, hipnozda bulunan kişi, öznede "arkaik mirasının bir bölümünü" (XVI. 66) uyandırmaktadır ve herkes, en karanlık ve en eski yanlarını yeniden canlandıracak özel bir gücü onun üzerinde korumuştur. "Kitlenin rehberi, halen çekinilen ilk baba olmayı sürdürmektedir; kitle, sınırsız bir iktidar tarafından yönetilmeyi halen çok istemektedir. Üzerinde bir otorite kurulması için büyük açlık çekmektedir. Le Bon'un ifadesiyle, itaate susamıştır. İlk baba, kitlenin idealidir ve egonun ideal hali yerine, bizzat egoyu yönetmektedir." (XVI. 67)

Freud, Ferenczi'nin analizlerini şöyle böyle değiştirerek kopya ederken, hipnoz sırasında öznenin uykuya davet edilmesini açıklar. Dolayısıyla, "hipnozda bulunan kişi, kendisini ebeveynlerinin yerine koymaktadır." (XVI. 66) Eğer söz konusu olan anne ise, pohpohlama yoluyla teskin etmeyle; baba ise, tehdit uygulamasıyla karşılaşırız. Hipnoz sırasında, uyumak isteyen insan üzerine yoğunlaşmak için dış dünyadan tamamen kopmak gerektiği söylenmektedir. Gerçeği yok saymak ve hipnozda bulunan kişiyi şimdi ve şu anda mevcut kılmak... İşte, operasyonun mekanizması bu şekilde işler... Böylelikle, bireyin, bir şef eşliğinde bir kitlenin içine yerleştirildiği bir şema karşımıza çıkar: Birey geriye doğru gider, babasına itaat eden oğlanın bedenine bürünür.

İşte, Freud'un politikasının ipucu burada yatar: Dünya, ilkel kabile ile baba, kitle ile şef, kalabalık ile üstinsan, grup ile efendi, halk ile büyük adam arasında bölünmüştür. Ontolojik alandan çıkıp, konuyu genelleştirelim ve Sigmund Freud'un çağdaş tarihine dahil olalım: Bu durumda, Avusturyalılar ile Şansölye Dollfuss, İtalyanlar ile Duce, Almanlarla Führer arasında (ve Freud'un ideal şemasının daha nice cisimleşmeleriyle) bir ayrımla karşılaşırız.

Kalabalık barbardır; hoşgörüsüzdür; kabadır; sadece kaba kuvvete saygı gösterir; hükmedilmek ister; bir efendiden çekinmeyi ister; tutucudur; yasaklamaları ve çelişkileri yok eder; gerçekliği yok sayar; telkine maruz kalır; etki altına girebilir ve çabuk kanan bir yapısı vardır; duyguları basittir ve taşkın mizaçlıdır; aşırı uyarıcıların etkisinde kalır; mantıkla dalga geçer; ona her zaman aynı şeyi tekrar etmek gerekir; sadece kaba kuvvete saygısı vardır ve iyiliğin etkisinde kalmaz; onun kahramanları-

nın gücünü talep eder; ruhu, ilkel insanlara özgüdür; onu teskin edecek veya heyecanlandıracak sözcüklerin büyülü gücüne tabidir; kurgusallıklara son derece bağlıdır; tek bir kişinin otoritesi altına girer ve bu kişinin sahip olduğu prestij, onu eleştirmesini veya onun hakkında özgürce düşünme kapasitesine sahip olmasını engeller.

İşte, Freud'un Gustave Le Bon çizgisinde düşündüğü gerçeklik bu şekildedir: Freud, iyinin ve kötünün ötesinde, gülmek veya ağlamak endişelerini taşımaksızın, ama anlama arzusuyla yanıp tutuşarak, tarihdışı olduğunu iddia ettiği bir gerçekliği betimler. İnsanlığın başından beri, şeyler bu düzen uyarınca var olur; metnini yazdığı ve analizine dair argümanlarını geliştirdiği zamanda da bu düzen içinde yer alırlar; insanlık var oldukça uzun bir zaman böyle sürecektir. Çünkü Freud, iddialarının aşkın gerçekliğine inanmaktadır.

Gerçi, bu ontolojik ve metafizik durum, iyimser bir politikayı kesinlikle olanaksız kılmaktadır. 18. yüzyılda, felsefe karşıtlığı, trajik karamsarlık ile otoriter politika arasında gizli bir anlaşmanın olduğunu farz ediyordu. O dönemde, ilk günahın dramı ve Tanrısal kuralların yarattığı bir monarşi gereksinimi; Freud'un döneminde ise ölüm itkisinin kaçınılmazlığı ve bu itkinin uygun bir politika yardımıyla eğitilmesini yüceltebilen karizmatik bir şef figürünün gereksinimi...

Özetleyelim: Kitleler biçimcidir; onları yönlendirmek için bir şef gerekir; ölüm itkisi doğaldır, onun kökünün kazınması beklenemez; toplumun mutlaka hazcı olması gerekmez, grubun homeostasisini* sağlamayı hedeflemesi gerekir; insan doğası gereği kötüdür, hiçbir devrim onu iyi kılamaz; eşitsizlik, üzerinde etki yaratabilecek bir tarihten veya ekonomiden kaynaklanmaz, karşısında elimizin kolumuzun bağlı kaldığı doğadan yola çıkar; ideal olan, insanları yönlendirmek için eğitimli bir elit tabakanın varlığıdır; savaş kaçınılmazdır, her daim savaşa inanıp güvenme fikrini korumalıyız; Marksizm-Leninizm, ontolojik temeller üzerinde aldanmaktadır; bununla birlikte, Bolşevizm, haşin nitelikte ve utanması sıkılması olmayan üstinsanlarla özdeşleştirilen ve kitleleri yönlendirmeyi sağlayan büyük adamların üretiminden bir umut besler.

1933 yılında Mussolini'de büyük bir kültür adamı gören Freud, 1934 yılında Şansölye Dollfuss'un yanından ayrılmaz olur. 2 Mart 1937 tarihinde Ernest Jones'a yazdığı mektup şu şekildedir: "Siyasi durum giderek kötüleşiyor. Nazi işgalini ve hem psikanaliz hem de geri kalanlar açısından yarattığı kötülükleri engelleyecek herhangi bir yol yok gibi görünüyor. Ne yazık ki, bu zamana kadar karşımıza çıkan biricik koruyucu olan Mussolini, Almanya'ya meydanı boş bırakıyormuş gibi gözüküyor." Bu

* İçinde yaşanılan ortamla etkileşimini sürdürerek, kendi içselliğini ve tutarlılığını belli sınırlar içinde dengede bulundurma hali. (ç.n.)

tarihte, Freud'un halen Mussolini'yi bir kurtarıcı olarak görüp görmediğini tespit etmek, bu aşamada zor gözüküyor.

İthaf yazısı ile Jones'a yazdığı bu mektup arasında, Duce, Etiyopya'da Habeş sivil halk üzerinde kimyasal silahlar kullanarak bir dizi savaş suçu işlemiş; hastaneleri bombalamaktan çekinmemiş; yüzlerce Hıristiyan keşiş de dahil olmak üzere sivilleri katletmiş; İspanya savaşında Franco'nun yanına askeri birlikler göndermek için Adolf Hitler ile anlaşmalar yapmıştır. Ama bunun pek bir önemi yoktur Freud için; bu yüzden de Mussolini'ye karşı tek bir laf dahi etmez. Marksizm-Leninizm'in ve Bolşevizm'in eleştirisine benzer bir faşizm eleştirisini aramak da, boşuna olacaktır.

Görünüşe bakılırsa, Sigmund Freud, bir Yahudi olarak, nasyonal sosyalizmi kurtaracak herhangi bir şey yapamaz. Buna karşın, Mussolini'nin otoriter Sezarcılığı ve Dollfuss'un Avusturya faşizmi, *Kitle Psikolojisi*'nin savlarını mükemmel bir şekilde cisimleştirmektedir: "İnsan, göçebe kalabalığına dahil bir hayvandır; kendinden üstün bir şefin yönlendirdiği bireysel bir varlıktır." (XVI. 60) Freud, Hitler'in Nazi ordusu tarafından işgal edilen Avusturya'yı terk etmek için, Mussolini'nin dostu olup, vaktiyle kendisinden ithaf yazısını da istemiş olan Eduardo Weiss'i devreye sokmuş ve İtalyan diktatörden bir çıkış vizesi edinebilmek için yardımlarını talep etmişti. "Kültür kahramanı" ise, bu talebe yanıt vermeye bile tenezzül etmedi.

Dolayısıyla, ve Freud'un yaşamının sadece bu aşamasında, insanın on altı yıl öncesinde de okumak isteyeceği türden satırları *Musa ve Tektanrıcılık*'ta fark ediyoruz: "Sovyet Rusya'nınkine benzer bir hoyratlıkla, İtalyanlara düzen zevki ve ödev duygusu zorla aşılandı." (76) Birkaç satır ötede, aynı Freud'un şunları yazmış olduğu da doğrudur: "Katolik Kilise, Nazi tehlikesine karşı güçlü bir direniş gösteriyor. Naziler, o zamana değin, özgür düşünce ve ilerlemenin azılı düşmanlarındandı" (76)... Londra'da 1938 yılının Haziran ayında kaleme alınan ikinci bir önsözde ise, önermeyi çürütmek üzere, dirençli bir Kilise fikrine yeniden değinilecektir. *Freud Hayatı ve Eserleri*'nde, Ernest Jones son derece ironik bir edayla, Freud'un "insanları hiç de iyi tanımadığı"nı yazacaktır. (II. 436)

Büyük olasılıkla bu psikolojik kusurdan dolayı, Freud, Nazi egemenliğine girmiş bir Avusturya'da yaşayıp çalışmaya devam etmeyi tamamen reddetmemiştir. Hayatlarının tehlikede olduğunu bilmelerinden dolayı nasyonal sosyalist Reich'ten kaçan ve sayıları oldukça fazla olan Yahudi psikanalizcilerin sürgününe rağmen, Freud ona saldırıda bulunulabileceğine inanmaz. Ne de olsa, o meşhur biridir... İki oğlu, eve dönüş yolundadır. 10 Mayıs 1933 tarihinde, devasa boyutlarda bir ateşte yakma cezası uygulanır ve sol, sosyal demokrat, demokrat, Marksist ve Yahudi eğilimli kitaplar yakılır. Edebiyat, felsefe, düşün dünyası, bilim, psikanaliz alanındaki "parlak beyinlerin" arasında, Einstein ve Freud da bulunmaktadır. Ama, Nazizm bu insanları *Ya-*

hudi oldukları için suçlamakta; izafiyet kuramı veya Freud'un psikanaliz öğretisini yargılamamaktadır.

1933 yılı Ocak ayından itibaren, yakın İngiliz dostu Ernest Jones, Yahudi olmayan psikanalistler tarafından Berlin Psikanaliz Enstitüsü'nden (BPI) istifa etmeye zorlanmasına rağmen, Elisabeth Roudinesco'nun *Retour sur la question juive*'de [Yahudi Sorununa Geri Dönüş] (136) yazdığı gibi, "yeni rejimle işbirliği politikasını desteklemek" üzere Yahudi olmayan psikanalist Felix Boehm'i, kurumun başına geçirmeyi düşünür. 1935 yılında, aynı Jones, bu kez Britanya Psikanaliz Derneği başkanı, Freud'un yaşamöyküsünün yazarı, Amerikan Psikanaliz Derneği'nin kurucusu, Uluslararası Psikanaliz Derneği başkanı sıfatlarıyla, Berlin'de Alman Psikanaliz Derneği'nin, Yahudilerin istifa etmeye zorlandığı oturumuna başkanlık etmeyi kabul eder.

Psikanalizin resmi otoritelerinin nasyonal sosyalist rejimle dayanışma içinde olma stratejisi, Freud'un engeline takılmış olup, bu durum kendisi de bir Yahudi olan Max Eitingon ile yazışmalarında ortaya çıkmıştır. Rus psikanalistin ilk mektubu, bu konuyu 19 Mart 1933 tarihinde açık bir şekilde sorgulamaktadır. Berlin Enstitüsü'nün geleceği ne olacak? Büyük olasılıkla başına geleceklere önceden nasıl hazırlanmalı? Freud'un yanıtı, üç aşamalıdır: Ayrıntılara inmeden önce, bu sorunun güncel olmadığını, ancak şu şekilde çözülebileceğini belirtir: Psikanalizin engellenmesi veya idari bir kapatma durumunda, gemi batana kadar içinde beklemek; Enstitü'nün durumunun kurtarıldığı, ancak Yahudi olduğu için Eitingon'un safdışı bırakıldığı bir durumda, Berlin'de kalmak ve yarı resmi bir etki gücü sağlamak, böylelikle yaşamını devam ettirebilmek için etki gücünü de korumak; Enstitü'nün durumunun kurtarıldığı, ancak bu kez de Eitingon'un Berlin'i terk etmek zorunda kaldığı ve yerini Freud'un çizgisinin ideolojik bir rakibine bıraktığı bir durumda, Uluslararası Psikanaliz Derneği bürosu, Enstitü'yü safdışı bırakmalıdır. 21 Mart tarihli mektup, izlenecek çizgiyi göstermektedir: "Size şu ilkeyi öğretmek isterim: hiç provokasyona kapılmadan, yine de daha az taviz verilebilir." 24 Mart 1933 tarihli yanıtında ise, Max Eitingon, Enstitü'nün "farksız" –sansürden kurtulmak için, başka bir kelime seçer: *Yahudi olmayan*– birinin eline düşmesi için gerekeni yapmayı önerir. Ayrıca, Berlin'i terk etmek gibi bir niyeti olmadığını da ekler; 1933 yılı sonunda Filistin'e sürgüne gitmeden önce, altmış iki yaşına bastığı gün, kalp krizinden ölür.

Psikanaliz, genellikle söylenilenin aksine, kendi kendine zulmetmemiştir. Buna karşın, Yahudi psikanalistler, Yahudi olarak –ama, hiçbir zaman analist olarak değil– bu zulme maruz kalmışlardır. İsmini Mareşal'in kuzeninden alan bir Göring Enstitüsü'nün kurulması, psikanalizin 1936-1945 yılları arasında III. Reich döneminde de varlığını sürdürmesine yardımcı olmuştur –Geoffrey Cocks'un *Psychotherapy in the Third Reich* [III. Reich Döneminde Psikoterapi] kitabı, bunu ayrıntılarıyla gös-

termektedir. Bu tarih yapıtı, nasyonal sosyalist rejim altında, "bir Nazi makamının, psikanalizin devamlılığını nasıl kolaylaştırdığını" (21), oldukça fazla sayıda belge ve ayrıntıyla birlikte kanıtlamaktadır. Matthias Göring'in karısı, analiz ediliyordu; oğlu ise, didaktik bir analizi izlemekteydi. Fıkra gibi olmasına rağmen, psikanalizin *özü itibariyle* nasyonal sosyalizmin düşmanı olmadığını gösteren ek bir kanıt...

Aynı günde yazılan bir başka mektupta, Sigmund Freud, Viyana'da 17 Nisan 1939 tarihinde Felix Boehm ile bir karşılaşmasını Eitingon'a anlatır. Eitingon ise, 21 Nisan 1933'te yazdığı bir sonraki mektubunda, Reich'in özel görevlisiyle, psikanaliz ile nasyonal sosyalizmin ilişkileri sorunsalına dair yaptığı görüşmenin ayrıntılarını aktarır. Bunun sonucunda, psikanalizin varlığını sürdürebileceği ve ona karşı savaş açılmayacağı noktasına varılır. Ancak, bu karar, Yahudi olmalarından ötürü Yahudi psikanalistlerin zulme uğratılması gerçekliğini ortadan kaldırmaz.

Şunu da gözlemlemek gerekir ki, Sigmund Freud, Max Eitingon ve Nazilerin sözcüsü olarak Felix Boehm, 1933 yılı Temmuz ayından itibaren Wilhelm Reich'in ayağının kaydırılmasını tertipleme sürecini hiç sorun çıkmadan halletmişlerdir. Reich'in komünist eğilimli tavır alışları, Anna Freud ve babasını dehşete düşürmektedir. Freud, bu sol eğilimli Yahudi psikanalistin Nazi aygıtı eliyle saf dışı bırakılmasına ilişkin olarak, Max Eitingon'a şöyle yazar: "Bunu bilimsel nedenlerden ötürü arzu ediyorum; bunun siyasi olarak gerçekleşmesi karşısında bir itirazım yok. İstediği tüm şehit rollerini ona sunarım." (17 Nisan 1933) Freud, önceden uyarmıştı: Nasyonal sosyalist rejim ile, ne bir provokasyon, ne de en ufak bir tavize yer yoktur. Provokasyonlar mı dediniz? Zaten, provokasyon diye bir şey yoktu ki...

SONUÇ
DİYALEKTİK BİR YANILSAMA

Bu analizin sonucunda, bir soruyla karşı karşıya kalıyoruz: Eğer Freud, yüklendiği görevin ağırlığıyla ezilmiş bir uydurukçuysa, düşüncesini salt felsefi çerçeveye yerleştirebilmek için felsefeden nefret eden bir filozof ise; şu anda çabalayıp durduğu şeylerden günün birinde bir tarih yaratacaklarını onu ve dostlarını efsane kisvesi altında tanıtacağını bildiği biyografi yazarlarından, namı diğer bu ayaktakımından çok erken bir tarihte tam da bu yüzden nefret ettiyse; takıntılı bir şekilde kendinde bir hak gördüğü şeyleri –ün, zenginlik, dünya çapında şöhret ve tanınmışlık– elde etmek için her şeyi yapmaya hazır olan bir "maceraperest"e özgü serüvenli bir yaşam geçirdiyse; bir klinik tarafından onanan bir bilim adamı olma isteği, edebi bir psikolojinin öznel, kişisel ve özyaşamöyküsel önermesini gizliyorsa; en büyük tutkusu, ensest ilişki olup, kehanetlere daha kolay dayanabilmek için fantezisini dünya çapında yaygınlaştırmış ise; keşfini salt dehasından kaynaklanan çizgisel bir bilimsel süreklilik şeklinde tanıtmak üzere güzergâhının klinik ve kuramsal karmaşıklığının kanıtlarını silmiş ise; kendi yaşamöyküsünü yazma girişimleri –özellikle de *Yaşamım ve Psikanaliz* ve *Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı*– bilinçaltının bakir kıtasını tek başına keşfeden dahi bir adam görüntüsü üretiyorsa; Freud'un kliniği ve divanı yıllar boyu mucizeler üreten bir yer olarak bilinmiş ise; psikanalist, klinik sonuçları bile bile tahrif edip, analitik mekanizmasının başarısızlığını gizlemeye çalışmış ise; divan, plasebo etkisini bir ölçüde tedavi ediyor ise; Freud'un epistemolojisi, salt edimsel bir iddiadan kaynaklanıyorsa, (Batı felsefesinin eskiden beri gelen düalizmi böyle bir sözcük var mı?) karşısına psişik bilinçaltı ve fizyolojik germ plazma şeklindeki bedeni ve ruhu çıkarmış ve bunu da, bedeni yok sayıp ruhu yüceltmek için yapmış ise; sembolik kolaylıkları kullanmak yoluyla büyüsel nedenselliği göklere

çıkarmış ve bunu her türlü mantıkla kavranan ve mantıksallaştırılan mantığın aleyhine yapmış ise; Viyana macerası, dönemin ruhuna ve o anın eğilimlerine göre, büyücülerin, müneccimlerin, üfürükçülerin ve şeytan kovucuların eski Şaman mantığını temsil etmekle yetinmiş ise; karamsarlığı, Aydınlanmacı felsefeye sırt dönmesine neden olmuş ve 18. yüzyılda filozof karşıtları olarak nitelendirilen kesime yakınlaşmasını sağlamış ise; bu yüzden de Dollfuss'un veya Mussolini'nin otoriter diktatörlüğünü destekleyen bir Freud'la karşı karşıya kalınmış ise; yapıtında, cinsel özgürleşmeci bir düşünce yerine kadın ve insan düşmanı bir fallokrasiye dair ontolojik bir madde keşfedilmiş ise – o zaman, *Freud'un, Freudçuluğun ve psikanalizin bir yüzyıl boyunca sağladığı başarıyı nasıl açıklamak gerekir?*

Açıkça görülüyor ki, bu soruya tek değil, birçok yanıt var. İşte, kendi yanıtlarımı veriyorum ve elbette, bu eserin bir devamı olabilecek bir başka konuya el atacak şekilde, okuru yorgun düşürmek gibi bir niyetim yok. *Bu başarının ilk nedeni*, ilk kez *Freud, cinselliği Batı düşün dünyasına sokmuştur;* Hıristiyan dünya ise, bu konuyu bin yıldır bastırmakta ve İsa'nın meleklere özgü bedeninin, İsa'nın işkence görmüş bedeninin, Bakire Meryem Ana'nın (!) bedeninin taklidi üzerinden bu konuyu inşa etme çağrısında bulunarak, nevrotik bir beden yaratmıştır ve nevrozlarının cinsel kökenlerini gerekçelendirebilecek özgün psişik karmaşalar türetebilecek daha nice dolaylı çağrı da cabası...

Bu fikirler düzeninde, Freud'un en devrimci metni, hiç kuşku yok ki, *Cinsellik Üzerine*'dir; çünkü, cinselliği felsefi analizin aydınlığı içine açıkça yerleştirmektedir. Aslında, Batı felsefesinin egemen tarihi, cinselliği bilinçli bir şekilde saf dışı bırakmıştır. Bu tür bir bastırmanın tarihi, bu saf dışı bırakmaya dair maceralı yolculuk, bu dışarıda bırakma sürecinin destanı, bu inkârın serüveni, tek başlarına, devasa ansiklopedilerin konusunu oluşturur: Duyumcu seçeneğin ve antik materyalistin, bedenlerin Platonvari bir şekilde maddilikten çıkarılması yararına yıkımı, ölü İsa'nın işkence görmüş vücudu veya İsa'nın antikorunu taklit ederek, Hıristiyanlık adına, Paganlara özgü şehvetli bedenin göz ardı edilmesi; Batı felsefesinin büyük bölümünün, zihinle kavranabilen dünya, düşünen madde, numenal sicil yararına, ancak duygusal dünyanın, yaygınlaştırılmış maddenin veya fenomen sicilinin zararına harekete geçirilmesi; fenomenolojik, yapısal, yeni Kantçı modernliğin bu geleneksel çizgiye yerleştirilmesi... Cinsellik, Hıristiyan Batı için halen büyük bir tabudur. Ve *bu tabuyu kendisi yapılandırır*...

Cinsellik, felsefe tarihinde ilk kez belirdiğinde, adeta dondurulmuş, dönüştürülmüş, farklı bir biçeme bürünmüş, kuramsallaştırılmıştı. Yani, bedenin, tenin ve cinselliğin ayağını kaydırmak için tüm yollar denenmişti... Aynı zamanda, bastırılmış olanın geri dönüşü şeklinde de ortaya çıkmıştı; ama Hıristiyan versiyonunun tam

tersi şeklindeydi: örneğin Sade'de, ardından da Georges Bataille'da, beden, farklı bir Hıristiyan çerçeveden, yani tövbe etmeyen Hıristiyanların bakış açısıyla düşünülür. Jacques de Voragine'in *Legenda aurea*'si [Altın Yaldızlı Efsane] ile Marquis de Sade'ın *Les 120 journées de Sodome*'u [Sodom'un 120 Günü] veya Bataille'ın *Madame Edwarda*'sı [Madam Edwarda] arasındaki benzerlik, tartışılmazdır.

Freud, *Putların Alacakaranlığı*'nda şöyle yazan Nietzsche'yle aynı düşünce çizgisinde yerini alır: "Cinselliği pis bir şey haline getiren şey, temelinde yaşama *karşı* hınç bulunan Hıristiyanlıktır: yaşama *karşı* durmuş, cinselliği de murdar bir şey gibi göstermiştir; yaşamın başlangıcına, ilk koşuluna çamur atmıştır..." (Eskilere Borçlu Olduklarım, §4). Freud, ahlakileştirilen ahlak olmaksızın, karşısında duran cinselliği izlemeye çabalar. İyi ve kötünün ötesinde libidoyu düşünür; onu ahlaki açıdan yargılamak veya kınamak gibi bir endişe taşımaz. Sade'ın veya Bataille'ın aksine, ondan transgresif bir şekilde yararlanmak için cinselliği yeniden bütünleştirmez: Yahudi olmak, onu Marquis'nin ve onun müridinin Katolik sapmalarından muaf tutar.

Cinsellik Üzerine, 1905 yılında yayımlanır; ancak sürekli olarak yeniden ele alınacaktır; eserin, 1910, 1915, 1920 ve 1925 yıllarında yeniden baskıları yapılır. Kitaptaki üç denemenin isimleri şu şekildedir: "Cinsel Sapmalar", "Çocuklukta Cinsellik" ve "Buluğ Çağının Dönüşümleri". Bu eserde, mastürbasyon yapan ve arkadaşlarıyla cinsel oyunlar oynamaya bayılan çocuklara, kakasını yapmaktan zevk alan veletlere, annesini göğsünü emerken, hazzı tadan süt çocuklarına, birtakım arzuları olan eşcinsellere, otuzbir çeken yetişkinlere, herkeste mevcut olan biseksüelliğe, *cunnilingus** yapanlara ve oğlancılara, ayak veya saç fetişistlerine, zoofililere,** dikizcilere ve dışavurumculara, sadist ve mazoşistlere ve başka cinsel fantezilere, klitorisinden zevk alan kadınlara, vajinasından uyarılan kadınlara rastlamak olanaklıdır. Ama, hiçbir anlatımda herhangi bir değer yargısına, ahlaki bir önermeye veya kınamaya rastlayamazsınız. Bir filozofun, siyalitiğin*** soğuk ışığı altında, cinsellik anatomisi... Benzer bir kitabın, yepyeni bir yüzyılın ilk yıllarında düşün dünyasında benzer bir etkiyi yaratıp yaratamayacağını düşünelim... Cinselliği nevrotik bir şekilde gizleyen bir medeniyette, seksten söz etmek, güvenilir bir dinleyici kitlesini baştan kazanmak anlamına gelir.

Başarısının ikinci nedeni: Freud, çok hızlı ve erken bir tarihte şunu anlamıştır ki, Aziz Paulus'un savaşçı ve mücadeleci eylemlerine benzer bir şekilde, Katolik Kilise, Apostolik Kilise ve Roma Kilisesi ışığında yapılandırılmış, aşırı bir hiyerarşiye tabi

* Latincede, kadınlık organının ağızla uyarılması. (ç.n.)

** Latincede, hayvanlarla cinsel ilişkiye girmeye dair duygusal bozukluk. (ç.n.)

*** Gölgelenme ya da kararma gibi olasılıklar karşısında, operasyon bölgesini aydınlatma amaçlı kullanan araç. (ç.n.)

tutulmuş militan bir örgütlenme yaratarak, psikanalizi işler hale getirmek gerekiyordu. Gizli komiteler, sadece işbirlikçilere yönelik sirküler-mektupların kullanımı, seçilmişlerin birlikleri, kurucu babanın kutsanması, ulusal, Avrupa ve uluslararası düzeyde ağlar yaratılması, okulların, derneklerin ve özel yayınevlerinin kurulması, kongreler, *Tutanaklar*'ın yayımlanması... Tüm bunlar, psikanalizin, *açıkça evrensel bir egemenlik kurma talebinde olduğunu ve* her türlü ahlakın ötesinde *bunun için kendi çabalarıyla araçlar da bulduğunu gösteriyor.*

Freud, öğrencilerinin hiyerarşik ve piramidi andıran yapısına onay vermiştir. Gizli Komite –Rank, Ferenczi, Jones, Abraham, Eitingon ve Freud– on sene boyunca (Ernest Jones tarafından kurulduğu 1912 yılından, 1923 yılı Ağustos ayındaki son toplantıya dek) birlikte çalışmışlardır. Ardından da, üyeler arasındaki geçimsizlik nedeniyle, komite lağvedilmiştir. Jones, 7 Ağustos 1912 tarihinde, tıpkı Charlemagne'ın maiyetinde bulunan ve kraliyeti koruyup, onun öğretisinin uygulandığını gözeten soylu kişiler gibi, "tamamen kendi içine kapalı ve belli bir misyon yüklenmiş küçük bir grubun kurulduğu" bilgisini Freud'un bilgisine sunar. Bu konudaki ilk fikir alışverişlerinin ardından yüreği heyecanla kaplanan Freud, "dostları arasında en iyi ve en güvenilir kişilerden oluşan bu gizli Konsey'in", yaşam ve ölüm unsurlarını daha büyük bir sükûnetle düşünmesini sağladığı şeklinde bir yanıt verir! Fikir, Ferenczi ile Joncs arasındaki bir tartışma sırasında gündeme gelir; ama Freud, bu konuyu kendisine mal eder: "Bu fikri ortaya atanın Ferenczi olduğunu söylüyorsunuz; ama belki de bu fikir benimdir ve daha iyi zamanlarımda formüle etmişimdir." (1 Ağustos 1912) – tam da, Jung tarafından benzeri bir savaş makinesinin kullanılmasını beklediği bir dönemde!

Gizli Komite, Freud'un müritlerinin, yerin altından bulunan bir taşı toprağa dikmelerini sağlar. Bu, antik çağdan kalmış değerli bir taştır ve üzerinde bir yüzük bulunmaktadır. En yakın, en sadık, bu davaya en fazla baş koyan, en gayretli öğrencileri, efendi tarafından verilen ve aynı zamanda onun kutsamasını simgeleyen bu hediyeyi kabul ederler. Anna'ya bile kendi öz babası, 1920 yılında o meşhur sembolik düğün yüzüğünü vermiştir. Ernest Jones'un eşi Lou Salome, kızının metresi Dorothy Byrlingham ve Maria Bonaparte'ın da, diğer kadınlar gibi, buna hakkı bulunmaktadır. Freud, böylelikle, havariler ile evanjelistleri fazla ayırt etmemiş olur.

Sayıları en başta beş olan havariler ise, Çarşamba Günleri Psikoloji Derneği'nde varlıklarını hissettiriyorlardı. 1902 yılı güz döneminden itibaren, Stekel'in (ki Freud, bir konuda ona kızacağından, onun ismini bir süre sonra unutacaktır) girişimiyle, her çarşamba günü, Freud'un evinde hekimlerden, ilgili din görevlilerinden, psikanalistlerden oluşan küçük bir grup bir araya getirilmeye başlandı. Stekel, *Özyaşamöyküsü*'nde, kendisinin "Freud'un havarisi olduğunu ve Freud'u da kendi İsa'sı olarak

kabul ettiğini" yazmıştır. Daha ileriki satırlarda ise, şöyle der: "Bir kıvılcım çakıyor; bir zihinden ötekine yayılıyordu. Ve her akşam bir vahiydi sanki..."

Herkesin çılgın bir şekilde sigara içtiği bir ortamda, havariler de, öğretinin temelini oluşturuyorlardı: Masanın üzerinde sigara ve purolar, kahve ve pastalar ve tartışmalar dizboyu... 1906 yılında, grubun üye sayısı on yediye yükselmişti. Otto Rank, topluluğun sekreterliği görevini üstlenmiş; katılımcıların kaydını tutmaya, aidatları toplamaya ve öne sürülen fikirlerin bir sentezini kaleme almaya başlamıştı. Freud, en son söz alır ve oturumların özetini yapardı. Klinik vakalardan, okumalardan, yazım projelerinden söz edilirdi; kendi aşk hayatından veya cinsel yaşantısından bazı ayrıntılar verilir; kendi mastürbasyon pratikleri itiraf edilir; cinsel perhiz dönemlerindeki somatizasyonlar anlatılırdı. Küçük Hans'ın babası da oturumlara katılmaktaydı...

Ancak, ortam kısa sürede gergin bir hal aldı. Herkes, birbirine daha özgün bir şekilde saldırma yollarını gözlüyordu. Şu veya bu fikri ortaya atanın kendisi olduğuna dair iddialar, havalarda uçuşur olmuştu. Bunun üzerine Freud'un önerisi, kolektif mülkiyetin ne olacağı veya bireysel entelektüel mülkiyet düzeyinde mi kalacağı konusunda herkesin bir karar vermesi yönünde oldu. Ortada diplomasiden de zarafetten de eser yoktu... Düşmanlık, garez ve saldırganlık ise, pek revaçtaydı. Tartışmalar sırasında, fikir çatışmaları da kaba bir hal almıştı. 1907 yılında, bir seansın ardından, Binswanger'e şöyle dedi Freud: "İşte, çeteyi şimdi gördünüz."

Bu küçük topluluk, 1908 yılında, Viyana Psikanaliz Derneği'nin temellerini attı. Uluslararası bir modele öncülük yapacaktı. Başlangıçta, herkesin en az bir kez söz alması gerekiyordu, ardından söz almak, gönüllülük ve isteğe bağlı hale geldi. Bu kusurlu topluluğun konuşmalarını içeren *Tutanaklar,* saklandı; bir dizi hazırlığın ve gözden geçirmenin ardından yayımlandı. Her zaman çarşamba günü ve ilk başta Freud'un konutunda, ardından da 1910 yılında Hekimler Kolcji'nde gerçekleşen bu akşam oturumları sırasında topluluk, en az on bir seansı mastürbasyon sorununa ayırdı.

Freud, aralarındaki iletişimi sağlamak için, bir ağ sistemi kurmuştu. Öncelikle, ilki 7 Ekim 1920 tarihinde gönderilen sirküler-mektup ile... Başlangıçta, Gizli Komite üyeleri arasındaki yazışma tutarsızlıklarının kusurunu örtüyor ve haftada bir kez, ardından da her on veya on beş günde bir yayımlanıyordu. Herkesi, öğretideki veya şu ya da bu olaydaki önemli değişimlerden haberdar ediyordu. Komite ile birlikte o da yok olacaktır. 1909 yılında, *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen* [Psikanalitik ve Psikopatolojik Yıllıklar] yaratıldı; baş redaktörü ise Jung idi. Freud, bu yıllıklarda, Küçük Hans vakasına dair analizini yayımladı. Ardından, Otto Rank ve Hans Sachs tarafından 1912 yılında *Imago* adlı der-

ginin yayımlanması geliyor. Bu dergi, psikanalizi, insan bilimlerine uygulamayı öneriyordu. Kısa bir süre içinde, iki yüz otuz aboneye ulaştı. Bir sonraki sene, aynı Rank, *Uluslararası Psikanaliz Dergisi*'nin temellerini attı. 1919 yılında, Anton von Freund'un (kendisi, kansere yakalanmasının ardından ortaya çıkan nevroz sıkıntısından onu kurtaran Freud'a minnetlerini sunmak isteyen zengin bir bira yapımcısıydı ve birkaç ay sonra öldü) önemli miktardaki bağışı, nihayet *Internationaler Psychoanalytischer Verlag* isimli bir yayınevi kurulmasını sağladı. Yayınevinin direktörü ve kurucu üyesi, her zaman olduğu gibi Rank idi. Sirküler-mektup, düzenli yayınlar, dergiler, yayınevi: artık, öğreti yaygınlaşabilirdi; yeterince bağımsız tanıtım aracına sahipti.

Buna, kimin dost kimin düşman olduğuna karar vermek, öğretisel Ortodoksluk ve hainlerin heterodoksluğu, ardından da disiplinin genel yönelimleri hakkında bir karara varmak için yapılan Konsil'ler misali gerçekleşen kongreler şeklindeki uluslararası buluşmalar sistemini de ekleyelim. 26 Nisan 1908 tarihinde, Salzburg'da *Yıllıklar*'ın kurulması kararı verilir. Salonda kırk iki üye bulunmaktadır ve dokuz tebliğ sunulur. Bunlardan biri de Freud'a aittir: *Zorlama Nevrozu Vakasına Dair Saptamalar*, daha çok bilinen ismiyle *Fare Adam*... Adler ve Adlercilerle bir sürtüşme yaşanır; 30-31 Mart 1910 tarihli Nüremberg toplantıları sırasında, Zürihlilerin, Jung ve Jungçuların yararına, Viyanalılar'ın ayağı kaydırılır. 21-22 Eylül 1911 tarihinde Weimar'da Freud ile Jung arasındaki buzların eridiği doğrulanır; ardından 1913 yılı Eylül ayında Jung ve Freud Münih'te yeniden anlaşmazlığa düşerler. 1918 yılında Budapeşte'de bedelsiz psikanaliz dispanserleri ve savaş sırasında nevroza yakalanmış kişiler konusunda görüşmeler yapılır. Ancak, bu görüşmelerin devamı gelmez. Freud ve kızı etrafında toplanır insanlar ve 8-11 Eylül 1920 tarihleri arasında Lahey'de artık savaşan milletlerden gelen analizciler arasında savaş sonrası uzlaşılara dair görüşmeler olur. Freud'un penis arzusuna dair kuramına ilişkin olarak Karen Horney isimli bir kadın, 23-27 Eylül 1922 tarihleri arasında alternatif görüş önerileri getirir. Freud'suz geçer Kongre; çünkü artık kanser acısıyla boğuşmaktadır. Onun yerine, 1925 yılında Bad Hombourg'a kızını yollar. Kızı, babasının kaleme aldığı kadın düşmanı metni okuyacaktır. Kongre sırasında Max Eitingon da, psikanaliz enstitülerine kabul koşulları, didaktik analiz ve analizcilerin formasyonu hakkında konuşacaktır. Anna, 1929 yılında Oxford'daki kongre sırasında da babasını temsil eder. Babası, önceden kızına tembihler: "Ernest Jones'u fazla ciddiye alma!" Freud, Anna'nın henüz evlenmemiş olmasından mutludur. 1932 yılında Wiesbaden'de Ferenczi ile araları bozulur – Freud, artık dostunu kâğıt üzerinde bir hastaya dönüştürerek, onu katletmek için uğraşacaktır. Anna, babasının 1938 yılında Paris'te Musa hakkında yaptığı analizden bir parça okur. Kurucu baba, 1939 yılında yaşama veda eder.

Tüm bu girişimler, çok kısa süreli de olsa, dünya çapında etkili olur. Freud hayattayken düzenlenen bu kongreler, her defasında sayıları yüzü bulmayan analizcileri bir araya getirir. İlk kongre, 1910 yılında Nüremberg'de yapılmıştır ve Sandor Ferenczi, Uluslararası Psikanaliz Derneği'nin (IPV) kurulması önerisini getirir. Jung, Derneğin ilk başkanı olur. Bunun üzerinden bir yüzyıl geçtikten sonra, 2010 yılında, aynı dernek, 33 ülkeye yayılmış durumdadır ve 11.000 üyesi bulunmaktadır. Psikanaliz, namuslu insan olarak adlandırılabilecek kişilerin bilincinin çoğuna nüfuz etmiştir. 1902 yılında, Çarşamba Günleri Psikoloji Derneği'nin, altı üyesi olduğunu anımsayalım.

Başarının üçüncü nedeni: Cinsellik ve savaşın ardından dinin efsanevi şemaları gelir... Psikanalizin her şeye verilecek bir yanıtı vardır ve evren üzerinde gerçekleşen, gerçekleşmekte olan ve gerçekleşecek olan her şeyi sınıflandırmaya yarayacak bir kavram önerir: Bilinçaltı. Metafiziksiz bir dünyada ikame metafizik gibi işler: Birinci Dünya Savaşı, etik, ahlaki, dini anlamdaki tüm dayanak noktalarını silmiştir. Psikanaliz ise, *din sonrası bir çağda bir din*i inşa etme yollarını arar. Yapıt, halkın anlayacağı bir dilden konuşarak, Robert Castel'in haklı olarak "psikanalizm" olarak nitelendirdiği şeyin oluşmasına yardımcı olan bir tür Vulgata,* bir din kitabı halini alır.

Psikanaliz, Hıristiyan dinine yakın bir şema doğrultusunda, birtakım dalkavuklar tarafından inşa edilmiştir. Böylelikle, Ernest Jones'un modelini sunduğu şekliyle Freud'un biyografisinin temel yapısı da, İsa'nın yaşamına ilişkin olarak Hıristiyan efsanesinin kıstasları uyarınca kurulmuştur. Örneğin: Bedeni Kutsal Ruh tarafından yağlandığı için doğduğu andan itibaren diğerlerinden farklı olan çocuk, saçlı bir şekilde doğar; sıra dışı bir geleceği haber veren falcı kadının kehanetinden faydalanır ve bu sıradışı kader, Prater'deki bir kafede bir şair tarafından doğrulanır. Tanrı'nın çağrısı, Goethe'nin *Doğa* isimli metnini tanıdıktan sonra, bir ateş topu gibi üzerine düşer. Charcot'yu da Vaftizci Yahya gibi tanır. Yapıtını yaratırken tüm zihinsel ve libidoyla ilgili güçlerini bir araya getirip yüceltmek için, cinsellikten elini eteğini çeker. Babanın ölümünün ardından, tüm hagiograflar tarafından sıradışı, kahramanvari ve daha önce hiç işitilmemiş bir an olarak tanıtılan ve psikanalizi doğuracak olan özçözümleme ile birlikte ilk denemelerini gerçekleştirirken, invizaya çekilmiştir. Sonrasında, müjdeyi –etimolojik olarak, *İncil*'i– verir: Psikanaliz doğmuştur. Entelektüel takvimi dahi değiştirebilecek ve yepyeni bir takvim üretebilecek bir bilim yaratmıştır. Mucizevi şifalar. İsa'nın sürekli kan kaybeden kişiyi iyileştirmesi, Lazarus'u diriltmesi, kör ve felçli birini ayağa kaldırması; Freud'da ise, Anna O., Dora, Küçük Hans, Fare Adam, Kurt Adam mucizeleri... Çölde verilen vaaz ve çağdaşlarının sözümona

* İncil'in dördüncü yüzyıl sonunda yapılan Latince tercümesi (ç.n.)

iftirası... Kanser ve sürgünün, çağdaş bir Tutku şeklinde yaşanması... Ölümün, efsanenin doğum tarihi olarak görülmesi...

Buradan da, hagiograflar açısından, bu efsanevi anlatıyla çelişen her şeyi gizlemeye ve birtakım gerçeklere dair tüm kanıtları (kariyerinde tereddüt geçiren Freud'u; parayla, hırsla, başarıyla, zaferle güdülenen Freud'u; dikkafalı, sürekli arayış halinde ve sürekli de yanılan Freud'u; Viyana'da servetine nasıl daha hızlı servet katabileceğini arayıp duran Freud'u; şekil açısından bir özçözümleme yapan Freud'u; yaşamı boyunca karısını baldızıyla aldatan Freud'u; psikanaliz olarak adlandırılan bir mozaik yapıyı önermek için zihin hastalığı tedavilerinde döneminin birçok keşfini yağmalayan Freud'u; bir türlü başarı sağlayamadığı tedaviler konusunda yalan söyleyen Freud'u; keşfinin anahtarlarını, bu süreçte bakireye dönüştürülen en küçük kızına teslim eden Freud'u) engellemek için belgeleri ve arşivleri denetlemeye karşı duyulan merak da buradan kaynaklanır. Ve tüm bunların, tarihe bir göz atıldığında, salt ve basit bir efsane olduğu görülür.

Öğretinin kendisi, Hıristiyan şemasıyla kıyaslanan bir okumadan kurtulamaz: *Parusia** misali, dünyanın genetik *günahlarını* –baba kıyımı, yamyam şöleni, Oedipus kompleksi– geri satın alan psikanaliz; duygulu dünya gerçekliğinin kökünün zihinle kavranabilen bir ilkede yer alması; görünmeyen, her yerde hazır ve nazır bir şekilde bulunan, her şeyi bilen, yaratılmamış, ölümsüz, sonsuz, zamanın erişemediği ve her türlü özgür iradeyi yasaklayan bir *Tanrı* gibi hareket eden metapsikolojik bir merci olarak bilinçaltı; bir *yasak meyve* olarak ensest ve bir *soterioloji***, psikanaliz ve divan üzerindeki ritüel uygulaması, birçok açıdan işitsel bir *itirafi* anımsatan bir sözün yarattığı terapi aracılığıyla *kurtuluş*un güvence altına alınması...

Öğretinin ardındaki mantık bile, tuhaf biçimde, Kilise ilkesi üzerinden inşa edilmişe benziyor: Papa (bizzat Freud'un kendisi), piskoposlar ve kardinaller (ilk toplantıda yer alan psikanalistler, Alfred Adler, Carl Gustav Jung, Sandor Ferenczi, Karl Abraham, Wilhelm Stekel, Otto Rank), ritüeli (divan, seans), Konsiller'i (kongreler, Ortodoksluk, Freudçuluk, sapkın düşünceler, Adlercilik ve Jungçuluk), Evanjelistleri ve havarileri (Ernest Jones) ve Judas'ları (Adler ve Jung), papazlık rütbesi verme törenleri (Lacancı şifre yoluyla taşa işlenmiş bir dine giriş süreci). Her iki şema arasında o denli benzerlikler var ki, saymakla bitmez: Freud, tektanrıcı bir Tanrı'ya dönüşmüştür; yaşamı, Tanrı'nın Oğlu'nun yeryüzündeki cisimleşmesidir adeta. Yapıtı ise, bir tür kurtuluş öğretisidir. Yarınları, Kilise'nin çizgisinde evrenselliğe doğru ilerler.

* * *

* Hazreti İsa'nın yeryüzüne ikinci kez gelişi için kullanılan bir sözcük. (ç.n.)
** İlahiyatta kurtuluş bilimi (ç.n.)

Başarısının dördüncü nedeni: 20. yüzyıl, hem Freud'un hem de ölüm itkisinin yüzyılı olmuştur: 1914-18 yılları arasındaki kıyımdan Ruanda katliamına, Nazi-Sovyet-Faşist totaliterliklerine, Auschwitz, Hiroşima ve olası ve tasavvur edilebilen tüm savaşlar açısından, geçen bu yüzyıl, nihilist bir niteliğe bürünmüştür. Gerçi, psikanaliz, normal ile patolojik arasında tehlikeli bir eşitlik işareti önererek, nihilist bir ontoloji önermesi getiriyor. Aslında, zihin sağlığı ile zihin hastalığı arasındaki doğal farklılığı, bir derece farklılığı lehine hiçe sayıyor. Öyle ki, çılgınlık, sapkınlık, nevroz, psikoz, paranoya, şizofreni yeni bir şekil –aslında, çılgınca bir çağın şeklini– alıyorlar ve bu sırada da, Nietzsche'nin dağarcığına başvurmak gerekirse, Büyük Sağlık'tan faydalanan bir küstah, kızgın demirle dağlanmaktadır. *Freud'un nihilizmi ile dönemin nihilizmi arasındaki bu denklik,* başarısına katkıda bulunmuş olabilir.

Aslında, Freud, külliyatında sürekli şunu söyleyecektir: Normal olan ile patolojik olan, dünya üzerinde varlığın iki heterojen biçemi değildir; daha çok, dünya üzerinde var olmanın aynı şeklinin farklı dereceleridir. Bir diğer deyişle, koltuğunda oturan psikanalist ile divana uzanmış nevroz hastası arasında temelde bir farklılık bulunmamaktadır; sadist cellat ile masum kurbanı arasında radikal bir ayrım yoktur; Dollfuss, Mussolini veya Hitler gibi diktatörlerin patolojisi ile onların Bolşeviklerden Yahudilere, muhaliflere dek özel görevler yüklenmiş olan kurbanlarını açıkça karşı karşıya getirmek olanaklı değildir. Peki, ya Hitler? Etty Hillesum? Psişizmin bakış açısıyla tek ve aynı şey...

Kanıt mı istiyorsunuz? *Viyana Psikanaliz Derneği Tutanakları*'nda, 25 Mayıs 1910 tarihli oturum sırasında, sekreter şöyle bir not almıştır: "Başkan Freud, [...] normal birey ile nevrotik birey arasındaki ilkesel farklılığın, temelde tartışma götürür olmasına itiraz etmektedir" (II. 532); ama aynı zamanda 1938 yılında yazdığı son kitabı *Musa ve Tektanrıcılık*'ta, bazılarının "normal" bazılarının ise "patolojik" olduğu hiçbir şekilde iddia edilmeyen psişik yaşantının fenomenlerine ilişkin olarak şunu okuyabiliriz: "Her ikisi arasındaki sınır, pek belli değildir ve buradaki mekanizmalar, büyük ölçüde birbirine benzerdir." (167) Başka bir yerde de, 1901 yılında yazdığı *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde "Her birimiz az çok nevrotiğizdir," (296) diyen Freud, 1905 yılında *Cinsellik Üzerine*'de "Yeterince kalabalık bir grup oluşturan ve sağlıklı insanlardan pek de uzak olmayan psikonevrotikler," (VI. 169) şeklinde bir ifade kullanırken; 1912'de *Tutanaklar*'da ise, "normal bireylerle nevrotikler arasındaki farklılıkların, niteliksel değil, niceliksel olduğu, genel itibariyle kabul edilmiştir," (IV. 59) demektedir. 1937 yılında, *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*'de ise, şu ifadeleri kullanır: Normal ego, "normalliğin genel tanımı gereği, ideal bir kurgudur [...]. Her normal kişi, aslında, orta derece bir normalliğe sahiptir; egosu, şu veya bu durumda, az ya da çok psikotikliğe yaklaşır." (250) 1938 yılında yayım-

lanan *Psikanalizin Özeti*'nde ise, şöyle yazar: "Normal durumlarla anormal durumlar arasında bir ayrım çizgisini bilimsel olarak çizmek olanaksızdır." (69)

Psikanalist haklı dahi olsa, tıpkı Kurt Adam, Fare Adam veya Anna O. vakasından söz edildiği gibi, *Freud vakasından* da söz edilebileceği sonucuna varalım. Dolayısıyla, tüm yaşamı boyunca bir türlü yakasını bırakmayan ensest tutkusu, *babasını* öldürme arzusu, *annesi*yle çiftleşme isteği, *kızları*ndan biriyle düşlediği cinsel fanteziler, *en küçük kızı* Anna ile birleşmeye dair cinsel açıdan bilinçaltına atılmış ilişkisi, baldızıyla zina ilişkisi, *büyük tutkusu* olduğu belli olan mastürbasyon sırasında doludizgin bir kuramsal faaliyet içine girmesi (Freud'un pantolon ceplerinde "her daim büyük delikler" (36) olması karşısında şaşıran Paula Fichtl'in anılarını anımsayarak gülelim), tüm bunlar psişik olarak Bertha Pappenheim'e, Sergey Pankejeff'e, Ernst Lanzer'e veya başka bir ünlü hastasına daha yakın olan bir Freud'u gösterir.

Anlaşılıyor ki, Freud, bireysel olarak psişesini ayakta tutabilmek için, analiz ettiği kişilerin alt üst olmuş psişik yaşantılarıyla büyük bir yakınlığı olduğunu açığa vurmuştur. Ama, bunun ötesinde, bu mutlak kuramsal iddia, kalıcı bir ontolojik nihilizmin de temellerini atar: Eğer deli ile psişik açıdan sağlıklı kişi aynı anlama geliyorsa; psikiyatri sığınağı, onları iyileştirecek hekimlerden pek ayırt edilemeyen akıl hastalarıyla dolup taşıyorsa; eğer hekim, hastasından bir nebze bile farklılaşamıyorsa, demek ki, her şey ortada: Cellat ile kurbanı arasında da artık hiçbir fark kalmamış!

Peki, örneğin, Freud ailesi için gerçekleşecek nihai çözümü nasıl düşünmek gerekir? Zar zor görülen, bu yüzden de (her ne kadar kocaman bir ayrım olsa da) Freud tarafından hiçbir zaman kuramsallaştırılmamış birkaç derece farklılığı dışında *onları psişik olarak hiçbir şey ayırt etmiyor ise*, Freud'u Theresienstadt kampında açlıktan ölen kız kardeşi Adolphine'den *psişik olarak* ayıran özellikleri veya 1942 yılında Auschwitz'in ölü yakma fırınlarında kaybolan diğer üç kızkardeşi ile bu denli kötü bir anısı olan bu kampın kumandanı Rudolf Höss arasındaki ayrımı entelektüel açıdan nasıl kavrayabiliriz?

Psişizmlere dair bu ontolojik nihilizm, ölüm itkisinin zaferinde de tüm hatlarıyla açıkça görülen 20. yüzyılın metafizik nihilizmine karşılık gelmektedir. Çünkü, Freud, aynı kavramlar aracılığıyla, *yaşam itkisi*nin öncelikli olduğu kişi ile kendisini tamamen *ölüm itkisi*ne teslim eden kişinin aslında birbirlerine denk olmadığını düşünebilirdi. Tıpkı kendisi açısından bir ötekinin var olmadığı nekrofiliyi, zoofiliyi, pedofiliyi, sapığı, sadisti, dünya vizyonunda ötekinin varlığını etik bir endişe olarak kabullenen birinden farklı görmek gibi, normal ile patolojik olanın birbirinden ayırt edilmesi, Freud'un psikanalizinde çöküşe geçen eski çığırın ve içinde zehirli bir bitki gibi geliştiği yüzyıl sonunun içinden çıkarılmasına yetecektir. Dolayısıyla, 20. yüzyıl,

psikanalizin yatağını düzeltebilir ve birçok heterojen entelektüelin kalbini çalabilir; ardından da bu karamsar dünya görüşünün aracılığını üstlenebilirdi.

Entelektüel elit, Avrupa'da çok hızlı bir şekilde baştan çıkarıldı. Köktenci bir felsefe karşıtı, karamsar bir düşünür, itkisel kaderin kuramcısı olan Freud, çelişkili bir şekilde, sanat alanındaki öncülüğün düşünürü, Dadaizm'in, ardından da André Breton'un *Manifestolar*'ının, Dali'nin paranoyak-eleştirel yönteminin esin kaynağı, o dönemde Gallimard'ın baskılarını değiştiren Gide'nin içebakışının koruyucu meleği haline gelir. Henüz genç bir şair olan André Breton, 1921 yılında Viyana'da yaşlı hekimle görüşmesi sırasında karşılaştığı manzara karşısında (bekleme salonundaki müşteri kitlesine bakıldığında, onun bir tür köy hekimi olduğu izlenimi edinmişti; ayrıca, Freud'u, Fransa'nın onu pek sevmediğini düşünmesinden dolayı Fransa'yı sevmeyen somurtkan bir yaşlı olarak bulmuştu) hayalkırıklığına uğramış olsa da, Freud Birinci Dünya Savaşı'nın ardından nihilist modernliğin mihenk taşı oldu ve (sürrealistlere karşı ateşli bir şekilde yaklaşıyordu) bunu var gücüyle savundu.

Geriye, bu kuramın postmodern çağlar açısından geleceği konusuna değinmek kalıyor: Viyana'ya ait bir disiplin olarak psikanaliz, 1968 Mayıs olaylarının ardından yaşanan aldanmanın yerine geçecek bir ideolojiyi nasıl üretmiştir? İşte, oldukça kalın bir kitap yazmak için bir konu daha... Aslında, kurulan barikatlar, Marx'a, Mao'ya, Lenin'e, Troçki'ye bir gelecek sunmak üzere devrimci bir an olarak düşünülmüştür... Ama, herkesin bildiği gibi, işler böyle yürümedi. 1970'li yıllarda, kalabalık bir solcu ve belki de komünist topluluğun, Jacques Lacan isimli yeni bir efendiye itaat edilen ve alternatif bir din halini alan psikanalize geçişi de, bundan kaynaklanır. Lacan, sürrealizmden çok etkilenmiş bir şarlatandır! Psikanalizin o dönemki başarısı, özel bir hipnoz şeklinden –bir bakıma, kolektif halüsinasyonun eski teması üzerinde yeni bir varyasyondan– ileri gelir...

Psikanaliz, gerileme dönemlerinin tanrısı olan egonun siyasi yatırımlarını geri çekmesine ve yeni bir yatırıma yönelmesine eşlik etmiştir. Eli kulağında gerçekleşecek siyasi devrimin sonu, Marksist-Leninist veya Maocu cennetlerden vazgeçiş, Pompidouculuğun parlak başarısı, malların tahakkümü, güçlü bir muhalefetle karşılaşmayan liberalizmin hoyratça egemen bir ideolojiye dönüşmesi, kendi içine kapanış... Bu durum, bir yasa halini alır. Bu durum, egoizmle özdeşleştirilebilen liberal bireyselcilik canavarını ortaya çıkacaktır. Postmodern birey, dünyayı değiştiremediği için, burada yine de rahat bir şekilde yaşama yollarını aramaya koyulur. Bu anlamda, divan, her yandan su alan bir dünyanın nihilizmi içinde, hastanın kendine bir yer bulmasını önermekteydi.

En sonunda, psikanalizin başarısını açıklamak için, *beşinci neden* de irdelenebilir: *'68 kuşağının, Freudçu-Marksizm*'in *aracılığıyla dolayımı*... Dolayısıyla, Freud'un

ontolojik karamsarlığı ve diktatörce siyaset seçenekleri (Mussolini'ye ithaf yazısı; Dollfuss'un Avusturya faşizmine destek; Bolşevizm, Marksizm, Komünizm karşısındaki eleştirel şiddeti; faşizm veya Nazizm hakkında sus pus oturması; ilkel kabilenin asli efendisi olarak Freud'un "üstinsan" kuramı; kalabalığı yönlendirebilecek bir aristokrasinin elitist politika ütopyası...), bu ontolojik karamsarlık, Freud'u ve Devrim'i kendilerine örnek alan psikanalistlerin kırmızı bayrağı altında yok olmaktadır.

Örneğin, Wilhelm Reich, 1927 yılında *Die Funktion des Orgasmus*'un [Orgazmın İşlevi] ilk versiyonunu yayımlar. Bu metinde, Freud'un nevrozların cinsel nedenlerine dair kuramının bir varyasyonu bulunmaktadır; ama bu kez, analizin kapsamı genişletilerek, analitik yöntem dahiline tarih unsuru da katılır. Freud, numenal açıdan düşünmektedir; alegoriler ve metaforlarla hokkabazlık yapmakta, bunları kavramsallaştırmaktadır; mitolojiye ve sembole, gerçek olana ve tarihe atfettiğinden çok daha büyük bir erk atfetmektedir. Düşüncesini, idealizmin klasik felsefi çerçevesi içine yerleştirmektedir. Reich ise, psikanalize tarihsel ve biyolojik bir içerik katar; hiçbir zaman bilinçaltı ile bilinçaltının içinde çalıştığı tarihsel koşullardan ayrı bir okuma yapmaz.

Eserin ilk baskısı, yaşgünü vesilesiyle Freud'a yazılan bir ithaf yazısıyla başlar: "Üstadım, Profesör Sigmund Freud'a, en derin saygılarımla..." Ancak, bu metnin daha sonraki baskılarda yer alacak olan genişletilmiş versiyonunda, "bastırmanın sosyal kökeni" veya "faşist mantıksız" gibi ifadeler, ithaf yazısının yazıldığı kişinin pek hoşuna gitmemiştir. Hele ki, orgazmı, yeniden şekillendirilebilecek bir topluluğun ayakbağı olduğu enerjinin boşaltımı olarak görmesi de cabası... Freud güdülerin medeniyet aracılığıyla bastırılmasının kesinlikle kaçınılmaz ve hatta gerekli olduğuna inansa da, Reich başka bir yol önerisi getirmektedir ve yapıtlarının başlıkları, öngördüğü programı açıkça haber verir: *Cinsel Devrim* veya *Gençlerin Cinsel Mücadelesi*, ya da Reich'in faşizmi radikal bir şekilde eleştirdiği büyük bir eser olan *Faşizmin Kitlesel Psikolojisi*... Yaptığı kınamalarda, aile ve Kilise'yi de ilişkilendirir ve bu iki otoritenin, faşizmle birlikte çalıştığını gösterir. Bu haliyle, Duce'ye dostane yazılan ithaf yazısından son derece uzak bir noktadayız...

Orgazmın İşlevi'nin ilk hali olan *Cinselliğin Anlamı*'nı yayımlama zamanı gelip çattığında, Freud, bu eseri kendi yayınevinde basmakta bir sorun görmez; yeter ki elyazması biraz da kısaltılsın... Buna karşın, *Mazoşist Karakter* başlıklı metin, Freud'u son derece gücendirir; çünkü burada "Bolşevik bir propaganda" (Eitingon'a mektup, 9 Ocak 1932) girişimi görmektedir. Reich, aslında, bu makalede, "ölüm itkisinin kapitalist sistemin etkinliği olduğunu" söyler. (Freud'un Ferenczi'ye mektubu, 29 Ocak 1932) Gerçi, kavramların aşkın doğasına önem veren Freud, psikopatolojilerin özellikle politik nitelikte fenomenal bir kökenbilimine girmeyi kabul edemez.

Freud Eitingon'a 20 Kasım 1932 tarihinde yazdığı bir mektupta, Reich'i, "bir baş belası" olarak tanımlar. Daha sonra, Freud'un yayınevi, Reich'in kaleme aldığı *Karakter Analizi*'ni yayımlamaktan vazgeçer. En sonunda, Freud'un onayıyla psikanaliz makamları, Nazi rejimi altında psikanalizin hangi koşullarda devam edebileceğini tanımlamak üzere nasyonal sosyalist rejimle müzakere ederlerken, Reich siyasi görüş olarak sol kesime yakın oluşundan dolayı dışlanır! Aslında, müşterileri Viyana'nın büyük burjuva sınıfından olan Freud'un aksine, Reich, fabrika işçilerini, hizmetçileri, işsizleri, ziraat işçilerini *bedava olarak* kabul ettiği bir psikanaliz kliniğinde çalışmaktadır. Anna Freud, Reich'ın Viyana'daki komünist toplantılarda psikanalizden söz etmesi karşısında üzüntülerini ifade etmiştir. Eitingon'a yazdığı bir mektupta, babasının kızı şöyle der: "Babacığım, Reich'ın dernekten çıkarılmasından çok mutlu olacaktır." (17 Nisan 1933) Reich, aynı yılın Temmuz ayında Dernek'ten çıkarılır. Nazilerle uzlaşabilirsiniz, ama bir komünistle asla...

Demek ki, Reich vakası şunu öğretiyor: Cinsel özgürlüğün gerekliliği, orgazmın yarattığı neşenin övgüsü, herkes için --özellikle de gençlerden başlayarak– cinsel eğitimin teşvik edilmesi, libidonun bin yıldır baskı altında tutulması olgusu ışığında, faşizm ve kapitalizme dair eleştirel bir okuma, nevrozların oluşması ve baskıcı eğitim aracı olarak aile içi kurallara bir saldırı, monogamik babaerkilliğin saygınlığının yitirilmesi, tüm patolojilerin kökeninde bulunan cinsel bir ahlakın teşvik edicisi olarak Judeo-Hıristiyanlığa karşı ciddi bir yükümlülük, Freud sonrası psikanaliz ile Sovyet-sonrası Marksizm arasında gerekli bir yoldaşlık, siyasi eylemler yoluyla yeryüzünde mutluluğu gerçekleştirme olasılığı, psikanalizin hazcı, cemaatçi ve salt erkinlik yanlısı amaçlar doğrultusunda kullanımı... 68 Mayıs olayları, benzer bir entelektüel dinamitin safına nasıl geçebildi?

Freudçu-Marksist ikinci bir ideolojik bomba da, savaş sonrası Avrupası'nda patladı ve bu bomba Herbert Marcuse idi. Freud'un ölümünün ardından geçen çeyrek yüzyıl içinde, Freud'un külliyatının ayrıntılarını bilmeyenler için, ABD'ye sürgüne gitmiş bu Alman filozof aracılığıyla, psikanalize bir kez daha özgürlükçü, salt erkinlik yanlısı, hazcı bir disiplin, Hıristiyanlığı dinamitleyebilecek, totaliterliğin her türünü, Nazileri veya Stalincileri şiddetle eleştirebilecek ve alternatif bir politikanın araçlarını sağlayabilecek bir düşünce görüntüsü verilmektedir.

Marcuse, kendisini Freudçu-Marksist alana getiren Reich'e çok şey borçlu olduğunu gizlememektedir. *Eros ve Uygarlık*'ın giriş bölümünde, Reich'in Cinsel Ahlakın Boygöstermesi adlı kitabını över; kitapta, Freud ve Marx, bir arada bulunması son derece olanaksız bir çift olarak bağdaştırılmaktadır! Bir diğer deyişle, şu iki iddia bir araya getirilmektedir: Toplum tarafından bastırılan bir libidonun varlığı ve haz ilke-

sinin, gerçeklik ilkesinin gücü karşısında yenilmediği, ancak haz ilkesinin de yeni bir gerçeklik ilkesini besleyeceği bir toplum sayesinde bu baskı ortamının sona erdirileceği olasılığına olan inanç...

Eros ve Uygarlık, "Freud'a Katkı" alt başlığıyla 1955 yılında yayımlanır. Peki, hedefi nedir? Psikanalizin değil, psikanalizin felsefesinin geliştirilmesi... Marcuse, bu metinde şu fikirleri geliştirir: Endüstriyel toplumun eleştirilmesi; içgüdüsel gereksinimler karşısında dizginlerin koyverilmesi; cinsel baskının ortadan kaldırılması; libidonun kapitalist aygıttan bağımsız kılınması; bireyin, gereksinimlerinin eksiksiz tatmini yoluyla özgürleştirilmesi; yaşam (dolayısıyla haz, dolayısıyla neşe) için mücadele edilmesi; haz ilkesinin gerçeklik ilkesinin doğruluğu halini almasını sağlayan bir şekilde, kültürün siyasi kullanımının teşvik edilmesi; verim anlayışına, tüketim toplumuna, ücretli işçilerin yabancılaştırılmasına son verilmesi... *Tek Boyutlu İnsan*, 1964 yılında yayımlanarak, çiviyi duvara biraz daha iyi yerleştirecektir. Eser, 1968 yılında Fransa'da yayımlanır.

Görünen o ki, Freud, ortadan kaldırmak gibi bir niyetinin olmadığı eski dünyanın sonunun geldiğini haber vermek üzere, "psikanalizin babası" olma rütbesini elinden alma iddiasındaki bu tür bir sol eğilimli Nietzschecilik içinde kendine bir yer bulamayacaktır. Anımsayalım ki, Freud aşırı karamsar tavır alışlardan yana tercihi koymakta ve psikanalizi, bireysel veya bireyci bir terapi olarak kabul etmekte; tarihsel bir endişe taşımaksızın, her şeyi edebi bir kurgu çerçevesinde ele almaktaydı. Ona göre, dünyayı değiştirmek gibi bir durum söz konusu değil. Divan, kuramsal açıdan bakıldığında, değiştirilmesi olanaksız bir dünyada daha iyi yaşama yollarını öğretiyordu.

Freudçu Marksizm'in Freud'dan cazip bir imaj yaratması, Freudçuluğa özgürleştirici kuramın şanının, psikanalize de devrimci bir boyutun kazandırılması, Reich ve Marcuse ile yaşanan bu küçük çaplı yön değiştirmenin ardından daha iyi anlaşılmaktadır. Ama, Freud'un somut olarak Reich ile çok az bir araya gelmesi, (benim tercihim olan) Freudçu Marksizm'in Freudçulukla ne denli zıt kutuplarda bulunduğunu göstermekte ve Marcuse'ün savlarının, Viyanalı doktora ne denli üzüntü verdiği tahmin edilmektedir. Freud'un Che Guevara, Marx ve Mao'nun yanında verdiği pozlar ise, psikanalizin 20. yüzyıldaki iyi şöhretine çok katkıda bulunmuştur; ancak bunun için Freud'u okumamış olmak gerekiyordu...

İşte, bir yüzyıl boyunca psikanalizin başarısını kısmi olarak açıklayabilecek beş neden: *Seks:* bin senedir çilekeş idealin tahakkümündeki düşünce dünyasına, cinselliğin adeta kilidi zorlayarak girişi; *iki ağzı keskin kılıç:* önce Avrupa ardından da dünyadaki kültürel alanı egemenlik altına almak üzere, disiplini militan bir şekilde kurup düzenlemek için duyulan kararlı, kasten ve ürkek istek; *din:* Freud'un serüveninin, sözümona sınanmış bir soterioloji önerisiyle birlikte dinsel şemalar üzerinde kurul-

ması; *kairos**: bir diğer deyişle, bir öğretinin nihilizmi ile yüzyıl sonuna veya bin yılın sonuna denk gelen bir çağın nihilizmi arasında bir denklik kurmaya elverişli bir an; ne Freudçu ne de Marksist olan *Freudçu Marksizm*'in, Freud'a, Freudçuluğa ve psikanalize, kendinden bile yorgun düşmüş bir dünyada bir salt erkinlik yanlısı aura yarattığı yönündeki yanlış anlaşılma

İronik bir şekilde, bu eseri sonlandırmak için bizzat Freud'un kendisine üç kez çağrıda bulunabiliriz. *Birinci olarak:* Freud, *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nde, yanılsama ile hata arasındaki farkı açıklıyor. Yapılan bir hata, yanlış bir nedenselliğin var olduğunu sanmaktadır. Örneğin, bir süprüntü yığını içindeki canlı bir haşaratı diriltmek veya bir nörolojik hastalığı, cinsel bir ahlaksızlıkla açıklamak gibi... Yanılsama ise, mahrem bir dileğe karşılık gelir: Christophorus Colombus, Amerika'yı keşfettiğinde Hindistan'a doğru yeni bir deniz yolu bulduğunu sanmıştı; veya bazı Alman milliyetçiler, sadece Hint-Avrupalıların kültüre ehil olabileceğini iddia ederler; ya da simyacılar, kurşunu altına dönüştürebileceklerini sanmışlardı. Çünkü, tüm bunlar, son derece güçlü bir dileğin içine kök salmakta; kurgu, "psikiyatrideki baş döndürücü fikri" (XVIII. 171) andırmaktadır.

Dinler hakkındaki anlatısına şu şekilde devam etmektedir: "Tüm bunlar birer yanılsamadır; kanıtlanamaz. Onları kimse gerçek olarak kabul etmeye veya inanmaya zorlanamaz. İçlerinden birkaçı son derece olağandışı olup, deneyimlerimiz tarafından tüm zahmetleriyle bizlere öğretilen dünya gerçekliğine dair her şeyle çelişmekte ve –psikolojik farklılıkları dikkate almak suretiyle– ölçüsüz fikirlerle kıyaslanabilir bir görünüm sergilemektedir. İçlerinden çoğunun gerçeklik değerini yargılayamayız. Kanıtlanamadıkları gibi, çürütülemezler de..." (XVIII. 172)

Haydi, biraz da gülelim: Günü geldiğinde gelmesi beklenen tüm eleştiri ve saldırıları zamanında önleyebilmek için (ne de olsa, yanılsamaların üzerindeki örtüyü yırtarken, sofuların öfke ve kin oklarının üzerine çekilmesi an meselesidir...), Freud şöyle yazar: "Din ile ilgili sorular söz konusu olduğunda, insanlar, olası her türlü namussuzlukların ve entelektüel münasebetsizliklerin suçlusu oluverirler." (XVIII. 173) Psikanalize uygulamak üzere, Freud'un bu analizinin ilk aşamasını harfi harfine ele alabilir miyiz?

Çünkü aslında, Freudçuluk, doğrudan metne gidip bakma çabasını gösteren ve kuruluş tarafından yeniden ele alınıp düzeltilen, daha sonra yayılan "din kitapları"nı (tıpkı, mantığın kendine has düzeniyle yönlendirilen bir aklın salt kullanımından elde edilen sonuçlarla çelişen tutarsızlıklar üzerine kurulu, aksi kanıtlanamayan bir yanılsama misali) okumakla yetinmeyen kişiye görünmektedir. Asli kabulün, bilinçdışı onayın ve üzerinde düşünülmemiş inancın nesnesi, yaşamını veya zihinsel bekasını

* Yunan mitolojisinde fırsat tanrısı. (ç.n.)

düzenlemek üzere varoluşçu bir gereksinim olarak psikanaliz, din ile aynı yasalara uyar: Bireyi yatıştırmaya yardımcı olur; gerçekliğe dair en tasasız arzuları canlandıran bir art-dünyanın varlığına inanırmışçasına, insanın üzerindeki yükü hafifletir. Burada arzu ön plana geçer; gerçekliğin ortaya çıkma hakkı yoktur. Lourdes'daki* mağaranın girişine asılı olan koltuk değnekleri, suyun –kutsanmış olmak koşuluyla– iyileştirme gücü olduğunu kanıtlarken, iyileştirme gücü olan şamanın var olduğu bir ortamda söylenen bir söz, niye iyileştirmesin? Ama mucizelerin tanığı olarak asılan protezlerin miktarı, Tanrı'nın varlığının veya tüm Kilise öğretisinin gerçekliğinin bir kanıtı olabilir mi? Buna inanmamak gibi bir güçsüzlük gösteriyorum...

Freud'a yapılan ikinci bir atıf aracılığıyla, onun 1937 yılında *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme*'de yazmış olduklarına bir kez daha hak vererek bu kitabı tamamlıyorum: "Ego ile yaşanan bir itki çatışmasını veya egoya yönelik patojen nitelikte itkisel bir talebi, terapi yoluyla tamamen ve kalıcı olarak ortadan kaldırmak olanaklı mıdır? Tüm yanlış anlaşılmaları engellemek amacıyla, söz konusu formülle –itkisel bir talebi kalıcı bir şekilde ortadan kaldırmak– anlatılmak isteneni daha çok açımlamanın, yararsız olmayacağı fikrindeyim. Elbette, bir daha hiçbir zaman kendinden söz ettirmeyecek denli bir yok oluşa sürüklemek değildir sözü edilen... Çünkü, böyle bir durum genellikle olanaksızdır ve zaten arzu edilmez." (240) Bunu daha kısa ve doğrudan söyleyelim. Soru şu: Psikanalizin iyileştirici gücü var mıdır? Yanıt şu: Hayır. Ayrıca: Zaten, böyle bir şey arzu edilmez. Peki, neden dersiniz? Hastanın yararı için mi? Hiç kuşkusuz...

Bu kitap, *üçüncü bir metin* okumasıyla sonlanacak. Freud'un çözümlemesi uyarınca, psikanalizin, deneyimin öğrettiği gerçekliğe karşın ve hatta ona karşın ortaya çıkan arzunun coşturduğu dileğin büyük başarısıyla tanımlanan bir yanılsama gibi düşünülebileceğini öneren; seksen bir yaşına gelmiş olup, sürgünde ölmesine birkaç ay kala artık şan, şöhret, para pul, Nobel ödülü, madalyalar, başarı heykelleri, anı plakaları gibi endişelerinden sıyrılan; artık tek endişesi gerçeklik olan, psikanalizin iyileştirmediğini, çünkü itkisel bir talepten dolayı psikanalizin hiçbir zaman sonlanmadığını kabul eden bir Freud'un iddiasını kabul ettikten sonra, bize düşen tek şey, yakında ölecek olan bu yaşlı adamın son düşünceleri üzerine odaklanarak, *Psikanalizin Özeti*'nden alıntılandırılmış bir görüş üzerine biraz kafa yormaktır.

Freud, terapisinin etkilerinin sınırlarını açıkça ortaya koyuyor; psikanalizin her şeye kadir olmadığını, mutlak şekilde iyileştirmediğini, her derde deva olarak görülemeyeceğini, onun da hatalarının olabileceğini ve analiz karşısında gösterilen di-

* Fransa'da bulunan ve dünyanın en ünlü hac yerlerinden biri olarak sayılan bir mağara. Söylenceye göre, Meryem Ana, 1858 yılının Şubat ayında, bu mağarada bir genç kıza görünür. O zamandan beri, her yıl bu mağaraya binlerce kişi şifa bulmak, iç huzura kavuşmak gibi nedenlerle ziyarette bulunurlar. (ç.n.)

rencin de yüksek olduğunu biliyor: "Şunu itiraf edelim ki, zaferimiz kesin değildir; ama en azından, niçin kazanmadığımızı da genel hatlarıyla biliyoruz. Bizim araştırmalarımızı terapötik bir açıdan ele almak istemeyenler, belki de böylesi bir itirafın ardından bizi küçük görecekler ve bize sırtlarını döneceklerdir. Terapötik olanın bizi ilgilendiren tek unsuru, psikolojik yöntemlerden ne ölçüde yararlandığıdır; zaten şu an için, elinde başka yöntem de bulunmamaktadır. Belki gelecekte bazı kimyasal maddeler yardımıyla, enerji miktarları ve bunların psişik aygıtın içinde paylaştırılmaları konusunda doğrudan harekete geçmeyi öğrenebiliriz. Belki de, henüz emin olunmayan terapötik olasılıklar keşfedeceğiz. Bununla birlikte, şu an için elimizdeki tek araç, psikanalitik teknik olarak görünüyor. Bu yüzden de, tüm kısıtlamalara rağmen, bu yöntemi hiçbir şekilde küçümsememek gerekiyor." (51)

Külliyat, bu son derece yoğun, aşırı inceltilmiş, arındırılmış, netleştirilmiş, yavan bir hale getirilmiş, sadece öze ilişkin görünen kitapçık ile sona eriyor. Tıpkı, can çekişen birinin, artık hiç titremeksizin mezarına yaklaşması gibi... Hatta, ölüm yüzünden sonlanmayan cümleyi cisimleştiren üç noktalar yerine, artık bu noktada Freud'un eserini düşünme zamanı gelmiştir. Onun sözcüğünü kullanırsak, onu *küçümsemek* mi gerekir? Elbette hayır... Ama, yapılması gereken, onu efsanelerin örgüsünden çıkarmak ve bir yüzyıl boyunca içinde yer aldığı tarihe dahil etmek, bu sırada da kaçınılmaz bir şekilde gündeme gelecek ve günün birinde geçersiz olacak olan diğer önermeleri beklemek... *Freud'un Nietzsche-usulü psiko-yaşamöyküsünün anlamı, burada yatar...*

Tam da bu noktada, Nietzsche'nin, Freud'un dostu olan Lou Salome'ye mektup yazarken verdiği dersi hatırlayalım. Kendisi, Bale Üniversitesi'ndeki bir dersi sırasında, felsefi sistemler arasındaki ilişkilerin, onları yazan kişilerin bireysel eylemlerine indirgendiğini anlatıyormuş: "Bu sistem çürütülmüş ve ölmüştür – ama, onun ardında bulunan kişilik, çürütülememektedir; onu öldürmek olanaksızdır." Dün Platon için geçerli olan, bugün Freud için geçerlidir. Ölülere sadakat, onların küllerine bağlılık değil, kendilerinden sonra olanak tanıdıkları yaşamda etkinlikte bulunmak demektir.

Argentan, kış mevsiminde bir gündönümü.

KAYNAKÇA

- 1 -

Her şeyi bir düzen içinde okumak gerek... Jean Laplanche'ın bilimsel yönlendirmesi altında Freud'un PUF tarafından yayımlanmış *Külliyat*'ının baskısı üzerinde çalıştım. Bir hagiografya yazmak istemediğimi biliyordum; bu yüzden de tek bir kavramın her yerde aynı şekilde çevrilmesine önem verecek şekilde, bütünü uyumlaştıran yeni çevirileri tercih ettim. Çünkü, kavramların sofistik sürgülenme mantığı içinde, bir Almanca sözcüğün Fransızca olarak ifade ettiği anlam doğrultusunda çevrilemeyeceğini, daha net bir çeviri yapmak uğruna, metinde söylenenin dışında, daha çağdaş, daha doğru, daha uygun ve daha farklı bir şey söyleme kisvesi altında dalkavuklarca yapılan bilgiç ve ukala çevirilerin geliştirilmesi gerekiyordu.

Bu şekilde, *Psikanaliz Tekniği*'nin (62) çevirisi için Anne Berman'ın kullandığı o ünlü "kararsız dikkat"in bir sorun yarattığını ayırt etme fırsatı edindim; çünkü analiz edilen ile temas halinde olan bilinçaltı olduğu sürece, tam da bu "kararsız bilinçaltı" yüzünden, analiz çalışmasını kullanmaya fırsat kalmadan psikanalistin seans sırasında uyuklayabileceği ve hatta uyuyabileceği açıkça görülüyordu. Dolayısıyla, benim dağarcığımda, psikanalizin *dikkatsiz kulak* olarak çevireceğim şeyi gerekçelendirmek için, her türlü parçanın bir araya getirilmesiyle üretilmiş bu kavramın yarattığı dehşeti ortadan kaldıracağı sanılan şeyi "eşit dikkat" olarak çevirmek gerekir. Freud, "kararsız dikkat"in gerekli olduğu, çünkü, "böylelikle, her gün saatler boyu elimizde bulunduramayacağımız bir dikkat çabasından tasarruf etmemizi sağladığını" belirtmektedir. Bu el çabukluğuyla yapılan hokkabazlık gösterisine katılmak için, Alain Abelhauser'in *Ornicar* adlı Freudçu bir dergide yayımlanan makalesine ("Un chien de ma chienne" – *Dişi Köpeğimin Bir Erkek Köpeği*) bakılabilir.

Meteliğe kurşun atan bir delikanlı, ardından da meteliksiz bir öğrenci olarak, Freud'u cep kitaplarıyla keşfettim ve *Cinsellik Üzerine*'nin şairin eşi Blanche Reverchon-Jouve tarafından yapılan çevirisinin veya *Psikanalize Giriş, Totem ve Tabu, Günlük Yaşamın Psikopatolojisi, Psikanalize Dair Beş Ders* adlı kitapların, meşhur filozofun babası Dr. Simon Jankelevitch tarafından yapılan çevirisinin veya *Yaşamım ve Psikanaliz, Psikanaliz Denemeleri* veya *Jensen'in "Gradiva"sında Görülen Rüyalar ve Sayıklama*'nın, Freud'un çok yakın dostu Marie Bonaparte tarafından yapılan çevirisinin, Freud'un eserine doğrudan bir erişimi önlemediklerini hissettim.

Ama, doğru metinleri okumadığımı söylemek istemiyorum: Burada yirmi ciltlik eser ve bir terim sözlüğü ve dizin bölümü ile kurulan bir yapı söz konusudur. Külliyat üzerinde yaptığım okuma, 2009 yılı Haziran ve Aralık ayları arasında gerçekleşti. Bu durumda, külliyata dair hazırlanan bu baskıda önemli metinler eksik kalmış oluyordu. *Günlük Yaşamın Psiko-*

patolojisi, cilt V, *Espriler ve Bilinçaltıyla İlişkileri*, cilt VII, *Musa ve Tektanrıcılık*, *Psikanalizin Özeti*, cilt XX. Tüm bunları, cep baskılarının çevirilerinden okudum. Bazı çeviriler ise, değerli olmalarına karşın, yapmacık gözüktüler gözüme... Örneğin, "arzu" kelimesi yerine "nostalji" sözcüğünü kullanıyorlardı. Dolayısıyla, Marie Bonapart'ın çevirdiği şekliyle *Espriler ve Bilinçaltıyla İlişkileri* yerine, Jean Laplanche'ın ekibinin isteği üzerine *Nükte ve Bilinçaltıyla İlişkisi* adlı çevirisini okuyacağız. S. Jankelevitch'in çevirisiyle *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'ni değil, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi Üzerine*'yi okuyacağız. Anne Berman'ın çevirisiyle *Musa ve Tektanrıcılık*'ı değil, *İnsan Musa ve Tektanrıcı Din*'i okuyacağız. Tüm bunların her şeyi değiştireceğine güvenin...

Marie Bonaparte'ın çevirisiyle *Yaşamım ve Psikanaliz*'i okumuş olanlar, belki de bilmeden, Femand Cambon'un *Sigmund Freud présenté par lui-même*'ini [Sigmund Freud Kendini Anlatıyor] okumuş olurlar. Dahası, *Öz-Tanıtım*'ı da okumuş olduklarını –hem de tırnak işaretlerine dek (!)- kesinlikle bilmiyorlardır! Çünkü, ilk kez 1925 yılında *Günümüz Tıbbı, Kendini Tanıtıyor* başlığı altında yayımlanmış olan metnin aynısı söz konusu... İyi niyetli okuru sarsacak bir durum bu... Bireysel propaganda açısından bir anıt niteliğindeki bu metin, dipnotlarla birlikte bir kez gözden geçirilecek ve Freud'un kendi kendine inşa ettiği efsaneyi gözler önüne serecektir: Metinde, gerçek olarak bilinen şeylerin çoğunun zıttına yer verilmiştir. Ama hüküm süren hagiografya ve eleştiri karşıtlığı ortamında, gerçekten eleştirel bir baskı oluşturmak yerine, çevirilerin sayısını artırmak tercih edilmiştir.

Aynı zamanda PUF'un "Psikanaliz Kütüphanesi" koleksiyonu altında yayımladığı metin derlemelerine de başvurdum. Böylelikle, Anna Berman'ın çevirdiği *Psikanaliz Tekniği* başlığı altında, şu metinlerin bir derlemesini okuyacağız: *Freud'un Psikanaliz Yöntemi*, *Psikoterapi Hakkında*, *Analitik Terapötiğin Geleceğine Dair Perspektifler*, *"Vahşi" Psikanaliz Hakkında*, *Rüya Yorumunun Psikanalizde Kullanımı*, *Aktarım Dinamiği*, *Analitik Tedaviye Dair Doktorlara Öneriler*, *Psikanaliz Tedavisi Sırasındaki (Daha Önce Anlatılan) Hatalı Kabul*, *Tedavinin Başlangıcı*, *Yeniden Anımsama, Yineleme ve Kendi İçin Kendi Üzerine Çalışma*, *Aktarım Aşkı Üzerine Gözlemler*, *Psikanalitik Terapinin Yeni Yolları.* Bu aşırı tutarlı görünümdeki bütün, başlığın da haber verdiği şeye erişimi gerçek anlamda sağlıyor. Freud, çok fazla makale yazmıştır ve birçok kitabı da, bu makalelerin derlenmesinden oluşmaktadır. Külliyatının 6000 sayfalık içeriğine doğru dağılım, kronolojik anlamıyla külliyatın bir okumasının sistematik bir okuma yöntemiyle gerçekleştirilmediği durumda kendisine çare bulmaktadır. Kendi adıma, her şeyi belli bir düzen içinde okudum ve bu şekilde de, eksiksiz bir okuma olmaksızın, Freud'un ve pohpohçularının yarattığı efsaneye uzun süre boyunca inanılmaya devam edileceğini anladım.

Sigmund Freud açısından bir yaşamı, bir eseri ve aynı zamanda yarım yüzyıldan uzun süren analitik bir uygulamayı sonuçlandırdığını gördüğüm başlıca makale ise, *Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme* oldu. Makale, J. Altounian, A. Bourguignon, P. Cotet ve A. Rauzy tarafından çevrilmiştir ve PUF'un "Psikanaliz Kütüphanesi"nde yer alan *Résultats, idées, problèmes* [Sonuçlar, Düşünceler, Sorunlar] (1921-1938) adlı ikinci cildinde yer almaktadır. Aynı zamanda, külliyatın XX. cildinde de yer alacaktır.

10/18 yayınları için Marie Tadié tarafından yapılmış çeviride, William C. Bullitt ile birlikte yazılan bir metin olan *Başkan Thomas Woodrow Wilson, Psikolojik Portre*'yi okudum.

Yaşamöyküsüz hagiografyalar. Üniversitedeki psikanaliz çalışmalarım sırasında, Ernest Jones tarafından kaleme alınmış olan *Freud Yaşamı ve Eserleri*, disiplinin kökenlerini anlamak için okunması gerekli bir takviye kitap idi. Üç cildi –(I) *Gençlik Yılları* (1856-1900), (II) *Olgunluk Yılları* (1901-1919), (III) *Son Yıllar* (1919-1939)– ardından yazılan yaşamöykülerin büyük bölümünün temel dayanağını teşkil etmektedir; çünkü yaşamöyküsü yazarının görevi, genellikle, bir çift makasın ve bir tüp yapıştırıcının temel aracı oluşturduğu bir etkinliktir...

Bununla birlikte, bu hacimli yayın (çev. Liliane Floumoy), gerektiği şekilde hazırlanmış bir efsanedir: Unutuşlar, yalanlar, uydurmacalar, uyumsuzluklar, taraf alışlarla dolup taşar. Burada da eleştirel bir basımının eksik olduğu görülmektedir. Örneğin, niçin bir süreliğine Fliess ve Freud'u meşgul eden ve ikilinin yazışmalarında da tanıklık ettiğimiz –ne de olsa Jones onu tanıyordu; çünkü onun adının karalanması sürecine katkıda bulunmuştu– Emma Eckstein'in ismi, bu 1500 sayfa içinde yer almıyor? Bu kurbanın iki kafadar tarafından katledilmesi, hiçbir hagiografyada yer almamaktadır.

Ernest Jones'un bu çok kalın kitabı, bir karşıt bilgilendirme veya dezenformasyon modeli teşkil eder. Efsanevi bir yapılandırma sürecinin prototipidir: Yaşamını, bakir bir kıtayı keşfetmeye adamış bir kahramanın yaşamı ve ölümü. Peki, ya gücünü nereden alır? Dehasından, sadece dehasından... Bu yapıda yer alan ithaf yazısı da şu şekildedir: "Anna Freud'a; ölümsüz bir dâhinin, ona yaraşır kızına." Önermenin, tarihsel olmaktan ziyade hagiografik olduğunu, daha iyi kimse ifade edemezdi... Burada da, bu eserin eleştirel bir basımı, ilginç bir epistemolojik çalışma oluşturacaktır: Bilimi rehin alarak mitoloji nasıl üretilebilir? Freud'un, *Totem ve Tabu* ile birlikte "bilimsel mit"ten, *Musa ve Tektanrıcılık* ile birlikte ise "tarihsel bir roman"dan söz edebildiği anlaşılıyor. Dolayısıyla, Jones, gayretli bir öğrenci olmuştur.

Atlas Okyanusu'nun diğer yakasındaki eleştirel çalışmalar ise, efsaneyi çok erken bir tarihte, 1970'li yıllarda zedelemiştir. Öyle ki Peter Gay'in yazdığı yaşamöylüsü (*Freud - Bir Yaşam*) (çev. Tina Jolas; yay: Hachette), içine eklemlenmesi zorunlu olan bir şeyi ürkekçe dikkate almaktadır. Ernest Jones'un üzerinde sessizliğini koruduğu itilaflı veya gerçekten yanlış noktalarda, Peter Gay, bu konuda bilgi sahibi olmayanların göremeyeceği, son derece ince bir diyalektiği ortaya koyuyor ve böylelikle, üzerinde birikmiş tozu alarak, Jones'un entrikalarını olduğu gibi korumaya çalışıyor. Bu 800 sayfa içinde herhangi bir özel başkaldırıya rastlanmıyor. Fransızca yazılmış önsözde, editoryal açıdan tutulan taraf belirtiliyor. Catherine David imzalı önsözün başlığı ise, "Hangi Hakla?"... Önsözün daha sekizinci satırında şunu öğreniyoruz: "Freud, hatalarını kabul etmeyi bilirdi; bu onun en yüksek meziyetlerinden biriydi"... Bu durumu bilenler ise, ikonun parçalara ayrılmak yerine, aslında heykelin cıvatalarının sıkılacağını anlarlar. Ötekiler, yani uydurmacanın uçsuz bucaksızlığını göz ardı edenler için, biraz daha beklemek gerekir: Eleştirel bir yaşamöyküsü, elbette burada da eksiktir. Psikanalist Gerard Huber'in yakın zamanda *Le Bord de l'eau* adlı yayınevi tarafından yayımlanan, 920 sayfalık devasa çalışması *Si c'était Freud. Biographie psychanalytique* [Dersimiz Freud. Psikanalitik Yaşamöyküsü] ise, bu hagiografik akımın içinde yer alıyor. İlk bölümün ilk cümlesinden belli: "İsmi Kutsal kitaplarda geçen bir patriğin soyağacını irdelersek", vs...

Yöntem olarak nefret. *Bir Putun Alacakaranlığı*'nın başlangıç bölümünde, Paris'teki ciddi yayınevlerinin –*Gallimard, Presses universitaires de France*–, cep kitabı yayıncılarının desteklediği Freud efsanesine, son sınıfta bakalorya felsefe programları, ardından lisedeki yirmi yıllık eğitmenlik yaşantım, daha sonra da üniversitedeki derslerim sırasında nasıl yenildiğimi anlattım. Artık, kaynakça açısından gözümü nasıl açtığımı söylememin vakti geldi.

2005 yılında *Livre noir de la psychanalyse*'in [Psikanalizin Kara Kitabı] *Freud'suz yaşamak, düşünmek ve daha iyi hissetmek* alt-başlığıyla *Les Arènes* yayınevi tarafından yayımlanması, basında çığ gibi yazı çıkmasına neden oldu. Özellikle düzenli olarak okuduğum gazetelerde yer alan birkaç ayrıntılı eleştiri incelemesini okudum ve tüm bu inceleme yazıları, söz konusu eseri, o meşhur BDT'lerin (Bilişsel Davranışsal Terapiler) özendirilmesi amacıyla, Freud'a ve psikanalize karşı yazılmış bir yergi metni olarak tanıtıyorlardı. Bu yazılardan bazıları, Yahudi düşmanlarıyla iyi ilişkiler içindeki kişilerin katkılarıyla hazırlanmıştı. Freud'a karşı kişisel bir nefret dokusu örülmüştü. Olgusal hatalar ve tahminlerin bir bileşkesiydi. Basında okuduklarım kadarıyla, bu kitabı satın almaya ve onu okumaya pek heveslenmedim: Sürekli azarlanacağını bile bile, bu 832 sayfalık yayını okumak, benim tarzım olmayan bir mazoşizm anlamına gelirdi.

Örneğin, bu kitabı Elisabeth Roudinesco'nun kaleminden okumuştum; okumaz olaydım. Şöyle yazıyordu mesela: "Freud, bu kitapta yalancı, kalpazan, aşırmacı, ikiyüzlü, propagandacı, ensest bir baba olarak tanıtılmaktadır." (*L'Express*, 5-14 Eylül 2005). Aslında bu şekilde söylendiğinde, darbeler birbiri ardı sıra yağmaya başlıyor ve o raddeye varıyor ki, tam olarak itiraf edemeseniz de, kitabı elinizin tersiyle itesiniz geliyor. Bir gün bir radyo yayınının sonunda bilmem hangi kitap hakkında bana danışılmış ve Freud'u yalancı, propagandacı, cinsiyet-onur-para takıntılı biri olarak tanıtan "Kara Kitap davası"na dair görüşüm istenmişti. Konuşmamın son cümlesi, böylesi görüşlerin saçmalıktan ibaret olduğu yönündeydi. *Bu cümleyi söylemiş olmaktan pişmanım:* Çünkü, Freud'a yakıştırılanlar, meşru ithamlardır. Ve bu yönde iddialarda bulunanların, retçilerinkinden farklı birtakım kanıtları ve argümanları vardır. Nefret, Freud karşıtlarının değil, psikanaliz savunucularının tarafında yer alır.

Jacques-Alain Miller'in yönetiminde, *Anti-livre noir de la psychanalyse*'i [Psikanalizin Karşıt Kara Kitabı] yayımlamışlardır. Bu, benimsedikleri yöntemi gösteren medyatik bir girişim olmuştur. Çünkü 2006 yılı Şubat ayında yayımlanan bu kitap, *Kara Kitap*'a kolektif olarak yanıt verme iddiasındadır. Mantık açısından bakıldığında, 2005 yılı Eylül'ünde yayımlanmış bir kitap hakkında 2006 yılı Şubat ayında yayımlanan bir metnin, bu tarihler arasında yazılmış olması gerekir. Oysa bu 47 metnin büyük bölümü, 9 Nisan 2005 tarihindeki "Anti-BDT Forumu" sırasında tanıtılmıştır. *Psikanalizin Kara Kitabı*'nın ortaya çıkışından beş ay önce yani! Bu konferansın varlık sebebi olan Freudçu Dava Okulu, *okumadığı bir kitabı bahane ederek,* davranışsal terapilere karşı militan bir çalışmanın geri dönüşümünü gerçekleştirmekle yetinmiştir. *Kara Kitap*'ın ismi neredeyse hiç anılmamıştır; 300 sayfalık kitapta sadece dört kez...

Ulusal Sağlık ve Tıbbi Araştırma Enstitüsü'nün raporu karşısında canları sıkılan psikanalistler (ne de olsa bu raporda, psikoterapi alanındaki terapötik başarıda, BDT'lerin birinci olmasına rağmen, psikanalistlerin son sırada geldiğinden söz edilir), 2005 yılı Ağustos'undaki gizli konferanslarının reklamını yapma olanağını bulurlar. Onların *Karşıt Kara Kitap*'ı, en

nazik terimle reklamın, gerçekçi olmak gerekirse propagandanın en asli kurallarına uymuş olur.

Gerçi, *Kara Kitap*'ın 47 yazarından sadece dokuzu bilişsel davranışsal terapiden yanadır –içlerinden biri de dostum Didier Pleux'dür... BDT'leri savunmak için bu kitabı bir savaş makinesine dönüştürmenin bir gereği yok. Ama dikkati bu noktaya çekerek, tartışmayı bu konu üzerine odaklayarak, Freudçuların, Freud'un *bir yalancı, kalpazan, aşırmacı, ikiyüzlü, propagandacı ve ensest bir baba* olmadığını, kanıtlar getirmek suretiyle ortaya koymalarını sağlar.

Eğer bu iddialar birer iftira ve yalan ise, birbirleri ardı sıra ele alınmaları ve hatalı olduklarının, argümanlar eşliğinde, nefret ve küçümseme duygularından arınmak suretiyle gösterilmesi yeterlidir. Oysa, bu konular *Psikanalizin Karşıt Kara Kitabı*'nda hiçbir şekilde ele alınmamıştır. Bunun da bir nedeni vardır: *Kara Kitap*, sağlıklı ve yararlı bir tartışma önermekteydi: rakipleri ise, böyle bir tartışmanın gerekli olmadığına karar verdiler.

2005 yılında *Navarin Editeur*'den yayımlanan ve Elisabeth Roudinesco'nun kaleme aldığı bir kitapçık olan *Pourquoi tant de haine? Anatomie du "Livre noir de la psychanalyse"* [Bunca Nefret Niye? "Psikanalizin Kara Kitabı"nın Anatomisi] ise, eğlenmek için okunabilir. Eğlencelidir; çünkü tenefüs saatleri boyunca gerçekleşen en büyük psikanaliz keşfinin, yani aslında "o laf söyleyenin kendisidir" demenin burada ne kadar mükemmel işlediği görülecektir... Çünkü nefret, efsanenin savunucularının yanındadır; bu küçük kitapta da, bunu görürüz. Ancak, tarih çalışması yapan kitaplarda böyle bir durum söz konusu değildir.

Kara Kitap'ın basına yansıyan yorumlarından oluşan kalın mı kalın basın dosyası –ki 200 sayfadan fazladır– Fransız basını ve entelektüel kesimden birkaç iyi tanınan ismi için bir yüzkarasıdır ve bu isimler, bir kez daha küçülmüşlerdir... Ama, zaten buna alışkındırlar. Kolektif halüsinasyonların sözümona *büyük basının* suç ortaklığına devam etme şekli, Bourdieu tarzı bir analizi gerektirmektedir.

Bu kitap ve bu polemik hakkında gerçek bir gazetecilik çalışması gerçekleştirmiş olan ve mesleğin onurunu kurtaran Laurent Joffrin'in ve *Nouvel Observateur*'ün entelektüel dürüstlüğünü özellikle belirtmek gerekir. 15-21 Eylül 2005 tarihli baskıya bakınız. Elisabeth Roudinesco, Laurent Joffrin'in metnine yanıt verir ve başlangıçtaki eleştirisinin ardından, "tüm bu polemiğin nesnesi olan esere yönelik olmayı hak eden esaslı bir eleştiri" yapılması çağrısında bulunur. Bu "esaslı eleştiri", 2010 yılında halen yapılmayı bekler. Elisabeth Roudinesco ile hemfikirim; günün birinde, konuyu olgun bir şekilde ele almak için hakaret, sataşma ve polemik alanını terk etmek gerekir.

- 4 -

"Freud-sonrası Aufklärer'ler". *Pychothérapie - Trois approches évaluées* [Psikoterapi - Üç Yaklaşım İncelemesi] (Inserm, 2004) başlığı altında yayımlanmış kolektif uzmanlığı okuyacağız. İdari niteliğinden dolayı pek kolay okunmayan bu çalışma, kaygıyla bağlantılı sıkıntılar, mizah ve yemeyle ilgili davranışlar (anoreksiya ve bulimiya), kişilik, alkol bağımlılığı ve şizofreninin yarattığı sonuçlarla ilgilenir.

Freudçuların bir başka eseri de, bilim adamlarının bunaltıcı raporuna karşı yayımlanmıştır: Jacques-Alain Miller ve Jean-Claude Milner imzalıdır. Başlığı da *Voulez-vous être évalué*

[İncelenmek İster misiniz?] olarak konmuş; Bernard-Henri Lévy tarafından yönetilen Grasset yayınlarından, "Figürler" koleksiyonundan çıkmıştır. Bernard-Henri, Philippe Sollers ile birlikte, Freudçu davaya destek vermeyi becerememiş; *Ornicar?*'da (51. sayı, XXXIX. sene) bir müdahale yazısı kaleme almıştır.

Okuru ayrıntılarla boğmamak için, *Kara Kitap*'ı etraflıca incelemeyeceğim. Kırk yedi tane müdahale yazısı, bütünsel bir türdeşlik yaratamaz. Makalelerin hepsi, ne aynı düzeydedir, ne de aynı entelektüel talepte bulunur. Ama, Catherine Meyer'in editoryal çalışması, Freud-sonrası Aufklärer'ler olarak isimlendireceğim şeyin tarihi açısından önem kazanmış, önem kazanmakta ve önemini de sürdürecektir.

Mikkel Borch-Jacobsen'in çalışması üzerinde biraz durmak istiyorum; çünkü bu çalışma, bendeki uyanışın tetikleyicisidir. Öncelikle, *Souvenirs d'Anna O - Une mystification centenaire* [Anna O.'nun Anıları - Yüzyıllık Bir Kandırmaca] (Aubier yayınları, 1995), ardından da Sonu Shamdasani ile birlikte, *Le Dossier Freud - Enquête sur l'histoire de la psychanalyse* [Freud Dosyası - Psikanalizin Tarihi Hakkında Soruşturma] (Les Empêcheurs de penser en rond yayınları, 2006) gelir. İlk eser, onun ifadesiyle, "ilk psikanaliz yalanı"nın nasıl ortaya çıkarıldığını anlatır: Kalpazanlıklar, gerçeği farklı biçime sokmalar, mistikleştirmeler, aslında her şey isimsiz bir büyüklenme eşliğinde... İkinci eser ise, Freud'u bunaltan dosyanın koşullarını ortaya atar: Disiplinin kökeni olarak kurgusallıktan özçözümlemeye, tarihçilerin çalışmasını engellemek üzere arşivler üzerinde yasaklamalar getirilmesine, hiçbir zaman iyileşmemiş olmasına rağmen tedavi edilmiş olarak tanıtılan vakalara, Ernest Jones'un hagiografya girişiminden, aslında evrensel olarak tanıtılan psikanalizden başkası olmayan "özel bilim"e dek her şeyi öğrendikçe, belimiz bükülüyor...

Okumalarım sırasında, Mikkel Borch-Jacobsen ile tanışma fırsatı buldum. Kendisi, dikkatli bir okur olarak, yayımlanmadan önce çalışmamı okudu ve elyazmasındaki hataları düzeltti. Ayrıca, bu süreçte tanıştığım Jacques Van Rillaer de, çalışmamı okuyarak ve değerli saptamalarını ileterek, beni onurlandırdı. Her ikisine de teşekkürü borç bilirim.

Les Illusions de la psychanalyse'in [Psikanalizin Yanılsamaları] (Pierre Mardaga yayınları, 1980) yazarı Jacques Van Rillaer de, konu hakkında bilgisine başvurulan kişiler arasında yer almaktadır. Freud'u okumak için bizzat Almanca öğrenmiş ve tezini savunduktan sonra psikanalist olmuş; didaktik bir analiz gerçekleştirip, on yıl boyunca Belçika Psikanaliz Ekolü'nün üyesi olmuştur. Daha sonra, tüm bu maceranın aslında bir yanılsamadan ibaret olduğunu fark etmiştir. Bu eser, her noktaya değinmektedir; ama temel olarak, işaret fişeği bir kez fırlatıldı mı, Freud'un anlattığı masalın doğası ne bir ironi ne de nükte olmaksızın aydınlanıyor.

Yüzeysel ama herkesin okuyabileceği bir başka eser ise, Richard Webster'in Exergue yayınlarından 1998 yılında yayımladığı *Le Freud inconnu - L'invention de la psychanalyse*'dir [Bilinmeyen Freud. Psikanalizin İcadı].

Psikanalizin eleştirel okumasının kökeninde yer aldığı ileri sürülen iki kalın eser daha vardır: Henri F. Ellenberger'in *Bilinçaltının Keşfinin Tarihi* (İngilizceden Fransızcaya çev. Joseph Feisthauer; Fayard yayınları, 2001) ve Frank J. Sulloway, *Zihin Biyologu Freud* (İngilizceden Fransızcaya çev. Jean Lelaidier, Fayard yayınları, 1998). Efsanenin tersine, bu iki yazar da, psikanalizin tarihsel bağlamda değerlendirileceğini ve sözümona Freud'un gözden ırak girişiminin devrimci özelliğini göreceleştiren ödünç almalara çok şey borçlu olduklarını ileri sürerler.

Aslında, Ellenberger, tarihöncesi törensel tedavilerden başlar işe ve Freud'u, kendisinden önceki bir akımın içine, Mesmer şölenine, Puysegur'un manyetizmasına, Charcot'nun hipnozuna, romantik tıbba, Pierre Janet'in psikolojik analizine ve kendinden sonra Adler veya Jung ile devam eden sürece dahil eder... Dolayısıyla, tarihsel bağlam dışında, Freud, aşılması olanaksız, sıradışı bir deha değildir. Tarihsel bağlam içinde ise, *sağaltıcıların* hareketi içinde bir An'dan ibarettir.

Sulloway, Freud'un zamanının bilimine ne denli borçlu olduğunu, Freud'un bir kahraman olmaktan uzak olduğunu, ama buna karşın bilimsel literatürü çok fazla okuduğunu, bilimsel literatürü sürekli araştırdığını, en sonunda da ondan sonra tanınmayan karaltılar halini alan insanların gerçekleştirdiği keşiflere bireysel bir vaftiz ismi verdiğini gösterir. On üçüncü bölüme iliştirilen dokuz sayfada, "Başlıca Freud mitlerinin Kataloğu" yer almaktadır (sayfa aralığı: 467-475). Toplamda yirmi altı sayfalık bölümde, çizelgeler halinde, efsanenin nasıl oluşturulduğu, yapısökümünün nasıl gerçekleşebileceği gösterilir: Kahraman miti, psikanalizin mucizevî etkinliği, biyolojiyle çatışması, özçözümlemeden ayrışması, vs.

- 5 -

Mektuplaşmaların altın cevheri. Psikanalize dair literatür, son derece kalabalıktır. Freud'un kuramını açıklayan, anlatan, kuramsallaştıran, basitleştiren, karmaşıklaştıran, yorum yapan, analizde bulunan, kısaltan, yoğunlaştıran, geliştiren, daha karanlık hale getiren eserlerin sayısı, oldukça fazladır. Hıristiyanlık veya Marksist ulularının yaşam öyküleri üzerine yapılan açıklamalarla boy ölçüşecek denli çoktur. Ancak, bu tonlarca kâğıdın arasından yararlı olduğu için kurtarılacak tek bir yorum bile bulmak olanaklı değildir. Derin düşüncelerini yayımlayan psikanalistler, tıpkı Hıristiyanlığın ortaçağda derin düşüncelerini yayımlayan piskoposları veya Sovyetler'de Marksist-Leninist söylemlerini yayımlayan en üst düzey Politbüro üyelerini andırmaktadır.

Buna karşın, Freud'un yazışmaları okunduğunda, her birinin, tıpkı komedyenin sahne üzerinde doğru olarak tanıtmaya çabaladığı şeyin içyüzünü ortaya çıkaran bir altın cevherini andırdığı görülüyor. İçlerinden birini ele alalım: Sigmund Freud'un Wilhelm Fliess'e 1887-1904 yılları arasında yazdığı mektuplardan oluşan Eksiksiz Baskı... Baskı, 2006 yılında ilk kez yayımlandığında, yazışmaları okurken *bir başka Freud* keşfetmemiz olanaklı mıdır? "Eksiksiz Baskı" denmiştir; çünkü Ernest Jones ve Anna Freud, aslında Freud'u (Elisabeth Roudinesco'nun güzel ve uzun tanımlamasını yeniden anımsarsak) "yalancı, kalpazan, aşırmacı, ikiyüzlü, propagandacı, ensest bir baba" olarak keşfedeceğimiz bu yazışmaları önceden bol bol sansürlemişlerdir.

Dolayısıyla, bir önceki sorudaki soru işaretini kaldırma vakti geldi: Bu ilk eksiksiz –başka bir deyişle, sansürsüz– baskıda, bir başka Freud'u keşfetmek olanaklıydı. Emma Eckstein vakasıyla daha ketum bir hal alan ve kötü niyet sergileyen bir Freud; kolay para ve şöhret peşinde koşan bir Freud; kendini nümeroloji, telepati, gizlicilik, batıl inanç gibi bir dizi saçmalığa heba eden bir Freud; annesiyle yatma arzusunu ifade eden bir Freud; kızlarından birine dair gördüğü cinsel içerikli rüyayı arkadaşına aktarmaktan mutlu olan bir Freud; biseksüellik kuramını Fliess'ten ödünç alan bir Freud; hiçbir dalkavuğun kendisi hakkında bir şey söylemediği bir Freud; bazı yazarlar tarafından *Kara Kitap*'ın yazarı olarak tanıtılan bir Freud;

Psikanalizin Karşıt Kara Kitabı'nın yazarlarının tüm kibirleriyle yok saymak istedikleri bir Freud... Bu yazışmaların baskısının, en azından Freud'a yazılan mektupların, geriye iz kalmasın diye Freud'un Fliess'in yazdığı mektupları yok edişinin, Anna Freud ve Ernest Jones'ta, ve hatta Freud'un bizzat kendisinde (özellikle de, bu mektupların ileride bir kitapçıda satılacağını öğrenip, onları yok etmeyi dilediği zaman) belli bir histeri hali yarattığı anlaşılıyor. Sansürlenmiş olarak, efsaneyi cisimleştirmek için seçilen parçalarla bilgiççe üretilmiş bu baskı, uzun süre *Psikanalizin Doğuşu* başlığı altında adından söz ettirdi.

Gençlik yıllarında: Sigmund Freud, *Gençlik Mektupları* (çev. Cornélius Heim, Gallimard yayınları, 1990) içinde, annesine âşık olduğu için bir genç kıza ilgi duyan Freud'a dair ayrıntılar için, 4 Eylül 1872 tarihli mektuba bakınız. Ayrıca, *Sigmund Freud'un ve Manchesterli Freudların Aile Mektupları*'nı (1911-1938) da, gülmek için okuyabilirsiniz (çev. Claude Vincent, PUF, 1996).

Freud'un 1895-1923 tarihleri arasında gerçekleştirdiği yolculuklara dair yazışmalar ise, "*Notre coeur tend vers le Sud*" [Yüreğimiz Güneye Uzanıyor] başlığıyla, 2005 yılında Fayard'dan yayımlandı; Freud'un baldızıyla tatil yaparken karısına gönderdiği kartpostalları, bu kitapta bulabilirsiniz. 57. sayfada ise, yolculuk dönemleri, yerleri ve beraberlerindeki kişilere dair ilginç bir çizelge yer alır. En sık refakat etme ödülü de, Minna'nın olur. Şaşırtıcı olmasa gerek!

Sigmund Freud ve Ludwig Binswanger, *Mektuplar* (1908-1938) (çev. Ruth Menahem ve Marianne Strauss, Calmann-Lévy yayınları, 1995)... Bu baskıdan da, psikanalizin tüm kapsayıcılığına rağmen şunu öğreniriz: Eğer söylenenler doğruysa, Freud, mastürbasyonu bir hastalık olarak kabul edip, bu hastalığı tedavi etmek üzere, 9 Nisan 1910 tarihinde, reçeteye sikroforu (buzlu su enjekte etmek üzere, penisin içine yerleştirilen sonda) yazmış! Ayrıca, psikanalizin ne kadar iyileştirici olduğunu öğrenmek için, 28 Mayıs 1911 tarihli mektuptaki şu cümleye bakınız: "Psikanalitik tedavi, 'zencinin ağartılması' olarak nitelendirilir." Bu kitapta, Freud'un, bilinçaltını, Kant'ın ileri sürdüğü numenal olana yakınlaştırma endişesi içinde olduğu görülüyor –ancak, bunu da Binswanger reddediyor...

Lou Andreas-Salomé'nin kaleme aldığı *Correspondance avec Sigmund Freud (1912-1936)* [Sigmund Freud ile Yazışmalar], ardından da *Journal d'une année (1912-1913)* [Bir Yılın Günlüğü] (çev. Lily Jumel) ise, özgür bir kadının, aynı zamanda nasıl etki altına girebileceğini ve nasıl yüceliğini oluşturan zihinsel özgürlüğünü başkasına devredebildiğini, ardından da en sıradan şeylerin takipçisi haline nasıl gelebildiğini anlamak açısından okunabilir. Freud, Anna konusunda çok fazla sır vermektedir.

Carl Gustav Jung ile 1906-1914 yılları arasındaki yazışmalarını içeren *Mektuplaşmalar* ise, ilginçtir; çünkü Freud'un en yakın çevresindeki analizcilerle ilişkileri sonucu sınanmış bir şema dâhilinde, bir tür aşk yüceltmesinin, daha sonraları nasıl tutkulu bir drama dönüştüğünü göstermektedir. "Muhterem meslektaşım" şeklindeki ithaftan (11 Nisan 1906), "Muhterem Başkan Bey!"e geçilmiştir (3 Ocak 1913) ve bu da, bir ayrışmanın başladığını haber verir–"Özel ilişkilerimizi tamamen bozmayı öneriyorum size"... Ama, önceden, 21 Haziran 1908 tarihli mektupta, "Sevgili arkadaşım," ardından 15 Ekim 1908 tarihli mektupta ise "Sevgili arkadaşım ve mirasçım" sözcükleri kullanılmıştır. Freud, ilişkilerini aşk temelinde yaşar ve bunu sonuna dek götürür. Ta ki, seveceği kişiyi hasta olarak nitelendirerek, üzerine köpekleri salıverene dek...

Stefan Zweig'e yazmış olduğu ve müzisyenlerin osuruklarıyla tuhaf ilişkiler kurdukları, bu konunun daha fazla deşilmesi gerektiği tespitinde bulunduğu 25 Haziran 1931 tarihli mektup için, bkz. *Correspondance* [Mektuplaşmalar], çev. Gisela Hauer ve Didier Plassard, Rivages poche yayınları, 1991. Burada ayrıca, Zweig'in *La Guérison par l'esprit*'de [Zihin Yoluyla Tedavi] (çev. Alzir Hela ve Juliette Pary, Livre de poche, 2003) Mesmer ve Mary Baker Eddy ile özdeşleştirdiği, mutsuz bir Freud'a rastlanır. Ama, bu benzetme hakkında yazara hiçbir şey söylemeyecektir. Adaşı Arnold Zweig'e yazmış olduğu 10 Eylül 1930 tarihli bir mektupta ise, hoşnutsuzluğunu dile getirir. Bkz. *Correspondance: Sigmund Freud - Arnold Zweig* [Mektuplaşmalar, çev. Luc Weibel ve Jean-Claude Gehring, Gallimard yayınları, 1973.

Son kertede, siyasi konulara, psikanaliz ile nasyonal sosyalizm arasındaki ilişkilere ilişkin olarak, Eitingon'a yazılan birkaç mektuba başvurulabilir: *Correspondance* [Yazışmalar] (1906-1939), çev. Olivier Mannoni, Hachette, 2009. Bu yazışmaların okunması, aynı zamanda, psikanaliz kurumunun işleyişini daha yakından öğrenmek için de gereklidir.

- 6 -

Dollfuss, Mussolini, Göring ve Freud. Freud'un politikası konusunda, salt bu konuya adanmış olarak tanıtılan eserler, acınacak haldedir: Mussolini veya Dollfuss ile ilişkisine dair tek bir kelime dahi edilmez; Eitingon ve Freud'un bir *modus vivendi** kurdukları Enstitü sorumlusu Matthias Göring ile dayanışmasından da söz edilmez. Dolayısıyla, Paul Roazen'in *La Pensée politique et sociale de Freud* [Freud'un Siyasi ve Sosyal Düşüncesi] (Complexe yayınları) ve Gérard Pommier'nin lüzumsuz ve ağız kalabalığı yapan kitabı *Freud apolitique?* [Freud apolitik miydi?] (Champs-Flammarion yayınları) görmezden gelinir. Buna karşın, Geoffrey Cocks'un *La Psychothérapie sous le IIIe Reich. L'Institut Göring*'i [III.Reich döneminde Psikoterapi. Göring Enstitüsü] (Les Belles Lettres Yayınları, çev. Claude Rousseau-Davenet ve Jean-Loup Roy; gözden geçiren: Monica Romani) mutlaka okumak gerekir. Aralarında psikanalistlerin de bulunduğu psikoterapistlerden söz ederken, kitaptan şu bölümü aktarmakta yarar var: "Nazi zulmünün en berbat dönemlerinde bile, mesleklerini icra etmeyi sürdürebildiler. Ayrıca, 1933 yılından itibaren ağır basan özel koşullar, birkaç psikoterapistin, Almanya'da daha önce hiçbir zaman ulaşamadıkları, eşi benzeri olmayan bir pratik kapasitesi ve kurumsal bir duruşa erişmesini sağladı." (s.16) "Psikanalitik Birikimler" koleksiyonundan yayımlanan ve Alain de Mijolla'nın yönetimindeki bu kitap, efsanenin peşi sıra giden yazarların aksine, psikanaliz tarihine dair gerçek bir çalışma ortaya koymuştur.

Freud'un *Neden Savaş?* adlı kitabında Mussolini'ye yazdığı ithaf yazısı konusunda hüküm süren sessizlik ise, bu konuda en çok sınanan stratejidir. Bu konuyu açmayınca, ortada herhangi bir sorunun da olmadığı sanılmaktadır. İşte, Paul-Laurent Assoun'un da 2009 yılında PUF'tan yayımladığı *Dictionnaire des oeuvres psychanalytiques* [Psikanalitik Yapıtlar Sözlüğü] gibi kalın bir eserin, bu büyük olayı sessizce geçiştirmesinin nedeni de, burada aranmalıdır. Bu kitabın 1468 sayfasında, Freud'un (ve Melanie Klein, Lacan, Jones, Rank gibilerin) tüm eserleri, benzer bir şema dâhilinde ele alınmaktadır: Orijinal dilinde kitap başlığı, çeviriler, farklı baskılar, yayınlanma tarihleri, yayınlanma yerleri, külliyata atıf, başlığın

* Geçici anlaşma. (ç.n.)

açıklanması, eserin ortaya çıkışı, bağlam, yapı, sav ve sorunsal, ileri sürülen kanıtlar, kavramsal ilerlemeler, klinik katkılar, şekilsel özellikler, algılamalar ve sonraki kuşaklara bırakılanlar, ismi geçen yazarlar ve karşılıklı bağıntılar... *Neden Savaş?*'a ise altı sayfa (sf. 956-961); külliyatta da 13 sayfa ayrılmış ve "Algılamalar ve Sonraki Kuşaklara Bırakılanlar" başlıklı bölümde ise, örneğin, çeyrek yüzyıl sonra Denis de Rougemont'un *Réalités* dergisinde (No: 147, Ocak-Nisan 1958) buna dair bir makale yayımladığını öğreniyoruz. Ama, İtalya Psikanaliz Derneği'nin kurucusu Eduardo Weiss'in talebi üzerine, Freud'un bizzat kendisi tarafından seçtiği bu kitabın ilk sayfasında Duce'ye görkemli bir ithaf yazısı yazmış olduğunu, tüm bu yazılanlardan öğrenmek olanaklı değil...

Yazarın cehaletiyle gerekçelendirilemeyecek denli tuhaf bir unutuş... Çünkü, daha önceleri, o meşhur *Sözlük*'ün yayımlanmasından yaklaşık çeyrek yüzyıl öncesinde yazılan *L'Entendement freudien. Logos et anankè* [Freud'un Sağduyusu. Logos ve Ananke] başlıklı, Jean-Bertrand Pontalis adlı psikanalist tarafından yönetilen bir koleksiyonda ("Bilinçaltı'nın Tanınması" koleksiyonu) (Bilinçaltı'nı özellikle büyük harfle yazarak) yayımlanmış bir eserde (Gallimard yayınları, 1984), Freud'un Mussolini'ye yazmış olduğu o görkemli ithaf yazısının öyküsü, "Freud ve Mussolini" başlıklı bir analizin konusunu oluşturmuştur. (s. 253-256) Bu bölümde, Freud, İtalyan diktatöre güya bir siyaset felsefesi dersi vermişmiş! Onu "bir kültür kahramanı" yaparak mı? "Yaşlı bir adamın saygıdeğer selamını" ulaştırarak mı? Paul-Laurent Assoun'un, "Freud'un siyasi tavrının anarşik rengi"nden söz ederken, komik duruma düşmekten çekinmediği fark ediliyor (s. 244, ayrıca s. 260'ta da bu düşünce yeniden ele alınmıştır).

Dolayısıyla, Detlef Bertehlsen'in *Günü Gününe Freud Ailesi* başlığı altında derlenmiş *Paula Fichtl'in Anıları*'nda yazılanlar merak edilebilir. Bu eseri, hagiografya yazarları kesinlikle küçümseyeceklerdir; çünkü Viyana'da, ardından da Londra'da elli üç sene boyunca Freud'un hizmetinde kalmış bir hizmetçinin itiraflarını okuyacaklardır. Bu tanıklıkları, göz ardı edilebilecek bir dedikodu olarak görenlere anımsatalım ki, bu kitap, Jean Laplanche'ın yönetimindeki "Bibliothèque de psychanalyse"den [Psikanaliz Kütüphanesi] yayımlanmıştır. Jean Laplanche, Jean-Bertrand Pontalis ile birlikte, 1967 yılında PUF etiketiyle yayımlandığından beri kendinden söz ettiren *Vocabulaire de la psychanalyse*'in [Psikanaliz Sözlüğü] yazarıdır. Bu koleksiyonun alt koleksiyonunun ismi ise, "Stratégies de la psychanalyse" [Psikanaliz Stratejileri] olarak belirlenmiştir. Anımsadığım kadarıyla, bu kitapta, 75. sayfada şöyle denmektedir: "Freud, hekim dostu Max Schur'a, Avusturya hükümeti hakkında, 'bu hükümet, kuşkusuz az çok faşist bir rejimdir' demiştir. Her şeye rağmen, Freud'un oğlu Martin'in on yıllar sonrasına dair anımsadıklarına göre, 'bu rejime hepimiz sempatiyle yaklaşıyorduk'. Heimwehr'in Viyana'daki işçilere yaptığı katliam ise, Freud'un kayıtsızlığını bozmaz." Gérard Pommier ise soruyor: "Freud apolitik miydi?"...

- 7 -

Parerga & paralipomena. Karmakarışık şekilde yorumlanmış bu bibliyografyayı sonlandırmak için, geriye dört cilt kaldı: *Les Premiers Psychanalystes. Minutes de la Société psychanalytique de Vienne* [İlk Psikanalistler. Viyana Psikanaliz Derneği Tutanakları], çev. Nina Schwab-Bakman; Gallimard yayınları, 1976, (I. cilt: 1906-1908; II. cilt: 1908-1910;

III. cilt: 1910-1911; IV. cilt: 1912-1918). Bu ciltlerin tamamı, Freud'un macerasının üretildiği akşamlarda, okuru bir küçük fareye dönüştürüyor. Sorulu-yanıtlı bir din dersindeymişçesine mastürbasyon karşıtı olarak süregelen tartışmaların ise, okunmasında yarar var.

Paul-Laurent Assoun'un *Freud, la philosophie et les philosophes* [Freud, Felsefe ve Filozoflar], ardından da *Freud et Nietzsche* [Freud ve Nietzsche] üzerine eserleri (her ikisi de PUF'tan yayımlanmıştır), her daim Freud'un belirlediği yönde ilerlemektedir. Dolayısıyla, özneyi, felsefenin Freudçu bastırılması çerçevesinde gözlemlemenin bir gereği yoktur. Bu iki kitap, üstadın önermelerini kopyala-yapıştır yöntemiyle (konuya dair bilgileri akademik süzgeçten de geçirerek) aktarmakla yetinir. Freud'un verasetinden gerçek anlamıyla özgürleşmiş bir araştırma (bir diğer deyişle, özgür bir adamdan özgürleşmiş bir kitap) yapılmış olmasını bekliyor insan...

Freud'un, insanları psikanaliz aracılığıyla tedavi edip iyileştirdiği bilgisi ile tamamen farklı bir tablo gösteren gerçeklik arasındaki mesafeyi ölçmek için, Sergey Pankejeff vakasına dair Karin Obholzer'in *Entretiens avec L'Homme aux loups. Une psychanalyse et ses suites*'i [Kurt Adam ile Söyleşiler. Psikanaliz ve Devamı] (çev. Romain Dugas, Gallimard yayınları, 1981) okumalısınız. Örneğin, s. 149'a bakalım: "Psikanalistler, bana iyilik yapacak yerde, kötülüğüme çalıştılar," diyor adam. Güya, Freud tarafından iyileştirildiği sanılıyor. Oysa, neredeyse doksan yıl boyunca psikanaliz desteği görüyor. Aynı vakaya dair, Patrick Mahony'nin *Les Hurlements de l'Homme aux loups* [Kurt Adamın Ulumaları] (çev. Bertrand Vichyn, PUF, 1995) da okunabilir.

Olivier Douville'in kaleme aldığı *La Chronologie de la psychanalyse du temps de Freud* (1856-1939) [Freud Zamanında Psikanaliz Kronolojisi (Dunod yayınları, 2009) ise, başlığın belirttiği şeyi gerçekleştirme önerisi getiriyor. Bu kitapta, Freud'un yalnız, münzevi, pek sevilmeyen, tanınmayan bir dahi olduğu efsanesinin gerçek olmadığı görülüyor. Olabildiğince tarafsız bir şekilde verilen haberlerden anlaşıldığı üzere, Freud'un çalışmasından dünya çapında gereğinden erken ve çok hızlı biçimde konuşulmaya başlandı. Ham olaylardan bir katalog sunarmış gibi görünüp, mitleştirmeyi parçalarına ayıran gerçek bir çalışma söz konusu...

Freud'un kızına dair siyasi açıdan doğru bir yaşamöyküsü: U. H. Peters'in kaleme aldığı *Anna Freud* (çev. Jeanne Etoré, Balland yayınları, 1987). Aynı yaklaşım doğrultusunda, Gérard Badou'nun kaleme aldığı *Madame Freud*'un yaşamöyküsü (Payot yayınları, 2006)... Veya, Gabrielle Rubin'den *Le Roman familial de Freud* [Freud'un Aile Romanı] (Payot yayınları, 2002). Buradaki anlatılar, tutku uyandırıcı ve son derece sürükleyicidir; ama çoğu zaman sefil bir şekilde ele alınırlar: Bu çalışmalar, aslında, hagiografya perspektifi içinde yer alırlar ve Ernest Jones'un girişimine eklenirler. Freud'un, Anna'nın, Freud'un karısı Martha ve baldızı Minna'nın yaşamöyküleri ise, eksik kalmıştır. Bu yaşamöyküleri, sunulan kartpostala iliştirilmezler ve gerçek bir tarih çalışmasını gerektirirler. Freudvari bir gayret göstermeyen her türlü araştırmacının arşivlere erişimine konulan ambargo, konusuna yaraşır bir çalışma yapılmasını engellemektedir. Freudçuların arşivlere özgürce erişimi engellemeleri devam ettikçe, bazı şeyleri gizlemek istedikleri düşünülüyor –ve bunlar da, psikanalize dair eleştirel çalışmaları da tamamen geçerli kılacak olan şeyler olabilir... Örneğin, Washington Kongre Kütüphanesi'ndeki bazı arşivler, 2103 yılına dek mühürlenmiştir. Freudçuluk denen bu 20. yüzyıl efsanesi üzerine *gerçek bir tarih çalışması gerçekleştirme olasılığını* bu şekilde olanakdışı hale getirecek denli gizli şeyler mi var yoksa?

Sağcılara hak mı verelim, yoksa solcularla birlikte kendimizi mi aldatalım? *Başkaldıran İnsan* adlı eserinde, Sovyet rejiminin suçlu doğası üzerine doğruyu söyleyen Albert Camus'un Sartre'tan işittiğine göre, kitabının sağcılar tarafından iyi karşılanması, eserin geçerliliğini yok ediyordu. Bunun da anlamı, solcuların her daim hakikati ellerinde bulundurması karşısında, hata her zaman sağcılara aitti. Camus, tüm bu farklı kampları yok sayar; ama Sartre, Camus tarafından yapılan analize "kapitalistlerin ve burjuvaların" onay verdikleri gerekçesiyle, bu duruma boyun eğemez. Simone de Beauvoir ise, *La Pensée de droite aujourd'hui* [Bugünün Sağ Düşüncesi] başlıklı yazısında şöyle der: "Gerçek tektir: Hata ise, çok... Sağ görüşün, çoğulculuğu öğretmesi, bir rastlantı değildir" (*Sade'ı Yakmalı mı?*, Idées-Gallimard yayınları, s.85). Camus ise, Sartre'a yanıt verir: "Bir düşüncenin doğruluğu, sağcı veya solcu olmasıyla ölçülmez; hele ki, sağ veya sol görüşün, bu düşünceyle ne yapmaya karar verdiğinden de bağımsızdır. Eğer gerçeğin sağ görüşte olduğunu düşünüyorsam, ben de sağ görüşten olurum."

Gerçeğin, siyasi bir tarafa, hatanın ise tam karşıt kampa ait olduğuna inanmamıza neden olan bu talihsiz yarı-felç halinden her daim mustarip oluruz – solcu görüşlerim, bunu özellikle belirtmeye zorluyor beni... Bir taraf yerine diğerini tercih ederken özgür bir insan olma olasılığı da, aynı anda her iki kamp tarafından da reddedilir. Ne önemi var ki. Camus, bize doğru yolu göstermiş zaten: "Eğer, gerçeğin sağ görüşte olduğunu düşünüyorsam, ben de sağ görüşten olurum." Bu mükemmel görüş karşısında saygıyla eğiliyorum.

İşte, sağ kesimden gelen psikanaliz eleştirilerini niçin dobra dobra ele almak gerektiği anlaşılıyor. Eğer sağ görüşlü bir yazar, Freud'un dostu Fleischl-Marxow'un ölümüne neden olan reçete hatasından kalan tüm delilleri yok ettiğini yazmışsa, *söyleyenin sağ görüşlü olmasından dolayı*, bu bilginin yanlış olduğu sonucuna mı varmalı? Dalkavukluğu ayyuka çıkmış belli sayıdaki psikanaliz "tarihçisi", bu soruya evet yanıtı vermekten çekinmez; çünkü onlara göre, sağ görüşlü bir yazar her zaman yalan söyler, sol görüşlü bir yazar ise hep doğrucudur. Böylesi bir saçmalığın etkilerini, Fransızların entelektüel tartışmalarının kalitesinden de ölçmek mümkün! Ayrıca, Tarih denen davayı daha ileri düzeylere taşıma olasılığında da aynı şey geçerlidir. Stalin'li yıllarda, Komünist Parti'nin, 68 Mayıs olaylarının gölgesindeki Marksizm-Leninizm'in, 1970'li yıllarda *Ecole normale supérieure*'ün Maocu çizgisinin birçok eski savunucusu, doktrinci ideolojilerini sürdürmektedir ve sağcı eleştiriler tarafından ayyuka çıkarıldığında bile, aksi iddia edilemez tarihsel gerçekliği kabul etmeyi başaramazlar.

Dolayısıyla, psikanaliz konusunda eleştirel yaklaşımlı sağcı yazarları da okudum ve bu konudaki yargım, onların siyasi görüşleri temelinde değil, çalışmalarının kalitesine göre şekillenecektir. Örneğin Gérard Zwang'ın *La Statue de Freud*'unu [Freud'un Heykeli] (Robert Laffront yayınları, 1985) okurken, iki gözlemim oldu: Freud'un düşüncesini yüzlerce sayfada dürüstçe aktarmakta gösterilen nesnellik kapasitesi, ama bir yandan da bu eseri kullanmayı ve ona atıfta bulunmayı yok sayan aşırı bir militanlık... Bu şekilde, 840. sayfada, yazar öyle bir noktaya varıyor ki, Freud'u, bizim geleneklerimizin gerilemesinin ve medeniyetimizin çürümesinin sorumlusu olarak eleştirip, Marcuse, Van Eigem (sic) ve Foucault'nun yanı sıra "halkın önünde yan gelip yatan, 'topluluğa duyduğu aşkı' ilan eden veya *özgürlükçü devrimci boşalma*yı yüceltmek adına, kibar ortamlara kakasını yapmakta beis görmeyen, alternatif olma iddiasındaki kokuşmuş sakallılar topluluğunu" okuyan 68 kuşağını sahneye çıkarıyor.

Zwang, içlerinden birini şu şekilde konuşturuyor: "Külotunu çıkar şapşal; sana cinsel devrim nedir göstereceğiz. Sesini yükseltme; burjuvaların pasaklı kızları, her zaman sömürücülerle işbirliği yaparlar. Seni becereceğimiz için kendini şanslı addetmen gerek"... Yazar, seksolog (!), sanat aşığı, histerik bir müzik aşığı, kitabının bir yerinde, psikanalize bir psikolojik alternatif önerisi getirebilir; ancak biz de, bunun ne denli serinkanlı bir yaklaşım olduğunu anlamakta güçlük çekebiliriz...

Benzeri bir kovuşturmayı Pierre Debray-Ritzen de, 1972'de kaleme aldığı ve önsözünü Arthur Koestler'in yazdığı *La Scolastique freudienne*'de [Freudçu Skolastik] (Fayard yayınları) yaptı. Cahier de l'Herne'den çıkan bu kitap, Freud üzerine yapılan tartışmaları tetiklemek ve ortaçağa özgü demode akademik nitelikteki boş sözleri ortalığa serme amacını taşımaktadır. Psikiyatri uzmanı kişi, Freud'un her daim söylediğinin aksine, psikanalizin hiçbir zaman bilimsel olamayacağını eklemektedir buna... Sonuç olarak, savları çürütmenin pek de hoş bir iş olmadığını belirtip, bu konuya bir daha dönmez. 1991 yılında ise, daha önce verdiği söze dürüstçe karşı gelerek, *La Psychanalyse cette imposture* [Şu Düzenbaz Psikanaliz] isimli kitabını Albin Michel'den yayımlar. Amacı, kapının kilidini zorlayarak kırmaktır; çünkü on yedi yıl sonra, Freudçuluk halen bir yanılsama olmayı sürdürmektedir. *Lettre ouverte aux parents des petits écoliers*'nin [Küçük Öğrencilerin Ailelerine Açık Mektup] yazarının bir televizyon setinde zaman zaman ortaya çıkışları, yaşadığı çağı eleştiren ve nöropsikoloji adına psikanalize karşı atıp tutan, papyonlu bir hekime işaret ediyordu. Deneysel yöntemin savunucusu Claude Bernard'ın bu yaşamöyküsü, anoreksiya hastası çocukların ailelerinin psikanaliz tarafından suçlanmasını eleştirmektedir. Genetik ile öğrenme bozukluğu arasındaki ilişkiyi öne sürer ve Bettelheim'e saldırır. Bu söylemler, "Groupe de recherche et d'étude pour la civilisation européenne" [Avrupa medeniyeti için Araştırma ve Çalışma Grubu] adlı websitede bulunmaktadır. Régis Debray'ın dayısı olan bu kişi, yaşamının sonlarına yaklaştığında, sağın da sağında yer alan bir kanal olan Radio Courtoisie üzerinden bir edebiyat yayını yapmaktaydı. Bir kez daha, Freud'un eleştirisinin, sağcı tepkicilerin bir özelliği olduğu görülüyor... O zaman, entelektüel sınıfın büyük çoğunluğunun sol görüş etrafında bir araya gelmediği bir dünyada, iyi nitelikte eleştirel argümanların doğruluğunu nasıl belirleyebiliriz?

René Pommier ise, *Sigmund est fou et Freud a tout faux* [Sigmund Delidir, Freud İse Hep Haklı] isimli kitabı, Fallois yayınlarından, 2008 yılında çıkarır. Pommier, çok daha önceden, 1987 yılında verdiği, Saint-Germain-des-Prés'de yaşayan entelektüel bir idole karşı yürüttüğü mücadeleyi simgeleyen *Roland Barthes, ras le bol!* [Roland Barthes'tan İllallah!] ile ünlenmiştir. Öğretmen okulu öğrencisi, ardından Sorbonne'da doçent ve profesör olan, *Union rationaliste*'teki* ateistler için de yayınlar yapan bu rasyonalist kişi, kitabının daha ilk sayfasından, kendisinin Debray-Ritzen'in bir dostu olduğunu; ama çocuk cinselliği konusunda kendisini halen ondan (ki o da bir pedo-psikiyatr idi) daha Freud-karşıtı olarak hissettiğini belirtir. Dolayısıyla, Freud'a karşı yazığı metnin alt başlığı olan *Remarques sur la théorie freudienne du rêve* [Freud'un Rüya Kuramı Üzerine Saptamalar], editörün ticari endişelerini karşılamak üzere bir başka başlıkla birlikte, bu kitabı, Freud putunun parlaklığına saldırıda bulunabilecek yergi yazıları derlemesi içine almasına yeterli geldi.

* Eleştirel zihniyetin oluşturulması için mücadele eden ve her türlü rasyonellik-karşıtı duruma karşı çıkan, Fransa-menşeli bir dernek (ç.n.)

Son olarak, Jacques Bénesteau'nun *Mensonges freudiens*'den [Freud'un Yalanları] (Mardaga yayınları, 2002) birkaç bölüm aktarmam gerekiyor. Kitabın altbaşlığı, *Histoire d'une désinformation séculaire* [Seküler Bir Dezenformasyonun Tarihçesi] idi. Bu kitabın ana metnine dair söylenecek pek bir şey bulamadım; çünkü daha önce ismi geçen yazarların kitaplarında yazılanları anımsatıyor: Savaş öncesi dönemde sağ kesimin geleneği ve tarzını anımsatabilecek polemik bir yazına veya *ad hominem** hareketlerle desteklenen bir mizah anlayışına, günümüzde veya medeniyetimizde yaşanan çöküşte psikanalizin sorumluluğuna göndermelerde bulunarak, çağdaş tarihle herhangi bir karışıma, bir çalışmanın diğeri karşısında savunulmasına yer verilmemiş... Oysa, klinik psikologu olan yazar, bilimsel alanda çalışmaktadır. Freud'a ve psikanalize dair eleştirel çalışmaların sentezini yapan bu kitap, kurala uygun bir saldırının nesnesi olmaktadır: Ya sessizliğin komplosuyla (Fransa'da başka bir editör bulamamıştır), ya da Yahudi karşıtlığı suçlamasıyla. Bénesteau, yazmış olduğu eserde, Freud'un kendisini diğerlerinden ayırmak için Yahudi karşıtlığını kullanmasını, üniversite tarafından kabul görülmeyişini, başarı merdivenlerini yavaş çıkışını eleştirir. Kanıt olarak da, Viyana'da, o dönemde, birçok Yahudi'nin, adalet, politika, gazetecilik, yayıncılık gibi alanlarda önemli görevlere gelmiş olduğunu açıklar. Bu da, Elisabeth Roudinesco'nun "gizli Yahudi düşmanlığı" kampında yer almasına mal olur. Burada, her ne kadar gerçek ve mevcut olsa da, "gizli" kelimesi yerine "görünmez" de denebilir. Herkes, böylesi bir savın kurnazlığını ve önlenmesi olanaksız doğasını kabul edecektir...

Gerçi, bu kalın kitabı okuduğunuzda, Yahudi karşıtı herhangi bir saptamaya rastlayamazsınız. Yazarın siyasi görüşünü ortaya koyan bir tavır alış da sergilenmez. Ancak, işin püf noktası başka yerde aranmalıdır... Aslında, eserde Jacques Corraze'ın kaleme aldığı kısa bir önsöz bulunmaktadır. Corraze, itidalli bir şekilde, "üniversitelerin fahri profesörü" olarak tanıtılmaktadır. Felsefe, tıp, psikiyatri doçentlikleri olan bu adam, aynı zamanda Jacques Bénesteau'nun da eski profesörüdür. Kendisi, aynı zamanda Front National'in [Ulusal Cephe] de bir sempatizanıdır ve Front National'in bir yaz okulunda yuvarlak masa toplantısının moderatörlüğünü yapmış; Club de l'Horlage'ın** bir konferansına onur konuğu olarak davet edilmiştir. Bu adam, aynı zamanda, ölüm cezasının yeniden yürürlüğe konmasını savunan bir komitenin ve Fransız kimliğine saygı duyulması için seferber olan bir derneğin de içinde yer almaktadır. Jacques Bénesteau, kitabının Yahudi karşıtı olduğu iddiası üzerine, kendini Elisabeth Roudinesco karşısında mahkeme koridorlarında bulduğunda, onu savunan kişi de Wallerand de Saint-Just olacaktır. Yani, 2001 yılında Soissons'da Front National listesinin baş sırasında yer alan Jean-Marie Le Pen'in avukatı... Xavier Delcourt ile, *Contre la Nouvelle Philosophie*'nin [Yeni Felsefeye Karşı] yazarı olan François Aubral ise, Jacques Bénesteau'nun çalışmasını savunmuş; bununla birlikte kendisini de ondan olabildiğince ayrı tutmuştu.

Gerçek bir eleştirel çalışma ile *siyasi* (özellikle de politikacı) *bir kötülük* söz konusu olduğunda, iyiyi kötüden ayırmak gerçekten zorlaşıyor. Tepkiselci bir bağlama bulaşmış, tutucu, sağcı, aşırı sağcı özellikteki bu literatürün tümü, Freud'un ortaya koyduğu uydurmacayı reddetme temelinde haklı bir iş yapsalar da, gerçek anlamda tüm kamuoyunun ilgisini çekeme-

* Öneride bulunmak yerine, öneriyi yapan kişinin tartışma konusu edilerek, öne sürdüğü iddialara karşı çıkmak için kullanılan Latince deyiş (ç.n.)

** Ulusal liberalizm yanlısı olduğunu iddia eden, liberal-muhafazakâr bir çizgide, "siyasi düşünce topluluğu" olarak nitelendirilebilecek, Fransa-merkezli bir dernektir. (ç.n.)

miştir. Freud'a, Freudçuluğa, psikanalize dair her türlü eleştiri, bu belli belirsiz yapılan eleştiriyle siyasi bir yoldaşlık olarak kabul edilebilirdi kolaylıkla... Eleştirel tartışmanın "sağ" kesim tarafından ele geçirilmesi ise, tartışmayı adeta mayınlamaktaydı.

- 9 -

Sol kesime hak vermek... Ne mutlu ki, bazı psikanaliz eleştirileri, kendilerini diğerlerinden ayrı yerde konumlandırabiliyor ve bu da, yaşın yanında kurunun yanmasını önlüyor. Böylelikle, eleştirel bir analizin doğruluğu ile bu analizin sağcı bir politikacı misali kullanımı arasında bir tercihte bulunma zorunluluğu getirmiyor. Bu da, psikanaliz eleştirisinin, tutuculuğun, tepkisel sağın veya gizli ya da militan aşırı sağın tekelinde olmadığını kanıtlıyor.

Tıpkı, benim de sempatimi kazanmış olan Freudçu-Marksizm yandaşları gibi... *Orgazmın İşlevi* (L'Arche yayınları), *Faşizmin Kitle Psikolojisi* (Payot yayınları) ve *Cinsel Ahlakın Baskı* ile yetişkinlik yıllarımı aydınlatmıştır Reich... Gérard Guasch'in *Wilhelm Reich. Biographie d'une passion* [Wilhelm Reich. Bir Tutkunun Biyografisi] (Sully yayınları) isimli biyografisi, en sonunda deliren bir adamın trajik sonunu görmezden gelmiyor. Wilhelm Reich'in özyaşamöyküsel bir metini olan *Gençlik Tutkusu* (L'Arche yayınları) ve *Reich, Freud'dan Söz Ediyor* (Payot yayınları), Reich'in Freud hakkında (psikanalizin gerekliliği) belleğinde yer alanları, şaşırdığı noktaları (Freudçu tarihdışılık) ve önerdiklerini (militan bir siyasi eylem) öğrenmek açısından okunabilir. Jean-Michel Palmier'nin *Wilhelm Reich* (10/18 yayınları) eseri ise, konuya iyi bir girizgâh niteliğindedir.

1959 yılından itibaren, Erich Fromm da, *Sigmund Freud'un Misyonu* (Complexe yayınları) başlıklı, ilginç bir envanter çalışmasına imza atar ve Freud'un otoriter rejimlerle yakın temasını gizlemez: "Hitler'in zaferinden bir sene önce, [Freud] demokrasi olasılığı karşısında umutsuzluğa kapılmış ve tek umudun, cesur ve kendini feda etmeye hazır insanlardan oluşan bir elit tabakanın diktatörlüğünden geçtiğini savunmuştu" (s. 93). *Grandeur et limites de la pensée freudienne*'de ise [Freud'un Düşüncesinin Yüceliği ve Sınırları] (Robert Laffont yayınları, 1980), çok açık bir şekilde, onun tuhaf epistemolojisinden yola çıkıp, "bir uyumlaşma kuramı"na dönüşen psikanalize nasıl yaklaşılması gerektiğini, Freud'un temel kavramlarını da (bilinçaltı, Oedipus kompleksi, aktarım, narsisizm, rüya tabiri) eleştiri süzgecinden geçirmek suretiyle, net bir şekilde ortaya koymaktadır. Fromm, "yaşam-sevgisi"ni savunur ve "ölüm-seviciler"e saldırır. Bu iki kavram, onun için temel önemi haizdir. İlki için, *Yaşam Sevgisi*'ni (Epi yayınları), ikincisi için ise *Yıkma Tutkusu. İnsanın yıkıcılığının Anatomisi* (Robert Laffont yayınları) okunabilir.

Son olarak, 1955 yılında Herbert Marcuse, *Eros ve Medeniyet. Freud'a Katkı*'sı (Minuit yayınları), 1964 yılında ise *Tekboyutlu Adam. İleri Endüstriyel Toplumun İdeolojisine Dair Deneme*'si (Minuit yayınları) ve en sonunda da 1969 yılında *Özgürleşmeye Doğru. Tekboyutlu Adamın Ötesi*'ni (Minuit yayınları) yayımlar. Bunlar dışında daha birçok önemli eseri de bulunmaktadır. Jean-Michel Palmier'nin kaleme aldığı iyi bir sentez eser okumak isterseniz, *Sur Marcuse*'u [Marcuse Hakkında] (10/18 yayınları) öneririm. Marcuse, kapitalizmin ve Marksizm-Leninizm'in, tüketim toplumunun ve Leninci bürokrasinin eleştirisini yapar; haz ilkesine koşullanmış bir toplumu savunur. 1970'li yıllara özgü bir etiketlemeyle yetinerek, eserlerinde yazılanları neredeye yağmalayıp, yine de kaynaklarını saklayarak herhangi bir

atıfta bulunmayan, kendilerini *French Theory** (!) olarak tanımlayan bazı Fransız filozofların çok fazla işine yaramıştır. Benim kaleme aldığım *Contre-histoire de la philosophie*'nin [Felsefenin Karşı Tarihi] bir cildini, bu üç yazara ayıracağım.

- 10 -

Felsefi eleştiriler. Her türlü polemikten uzak duran, 18. yüzyıl Aydınlanmacı Düşünürleri'ne layık bir çalışma yapmaktan başka gayesi olmayan, anti-felsefeyi cisimlendirmenin bu yeni yolun izinden giden, kaliteli filozoflarda da, Freud'un psikanalizine dair bir eleştiri bulmak olanaklı... Bu konuda Aydınlanmacılar'a öykünen yazarların listesi ise (Alain, Jaspers, Politzer, Sartre, Popper, Wittgenstein, Deleuze & Guattari, Derrida...), psikanaliz eleştirilerini eleştirenlere, mantıkla kavranan ve mantıksallaştırılan mantığa başvurarak, Freud'un uydurmalarına razı olunmadığında, illaki sağcı, aşırı sağcı, Petain'ci, Vichy'ci, Yahudi karşıtı, kitapları yakan Nazilerin yoldaşı olmaları gerekmez.

Alain, Fransızların büyük spiritüalizm geleneği içinde, örneğin, *Eléments de philosophie*'de [Felsefenin Öğeleri], bilinçaltının, insan ve bilinç üzerinde tam yetki sahibi, otonom bir alan olarak düşünülmesine karşı çıkar ve bunun için de, bilinçaltını "mitolojik bir kişilik" haline getirir (*Note sur l'inconscient*, Idées-Gallimard yayınları, s. 149).

Karl Jaspers ise, *La Situation spirituelle de notre temps*'da [Zamanımızın Ruhani Durumu], Freud'un libido kuramının, kendi güdülerini ve itkilerini azaltması olanaksız olan insanın bütünselliğine erişmek için yeterli olmayacağını savunur. Filozof ve hekim, psikiyatr ve klinikçi, varoluşçu düşünür olarak, "Bibliothèque des introuvables" yayınlarından *Psychopathologie générale*'i [Genel Psikopatoloji] yayımlar. Bu eser, 1928 yılında Fransızcaya çevrilip, aralarında Jean-Paul Sartre ve dostu Paul Nizan'ın bulunduğu genç bir öğrenci ekibi tarafından, Alcan yayınları etiketiyle yayımlanır. Bu eser, Gilles Deleuze için son derece değerli olacaktır.

1942 yılı Mayıs ayında, otuz dokuz yaşındayken Almanlar tarafından Mont-Valérien'de kurşuna dizilen Georges Politzer ise, Nazi barbarlığı yüzünden dehasına ket vurulmuş, parlak bir genç filozof idi. Henüz yirmi beş yaşındayken yazdığı ve 1928 yılında PUF'tan yayımlanmış *Critique des fondements de la psychologie* [Psikolojinin Temellerinin Eleştirisi] adlı metni, ona borçluyuz. Bu metinde, psikanalizin mitolojik ve bilim öncesi doğasının imzası olarak tanıtılan Freud'cu bilinçaltını reddeder; haksız yere unutulmuş olan "somut psikoloji"yi savunur. Ayrıca, Jacques Debouzy'nin sorumluluğu altında Editions sociales'den yayımlanmış bir metin derlemesi olan *Ecrits 2. Les fondements de la psychologie* [Yazılar 2. Psikolojinin Temelleri] de, başlangıçta Freud tarafından baştan çıkarılan, ardından ilk heyecanına geri dönen (bu yeni disiplin burjuvaları şaşkına çevirse de, yine de çok seviyordu), umut vaat eden makaleler yazan, ama daha sonra bu alanı terk eden genç bir filozofun izlediği çizgiyi keşfetmek için okunabilir.

* Fransız Kuramı. Bu kuram, 1960-1980 yılları arasında, felsefi, edebi ve sosyal kuramları araştıran Derrida, Foucault, Deleuze, Baudrillard, Lacan, Althusser gibi yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Onfray, bu ifadeyi özellikle İngilizce olarak bırakmayı tercih etmiştir. (ç.n.)

Bir şeyi yarıda bırakma uzmanı olan Sartre ise, *L'Etre et le Néant. Essai d'ontologie phénoménologique*'te [Varlık ve Hiçlik. Fenomenolojik Ontoloji Denemesi] (Gallimard yayınları, 1943) "varoluşçu psikanaliz"e bir bölüm ayırır (IV. bölüm, "Sahip olmak, var olmak ve yapmak", başlık 2, "Yapmak ve sahip olmak"). *Baudelaire*, ardından *Saint Genet comédien et martyr* [Aziz Genet. Komedyen ve Şehit], en sonunda da *L'Idiot de la famille* [Ailenin Salağı]) ile bir türlü sonlanmamasına rağmen yazılan 1500 sayfa, psikanaliz içindeki bu devrime dair yeterince somut çalışmaları teşkil eder ve bana göre, felsefe tarihinde adından söz ettirecektir. Corydran'a göre, alkol ve diğer uyarıcılar, dokunduğu her şeyi metne dönüştüren birinin sahip olduğu dehanın gelişimini gölgelendirir ve dehaca bir güdünün potansiyelinin yeterince işletilmediği varsayılır: Freudçu bilinçaltının olmadığı bir psikanaliz, Sartre'çı jargonla "kendi-için-olan"ı belleğinde tutar; kendini inşa ederken mimariyi anımsatan bir rol üstlenir.

La Société ouverte et ses ennemis'nin [Açık Toplum ve Düşmanları] (Seuil yayınları, 1945) yazarı Karl Popper, bu eseriyle, 20. yüzyılın anti-totaliterliğinin kurucusu olmuş; 1972 yılında ise *La Connaissance objective*'i [Nesnel Bilgi] yayımlamıştır. Bu kitapta, psikanalizi bir astroloji veya bir metafizik –bir diğer deyişle, yanlışlanabilirliklerini varsayacak türden epistemolojik bir usule riayet edemedikleri için bilimsel olmayan önermelere dayalı dünya görüşleri– olarak kabul eder: Freudçuluk, gerçekliklerini doğrulayabilecek deneyimleri düzenli olarak yeniden koşullandırarak, bu varsayımları doğrulamaktan kurtulur.

Ludwig Wittgenstein ise, dünyayı saran mitolojiyi bertaraf etmeyi önerirken, en sonunda mitlerin üzerine yeni mitler ekleyen Freud'a dair münferit bir okuma önerisi getirir. Buradan ise, Freud'un eserinin ve psikanalizin, postmodern mitolojiler safında değerlendirilmesini meşrulaştıran bir çelişki doğar. *Leçons et conversations* [Dersler ve Konuşmalar] adlı eserin içindeki *Conversations sur Freud*'u [Freud Üzerine Konuşmalar], ardından da *Conférence sur l'éthique*'i [Etik Üzerine Konferans] (Idées-Gallimard yayınları) okuyun. Rush Rhees, bir konuşmasını aktarırken, şu noktayı belirtir: "Psikanalizin Amerika ve Avrupa'da kurduğu devasa etki alanının, bir tehlike arz ettiğini düşünüyordu –bununla birlikte, ona karşın beslediğimiz uşaklık ruhundan kurtulmak için uzun senelerin geçmesi gerekti." Freud'a dair birkaç şey öğrenmek için, eleştirel bir yaklaşıma sahip olmanız gerekir; ve genellikle de psikanaliz, sizi bu yoldan döndürür..." (s. 88)

Gilles Deleuze, *Abécédaire*'de (Abece), Wittgenstein'a ve onun izinden gidenlere karşı son derece şiddetli sözcükler kullanır. Bunun için de, Kaspers & Sartre, Popper & Politzer, Wittgenstein'ın bu konulara dair yazdıklarını okumuştur. Aynı zamanda, Editions de Minuit'den 1972 yılında yayımlanan *L'Anti-Oedipe*'de [Anti-Oedipus] düzenli olarak ismi anılan Reich & Marcuse'u da okumuştur. Anti-Oedipus'un dehası, içerdiği düşüncelerden değil, bu düşüncelerin, Happening ve Performans, Fluxus ve Anlatımsal Figuranlık zihniyeti içine yerleştirilmesinden, ardından da özel bir dil yaratımından, o yıllarda son derece moda olan bir eğilimden alır. Deleuze & Guattari'nin Freud'a ve psikanalize yönelik yaptığı eleştiri ise, arzu konusuna ilişkindir. Deleuze ve Guattari'nin benimsediği arzu felsefesi, "birleşme, düzenleme yapıları"nı varsayar ve hadımlaşma, Baba ve Anne, Penis gibi konulara göndermede bulunmaz. Deleuze, arzuya dair yapılan bir söyleşide şöyle der: "Kendinize psikanaliz yaptırmayın; size uygun birleşme ve düzenlemeleri arayıp bulun onun yerine"...

En sonunda, Jacques Derrida, 2001 yılında, psikanalizin Fransa'da mihenk taşı haline gelmiş Elisabeth Roudinesco ile yapılan bir söyleşi sırasında, *De quoi demain*... [Peki Ya,

Yarın...] (Fayard-Galilée yayınları) adlı kitabının çelişkili olarak "Psikanalize Övgü" başlıklı bölümünden bir alıntı yapar (s. 279-280): "Freud'un yüce kavramsallığı, kuşkusuz zorunluydu; buna hak veriyorum. Bilim tarihinden verilmiş bir bağlam içinde psikolojiyle bağları koparmak için gerekliydi. Ama, bu kavramsal aygıtın uzun süre ayakta kalıp kalamayacağını kendi kendime soruyorum. Belki de yanılıyorumdur; ama ego, id, süper-ego, ideal ben, egonun ideali, bastırmanın ikincil ve ilk süreçleri, vs. – tek ifadeyle, (bilinçaltı kavramı ve sözcüğü de dahil olmak üzere) Freud'un büyük makineleri–, benim gözümde, geçici silahlardır; hatta bilinçaltı felsefesine, saydam ve büsbütün sorumlu niyetlilik felsefesine karşı üst üste yapıştırılmış söylemsel araçlardır. Onların bir geleceği olduğuna hiçbir şekilde inanmıyorum. Bir metapsikolojinin, böylesi bir incelemeye uzun süre dayanabileceğini de sanmıyorum. Bir süre sonra, isimlerini dahi ağzımıza almayacağız." Hem isimlerini, hem de icraatlerini...

DİZİN

AHLAK
Cinsellik, 12, 56, 215-6, 261, 344-6, 363, 397
Gerçeklik, 34-5, 50-2, 106-8, 143-4, 201-2, 233-4, 297, 315-6, 321
Freudçu kartpostallar, 19-22, 25, 34, 36, 223, 259, 289-90, 335-6, 363-4
Freudçu karşıt kartpostallar, 25-7, 36
Freudçu yalanlar, 23-5, 31-2, 35-6, 45, 74-5, 103, 124-5, 135-6, 143, 149-50, 178, 190, 203, 293-7, 310
Kanıtlar (yok edilenler veya eksik olanlar), 24, 39, 43-4, 60, 74-5, 162, 190-1, 201-4, 218, 223, 227-8, 240, 294-5, 322, 358-9, 385, 414
Kötülük, 13, 223, 337-8
Uydurmaca, , 22, 36, 138, 218, 253-5, 273, 297, 404-6, 414-8

CİNSELLİK
Ahlakdışı, 12
Biseksüellik, 54-5, 74, 96-7, 133-4, 351, 359-60, 387, 409-10
Cinsel eğitim, 343-4, 396-7
Cinsel özgürleşme, 336-8, 343-8
Çocuk cinselliği, 14, 415
Din, 12, 386-8
Ensest, 50, 90, 93, 109-12, 118, 130-1, 139-42, 147-8, 166, 171-2, 179, 201-3, 349, 351-2
Felsefi çözümleme, 386-7
Freud, 34, 61, 111-121, 347, 394
Homoseksüellik, 14, 18, 44-5, 64-5, 96-7, 110-1, 115, 133-5, 212, 215-6, 307-8, 349-50, 355-6, 358-63, 387
Mastürbasyon, 12, 15, 115, 116-7, 176-8, 191-2, 221-2, 242-3, 264, 346, 359-53
Namusluluk, 13, 135, 323
Sıkıntılar, 14, 212, 325, 346
Zina, 111, 115, 116-9, 300, 347, 394

DİN
Ateizm, 110-1, 153-4, 158-60, 163-4, 255, 323, 415
Aziz Paulus, 17, 168, 388
Cinsellik, 12, 386-8
Hıristiyanlık, 11-2, 151, 168, 255, 261, 312, 322-3, 343-5, 397, 409
İsa, 27, 386-7, 391-2
Günah, 13, 335-6, 349, 352, 375, 379
Musa, 77, 106-7, 109-10, 129-30, 158-63, 165, 167-8, 218, 221, 251-2, 261, 390-2
Nevroz, 56, 261
Rahip, 12-3, 14, 312
Tanrı, 12, 17, 58, 106-7, 111, 125-7, 129-30, 151, 153-6, 158-60, 164-5, 168, 194, 225-6, 255, 278, 352, 391-2, 399
Vatikan, 13
Yahudi-karşıtlığı, 22-3, 45-6, 76-7, 78-82, 90-1, 99, 103, 120-1, 129-30, 158, 164-6, 169, 230, 319, 322, 324-7, 330-1, 380-2, 406, 416, 418

EKONOMİ
Kapitalizm, 12, 337, 396, 417
Marx K., 11-17, 67, 374-5, 395, 397-8
Proudhon P.-J., 13-5, 17

ESTETİK
Müzik
Mahler, G., 40
Strauss, R., 40
Wagner, R., 40
Resim
Bosch, J.
Delilik taşının Çekip Çıkarılması, 313
Hokkabaz, 313
Brouillet, A., *Dr. Charcot'dan La Salpêtriere'de Tıp Dersi,* 192
Vinci (de) L., *Bakire Meryem, Çocuk İsa ve Azize Anna,* 231

Heykel
Michelangelo, *Musa,* 160-2, 221, 231

FELSEFİ YAŞANTI
Aile, 32-3, 118, 187, 340-2
Başarı, 33-4, 57, 60
Düşünce, 12
Evlilik, 116-8, 147-8, 167, 346, 348
Onurlandırmalar, 37-8, 57-8, 60, 123-4
Özyaşamöyküsü, 26-36, 71-2, 82, 401
Para, 33, 34, 61, 75, 94, 114, 187, 222-3, 277, 281-2, 288-91
Şan şöhret, 33, 37, 61, 203, 221-4
Yaşamöyküsel gerçeklik, 31, 34-5

FİLOZOFLAR
Sigmund Freud
Baştan çıkarma kuramı, 74-5, 103, 139-41, 201-2, 205-9, 216-7, 265-6, 273-4, 352
Çalışmalar, 25, 37-9, 42-4, 52-6, 123-5
Çocuklar, 123, 125-9
Çocukluk, 76, 92-3, 139
Din, 65-6, 128-30, 153-6, 158-60, 163-5, 261, 398-9
Dirimselci, 21-2, 235-6, 237-9
Doğum, 32-3, 91, 92
Düşünce ve özyaşamöyküsü, 22-3, 27, 31-3, 50, 52, 71-2, 76, 139-40, 174, 185-6, 239, 321-3
Eleştirilere karşı, 321-31
"Fatih", 60-2, 71-3, 88, 92, 102, 117-8, 211, 217-8, 246, 268-9, 295, 310, 318-9, 322
Felsefe-karşıtı, 26, 335, 336, 363, 375, 376-7, 379, 386, 394-5, 418
Filozof, 15-7, 36, 37, 52, 71-2
Freud'un arşivleri, 24, 102, 118-9, 162, 172-3, 180, 367, 394-5, 408, 413
Freud ve ailesi, 32, 33, 76, 88-9, 90, 91-2, 99, 100-1, 111, 115, 134, 137, 138, 148-50, 163-4, 187, 241-2, 412
Freud ve annesi, 32-3, 59-60, 76, 85-92, 93, 94, 96-7, 104-6, 116-7, 139-40, 163-4
Freud ve babası, 32-3, 76-82, 85-91, 99-101, 111, 139-40, 150, 163-4, 201-3, 208
Freud ve başarısı, 33-4, 57, 60
Freud ve beden, 233, 246
Freud ve çalışması, 32-3, 37-8, 113-4, 123-6
Freud ve cinsellik, 34, 111-21, 347, 394
Freud ve evlilik, 86-8, 113-4, 187, 388-9
Freud ve felsefe, 23-5, 37-9, 51-2, 63-8, 71-2, 335-6
Freud ve hastalığı, 175, 178-80
Freud ve haz, 38-9, 60, 115, 153-4, 156, 211-2, 228-9, 237-8, 337-40, 343-6, 350-1, 359-60, 397-8, 417-8
Freud ve J. Breuer, 40, 123-5, 127, 133-7, 185-7, 191-2, 279, 312, 317-20, 353
Freud ve kadınları, 355-62
Freud ve mutluluk, 120, 299, 337-42, 373-6, 397
Freud ve Nietzsche, 37, 38-47, 49-52, 54-6, 63, 66-7, 139-40, 155-6, 198, 214, 245, 287, 343-4, 248, 377-8, 386-7
Freud ve onurlandırmalar, 37-8, 57-8, 60, 123-4
Freud ve para, 33, 34, 60-1, 74-5, 94, 95, 114, 186-7, 222, 223-4, 277, 281-2, 287-91
Freud ve politika, 364-71, 410-3
Freud ve Reich, 395-7
Freud ve sağlığı, 33-4, 72-5, 93-5, 96-7, 178, 263-4, 357
Freud ve savaş, 367-71
Freud ve Schopenhauer, 21, 25, 38-9, 40-2, 49-50, 63, 67, 115, 129, 198, 214-5, 224-5, 234-5
Freud ve şan-şöhret, 33, 37, 61, 203, 221-4
Freud ve yaşamöyküsü, 34-6, 67-8, 74-5
Genelleştirme, 33, 57-60, 82-3, 90-3, 106-7, 112, 142-4, 201-2, 266-8, 308
Kaynakları, 33-5
Kokain, 34, 74-5, 125-6, 186-90, 196-8, 264
Kriptomnezi, 26, 52-6, 60-1, 123-4, 149-50, 314
Mizaç, 34, 58-62, 74-5, 113-4, 220-1, 243-4
Okültizm, 23-4, 74-5, 103-5, 215, 253-9, 261, 274, 285-6, 335-6
Ölüm, 34, 74-5, 175, 180
Özçözümleme, 20, 26, 54, 71-7, 81-3, 94-5, 99, 100, 103-4, 129, 185, 314, 319-20, 391-2
Sihirli dünya, 243-59
Sihirli düşünce, 25-6, 59, 258, 261-76, 277, 302-3, 312, 314-7
Yazın, 185-6

Friedrich Nietzsche
Alt edilecek adam, 37-9, 42, 44-6, 47, 50, 63, 66-7, 139-40
Aşılamaz Hıristiyanlık, 11-1
Bilgelik, 15, 21
Bilinçaltı, 21-2, 25-6
Dünya görüşü, 27
Felsefe ve özyaşamöyküsü, 400-1
Freud'un çağdaşı, 39-41
Freud'un kaynağı, 26, 39, 40-4, 45-6, 49-56, 67, 72-3, 155-6, 198, 214-5
Gerçeklik, 86-7, 245, 287
Güç istenci, 46, 49-50, 51-2, 54-5, 63, 192
Materyalist, 274, 276
Nietzsche ve ahlak, 36, 228
Nietzsche ve çift, 115-6
Nietzsche ve çilekeş ideal, 348, 387-8
Nietzsche ve felsefe, 37-8
Sonsuz geri dönüş, 49-50
Üst-insan, 18, 21, 49-50, 161-2, 358, 373, 377-9, 395

FELSEFE
Eğitimi, 15, 16
Felsefe ve öz-yaşamöyküsü, 31, 37, 50, 52, 67-8, 72-3, 400-1
Filozof Freud, 15, 16, 36, 37, 52, 71-2
Freud ve felsefe, 26, 37-8, 39, 51-2, 63-8, 71-2, 335-6
Pratik gerçeklik, 12

FREUDÇU EPİSTEMOLOJİ
(ayrıca, bkz. AHLAK başlığı)
Kuramsal serserilikler
Bilimsel Freud, 51-2, 58, 60-1, 72-3, 139-40, 197
Bilimsel mit, 145-51, 158-60, 162-3, 166, 168, 212, 218, 225-6, 321, 352, 405
Freud ve hastaları, 295-9
Kanıtlar, 39, 189-91, 218, 244, 294-5
Terapötik başarısızlıklar, 136, 190, 194, 201-2, 208, 239, 243-4, 282-3, 294-7, 301-2, 309-10, 314-6, 322, 323, 329-31, 341, 386, 400
Bilimsel psikoloji
Anna O., 24, 40, 102, 123, 134-8, 171-2, 293, 295, 298, 315-6, 392, 394, 408
Başkan Schreber, 17-8, 294, 304-6
Dora, 17-8, 294, 296-9, 304-5, 315-6, 328, 392
Emma Eckstein, 74-5, 116-7, 236-7, 239-46, 365-6, 316, 329-30, 409
FareAdam, 17-8, 294-6, 304-6, 315-6, 390, 392, 394
Fleischl-Marxow, 33, 74-5, 189-91, 239-40, 246, 414
Kurt Adam, 17-8, 24, 113, 245, 281, 294, 295-6, 307-10, 315-7, 328-9, 392, 394, 413
Küçük Hans, 17-8, 294, 296-7, 302-5, 315-6, 343, 388-9, 392
Mathilde vakası, 239-41
Diğer vakalar, 203-5, 241-2, 245-6, 265-7, 275
Yüzseksen derecelik geri dönüş, 185-6, 211-8
Terapötik serserilikler
Balneoterapi, 183, 196, 205-6
Dokunuşlar, 186-7, 193-7, 209, 216-7, 312, 353
Elektroterapi, 33, 187, 190-4, 195-6, 205-6, 216-7, 239
Hipnoz, 40, 63-4, 102, 123-6, 135-6, 185-7, 191-197, 205-6, 209, 216-7, 239, 279-80, 289, 294, 312-3, 318, 353, 378, 395, 408-9
Kokain, 24, 33, 74-5, 187, 189-91, 193-6, 205-6, 209, 217, 239-41, 245-6
Masajlar, 194-5
Sikrofor, 191, 193-4, 196, 216-7, 242-3, 353, 359-60

HAGİOGRAFYA
Altın yaldızlı efsane üretimi, 13-4, 23, 24, 31-2, 35, 44, 196, 219-21, 223, 226, 259, 298, 315-6, 390-2, 413
Denetlenen arşivler, 23-5, 102, 118-9, 391-2, 407-8, 413
Freud'un müritleri
Gay, P., 105-6, 118-21, 165-6, 289-90, 299, 300, 365-6, 405
Jones, E., 35, 36, 45-47, 72-4, 94, 104, 106, 119, 219-20, 245, 322, 365-7, 380-1, 404-5, 409-10, 413
Roudinesco, E., 380-1, 407, 409-10, 419
Sansürlenen yazışma, 23, 24, 32-3, 35, 101-3, 243, 409-10

İSMİ ANILAN ESER VEYA MAKALELER

III. Reich Döneminde Psikoterapi, [Psychotherapy in the Third Reich], G. Cocks, 381, 411

- A -

Abece, [Abécédaire], G. Deleuze, 419
Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, [Grundlegung zur Metaphysik der Sitten] ,E. Kant, 16
Ahlakın Soykütüğü, [Zur Genealogie der Moral], F. Nietzsche, 41, 42, 46, 55, 148, 337
Ailenin Salağı, [L'Idiot de la famille], J.-P. Sartre, 419
Aktarım Dinamiği, S. Freud, 404
Altın Yaldızlı Efsane, [Legenda aureau], J. de Voragine, 387
Analitik Tedaviye Dair Doktorlara Öneriler, [Ratsghläge Für Den Arzt Bei Der Psychoanalytischen Behandlung], S. Freud, 175, 216, 273, 280, 404
Analitik Terapinin Geleceğine Dair Perspektif, [Die Zukünftigen Chancen Der Psychoanalytischen Therapie], S. Freud, 191
Anna Freud, U. H. Peters, 413
Anna O.'nun Anıları – Yüz Yıllık Bir Kandırmaca, [Souvenirs d'Anna O. Une mystification centenaire], M. Broch-Jacobsen, 408
Ansiklopedi, [Encyclopédie], d'Alembert ve Diderot, 335
Anti-Oedipus, [L'Anti-Oedipe], G. Deleuze, 419
Aşk Hayatının Psikolojisine Katkı, [Beiträge zur Psychologie des Liebeslebens], S. Freud, 104, 112
Ateolojiye Dair, [Traité d'athéologie], M. Onfray, 27
Aziz Genet, Komedyen ve Şehit, [Saint Genet comédien et martyr], J.-P. Sartre, 419

- B -

Başkaldıran İnsan, [L'Homme révolté], A. Camus, 414
Baudelaire, J.-P. Sartre, 419
Bekâret Tabusu, [Das Tabu Der Virginität], S. Freud, 355
Bellek-Anılar, [Über Deckerinnerungen], S. Freud, 101
Beş Yaşındaki Çocuğun Fobisinin Çözümlenmesi, [Analyse des Phobie Eines Fünfjährigen Knaben], S. Freud, 293-4, 302
Bilimsel Aklın Oluşumu, [La Formation de l'esprit scientifique], G. Bachelard, 16
Bilimsel Bir Psikolojinin Eskizi, [Aus den Anfängen der Psychoanalyse], S. Freud, 188, 197-9
Bilinçaltının Felsefesi, [Die Philosophie des Unbewussten], E. Von Hartmann, 38
Bilinçaltının Keşfinin Tarihi, [Histoire de la découverte de l'inconscient], H. F. Ellenberger, 54, 175, 408
Bilinmeyen Freud – Psikanalizin İcadı, [Le Freud inconnu. L'invention de la psychanalyse], R. Webster, 408
Bir Histeri Analizinden Kesit, [Brüchstück Einer Hysterie-Analyse], S. Freud, 293, 298, 327
Bir Nevropatın Hatıratı, [Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken], D. P. Schreber, 306
Bir Yanılsamanın Geleceği, [Die Zukunft einer Illusion], S. Freud, 18, 42, 110, 153, 156, 158, 216, 255, 399
Bir Yılın Günlüğü, [Journal d'une année] (1912-1913), L. Andreas-Salomé, 409
Bitimli Çözümleme ve Bitimsiz Çözümleme, [Die endliche und die unendliche Analyse], S. Freud, 53, 75, 171, 197, 235, 245, 291, 293, 328, 330, 343, 393, 400, 404
Böyle Buyurdu Zerdüşt, [Also sprach Zarathustra], F. Nietzsche, 40, 55, 198, 270, 377
Bunca Nefret Niye? "Psikanalizin Kara Kitabı"nın Anatomisi, [Pourquoi tant de haine? Anatomi edu "Livre noir de la psychanalyse"], E. Roudinesco, 407
Büyünün Genel Kuramına Dair Eskiz, [Esquisse d'une théorie générale de la magie], M. Mauss, 261, 314,315

- C -

Cinsel Ahlakın Boygöstermesi, [Der Einbruch der Sexualmoral], W. Reich, 397, 417
Cinsel "Kültürel" Ahlak ve Modern Nevro-

tiklik, [Die 'Kulturelle' Sexual-moral und die moderne Nervosität], S. Freund, 114, 115, 212, 216, 346
Cinsellik Üzerine. [Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie], S. Freud, 11, 12, 14, 34, 95, 134, 212, 236, 324, 359-61, 386, 387, 393, 403
Cinsiyetler Arası Farklılığın Psişik Sonuçları, [Einige psychische Folgen des Anatomischen Geschlechtsunterschieds], S. Freud, 358
Cinsiyetlerin Anatomik Düzeydeki Farklılaşmasına Dair Birkaç Psişik Sonuç, [Einige psychische Folgen des Anatomischen Geschlechtstunterschieds], S. Freud, 212, 357
Cumhuriyet, Platon, 16

- Ç -

Çağa Aykırı Düşünceler, [Unzeitgemässe Betrachtungen], F. Nietzsche, 40
Çağdaş Psikolojinin Olağanüstü Başarıları, [Les Triomphes de la psychanalyse], P. Daco, 14
Çocuklarda Görülen Nevrozun Geçmişinden Yola Çıkarak, [Aus Der Geschichte Einer Infantilen Neurose], S. Freud, 294, 309

- D -

Deccal, [Der Antichrist], F. Nietzsche, 12, 27, 56, 156
Demokritos Hakkında, [Über Demokrit], F. Nietzsche, 276
Denemeler, [Essais], M. de Montaigne, 21, 72
Dersimiz Freud – Psikanalitik Bir Yaşam Öyküsü, [Si c'était Freud – Biographie psychanalytique], G Huber, 106, 405
Dersler ve Konuşmalar, [Leçons et conversations], L. Wittgenstein, 419
Dindışı Alanın Analizi Sorunu, [Die Frage der Laieanalyse], S. Freud, 128, 214, 238, 278, 279, 282, 284, 312, 314, 356
Doğum Travması, [Das Trauma der Geburt], O. Rank, 285
Dövülme Fantezisi ve Düşler, [Beating Fantesies and Daydreams], A. Freud, 176
Dövülmüş Bir Çocuk, [Ein Kind Wird Geschlagen], S. Freud, 176, 358
Düşlerin Yorumu, [Die Traumdeutung], S. Freud, 40, 54, 57, 58, 61, 72, 76, 78, 80, 81, 82, 85, 88, 91, 107, 112, 127, 141, 143, 180, 189, 211, 215, 223, 227, 229, 234, 239, 258, 262, 263, 264, 268, 270, 275, 315, 326, 366
Düşlerin Yorumuna İlaveler, [Die Handhabung der Traumdeutung in der Psychoanalyse], S. Freud, 266

- E -

Ecce Homo, F. Nietzsche, 43, 44, 52, 72
Ego ve İd, [Das Ich und das Es], S. Freud, 156, 229, 233, 235, 237, 329
Ego ve Savunma Mekanizmaları, [Die Ichspaltung in Abwehrvorgang], S. Freud, 245
Eros ve Uygarlık, [Eros and Civilization. A Philosophical Inquiry into Freud], H. Marcuse, 398, 417
Erotik Mizahın Psikanalizi, [Psychanalyse de l'humour érotique], G. Legman, 14
Espriler ve Bilinçaltıyla İlişkileri, [Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten], S. Freud, 16, 222, 366, 404

-F -

Faşizmin Kitlesel Psikolojisi, [Massenpsychologie des Faschismus], W. Reich, 396
Faust, J. W. Von Gocthe, 134
Felsefenin Karşı Tarihi, [Contre-histoire de la philosophie], M. Onfray, 21, 418
Felsefenin Öğeleri, [Elements de philosophie], Alain, 418
Freud Apolitik miydi?, [Freud apolitique?], G. Pommier, 411, 412
Freud Dosyası – Psikanalizin Tarihi Hakkında Soruşturma, [Le Dossier Freud - Enquête sur l'histoire de la psychanalyse], M. Borch-Jacobsen ve S. Shamdasani, 408
Freud, Felsefe ve Filozoflar, Freud, la philosophie et les philosophes, P.-L. Assoun, 413
Freud Hayatı ve Eserleri, [Sigmund Freud: Life and Work], E. Jones, 35, 106, 365-6, 367, 380, 405
Freud ve Nietzsche, [Freud et Nietzsche], P.-L. Assoun, 413
Freud: Zamanımızın Bir Yaşamı, [Freud: A Life of Our Time], Peter Gay, 106, 366, 405

Freudçu Skolastik, [Le Scolastique freudienne], P. Debray-Ritzen, 415
Freud'un Aile Romanı, [Le Roman familial de Freud], G. Rubin, 413
Freud'un Düşüncesinin Yüceliği ve Sınırları, [Grandeur et limites de la pensée freudienne], E. Fromm, 417
Freud'un Heykeli, G. Zwang, 414
Freud'un Otoanalizi ve Psikanalizin Keşfi, [L'auto-analyse de Sigmund Freud], Didier Anzieu, 106
Freud'un Sağduyusu – Logos ve Ananke, [L'Entendement freudien. Logos et anankè], P.-L. Assoun, 412
Freud'un Siyasi ve Sosyal Düşüncesi, [Freud: Political and Social Thought], P. Roazen, 366, 411
Freud'un Yalanları, [Mensonges freudiens], J. Bénesteau, 416
Freud'un Zamanında Psikanalizin Kronolojisi, [Chronologie de la psychanalyse du temps de Freud (1856-1939)], O. Douville, 326, 413

- G -

Gençlerin Cinsel Mücadelesi, W. Reich, 396
Gençlik Mektupları, [Lettres de jeunesse], S. Freud, 410
Gençlik Tutkusu, [Passion de jeunesse], W. Reich, 417
Genel Psikopatoloji, [Psychopathologie générale], K. Jaspers, 418
Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine, [De revolutionibus orbium coelestium], N. Copernicus, 58
Güç İstenci, [Wille zur Macht], F. Nietzsche, 45
Günlük Yaşamın Psikopatolojisi, [Zur Psychopathologie des Alltagslebens], S. Freud, 18, 54, 76, 89, 119, 120, 130, 141, 146, 190, 206, 240, 241, 254, 256, 257, 258, 259, 293, 298, 324, 326, 366, 393, 404
Günü Gününe Freud Ailesi - Paula Fichtl'in Anıları, [Alltag bei Familie Freud – Die Erinnerungen der Paula Fichtl], Paula Fichtl, 365, 412

- H -

Haz İlkesinin Ötesinde, [Jenseits des Lustprinzips], S. Freud, 21, 43, 53, 213, 215-6, 229, 237, 366
Hipnozculuk, [L'Hypnotisme], A. Forel, 318
Histeri, [Hysterie], S. Freud, 136
Histeri Üzerine Çalışmalar, [Studien über Hysterie], S. Freud ve J. Breuer, 124, 135, 185, 194, 195, 197, 216, 293, 296, 326
Histerinin Nedenleri Üzerine, [Zur Ätiologie der Hysterie], S. Freud, 203, 206, 257

- İ -

İncil, 58, 86, 87, 129, 164, 352, 374
İnhibistonlar, Semptomlar ve Anksiyete, [Hemmung, Symptom und Angst], S. Freud, 66
İlyada, Homeros, 275
İnsanca, Pek İnsanca, [Menschliches, Allzumenschliches], F. Nietzsche, 55
İnsanda Görülen Özel Bir Nesne Seçimi, [Über Einen Besonderen Typus Des Objektwahl Beim Manne], S. Freud, 355
İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma, [Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes], J.-J. Rousseau, 16
İstenç ve Tasarım Olarak Dünya, [Die Welt als Wille und Vorstellung], A. Schopenhauer, 38, 50, 198, 224
İtiraflar,[Confessiones], Augustinus, 72
İtiraflar, [Les Confessions], J.-J. Rousseau, 72
İtkisel Nakiller ve Özellikle de Anal Erotizm Hakkında, [Über Triebumsetzungen, Insbesondere Der Analerotik], S. Freud, 95
İyinin ve Kötünün Ötesinde, [Jenseits von Gut und Böse], F. Nietzsche, 7, 40, 41, 50, 51, 55, 245, 304

- J -

Josef PoppeLynkeus ile Karşılaşmam, [Meine Berührung mit Josef Popper-Lynkeus], S. Freud, 136

- K -

Kadın Cinselliğine Dair, [Über Die Weiblighe Sexualität], S. Freud, 93, 134, 212, 357, 359
Kadınların Köleleştirilmesi, [The Subjection of Women], J. Stuart Mill, 114

Kalıtım ve Nevrozların Etiyolojisi, [L'Hérédité et l'étiologie des névroses], S. Freud, 135, 317
Karakter Analizi, [Charakteranalyse], W. Reich, 397
Kayıp Zamanın İzinde, [A la recherche du temps perdu], M. Proust, 214
Kitle Psikolojisi, [Massenpsychologie und Ich-Analyse], S. Freud, 145, 146, 161, 212, 364, 368, 373, 377, 380
Klinik Günlüğü, Sandor Ferenczi, 295
Kokain Üzerine, [Über Coca], S. Freud. 189, 190, 195, 216
Komünist Parti Manifestosu, K. Marx, 12, 13
Kral Oedipus, Sofokles, 172
Kurt Adamın Ulumaları, [Les Hurlements de l'Homme aux loups], P. Mahony, 413
Kurt Adamla Görüşmeler, [Gesprache mit dem Wolfsmann], K. Obholzer, 294, 413
Kutulama Motifi, [Das Motiv des Kästchenwahl], S. Freund, 174
Kütüphane, [Biblioteka], Apollodore, 142

- M -

Madame Edwarda, G. Bataille, 387
Madame Freud, G. Badou, 413
Marcuse Hakkında, [Sur Marcuse], J.-M. Palmier, 417
Mastürbasyon, [L'Onanisme], S. Tissot, 349
Mazoşist Karakter, [Der masochistische Charakter], W. Reich, 396
Mektuplar, S. Freud ve L. Binswanger, 219, 410
Mektuplaşmalar (1906-1914), S. Freud ve C. G. Jung, 410
Mektuplaşmalar (1927-1939), S. Freud ve A. Zweig, 411
Mektuplaşmalar, [Correspondances], S. Freud ve S. Zweig, 411
Metapsikoloji, [Metapsychologische Ergänzung zur Traumlehre], S. Freud, 16, 21, 43, 186, 213, 224, 230, 234, 237, 366
Michelangelo'nun Musa'sı, [Der Moses des Michelangelo], S. Freud, 160-2, 221, 231
Mizaç ve Anal Erotizm, [Character Und Analerotik], S. Freud, 95, 96
Musa ve Tektanrıcılık, [Der Mann Moses und die Monotheistische Religion], S. Freud, 109, 130, 153, 156, 158, 160, 162, 164, 166, 167, 211, 217, 225, 324, 360, 380, 393, 404
Mülkiyet Nedir?, [Qu'est-ce que la propriété?], P.-J. Proudhon, 13

- N -

Narsisizme Giriş, [Zur Einführung Des Narzissmus], S. Freud, 94, 212, 236, 361
Neden Savaş?, [Warum Krieg?], S. Freud, 336, 366, 368, 369, 370-1, 374, 411
Nesnel Bilgi, [Objective Knowledge], K. Popper, 419
Nevroz Vakalarının Nedenleri Arasında Cinselliğin Rolü Üzerine Görüşlerim, [Meine Ansichten über die Rolle der Sexualität in der Ätiologie der Neurosen], S. Freud, 215, 221, 353
Nevrozluların Aile Romanı, [Der Familienroman der Neurotiker], S. Freud, 90

- O -

Odada Yapılan Tıbbi Egzersiz, [Die ärztliche Zimmergymnastik], D. G. M. Schreber, 307
Orgazmın İşlevi, [Die Funktion des Orgasmus], W. Reich, 396, 417

- Ö -

Özyaşamöyküsel Biçimde Betimlenmiş Bir Paranoya Vakasına Dair Psikanalitik Saptamalar, [Psychoanalytische Bemerkungen über einen autobiographisch beschriebenen Fall von Paranoia (Dementia Paranoides)], S. Freud, 306
Özyaşamöyküsü , [The Autobiography of Wilhelm Stekel], W. Stekel, 388

- P -

Peki Ya Yarın..., [De quoi demain...], J. Derrida et E. Roudinesco, 419-20
Psikanalitik Hareketin Tarihine Katkı, [Zur Geschichte der Psychoanalytischen], S. Freud, 38, 57, 73, 123, 124, 191, 195, 196, 298, 318, 322, 324, 325, 364, 385
Psikanalitik Teknik, [Die Freudsche psychoanalytische Methode], S. Freud, 186, 216, 403
Psikanalitik Terapinin Geleceğine Dair Şanslar, [Die zukünftigen Chancen der

psychoanalytischen Therapie], S. Freud, 282
Psikanalitik Terapinin Yeni Yolları, [Wege der Psychoanalytischen Therapie], S. Freud, 216, 286, 289, 404
Psikanalitik ve Psikopatolojik Yıllıklar, [Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen], 389
Psikanalitik Yapıtlar Sözlüğü, [Dictionnaire des oeuvres psychanalytiques], P.-L. Assoun, 163, 190, 273, 411
Psikanaliz, [Die Psychanalyse], L. Frank, 318
Psikanaliz, [Psycho-analysis], E. Jones, 177
Psikanaliz Özeti, [Abriss der Psychoanalyse], S. Freud, 185, 215, 229-30, 234, 238, 251, 268, 273, 323, 324, 358, 360, 394, 400, 404
Psikanaliz Sözlüğü, [Vocabulaire de la psychanalyse], J. Laplanche ve J.-B. Pontalis, 227
Psikanaliz Tedavisi Sırasındaki (Daha Önce Anlatılan] Hatalı Kabul, S. Freud, 404
Psikanaliz ve Telepati, [Psychoanalyse und Telepathie], S. Freud, 215, 253, 254
Psikanalize Dair, [Über Psychoanalyse], S. Freud, 191, 277, 413
Psikanalize Dair Beş Konferans, [Über Psychoanalyse; Five Lectures on Psychoanalysis], S. Freud, 17, 277, 294, 298, 300, 305, 315, 343
Psikanalize Giriş, [Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse], S. Freud, 16, 404
Psikanalize Giriş Dersleri, [Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse], S. Freud, 136, 178, 185, 216, 228, 282, 287, 295, 327, 343, 344, 345
Psikanalize Karşı Gösterilen Dirençler, [Widerstand und Verdrängung], S. Freud, 326
Psikanalize Yeni Giriş Dersleri, [Neue Folge Der Vorlesungen Zur Einführung in Die Psychoanalyse], S. Freud, 64, 185, 321, 374, 375, 376, 377
Psikanalizin Başlangıcından, [Aus den Anfängen der Psychoanalyse], S. Freud, 74
Psikanalizin Bir Zorluğu, [Eine Schwierigkeit des Psychoanalyse], S. Freud, 57
Psikanalizin Faydası, [Das Interesse an der Psychoanalyse], S. Freud, 26, 67, 281, 295
Psikanalizin Kara Kitabı, [Le Livre noir de la psychanalyse], y.h. Catherine Meyer, 406-7, 408
Psikanalizin Karşıt Kara Kitabı, [L'Anti-livre noir de la psychanalyse], y.h. Jacques-Alain Miller, 406-7, 410
Psikanalizin Yanılsamaları, [Les Illusions de la psychanalyse], J. Van Rillaer, 408
Psiko-analiz, [Psycho-analyse], S. Freud, 136
Psikolojinin Temellerinin Eleştirisi, [Critique des fondements de la psychologie], G. Politzer, 418
Psikoterapi – Üç Yaklaşım İncelemesi, [Psychothérapie. Trois approches évaluées], O. Canceil, J. Cottraux ve diğerleri, 407
Psikoterapi Hakkında, [Über Psychotherapie], S. Freud, 191, 216, 281, 308, 311, 404
Psychopathia sexualis, R. von Krafft-Ebing, 105, 221
Putların Alacakaranlığında, [Götzen-Dämmerung], F. Nietzsche, 225, 387

- R -

Reich, Freud'u Anlatıyor. [Reich Speaks of Freud], W. Reich, 363, 417
Roland Barthes'tan illallah!, [Roland Barthes, ras le bol!], R. Pommier, 415
Rüya ve Telepati, [Traum und Telepathie], S. Freud, 140, 215, 254
Rüyaların Anahtarı, [Oneirocritica], Artemidoros, 54, 268, 270, 275

- S -

Sade'ı Yakmalı mı?, [Faut-il brûler sade?], S. De Beauvoir, 414
Saf Aklın Eleştirisi, [Kritik der reinen Vernunft], E. Kant, 224
Salpêtrière'de Gerçekleştirilen Sinir Sistemi Hastalıklarına Dair Dersler, [Leçons sur les maladies du systeme nerveux faites à la Salpêtrière], J.-M. Charcot, 125
Savaş ve Ölüme Dair Güncel Görüşler, [Zeitgemässes über Krieg und Tod], S. Freud, 228,364
Sigmund Delidir, Freud ise Hep Haklı, [Sig-

mund est fou et Freud a tout faux], R. Pommier, 415
Sigmund Freud ile Yazışmalar (1912-1936), L. Andreas-Salomé, 410
Sigmund Kendini Anlatıyor, [Sigmund Freud présenté par lui-même], F. Cambon, 404
Sigmund Freud'un Anıları, [Erinnerungen an Sigmund Freud], L. Binswanger, 295
Sigmund Freud'un ve Manchesterli Freudların Aile Mektupları, [Lettres de famille de Sigmund Freud et des Freud de Manchester] (1911-1938), 410
Sigmund Freud'un Misyonu, [La Mission de Sigmund Freud], E. Fromm, 417
Sodom'un 120 Günü, [Les 120 journées de Sodome], D. A. F. Sade, 387
Sürrealist Manifestolar, [Manifestes du surréalisme], A. Breton, 16

- Ş -

Şen Bilim, [Die fröhliche Wissenschaft], F. Nietzsche, 22, 40, 41, 50, 55, 68
Şeylerin Doğası Hakkında, Lukretius, 16-7
Şiir ve Gerçeklik, [Dichtung und Wahrheit], J. W. von Goethe, 82
"Şiir ve Gerçekliğe" Dair Bir Çocukluk Anısı, [Eine Kindheitserinnerung aus "Dichtung und Wahrheit"], S. Freud, 59, 71, 91, 92
Şölen, Platon, 54, 351
Şu Düzenbaz Psikanaliz, [La Psychanalyse, cette imposture], P. Debray-Ritzen, 415

- T -

Tedavinin Başlangıcı, [Zur Einleitung des Behandlung], S. Freud, 216, 274, 279, 282, 288, 290, 328, 404
Tek Boyutlu İnsan, [One-Dimensional Man], H. Marcuse, 398, 417
Telkin Yöntemi ve Terapötik Alana Uygulanması, [De la suggestion et de ses applications à la thérapeutique], H. Bernheim, 194
Theogania, Hesiodos, 275
Toplumsal Sözleşme, [Contrat Social], J.-J. Rousseau, 16
Totem ve Tabu, [Totem und Tabu], S. Freud, 16, 107, 112, 146, 147, 155, 158, 162, 212, 225, 261, 264, 314, 325, 352, 368, 377, 402, 404
Tragedyanın Doğuşu, [Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik], F. Nietzsche, 40
Türlerin Kökeni, [On the Origin of Species], C. Darwin, 58

- U -

Uluslararası Psikanaliz Dergisi, 390
Uygarlığın Huzursuzluğu, [Das Unbehagen in der Kultur], S. Freud, 18, 42, 55, 65, 110, 153, 156, 158, 214, 216, 255, 284, 335, 338, 341, 364, 368, 375

- V -

"Vahşi" Psikanaliz Hakkında, [Über 'Wilde' Psychoanalyse], S. Freud, 191, 404
Varlık ve Hiçlik – Fenomenolojik Ontoloji Denemesi, [L'Etre et le Néant - Essai d'ontologie phénoménologique], J.-P. Sartre, 419
Viyana Psikanaliz Derneği Tutanakları, [Protokolle der Wiener Psychoanalytischen Vereinigung], ortak çalışma, 43, 324, 349, 388, 389, 393, 412

- W -

Wilhelm Fliess'e Mektuplar (1887-1904), S. Freud, 37, 39, 59, 60, 63, 75, 76, 78, 88, 90, 93, 99, 104, 106, 111, 113, 133, 135, 139, 150, 153, 187, 190, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 218, 221, 222, 241, 242, 269, 277, 279, 345, 347, 409
Wilhelm Reich, J.-M. Palmier, 417
Wilhelm Reich – Bir Tutkunun Biyografisi, [Wilhelm Reich. Biograpie d'une passion], G. Guasch, 417

- Y -

Yadsıma, [Die Verneinung], S. Freud, 273, 300
Yahudi Sorununa Geri Dönüş, [Retour sur la question juive], E. Roudinesco, 381
Yas ve Melankoli, [Trauer und Melancholie], S. Freud, 213
Yaşam Sevgisi, [Die Kunst des Liebens], E. Fromm, 417
Yaşamım ve Psikanaliz, [Selbstdartellung], S. Freud, 25, 31, 124, 128, 136, 145, 159, 185, 186, 194, 196, 208, 213, 219, 221, 226, 238, 325, 364, 385, 403-4

Yazılar 2 – Psikolojinin Temelleri [Ecrits 2 - Les fondements de la psychologie], G. Politzer, 418
Yazışmalar (1906-1939), S. Freud ve M. Eitingon, 411
Yeni Felsefeye Karşı, [Contre la Nouvelle Philosophie], F. Aubral ve X. Delcourt, 416
Yıkma Tutusu. İnsan Yıkıcılığının Anatomisi, [La Passion de détruire. Anatomie de la destructivité humaine], E. Fromm, 417
Yöntem Üzerine Konuşma, [Discours de la méthode], R. Descartes, 16
"Yüreğimiz güneye uzanıyor" – Yolculuk Yazışmaları, S. Freud, 109, 120, 410
Yürek Yarasından Kurtulma Sanatı, Atinalı Antifones, 312

- Z -

Zamanımızın Ruhani Durumu, [La Situation spirituelle de notre temps], K. Jaspers, 418
Zihin Yoluyla Tedavi, [La Guérison par l'esprit], S. Zweig, 411
Zihnin Biyoloğu Olarak Freud, [Biologist of the Mind], F. J. Sulloway, 54, 408
Zorlama Nevrozu Vakasına Dair Saptamalar, [Bemerkungen über einen Fall von Zwangsneurose], S. Freud, 294, 304, 390

ÖZGÜRLÜK

Özgür irade, 11-12
Salt erkinlik yanlısı libido, 42
Salt erkinlik yanlısı psikanaliz, 397
Salt erkinlik yanlısı sosyalizm, 13-5
Salt erkinlik yanlısı zihniyet, 49-50, 374, 377-8, 392

POLİTİKA

Avusturya-faşizmi, 336, 364-5, 371, 373, 377, 380, 395
Bolşevizm, 337, 364, 366, 370-1, 373-6, 379
Dollfuss, 336, 364-7, 370-1, 373, 377-80, 386, 395
Faşizm, 336, 364-71, 373, 379-80
Göring Enstitüsü, 336, 381-2
Komünizm, 337, 364, 370-1
Marx K., 11-14, 15, 16, 17, 374-5
Marksizm, 374-6, 379
Mussolini B., 336-7, 364, 366-71, 374, 376-8, 379-80, 386, 392-5
Nasyonal-sosyalizm, 336-7, 364
Sınıf çatışması, 12-14
Sosyalizm, 12-14

PSİKANALİZ

Anna Freud
Anna Freud ve Freud efsanesi, 23, 101-2, 134-5
Anna Freud ve Marilyn Monroe, 179-81
cinsellik, 172-3, 176-7, 179-81
çocukluğu, 172-3
doğumu, 133-5, 171
isim, 136-8, 171-2
yazar, 175-6
Atinalı Antifones, 21, 54, 311-3
Bilinçaltı, 20, 25, 49-50, 55-6, 63-5, 71-2, 219, 223-232, 234
Bastırma, 20, 25-6, 49, 55-6, 87-8, 110-1, 197, 203-4, 230-1, 323-4, 346-7
Bir analizin gidişatı, 277-92
Bir analizin maliyeti, 287-91, 308-9
Bir bilim, 20, 277-8
Bir terapi, 16, 19, 20, 277-8
Divan, 278-80
Dolayım, 395-8
Gelecek, 394-6
Freud-sonrası aydınlatılanlar, 417-20
Hiyerarşik düzen, 387-92
Oedipus kompleksi, 20, 21, 25-6, 50-1, 81-3, 91, 96, 100-2, 103-4, 105, 106-9, 141-4, 18-9, 156-7, 159-60, 176-7, 209, 272, 356-8
Özgürleştirici, 20-1, 25-6
Psikanaliz tarihçileri, 22-25, 299-300
Psikanaliz ve din, 390-4
Psikanaliz ve hata, 398-9
Psikanaliz ve özyaşamöyküsü, 31, 71-2, 82
Psikanaliz ve iyileştirme, 399-400
Psikanaliz ve nihilizm, 324-5, 392-6, 398-9
Rüya, 20, 25-6, 75-6, 81-2, 85, 139-41, 177-8, 202-3, 263, 268, 270-6, 308-9
Sınırlar, 25-6, 195-6, 205-6, 294-5, 302-3, 400
Telepati, 24, 140-1, 177-8, 215-6, 253-6
Uydurma, 24-5, 71, 311-3, 316-20
Yüceltme, 18, 26, 55-6, 64, 96, 110-1, 113-8, 133-4, 154-5, 178-9, 192, 230-1, 246, 299-300, 339-40, 346-7, 391-2

PSİKOPATOLOJİ

Fobi, 17-8, 34, 64, 74-5, 101-2, 135-6, 204-5, 252, 285-6, 294-6, 302-4, 308, 315-6, 324-5, 329, 343
Freud'un psikopatolojisi, 20, 25-6, 61, 72-5, 93-5, 97, 187-9
Histeri, 17-8, 72-3, 123-4, 135-7, 191-2, 202-3, 206, 219, 240-2, 266, 294, 300-1
Nevroz, 14, 17-8, 20-1, 49, 55-6, 94, 97, 100-1, 155-6, 245-6, 304-5, 323-4, 329-30
Paranoya, 17-8, 64, 66-7, 114-5, 133-4, 181, 295, 296-7, 306-7, 325, 326, 392-5

MICHEL ONFRAY

Bir Putun Alacakaranlığı

FREUDVARİ BİR MASAL

Friedrich Nietzsche, 19. yüzyılın sonlarına doğru, yayımladığı son kitaplarından *Putların Alacakaranlığı*'nda, insanla hayat arasına girip içgüdüyü bastıran her türlü değer sistemini filozofun elinde bir çekiçle saldırıp parçalayacağı put olarak algılamak gerektiğini belirtmekteydi. Eski dünyanın yüceltilen her ideolojisi, kişisi, fikri yeni gelenler tarafından rahatlıkla irdelenip eleştirilebilmeliydi; ancak 20. yüzyıl boyunca eskileri yıpratılırken yeni putlaştırmalar gerçekleşti: Bilinçaltının haritacısı, dürtülerin kâşifi, psikanalizin öncüsü Sigmund Freud da, altın suyuna batırılmış bir efsane haline getirildi.

Michel Onfray, Nietzsche'nin çekicini kullanmaktan çekinmeyen bir filozof ve Freud'un günümüzde yükselmiş olan heykeline, doğruya ulaşmak adına darbe üstüne darbe indiriyor: Kendinden menkul Freud, bilimsel Freud, psikanalizi icat eden Freud, felsefeye uzak duran Freud, evrensel gerçeklere ulaşan Freud, iyileştiren Freud, cinselliği özgürleştiren Freud, liberal Freud... Bugüne kadar Freud'la ilgili inşa edilmiş tüm imgeleri parçalamaya soyunan Onfray, Freud'un külliyatını tek tek elden geçirerek, yıllar boyunca kamuoyundan saklanmış yazışmaları ve belgeleri inceleyerek oluşturduğu Freud karşıtı dosyayı okurlara sunuyor. Amacı Freud'un karşı tezini oluşturmak. Diyalektiği tamamlayıp senteze ulaşmak ise 21. yüzyılın görmüş geçirmiş okurlarına kalıyor.

ISBN 978-975-570-488-3

*SEL